ŽALTVYKSLĖS KOLEKCIJA

PRARASTOJI KARTA

EH

Ernest
HEMINGWAY

KAM SKAMBINA VARPAI

ŽALTVYKSLĖ

Ernest HEMINGWAY

Kam skambina varpai

Romanas

Iš anglų kalbos vertė
POVILAS GASIULIS

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius
2007

UDK 820(73)-3
He-192

Versta iš Ernest Hemingway
FOR WHOM THE BELL TOLLS
London, 1962

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-232-5

Ši knyga skiriama
MARTAI GELHORN

Nė vienas žmogus nėra tarsi atskira sala; kiekvienas esame gabalėlis kontinento, žemės dalis. Jeigu jūra bent grumstą nuplautų, Europa jau liktų mažesnė; taip pat, jei užlietų kyšulį arba dvarą, tavo ar tavo draugų. Bet kurio žmogaus mirtis nusineša dalelę manęs, kadangi aš priklausau visai žmonijai. Ir todėl niekados neklausk, kam skambina varpai, – jie skambina tau.

DŽONAS DONAS

Pirmas skyrius

Jis gulėjo kniūbsčias ant rudais spygliais nuklotos žemės, pasidėjęs smakrą ant sunertų rankų, ir aukštai virš galvos pušų viršūnėse ošė vėjas. Šlaito nuolydis, kur jis gulėjo, buvo nedidelis, bet žemiau status, ir buvo matyti tarpukalne vingiuojantis juodas blizgantis kelias. Palei kelią tekėjo upė, ir toli paupyje jis matė lentpjūvę ir nuo užtvankos krintantį vandenį, baltą vasaros saulėje.

– Čia ta lentpjūvė? – paklausė jis.

– Taip.

– Aš jos nepamenu.

– Ją pastatė vėliau, tavęs čia jau nebuvo. Senoji žemiau, gerokai toliau nuo šitos tarpukalnės.

Jis išskleidė ant žemės karišką žemėlapį ir ėmė atidžiai į jį žiūrėti. Senis žvelgė jam per petį. Senis buvo nedidelis, kresnas, juodu kaimišku palaidiniu ir pilkomis, kietomis it ragas kelnėmis, apsiavęs kurpėmis virveliniais padais. Uždusęs nuo kopimo, jis rėmėsi ranka į vieną iš dviejų sunkių kuprinių, kurias jiedu nešė.

– Tai iš čia tilto nematyti?

– Nematyti, – atsakė senis. – Šitoj vietoj upelė rami, ir tarpukalnė negili. Ten toliau, kur kelias dingsta tarp medžių, išsyk bus gilus tarpeklis...

– Prisimenu.

– Tiltas ir yra per tą tarpeklį.

– O kur jų postai?

– Vienas šitoj, kur matai, lentpjūvėj.

Jaunasis vyriškis, apžvelgęs vietovę, išsiėmė iš nublukusių chaki spalvos flanelinių marškinių kišenės žiūronus, nuvalė nosine lęšius ir pasukiojo, kol vaizdas išryškėjo. Staiga jis pamatė lentpjūvės sienas, medinį suolą prie durų, didžiulę pjuvenų krūvą už atviros pašiūrės, kurioje stovėjo diskinis pjūklas, o priešingame krante – dalį lovio rąstams nuo kalno leisti. Upė pro žiūronus atrodė skaidri ir rami, o ties užtvanka, kur vanduo krito žemyn, pavėjui tiško putos.

– Nėra jokio sargybinio.

– Iš kamino rūksta dūmai, – tarė senis. – O ant virvės kabo skalbiniai.

– Taip, bet sargybinio nematau.

– Jis turbūt pavėsy, – paaiškino senis. – Ten dabar karšta. Jis bus pavėsy anam šone, kurio iš čia nematyti.

– Galbūt. O kur kitas postas?

– Už tilto. Kelio meistro pirkelėj, penki kilometrai nuo tarpukalnės pradžios.

– Kiek čia kareivių? – jis parodė į lentpjūvę.

– Kokie keturi eiliniai ir kapralas.

– O ten?

– Ten daugiau. Aš sužinosiu.

– O ant tilto?

– Visada du. Po vieną abiejuose galuose.

– Mums reikės žmonių, – tarė jis. – Kiek tu galėtum surinkti?

– Galėsiu atvesti kiek nori, – atsakė senis. – Dabar čia, kalnuose, vyrų daug.

– Kiek?

– Daugiau kaip šimtas. Tik jie išsiskirstę mažais būreliais. Kiek tau reikės?

– Pasakysiu, kai būsim apžiūrėję tiltą.

– Ar nori apžiūrėti jį dabar?

– Ne. Dabar norėčiau nueiti ten, kur paslėpsim, iki prireiks, šituos sprogmenis. Norėčiau juos paslėpti kuo saugiausiai, jeigu įmanoma, kad būtų ne toliau kaip pusvalandis kelio iki tilto.

– Ne bėda, – pasakė senis. – Iš ten, kur einam, tiltas bus tiesiai pakalnėj. Užtat dabar, kol užkopsim, gausim pavargti. Ar tu išalkęs?

– Taip, – atsakė jaunasis vyriškis. – Bet pavalgysim paskui. Kuo tu vardu? Užmiršau.

Tai, kad užmiršo, jam buvo blogas ženklas.

– Anselmas, – atsakė senis. – Aš vardu Anselmas, o kilęs esu nuo Barko de Avilos. Duok, padėsiu užsikelti.

Jaunasis vyriškis – aukštas ir lieknas, saulės nudegintais šviesiais plaukais, vėjo ir saulės nugairintu veidu, su išblukusiais flaneliniais marškiniais, kaimiškomis kelnėmis ir kurpėmis virveliniais padais – pasilenkė, užkišo ranką už odinio kuprinės diržo ir užsikėlė sunkią kuprinę ant pečių. Perkišęs kitą ranką pro diržą, pasitaisė kuprinę, kad svorio centras būtų per vidurį. Marškiniai ant nugaros tebebuvo šlapi.

– Aš jau, – tarė jis. – Kur einam?

– Lipam aukštyn, – atsakė Anselmas.

Sulinkę nuo kuprinių svorio, sukaitę, jie kopė pušimis apaugusiu kalno šlaitu. Jaunasis vyriškis nematė jokio tako, tačiau jiedu kilo ir kilo įstrižai šlaito, paskui perbrido nedidelį upelį, ir senis nestabtelėjęs ėmė kopti akmenuotos upelio vagos pakraščiu. Šlaitas dabar buvo statesnis, ir eiti sunkiau, bet galų gale

priešais iškilo lygi granito uola, nuo kurios krito tas upelis. Senis sustojo uolos papėdėje ir palaukė jaunojo vyriškio.

– Kaip sekasi?

– Gerai, – atsakė jaunasis vyriškis.

Kopdamas tokiu stačiu šlaitu, jis smarkiai suprakaitavo, o šlaunų raumenis traukė mėšlungis.

– Dabar tu čia palauk. Aš einu, perspėsiu juos. Su tokia našta geriau, kad neapšaudytų.

– Juokai čia menki, – pasakė jaunasis vyriškis. – Ar dar toli?

– Visai arti. Kuo tu vardu?

– Robertas, – atsakė jaunasis vyriškis.

Kuprinę jis nusiėmė ir atsargiai pastatė tarp dviejų akmenų šalia upelio vagos.

– Tai tu, Robertai, pabūk čia, aš tavęs ateisiu.

– Gerai, – pasakė jaunasis vyriškis. – Ar prie tilto leisimės šituo pačiu keliu?

– Ne. Yra kitas, trumpesnis. Ir eiti lengviau.

– Norėčiau šituos daiktus pasidėti ne per toliausia nuo tilto.

– Pamatysi. Jei nepatiks, rasim kitą vietą.

– Pamatysim, – atsakė jaunasis vyriškis.

Jis atsisėdo šalia kuprinių ir žiūrėjo, kaip senis lipa granito uola. Lipti nebuvo sunku, ir iš to, kad senis neieškodamas randa, už ko nusitverti, jaunasis vyriškis suprato jį čia jau daug kartų kopus. Tačiau tie, kur gyvena ant kalno, aiškiai stengėsi nepalikti jokių pėdsakų.

Jaunasis vyriškis – Robertas Džordanas – buvo baisiai alkanas ir neramus. Alkanas jis būdavo dažnai, tačiau jaudintis paprastai nesijaudindavo, kadangi visai neteikė reikšmės tam, kas jį gali ištikti, o be to, iš patirties žinojo, kaip lengva šioje šalyje keliauti priešo užnugaryje. Su geru vedliu tai taip pat lengva, kaip ir

pereiti frontą. Sunkiau tik tada, kai galvoji, kas bus, jei sugaus; ir antras dalykas: kai reikia nuspręsti, kuo pasitikėti. Žmonėmis, su kuriais kartu dirbi, turi arba pasikliauti visiškai, arba nė kiek; ir spręsti reikia pačiam. Tačiau dėl to jis nesijaudino. Nerimą kėlė kitkas.

Anselmas buvo geras vedlys ir puikiai keliavo kalnais. Robertas Džordanas pats buvo neblogas žygūnas, tačiau, nuo priešaušrio sekdamas paskui senį, įsitikino, jog šis galėtų nuvaryti jį nuo kojų. Robertas Džordanas kol kas visais atžvilgiais pasitikėjo seniu, išskyrus jo nuomonę. Jis dar nebuvo turėjęs progos patikrinti, ko ji verta, o antra – juk spręsti privalės jis pats. Ne, dėl Anselmo jis buvo ramus, ir užduotis dėl tilto buvo ne sunkesnė už daugelį kitų. Jis mokėjo susprogdinti bet kokį tiltą – visokių dydžių ir konstrukcijų tiltų jau buvo sprogdinęs. Savo dviejose kuprinėse turėjo ganėtinai dinamito ir kitų reikmenų tam tiltui deramai susprogdinti, net jeigu jis būtų dvigubai didesnis, negu sakė Anselmas, ir kokį jis pats yra matęs, kai 1933 metais žygiavo pėsčiomis pro čia į La Granchą, ir kaip pasakyta aprašyme, kurį skaitė Golcas praeitą vakarą name netoli Eskorialio, antro aukšto kambaryje.

– Susprogdinti tiltą – tai niekis, – kalbėjo Golcas, rodydamas pieštuku dideliame žemėlapyje; skusta randuota jo galva blizgėjo lempos šviesoje. – Jūs suprantat?

– Taip, suprantu.

– Tai ničnieko neduotų. Šiaip sau imti ir susprogdinti tiltą – joks laimėjimas.

– Taip, drauge generole.

– Tiltą susprogdinti reikia tam tikru momentu, atsižvelgiant į laiką, numatytą puolimui. Jūs, aišku, suprantat. O kaip tai padaryti – jūsų dalykas.

Golcas pasižiūrėjo į pieštuką ir pastukseno juo sau dantis. Robertas Džordanas nieko neatsakė.

– Suprantat: kaip tai padaryti – jūsų dalykas, – kalbėjo toliau Golcas, žiūrėdamas į jį ir linksėdamas galva. Dabar jis pieštuku baksnojo į žemėlapį. – Aš padaryčiau štai kaip. Deja, nieko iš to neišeis.

– Kodėl, drauge generole?

– Kodėl? – piktai tarė Golcas. – Esat matęs tiek ir tiek puolimų ir dar klausiat kodėl. Kur garantija, kad mano įsakymai nebus pakeisti? Kur garantija, kad puolimas nebus atšauktas? Kur garantija, kad jis nebus atidėtas? Kur garantija, kad jis nevėluos kokias šešias valandas? Ar bent vienas puolimas vyko taip, kaip turėjo vykti?

– Jei tai jūsų puolimas, jis prasidės laiku, – atsakė Robertas Džordanas.

– Puolimai niekad nebūna mano, – pasakė Golcas. – Aš juos rengiu, bet jie ne mano. Artilerija – ne mano. Aš turiu jos prašyti. Man niekad neduoda, ko prašau, nors ir turi. Tai dar niekis. Yra daugiau bėdų. Pats žinot, kokie čia žmonės. Visko neišvardysi. Būtinai kas nors sukliudo. Būtinai kas nors ima kištis. Dabar turbūt suprantat?

– Tai kada reikia susprogdinti tiltą? – paklausė Robertas Džordanas.

– Prasidėjus puolimui. Kai tik prasidės puolimas, bet ne anksčiau. Reikia, kad šituo keliu neprivažiuotų jokių pastiprinimų,– jis parodė pieštuku. – Aš turiu žinoti, kad šiuo keliu niekas neprivažiuos.

– O kada numatytas puolimas?

– Pasakysiu. Bet dieną ir valandą nurodysiu tik apytikriai. Tuo laiku jau turit būti pasirengęs. Tiltą susprogdinsit, prasidėjus

puolimui. Žiūrėkit, – parodė pieštuku. – Tai vienintelis kelias, kuriuo jie gali prisitraukti pastiprinimų. Tai vienintelis kelias, kuriuo tankai arba artilerija, arba kad ir sunkvežimiai gali pasiekti perėją, kurią aš pulsiu. Aš turiu žinoti, kad tilto nebėra. Susprogdinti prieš prasidedant puolimui negalima, nes, jei puolimas būtų atidėtas, jie spėtų jį sutaisyti. Ne, jį reikia susprogdinti, puolimui prasidėjus, ir aš turiu žinoti, kad tilto nebėra. Jį saugo tik du sargybiniai. Žmogus, kuris jus nuves, yra ką tik iš ten atėjęs. Sako, labai patikimas. Pamatysit pats. Kalnuose jis pažįsta žmonių. Pasirinkit jų tiek, kiek reikės. Imkit kuo mažiau, tik žiūrėkit, žinoma, kad užtektų. Bet ko aš čia jus mokau.

– O kaip aš žinosiu, kad puolimas prasidėjo?

– Jame turi dalyvauti visa divizija. Bus parengiamasis bombardavimas iš oro. Juk jūs nekurčias, ar ne?

– Vadinasi, kai lėktuvai išmes bombas, galėsiu manyti, kad puolimas prasidėjo?

– Ne visada galima taip manyti, – pasakė Golcas ir papurtė galvą. – Tačiau šiuo atveju – taip. Tai mano puolimas.

– Aišku, – pasakė Robertas Džordanas. – Nepasakyčiau, kad man labai patiktų.

– Nelabai ir man. Jei nenorit apsiimti, sakykit iš karto. Jei manot, kad negalėsit padaryti, sakykit iš karto.

– Padarysiu, – atsakė Robertas Džordanas. – Bus padaryta kaip reikiant.

– Tik tiek aš ir noriu žinoti, – pasakė Golcas. – Kad niekas nepervažiuotų per tą tiltą. Tai būtina.

– Suprantu.

– Nemėgstu prašyti, kad žmonės vykdytų tokias užduotis ir tokiomis sąlygomis, – kalbėjo toliau Golcas. – Įsakyti jums aš negaliu. Suprantu, ką galite būti priverstas padaryti mano nurody-

tomis sąlygomis. Aiškinu labai smulkiai, kad suprastumėt ir kad žinotumėt visus galimus šios užduoties sunkumus bei svarbą.

– O kaip jūs pulsite La Granchą, jeigu tas tiltas bus sugriautas?

– Mes būsim iš anksto pasirengę jį sutaisyti, kai tik užimsim perėją. Tai labai sudėtinga ir graži operacija. Sudėtinga ir graži, kaip visada. Planas sukurtas Madride. Eilinis nevykėlio profesoriaus Visentės Rocho šedevras. Aš rengiu puolimą ir, kaip visada, rengiu, neturėdamas ganėtinai pajėgų. Ir vis dėlto tai visiškai įmanoma operacija. Dėl jos esu ramesnis negu paprastai. Sunaikinus tiltą, ji gali pasisekti. Užimtume Segoviją. Žiūrėkit, parodysiu, kaip viskas dėsis. Matot? Puolame ne perėjos viršuje. Ten mes jau įsitvirtinę. Puolame kur kas žemiau. Štai... Čia... Šitaip...

– Verčiau man nežinoti, – tarė Robertas Džordanas.

– Kaip norit, – pasakė Golcas. – Į aną pusę geriau neštis mažiau bagažo, taip?

– Visada geriau nežinoti. Jeigu kas atsitiktų, tai ne dėl mano liežuvio.

– Geriau nežinoti, – Golcas braukė pieštuku sau per kaktą. – Kitąkart norėčiau ir aš pats nežinoti. Tačiau tai, ką sakiau dėl tilto, žinosit?

– Taip, žinosiu.

– Tikiu, – pasakė Golcas. – Atsisveikinimo kalbos nesakysiu. Verčiau išgerkim. Nuo tokių ilgų šnekų man labai džiūsta gerklė, drauge Chordanai. Ispaniškai jūsų pavardė skamba keistai – draugas Chordaunas.

– O kaip bus ispaniškai jūsų pavardė, drauge generole?

– Chocė, – šypteldamas Golcas krenkštelėjo galugerkliu, tarsi smarkiai peršalęs. – Chocė, – sukrankė jis. – Draugas che-

nerolas Chocė. Jei būčiau žinojęs, kai vykau čia kariauti, jog ispanai taip tars mano pavardę, būčiau pasirinkęs geresnę. Tik pagalvokit: atvykstu vadovauti divizijai ir galiu pasirinkti kokią noriu pavardę, o pasivadinu Choce. Chenerolas Chocė. Dabar jau vėlu keisti. Kaip jums patinka partizaninis karas? Taip rusai vadina geriliją priešo užnugaryje.

– Labai, – atsakė Robertas Džordanas ir šyptelėjo. – Gryname ore labai sveika.

– Kai buvau jūsų metų, man irgi labai patiko, – pasakė Golcas. – Girdėjau, jūs labai gerai sprogdinat tiltus. Pagal visas taisykles. Bet tai tik šnekos. Pats nemačiau. Gal jums nieko neišeina. Jūs tikrai susprogdinat? – erzino jis. – Išgerkit, – padavė Robertui Džordanui taurelę ispaniško konjako. – Ar tikrai susprogdinat?

– Kartais.

– Šiuo atveju geriau, kad nebūtų jokio „kartais". Na, gana jau apie tą tiltą. Jūs dabar ganėtinai gerai žinot, kaip ir kas. Mudu labai rimti žmonės, todėl ir mūsų juokai gali būti labai stiprūs. Klausykit, ar turit daug merginų anoj pusėj?

– Ne, merginoms nėra laiko.

– Nesutinku. Kuo palaidesnė tarnyba, tuo palaidesnis gyvenimas. Jūsų tarnyba labai palaida. Be to, jums reikia apsikirpti.

– Aš apsikirpęs kaip reikiant, – pasakė Robertas Džordanas. Verčiau prasmegti skradžiai, nei nusiskusti galvą kaip Golcui! – Yra man apie ką galvoti ir be merginų, – niūriai pasakė jis. – Kokią uniformą man vilkėti?

– Jokios, – atsakė Golcas. – Apsikirpęs jūs gerai. Aš tik šaipausi. Mudu labai skirtingi žmonės, – pasakė Golcas ir vėl pripylė taureles. – Jūs, sakot, negalvojate apie merginas. O aš iš viso nieko negalvoju. Kam man? Ir nekurstykit manęs galvoti.

Vienas jo štabo karininkų, susikūprinęs ant kėdės ties žemėlapiu, prisegtu prie braižomosios lentos, kažką suniurzgė nesuprantama Robertui Džordanui kalba.

– Užsičiaupk, – pasakė Golcas angliškai. – Noriu, tai ir juokauju. Tokiam rimtam žmogui kaip aš galima ir pajuokauti. Na, išgerkit ir žygiuokit. Jums viskas aišku, ar ne?

– Taip, – atsakė Robertas Džordanas. – Viskas aišku.

Jie paspaudė vienas kitam ranką, jis atidavė pagarbą ir nuėjo prie štabo automobilio, kuriame, jo laukdamas, užsnūdo senis, ir tuo automobiliu jie leidosi keliu per Gvadaramą, o senis taip ir nepabudo, ir Navaserados keliu pasiekė alpinistų trobelę, kur jis, Robertas Džordanas, prieš išžygiuodamas, trejetą valandų numigo.

Tuomet jisai paskutinį kartą ir matė Golcą, jo keistą baltą, neįdegantį saulėje veidą su vanagiškomis akimis, stambia nosimi ir plonomis lūpomis, skustą galvą, išvagotą raukšlių ir randų. Ryt naktį kelyje prie Eskorialio bus pilna kariuomenės; stovės ilgos voros sunkvežimių, į kuriuos tamsoje sodins pėstininkus; į sunkvežimius lips apsikrovę kareiviai; kulkosvaidininkai į sunkvežimius kels kulkosvaidžius; ant ilgų platformų ritins per lentas degalų cisternas; divizija vyks į nakties žygį, pulti perėjos. Jam nėra ko apie tai galvoti. Tai ne jo reikalas. Tai Golco reikalas. Jam reikia padaryti tik vieną dalyką, ir apie tai jis turi galvoti, ir privalo apsvarstyti iki smulkmenų, ir būti viskam pasirengęs, ir nesijaudinti. Jaudinimasis – tokia pat blogybė, kaip ir baimė. Viską tik pasunkina.

O dabar jis sėdėjo prie upelio žiūrėdamas, kaip bėga tarp akmenų skaidrus vanduo, ir kitapus upelio pamatė tankų pipirnės krūmą. Perbrido per upelį, išsirovė du kuokštus, srovėje rūpestingai nuplovė purvinas šaknis, o tada vėl atsisėdo šalia kuprinės ir ėmė valgyti švarius vėsius žalius lapus ir traškius pipirų skonio

stiebus. Paskui atsiklaupė prie upelio ir, nustūmęs pistoletą diržu už nugaros, kad nesušlaptų, pasilenkė, abiem rankom atsirėmė į akmenis ir atsigėrė. Vanduo buvo geliamai šaltas.

Atsistūmęs rankomis, pakėlė galvą ir pamatė, kad senis leidžiasi uola žemyn. Paskui jį sekė vyriškis, taip pat apsivilkęs juodu kaimišku palaidiniu ir tamsiai pilkomis kelnėmis, – šiame krašte kone uniforma, – apsiavęs kurpėmis virveliniais padais ir su karabinu už nugaros. Šis vyriškis buvo vienplaukis. Jiedu leidosi uola keturpėsti tartum ožiai.

Jie priėjo, Robertas Džordanas atsistojo.

– *Salud, camarada,* – tarė jis vyrui su karabinu ir nusišypsojo.

– *Salud,* – burbtelėjo tas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į stambų apžėlusį vyriškio veidą. Jis buvo beveik apskritas, galva irgi apvali ir įtraukta į pečius. Akys mažutės ir per daug toli viena nuo kitos, ausys taip pat mažutės ir prilipusios prie galvos. Vyriškis buvo stambaus sudėjimo, arti metro aštuoniasdešimties, didžiarankis ir plačiapėdis. Jo nosies kadaise būta įlaužtos, o burnos viename šone perkirstos, ir apžėlusiame veide skersai viršutinę lūpą ir žiauną ėjo randas.

Senis mostelėjo galva į vyriškį ir nusišypsojo.

– Jis čia viršininkas, – šyptelėjo, tada sulenkė rankas, lyg įtempdamas raumenis, ir su kiek pašaipia pagarba žvilgtelėjo į vyrą, ginkluotą karabinu. – Stipruolis.

– Matau, – pasakė Robertas Džordanas ir vėl nusišypsojo.

Vyriškis jam nepatiko, ir širdyje jis toli gražu nesišypsojo.

– Kuo pats gali paliudyti savo asmenį? – paklausė vyras su karabinu.

Robertas Džordanas atsegė žiogelį, kuriuo buvo užsegta kairioji marškinių kišenė, išėmė sulankstytą popierių ir padavė vyriškiui, o tas išlankstė, įtariai apžiūrėjo ir pavartė rankose.

Nemoka skaityti, pasakė sau Robertas Džordanas.

– Pasižiūrėk į antspaudą, – tarė jis.

Senis parodė antspaudą, ir vyras su karabinu apžiūrėjo jį, sukinėdamas rankoje popierių.

– Koks čia antspaudas?

– Nesi jo matęs?

– Ne.

– Čia du antspaudai, – pasakė Robertas Džordanas. – Vienas – SIM,[1] karinės žvalgybos. Kitas – generalinio štabo.

– Taip, šitą esu matęs. Bet čia visa valdžia – aš, – niūriai išdaužė anas. – Kas kuprinėse?

– Dinamitas, – išdidžiai atsakė senis. – Šiąnakt mudu perėjom frontą ir visą dieną nešėm tą dinamitą per kalnus.

– Dinamitas man pravers, – tarė vyras su karabinu. Jis grąžino Robertui Džordanui dokumentą ir nužvelgė jį nuo galvos iki kojų. – Taip, dinamitas man pravers. Kiek judu čia man atnešėt?

– Tau dinamito aš neatnešiau, – ramiai atsakė jam Robertas Džordanas. – Šis dinamitas kitam tikslui. Kuo tu vardu?

– Kam tau reikia?

– Tai Pablas, – įsiterpė senis.

Vyriškis su karabinu niūriai dėbtelėjo į juodu.

– Malonu. Girdėjau apie tave daug gero, – tarė Robertas Džordanas.

– Ką gi tu apie mane girdėjai? – paklausė Pablas.

– Girdėjau, kad tu puikus geriljerų vadas, kad esi ištikimas Respublikai, kad tą ištikimybę rodo tavo darbai ir kad esi rimtas ir narsus. Tau linkėjimų iš generalinio štabo.

– Kur tu tai girdėjai? – paklausė Pablas.

[1] SIM *(Servicio de Informacion Militar)* – Ispanijos vyriausybinės armijos karinė žvalgyba *(isp.)*.

Robertas Džordanas pastebėjo, kad pagyrimai jo nė trupučio nepaveikė.

– Taip kalba visur, nuo Buitrago iki Eskorialio, – atsakė jis, nurodydamas visą sritį kitapus fronto linijos.

– Neturiu pažįstamų nei Buitrage, nei Eskorialyje, – burbtelėjo Pablas.

– Anapus kalnų yra daug žmonių, kurie seniau tenai negyveno. Iš kur tu kilęs?

– Nuo Avilos. Ką darysi su dinamitu?

– Sprogdinsiu tiltą.

– Kokį tiltą?

– Tai mano dalykas.

– Jeigu jis mano teritorijoj – tai *mano* dalykas. Negalima sprogdinti tiltų arti tos vietos, kur gyveni. Gyventi reikia vienur, o veikti – kitur. Aš savo dalyką išmanau. Kas per šiuos metus išliko gyvas, tas savo dalyką išmano.

– Tai mano dalykas, – pakartojo Robertas Džordanas. – Galėsim aptarti drauge. Gal padėtum nešti mums kuprines?

– Ne, – atsakė Pablas ir papurtė galvą.

Senis staiga atsisuko į jį ir ėmė įnirtingai berti tarme, kurią Robertas Džordanas vargiai tegalėjo suprasti. Lyg būtų skaitęs Kevedą. Anselmas šnekėjo senąja kastilų tarme, ir prasmė buvo maždaug tokia:

– Tu gyvulys? Gyvulys. Žvėris? Žvėris. Ir dar koks! Ar turi tu bent kiek galvoj? Kur tau! Nė trupučio! Šit mes ateinam padaryti tokio svarbaus darbo, o tu rūpiniesi, kad tik būtų saugu tavo buveinėj. Tavo lapiškas urvas tau svarbiau už visų žmonių reikalą. Už tavo paties tautos reikalą. Taip tave ir anaip! Taip ir taip tavo tėvą! Imk maišą!

Pablas nuleido galvą.

– Veikti reikia pagal išgales ir su protu, – tarė jis. – Aš gyvenu čia, o veikiu anapus Segovijos. Jeigu tu šitoj apylinkėj sudrumsi vandenį, mus ims gaudyti. Tik nieko neveikdami čia, galim gyventi. Aš darau kaip lapė.

– Taip, – su kartėliu pasakė Anselmas. – Darai kaip lapė, o mums reikia vilko.

– Aš vilkesnis už tave, – pasakė Pablas.

Robertas Džordanas suprato, kad jis paims kuprinę.

– Cha! Cho... – Anselmas pasižiūrėjo į jį. – Tu atseit vilkesnis už mane, užtat man šešiasdešimt aštuoneri metai.

Jis nusispjovė ir pakratė galvą.

– Tau tiek daug metų? – paklausė Robertas Džordanas matydamas, jog dabar kol kas bus gerai, ir stengdamasis sumažinti trintį.

– Sueis šešiasdešimt aštuoneri liepos mėnesį.

– Jeigu iš viso sulauksim liepos, – pasakė Pablas. – Duok, panešėsiu, – tarė jis Robertui Džordanui. – Kitą palik seniui, – dabar jo balsas skambėjo ne niūriai, o beveik liūdnai. – Senis jėgingas.

– Nusinešiu pats, – tarė Robertas Džordanas.

– Dar ko! – atsiliepė senis. – Palik anam galiūnui.

– Aš panešėsiu, – pasakė jam Pablas.

Robertas Džordanas sunerimo, jo niūrume pajutęs liūdesį. Jis pažinojo tokį liūdesį ir, pajutęs jį Pablo balse, sunerimo.

– Tai duok man karabiną, – tarė ir, paėmęs jį iš Pablo, persimetė per petį ir nusekė paskui senį ir Pablą.

Jie lėtai ėmė kopti granito uola, rankom ir kojom ieškodami iškyšų, ir, užlipę ant uolos, atsidūrė žalioje miško laukymėje.

Jie nuėjo pievelės pakraščiu, ir Robertas Džordanas, žingsniuodamas dabar be kuprinės, lengvai, su maloniai prigludusiu

prie nugaros karabinu vietoj slegiančio, alsinančio nešulio, pastebėjo, kad žolė keliose vietose nuėsta, o žemėje likusios kuolelių žymės. Žolėje pamatė taką, kuriuo vedžiojama girdyti į upelį arklius, ir šen bei ten gulėjo šviežio arkliamėšlio krūvos. Naktį riša pasiganyti, o dieną slepia miške, pamanė jis. Įdomu, kiek šitas Pablas turi arklių?

Dabar jis prisiminė pastebėjęs, tik neatkreipęs dėmesio, kad Pablo kelnės apie kelius ir šlaunis nutrintos, net blizga. Įdomu, ar turi aulinius, ar jodinėja su šiom *alpargatas,*[1] pagalvojo jis. Greičiausiai viskuo apsirūpinęs. Tačiau jo liūdnumas man nepatinka, mąstė jis. Tai negeras liūdnumas. Toks liūdnumas žmogų apima prieš dezertyravimą ar priesaikos sulaužymą. Jis pasidaro toks liūdnas prieš išdavystę.

Priešais juos tankmėje žvingtelėjo arklys, o paskui tarp pušų, pro kurių tankias, kone susiliejusias viršūnes vos smelkėsi saulės spinduliai, jis pamatė aptvarą: rudi medžių kamienai dviem eilėm apjuosti virvėmis. Atsukę galvas į ateinančius žmones žiūrėjo arkliai, o priešais aptvarą po medžiu gulėjo sukrauti ir apdengti brezentu balnai.

Priėję vyrai su kuprinėmis sustojo, ir Robertas Džordanas suprato, jog tiedu laukia, kad jis pasigėrėtų arkliais.

– Taip, – tarė jis. – Gražūs, – atsisuko į Pablą. – Pasirodo, turite ir savo kavaleriją.

Aptvare buvo penki arkliai: trys sarti, bėras ir geltas. Nužvelgęs visus, Robertas Džordanas apžiūrėjo kiekvieną skyrium. Pablas su Anselmu žinojo, ko jie verti, ir Pablas, išdidus ir nebe toks liūdnas, meiliai žiūrėjo į juos, o senukas atrodė taip, lyg patsai būtų pateikęs didžiulę staigmeną.

[1] Ispanų valstiečių apavas: sandalai kanapinių virvelių padais.

– Na kaip, patinka? – paklausė jis.

– Visi – mano grobis, – pasakė Pablas, ir Robertui Džordanui buvo malonu girdėti jį kalbant išdidžiai.

– Štai tas, – tarė Robertas Džordanas, rodydamas į vieną sartį, stambų eržilą su balta žvaigžde kaktoje ir balta priekine koja, – puikus arklys.

Tai buvo iš tiesų gražus arklys, tarsi nužengęs iš Velaskeso paveikslo.

– Visi jie geri, – pasakė Pablas. – Tu nusimanai apie arklius?

– Taip.

– Tai gerai, – pasakė Pablas. – Ar matai bent vieną su likštim?

Robertas Džordanas suprato, jog dabar šis beraštis tikrina jo dokumentus.

Arkliai, pakėlę galvas, tebežiūrėjo į šeimininką. Robertas Džordanas pralindo pro aptvaro virves ir paplojo gelčiui per pasturgalį. Atsirėmęs į virves, jis stebėjo, kaip arkliai suka ratu po aptvarą, dar kartą nužvelgė, kai jie sustojo, tada pasilenkė ir išlindo iš aptvaro.

– Bėroji užpakaline koja šluba, – tarė jis Pablui, nežiūrėdamas į jį. – Kanopa įskilusi. Jei gerai pakaustytum, taip greit nepablogėtų, bet gali nulūžti, jojant kietu gruntu.

– Kanopa jau tokia buvo, kai parsivedėm, – pasakė Pablas.

– Geriausiam jūsų arkliui, baltakakčiui sarčiui, ant kulkšnies yra įtartinas ištinimas.

– Nieko baisaus, – tarė Pablas. – Pasimušė prieš trejetą dienų. Jei kas nors būtų buvę, būtų jau pasidarę.

Jis nuklojo brezentą ir parodė balnus. Tai buvo du paprasti vakerų, arba piemenų, balnai, panašūs į Amerikos kaubojų, vienas labai puošnus vakero balnas iš spaustinės odos, su sunkiomis dengtomis balnakilpėmis, ir du kariški juodos odos balnai.

– Nušovėm porą *guardia civil*,[1] – paaiškino jis apie kariškus balnus.

– Neblogas laimikis.

– Buvo nulipę nuo arklių kely tarp Segovijos ir Santa Marija del Realio. Tikrino vieno važiuoto valstiečio dokumentus. Pavyko nušauti, nesužeidžiant arklių.

– Ar daug esat nukovę gvardiečių? – paklausė Robertas Džordanas.

– Keletą, – atsakė Pablas. – Bet tik tuos du nušovėm, nepakenkdami arkliams.

– Tai Pablas nuvertė traukinį prie Arevalo, – tarė Anselmas. – Pablas!

– Su mumis buvo vienas svetimšalis, jis sprogdino, – pasakė Pablas. – Tu jį pažįsti?

– Kuo vardu?

– Neatsimenu. Kažkokia labai keista pavardė.

– Kaip jis atrodo?

– Šviesus kaip ir pats, bet mažesnis, stambių rankų, laužta nosim.

– Kaškinas, – pasakė Robertas Džordanas. – Tai tikriausiai buvo Kaškinas.

– Taip, – tęsė Pablas. – Labai keista pavardė. Kažkas panašaus. Kaip jis dabar?

– Balandį žuvo.

– To niekas neišvengs, – niūriai pasakė Pablas. – Toks bus ir mūsų galas.

– Toks visų žmonių galas, – tarė Anselmas. – Visais laikais niekas to neišvengdavo. Kas gi tau, žmogau? Ko taip ištižai?

[1] Žandarų *(isp.)*.

– *Anie* – labai stiprūs, – tarė Pablas, lyg šnekėdamas su pačiu savimi. Jis niūriai pasižiūrėjo į arklius. – Jūs neįsivaizduojat, kokie jie stiprūs. Kiek mačiau, jie visada stipresni, visada geriau apsiginklavę. Visada turi daugiau šaudmenų. O tu sėdėk čia su tokiais arkliais – ir ko sulauksi? Sumedžios ir nupils. Daugiau nieko.

– Tave medžioja, bet ir tu juos medžioji, – pasakė Anselmas.

– Ne, – atsakė Pablas. – Aš jau nebemedžioju. O jeigu išeitum dabar iš čia, kur dėtumeis? Pasakyk tu man. Kur?

– Ar maža Ispanijoj kalnų? Išeisi iš čia – yra Siera de Gredas.

– Niekur aš neisiu, – numykė Pablas. – Aš pavargau būti medžiojamas. Čia mums gerai. O jeigu tu susprogdinsi tiltą, mus ims medžioti. Jeigu jie mus suuos ir ims ieškoti su lėktuvais – ras. Jeigu atsiųs marokiečių mūsų išrūkyti – irgi ras, ir reikės bėgti. Aš pavargau nuo viso to. Girdi? – jis atsisuko į Robertą Džordaną. – Kokią teisę turi tu, svetimšali, ateiti pas mane ir nurodinėti, ką man daryti?

– Aš visiškai nenurodinėju, ką tau daryti, – atsakė jam Robertas Džordanas.

– Bet nurodinėsi, – tarė Pablas. – Štai. Štai kur visa blogybė.

Jis parodė į dvi sunkias kuprines, kurias jie, sustoję pasižiūrėti arklių, buvo pasidėję ant žemės. Atrodė, jog šios mintys jį apniko tik dabar, išvydus arklius, o kai pamatė, kad Robertas Džordanas nusimano apie arklius, jam atsipalaidavo liežuvis. Visi trys dabar stovėjo prie aptvaro, ir saulės šviesa lopiniais krito ant sartojo eržilo nugaros. Pablas pasižiūrėjo į Robertą Džordaną ir paspyrė kuprinę.

– Štai kur blogybė.

– Aš atvykau tiktai atlikti savo pareigos, – pasakė jam Robertas Džordanas. – Vykdau, ką įsako tie, kurie kariauja. Jeigu paprašysiu tave pagalbos, tu gali atsisakyti, ir aš rasiu, kas man

padėtų. Kol kas net neprašiau tavo pagalbos. Aš privalau padaryti, kas man įsakyta, o tai, patikėk, labai svarbu. Aš nekaltas, kad esu svetimšalis. Labai gaila, kad nesu čia gimęs.

– O man svarbiausia, kad mus paliktų ramybėj, – pasakė Pablas. – Mano pareiga – rūpintis savo žmonėmis ir savimi pačiu.

– Savimi! Taip, – metė Anselmas. – Jau kadai tu rūpinies vien savimi. Savimi ir savo arkliais. Kol neturėjai arklių, buvai išvien su mumis. Dabartės tu kaip kapitalistas.

– Netiesa, – atkirto Pablas. – Aš visą laiką rizikuoju arkliais bendro reikalo labui.

– Labai mažai, – su panieka pasakė Anselmas. – Mano galva, labai mažai. Vogti, tu – taip. Gerai paėsti – taip. Galabyti – taip. Bet kautis – ne.

– Tu, seni, prisidirbsi bėdos su savo liežuviu.

– Aš toks senis, kad nieko nebijau, – atšovė jam Anselmas. – Be to, aš neturiu arklių.

– Tu, seni, gal neilgai begyvensi.

– Aš toks senis, kad gyvensiu, kol numirsiu, – pasakė Anselmas. – Ir aš nebijau lapių.

Pablas nieko nepasakė ir pakėlė kuprinę.

– Ir nei vilkų, – pridūrė Anselmas, paimdamas antrąją kuprinę. – Jeigu tu vilkas.

– Užsičiaupk, – pasakė jam Pablas. – Tu, seni, baisiai plepus.

– Bet ką pasakau, tą padarau, – atitarė Anselmas, sulinkęs po kuprine. – O dabar esu alkanas. Ir ištroškęs. Žygiuok, liūdno veido geriljerų vade. Vesk mus, kur būtų ko užvalgyt.

Pradžia ne kokia, pagalvojo Robertas Džordanas. Užtat Anselmas – vyras. Jie nuostabūs, kai geri, mąstė jis. Nėra už juos puikesnės tautos, kai jie geri, ir nėra bjauresnių žmonių, kai pagenda. Anselmas, matyt, žinojo, ką darąs, vesdamas mane čionai. Bet man tai nepatinka. Nė trupučio nepatinka.

Vienintelis geras ženklas, – kad Pablas neša kuprinę ir kad atidavė karabiną. Gal jis visada toksai, pagalvojo Robertas Džordanas. Gal jis iš prigimties paniurėlis.

Ne, tarė jis sau, neapgaudinėk savęs. Tu nežinai, koks jis buvo seniau; užtat gerai žinai, kad jis sparčiai smunka ir to neslepia. Kai pradės slėpti, bus jau apsisprendęs. Įsidėmėk, pasakė jis sau. Vos tik jis parodys kiek palankumo, žinok, jog bus apsisprendęs. Tačiau arkliai puikūs, pagalvojo jis, gražūs arkliai. Įdomu, kas mane galėtų padaryti tokį, kokį Pablą padarė arkliai. Senio tiesa. Arkliai – jo turtas, o būdamas turtingas, jis nori pasidžiaugti gyvenimu. Netrukus jis ims graužtis, kad negali stoti į žokėjų klubą, pagalvojo jis. *Pauvre Pabio. Il a manqué son Jockey.*[1]

Ši mintis pataisė jam nuotaiką. Jis šyptelėjo, žiūrėdamas į dvi sulinkusias nugaras ir dideles kuprines, šmėsčiojančias priekyy tarp medžių. Jis visą dieną nejuokavo ir dabar pajuokavęs, gerokai pralinksmėjo. Tu irgi būsi toks kaip jie, tarė sau. Tu irgi daraisi niūrus. Pas Golcą jis tikrai buvo orus ir niūrus. Užduotis jį truputį pribloškė. Šiek tiek pribloškė, pagalvojo jis. Smarkiai pribloškė. Golcas buvo linksmas ir norėjo, kad ir jis prieš išvykdamas pralinksmėtų, tačiau jis nepralinksmėjo.

Kai pagalvoji, visi geriausi žmonės – linksmi. Linksmam būti kur kas geriau, o be to, tai kažką reiškia. Tartum daraisi nemirtingas dar būdamas gyvas. Paini tezė. Tačiau tokių nedaug belikę. Taip, mažai belikę linksmų. Velniškai mažai belikę. O jeigu nesiliausi galvojęs, tai ir tavęs, broleli, nebebus. Tad užteks galvoti, drauguži, bičiuli. Tu dabar tiltų sprogdintojas, ne mąstytojas. Bet ir išalkau, pagalvojo jis. Pablas gal nebadauja.

[1] Vargšas Pablas. Nepaklius jis į žokėjų klubą *(pranc).*

Antras skyrius

Iš tankaus miško jie išėjo į nedidelę taurės pavidalo daubą, ir po uola, stūksančia prieky už medžių, jis spėjo esant stovyklą.

Stovykla tikrai buvo ten, ir gera stovykla. Ją galėjai pamatyti tik priėjęs arti, ir Robertas Džordanas suprato, kad iš oro ji nepastebima. Iš viršaus nieko nesimatytų. Tai tokia pat gera slėptuvė kaip lokio migis. Atrodė, jog ir ne ką geriau saugoma. Eidamas arčiau, jis atidžiai ją apžiūrėjo.

Uoloje buvo didelė ola, ir prie angos sėdėjo vyrukas, atsilošęs į uolą, ištiesęs ant žemės kojas, pasistatęs šalia karabiną. Jis peiliu drožinėjo pagalį ir, jiems priėjus, metė žvilgsnį, paskui vėl ėmė drožinėti.

– *Hola,*[1] – tarė sėdintysis. – Kas čia atėjo?

– Senis atvedė sprogdintoją, – atsakė jam Pablas ir olos angoje nuleido savo naštą.

Anselmas irgi nusikėlė kuprinę, o Robertas Džordanas nusimetė karabiną ir pastatė prie uolos.

– Neškit toliau nuo įėjimo, – tarė drožinėtojas, gražus mėlynakis vyras tamsiu čigonišku veidu, kurio spalva panėšėjo į rūkytą odą. – Viduj kūrena ugnį.

– Atsikelk ir nunešk pats, – pasakė Pablas. – Padėk po anuo medžiu.

Čigonas nekrustelėjo, tiktai pasakė nešvankybę, paskui abejingai pridūrė:

– Nenori – nenešk. Susisprogdink. Išsigydysi nuo visų negalių.

– Ką čia dirbi? – Robertas Džordanas atsisėdo šalia čigono.

[1] Sveikas *(isp.)*.

Čigonas parodė. Tai buvo ketveriukės formos spąstai, ir jis drožė skersinį.

– Lapėms gaudyti, – pasakė jis. – Su tokiu rąstu. Perlaužia nugarkaulį, – jis šyptelėjo Džordanui. – Štai, žiūrėk, – judesiu parodė, kaip griūva spąstų rėmai, krinta rąstas, paskui pakratė galvą ir atkišo į šonus sulenktas rankas, vaizduodamas lapę perlaužtu nugarkauliu. – Naudingas prietaisas, – paaiškino.

– Kiškius jis gaudo, – tarė Anselmas. – Čigonas. Pagavęs kiškį, sako: lapė. Pagavęs lapę, sakytų: dramblys.

– O jei sugaučiau dramblį? – paklausė čigonas.

Vėl parodė baltus dantis ir mirktelėjo Robertui Džordanui.

– Sakytum: tankas, – atsakė Anselmas.

– Bus ir tankas, – nenusileido čigonas. – Pagausiu ir tanką. O jūs galėsit vadinti jį kaip norit.

– Čigonai tik liežuviu greiti užmušti, – pasakė Anselmas.

Čigonas mirktelėjo Robertui Džordanui ir ėmė vėl drožinėti. Pablas buvo dingęs oloje. Robertas Džordanas vylėsi, kad bus nuėjęs atnešti ko nors užvalgyti. Jis sėdėjo ant žemės greta čigono, ir popiečio saulės spinduliai, prasismelkiantys pro medžių viršūnes, šildė ištiestas kojas. Jis užuodė oloje gaminamo valgio kvapą, aliejaus ir svogūnų, ir kepamos mėsos kvapą, ir iš alkio jam sugurgė pilvas.

– Tanką galėsim pagauti, – tarė jis čigonui. – Nelabai sunku.

– Su tuo? – čigonas parodė į kuprines.

– Taip, – atsakė jam Robertas Džordanas. – Aš pamokysiu. Padarysim spąstus. Tai nesunku.

– Mudu abu?

– Na taip, – pasakė Robertas Džordanas. – Kodėl ne?

– Ei, – tarė čigonas Anselmui. – Padėk saugiai tuos maišus. Vertingas daiktas.

Anselmas kažką burbtelėjo.

– Einu vyno, – pasakė jis Robertui Džordanui.

Robertas Džordanas atsikėlė, atitraukė kuprines nuo olos ir paguldė vieną iš vienos, antrą iš kitos medžio pusės. Jis žinojo, kas jose yra, ir nepalikdavo jų arti viena antros.

– Atnešk ir man puodelį, – paprašė čigonas.

– Turit vyno? – paklausė Robertas Džordanas, vėl atsisėsdamas šalia čigono.

– Vyno? Ko čia neturėsi. Pilną maišą. Na, pusę tai tikrai.

– O valgyti?

– Turim, brolau, visko, – gyrėsi čigonas. – Valgom kaip generolai.

– O ką veikia kare čigonai? – paklausė jį Robertas Džordanas.

– Čigonai čigonauja.

– Geras amatas.

– Pats geriausias, – pasakė čigonas. – Kuo tu vardu?

– Robertas. O tu?

– Rafaelis. Klausyk, tu apie tanką rimtai?

– Žinoma. Kodėl ne?

Anselmas atėjo iš olos, nešinas giliu moliniu dubeniu, pilnu raudono vyno, už ąsų ant pirštų užsinėręs tris puodelius.

– Žiūrėk, – tarė jis. – Jie ir puodelių turi.

Jam įkandin atėjo Pablas.

– Tuoj bus valgyti, – pasakė jis. – Gal pats turtingas rūkalų?

Robertas Džordanas nuėjo prie kuprinių, atsegė vieną, paieškojo vidinėje kišenėje ir išėmė plokščią dėželę rusiškų cigarečių, kurių jam buvo davę Golco štabe. Prarėžė nagu dėžutės kraštą, atidaręs atkišo Pabliui, tas paėmė pustuzinį, pakėlė vieną nuo savo plataus delno ir apžiūrėjo prieš šviesą. Tai buvo ilgos plonos cigaretės su popierinėmis tūtelėmis įsikąsti.

– Daug oro, mažai tabako, – tarė jis. – Žinau. Anas, keista pavarde, turėjo.

– Kaškinas, – pasakė Robertas Džordanas ir pasiūlė cigarečių čigonui ir Anselmui, jie paėmė po vieną. – Imkit daugiau, – paragino.

Jiedu paėmė dar po vieną. Jis padavė jiems dar po keturias, ir jie dėkodami porą kartų mostelėjo rankom su cigaretėmis, tarytum kardu atiduodami pagarbą.

– Taip, – pasakė Pablas. – Keista pavardė.

– Štai vynas, – Anselmas pasėmė puodelį ir padavė Robertui Džordanui.

Tada pasisėmė sau ir čigonui.

– O man nėr? – paklausė Pablas.

Visi susėdo prie olos angos. Anselmas atidavė jam savo puodelį ir nuėjo į olą kito. Išėjęs pasilenkė prie dubens ir pasisėmė pilną puodelį, ir visi susidaužė.

Vynas buvo geras, truputį atsiduodantis derva nuo vynmaišio, tačiau labai gardus, nestiprus ir švelnus. Robertas Džordanas gėrė iš lėto, jausdamas, kaip šiluma užlieja nuvargusį kūną.

– Valgyti tuoj atneš, – tarė Pablas. – O tas svetimšalis keista pavarde... kaip jis žuvo?

– Jį apsupo, ir jis nusižudė.

– Kaip tai atsitiko?

– Buvo sužeistas ir nenorėjo patekti į nelaisvę.

– O smulkiau?

– Smulkiau nežinau, – pamelavo.

Jis labai gerai žinojo visas smulkmenas ir taip pat žinojo, kad kalbėti apie tai dabar nedera.

– Jis įkalbinėjo mus, kad nušautume, jeigu, verčiant traukinį, būtų sužeistas ir nepajėgtų pabėgti, – tarė Pablas. – Labai keistai jis šnekėjo.

Matyt, jau tada jam buvo pašliję nervai, pagalvojo Robertas Džordanas. Vargšas Kaškinas.

– Jis buvo prieš savižudybę, – tarė Pablas. – Pats man sakėsi. Be to, labai bijojo kankinimo.

– Jis tau ir tą sakė? – paklausė jį Robertas Džordanas.

– Taip, – įsiterpė čigonas. – Jis mums visiems tą patį kalbėjo.

– Tu irgi buvai prie traukinio?

– Taip. Prie traukinio mes buvom visi.

– Labai keistai jis kalbėjo, – pasakė Pablas. – Bet drąsumo buvo labai drąsus.

Vargšas Kaškinas, galvojo Robertas Džordanas. Tikriausiai jis čia pridarė daugiau žalos negu naudos. Gaila, nežinojau, kad jam jau tada buvo pašliję nervai. Reikėjo jį atšaukti. Neleistina, kad žmogus, kuris šitaip kalba, dirbtų tokį darbą. Taip kalbėti nevalia. Net jeigu ir įvykdo užduotį, tokiomis kalbomis jis padaro daugiau žalos negu naudos.

– Jis buvo keistokas, – tarė Robertas Džordanas. – Man rodos, truputį kuoktelėjęs.

– Bet kaip sprogdintojas – labai sumanus, – atšovė čigonas. – Ir labai drąsus.

– Bet ir kuoktelėjęs, – pasakė Robertas Džordanas. – Kas dirba tokį darbą, privalo turėti aiškų protą ir šaltą galvą. Ir taip kalbėti nedera.

– O tu? – paklausė Pablas. – Jei, tarkim, sprogdinant tiltą, būtum sužeistas, ar norėtum, kad tave paliktų?

– Klausyk, – tarė Robertas Džordanas ir pasisėmė dar vieną puodelį vyno. – Atidžiai klausyk. Jeigu man kada prireiks tokios paslaugos, aš jos paprašysiu tada, kai reikės.

– Teisingai, – pritarė čigonas. – Vyriška kalba. O! Atneša valgyt.

– Tu jau valgęs, – nukirto Pablas.

– Suvalgyčiau dar antra tiek, – atsakė čigonas. – Bet tu pažiūrėk, *kas* atneša.

Mergina su didele keptuve pasilenkusi išėjo iš olos, stabtelėjo, ir Robertas Džordanas pamatė šonu pasuktą jos veidą ir tuo pat metu pastebėjo kažką keista. Ji nusišypsojo ir tarė: „*Hola*, drauge“, ir Robertas Džordanas atsakė: „*Salud*“, stengdamasis nespoksoti per daug įdėmiai ir nesukti žvilgsnio į šalį. Ji padėjo keptuvę priešais jį, ir jis pastebėjo, kad jos dailios rusvos rankos. Ji pažvelgė tiesiai jam į veidą ir nusišypsojo. Dantys baltavo rusvame veide, o akys buvo tokio pat auksinio rudumo kaip ir oda. Skruostai platūs, akys linksmos, o lūpos sodrios, taisyklingos. Plaukai rusvi tartum auksas, tartum pribrendusių javų laukas, tačiau nukirpti taip trumpai, kad ne ką ilgesni už bebro. Ji nusišypsojo Robertui Džordanui, pakėlė rusvą ranką ir persibraukė delnu per galvą, gludindama plaukus, bet šie tuoj pat vėl papuro. Jos gražus veidas, pagalvojo Robertas Džordanas. Jei ne nukirpti plaukai, ji būtų gražuolė.

– Aš taip šukuojuosi, – pasakė ji Robertui Džordanui ir nusijuokė. – Tu valgyk. Nespoksok į mane. Šitaip mane apkirpo Valjadolide. Jau baigia ataugti.

Ji atsisėdo priešais ir žiūrėjo į jį. Jis vėl pažvelgė į ją. Ji nusišypsojo ir sunėrė ant kelių rankas. Ji sėdėjo, apsikabinusi kelius, ir jos kojos kyšojo iš kelnių klešnių, ilgos ir dailios, ir jis matė mažų iškilių krūtų formas po pilkais vyriškais marškiniais. Kiekvieną kartą, pasižiūrėjęs į ją, Robertas Džordanas juto, kaip jam ima veržti gerklę.

– Lėkščių nėra, – perspėjo Anselmas. – Darbuokis savo peiliu.

Palei keptuvę iš šonų mergina buvo padėjusi danteliais žemyn tiktai keturias šakutes.

Valgė visi iš keptuvės, ispanų papročiu tylėdami. Tai buvo kiškiena su svogūnais ir žaliaisiais pipirais, o raudono vyno padaže buvo smulkių žirnelių. Mėsa buvo iškepusi gerai, atstojusi nuo kaulų, ir padažas gardus. Robertas Džordanas valgydamas išgėrė dar vieną puodelį vyno. Mergina visą laiką žiūrėjo į jį. Kiti žiūrėjo tik į valgį. Robertas Džordanas išdažė su duonos gabalu savo pusėje padažo likučius, išrinko ir sudėjo į krūvelę kaulus, sudažė toje vietoje padažą, paskui duonos gabaliuku švariai nuvalė šakutę, nušluostė ir įsidėjo į kišenę peilį ir suvalgė duoną. Tada pasilenkė ir pasisėmė pilną puodelį vyno, ir mergina vis žiūrėjo į jį.

Robertas Džordanas nugėrė pusę puodelio, tačiau, kai prabilo į merginą, jam vėl sugniaužė gerklę.

– Kuo tu vardu? – paklausė jis.

Pablas, išgirdęs, kokiu tonu jis prašneko, dirstelėjo į jį. Paskui atsistojo ir nuėjo.

– Marija. O tu?

– Robertas. Tu seniai kalnuose?

– Trys mėnesiai.

– Trys mėnesiai?

Jis pažvelgė į jos plaukus, tankius, trumpus ir banguojančius tartum javų laukas kalvos atšlaitėje, jai droviai braukiant per juos ranka.

– Buvo nuskutę, – aiškino ji. – Mus reguliariai skusdavo. Kalėjime, Valjadolide. Tokie užaugo per tris mėnesius. Aš važiavau tuo traukiniu. Vežė į pietus. Kai traukinį nuvertė, daugelį kalinių sugavo, bet manęs – ne. Aš pabėgau su jais.

– Radau ją pasislėpusią tarp uolų, – tarė čigonas. – Kai traukėmės. Ai, kokia buvo bjauri! Nusivedėm ją, bet vis maniau, kad verčiau reikia pamesti.

– O tas kitas, kur kartu su jais sprogdino traukinį? – paklausė Marija. – Irgi šviesiaplaukis. Svetimšalis. Kur jis?

– Žuvo, – atsakė Robertas Džordanas. – Balandį.

– Balandį? Traukinį nuvertė irgi balandį.

– Taip, – atsakė Robertas Džordanas. – Jis žuvo po dešimties dienų.

– Vargšas, – tarė ji. – Jis buvo labai drąsus. O tu irgi dirbi tokį pat darbą?

– Taip.

– Irgi verti traukinius?

– Taip. Esu tris nuvertęs.

– Čia?

– Estremadūroj, – paaiškino. – Prieš atvykdamas čionai, buvau Estremadūroj. Ten mes plačiai veikiam. Estremadūroj dirba daug mūsiškių.

– O ko tu atvykai pas mus?

– Atvykau to šviesiaplaukio vieton. Be to, šis kraštas man pažįstamas. Buvau čia dar prieš sąjūdį.

– Tu gerai pažįsti šį kraštą?

– Ne, ne itin. Bet aš greit susigaudau. Turiu gerą žemėlapį ir gerą vedlį.

– Senuką, – ji linktelėjo. – Senukas labai geras žmogus.

– Ačiū, – pasakė jai Anselmas.

Robertas Džordanas staiga suvokė, kad jiedu su mergina ne vieni, taip pat suvokė, kad jam sunku žiūrėti į ją, kadangi pasižiūrėjęs nebeatpažindavo savo balso. Jis pažeidė vieną iš dviejų taisyklių, kurių reikia laikytis, norint gerai sugyventi su ispaniškai kalbančiais žmonėmis: vaišink vyrus tabaku ir palik ramybėj moteris; ir staiga suvokė, kad visai dėl to nesijaudina. Buvo tiek daug dalykų, kurių reikėjo nepaisyti, tad ko čia paisyti tokio nieko?

– Tavo labai gražus veidas, – tarė jis Marijai. – Gaila, kad nemačiau tavęs, kai buvai su ilgais plaukais.

– Ataugs, – šyptelėjo ji. – Po pusmečio bus visai ilgi.

– Kad tu būtum ją matęs tada, kai parsivedėm nuo to traukinio! Buvo tokia bjauri, kad galėjai apsivemt.

– Kieno tu? – paklausė Robertas Džordanas, bandydamas pasitraukti iš žaidimo. – Pablo?

Ji pažvelgė į jį ir nusijuokė, paskui sudavė ranka jam per kelį.

– Pablo? Lyg būtum jo nematęs!

– Na, tai Rafaelio. Rafaelį štai matau.

– Ir ne Rafaelio.

– Niekieno, – pasakė čigonas. – Labai keista moteris. Ji niekieno. O virėja gera.

– Tikrai niekieno? – paklausė ją Robertas Džordanas.

– Niekieno. Niekieno. Nei juokais, nei rimtai. Ir tavo nebūsiu.

– Taip? – tarė Robertas Džordanas ir pajuto, kaip jam vėl sugniaužė gerklę. – Puiku. Aš neturiu laiko moterims. Tikrai.

– Nė penkiolikos minučių? – erzindamas paklausė čigonas. – Nė ketvirčio valandėlės?

Robertas Džordanas neatsiliepė. Jis žiūrėjo į merginą, Mariją, ir jam taip gniaužė gerklę, jog nedrįso prabilti.

Marija pasižiūrėjo ir nusijuokė, paskui staiga paraudo, tačiau akių nenuleido.

– Tu išraudai, – tarė jai Robertas Džordanas. – Ar dažnai rausti?

– Niekad.

– O dabar išraudai.

– Tai geriau eisiu į olą.

– Pasilik, Marija.

– Ne, – atsakė ji ir nenusišypsojo. – Einu į olą.

Ji paėmė keptuvę, iš kurios jie valgė, ir surinko šakutes. Judesiai buvo nerangūs it kumeliuko, bet sykiu ir grakštūs kaip jauno žvėrelio.

– Ar puodukų jums reikės? – paklausė ji.

Robertas Džordanas tebežiūrėjo į merginą, ir ji vėl nuraudo.

– Neversk manęs raudonuoti, – tarė ji. – Nepatinka man.

– Palik, – pasakė jai čigonas. – Še, – jis panardino puodelį į molinį dubenį ir padavė jį pilną vyno Robertui Džordanui.

Šis žiūrėjo, kaip, nešina sunkia keptuve, mergina palenkė galvą ir dingo oloje.

– Ačiū, – pasakė Robertas Džordanas. Dabar, jai nuėjus, jo balsas atsitaisė. – Po paskutinį. Ir taip jau daug išgėrėm.

– Baikim šitą dubenį, – tarė čigonas. – Yra daugiau kaip pusė maišo. Parsigabenom iš žygio, užsivertę ant arklio.

– Iš paskutinio Pablo žygio, – pasakė Anselmas. – Nuo tada jis nieko nebenuveikė.

– Kiek čia jūsų yra? – paklausė Robertas Džordanas.

– Septyni vyrai ir dvi moterys.

– Dvi?

– Taip. Ir Pablo *mujer.*[1]

– O kur jinai?

– Oloj. Iš mergiotės virėja ne kokia. Aš tik įtaikaudamas pagyriau. Daugiausia padeda Pablo *mujer.*

– O kokia ta Pablo *mujer?*

– Žiežula, – čigonas šyptelėjo. – Tikra žiežula. Jeigu tau Pablas atrodo bjaurus, pamatytum jo moterį. Užtat narsi. Už Pablą šimtąkart narsesnė. Bet jau žiežula tai žiežula!

– Pablas iš pradžių irgi buvo narsus, – tarė Anselmas. – Iš pradžių Pablas buvo tikras vyras.

– Jis išgalabijo žmonių daugiau negu cholera, – tarė čigonas. – Sąjūdžio pradžioje Pablas išgalabijo žmonių daugiau negu maliarija.

[1] Moteris, žmona *(isp.).*

– Bet jau seniai jis *muy flojo,*[1] – pasakė Anselmas. – Visai išvėsęs. Labai bijo mirti.

– Tikriausiai dėl to, kad pats iš pradžių tiek daug išgalabijo,– filosofiškai tarė čigonas. – Pablas išgalabijo daugiau negu maras.

– Dėl to ir dėl turto, – pasakė Anselmas. – Be to, labai daug geria. Dabar jis norėtų pasitraukti kaip *matador de toros.* Kaip toreadoras. O pasitraukt nėra kaip.

– Jeigu jis pereitų į aną pusę, iš jo konfiskuotų arklius, o patį paimtų į kariuomenę, – porino čigonas. – Aš irgi netrokštu tarnauti kariuomenėj.

– Kaip ir visi čigonai, – pasakė Anselmas.

– Būta ko trokšti, – metė čigonas. – Kas gi nori tarnaut kariuomenėj? Ar mes tam kėlėm revoliuciją, kad tarnautumėm kariuomenėj? Kariauti aš su mielu noru, bet kariuomenėj tarnauti– labai ačiū, ne.

– O kur jūsų daugiau? – paklausė Robertas Džordanas.

Nuo vyno jautėsi maloniai apsunkęs ir, gulėdamas ant žemės, matė tarp medžių viršūnių nedidelius debesėlius, šį popietės metą lėtai slenkančius aukštu Ispanijos dangumi.

– Du miega oloj, – pasakė čigonas. – Du eina sargybą ant kalno, kur stovi mūsų muškieta. Vienas budi žemai. Visi tikriausiai miega.

Robertas Džordanas pasivertė ant šono.

– Kokia tai muškieta?

– Labai keistai vadinasi, – atsakė čigonas. – Išėjo iš galvos. Automatinė.

Matyt, kulkosvaidis, pagalvojo Robertas Džordanas.

[1] Labai silpnas *(isp.).*

– Kiek sveria? – paklausė jis.

– Vienas paneštum. Bet sunki. Su trim sulenkiamom kojom. Pasigrobėm per paskutinį rimtą išpuolį. Prieš tą, kai parsigabenom vyno.

– Kiek jai turit šovinių?

– Begalę, – gyrėsi čigonas. – Pilnutėlę baisiai sunkią dėžę.

Turbūt kokius penkis šimtus, pagalvojo Robertas Džordanas.

– Ar šoviniai diskuose, ar kaspinuose?

– Apskritose geležinėse dėželėse ant vamzdžio.

Kad jį velniai, juk tai „Luisas“, pagalvojo Robertas Džordanas.

– Ar tu nusimanai apie kulkosvaidį? – paklausė jis senį.

– *Nada,* – atsakė Anselmas. – Nė kiek.

– O tu? – dirstelėjo į čigoną.

– Žinau tik, kad šaudo baisiai tankiai ir vamzdis taip kaista, kad galima nudegti ranką, – išdidžiai pasakė čigonas.

– Tą visi žino, – su panieka tarė Anselmas.

– Galbūt, – pasakė čigonas. – Bet jis paklausė, ką aš žinau apie *máguina,* ir aš pasakiau, – paskui pridūrė: – be to, šaudo ne kaip paprasti šautuvai, o tol, kol spaudi gaiduką.

– Jei neužsikerta, nesibaigia kulkos ir neįkaista taip, kad ima tirpti, – išbeldė Robertas Džordanas angliškai.

– Ką sakai? – paklausė Anselmas.

– Nieko, – numykė Robertas Džordanas. – Angliškai pranašauju ateitį.

– Iš tikro labai keista, – tarė čigonas. – Angliškai pranašauja ateitį. O iš delno burti moki?

– Ne, – atsakė Robertas Džordanas ir pasisėmė dar vieną puodelį vyno. – O jeigu tu moki, gal paburtum man ir pasakytum, kas atsitiks per tris artimiausias dienas?

– Pablo *mujer* moka burti iš delno, – pasakė čigonas. – Bet ji tokia pikta ir tokia žiežula, kad nežinau, ar burs.

Robertas Džordanas atsisėdo ir nugėrė gurkšnį vyno.

– Eime susipažinti su Pablo *mujer,* – tarė jis. – Jeigu jau tokia baisi, tai kuo greičiau, tuo geriau.

– Nelįsiu aš jai į akis, – pasakė Rafaelis. – Ji manęs smarkiai nekenčia.

– Dėl ko?

– Laiko mane vėjo pamušalu.

– Kokia neteisybė! – pasišaipė Anselmas.

– Ji nusiteikusi prieš čigonus.

– Kaip klysta moteriškė! – pasakė Anselmas.

– Ji pati turi čigoniško kraujo, – tarė Rafaelis. – Žino, ką šneka, – jis šyptelėjo. – Bet liežuvis kaip botagas – kai užveš, net saldu. Su savo liežuviu kiekvienam kailį nudirs. Diržais. Žiežula, kokių reta.

– Kaip ji sutaria su mergina, su Marija? – paklausė Robertas Džordanas.

– Gerai. Mergiotę ji myli. Bet jeigu kas iš rimtųjų pamėgintų su ja... – jis pakratė galvą ir plekštelėjo liežuviu.

– Mergiotei ji iš tiesų gera, – pasakė Anselmas. – Labai ją globoja.

– Kai mes tada parsivedėm mergiotę nuo traukinio, ji buvo labai keista, – tarė Rafaelis. – Nešneka, vien rauda ir rauda, o jei paliesi, tai nusipurto visa kaip sulytas šunelis. Dabar jau taisosi. Pastaruoju metu gerokai atsigavo. Šiandien buvo linksma. Kai šnekėjo su tavim, atrodė visai padoriai. O tada, kad kiek būtume ją palikę. Tikrai, kokia nauda trukdytis dėl tokio sušniurusio, bjauraus ir aiškiai niekam tikusio padaro! Bet senoji prisirišo mergiotę virve ir, kai jai pakerta kojas, tuoj virvės galu, virvės galu – ir varo pirmyn. O kai jau tikrai nebepavilko kojų, užsivertė ant pečių. Senė privargo – nešiau aš. Lipom į kalną: garstyčios ir viržiai – iki krūtinės. Kai aš nebepanešiau, perėmė

Pablas. Bet kokiais žodžiais ta moteriškė mus išvadino, versdama nešti! – prisiminęs palingavo galva. – Mergiotė, tiesa, ilgakojė, bet nesunki. Lengvų kaulų ir sveria nedaug. Tačiau ganėjo ir to svorio: neši, sustoji, atsišaudai, vėl neši, o senė tempia Pablo šautuvą ir pliekia, šventina jį virve. Tik jis numes mergiotę – ji tuoj šautuvą jam į rankas ir vėl liepia ją pakelti, ir keikdama užtaiso jam šautuvą, ima kulkas iš jo šovininės ir kiša į apkabą, ir kad keikia, tai keikia. Galų gale sutemo, o naktį – visai nieko. Mūsų laimė, kad jie neturėjo kavalerijos.

– Atrodo, būta vargo su tuo traukiniu, – tarė Anselmas. – Aš ten nebuvau, – paaiškino jis Robertui Džordanui. – Traukinį vertė Pablo būrys, El Sordas, jį šiąnakt pamatysim, su savo vyrais ir dar du vietiniai būriai. Aš tada buvau anoj pusėj.

– Ir tas šviesiaplaukis keista pavarde, – pasakė čigonas.

– Kaškinas.

– Taip. Niekaip neįsimenu. Jis ir dar pora vyrų su muškieta. Irgi buvo atsiųsti iš kariuomenės. Jie nebepanešė tos muškietos ir paliko. Ji, aišku, svėrė ne daugiau kaip mergiotė, ir, jei prie jų būtų buvusi senė, būtų nešę kaip geri, – jis papurtė galvą prisiminęs, paskui kalbėjo toliau. – Savo gyvenime nebuvau matęs nieko panašaus į tą sprogimą. Įsivaizduok: ateina traukinys. Artyn, artyn. Iš toliausiai pamatėm. Ir susijaudinau taip, kad negaliu apsakyt. Matom, garas tik virsta, paskui kad sušvilps! Paskui traukinys tik čiuch čiuch čiuch čiuch čiuch čiuch, didyn ir didyn, ir didyn, ir tada, kai sprogo, garvežys atsistojo piestu, ir atrodė, kad visa žemė su kauksmu išlėkė aukštyn didžiuliu juodu debesiu, ir garvežys pakilo aukštyn žemių ir pabėgių debesy, pakilo į orą kaip sapne, o paskui nugriuvo ant šono tartum didžiulis pašautas žvėris, ir dar tebekrito ant mūsų grumstai. Kai driokstelėjo antrąkart, ir pūkštelėjo garai, ir čia prašneko *máquina* – ta tat tat ta! – čigonas,

tarsi laikydamas kulkosvaidį, kratė prieš save sugniaužtus kumščius pakeltais nykščiais. – Ta! Ta! Tat! Tat! Ta! Ta! – įsiaudrinęs tratino. – Savo gyvenime nebuvau nieko panašaus matęs: kareiviai bėga iš traukinio, *máquina* tratina, jie krinta. Štai tada aš iš susijaudinimo uždėjau ranką ant *máquina* ir pajutau, kad vamzdis degina, o senė kad šveis man per žandą ir rėkia: „Šaudyk, asile! Šaudyk, arba nurausiu galvą!“ Tada ėmiau šaudyti, bet buvo labai sunku nulaikyti šautuvą, kad nejudėtų, o kareiviai jau bėgo kitos kalvos šlaitu. Paskui mes nuėjom prie traukinio pasižiūrėti, ką būtų galima pasiimti, ir vienas karininkas, grasindamas pistoletu, sugrąžino dalį kareivių pulti mūsų. Jis mosikavo pistoletu ir šūkalojo ant jų, o mes šaudėm šaudėm, bet nė vienas į jį nepataikėm. Paskui tie kareiviai sugulė ir ėmė šaudyti, o karininkas lakstė už jų į vieną ir į kitą pusę su pistoletu, bet mes į jį taip ir nepataikėm, o *máquina* negalėjo šaudyti, nes užstojo traukinys. Tas karininkas nušovė du kareivius, bet kiti vis tiek nesikėlė, jis keikė juos, ir pagaliau tie ėmė kilti, vienas, kitas, paskui po du, po tris iš karto, ir pasileido mūsų ir traukinio link. Paskui vėl sukrito ir vėl šaudė. Tada ėmėm trauktis, ir *máquina,* mums traukiantis, vis tratino virš mūsų galvų. Tada aš ir užtikau tarp uolų mergiotę, kur ji pasislėpė, pabėgusi iš traukinio, ir mes nusivedėm ją kartu. Tie kareiviai persekiojo mus iki pat nakties.

– Nelengva, matyt, buvo, – tarė Anselmas. – Daug išgyvenimų.

– Tik tą vieną gerą darbą ir padarėm, – pasigirdo storas balsas. – O dabar ką gi veiki, šliundros čigonės išpera, nevidone, tinginių panti, girtuokli? Ką tu čia veiki?

Robertas Džordanas išvydo gal penkiasdešimties metų moterį, ūgio beveik sulig Pablu, kone tiek pat drūtą, kiek ir aukštą, juodu kaimišku sijonu ir palaidine, su storomis vilnonėmis

puskojinėmis ir juodomis kurpėmis virveliniais padais ant storų kojų. Jos rudas veidas buvo tarytum granito skulptūros modelis. Rankos stambios, bet dailios, o tankūs banguoti juodi plaukai susukti ant pakaušio į mazgą.

– Atsakyk man, – pakartojo čigonui, nežiūrėdama į kitus.

– Šnekuosi su šitais draugais. Štai čia naujas sprogdintojas.

– Žinau, – pasakė Pablo *mujer.* – O dabar dink iš čia ir pakeisk Andresą. Jis budi ant kalno.

– *Me voy,* – sutiko čigonas. – Einu.

Atsisuko į Robertą Džordaną.

– Pasimatysim per vakarienę.

– Bene juokauji, – atkirto jam moteris. – Jau triskart valgei šiandien, suskaičiavau. Eik dabar ir atsiųsk Andresą.

– *Hola,* – tarė ji Robertui Džordanui, paduodama ranką, ir nusišypsojo. – Kaip gyvuoji, kas girdėti Respublikoj?

– Gyvuojam gerai, – atsakė jis ir kaip ir ji stipriai paspaudė ranką. – Ir aš pats, ir Respublika.

– Malonu girdėti, – pasakė ji. Žiūrėjo jam į veidą ir šypsojosi, ir jis pastebėjo, kad jos gražios pilkos akys. – Ko atvykai pas mus, gal dar versim traukinį?

– Ne, – atsakė Robertas Džordanas, akimirksniu pajusdamas pasitikėjimą ja. – Tiltą.

– *No es nada,* – tarė ji. – Tiltas – tai niekis. Kada versim traukinį? Dabar mes turim arklių.

– Vėliau. Labai svarbu tą tiltą sugriauti.

– Mergiotė man sakė, kad paties draugas, kuris su mumis vertė traukinį, žuvęs.

– Taip.

– Gaila. Niekad nebuvau mačius tokio sprogimo kaip tada. Sumanus buvo žmogus. Labai man patiko. Ar negalėtume nu-

leisti nuo bėgių dar vieno traukinio? Dabar čia, kalnuose, vyrų daug. Net per daug. Jau darosi sunku pramisti. Geriausia trauktis iš čia. Turim juk arklių.

– Reikia sugriauti tiltą.

– Kur jis yra?

– Netoli nuo čia.

– Na ir puiku, – pasakė Pablo *mujer.* – Susprogdinkim visus tiltus, kurie čia yra, ir traukiam kitur. Man čia jau nusibodo. Per tiršta žmonių. Nieko gera iš to neišeis. Sustingimas čia toks, kad net bjauru.

Pro medžius ji pamatė Pablą.

– *Borracho!* – sušuko jam. – Girtuokli! Girtuoklio tu puse!

Žvitriai atsisuko į Robertą Džordaną:

– Pasiėmė gertuvę ir geria sau vienas miške, – pasakė ji. – Geria ir geria. Toks gyvenimas jį pribaigs. Vaikine, aš labai džiaugiuosi, kad atvykai, – paplojo jam per nugarą. – O, esi stambesnis, negu atrodai, – paglostė ranka petį, per flanelinius marškinius čiuopdama raumenis. – Puiku. Labai džiaugiuosi, kad atvykai!

– Aš irgi.

– Mudu sutarsim, – tarė ji. – Išgerk puodelį vyno.

– Mes jau šiek tiek išgėrėm, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet... O tu?

– Iki pietų – ne, – pasakė ji. – Rėmuo ės, – paskui vėl pamatė Pablą. – *Borracho!* – šūktelėjo. – Girtuokli! – atsisuko į Robertą Džordaną ir papurtė galvą. – Buvo labai geras vyras, – pasakė ji. – O dabar – po žmogaus. Paklausyk, dar vienas dalykas. Būk geras ir švelnus tai merginai, Marijai. Ji daug iškentėjo. Supranti?

– Taip. Kodėl tu man sakai?

– Mačiau, kaip ji atrodė, kai, su tavim pasikalbėjusi, grįžo į olą. Mačiau, kaip žiūrėjo į tave, prieš eidama iš olos.

– Aš su ja truputį pajuokavau.

– Ji buvo visai nusilpusi, – pasakė Pablo moteris. – Dabar atsigavo, ir ją reikėtų išvesti iš čia.

– Žinoma, galima išsiųsti ją su Anselmu į aną pusę.

– Judu su Anselmu galėsit išsivesti ją, kai padarysim čia, kas reikia.

Robertas Džordanas pajuto, kad jam skausmingai suveržė gerklę ir kad balsas kimsta.

– Galėsim.

Pablo *mujer* pasižiūrėjo į jį ir palingavo galva.

– Ajajai, – tarė ji. – Vyrai vyrai, visi jūs vienodi!

– Aš nieko nesakiau. Ji graži, pati žinai.

– Ne, ji negraži. Norėjai pasakyt – gražėja, – tarė Pablo moteris. – Vyrai! Net gėda, kad mes, moterys, juos gimdom. Taip, rimtai. Ar Respublikoje nėra prieglaudų, kur rūpintųsi tokiomis kaip ji?

– Yra, – atsakė Robertas Džordanas. – Yra gerų prieglaudų. Pajūry, netoli Valensijos, ir kitur. Būtų aprūpinta ir galėtų prižiūrėti vaikus. Ten laiko evakuotus vaikus. Dirbti ją išmokytų.

– To aš ir noriu, – pasakė Pablo *mujer*. – Ir Pablas dėl jos kaip nesavas. Tas irgi jį smukdo. Pasižiūrės į ją – ir jau ligonis. Geriau jai išvykti.

– Mes galėsim ją išsivesti, atlikę užduotį.

– Ir būsi geras jai, jeigu patikėsiu ją tau? Kalbuosi su tavim lyg su senu pažįstamu.

– Būna, – atsakė Robertas Džordanas. – Kai žmonės supranta vienas antrą.

– Sėskis, – pasakė Pablo moteris. – Aš nereikalauju pažado, kas bus – tas bus. Tik jei tu jos neišsivestum, tada prašysiu pažadėti.

– Kodėl, – jei neišsivesčiau?

– Nenoriu, kad, tau iškeliavus, kraustytųsi iš proto. Gana prikvailiojo ir be to, o man pakanka ir savų bėdų.

– Susprogdinę tiltą, mes ją išsivesim, – pasakė Robertas Džordanas. – Jei, susprogdinę tiltą, liksim gyvi, tai išsivesim.

– Man nepatinka, kad tu taip kalbi. Tokios kalbos neatneša laimės.

– Pažadėjau tau, daugiau nieko, – atsakė Robertas Džordanas. – Aš ne iš tų, kuriems vaidenasi nelaimės.

– Parodyk delną, – tarė moteris.

Robertas Džordanas ištiesė ranką, ir moteris atlenkė iki galo pirštus, pasidėjo ant savo plataus delno, patrynė nykščiu, atidžiai pasižiūrėjo, paskui paleido ir atsistojo. Jis irgi atsistojo, ir ji žiūrėjo į jį nesišypsodama.

– Ką pamatei? – paklausė ją Robertas Džordanas. – Aš tokiais dalykais netikiu. Nebijok, nenusigąsiu.

– Nieko, – atsakė ji. – Nieko nemačiau.

– Ne, matei. Man tik įdomu. Tokiais dalykais aš netikiu.

– O kuo tiki?

– Daug kuo, bet tik ne tuo.

– Pavyzdžiui, kuo?

– Savo darbu.

– Taip, mačiau.

– Sakyk, ką dar matei?

– Nieko daugiau nemačiau, – piktai atsakė ji. – Su tiltu, sakai, bus vargo?

– Ne. Aš sakiau, kad labai svarbu jį sugriauti.

– Bet vargo gali būti?

– Taip. O dabar eisiu jo apžiūrėti. Kiek jūsų būry vyrų?

– Penketas šio to vertų. Iš čigono jokios naudos, nors norai jo gražūs. Širdis jo gera. Pablu aš nebepasitikiu.

– O kiek gerų vyrų turi El Sordas?

– Apie aštuonis. Šiąnakt sužinosim. Jis čia ateis. Labai veiklus žmogus. Jis irgi turi dinamito. Nors nelabai daug. Galėsi pasišnekėt su juo.

– Pasiuntėt žmogų jo pakviesti?

– Jis ateina kas vakaras. Kaimynas. Ir kovos draugas, ir bičiulis.

– Kokios tu apie jį nuomonės?

– Labai geras žmogus. Be to, labai veiklus. Kai vertėm traukinį, pasidarbavo kaip reikiant.

– O kituose būriuose?

– Iš anksto perspėję, galėtume surinkti penkiasdešimt daugmaž patikimų vyrų su šautuvais.

– Kiek jie patikimi?

– Nelygu kokia padėtis.

– O kiek tektų šovinių vienam šautuvui?

– Gal po dvidešimt. Nelygu po kiek atsineštų. Jei iš viso ateitų. Turėk galvoj, kad iš to tilto mes nepešim nei pinigų, nei kokio grobio, o pavojus, kaip matyt iš santūrios tavo kalbos, didelis, ir vėliau reikės bėgti iš šitų kalnų. Daug kas tam prieštaraus.

– Suprantama.

– Tokiu atveju geriau be reikalo apie tai neplepėti.

– Sutinku.

– Eik, apžiūrėk tą savo tiltą, o vakare aptarsim viską su El Sordu.

– Eisim su Anselmu.

– Tad žadink, – pasakė ji. – Karabino nereikia?

– Ačiū, – atsakė jis. – Gerai būtų, bet nereikės. Einu apsidairyti, o ne triukšmo kelti. Ačiū už tai, ką papasakojai. Tavo kalba man labai patinka.

– Stengiuosi kalbėti atvirai.

– Tad pasakyk, ką matei mano delne.

– Nieko, – atsakė ji ir papurtė galvą. – Nieko aš nemačiau. Eik dabar prie savo tilto. Aš pasaugosiu tavo daiktus.

– Apdenk ir žiūrėk, kad niekas nekliudytų. Geriau tegu būna čia, o ne oloj.

– Bus apdengti, ir niekas jų nekliudys, – pasakė Pablo moteris. – Eik dabar prie savo tilto.

– Anselmai, – pašaukė Robertas Džordanas, judindamas už peties senį.

Šis miegojo ant žemės, pasidėjęs galvą ant rankų. Senis atsimerkė ir pakėlė galvą.

– Taip, – tarė jis. – Aišku. Eime.

Trečias skyrius

Paskutinius porą šimtų žingsnių jie nusileido, slapstydamiesi už medžių, ir pagaliau atsidūrė vos per penkiasdešimt metrų nuo tilto, kurį užstojo keletas pušų, augančių ant stataus šlaito. Apšviestas vakaro saulės, tebekybančios virš rudos kalno kupros, tarpeklio tuštumos fone jis atrodė tamsus. Tai buvo plieninis vienos arkos tiltas, ir abiejuose jo galuose stovėjo po sargybinio būdelę. Ganėtinai platus, kad galėtų prasilenkti du automobiliai, metalinis, tvirtas ir drauge grakštus, tįsojo virš gilaus tarpeklio, kurio dugnu per didelius ir mažus akmenis į tarpukalnės upę skubėjo putotas upokšnis.

Saulė švietė Robertui Džordanui į akis, ir jis matė tik tilto siluetą. Paskui saulė priblėso ir dingo, ir, pažvelgęs pro medžius

į apvalią rudą keterą, už kurios ji nusileido, dabar, kai šviesa nespigino akių, jis pamatė, jog kalno šlaitą dengia švelni, šviežia žaluma, o keterą – užsigulėjusio sniego lopai.

Paskui, tą trumpą tinkamo apšvietimo valandėlę, jis vėl ėmė apžiūrinėti tilto konstrukciją. Sugriauti jį nesunku. Neatitraukdamas žvilgsnio, jis išsiėmė iš marškinių kišenės užrašų knygelę ir greitomis brūkštelėjo keletą eskizų. Braižydamas negalvojo apie užtaisus. Juos apskaičiuos vėliau. Dabar tik žymėjosi, kur reikia padėti sprogmenis, kad tiltas netektų atramos ir kad dalis jo nukristų į tarpeklį. Viską galima padaryti palengva, metodiškai ir tiksliai su pustuziniu užtaisų, sujungtų tarpusavy, kad sprogtų vienu metu; arba paprasčiau – su dviem dideliais. Jie turėtų būti labai dideli, priešinguose tilto šonuose, ir reikia, kad sprogtų abu iš karto. Jis braižė sparčiai, linksmas ir patenkintas, kad pagaliau pradeda vykdyti užduotį; patenkintas, kad pagaliau rimtai jos imasi. Paskui užvertė knygutę, įkišo pieštuką į odinę kilpelę viršelio pakraštyje, įsidėjo knygutę ir užsisegė kišenę.

Kol jis braižė, Anselmas stebėjo kelią, tiltą ir sargybinių būdeles. Jam atrodė, kad jiedu per arti tilto, ir, kai brėžiniai buvo baigti, pajuto palengvėjimą.

Kai Robertas Džordanas užsisegė kišenę, o paskui prigludo kniūbsčias prie žemės, iškišdamas galvą iš už pušies kamieno, Anselmas palietė ranka jam alkūnę ir parodė pirštu.

Artimojoje būdelėje, durimis į juos, sėdėjo sargybinis, laikydamas tarp kelių šautuvą su durtuvu, ir rūkė cigaretę. Jis buvo su megzta kepure ir berankoviu apsiaustu. Veidas iš tokio atstumo matėsi neryškiai. Robertas Džordanas pakėlė prie akių lauko žiūronus, rūpestingai pridengdamas sulenktomis plaštakomis lęšius, nors dabar, saulei nusileidus, ir taip nebūtų blizgėję, ir

lyg visai čia pat išvydo tilto turėklą. Sargybinio veidą matė taip aiškiai, kad įžiūrėjo įdubimus skruostuose, pelenus cigaretės gale ir dulsvą durtuvo žvilgesį. Tai buvo valstiečio veidas: įdubę skruostai po atsikišusiais skruostikauliais, šeriuotas smakras, akys gauruotų antakių šešėlyje. Stambios plaštakos, gniaužiančios šautuvą, auliniai batai, kyšantys iš po apsiausto skvernų. Ant sienos kabojo aptrintas pajuodęs odinis vynmaišis, matėsi keletas laikraščių, tačiau telefono nebuvo. Jis galėjo, žinoma, būti ant kitos, iš čia neregimos sienos, tačiau prie būdelės nebuvo matyti prijungtų laidų. Telefono linija ėjo pakele, ir laidai tiesėsi išilgai tilto. Šalia būdelės ant dviejų akmenų stovėjo gorė medžio anglims iš senos benzino skardinės nurėžtu viršumi ir skylėtais šonais, tačiau ugnis nesikūreno. Pelenuose po gore gulėjo keletas tuščių aprūkusių konservų dėžučių.

Robertas Džordanas padavė žiūronus Anselmui, gulinčiam šalia. Senis šyptelėjo ir palingavo galva. Jis pabaksnojo pirštu sau į smilkinį.

– *Ya lo veo,* – pasakė jis ispaniškai. – Matau, – ištarė vien atodūsiu, beveik nekrutindams lūpų, tyliau už tyliausią šnabždesį.

Robertas Džordanas šyptelėjo, ir senis, žiūrėdamas į sargybinį, parodė vienu pirštu į jį, o kitu pabraukė sau per gerklę. Robertas Džordanas linktelėjo, tačiau nenusišypsojo.

Sargybinio būdelė kitame tilto gale stovėjo durimis į kitą pusę, ir jos vidaus nesimatė. Kelias, platus, blizgantis ir lygus, anapus tilto suko į kairę, o paskui, darydamas vingį į dešinę, dingo iš akių. Toje vietoje buvo iškirsta dalis uolos ir senas kelias praplatintas iki dabartinio pločio, o jo kairiąja, vakarine puse, žiūrint nuo tarpukalnės ir tilto, pačiu pakraščiu ėjo apsauginė akmeninių stulpelių linija. Ten, kur upokšnis, virš kurio buvo nutiestas tiltas, liejosi į didžiąją upę, tarpeklis buvo itin gilus ir status.

– O kitas postas?– paklausė Robertas Džordanas Anselmą.

– Už pusės kilometro nuo to posūkio. Kelio meistro pirkelėj. Ji iškirsta uoloj.

– Kiek ten žmonių?– paklausė Robertas Džordanas.

Jis vėl stebėjo pro žiūronus sargybinį. Tasai užgesino į lentinę būdelės sieną cigaretę, tada išsiėmė iš kišenės odinį tabako kapšelį, perplėšė nuorūkos popierėlį ir sukratė į kapšelį tabaką. Paskui atsistojo, atšliejo šautuvą į būdelės sieną ir pasirąžė, tada pasiėmė šautuvą, persimetė per petį ir nuėjo ant tilto. Anselmas prisispaudė prie žemės, o Robertas Džordanas įsikišo žiūronus į marškinių kišenę ir pasislinko, kad galvą užstotų pušies kamienas.

– Septyni eiliniai ir kapralas, – sušnabždėjo jam į ausį Anselmas. – Klausiau čigoną.

– Kai jis nustos vaikščioti, eisim, – pasakė Robertas Džordanas. – Esam per arti.

– Ar viską apžiūrėjai, ką reikėjo?

– Taip. Viską.

Dabar, kai saulė nusileido ir už kalnų blėso vakaro žara, sparčiai temo ir vėso.

– Na ir kaip? – tyliai paklausė Anselmas.

Jie žiūrėjo, kaip sargybinis žingsniuoja tiltu prie kitos būdelės; jo durtuvas blizgėjo saulėlydžio žaroje; figūra su duksliu apsiaustu atrodė beformė.

– Gerai, – atsakė Robertas Džordanas. – Viskas labai gerai.

– Puiku, – pasakė Anselmas. – Einam? Iš ten nepamatys.

Sargybinis stovėjo nusigręžęs kitame tilto gale. Girdėjosi, kaip tarpeklyje per akmenis šniokščia upelis. Paskui vandens šniokštimą nustelbė vienodas, tolydžio stiprėjantis zvimbesys, ir jie pamatė, kaip sargybinis pažvelgė aukštyn, megzta kepurė nusismaukė ant pakaušio, ir, pakėlę galvas, aukštai danguje jie

išvydo tris vienviečius lėktuvus, išsidėsčiusius V forma, mažyčius, sidabriškai žvilgančius tame aukštyje, kur tebesiekė saulė, skrendančius neįtikimai greitai ir monotoniškai ūžiančius.

– Mūsiškiai? – paklausė Anselmas.

– Atrodo, – atsakė Robertas Džordanas; tačiau žinojo, kad iš tokio atstumo neįmanoma tiksliai atspėti.

Čia galėjo būti bet kurios pusės vakarinis patrulis. Bet kad žmonėms būtų ramiau, visada sakai, jog naikintuvai mūsų. Bombonešiai – kitas dalykas. Anselmas, matyt, galvojo tą patį.

– Mūsiškiai, – tarė jis. – Pažįstu. Tai *Moscas.*[1]

– Aha, – sutiko Robertas Džordanas. – Man irgi panašūs į *Moscas.*

– Tai *Moscas,* – pasakė Anselmas.

Robertas Džordanas galėjo pažvelgti pro žiūronus ir tuoj pat įsitikinti, tačiau nutarė verčiau nežiūrėti. Šįvakar jam nesvarbu, kieno šie lėktuvai, o jeigu seniui ramiau nuo minties, jog tai saviškiai, kam jį nuvilti? Dabar, kai jau nyko iš akių Segovijos pusėje, jie neatrodė panašūs į žalsvus lėktuvus žemai įtaisytais sparnais raudonais galiukais, – rusišką „Boingo P32" variantą, – ispanų pramintus *Moscas.* Spalvų negalėjai įžiūrėti, tačiau išvaizda buvo kitokia. Ne, tai grįžtantis į bazę fašistų patrulis.

Sargybinis tebestovėjo prie tolimosios būdelės, atsukęs nugarą.

– Eime, – tarė Robertas Džordanas.

Jis ėmė kopti į kalną, stengdamasis būti priedangoje, kol sargybinis nebegalės pamatyti. Anselmas sekė per šimtą žingsnių iš paskos. Kai tiltas dingo iš akių, jis stabtelėjo; senis prisivijo ir nuėjo pirmas, lygiu žingsniu kopdamas tamsoje stačiu šlaitu.

– Mūsų galinga aviacija, – patenkintas tarė senis.

[1] Pažodžiui: musės *(isp.).*

– Taip.

– Ir mes laimėsim.

– Privalom laimėti.

– Taip. O kai laimėsim, turėsi atvykti pas mus pamedžioti.

– Ko?

– Šernų, lokių, vilkų, kalnų ožių...

– Mėgsti medžioti?

– Oi, kaip mėgstu. Labiau už viską. Mūsų kaime visi medžiotojai. O tu nemėgsti?

– Ne, – atsakė Robertas Džordanas. – Nemėgstu žudyti žvėrių.

– O aš priešingai, – pasakė senis. – Aš nemėgstu žudyti žmonių.

– Mėgsta tik tie, kuriems galvoj negerai, – tarė Robertas Džordanas. – Bet jeigu būtina – aš nieko prieš. Jeigu tai bendro reikalo labui.

– Vis tiek žvėris – kitas dalykas, – pasakė Anselmas. – Mano namuose, kai turėjau namus, – dabar nebeturiu, – buvo šerno iltys – nušoviau jį priekalnės girioje. Buvo vilkų kailių – susekiau juos ir nušoviau žiemą, pasnigus. Vieną, labai didelį, nušoviau prieblandoj kaimo pakrašty, eidamas namo vakare lapkričio mėnesį. Mano namuose ant grindų gulėjo keturi vilkų kailiai. Numindyti, išsišėrę, bet tikrų vilkų. Dar buvo kalnų ožio ragai – tą nušoviau kalnuose, ir buvo erelis, kurį Aviloje iškimšo paukščių iškamšų dirbėjas: sparnai išskėsti, o akys geltonos ir tokios tikros kaip gyvo. Labai gražus daiktas, ir man buvo baisiai gera žiūrėti į tuos daiktus ir galvoti.

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas.

– Mūsų kaime ant bažnyčios durų buvo prikalta lokio letena – jį aš nušoviau pavasarį, užtikęs sniege, ant šlaito, bevartaliojantį ta pačia letena rąstą.

– Kada tai buvo?

– Prieš šešetą metų. Ir kiekvienąkart, kai pamatydavau ant bažnyčios durų tą sudžiūvusią leteną, panašią į žmogaus, tik su ilgais riestais nagais, – man būdavo gera.

– Didžiuodavaisi?

– Didžiuodavausi, prisiminęs susidūrimą su lokiu kalno šlaite anksti pavasarį. Bet kai užmuši žmogų, tokį pat kaip ir tu pats, atmintyje nelieka nieko gera.

– Žmogaus letenos neprikalsi prie bažnyčios, – pasakė Robertas Džordanas.

– Taip. Tai būtų neįsivaizduojamas žvėriškumas. Nors, beje, žmogaus ranka panaši į lokio leteną.

– Krūtinė irgi panaši į lokio, – pasakė Robertas Džordanas. – Kai lokiui nudiria kailį, pamatai, kad raumenys labai panašūs.

– Taip, – tarė Anselmas. – Čigonai tiki, kad lokys – žmogaus brolis.

– Taip pat ir Amerikos indėnai, – pridūrė Robertas Džordanas. – Užmušę lokį, jie atgailauja ir prašosi dovanojami. Įkelia medin jo kaukolę ir, prieš nueidami, meldžia atleidimo.

– Čigonai tiki, jog lokys žmogaus brolis dėl to, kad jo kūnas po kailiu toks kaip žmogaus, dėl to, kad jis geria alų, mėgsta muziką ir noriai šoka.

– Indėnai irgi taip pat galvoja.

– Tai tie indėnai – gal čigonai?

– Ne. Bet apie lokį jie galvoja vienodai.

– Matyt. Čigonai tiki, kad jis mūsų brolis dar ir dėl to, kad vagia savo malonumui.

– Tu turi čigoniško kraujo?

– Ne. Bet čigonų nemažai pažįstu, ypač nuo sąjūdžio pradžios. Kalnuose jų daug. Jiems ne nuodėmė žudyti ne savo gentį. Jie ginasi, kad taip nesą, bet taip yra.

– Kaip marokiečiai.

– Taip, – pasakė Anselmas. – Čigonai turi daug papročių, kurių neprisipažįsta turį. Per karą dauguma čigonų vėl pagedo kaip senovėj.

– O ar tau teko žudyti? – paklausė Robertas Džordanas.

Jam atrodė, kad prieblanda ir drauge praleista diena abu juos nuteikė tokiam intymumui.

– Taip, esu kelis nužudęs. Bet malonumo nepatyriau. Man nuodėmė žudyti žmones. Net ir fašistus, kuriuos turim žudyti. Man didelis skirtumas tarp lokio ir žmogaus, ir aš netikiu čigonų prietarais dėl brolybės su žvėrimis. Ne. Aš prieš bet kokių žmonių žudymą.

– Bet žudei.

– Taip. Ir dar žudysiu. Bet jeigu po visko liksiu gyvas, stengsiuosi gyventi, niekam nedarydamas bloga, kad man atleistų šitą nuodėmę.

– O kas tau ją atleis?

– Kas žino? Kai jau nebėra mums daugiau Dievo nei jo sūnaus, nei šventosios dvasios – kas atleis? Nežinau.

– Nebėra Dievo?

– Žinoma, kad ne. Žmogau, jei Dievas būtų, jis niekad nebūtų leidęs to, ką aš savo akimis esu regėjęs. Tegu *anie* turi Dievą.

– Jie ir sako, kad Dievas su jais.

– Nuo mažens mane mokė tikėjimo, ir aš jo, beje, pasigendu. Bet šiais laikais žmogus turi atsakyti tik prieš save patį.

– Vadinasi, tu pats atleisi sau už tai, kad žudei.

– Turbūt, – pasakė Anselmas. – Kad taip išaiškinai, matyt, taip ir bus. Bet vis tiek, ar Dievas yra, ar nėra, – žudyti man atrodo nuodėmė. Atimti kitam gyvybę man labai sunku. Reikės – žudysiu, tačiau aš nesu Pablo padermės.

– Kad laimėtume karą, privalome žudyti priešus. Tai sena tiesa.

– Suprantama. Kare turim žudyti. Bet aš daug ką suprantu savaip, – pasakė Anselmas.

Dabar jie žingsniavo tamsoje šalia vienas antro, ir jis kalbėjo tyliai, kartkarčiais pakreipdamas galvą.

– Aš nežudyčiau net vyskupų. Nežudyčiau jokių ponų. Aš juos priversčiau dirbti iki amžiaus galo diena dienon taip, kaip mes dirbom laukuose ir kaip dirbam kalnuose, kirsdami mišką. Kad jie suprastų, kam žmogus gimęs. Temiega ten, kur mes miegam. Tevalgo, ką mes valgom. Bet visų svarbiausia – tegu dirba. Šitaip jie įgytų proto.

– Tu paliktum juos gyvus, kad vėl tave pavergtų.

– Žudydamas nieko neišmokysi, – pasakė Anselmas. – Žudyti nevalia, nes iš nužudytųjų sėklos rasis palikuonys su dar didesne neapykanta. Kalėjimai – niekis. Kalėjimai tiktai gimdo neapykantą. Priešus reikia mokyti.

– Ir vis dėlto tu žudei.

– Taip, – atsakė Anselmas. – Nužudžiau ne vieną. Ir žudysiu dar. Bet man tai sunku, man tai nuodėmė.

– O sargybinis? Tu juokavai, kad nužudytum sargybinį.

– Juokavau. Bet tikrai nužudyčiau. Nesvyruodamas ir lengva širdžia, nes tai mūsų uždavinys. Tik be malonumo.

– Paliksim juos tiems, kuriems tai patinka, – tarė Robertas Džordanas. – Jų aštuoni ir penki. Šitie trylika bus tiems, kurie mėgsta žudyti.

– Tokių, kurie mėgsta, daug, – patamsy tarė Anselmas. – Pas mus tokių mėgėjų daug. Daugiau tokių, negu vyrų, kurie drąsiai stotų į mūšį.

– O tu esi dalyvavęs mūšy?

– Ne, – atsakė senis. – Sąjūdžio pradžioje kovėmės Segovijoj, bet mus sumušė, ir gavom bėgti. Aš bėgau su visais. Mes dorai nesupratom, nei ką darom, nei kaip reikia daryti. Be to, aš turėjau tiktai medžioklinį, užtaisomą stambiais šratais, o *guardia civil* turėjo mauzerius. Iš medžioklinio aš negalėjau pataikyti į juos nė iš šimto žingsnių, o jie skynė mus it kiškius ir iš trijų šimtų. Šaudė jie daug ir gerai, o mes, palyginti su jais, buvom avių banda, – jis patylėjo. Paskui paklausė: – Manai, kad dėl tilto bus mūšis?

– Gali būti.

– Nemačiau mūšio be bėgimo, – pasakė Anselmas. – Ir kažin, ar užteks man drąsos. Aš jau senas ir nežinau, kaip ten bus.

– Aš tau padėsiu, – pasakė jam Robertas Džordanas.

– O tu daugely mūšių esi dalyvavęs?

– Keliuose.

– Ir ką tu manai, kaip čia bus su šituo tiltu?

– Svarbiausia man – pats tiltas. Tai mano užduotis. Sugriauti jį nesunku. Numatysim, ir ką darys kiti. Apgalvosim parengiamuosius veiksmus. Aš viską surašysiu.

– Retas kuris iš mūsiškių moka skaityti, – pasakė Anselmas.

– Surašysiu taip, kad visi suprastų, be to, ir smulkiai išaiškinsiu.

– Aš padarysiu, kas man bus liepta, – tarė Anselmas. – Bet dar nepamiršau, kaip buvo tada Segovijoj, todėl, jeigu bus mūšis ar bent susišaudymas, norėčiau aiškiai žinoti, ką man bet kokiom aplinkybėm daryti, kad nereikėtų bėgti. Prisimenu, Segovijoj man baisiai knietėjo bėgti.

– Mes būsim drauge, – pasakė jam Robertas Džordanas. – Aš tau pasakysiu, ką kada daryti.

– Tuomet ne bėda, – pasakė Anselmas. – Aš padarysiu visa, kas bus įsakyta.

– Taigi mūsų laukia tiltas ir galbūt mūšis, – tarė Robertas Džordanas ir, kalbėdamas tamsoje, pajuto, kad jo žodžiai kiek teatrališki, tačiau ispaniškai skambėjo gražiai.

–Turėtų būt labai įdomu, – pasakė Anselmas.

Robertas Džordanas, girdėdamas jį kalbant nuoširdžiai ir paprastai, be jokios pozos, – be perdėto angliško santūrumo ir be romaniškos bravūros, – džiaugėsi turįs tokį pagalbininką ir dabar, apžiūrėjęs tiltą ir apgalvojęs, kaip užimti postus, o tada nekliudomam susprogdinti tiltą, dabar jis piktinosi dėl Golco užduoties ir kad reikės ją vykdyti. Piktinosi dėl to, kuo ši užduotis galėjo baigtis jam ir kuo ji galėjo baigtis seniui. Užduotis nežadėjo nieko gero tiems, kurie turės ją vykdyti.

Šitaip galvoti nedera, tarė jis sau, nes nelaimė gali ištikti tave kaip ir bet kurį kitą žmogų. Ir tu, ir senis esat ne kas kita, tik įrankiai, privalantys atlikti savo paskirtį. Yra užduotis, svarbi užduotis, ir ne tu dėl to kaltas; ir yra tiltas, ir šis tiltas gali būti lemiamas žmonijos istorijos posūkio punktas. Tokiu punktu gali būti bet kuris šio karo įvykis. Tu gavai užduotį ir privalai ją atlikti. Tik šią vieną užduotį, kad ją velniai, pagalvojo jis. Būtų nieko, jei būtų tiktai užduotis. Na, užteks nerimauti, skystablauzdi, tarė jis sau. Galvok apie ką nors kita.

Ir jis ėmė galvoti apie merginą Mariją, kurios veidas, plaukai ir akys – viskas vienodai rusva it auksas, tik plaukai tamsėlesni, bet jie pašviesės, kai labiau įdegs oda, jos glotni rusva oda, iš paviršiaus atrodanti švelniai paauksuota. Švelni tikriausiai jos oda, visas kūnas švelnus, ir vaikšto ji nesmagiai, lyg drovėtųsi kažko, ką visi mato, nors iš tikrųjų nematyti, o tėra jos mintyse. Ir ji nuraudo, kai jis pažvelgė į ją, ir sėdėjo, rankomis apglėbusi kelius, o marškiniai buvo pakaklėje praviri, išgaubti krūtų, ir jam, galvojant apie ją, ėmė veržti gerklę ir darėsi sunku eiti, ir jiedu ėjo tylėdami, kol Anselmas tarė:

– Dabar pro šitas uolas žemyn – ir stovykla.

Jiems einant tamsoje tarp uolų, pasigirdo vyriškas balsas:

– Stok! Kas eina?

Jie išgirdo, kaip tarkštelėjo traukiama šautuvo spyna, o paskui stuktelėjo, pastūmėta atgal, į medinį apsodą.

– Draugai, – tarė Anselmas.

– Kokie draugai?

– Pablo draugai, – pasakė senis. – Negi nebepažįsti?

– Pažįstu, – atsakė balsas. – Bet toks įsakymas. Ar žinot slaptažodį?

– Ne. Mes ateinam iš pakalnės.

– Žinau, – atsiliepė patamsy žmogus. – Nuo tilto. Aš tą žinau. Bet įsakymą ne aš išgalvojau. Jūs turit žinoti antrą slaptažodžio pusę.

– O kokia pirmoji? – paklausė Robertas Džordanas.

– Užmiršau, – atsakė tamsoje žmogus ir nusijuokė. – Gerai jau, kad jus kur, spauskit stovyklon prie savo, atsiprašant, dinamito.

– Štai tau geriljerų drausmė, – tarė Anselmas. – Nuleisk gaiduką.

– Nuleistas, – atsakė iš tamsos žmogus. – Nuspaudžiau nykščiu ir smilium.

– Kada nors taip padarysi su mauzeriu, kur ant spynos nėra rumbelio, ir iššaus.

– Čia ir yra mauzeris, – pasakė žmogus. – Bet tu nežinai, kokia mano pirštų jėga. Aš visada taip nuleidžiu gaiduką.

– Kur nutaikytas vamzdis? – paklausė Anselmas į tamsą.

– Į tave, – atsakė žmogus. – Nuo tada, kai nuleidau gaiduką. Parėję į stovyklą, paliepkit, kad ateitų kas nors, atsiprašant, manęs pakeisti, nes esu alkanas kaip šuva ir užmiršau slaptažodį.

– Kuo tu vardu? – paklausė Robertas Džordanas.

– Agustinas, – atsakė žmogus. – Aš Agustinas ir stimpu čia iš nuobodulio.

– Mes pranešim, – pasakė Robertas Džordanas ir pagalvojo, kad *aburmiento,* atseit nuobodulys, – tai žodis, kurio nepavartotų jokios kitos tautos kaimietis, tačiau bet kurio luomo ispanui tai vienas įprasčiausių žodžių.

– Klausyk, – tarė Agustinas ir prisiartinęs uždėjo Robertui Džordanui ant peties ranką.

Paskui brikštelėjo titnagu per skiltuvą, pakėlė ranką ir, papūtęs į kempinę, pažvelgė jos šviesoje jaunajam vyriškiui į veidą.

– Panašus į aną, – pasakė jis. – Bet truputį kitoks. Klausyk, – jis nuleido skiltuvą ir stovėjo, laikydamas šautuvą. – Pasakyk man štai ką: ar teisybė dėl tilto?

– Kas teisybė?

– Kad mes susprogdinsim kažkokį, atsiprašant, tiltą, o paskui nešdinsimės iš čia?

– Nežinau.

– Nežinai? – tarė Agustinas. – Kad tave kur! Kieno gi tas dinamitas?

– Mano.

– Ir tu nežinai, kam jis? Nesek pasakų!

– Taip, aš žinau, kam jis, o kai ateis laikas, tu irgi sužinosi, – atsakė Robertas Džordanas. – Bet dabar mes einam į stovyklą.

– Dėl manęs, nors žinai kur! – pasakė Agustinas. – Ir dar, atsiprašant, kitur! Bet gal nori, pasakysiu vieną pravartų dalyką?

– Sakyk, – tarė Robertas Džordanas. – Jeigu tik tai ne „atsiprašant..." -- jis paminėjo riebiausią nešvankybę, kuria buvo išgražinta pašnekovo kalba.

Šis vyrukas, Agustinas, kalbėjo taip nešvankiai, kergdamas nešvankybę kaip būdvardį prie kiekvieno daiktavardžio, tą pačią nešvankybę paversdamas veiksmažodžiu, kad Robertas Džordanas abejojo, ar jis sugebėtų pasakyti sakinį be riebaus žodžio. Agustinas išgirdęs nusijuokė patamsyje.

– Tokia jau mano kalba. Gal ir negraži, kas žino? Kaip kas moka, taip šneka. Klausyk. Tilto man negaila. Tiltas man nusišvilpt. Be to, atsibodo man čia. Reiks bėgti – bėgsiu. Nieko man čia negaila. Galim dėl manęs kraustytis. Bet aš šį tą tau patarčiau. Gerai saugok savo sprogalus.

– Ačiū, – pasakė Robertas Džordanas. – Nuo tavęs?

– Ne, – atsakė Agustinas. – Nuo didesnių už mane minkštapaučių.

– Būtent? – paklausė Robertas Džordanas.

– Ispaniškai, rodos, supranti, – dabar rimtai tarė Agustinas. – Gerai saugok savo tuos „atsiprašant, sprogalus“.

– Ačiū.

– Nedėkok. Bet savo sprogalus pasaugok.

– Ar juos kas kliudė?

– Ne, antraip negaišinčiau tavęs šitokiom šnekom.

– Vis vien ačiū. Na, mes einam į stovyklą.

– Eikit, – pasakė Agustinas. – Ir tegu atsiunčia ką nors, žinantį slaptažodį.

– Stovykloj pasimatysim?

– Taip. Ir tuoj.

– Eime, – pasakė Robertas Džordanas Anselmui.

Dabar jie žingsniavo papieviu, ir aplink bolavo rūkas. Įpratusiems eiti per spyglius, žolė atrodė labai minkšta, ir drobinės kurpės permirko nuo rasos. Pro medžius Robertas Džordanas išvydo priekyje šviesą ir suprato, jog tai olos anga.

– Agustinas labai geras žmogus, – tarė Anselmas. – Šneka jis labai nešvankiai ir vis juokais, bet rimtumo labai rimtas.

– Tu jį gerai pažįsti?

– Taip, seniai. Aš juo labai pasitikiu.

– Ir tuo, ką jis sako?

– Taip. Juk pats, žmogau, matei: Pablas pagedęs.

– Tad ką daryti?

– Reikia, kad kas nors saugotų tavo daiktus.

– Kas?

– Tu pats. Aš. Moteriškė, Agustinas. Jeigu jau jis jaučia pavojų.

– O tu nujautei, kad bus taip blogai?

– Ne, – atsakė Anselmas. – Viskas pasidarė labai staigiai. Tačiau ateiti čia reikėjo būtinai. Tai Pablo ir El Sordo kraštas. O jų krašte, jei jau neišsiverčiame vieni, turime derintis prie jų.

– O El Sordas?

– Tas geras, – pasakė Anselmas. – Toks pat geras, koks šitas pagedęs.

– Tu įsitikinęs, kad jis tikrai niekam vertas?

– Nuo pietų tik apie tai galvojau ir, kai dar išgirdau, ką abu girdėjom, manau dabar, kad taip. Tikrai.

– O gal pasakyti jiems, kad sprogdinsim visai kitą tiltą, ir pasirinkti vyrų iš kitų būrių?

– Ne, – atsakė Anselmas. – Čia jo kraštas. Čia be jo žinios nežengsi nė žingsnio. Ir žengti reikia labai atsargiai.

Ketvirtas skyrius

Jie priėjo prie olos angos, užtiestos gūnia, pro kurios pakraštį ant žemės krito šviesos ruoželis. Kuprinės stovėjo prie medžio, apdengtos brezentu, ir Robertas Džordanas atsiklaupė ir apčiupinėjo šlapią ir sustirusį brezentą. Patamsy jis apgrabaliojo po brezentu vieną kuprinę, iš laukujės kišenės išėmė gertuvę su odiniu dėklu ir įsibruko į kelnių kišenę. Atrakinęs ilgaąses spyneles, užvertas ant virvelinių žiedų, juosiančių kuprinių viršų, ir atvarstęs virvutes, kuriomis buvo užveržtos kuprinių angos, įkišo ranką ir patikrino, ar viskas tebėra vietoje. Vienos kuprinės dugne apčiuopė maišelius su dinamito plytelėmis, suvyniotus į miegamąjį maišą, paskui tą kuprinę užrišo ir užrakino, įkišo ranką į antrąją ir apčiuopė aštriakampę medinę dėžę su sprogdinimo mašinėle, dėžutę nuo cigarų su kapsulėmis, kurių kiekvienas cilindrėlis buvo apvyniotas dviem vieliukėm (kapsules buvo supakavęs taip kruopščiai, kaip vaikystėje sudėliodavo laukinių paukščių kiaušinėlių kolekcijas), paskui apčiuopė automato buožę, atskirtą nuo vamzdžio ir suvyniotą į odinę striukę, du diskus ir penkias pailgas apkabas vienoje vidinėje didžiosios kuprinės kišenėje, vario vielos ritinėlius ir didelį ritinį lengvos izoliuotos vielos kitoje. Kišenėje, kur buvo viela, užčiuopė žnyples ir dvi medines ylas skylėms plytelių galuose prabadyti, tada iš paskutinės vidinės kišenės išsiėmė didelę dėžutę rusiškų cigarečių, vieną tų, kurių gavo Golco štabe, ir, suvarstęs kuprinės viršų, užrakino spynelę, užsegė antsiuvus ir apdengė abi kuprines brezentu. Anselmas buvo nuėjęs į olą.

Robertas Džordanas atsistojo ir buvo besekąs paskui jį, tačiau apsigalvojo ir, nuklojęs nuo kuprinių brezentą, pakėlė jas abi už odinių diržų ir vos panešdamas nukrypavo į olą. Prie angos

pastatė vieną kuprinę ant žemės, atmetė gūnią ir, nešinas kuprinėmis, palenkęs galvą, įėjo į vidų.

Oloje buvo šilta ir prirūkę. Išilgai vienos sienos stovėjo stalas, ant kurio degė butelyje įstatyta lajinė žvakė, o apie stalą sėdėjo Pablas, trys nematyti vyrai ir čigonas Rafaelis. Ant sienos krito vyrų šešėliai, Anselmas stovėjo kaip įėjęs stalo dešinėje. Pablo žmona olos kampe, pasilenkusi prie atviro ugniakuro, dumplėmis pūtė ugnį. Mergina klūpojo šalia jos ir maišė geležinį puodą. Ji ištraukė medinį šaukštą ir pasižiūrėjo į Robertą Džordaną, stovintį olos angoje, ir ugnies švytėjime jis matė merginos veidą, ranką ir lašus, varvančius nuo šaukšto ir krintančius į geležinį puodą.

– Ką čia atsinešei? – tarė Pablas.

– Savo daiktus, – atsakė Robertas Džordanas ir pastatė kuprines toli vieną nuo kitos šalia įėjimo priešingoje negu stalas pusėje.

– Ar ore jiems negerai? – paklausė Pablas.

– Dar kas patamsy užropos, – atrėžė Robertas Džordanas ir, priėjęs prie stalo, padėjo ant jo dėžutę cigarečių.

– Oloj dinamitui, man regis, ne vieta, – tarė Pablas.

– Nuo ugnies toli, – atsakė Robertas Džordanas. – Imk cigarečių.

Pabraukė nykščio nagu per popierinės dėžutės kraštą, atkėlė dangtelį su dideliu spalvotu kariško laivo piešiniu ir pastūmė Pabliui.

Anselmas atnešė neišdirbtu kailiu apmuštą taburetę, ir jis atsisėdo prie stalo. Pablas pažvelgė į jį, tartum ketindamas kažką sakyti, paskui ištiesė ranką prie cigarečių.

Robertas Džordanas pastūmė dėžutę kitiems. Kol kas į juos nežiūrėjo, tačiau pastebėjo, kad vienas cigarečių paėmė, o du – ne. Visą dėmesį buvo sutelkęs į Pablą.

– Kaip sekasi, čigonėli? – tarė jis Rafaeliui.

– Gerai, – atsakė čigonas.

Robertas Džordanas suprato, kad, prieš jam įeinant, jų kalbėta apie jį. Net ir čigonas atrodė kaip nesavas.

– Ar ji dar duos tau valgyti? – paklausė Robertas Džordanas.

– Duos. Kodėl ne? – atsakė čigonas.

Jų pokalbis buvo toli gražu ne toks kaip dieną, kai jie draugiškai juokavo. Pablo moteris tylėdama pūtė žarijas ugniakure.

– Kažkoks Agustinas ant kalno sakosi mirštąs iš nuobodulio, – tarė Robertas Džordanas.

– Nenumirs, – pasakė Pablas. – Tegu panuobodžiauja.

– Ar turit vyno? – paklausė Robertas Džordanas sėdinčius užstalėje vyrus ir pasirėmė rankomis į stalą.

– Lašas beliko, – niūriai atsakė Pablas.

Robertas Džordanas nusprendė, jog laikas pasižiūrėti į kitus tris ir pabandyti perprasti situaciją.

– Tai duokit vandens. Tu, – kreipėsi jis į merginą, – atnešk man puodelį vandens.

Mergina pažvelgė į moterį, ši tylėjo ir net neparodė, kad būtų girdėjusi, tada nuėjo prie katilo su vandeniu ir pasėmė pilną puodelį. Atnešė ir pastatė ant stalo priešais Robertą Džordaną. Tas nusišypsojo jai. Tuo pat metu jis įtraukė pilvo raumenis ir pasisuko ant taburetės truputį į kairę, kad pistoletas pasislinktų diržu arčiau parankesnės vietos. Jis nuleido ranką prie užpakalinės kišenės, o Pablas atidžiai sekė jo judesius. Jautė, kad ir visi kiti jį stebi, tačiau pats stebėjo tik Pablą. Jo ranka pakilo nuo užpakalinės kišenės su gertuve, jis atsuko dangtelį, o tada, paėmęs puoduką, nugėrė pusę vandens ir labai lėtai pripildė puodelį iš gertuvės.

– Pavaišinčiau, bet tau bus per stipru, – tarė merginai ir vėl nusišypsojo. – Pasiūlyčiau ir tau, tik kad mažai beturiu, – pasakė Pabluí.

– Nemėgstu anyžinės, – atsakė Pablas.

Aštrus kvapas pasiekė jį per stalą, ir jis suuodė pažįstamą sudėtinę jo dalį.

– Juo geriau, – tarė Robertas Džordanas. – Visiškai mažai beturiu.

– Kas tai per gėrimas? – paklausė čigonas.

– Vaistai, – atsakė Robertas Džordanas. – Nori paragauti?

– Nuo ko?

– Nuo visko, – pasakė Robertas Džordanas. – Viską gydo. Jei kuo negaluoji, pagydytų.

– Duok paragauti, – tarė čigonas.

Robertas Džordanas pastūmė jam puodelį. Gėrimas nuo vandens buvo pieniškai gelsvas, ir jis vylėsi, kad čigonas daugiau kaip gurkšnio negers. Likę buvo visai mažai, o vienas toks puodelis atstodavo jam vakarinius laikraščius, malonius vakarus kavinėse, kaštonus, kurie tikriausiai dabar žydi, lėtus stambius arklius šalutiniuose bulvaruose, knygynus, kioskus ir galerijas, Monsurio ir Biut Šomono parkus, Bafalo stadioną, „Geranti trast kampani“ ir *Sité* salą, pamėgtąjį „Fojo“ viešbutį, poilsį vakare su knyga – atstodavo visa, kas kadaise teikė malonumo, o dabar buvo pamiršta, ir kas tarsi sugrįždavo, paragavus šio drumsto, kartaus, stingdančio liežuvį, šildančio smegenis ir skrandį, keičiančio mintis stebuklingo skysčio. Čigonas susiraukė ir grąžino puodelį.

– Kvapas anyžių, bet karti kaip tulžis, – tarė jis. – Geriau sirgti, negu gydytis tokiais vaistais.

– Nuo pelynų, – pasakė Robertas Džordanas. – Tikrame absente visada esti pelynų. Sako, nuo jo džiūstančios smegenys, bet aš netikiu. Jis tik keičia mintis. Į jį reikia labai lėtai įlašinti vandens. O aš atvirkščiai – jį patį supyliau į vandenį.

– Ką tu šneki? – piktai tarė Pablas, užjutęs pašaipą.

– Aiškinu, kokie čia vaistai, – atsakė Robertas Džordanas ir šyptelėjo.

– Pirkau Madride. Paėmiau paskutinį butelį ir gėrioju štai jau trys savaitės.

Jis nugėrė didelį gurkšnį jausdamas, kaip švelnus šaltelis aptraukia liežuvį. Paskui pažvelgė į Pablą ir šyptelėjo.

– Kaip reikalai? – paklausė jis.

Pablas neatsakė, ir jis pasižiūrėjo į kitus tris vyrus, sėdinčius prie stalo. Vienas buvo stambaus plokščio veido, plokščio ir rudo kaip Serano kumpis, su priplota ir įlaužta nosimi, ir ilga rusiška cigaretė, įžambiai kyšanti iš burnos, veidą dar labiau plokštino. Šio vyro buvo trumpi žili plaukai, žila barzdelė, ir vilkėjo jis kaimišku juodu iki pat kaklo užsagstytu palaidiniu. Kai Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį, jis nuleido akis į stalą, tačiau žiūrėjo tiesiai ir nemirksėjo. Kiti du buvo, matyt, broliai. Abu panašūs: nedideli, kresni, juodais, žemai ant kaktos nuaugusiais plaukais, juodakiai ir tamsiaveidžiai. Vienam jų per kaktą virš kairės akies ėjo randas, ir, kai jis žiūrėjo į juos, abudu atlaikė jo žvilgsnį. Vienas iš pažiūros galėjo būti dvidešimt šešerių ar aštuonerių, o antras pora metų vyresnis.

– Į ką taip žiūri? – paklausė brolis su randu.

– Į tave, – atsakė Robertas Džordanas.

– Ar ką keisto pamatei?

– Ne, nieko, – atsakė Robertas Džordanas. – Nori cigaretės?

– Nieko prieš, – pasakė brolis. Jis dar nebuvo paėmęs. – Tokios, kaip ano. Kur vertė traukinį.

– Tu irgi ten buvai?

– Prie traukinio mes buvom visi, – ramiai atsakė brolis. – Išskyrus senį.

– Štai ką mums reikėtų dabar padaryti, – tarė Pablas. – Nuversti dar vieną traukinį.

– Galėsim, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet prieš tai – tiltą.

Jis matė, kad Pablo žmona suklususi atsigręžė nuo ugnies. Jam ištarus žodį „tiltą“, visi nuščiuvo.

– Prieš tai – tiltą, – tyčia pakartojo jis ir siurbtelėjo absento.

Kad kalbėti, tai kalbėti, pagalvojo jis. Vis tiek niekur nedingsi.

– Aš neprisidėsiu, – tarė Pablas, nudūręs akis į stalą. – Nei aš, nei mano žmonės.

Robertas Džordanas nieko neatsakė. Jis pasižiūrėjo į Anselmą ir pakėlė puodelį.

– Jei taip, mes susidorosim vieni, dėdžiuk, – tarė jis ir nusišypsojo.

– Apsieisim be šito bailio, – pasakė Anselmas.

– Ką pasakei? – tarė Pablas seniui.

– Ne tau. Ne su tavim kalbuosi, – atsakė jam Anselmas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į Pablo žmoną, stovinčią prie ugniakuro. Kol kas ji nei žodžiu, nei ženklu nebuvo įsikišus į pokalbį. Tačiau dabar ji kažką tyliai pasakė merginai, ir toji pakilo nuo ugniavietės, nuslinko pasieniu, atkėlė olos angoje kabančią gūnią ir išėjo. Atrodo, kažkas bus, pagalvojo Robertas Džordanas. Jaučiu, kad bus. Aš nenorėjau, kad taip susiklostytų, bet atrodo, kad krypsta į tą pusę.

– Tada mes sugriausim tiltą be tavo pagalbos, – tarė Robertas Džordanas Pablui.

– Nesugriausit, – pasakė Pablas, ir Robertas Džordanas matė, kaip jo veidą išbėrė prakaitas. – Tu čia negriausi jokio tilto.

– Šit kaip?

– Jokio tilto tu negriausi, – sunkiai ištarė Pablas.

– O kaip tu sakai? – kreipėsi Robertas Džordanas į Pablo žmoną, ši stovėjo šalia ugniakuro tyli, stambi.

Ji atsisuko ir tarė:

– Aš už tiltą.

Ugnies nurausvintas jos veidas švytėjo šiltas ir gražus – koks ir turėjo būti.

– Ką pasakei? – tarė jai Pablas ir pakėlė galvą.

Robertas Džordanas išvydo jo žvilgsnį – išduoto žmogaus žvilgsnį – ir prakaitą ant kaktos.

– Aš už tiltą ir prieš tave, – pakartojo Pablo žmona. – Daugiau nieko.

– Aš irgi už tiltą, – tarė vyras plokščiu veidu ir įlaužta nosimi, užspausdamas ant stalo nuorūką.

– Man tiltas buvęs nebuvęs, – metė vienas brolių. – Aš už Pablo *mujer.*

– Aš irgi, – pasakė antrasis brolis.

– Ir aš, – pridūrė čigonas.

Neatitraukdamas akių nuo Pablo ir palengva leisdamas dešinę ranką žemyn, kad būtų pasirengęs, jei prireiks, širdies gilumoje tikėdamas, kad prireiks (jausdamas, kad galbūt tai paprasčiausia ir lengviausia išeitis, tačiau nenorėdamas sugadinti to, kas iki šiol taip gerai klojosi, žinodamas, kaip greit šeima, gentis, būrys gali, kilus kivirčui, stoti prieš svetimą žmogų, ir kartu galvodamas, jog tai, ką galima padaryti piršto spustelėjimu, dabar, taip susiklosčius aplinkybėms, būtų paprasčiausia, geriausia ir sveikiausia chirurginė operacija), Robertas Džordanas tuo pat metu žiūrėjo į Pablo žmoną ir matė, kaip ji, vyrams duodant ištikimybės priesaiką, rausta išdidžiu, sveiku, gražiu raudoniu.

– Aš už Respubliką, – laiminga tarė Pablo moteris. – O tiltas – Respublikos labui. Kitkam turėsim laiko ir paskui.

– Ek tu! – karčiai tarė Pablas. – Veislinio buliaus tavo galva ir kekšės širdis! Ar manai, kad po šito tilto dar bus koks nors „paskui“? Ar tu įsivaizduoji, kas čia bus?

– Kas turi būti, – pasakė Pablo moteris. – Bus, kas turi būti.

– Ir tau ne galvoj, kad po šito darbo, kuris mums neduos jokios naudos, tave kaip žvėrį persekios? Ne galvoj, kad galim žūti?

– Nė kiek, – atsakė Pablo moteris. – Ir nemėgink manęs bauginti, baily.

– Baily, – karčiai tarė Pablas. – Tau aš bailys, kadangi išmanau taktiką. Kadangi iš anksto matau, kuo baigsis šita beprotybė. Suprasti, kas kvaila, – ne bailumas.

– O suprasti, kas bailys, – ne kvailumas, – nesusilaikė neįkišęs savo trigrašio Anselmas.

– Tu pasiilgai mirties? – griežtai paklausė Pablas.

Robertas Džordanas pajuto, kad jo klausimas anaiptol ne retoriškas.

– Ne.

– Tai valdyk liežuvį. Nesupranti, o šneki. Ar nematai, kad čia rimtas dalykas? – ko ne gailiai tarė jis. – Nejaugi tik aš vienas suprantu, koks tai rimtas dalykas?

Atrodo, kad taip, galvojo Robertas Džordanas. Atrodo, taip, brangus Pablai. Tu ir dar aš. Tu supranti, ir aš suprantu, ir moteriškė perskaitė tai mano delne, tačiau ji to dar nesupranta. Kol kas ji to dar nesupranta.

– Vadas aš ar ne vadas? – paklausė Pablas. – Aš žinau, ką kalbu. O jūs nė vienas nesuprantat. Senis mala nesąmones. Jis tik svetimšalių pastumdėlis ir vedlys, daugiau nieko. Šitas svetimšalis

atėjo čia darbuotis svetimšalių labui, o mes dėl to labo turėsim palydėti galvas. Aš – už mūsų visų labą ir saugumą.

– Saugumą, – tarė Pablo žmona. – Nėra tokio dalyko kaip saugumas. Dabar čia tiek daug ieškančiųjų saugumo, kad darosi baisu. Ieškodami dabar saugumo, mes viską prarastume.

Ji stovėjo prie stalo, laikydama rankoje didelį šaukštą.

– Saugumas yra, – tarė Pablas. – Ir pavojuje gali būti saugus, jeigu žinai, kada rizikuoti, kada ne. Kaip matadoras, kuris žinodamas, ką darąs, be reikalo nerizikuoja ir yra saugus.

– Kol jį subado, – karčiai pasakė moteris. – Kiek girdėjau matadorų taip kalbant, kol juos pasmeigdavo ant rago. Kaip dažnai girdėdavau Finitą sakant, kad įgudimas – tai viskas ir kad ne bulius žmogų subado, o žmogus pats pasismeigia ant rago. Visada jie per savo išpuikimą taip kalba, kol juos pasmeigia ant rago. Paskui aplankom ligoninėj.

Dabar ji mėgdžiojo pokalbį prie ligonio lovos:

– „Sveikas, didvyri. Sveikas", – sududeno ji storu balsu. Paskui: –„*Buenas, compadre.*[1] Kaip gyvuoji, Pilara?" – mėgdžiojo silpną sužeisto matadoro balsą. – „Kaipgi čia buvo, *Finito, chico,*[2] kaip čia taip negražiai tau išėjo?" – sududeno savo balsu. Paskui silpnu ir laibu: – „Nieko, moteriške. Nieko, Pilara. Netyčia kažkaip. Supranti, aš jį labai gražiai nudūriau. Niekas nebūtų geriau už mane nudūręs. Paskui, kai pagal visas taisykles jį nudūriau ir jis negyvas svirdinėjo ant kojų ir, rodės, tuoj tuoj pargrius, aš išdidžiai ir gražiai pasitraukiau nuo jo, o jis ėmė ir suvarė man į užpakalį ragą iki pat kepenų."

Ji nusijuokė ir toliau kalbėjo nebe moterišku matadoro balsu, o vėl dudendama:

[1] Sveika, bičiule *(isp.).*
[2] Finitai, berniuk *(isp.).*

– Eik tu po paraliais su savo saugumu! Ar aš nesu gyvenus devynerius metus su trim skurdžiausiais pasauly matadorais, kad nežinočiau, kas yra baimė ir kas yra saugumas? Ek tu! Kiek vilčių į tave dėjau ir kas iš to išėjo! Per vienerius karo metus pavirtai tinginiu, girtuokliu ir bailiu.

– Šitaip tu neturi teisės kalbėti, – tarė Pablas. – O juo labiau girdint žmonėms ir svetimšaliui.

– Kalbu ir kalbėsiu. Ar nieko negirdėjai? Ar vis dar manai, kad čia tu vadas?

– Taip, – pasakė Pablas. – Aš čia vadas.

– Baik juokus, – tarė moteris. – Čia komanduoju aš! Negirdėjai, ką sakė *la gente*?[1] Aš viena – daugiau niekas čia nekomanduoja. Pasilik, jei nori, su mumis, valgyk, gerk vyną, bet, po šimts, ne per daug, ir, jei malonėsi, prisidėk prie darbo. Tačiau komanduoju čia aš.

– Nušauti reikia tave su svetimšaliu, – niūriai pasakė Pablas.

– Pabandyk, – pasakė moteris. – Pamatysi, kas iš to išeis.

– Man puodelį vandens, – tarė Robertas Džordanas, neatitraukdamas žvilgsnio nuo vyro rūškanu išpurtusiu veidu ir moters, kuri stovėjo išdidi, pilna pasitikėjimo savimi, valdingai, tarytum maršalo lazdą, laikydama rankoje didelį šaukštą.

– Marija! – pašaukė Pablo moteris ir, merginai įėjus į vidų, tarė: – Vandens šitam draugui.

Robertas Džordanas ištiesė ranką prie gertuvės ir, traukdamas ją iš kišenės, atsegė ir užsimetė ant šlaunies pistoleto dėklą. Jis vėl įsipylė į savo puodelį absento ir, paėmęs merginos atneštą puodelį, ėmė lašinti į absentą vandenį. Mergina stovėjo jam prie šono ir žiūrėjo į jį.

[1] Žmonės (*isp.*).

– Oran, – tarė jai Pablo moteris, mosteldama šaukštu.

– Kad šalta, – atsakė mergina.

Pasilenkusi Robertui Džordanui per petį prie pat skruosto, ji žiūrėjo, kaip puodelyje drumsčiasi gėrimas.

– Galbūt, – pasakė Pablo moteris. – Užtat čia per karšta, – paskui švelniau pridūrė: – neilgam.

Mergina pakratė galvą ir išėjo.

Abejoju, kad jam dar ilgai užtektų kantrybės, galvojo sau Robertas Džordanas. Vienoje rankoje jis laikė puodelį, o kita dabar jau atvirai gulėjo ant pistoleto. Jis buvo nuleidęs saugiklį ir juto malonų rumbuotos, vos ne iki slidumo nusvidintos rankenos švelnumą ir raminamą apvalios vėsios gaiduko ąselės artumą. Pablas dabar nebežiūrėjo į jį, o tik į moterį. Ji kalbėjo toliau:

– Klausyk, girtuokli. Ar supranti, kas čia komanduoja?

– Aš.

– Ne! Klausyk! Išsikrapštyk savo užburbėjusias ausis. Atidžiai klausyk. Komanduoju aš!

Pablas žiūrėjo į ją, ir iš jo veido išraiškos negalėjai atspėti, ką jis galvoja. Jis žiūrėjo į ją visai ramiai, o paskui pažvelgė į Robertą Džordaną. Susimąstęs ilgai žiūrėjo į jį, o paskui vėl žvilgtelėjo į moterį.

– Gerai. Komanduok, – tarė jis. – Jei tau patinka, gali ir jis komanduoti. Ir eikit judu abu po velnių, – jis žiūrėjo moteriai tiesiai į veidą ir neatrodė nei pažemintas, nei nusigandęs. – Galimas daiktas, kad esu tinginys ir geriu per daug. Jei patinka, laikyk mane bailiu, nors ir klysti. Tačiau kvailas – kvailas tikrai nesu, – jis patylėjo. – Komanduok, jei labai nori. O dabar, jei tu ne tik vadė, bet ir moteris, duok mums ko pavalgyti.

– Marija! – pašaukė Pablo moteris.

Mergina įkišo galvą pro gūnią, dengiančią olos angą.

– Eik šen, paduok vakarienę.

Mergina nuėjo prie ugniakuro, nuo žemo staliuko paėmė emaliuotus dubenėlius ir atnešė ant stalo.

– Vyno ganės visiems, – tarė Pablo moteris Robertui Džordanui. – To girtuoklio neklausyk. Pristigsim – gausim dar. Baik savo keistą gėrimą ir paragauk vyno.

Robertas Džordanas vienu mauku nurijo absentą, jausdamas, kaip jis skleidžia viduje šiltą, vos juntamą, garuojantį, drėgną cheminės reakcijos karštį, ir padėjo tuščią puodelį ant stalo. Mergina pasėmė jam vyno ir nusišypsojo.

– Na, ar apžiūrėjai tiltą? – paklausė čigonas.

Kiti, kurie tada, kai atsimetė nuo Pablo, nebuvo pravėrę burnų, dabar palinko į priekį pasiklausyti.

– Taip, – atsakė Robertas Džordanas. – Sugriauti jį nesunku. Norit, parodysiu?

– Parodyk. Labai įdomu.

Robertas Džordanas išsiėmė iš marškinių kišenės užrašų knygutę ir parodė jiems eskizus.

– Žiū, koks panašus, – tarė plokščiaveidis vyras, vardu Primitivas. – Tikrai tas tiltas.

Robertas Džordanas, rodydamas pieštuku, paaiškino, kaip reikėtų sprogdinti tiltą, kur ir kodėl reikia padėti užtaisus.

– Kaip paprasta, – tarė Andresas, brolis su randu veide. – O kaip tu juos susprogdinsi?

Robertas Džordanas paaiškino ir, rodydamas savo piešinius, pajuto, kaip mergina žiūrėdama atsirėmė ranka jo peties. Pablo moteris irgi žiūrėjo. Tik Pablas nesidomėjo, sėdėjo sau vienas, pasistatęs prieš save puodelį vyno, kurio Marija prileido pilną dubenį iš vynmaišio, kabančio po kairei nuo olos angos.

– Ar daug jau kartų esi tą daręs?– tyliai paklausė mergina Robertą Džordaną.

– Taip.

– O mes galėsim matyti, kaip tu sprogdinsi?

– Taip. Kodėl ne?

– Pamatysit, – atsiliepė Pablas iš savo vietos kitame stalo gale. – Atsirūgs jums tas pamatymas.

– Nutilk, – tarė Pablo moteris. Staiga prisiminusi, ką matė dieną delne, užsidegė nežmonišku, gaivališku pykčiu. – Nutilk, baily! Nutilk, maitvanagi! Nutilk, galvažudy!

– Gerai, – pasakė Pablas. – Tyliu. Tu čia dabar komanduoji, tai ir žiūrėk į tuos gražius paveiksliukus. Bet atmink, kad aš ne kvailys.

Pablo moteris pajuto, kaip vietoj įniršio ateina liūdesys ir gražiausių vilčių žlugimo nuojauta. Šis jausmas buvo jai pažįstamas nuo mergystės, ir savo gyvenime ji buvo patyrusi, kas jo priežastis. Jis užplūdo staiga, ir ji nuginė jį, neleisdama paliesti nei savęs, nei Respublikos, ir tarė:

– Na, valgysim. Dėk iš puodo į dubenis, Marija.

Penktas skyrius

Robertas Džordanas atmetė gūnią, kabančią olos angoje, ir, išėjęs laukan, giliai įkvėpė šalto nakties oro. Rūkas buvo išsisklaidęs, ir švietė žvaigždės. Vėjo nebuvo, ir, išėjęs iš šilto olos oro, troškaus nuo cigarečių bei ugniakuro dūmų, nuo virtų ryžių ir mėsos, šafrano, raudonųjų pipirų ir alyvos kvapų, nuo dervos ir vyno kvapo, sklindančio nuo vynmaišio, pakabinto už kaklo prie angos taip,

kad pro vieną iš keturių kojų, užkištą kaiščiu, galima leisti vyną, o šis sunkiasi ant aslos, slopindamas dulkių kvapą; oloje palikęs kvapus, skleidžiamus įvairių nežinomų žolių, puokštėmis kabančių palubėje drauge su ilgomis česnakų pynėmis, varinį raudono vyno ir česnako, arklio ir žmogaus prakaito kvapą, įsigėrusį į sėdinčių prie stalo vyrų drabužius (aitrų ir pilką žmogaus prakaito, salsvą ir šleikštų sudžiūvusių arklio putų kvapą), Robertas Džordanas dabar giliai traukė gryną kalnų nakties orą, kvepiantį pušimis ir rasota paupio pievos žole. Vėjui nurimus, iškrito didelė rasa, tačiau stovėdamas jis pagalvojo, kad į rytą pašals.

Giliai alsuodamas ir protarpiais įsiklausydamas į nakties garsus, išgirdo pirma tolimus šūvius, o paskui pelėdos ūktelėjimą žemai miške, kur buvo arklių aptvaras. Tada oloje pasigirdo čigono daina ir švelnus gitaros brunzgesys.

– *Iš savo tėvo paveldėjau,* – dirbtinai pastorintas balsas pakilo ir laikėsi aukštai. Paskui traukė toliau:

Saulužę, mėnesį ir vėją.
Seniai klajoju po pasaulį,
O mano turtas nemažėja.

Gitara suskambėjo, pritardama dainininkui.

– Puiku! – išgirdo kažką sakant Robertas Džordanas. – Padainuok apie kataloną, čigonėli.

– Nenoriu.

– Padainuok, padainuok. Apie kataloną.

– Na, gerai, – pasakė čigonas ir liūdnai užtraukė:

Bukanosis,
Juodaburnis,
Bet šiaip viskas kaip visų...

– *Olé!* – šūktelėjo kažkas. – Toliau, čigonėli!

Čigonas užbaigė aukštu, pašaipiai tragišku balsu:

Ačiū Dievui, sako negras,
Katalonas kad nesu!

– Per daug įsiūžėt, – pasakė Pablas. – Pakaks, čigone.

– Taip, – pasigirdo moteriškės balsas. – Baisus triukšmas. Su tokia gerkle dar *guardia civil* prišauksi, o dainuoji prastai.

– Moku dar vieną, – tarė čigonas, ir gitara vėl sudunzgėjo.

– Kitą kartą, – pasakė moteris.

Gitara nutilo.

– Šįvakar mano netikęs balsas. Todėl mažas nuostolis, – pasakė čigonas ir, atskleidęs gūnią, išėjo į tamsą.

Robertas Džordanas matė, kad jis pastovėjo prie medžio, o paskui žengė jo link.

– Robertai, – tyliai tarė čigonas.

– Ką, Rafaeli? – atsiliepė jis.

Iš balso pažino, kad čigonui vynas įėjęs į galvą. Jis pats buvo išgėręs dvi porcijas absento ir truputį vyno, tačiau jo protas nuo įtempto ginčo su Pablu buvo šviesus ir šaltas.

– Kodėl tu nenušovei Pablo? – labai tyliai paklausė čigonas.

– O kam jį šauti?

– Vis tiek reikės – anksčiau ar vėliau. Kodėl nepasinaudojai proga?

– Tu rimtai?

– O kaip tu manai, ko visi laukė? Kam gi moteriškė išvarė mergiotę? Ar manai, kad po tokio pokalbio viskas galės likti po senovei?

– Nušaukit patys.

– *Qué va,*[1] – tyliai pasakė čigonas. – Čia tavo reikalas. Tris ar keturis kartus manėm – jau šausi. Pablas neturi draugų.

[1] Dar ko *(isp.)*.

– Buvo tokia mintis, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet apsigalvojau.

– Matėm. Visi pastebėjom, kad rengeisi. Kodėl nešovei?

– Pamaniau, kad jūs kuris ar moteriškė galit pasipiktinti.

– *Qué va!* Moteriškė irgi laukė nesulaukdama kaip kekšė piniguočio. Pažiūrėti atrodai augesnis.

– Galimas daiktas.

– Nušauk dabar, – paragino čigonas.

– Iš pasalų?

– Dar geriau, – labai tyliai pasakė čigonas. – Mažiau rizikos. Na, nušauk.

– Šitaip aš negaliu. Tai negarbinga, ir Respublikos labui taip elgtis nedera.

– Tai įsiutink jį, – tarė čigonas. – O nudėti turi. Kitos išeities nėr.

Jiems šnekantis, tarp medžių švelniai it pati tyla pralėkė medžiojanti pelėda, puolė žemyn, paskui pakilo ir nuskrido, tankiai, bet negirdimai modama sparnais.

– Matei?– patamsyje tarė čigonas. – Kad žmogus taip galėtum!

– O dieną žabala tupi medy, apipulta varnų, – pasakė Robertas Džordanas.

– Retai taip būna, – pasakė čigonas. – Tik per nelaimę. Nušauk, – tęsė savo kalbą. – Nedelsk, paskui bus sunkiau.

– Jau praleidau progą.

– Įsiutink, – pasakė čigonas. – Arba iš patylų.

Gūnia, dengianti olos angą, prasiskleidė, ir spragoje sužibo šviesa. Kažkas žengė jų link.

– Graži naktis, – tarė vyras dusliu, bespalviu balsu. – Bus geras oras.

Tai buvo Pablas.

Jis rūkė rusišką cigaretę, ir, jam užsitraukus, žarijėlė nušvietė apskritą veidą. Žvaigždžių šviesoje jie matė stambų jo kūną, ilgas rankas.

– Moteriškės tu nežiūrėk, – tarė jis Robertui Džordanui. Tamsoje cigaretė ryškiai sužėrėjo ir kurį laiką švietė nuleistoje rankoje. – Jai kada koks ūpas. Bet žmogus ji geras. Labai atsidavusi Respublikai.

Cigaretės žarijėlė, jam kalbant, virpėjo. Matyt, kalba įsikandęs cigaretę, pagalvojo Robertas Džordanas.

– O mudu susišnekėsim. Mudu dėl visko sutariam. Aš džiaugiuosi, kad atvykai pas mus, – cigaretė ryškiai sužėrėjo. – Ką pasikivirčijom – pamiršk, – pasakė jis. – Tu mums malonus svečias. O dabar atsiprašau, – tarė. – Einu, pažiūrėsiu, kaip pririšo arklius.

Jis nuėjo pro medžius pievos link, ir jie išgirdo, kaip žemai žvingtelėjo arklys.

– Matai? – tarė čigonas. – Dabar matai? Štai ir pražiopsojai progą.

Robertas Džordanas nieko neatsakė.

– Einu paskui jį, – piktai tarė čigonas.

– Ką veiksi?

– *Qué va,* ką veiksi! Bent pasaugosiu, kad nepabėgtų.

– Ar jis gali raitas iš ten pabėgti?

– Ne.

– Tai geriau eik ten, kur galėtum pastoti kelią.

– Ten Agustinas.

– Tai eik ir pašnekėk su Agustinu. Paaiškink jam, koks reikalas.

– Agustinas mielai jį nudėtų.

– Tuo geriau, – pasakė Robertas Džordanas. – Eik ant kalno ir papasakok jam, kas atsitiko.

– O tu?

– Aš einu į pievą.

– Puiku, brolau. Puiku.

Tamsoje jis nematė Rafaelio veido, tačiau jautė, kad tas šypsosi.

– Dabar šneki vyriškai, – pagyrė čigonas.

– Eik pas Agustiną, – tarė jam Robertas Džordanas.

– Einu, Robertai, einu, – pasakė čigonas.

Robertas Džordanas nuėjo tarp pušų, apčiuopomis ieškodamas kelio. Atviroje vietoje nuo žvaigždžių buvo šviesiau. Sustojęs papievy, jis pamatė pievoje tamsius pririštų arklių siluetus. Suskaičiavo, kiek jų išsisklaidę tarp jo ir upokšnio: penki. Robertas Džordanas atsisėdo po pušimi ir ėmė žiūrėti į pievą.

Pavargau, galvojo jis, ir galbūt protauju neteisingai. Tačiau mano užduotis – susprogdinti tiltą, o kad tai atlikčiau, privalau be reikalo nerizikuoti savimi. Aišku, praleisti progą – kartais pati didžiausia rizika, tačiau dabar aš tyčia leidau įvykiams klostytis savaime. Jeigu, kaip sako čigonas, jie iš tikrųjų laukė, kad nušaučiau Pablą, tai privalėjau nušauti. Bet kažin, ar tikrai jie to laukė. Svetimam labai negerai žudyti tarp žmonių, su kuriais vėliau pačiam reikės dirbti. Galima žudyti mūšyje arba kai reikia paklusti tam tikrai disciplinai, tačiau šiuo atveju, manau, tai būtų didelė klaida, nors pagundos buvo ir atrodė, jog tai greita ir paprasta išeitis. Bet nežinau, ką šioje šalyje galima padaryti greitai ir paprastai, ir, nors visiškai pasitikiu moteriške, dar nežinia, kaip ji reaguotų į tokį griežtą pasielgimą. Kraujo praliejimas tokioje vietoje gali pasirodyti bjaurus, nedoras ir atstumiantis dalykas. Labai neaišku, kaip ji būtų reagavus. Be šios moters čia nebūtų nei tvarkos, nei drausmės, o kol ji yra, viskas gali klotis labai gerai. Būtų idealu, jeigu jį nužudytų jinai pati arba čigonas (bet jis nežudys), arba sargybinis, Agustinas. Anselmas nužudytų, jeigu

paliepčiau, nors ir sakosi, jog nusiteikęs prieš žudymą. Pablo jis, matau, nekenčia, o manimi pasitiki kaip atstovu to, kuo jis tiki. Atrodo, jog čia tik jis ir moteriškė tikrai tiki Respublika; tačiau apie tai spręsti dar anksti.

Akims pripratus prie žvaigždžių šviesos, jis įžiūrėjo Pablą, stovintį prie vieno arklio. Arklys, rupšnojąs žolę, pakėlė galvą, paskui nekantriai nuleido. Pablas stovėjo, atsirėmęs arklio, pasislinkdamas kartu su juo, kai tas trukteldavo virvę, ir plekšnojo jam per kaklą. Žmogaus lipšnumas erzino ėdantį arklį. Robertas Džordanas neįžiūrėjo, ką Pablas daro, ir negirdėjo, ką jis kalba arkliui, tačiau matė, jog jis nesirengia nei atrišti jo, nei balnoti. Jis sėdėjo ir žiūrėjo į Pablą galvodamas, ką daryti.

– Tu mano žirgeli, – kalbėjo Pablas tamsoje arkliui; tai buvo stambusis sartas eržilas. – Baltagalvi tu gražuolėli. Kaklas tavo ilgas ir riestas kaip mano *pueblo*[1] tiltas, – jis patylėjo. – Ne, riestesnis ir dailesnis.

Arklys pešė žolę, kinkuodamas galvą į šonus; žmogus ir jo kalba jį erzino.

– Tu ne boba ir ne koks kvailys, – kalbėjo Pablas sarčiui. – Ak tu, ak tu, mano žirgyti. Tu ne moteris, panaši į raudonai įkaitusį akmenį. Tu ne kirptagalvė merga, vaikštanti tartum naujagimis kumeliukas. Tu ne iš tų, kurie įžeidinėja, meluoja ir nesupranta žmogaus. Ak tu, ak mano gerutis žirgužėli.

Robertui Džordanui būtų buvę labai įdomu išgirsti, ką Pablas kalbėjo sarčiui, tačiau jis negirdėjo: įsitikinęs, jog Pablas atėjo tik sužiūrėti arklių, ir nusprendęs, jog būtų neprotinga šiuo metu jį nužudyti, atsistojo ir nuėjo į olą. Pablas liko pievoje ir dar ilgai kalbėjo arkliui. Arklys jo kalbos nesuprato, tiktai jau-

[1] Miestelio *(isp.)*.

tė lipšnumą balse, tačiau, visą dieną išbuvęs aptvare ir išalkęs, dabar nekantriai pešė žolę, kiek leido virvė, ir žmogus jį tik erzino. Galiausiai Pablas perkėlė kuolą ir atsistojo šalia arklio, tačiau nebekalbėjo. Arklys rupšnojo patenkintas, kad žmogus jam nebetrukdo.

Šeštas skyrius

Robertas Džordanas sėdėjo ant neišdirbtu kailiu apmuštos taburetės kampe prie ugniakuro ir klausėsi moters. Ji plovė indus, o mergina Marija juos šluostė ir, priklaupusi prie sienos, dėjo į įdubą, kuri atstojo indaują.

– Keista, – tarė Pilara, – kad neateina El Sordas. Turėjo prieš valandą būti čia.

– Jūs jį kvietėt?

– Ne. Jis ateina kas vakarą.

– Turbūt užsiėmęs. Ką nors veikia.

– Galbūt, – pasakė ji. – Jei neateis, reikės rytoj patiems nueiti pas jį.

– Taip. Ar toli nuo čia?

– Ne. Bus smagi iškyla. Aš taip mažai vaikštau.

– O ar galėsiu aš su jumis?– paklausė Marija. – Ar galėsiu ir aš eiti, Pilara?

– Galėsi, gražuole, – pasakė moteris.

Paskui, atsukusi savo platų veidą:

– Argi ji ne daili? – paklausė Robertą Džordaną. – Kaip tau atrodo? Liesoka, ar ne?

– Man ji labai graži, – atsakė Robertas Džordanas.

Marija pasėmė jam puodelį vyno.

– Išgerk, – tarė ji. – Atrodysiu dar gražesnė. Reikės daug išgerti, kad imčiau atrodyti graži.

– Tai nebegersiu, – pasakė Robertas Džordanas. – Tu man jau atrodai graži. Ir ne tik graži.

– Gerai kalbi, – pasakė moteris. – Kaip tikras vyras. O kokia dar ji tau atrodo?

– Protinga, – neryžtingai pasakė Robertas Džordanas.

Marija prunkštelėjo, o moteriškė liūdnai palingavo galva.

– Kaip gražiai pradėjai, donai Robertai, o baigei nei šiaip, nei taip.

– Nevadink manęs donu Robertu.

– Aš juokais, čia mes ir Pablą juokais vadinam donu Pablu. O štai ją – senjorita Marija.

– Aš tokių juokų nepripažįstu, – pasakė Robertas Džordanas. – Per karą, mano nuomone, mums vienas kitą reikia vadinti rimtai – *camarada*. O nuo tokių juokų prasideda gedimas.

– Politikoj tu didelis davatkinas, – paerzino jį moteris. – Niekad nejuokauji?

– Kodėl, juokus aš mėgstu, tačiau, kai kreipies į žmogų, juokauti nevalia. Tai kaip vėliava.

– Man nieko nėr pajuokaut ir apie vėliavas. Apie bet kokias, – nusijuokė moteris. – Dėl manęs juokaukit apie ką norit. Senąją vėliavą, geltoną su raudona, mes vadindavom pūliais ir krauju. O Respublikos, dar ir su violetine, vadinam krauju, pūliais ir permanganatu. Juokais.

– Jis komunistas, – tarė Marija. – Jie labai rimti *gente*.

– Tu komunistas?

– Ne, aš antifašistas.

– Nuo seniai?

– Nuo tada, kai perpratau fašizmą.

– Kiek laiko?

– Beveik dešimt metų.

– Tai neseniai, – pasakė moteris. – Aš esu respublikonė jau dvidešimt metų.

– Mano tėvas visą gyvenimą buvo respublikonas, – tarė Marija. – Už tai jį ir nušovė.

– Mano tėvas irgi visą gyvenimą buvo respublikonas. Taip pat ir senelis, – pasakė Robertas Džordanas.

– Kokioje šalyje?

– Jungtinėse Valstijose.

– Juos sušaudė? – paklausė moteris.

– *Qué va,* – tarė Marija. – Jungtinės Valstijos – respublika. Ten respublikonų nešaudo.

– Vis vien gerai turėti senelį respublikoną, – tarė moteris. – Tai rodo gerą kilmę.

– Mano senelis buvo Respublikonų partijos nacionalinio komiteto narys, – pasakė Robertas Džordanas.

Tai net Marijai padarė įspūdį.

– Ar tavo tėvas tebetarnauja respublikai?– paklausė Pilara.

– Ne. Jis miręs.

– Ar galiu paklausti, kaip jis mirė?

– Nusišovė.

– Kad išvengtų kankinimo? – paklausė moteris.

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas. – Kad išvengtų kankinimo.

Marija žiūrėjo į jį su ašaromis akyse.

– Mano tėvelis, – tarė ji, – negalėjo gauti ginklo. Ak, aš labai džiaugiuosi, kad tavo tėveliui pasisekė gauti ginklą.

– Taip. Jam pasisekė, – pasakė Robertas Džordanas. – Gal pakalbėkim apie ką kita?

– Jei taip, mudu su tavim esame vienodi, – tarė Marija.

Ji uždėjo jam ant peties ranką ir pažvelgė į veidą. Jis žiūrėjo į jos rusvą veidą ir akis, šios pirma atrodė ne tokios jaunos kaip visas veidas, o dabar staiga tapo alkanos, jaunos ir geidžiančios.

– Iš pažiūros judu galėtumėt būti brolis ir sesuo, – tarė moteris. – Bet, manau, jūsų laimė, kad nesat.

– Dabar žinau, kodėl taip jaučiausi, – pasakė Marija. – Dabar man aišku.

– *Qué va,* – pasakė Robertas Džordanas ir, ištiesęs ranką, paglostė delnu jai galvą.

Jis visą dieną norėjo paglostyti jai galvą, ir dabar jam suveržė gerklę. Ji pasukiojo galvą ir nusišypsojo, ir jis juto tankių trumpų plaukų šiurkštumą, kutenantį pirštus. Paskui jo ranka atsidūrė jai ant kaklo, ir jis atitraukė ją.

– Paglostyk dar, – tarė ji. – Visą dieną laukiau, kad paglostytum mane.

– Kitą kartą, – pasakė Robertas Džordanas, ir jo balsas buvo kimus.

– O aš?– sududeno Pablo moteris. – O man į jus žiūrėti? Sakysit, aš medinė? Taigi kad ne medinė. Bent Pablas grįžtų – iš bėdos bus gerai ir jis.

Marija nebepaisė nei jos, nei vyrų, žvakės šviesoje kortuojančių prie stalo.

– Ar nori dar vyno, Robertai? – paklausė ji.

– Taip, – atsakė jis. – Kodėl ne.

– Turėsi girtuoklį, kaip ir aš, – tarė Pablo moteris. – Geria kažkokius keistus gėrimus. Klausyk, *Inglés.*[1]

– Aš ne *inglés* – amerikietis.

[1] Angle *(isp.).*

– Gerai. Klausyk, amerikieti. Kur tu žadi miegoti?

– Ore. Turiu miegamąjį maišą.

– Puiku, – pasakė ji. – Naktis giedra?

– Ir pašals.

– Ore tai ore, – tarė ji. – Miegok ore. O tavo sprogalai permiegos su manimi.

– Gerai, – pasakė Robertas Džordanas.

– Palik minutę mudu vienus, – tarė Robertas Džordanas merginai, uždėdamas ranką jai ant peties.

– Kodėl?

– Aš noriu pasikalbėti su Pilara.

– Man būtina išeiti?

– Taip.

– Na, ko? – tarė Pablo moteris, kai mergina nuėjo prie olos angos, sustojo prie didžiojo vynmaišio ir ėmė žiūrėti į kortininkus.

– Čigonas sakė, kad aš turėjęs... – pradėjo jis.

– Ne, – nutraukė moteris. – Jis apsirinka.

– Jeigu būtinai reikia... – ramiai, bet sunkiai ištarė Robertas Džordanas.

– Tikiu, tu būtum tai padaręs, – pasakė moteris. – Ne, nėra reikalo. Aš stebėjau tave. Tu nusprendei teisingai.

– Bet jeigu reikėtų...

– Ne, – pakartojo moteris. – Sakau tau, kad nereikės. Čigonui ne visi namie.

– Tačiau silpnadvasis žmogus gali būti labai pavojingas.

– Ne. Tu nesupranti. Ansai jau norėdamas nepakenktų.

– Nesuprantu.

– Tu dar labai jaunas, – pasakė ji. – Ilgainiui suprasi, – paskui – merginai: – eik šen, Marija. Mes baigėm.

Mergina priėjo, Robertas Džordanas ištiesė ranką ir paglostė jai galvą. Glostoma ji raivėsi kaip kačiukas. Paskui jam pasirodė, kad ji pravirks. Tačiau suspaudė lūpas, pažvelgė į jį ir nusišypsojo.

– Eitum miegoti, – tarė moteris Robertui Džordanui. – Po tokios ilgos kelionės.

– Gerai, – atsakė Robertas Džordanas. – Einu, išsiimsiu patalą.

Septintas skyrius

Jis gulėjo miegamajame maiše ir atsibudęs pagalvojo, kad miegota jo labai ilgai. Maišą buvo pasiklojęs uolos užuovėjoje, netoli olos angos; kai atsigulė, skaudėjo pečius, nugarą ir kojas, nuovargis tąsė raumenis taip, kad žemė atrodė minkšta, ir vien išsitiesti maiše ant flanelinio pamušalo buvo alpiai saldu; per miegą jo apsiversta ir prispausta pistoletas, kurį prieš guldamas dirželiu prisisegė prie riešo ir pasidėjo maiše šalia savęs. Pabudęs ne iš karto suvokė, kur esąs, paskui atsiminė, tada išsitraukė iš pašonės pistoletą ir laimingas vėl išsitiesė miegoti, apsikabinęs ranka priegalvį iš drabužių, kuriais buvo dailiai apvyniojęs savo kurpes.

Paskui pajuto ant peties ranką ir greitai apsivertė, dešine griebdamas pistoletą.

– A, tai tu, – pasakė jis ir, paleidęs pistoletą, iškišo rankas ir prisitraukė ją. Apkabinęs pajuto, kaip ji dreba. – Eikš pas mane, – tyliai tarė jis. – Sušalsi.

– Ne. Negalima.

– Eikš, – pasakė jis. – Pasikalbėsim paskui.

Ji drebėjo, ir jis laikė ją viena ranka už riešo, o kita švelniai apkabino per liemenį. Ji nusuko veidą į šalį.

– Eik šen, zuikuti, – tarė jis ir pabučiavo į kaklą.

– Bijau.

– Ne, nebijok. Eikš.

– Kaip?

– Lįsk, ir viskas. Vietos daug. Aš tau padėsiu.

– Nereikia, – pasakė ji.

Ir štai jau ji maiše, ir jis tvirtai glaudžia ją prie savęs ir mėgina pabučiuoti į lūpas, o ji įsikniaubė veidu į priegalvį, tačiau rankomis apkabino jam kaklą. Paskui jis pajuto, kaip jos rankos pamažu atsileido, ir ji vėl suvirpo jo glėbyje.

– Nesibaimink, – pasakė jis ir nusijuokė. – Tai pistoletas.

Jis paėmė pistoletą ir užsikišo už nugaros.

– Man gėda, – tarė ji, nusigręžusi veidu nuo jo.

– Ne. Nesigėdink. Nereikia.

– Ne, negalima. Man gėda, ir aš bijau.

– Nereikia. Zuikuti mano. Susimildama.

– Negalima. Jeigu tu nemyli manęs...

– Aš myliu tave.

– Ir aš myliu tave. O, myliu tave. Paglostyk man galvą, – pasakė į šalį, vis dar įsikniaubusi į priegalvį.

Jis uždėjo ranką jai ant galvos ir glostė, ir paskui jos veidas staiga pakilo nuo priegalvio, ir ji tvirtai prigludo prie jo, ir jos veidas prigludo prie jo veido, ir ji pravirko.

Jis tylėdamas glaudė prie savęs ilgą jauną kūną ir glostė galvą, ir bučiavo sūrią akių drėgmę, ir jai verkiant juto, kaip krūpčioja po marškiniais apvalios krūtys kietais speneliais.

– Aš nemoku bučiuotis, – tarė ji. – Nežinau kaip.

– Nebūtina.

– Būtina. Aš noriu bučiuotis. Noriu daryti viską.

– Nereikia nieko daryti. Mums ir taip gera. Bet tu per daug prisivilkusi.

– Ką man daryti?

– Aš tau padėsiu.

– Dabar geriau?

– Taip. Kur kas. O tau ne?

– Taip. Daug geriau. Ar aš galėsiu iškeliauti su tavim, kaip sakė Pilara?

– Taip.

– Bet ne į prieglaudą. Su tavim.

– Ne, į prieglaudą.

– Ne. Ne. Ne. Su tavim, ir aš būsiu tavo moteris.

Jie gulėjo, ir visa, kas uždengta, dabar buvo atidengta. Tai, kas buvo šiurkštu, kol juos skyrė audeklas, dabar ramino švelnumu, standžiais iškilumais, ilga šilta vėsa, buvo vėsu iš paviršiaus ir šilta viduje, buvo ilga ir lengva, ilgesinga ir jauna, stipriai glaudėsi stipriame glėbyje, gniaužė širdį savo kontūrais, teikė džiaugsmą ir meilę ir šiltai ramino deginančiu, draskančiu, kvapą užimančiu ilgesiu, tokiu ilgesiu, kad Robertas Džordanas pajuto, jog daugiau nebeištvers, ir tarė:

– Ar tu esi ką nors mylėjusi?

– Niekada.

Paskui staiga, apmirdama jo glėbyje:

– Bet mane teršė.

– Kas?

– Keli.

Dabar ji gulėjo visiškai tyli, tarytum mirusi, nusigręžusi veidu nuo jo.

– Dabar tu nemylėsi manęs.

– Aš myliu tave, – pasakė jis.

Bet kažkas atsitiko jam, ir ji tai pajuto.

– Ne, – pasakė ji, ir jos balsas buvo negyvas ir bespalvis. – Tu nemylėsi manęs. Bet gal išveši mane į prieglaudą. Ir aš išvažiuosiu į prieglaudą, ir niekad nebūsiu tavo moteris nei niekas.

– Aš myliu tave, Marija.

– Ne. Tai netiesa, – pasakė ji.

Paskui, panašiai, kaip skęstantysis tveriasi šiaudo, gailiai ir viltingai:

– Bet aš nesu nė vieno bučiavus.

– Tad pabučiuok dabar mane.

– Norėčiau, – pasakė ji. – Bet nemoku. Tada, kai mane teršė, aš grūmiausi, kol aptemo akyse. Aš grūmiausi, kol... kol... kol vienas atsisėdo man ant galvos... ir aš įkandau... ir tada jie užkimšo man burną ir užlaužė rankas... o kiti teršė.

– Aš myliu tave, Marija, – tarė jis. – Ir niekas tau nieko nedarė. Tavęs – tavęs jie negalėjo paliesti. Niekas nėra palietęs tavęs, zuikuti.

– Tu tiki tuo?

– Aš tai žinau.

– Ir mylėsi mane? – ji vėl atgijo.

– Mylėsiu dar labiau.

– Norėčiau tave gerai gerai pabučiuoti.

– Pabučiuok nors kartą.

– Nemoku.

– Pabučiuok bet kaip.

Ji pabučiavo į skruostą.

– Ne taip.

– O kur tuomet nosys? Aš vis galvodavau: kur dedasi nosys?

– Pasuk galvą, štai taip.

Ir tada jų lūpos susiliejo, ir ji gulėjo prigludusi, ir jos burna pamažu vėrėsi, ir tada, ūmiai, glausdamas ją prie savęs, jis pasijuto kaip niekad laimingas, švelniai, meiliai, triumfuojamai laimingas, juto, kad nieko negalvoja ir nėra pavargęs, ir nesijaudina, tik jaučia didžiulį malonumą. Tarė jai:

– Zuikuti mano. Brangioji. Mano puikioji. Mano mieloji ilgakoje.

– Ką tu sakai? – atsiliepė ji tarytum iš labai toli.

– Mano mieloji, – pasakė jis.

Jie gulėjo, ir jis juto merginos širdį plakant šalia savo širdies, ir koja labai švelniai glostė jos koją.

– Tu atėjai basa, – tarė jis.

– Taip.

– Vadinasi, žinojai, kad čia miegosi?

– Taip.

– Ir nebijojai?

– Bijojau. Labai bijojau. Bet dar labiau bijojau, kaip bus, jeigu reiks nusiauti.

– O kiek dabar laiko? *Lo sabes*? [1]

– Ne. Tu neturi laikrodžio?

– Turiu. Bet jis tau už nugaros.

– Ištrauk ranką.

– Nereikia.

– Tai pažiūrėk man per petį.

Buvo pirma valanda. Ciferblatas ryškiai švietė miegamojo maišo tamsoje.

– Tavo smakras braižo man petį.

– Atleisk. Neturiu kuo nusiskusti.

– Man patinka. O tavo barzda šviesi?

– Taip.

– Ar ji užaugs ilga?

– Kol sprogdinsiu tiltą – ne. Marija, klausyk. Tu?..

– Ką aš?

[1] Žinai? *(Isp.)*

– Tu nori?

– Taip. Visko. Noriu. Ir jeigu tarp mudviejų būtų viskas buvę, tada ano karto galbūt ir neliktų.

– Ar tu pati taip sugalvojai?

– Ne. Aš panašiai galvojau, bet pasakė tai Pilara.

– Ji labai protinga.

– Ir dar, – tyliai tarė Marija. – Ji liepė pasakyti tau, jog aš nesergu. Ji tokius dalykus išmano ir liepė tau pasakyti.

– Liepė pasakyti man?

– Taip. Mudvi šnekėjomės, ir pasisakiau, kad myliu tave. Aš pamilau tave, kai pamačiau šiandien, ir seniai mylėjau tave, nors niekad nebuvau mačiusi, ir prisipažinau Pilarai, ir ji pasakė, kad jeigu su tavim kalbėsiuos, kad pasakyčiau, jog nesergu. O kitką ji man pasakė seniai. Kai parsivedė nuo traukinio.

– Ką ji sakė?

– Sakė, kad jeigu nesutinki, tau nieko negalima padaryti, ir kad jeigu aš pamilsiu ką nors, tai viso to neliks. Supranti, aš norėjau tada numirti.

– Ką ji sakė – tiesa.

– O dabar aš laiminga, kad nenumiriau. Aš tokia laiminga, kad nenumiriau. Ir tu mylėsi mane?

– Taip, aš ir dabar tave myliu.

– Ir aš būsiu tavo moteris?

– Aš negaliu turėti moters, kol dirbu tokį darbą. Bet dabar tu esi mano moteris.

– Jei esu dabar, tai ir visą laiką būsiu. Ar aš dabar tavo moteris?

– Taip, Marija. Taip, mano zuikuti.

Ji tvirtai prisiglaudė, jos lūpos ėmė ieškoti jo lūpų ir surado, ir prigludo, jis juto ją, gaivią, tyrą ir švelnią, ir jauną, ir mielą savo šiltu, tvilkinančiu vėsumu, ir neįtikima buvo, kad ji guli

miegamajame maiše, kuris įprastas jam kaip drabužiai ar kurpės, ar pareiga, ir tada ji baimingai ištarė:

– O dabar darykim greitai, ką reikia, kad visa kita pradingtų.

– Tu nori?

– Taip, – atsakė ji beveik su įniršiu. – Taip. Taip. Taip.

Aštuntas skyrius

Naktį buvo šalta, ir Robertas Džordanas miegojo kietai. Kartą jis pabudo ir išsitiesęs suvokė, jog šalia, susirangiusi, lengvai ir lygiai alsuodama, guli mergina, ir, šnervėmis jusdamas šaltį, kuriuo dvelkė kietas, žvaigždėmis spindintis dangaus skliautas, įtraukė galvą iš šalčio į maišo šilumą ir tamsoje pabučiavo švelnų jos petį. Ji nepabudo, ir jis apsivertė ant kito šono, nusisukdamas nuo jos, ir, vėl iškišęs galvą į šaltį, pagulėjo valandėlę, mėgaudamasis glebiu, alpiu nuovargiu ir švelniu jų kūnų artumu, o paskui, ištiesęs kojas per visą maišo ilgį, staiga nugrimzdo į miegą.

Atsibudo brėkštant, ir merginos nebebuvo. Jis suvokė tai pabusdamas ir, ištiesęs ranką, pačiupinėjo jos įšildytą vietą. Pažvelgė į olos angą, uždengtą gūnia apšarmojusiais kraštais, ir uolos plyšyje pamatė ploną pilkų dūmų gijelę, rodančią, jog viduje užkurtas ugniakuras.

Iš miško išėjo žmogus, apsisupęs gūnia it indėnišku ponču. Jis rūkė cigaretę, ir Robertas Džordanas atpažino Pablą. Suvedė į aptvarą arklius, pagalvojo jis.

Pablas atkėlė gūnią ir įėjo į olą, nepažvelgęs į Robertą Džordaną.

Ant maišo, naudojamo šeštus metus, aptrinto dėmėto apvalkalo, pasiūto iš žalio parašiutinio šilko, Robertas Džordanas apčiuopė lengvutį šerkšną, tada vėl patogiai įsitaisė miegoti. *Bueno,*[1] tarė sau, plačiai išskėtė ir vėl suglaudė kojas, jausdamas įprastą flanelinio pamušalo glamonę, paskui apsivertė ant šono, nusisukdamas nuo tos pusės, iš kur, žinojo, patekės saulė. *Qué mas da,*[2] galiu dar pamiegoti.

Jis miegojo, kol pažadino lėktuvų ūžesys.

Atsivertęs ant nugaros, pamatė juos, tris fašistų patrulio „Fiatus", mažyčius, spindinčius, greitai neriančius dangumi į tą pusę, iš kur vakar atėjo jiedu su Anselmu. Tiems trims nutolus, pasirodė dar devyni – šie skrido daug aukščiau trimis smailiais trikampėliais.

Pablas ir čigonas stovėjo šešėlyje prie olos angos, pakėlę galvas į dangų, o Robertas Džordanas nejudėdamas gulėjo aukštielninkas, ir tuo metu padangėje, virpančioje nuo lėktuvų zvimbesio, pasigirdo naujas tolygus ūžesys, ir ne aukščiau kaip trys šimtai metrų virš laukymės praskrido dar trys lėktuvai. Pastarieji buvo dvimotoriai bombonešiai „Heinkeliai 111".

Roberto Džordano galvą dengė uolos šešėlis, ir jis žinojo, kad jo nepamatys ir kad nieko baisaus, jei ir pamatytų. Žinojo, kad jie gali pamatyti arklius aptvare, jeigu ko nors čia ieško. Gali pamatyti ir neieškodami, bet, aišku, palaikytų saviškių kavalerijos arkliais. Paskui pasigirdo naujas, garsesnis gaudesys, ir pasirodė dar trys „Heinkeliai 111"; šitie skrido dar žemiau, tiesiai tartum iššauti, tvarkinga rikiuote, jų kauksmas be paliovos stiprėjo, kol galų gale ėmė kurtinamai griaudėti, paskui, lėktuvams perskridus laukymę, pradėjo tilti.

[1] Gerai *(isp.).*
[2] Na gerai *(isp.).*

Robertas Džordanas išvyniojo drabužių vytulą, atstojusį priegalvį, ir apsivilko marškinius. Traukdamas per galvą marškinius, jis vėl išgirdo atskrendant lėktuvus, todėl kelnes užsimovė maiše ir gulėjo nejudėdamas, kol praskrido dar trys dvimotoriai „Heinkeliai". Jiems dar nepranykus už kalno, prisisegė pistoletą, suvyniojo maišą ir paguldė prie uolos, ir, atsirėmęs uolos, ėmė varstytis kurpes, o artėjantis burzgimas virto dundesiu, griaudžiančiu stipriau negu iki tol, ir virš galvos praskrido ešelonu išsidėstę dar devyni lengvieji bombonešiai; nuo jų staugimo, atrodė, plyš dangus.

Robertas Džordanas palei uolą nuslinko prie olos angos, kurioje stovėjo ir dairėsi vienas iš brolių, Pablas, čigonas, Anselmas, Agustinas ir moteriškė.

– Ar pasirodydavo seniau tokių lėktuvų? – paklausė jis.

– Niekad, – atsakė Pablas. – Eik vidun. Dar pamatys.

Saulė dar nesiekė olos angos. Apšviesta buvo tik pieva palei upokšnį, ir Robertas Džordanas žinojo, kad tamsiuose medžių šešėliuose ir sūdriame uolos šešėlyje jie neįžiūrimi, tačiau įėjo į vidų, kad jiems būtų ramiau.

– Kiek jų daug! – tarė moteris.

– Bus dar daugiau, – pasakė Robertas Džordanas.

– Iš kur žinai? – įtariai paklausė Pablas.

– Šituos, kur praskrido, visada lydi naikintuvai.

Tuo metu jie išgirdo plonesnį, zvimbaujantį ūžesį, ir kokio pusantro kilometro aukštyje Robertas Džordanas suskaičiavo penkiolika „Fiatų", kurie skrido ešelonu V pavidalo trejukėmis tarsi laukinių žąsų būrys.

Stovinčių olos angoje veidai atrodė labai rimti, ir Robertas Džordanas paklausė:

– Nebuvot matę tiek daug lėktuvų?

– Niekad, – atsakė Pablas.

– Ar Segovijoj lėktuvų nedaug?

– Jei matydavom, tai ne daugiau kaip tris. Kartais kokius šešis naikintuvus. Arba tris „Junkerius", tuos didžiuosius trimotorius, draug su naikintuvais. O tokių nebuvom matę.

Prasti popieriai, pagalvojo Robertas Džordanas. Tikrai prasti. Tiek daug lėktuvų – labai negeras ženklas. Reikia pasiklausyti, ar nebombarduoja. Bet ne, mūsiškiai dar negalėjo permesti kariuomenės puolimui. Pradės ne anksčiau kaip šiąnakt arba ryt naktį. Tokiu paros metu, aišku, nieko nedarys.

Jis dar girdėjo tolstantį gausmą. Pažvelgė į laikrodį. Dabar turėtų būti virš fronto linijos, bent jau pirmieji. Jis paspaudė mygtuką, atleidžiantį sekundinę rodyklę, ir žiūrėjo, kaip ji bėga ratu. Ne, tikriausiai dar ne. Štai dabar. Taip. Dabar jau ten. Šitie „111" per valandą nuskrenda keturis šimtus kilometrų. Iki ten jiems penkios minutės kelio. Dabar jau už perėjos, po jais Kastilija, dabar, rytą, gelsvai auksinė, geltoni plotai, išraižyti baltų kelių ir išmarginti kaimelių, ir „Heinkelių" šešėliai slysta žeme nelyginant ryklių šešėliai smėlėtu vandenyno dugnu.

Bum bum bum – duslaus bombų dunksėjimo nepasigirdo. Laikrodis tiksėjo kaip tiksėjęs.

Jie skrenda į Kolmenarą, į Eskorialį arba į aerodromą Mansanare el Realyje, galvojo jis, kur į ežerą žvelgia sena pilis, o nendrynuose plauko antys, kur tuoj už tikrojo aerodromo yra netikras ir vėjuje sukasi pusiau paslėptų lėktuvų maketų propeleriai. Štai kur jie, be abejo, skrenda. Negali būti, kad jie žinotų apie puolimą, tarė jis sau, ir kažkas jo viduje paklausė: o kodėl negali? Juk apie visus kitus puolimus žinojo.

– Kaip manai, ar jie matė arklius? – paklausė Pablas.

– Šitie ne arklių ieško, – atsakė Robertas Džordanas.

– Bet ar matė?

– Jeigu neieško, tai ir nematė.

– Bet galėjo?

– Turbūt ne, – atsakė Robertas Džordanas. – Nebent jeigu saulė apšvietė medžius.

– Medžius apšviečia labai anksti, – graudžiai tarė Pablas.

– Man rodos, tavo arkliai jiems mažiausiai rūpi, – pasakė Robertas Džordanas.

Praėjo aštuonios minutės, kai jis nuspaudė sekundmačio mygtuką, o bombardavimo vis dar nesigirdėjo.

– Ką tu ten darai su laikrodžiu? – paklausė moteris.

– Klausausi, kur jie nuskrido.

– Aa, – pasakė ji.

Kai praėjo dešimt minučių, jis liovėsi žiūrėjęs į laikrodį žinodamas, jog dabar per toli, kad girdėtųsi, net jei tartum, kad garsas keliaus minutę, ir kreipėsi į Anselmą:

– Noriu su tavim pasikalbėti.

Anselmas žengė iš olos angos, ir jiedu paėjėjo prie pušies.

– *Qué tal?* – paklausė jį Robertas Džordanas. – Kaip reikalai?

– Gerai.

– Pavalgei?

– Ne. Niekas dar nevalgė.

– Tai pavalgyk ir pasiimk ko pietums. Noriu, kad nueitum pasekti kelio. Susižymėk, kas pravažiuos keliu į abi puses.

– Aš nemoku rašyti.

– Nereikės, – Robertas Džordanas išplėšė iš užrašų knygutės du lapelius ir peiliu atpjovė galelį pieštuko. – Še ir žymėk tankus šitaip, – jis nubraižė kažką panašaus į tanką. – Žymėkis kiekvieną brūkšneliu, o kai bus keturi, tai penktą brauk skersai.

– Mes irgi taip skaičiuojam.

– Puiku. Sunkvežimis – du ratai ir dėžė. Jeigu tuščias, dėk rutuliuką. Jeigu su kareiviais – brūkšnį. Žymėk pabūklus. Didžiuosius – taip, mažuosius – šitaip. Žymėk automobilius. Žymėk sanitarines mašinas. Štai taip: du ratai ir dėžutė su kryžium. Pėstininkus žymėk kuopomis, štai taip, matai? Dėk brūkšnelius šalia tokio keturkampėlio. Kavaleriją žymėk taip, matai? Kaip arklys. Dėžutė su keturiomis kojomis. Tai būrys iš dvidešimties arklių. Supranti? Vienas būrys – toks ženklas.

– Taip. Gudriai.

– O čia, – jis nupiešė du didelius dvigubus ratus ir trumpą brūkšnį, vaizduojantį vamzdį, – prieštankinės patrankos. Jų guminės padangos. Jas irgi žymėk, čia priešlėktuvinės, – nubraižė du ratus su įžambiu vamzdžiu. – Jas irgi pasižymėk. Supranti? Ar esi matęs tokių pabūklų?

– Taip, – atsakė Anselmas. – Be abejo. Aišku.

– Pasiimk čigoną, tegu jis įsidėmi, iš kurios vietos tu stebėsi, kad galėtume tave pakeist. Išsirink saugią ir patogią vietą, ne per arti kelio, bet kad gerai matytum. Būk ten, kol tave pakeis.

– Aišku.

– Puiku. Žodžiu, kai grįši, aš turiu žinoti viską, kas važiavo keliu. Vienam lapely – į vieną pusę, kitam – į kitą.

Jie nužingsniavo olos link.

– Atsiųsk pas mane Rafaelį, – pasakė Robertas Džordanas ir liko laukti po medžiu.

Jis žiūrėjo, kaip Anselmas įėjo į olą ir jam už nugaros užsiskleidė gūnia. Po kurio laiko išlindo čigonas, ranka šluostydamasis burną.

– *Qué tal?* – tarė čigonas. – Pasismaginai naktį?

– Aš miegojau.

– Irgi neblogai, – pasakė čigonas ir šyptelėjo. – Turi cigaretę?

– Klausyk, – tarė Robertas Džordanas ir pagraibė po kišenę, ieškodamas cigarečių. – Norėčiau, kad tu nueitum su Anselmu į vieną vietą, iš kur jis stebės kelią. Tu jį palik ir įsidėmėk tą vietą, kad galėtum nuvesti mane ar ką kitą, kuris jį vėliau pavaduos. O tada nueik pažiūrėti, ar niekas nepasikeitę lentpjūvės poste.

– Kas nepasikeitę?

– Kiek ten dabar žmonių?

– Aštuoni. Tiek buvo.

– Pažiūrėk, kiek dabar. Pasek, kokiais intervalais ant tilto keičiasi sargyba.

– Intervalais?

– Na, kiek valandų išbūna vienas sargybinis ir kokiu laiku keičiasi pamainos.

– Aš neturiu laikrodžio.

– Imk mano, – jis nusisegė laikrodį.

– Ai, tai laikrodis! – žavėdamasis tarė Rafaelis. – Žiūrėk tik, kiek čia visokių gudrysčių! Toks laikrodis, matyt, ir skaito, ir rašo. O skaičiukų, skaičiukų! Čia tai, sakau, visų laikrodžių laikrodis!

– Žiūrėk, su juo nežaisk, – pasakė Robertas Džordanas. – Ar pažįsti valandas?

– Ko čia nepažint. Dvyliktą dienos noriu valgyt. Dvyliktą nakties miegu. Šeštą ryto – alkanas. Šeštą vakaro – girtas. Jeigu pasiseka. Dešimtą vakaro...

– Liaukis, – tarė Robertas Džordanas. – Nepaikiok. Noriu, kad patikrintum, kada keičiasi sargyba prie didžiojo tilto ir tame poste, kur pakelėje, taip pat prie lentpjūvės ir mažesniojo tilto.

– Daug darbo, – čigonas nusišypsojo. – Ar tikrai nerandi, ką pasiųsti ten, be manęs?

– Ne, Rafaeli. Tai labai svarbu. Būk labai atsargus, saugokis, kad tavęs nepastebėtų.

– Reik manyt, kad į akis neįsiu, – pasakė čigonas. – Kam tu man sakai: saugokis, kad nepastebėtų? Manai, aš noriu, kad mane nušautų?

– Būk rimtesnis, – sudraudė Robertas Džordanas. – Tai rimtas dalykas.

– Sakai man, kad būčiau rimtesnis? O ką tu pats vakar naktį veikei? Užuot nužudęs žmogų, ką darei? Tau reikėjo žmogų nudėt, o ne dirbt! O dabar štai matėm danguj tokią galybę lėktuvų, kad užtektų išmušti mums visiems nuo protėvių iki negimusių provaikaičių kartu su visais priegulais. Matėm lėktuvų tiek, kad dangų temdė, o jau staugė tarytum liūtai, kriokė taip, kad pieną močios krūtyse sutrauktų, ir tu dar sakai man surimtėti. Aš dar per daug rimtas.

– Na gerai, – Robertas Džordanas nusijuokė ir uždėjo ranką čigonui ant peties. – Per daug rimtas nebūk. Dabar baik pusryčiauti ir eik.

– O tu? – paklausė čigonas. – Ką tu veiksi?

– Eisiu pas El Sordą.

– Po šitų lėktuvų tikriausiai visuose kalnuose gyvos dvasios nerasi, – tarė čigonas. – Šįryt, juos regėdami, daug žmonelių išsimaudė prakaite.

– Jų darbas kitas – ne geriljerų medžioklė.

– Galbūt, – sutiko čigonas. Paskui pakratė galvą. – Užtat kai jie imsis šito darbo!..

– *Qué va*, – pasakė Robertas Džordanas. – Tai geriausi vokiški lengvieji bombonešiai. Juos ne čigonų medžioti siunčia.

– Mane šiurpas nuo jų krečia, – tarė Rafaelis. – Tikrai, tokių dalykų tai bijau.

– Jie skrenda bombarduoti aerodromo, – pasakė jam Robertas Džordanas, kai jie įžengė į olą. – Aš beveik tikras, kad ten nuskrido.

– Ką sakai? – paklausė Pablo moteris.

Ji pripylė jam puodelį kavos ir padavė skardinėlę kondensuoto pieno.

– Čia besama pieno? Kokia prabanga!

– Visko turim, – atsakė ji. – O po lėktuvų – dar ir baimės. Kur, sakai, jie nuskrido?

Robertas Džordanas pro plyšį skardinėlėje įsivarvino į kavą sutirštinto pieno, nuvalė skardinėlę į puoduko briauną ir maišė kavą, kol ji tapo šviesiai ruda.

– Aš manau, jie skrenda bombarduoti aerodromo. O gal į Eskorialį ar Kolmenarą. O gal ir ten, ir ten.

– Tegu sau skrenda kuo toliau ir nesirodo čia, – tarė Pablas.

– Ir ko jie čia skraido? – paklausė moteris. – Ko jiems čia reikia? Niekad nesam regėję mes tokių lėktuvų. Ir dar tiek daug. Rengiasi puolimui?

– Kokių mašinų matėt vakar vakare kely? – paklausė Robertas Džordanas.

Mergina Marija buvo greta jo, bet jis nežiūrėjo į ją.

– Ei, Fernandai, – tarė moteris. – Tu buvai vakar vakare La Granchoj. Ką matei?

– Nieko, – atsiliepė nedidelis, atviro veido, apyžvairis kokių trisdešimt penkerių metų vyras, kurio Robertas Džordanas iki tol nebuvo matęs. – Kaip visada, keletas sunkvežimių. Keletas lengvųjų. Kariuomenės nemačiau.

– Tu kiekvieną vakarą eini į La Granchą? – paklausė jį Robertas Džordanas.

– Arba aš, arba kuris kitas, – atsakė Fernandas. – Kas nors einam.

– Naujienų parsinešti. Rūkalų. Šiaip smulkmenų, – paaiškino moteris.

– Ten yra mūsiškių?

– Yra. Kodėl nebus? Elektrinės darbininkai. Ir iš kitur yra.

– Kokios naujienos?

– *Pues nada.* Nieko naujo. Šiaurėje padėtis bloga. Tai ne naujiena. Šiaurėje nuo pat pradžių nekas.

– Apie Segoviją nieko negirdėjai?

– Ne, *hombre.*[1] Nesiteiravau.

– O ar nueini į Segoviją?

– Kartais, – pasakė Fernandas. – Bet pavojinga. Ten tikrina dokumentus.

– Ar žinai aerodromą?

– Ne, *hombre.* Kur jis yra, žinau, bet arti nesu buvęs. Štai ten labai klausinėja dokumentų.

– Apie lėktuvus vakar niekas nešnekėjo?

– La Granchoj? Niekas. Šįvakar, aišku, kad šnekės. Šnekėjo apie Kiepo de Ljano kalbą per radiją. Daugiau nieko. Ak tiesa! Atrodo, kad Respublika rengia puolimą.

– Ką?

– Kad Respublika rengia puolimą.

– Kur?

– Nežinia. Gal čia. Gal kitoj Sieros daly. O tamsta apie tai nieko negirdėjai?

– Šitaip kalba La Granchoj?

– Taip, *hombre.* Buvau pamiršęs. Bet apie puolimus visada daug kalba.

– Iš kur šitie gandai?

[1] Žmogau *(isp.).* Čia: bičiuli.

– Iš kur? Iš visokių žmonių. Karininkai pašneka Segovijos ir Avilos kavinėse, o padavėjai nuklauso. Gandai netrunka pasklisti. Apie Respublikos puolimą šiame krašte jau senokai šneka.

– Respublikos ar fašistų?

– Respublikos. Jeigu būtų fašistų, visi tai žinotų. Ne, čia bus nemažas puolimas. Kiti sako, net du. Vienas čia, o kitas prie Alto del Leono, netoli Eskorialio. O tamsta nieko apie tai negirdėjai?

– Ką dar kalba?

– *Nada, hombre.* Nieko. Ak tiesa! Šnekėjo, kad, jeigu bus puolimas, respublikonai sprogdinsią tiltus. Bet juk prie tiltų sargybos.

– Tu nejuokauji? – tarė Robertas Džordanas, sriubčiodamas kavą.

– Ne, *hombre,* – atsakė Fernandas.

– Šitas juokų nepripažįsta, – tarė moteris. – O gaila.

– Ką gi, – pasakė Robertas Džordanas. – Ačiū už naujienas. Ar daugiau nieko negirdėjai?

– Ne. Kaip visada šneka, jog čionai siųs kariuomenę, krės kalnus. Sako, kareiviai esą jau kely. Jau išsiųsti iš Valjadolido. Bet šitaip visada šneka. Neverta imti į galvą.

– Girdėjai? – beveik niršiai tarė Pablo moteris Pablui. – Bus tau „saugu, saugu“.

Pablas susimąstęs pažvelgė į ją ir pasikasė smakrą.

– O tu girdėjai? – tarė jis. – Bus tau „tiltai, tiltai“.

– Kokie tiltai? – linksmai paklausė Fernandas.

– Kvaiša, – tarė jam moteris. – Bukagalvi. *Tonto.*[1] Išgerk dar puodelį kavos ir pasistenk prisiminti daugiau naujienų.

[1] Kvaily *(isp.).*

– Nepyk, Pilara, – ramiai ir linksmai tarė Fernandas. – Tų gandų nėra ko baimintis. Aš papasakojau tau ir šitam draugui viską, ką prisimenu.

– Daugiau nieko neprisimeni? – paklausė Robertas Džordanas.

– Nieko, – oriai atsakė Fernandas. – Laimė dar, kad tiek prisiminiau, nes tai gandai, ir aš jų neįsiminiau.

– Gal ir daugiau ką kalbėjo?

– Galimas daiktas. Bet aš nesidėjau galvon. Jau metai, kai nieko daugiau negirdžiu, vien gandus.

Robertas Džordanas išgirdo, kaip mergina Marija, stovinti už jo, nesusilaikiusi prunkštelėjo iš juoko.

– Pasakyk dar kokį gandą, Fernanditai, – tarė ji, ir jos pečiai vėl suvirpo.

– Nepasakočiau, jei ir prisiminčiau, – atsakė Fernandas. – Nevyriška gaudyti gandus ir jais tikėti.

– Ir šitokie išgelbės Respubliką! – tarė moteris.

– Ne. Tai *jūs* ją išgelbėsit, sprogdindami tiltus, – pasakė jai Pablas.

– Eikit, – tarė Robertas Džordanas Anselmui ir Rafaeliui. – Jeigu pavalgėt.

– Einam, – pasakė senis, ir jiedu pakilo.

Robertas Džordanas pajuto ant peties ranką. Tai buvo Marija.

– Tu valgyk, – tarė ji, neatitraukdama rankos. – Gerai pasistiprink, kad ištvertum dar daugiau gandų.

– Gandai man atėmė apetitą.

– Ne. Taip negerai. Še, pavalgyk, kol mūsų nepasiekė daugiau gandų.

Ji padėjo priešais jį dubenį.

– Nesišaipyk iš manęs, – tarė jai Fernandas. – Aš geras tavo draugas, Marija.

– Aš nesišaipau iš tavęs, Fernandai. Juokauju su juo, kad pavalgytų ir neliktų alkanas.

– Visiems reikia valgyt, – tarė Fernandas. – Pilara, kas čia yra, kad mums nieko neduodat?

– O kas gali būti? – atsakė Pablo moteris ir įdėjo jam į dubenį troškintos mėsos. – Valgyk, žmogau. Šitą tu tai dar sugebi. Valgyk.

– Labai skanu, – tarė Fernandas, neprarasdamas orumo.

– Ačiū, – pasakė moteris. – Ačiū ir dar kartą ačiū.

– Tu pyksti ant manęs? – paklausė Fernandas.

– Ne. Tu valgyk. Valgyk.

– Ačiū, – pasakė Fernandas. – Valgau.

Robertas Džordanas pažvelgė į Mariją, jos pečiai vėl sukrūpčiojo, ir ji nusisuko. Fernandas valgė ramiai, vis ta pačia išdidžia ir oria mina, ir jo orumo netrikdė nei didžiulis šaukštas, kuriuo valgė, nei padažo srovelės, varvančios per smakrą.

– Ar patinka valgis? – paklausė jį Pablo moteris.

– Taip, Pilara, – atsakė jis pilna burna. – Kaip visada.

Robertas Džordanas pajuto, kaip Marija džiugiai spustelėjo jam petį.

– Ar dėl to tau ir patinka? – paklausė moteris Fernandą. – Taip, – tarė ji. – Aišku. Troškinta mėsa – kaip visada. *Como siempre.* Šiaurėje blogai – kaip visada. Čia rengia puolimą – kaip visada. Kariuomenė ateis mūsų medžioti – kaip visada. Iš tavęs išeitų paminklas viskam, kas „kaip visada“.

– Betgi paskutinės dvi naujienos – tik gandai, Pilara.

– Ispanija, – su kartėliu tarė Pablo moteris. Tada atsisuko į Robertą Džordaną. – Ar yra kitose šalyse tokių žmonių?

– Nėra kitos tokios šalies kaip Ispanija, – mandagiai pasakė Robertas Džordanas.

– Teisybė, – tarė Fernandas. – Kitos tokios šalies kaip Ispanija nėra visame pasaulyje.

– O ar tu esi buvęs kokioj kitoj šaly? – paklausė jį moteris.

– Ne, – atsakė Fernandas. – Ir nenorėčiau būt...

– Tu girdi? – tarė Pablo moteris Robertui Džordanui.

– Fernandai, – tarė jam Marija. – Papasakok mums, kaip tu viešėjai Valensijoj.

– Man Valensijoj nepatiko.

– Kodėl? – paklausė Marija ir vėl spustelėjo Robertui Džordanui petį. – Kodėl ten tau nepatiko?

– Žmonės nemandagūs, ir aš negalėjau suprasti jų kalbos. Šūkčioja vieni kitiems *„ché"*,[1] daugiau nieko.

– O jie tave suprato? – paklausė Marija.

– Dėjosi nesuprantą, – atsakė Fernandas.

– O ką tu ten veikei?

– Aš išvažiavau net jūros nepamatęs, – pasakė Fernandas. – Žmonės nepatiko.

– Dink iš akių, tu senmerge! – šūktelėjo Pablo moteris. – Dink, kol neįsiutau. Valensijoj aš praleidau geriausias savo gyvenimo dienas. *Vamos*![2] Valensija! Nekalbėkit jūs man apie Valensiją.

– Ką tu ten veikei? – paklausė Marija.

Pablo moteris atsisėdo prie stalo, pasidėjusi prieš save kavos puodelį, duonos riekę ir troškintos mėsos dubenį.

– *Qué?*[3] Klausk, ką *mudu* ten veikėm. Aš ten gyvenau su Finitu, kai jis buvo pasirašęs sutartį trims kovoms per *feria*.

[1] Ko *(katalon.)*.
[2] Šiuo atveju: še tau! *(Isp.)*
[3] Ką? *(Isp.)*

Niekur nemačiau tokios daugybės žmonių. Niekur nemačiau tokių perpildytų kavinių. Valandų valandas negalėdavai gauti vietos atsisėsti, ir būdavo neįmanoma įlipti į tramvajus. Valensija nenurimdavo dieną naktį.

– Bet ką tu ten veikei? – paklausė Marija.

– Viską, – atsakė moteris. – Mes eidavom į paplūdimį ir gulėdavom vandeny, o jaučiai traukdavo iš jūros burlaivius. Jaučius įvaro į vandenį, kol jie pradeda plaukti; tada prikinko prie laivų, ir, kai pasiekia kojom dugną, jie įsirėžę traukia laivus. Dešimties porų jaučių kinkinys ryto metą velka iš jūros burlaivį, o smulkios bangelės plauna paplūdimį. Štai kas yra Valensija.

– Bet ką veikei, kai nežiūrėdavai į jaučius?

– Mes valgydavom paviljonuose paplūdimy. Pyragėlius, įdarytus kepta smulkinta žuvim, raudonaisiais ir žaliaisiais pipirais, mažučiais kaip ryžių grūdai riešučiukais. Pyragėliai minkštučiai, purūs, o žuvis neįsivaizduojamo gardumo. Valgydavom krevetes, tik ištrauktas iš jūros, apšlakstytas citrinos sultimis. Krevetės rausvos ir saldžios, ir vieną suvalgai bent keturiais kąsniais. Jų mes daug suvalgėm. Dar valgydavom *paella*[1] su visokia jūros smulkme: moliuskais, midijom, vėželiais ir mažais unguriukais. Paskui valgydavom dar mažesnius unguriukus vienus, keptus aliejuje, mažyčius kaip pupų diegai ir išsiraičiusius į visas puses, ir tokius minkštučius, kad tirpdavo burnoje nekramtomi. Viską užgerdavom baltu vynu, šaltu, nestipriu ir gardžiu, po trisdešimt santimų už butelį. O pabaigai – melioną. Tai melionų tėvynė.

– Kastilijos melionai geresni, – tarė Fernandas.

– *Qué va,* – pasakė Pablo moteris. – Kastilijos melionas tinka nebent masturbacijai. O Valensijos melionas – daiktas valgymui!

[1] Ispaniškas patiekalas iš ryžių, daržovių ir mėsos.

Kai prisimenu tuos melionus, ilgumo sulig ranka, žalius kaip jūra, sultingus, traškius ir saldesnius už ankstų vasaros rytą! O, kai prisimenu lėkštes, kaupinai prikrautas mažutėlių, minkštučių unguriukų! Ir alų, kurį gerdavom visą popietę iš rasotų nuo šalčio bokalų, didumo sulig ąsočiu.

– O ką tu veikdavot, kai nevalgydavot ir negerdavot?

– Mes mylėdavomės kambary, kur prieš balkoną kabojo žaliuzės iš medinių lentelių ir dvelkė vėjelis pro atlenkiamą langą virš balkono durų. Mylėdavomės tame kambary, kur nuo nuleistų žaliuzių ir dieną būdavo prieblanda, o iš gatvės dvelkdavo gėlių turgavietės kvapais ir sudegusiu paraku nuo petardų *traca,* kuri buvo nutiesta per gatves ir per feriją sproginėdavo kiekvieną popietę. Tai buvo fejerverkų linija, nutiesta per visą miestą, – petardos, sujungtos tarpusavy, – ir trenksmingi sprogimai bėgdavo tramvajų stulpais ir laidais, peršokdami nuo stulpo ant stulpo ir taip šaižiai pokšėdami, kad sunku įsivaizduoti.

Mes pasimylim, pasimylim, o paskui liepiam atnešti dar alaus; kambarinė atneša kone šerkšnotą bokalą, aš paimu nuo slenksčio ir priglaudžiu jį šaltutėlį Finitui prie nugaros, o jis miega, nepabunda, kai kambarinė atneša alų, ir pro miegus sako: „Liaukis, Pilara. Liaukis, moteriške, leisk man pamiegot“. O aš sakau: „Ne, pabusk ir išgerk, žiūrėk, koks šaltas“, ir jis geria, neatmerkdamas akių, ir vėl užmiega, o aš sėdžiu lovos kojūgaly, atsirėmusi priegalvio, ir žiūriu, kaip jis miega, rudas ir juodplaukis, ir jaunas, ir ramus, ir baigiu gerti alų, klausydamasi einančio gatve orkestro. O tu, – kreipėsi ji į Pablą, – ar bent kiek supranti tokius dalykus?

– Mudu abu irgi šį tą veikdavom, – atsakė Pablas.

– Taip, – pasakė moteris. – Veikdavom, kaip neveikdavom. Ir tu kadaise buvai geresnis vyras už Finitą. Tačiau mudu su tavim niekad nesam buvę Valensijoj. Niekad mes negulėjom abu lovoj ir nesiklausėm gatve einančio orkestro Valensijoj.

– Mes negalėjom to padaryt, – pasakė jai Pablas. – Mums nebuvo progos važiuot į Valensiją. Pagalvok ir pati suprasi. Užtat su Finitu tu niekad nesprogdinai traukinio.

– Taip, – tarė moteris. – Tik tas mums ir beliko. Traukinys. Taip. Amžinai tas traukinys. Niekas prieš tai nesako nė pusės žodžio. Tas nuopelnas liko, kad ir kokiu pavirtai tinginiu, apsileidėliu ir nevykėliu. Ir bailiu. Seniau tu ir daugiau ką esi nuveikęs. Aš nenoriu būti neteisinga. Bet ir prieš Valensiją niekas negali nieko pasakyti. Girdite?

– Man nepatiko, – ramiai pasakė Fernandas. – Man Valensija nepatiko.

– O dar sako, kad didžiausias užsispyrėlis – mulas, – tarė moteris. – Nukraustyk stalą, Marija, ir eisim.

Kai ji tai pasakė, jie išgirdo grįžtančių lėktuvų ūžesį.

Devintas skyrius

Jie stovėjo olos angoje ir žiūrėjo į lėktuvus. Bombonešiai dabar skrido aukštai it greiti, grasūs strėlių smaigaliai, variklių trenksmu skeldami dangų. Jie tikrai panašūs į ryklius, pagalvojo Robertas Džordanas, smailiasnukius, aštriapelekius Golfo srovės ryklius. Tačiau šitie, ilgais sidabriniais pelekais, staugiantys, apsupti lengvos propelerių miglos saulėje, – šitie juda kitaip negu rykliai. Jie juda kaip niekas kitas pasauly. Jie – kaip mechanizuota lemtis.

Tu turi rašyti, pasakė jis sau. Gal kada nors vėl imsi rašyti. Jis pajuto, kaip Marija įsikibo jam į ranką. Ji žiūrėjo aukštyn, ir jis tarė jai:

– Į ką jie tau panašūs, *guapa?*[1]

– Nežinau, – atsakė ji. – Turbūt į mirtį.

– Man – į lėktuvus, – tarė Pablo moteris. – O kur mažieji?

– Jie skrenda gal kitu ruožu, – atsakė Robertas Džordanas.– Šitie bombonešiai per greiti, kad lauktų jų, ir todėl grįžta vieni. Mes niekad nepersekiojam jų toliau kaip iki fronto. Per mažai turim lėktuvų, kad galėtume rizikuoti.

Kaip tik tuo metu ties laukyme, vos virš medžių viršūnių, pasirodė trys naikintuvai „Heinkeliai", jie skriejo stačiai į juos, išsidėstę V pavidalo grupuote, tratėdami, siūbuodami sparnais tarsi smailianosiai grėsmingi žaislai, nelauktai išaugę iki savo tikrojo šiurpaus dydžio, ir su šaižiu kauksmu nulėkė tolyn. Jie praskrido taip žemai, kad visi stovintieji olos angoje pamatė lakūnus su šalmais ir akiniais ir už patrulio vado galvos plevėsuojantį šaliką.

– Šitie gali pamatyt arklius, – tarė Pablas.

– Šitie gali pamatyt ir tavo cigaretės nuorūką, – pasakė moteris. – Užleiskit gūnią.

Daugiau lėktuvų nepasirodė. Kiti, matyt, perskrido kalnyną kitoje vietoje, ir, kai ūžesys nutilo, visi išėjo iš olos.

Dangus dabar buvo tuščias ir aukštas, ir mėlynas, ir skaistus.

– Jaučiuosi lyg nubudusi po sapno, – tarė Marija Robertui Džordanui.

Nebesigirdėjo net to beveik negirdimo pulsuojančio zvimbesio, kuris dar lieka, kai pats garsas ištirpsta tolumoje.

– Joks čia sapnas, o tu geriau eik ir suplauk rykus, – pasakė jai Pilara. – Kaip darysim? – ji pasisuko į Robertą Džordaną. – Josim ar eisim pėsti?

Pablas pažiūrėjo į ją ir kažką suniurzgė.

[1] Gražuole, mieloji *(isp.)*.

– Kaip nori, – atsakė Robertas Džordanas.

– Tad eikim pėsti, – tarė ji. – Man bus kepenims sveikiau.

– Joti irgi sveika kepenims.

– Kepenims – taip, bet užpakaliui – ne. Mes eisim, o tu... – ji pasisuko į Pablą. – Eik ir susiskaičiuok savo ristūnus, ar koks nenuskrido.

– Tau nereikia arklio? – paklausė Pablas Robertą Džordaną.

– Ne. Labai ačiū. Nebent mergaitei.

– Tegu geriau eina pėsčia, – pasakė Pilara. – Dar prisitrins nuospaudų kur nereikia – kokia bus iš jos nauda?

Robertas Džordanas pajuto, kaip rausta jam veidas.

– Ar gerai išsimiegojai? – paklausė Pilara. Paskui tarė: – Dėl ligos nebijok – nėra. O galėjo būti. Nežinau, kaip čia išėjo. Tikriausiai Dievas vis dėlto tebėra, nors mes jį ir panaikinom. Eik sau, – tarė ji Pablui. – Tai ne apie tave. Čia apie žmones, jaunesnius už tave. Kurie iš kitokio molio. Eik, kur eini! – paskui Robertui Džordanui: – Tavo daiktus pasaugos Agustinas. Jis grįš, ir eisim.

Buvo giedra, skaisti diena, ir įsaulyje buvo šilta. Robertas Džordanas žiūrėjo į drūtą tamsiaveidę moteriškę maloniomis, atstu viena nuo kitos akimis, į jos platų, stambių bruožų veidą, raukšlėtą ir maloniai negražų; akys linksmos, tačiau veidas, kol lūpos nejuda, liūdnas. Jis pasižiūrėjo į ją, o paskui į vyrą, kresną ir nevikrų, einantį pro medžius aptvaro link. Moteriškė irgi pasižiūrėjo jam iš paskos.

– Mylėjotės? – paklausė moteris.

– O ką ji sakė?

– Ji man nieko nesakė.

– Ir aš nesakysiu.

– Jei taip, tai mylėjotės, – tarė moteris. – Būk jai kiek gali geresnis.

– O jeigu ji turės vaiką?

– Tai ne bėda, – pasakė moteris. – Anokia čia bėda.

– Bet tam čia ne vieta.

– Ji čia nepasiliks. Iškeliaus su tavim.

– O kur aš keliausiu? Aš negaliu pasiimti moters ten, kur keliausiu.

– Kas žino. Gal ten, kur keliausi, galėsi pasiimti ir dvi.

– Nedera šitaip kalbėti.

– Klausyk, – tarė moteris. – Aš ne bailė, tačiau anksti rytą labai aiškiai viską regiu ir manau, kad daug pažįstamų, kurie dabar gyvi, nesulauks kito sekmadienio.

– O kas šiandien?

– Sekmadienis.

– *Qué va*, – pasakė Robertas Džordanas. – Kitas sekmadienis labai toli. Bus puiku, jei sulauksim trečiadienio. Tačiau man nepatinka, kad tu taip kalbi.

– Reikia juk žmogui su kuo nors išsišnekėti, – tarė moteris. – Seniau turėjom religiją, kitokių kvailysčių. O dabar reikia, kad kiekvienas turėtų su kuo atvirai pasikalbėti, nes būk tu dievažin koks drąsuolis, o vienatvė vis tiek labai slegia.

– Mes ne vieniši. Mes visi kartu.

– Kai pamatai tokias mašinas, baimė perima, – tarė moteris. – Mes – niekas prieš tokias mašinas.

– Bet mes jas numušam.

– Klausyk, – tarė moteris. – Prisipažįstu tau, kad man liūdna, bet nemanyk, kad pritrūkau ryžto. Ryžto, kiek turėjau, tiek tebeturiu.

– Saulė pakils aukščiau, ir liūdnumas išsisklaidys. Jis kaip migla.

– Taip, – pasakė moteris. – Tegu bus, kaip tu sakai. Gal man toks jausmas nuo tų kvailų kalbų apie Valensiją. Ir nuo to nevy-

kėlio, kuris nuėjo pasižiūrėti arklių. Aš jį labai įskaudinau savo pasakojimu. Tu jį užmušk, iškeik, bet tik neskaudink.

– Kaip tu su juo suėjai?

– O kaip sueina vyras su moterimi? Pirmomis sąjūdžio dienomis, o ir iki tol jis buvo tikras vyras. Rimtas žmogus. Dabar jau po žmogaus. Kaištį ištraukė, ir visas vynas išbėgo iš maišo.

– Man jis nepatinka.

– Tu jam taip pat nepatinki – ir ne veltui. Naktį gulėjau su juo, – ji nusišypsojo ir papurtė galvą. – *Vamos a ver,*[1] – tarė ji. – Aš jam sakau: „Pablai, kodėl tu nenužudei to svetimšalio?"

„Jis geras vaikinas, Pilara, – sako. – Geras vaikinas".

Tada aš jam sakau: „Dabar tu supranti, kad komanduoju aš?"

„Suprantu, Pilara. Suprantu", – sako jis. Paskui naktį girdžiu – nemiega, verkia. Verkia negražiai, kūkčiodamas, lyg koks žvėris iš vidaus purtytų.

„Kas tau, Pablai?" – klausiu aš jį apkabinusi.

„Nieko, Pilara. Nieko".

„Ne, tau kažkas yra".

„Žmonės, – sako jis. – Kaip jie nuo manęs atsimetė! *Gente*".

„Taip, bet jie su manim, – sakau, – o aš tavo moteris".

„Pilara, – sako jis, – atmink traukinį, – paskui pridūrė: – tegu Dievas tau padeda, Pilara".

„Kam mini Dievą? – klausiu jį. – Kas per kalba?"

„Taip, – sako jis. – Dievas ir *Virgen*".[2]

„*Qué va,* Dievas ir *Virgen,* – sakau aš jam. – Ar taip dera kalbėti?"

„Aš bijau mirti, Pilara, – sako jis. – *Tengo miedo de morir.* Tu supranti?"

[1] Pažiūrėsim *(isp.).*

[2] Mergelė *(isp.).*

„Tai kraustykis iš guolio, – pasakiau. – Vienam guoly nėr vietos man ir tau, ir dar tavo baimei".

– Tada jis susigėdo ir nutilo, ir aš užmigau, bet, drauguži, iš jo nebėr žmogaus.

Robertas Džordanas nieko nepasakė.

– Visą gyvenimą taip – tarpais kad suims šitoks liūdesys, – tarė moteris. – Bet tai ne toks liūdesys kaip Pablo. Mano ryžto jis nepalauš.

– Tikiu.

– Galbūt jis užeina kaip moteriška liga, – tarė ji. – O gal tai išvis niekis, – ji patylėjo. – Aš daug vilčių sudėjau į Respubliką. Aš tvirtai tikiu Respublika, ir tai mano tikėjimas. Aš tikiu ja taip karštai, kaip dievobaimingi žmonės tiki sakramentais.

– Suprantu tave.

– O tu irgi tiki?

– Respublika?

– Taip.

– Tikiu, – atsakė jis vildamasis, jog tai tiesa.

– Džiaugiuosi, – tarė moteris. – Ir tu nebijai?

– Mirties nebijau, – atsakė jis nemeluodamas.

– O ko bijai?

– Kad neatliksiu savo pareigos taip, kaip privalėčiau.

– O nelaisvės nebijai, kaip tasai, kitas?

– Ne, – jis vėl nemelavo. – Jeigu bijotum, tai galvotum vien apie tai, ir iš tavęs nebūtų jokios naudos.

– Tu labai šaltakraujis vaikinas.

– Ne, – tarė jis. – Nemanau.

– Taip. Tu šaltai protauji.

– Tai dėl to, kad galvoju tik apie savo darbą.

– O gyvenimo malonumų nemėgsti?

– Mėgstu. Labai. Aišku, jeigu nekliudo dirbti.

– Žinau, mėgsti išgerti. Pastebėjau.

– Taip. Labai. Jeigu tik nekliudo dirbti.

– O moteris mėgsti?

– Labai. Bet kol kas mažai jomis domėjausi.

– Tavęs jos netraukia?

– Traukia. Bet dar nesutikau tokios, kuri būtų pakerėjusi mane taip, kaip, sako, kad pakeri.

– Man rodos, tu meluoji.

– Gal šiek tiek.

– Mariją tu pamilai.

– Taip. Staiga ir karštai.

– Aš irgi. Aš ją labai myliu. Taip. Labai.

– Aš irgi, – tarė Robertas Džordanas jausdamas, kaip kimsta balsas. – Aš irgi. Taip, – jam buvo malonu tai kartoti, ir ispaniškai tai skambėjo bemaž oficialiai. – Aš ją labai myliu.

– Kai grįšim nuo El Sordo, paliksiu judu vienus.

Robertas Džordanas nieko nepasakė. Paskui tarė:

– Nereikia.

– Ne, žmogau. Reikia. Laiko liko nedaug.

– Ar tu tą regėjai mano rankoj? – paklausė jis.

– Ne. Pamiršk apie ranką. Tai kvailystės.

Ji nuginė tai šalin, kaip ir visa kita, kas galėjo pakenkti Respublikai.

Robertas Džordanas nieko nepasakė. Jis žiūrėjo į Mariją, dėliojančią oloje indus. Ji nusišluostė rankas, atsigręžė ir nusišypsojo jam. Ji negirdėjo, ką sakė Pilara, tačiau, kai nusišypsojo Robertui Džordanui, rusvas jos veidas tamsiai nuraudo, o paskui ji vėl nusišypsojo jam.

– Yra juk ir diena, – tarė moteris. – Jūsų ne tik naktis, bet dar ir diena. Tiesa, tokios įstaigos, kaip mano laikais Valensijoj, čia nėr. Bet pasirinksit žemuogių ar šiaip ko.

Ji nusijuokė. Robertas Džordanas uždėjo ranką jai ant plataus peties.

– Tave aš taip pat myliu, – tarė jis. – Aš tave labai myliu.

– Tu tikras donžuanas, – tarė moteris, susidrovėjusi nuo parodyto jai meilumo. – Greit pradėsi visas mylėti. O štai ir Agustinas.

Robertas Džordanas nuėjo į olą pas Mariją. Ji žiūrėjo į jį spindinčiomis akimis, jos skruostai ir kaklas vėl nuraudo.

– Sveika, zuikuti, – tarė jis ir pabučiavo ją į lūpas.

Ji tvirtai priglaudė jį prie savęs ir pažvelgė jam į veidą, ir tarė:

– Sveikas. Ak, sveikas, sveikas!

Fernandas, kuris sėdėjo prie stalo, rūkydamas cigaretę, atsistojo, pakratė galvą ir išėjo, pasiėmęs savo karabiną iš pasienio.

– Labai nepadoru, – tarė jis Pilarai. – Man nepatinka. Prižiūrėtum mergaitę.

– Aš ir prižiūriu, – atsakė Pilara. – Šis draugas – jos *novia.*[1]

– A, – pasakė Fernandas. – Ką gi, jeigu jie susižadėję, tada viskas normalu.

– Labai malonu, – pasakė moteris.

– Man irgi, – oriai pritarė Fernandas. – *Salud,* Pilara.

– Kur tu eini?

– Į viršutinį postą, pakeisti Primitivo.

– Kur tave velnias neša? – eidamas artyn, paklausė Agustinas orųjį vyruką.

– Į tarnybą, – oriai atsakė Fernandas.

[1] Sužadėtinis *(isp.).*

– Į tarnybą, – pamėgdžiojo Agustinas. – Nusišvilpt man ant tavo tarnybos! – paskui, atsisukęs į moterį: – Kur tas mėšlas, kurį man reiks saugot?

– Oloj, – atsakė Pilara. – Dviejuose maišuose. Tavo nešvankybės, žinai, man lenda per gerklę.

– Aš tau į gerklę, – pasakė Agustinas.

– Šunio šūdo, – ramiai atsakė jam Pilara.

– Tavo močią, – atkirto Agustinas.

– Savos tu gyvenime neturėjai, – tarė Pilara.

Pasikeitimas ispaniškais keiksmais pasiekė tą didį korektiškumą, kai veiksmai nepasakomi, o paliekami suprasti.

– Ką jie ten veikia? – pusbalsiu pasiteiravo Agustinas.

– Nieko, – atsakė jam Pilara. – *Nada.* Juk pavasaris, gyvuly.

– Gyvuly, – pakartojo Agustinas, gardžiuodamasis žodžiu. – Gyvuly. O kas tu pati? Šliundrų šliundros išpera. Dedu skersą ant tavo pavasario.

Pilara pliaukštelėjo jam per petį.

– Ek tu, – tarė ji ir nusijuokė savo gaudžiančiu juoku. – Visi tavo keiksmai panašūs. Užtat stiprūs. Ar matei lėktuvus?

– Dedu skersą ant tavo lėktuvų, – pasakė Agustinas, linktelėjo galva ir prikando apatinę lūpą.

– Oho! – tarė Pilara. – Čia tai bent! Nors būtų sunkoka.

– Tokiame aukštyje – taip, – Agustinas šyptelėjo. – *Desde luego.*[1] Bet pajuokauti galima.

– Taip, – pasakė Pablo moteris. – Pajuokauti galima, tu žmogus geras, o tavo juokai stiprūs.

– Klausyk, Pilara, – rimtai tarė Agustinas. – Kažkas kažką rengia. Ar ne?

[1] Aišku *(isp).*

– O kaip tau atrodo?

– Atrodo taip sumautai, kad sumaučiau būt negali. Lėktuvų buvo daug, moteriške. Daug lėktuvų.

– Ir tu jų išsigandai, kaip ir kiti?

– *Qué va,* – atsakė Agustinas. – Kaip tu manai, kas čia rengiama?

– Klausyk, – tarė Pilara. – Šitas vaikinas atėjo sprogdinti tilto – matyt, Respublika rengia puolimą. Lėktuvai, matyt, reiškia, kad fašistai rengiasi jį atmušti. Bet kam tada rodytų tuos lėktuvus?

– Šitame kare daug kvailysčių, – tarė Agustinas. – Šitas karas – vienas idiotizmas.

– Žinoma, – pasakė Pilara. – Kitaip argi būtume čia iki šiol išbuvę?

– Taip, – pasakė Agustinas. – Jau metai, kai murdomės idiotizme. Bet Pablas – supratingas. Pablas labai suktas.

– Kodėl tu taip kalbi?

– Kalbu, ir viskas.

– Bet tu suprask, – ėmė aiškinti Pilara. – Dabar suktumu gelbėtis per vėlu, o kitko jis nebeturi.

– Suprantu, – tarė Agustinas. – Aš žinau, kad mums reikia nešdintis iš čia. Kad liktume gyvi, turime laimėti, o kad laimėtume, reikia sprogdinti tiltus. Tačiau Pablas, kad ir koks bailys, labai gudrus.

– Aš irgi gudri.

– Ne, Pilara, – tarė Agustinas. – Tu nesi gudri. Tu narsi. Tu ištikima. Tu ryžtinga. Tu turi nuojautą. Tavo didelis ryžtas ir didelė širdis. Bet gudri tu nesi.

– Tu taip manai? – susimąsčiusi paklausė Pilara.

– Taip, Pilara.

– Štai tas vaikinas gudrus, – tarė moteris. – Gudrus ir šaltakraujis. Jis labai šaltai protauja.

– Taip, – pasakė Agustinas. – Jis išmano savo darbą, kitaip jam nebūtų jo pavedę. Bet ar jis gudrus, nežinau. Pablas, žinau, gudrus.

– Bet toks bailus ir neveiklus, kad jau niekam nebetinka.

– Ir vis tiek gudrus.

– Ir kas iš to?

– Nieko. Bandau protingai pasvarstyti. Šiuo metu mums reikia veikti su protu. Susprogdinę tiltą, turėsim iškart išsidanginti. Viską reikia apgalvoti. Reikia žinoti, kur ir kaip keliausim.

– Savaime aišku.

– Štai kur pravers Pablas. Čia reikės gudrumo.

– Aš Pablu nepasitikiu.

– Šiuo atveju galima.

– Ne. Tu nežinai, kas iš jo bėra likę.

– *Pero es muy vivo.* Jis labai gudrus. O jeigu mes gudriai nesuveiksim, mus sutrins į šuns miltus.

– Aš pagalvosiu, – pasakė Pilara. – Visa diena prieš akis.

– Tiltams sprogdinti – vaikinas, – tarė Agustinas. – Tą jis, matyt, išmano. Atsimeni, kaip gražiai anas, tas kitas, susitvarkė su traukiniu?

– Taip, – pasakė Pilara. – Jis viską suplanavo.

– Tu – kur reikia kietos rankos ir kieto žodžio, – tarė Agustinas. – Tačiau kai reikės iš čia sprukti – be Pablo neišsiversim. Čia jis nepamainomas. Liepk, tegu viską apgalvoja.

– Tu nekvailas.

– Nekvailas, taip, – pasakė Agustinas. – Bet *sin picardia.*[1] Čia jau tegu Pablas!

[1] Negudrus *(isp.).*

– Kad ir bailys, ir visa kita?

– Taip.

– O ką tu manai dėl tiltų?

– Reikia. Aš tą suprantu. Mums reikia padaryti du dalykus: reikia pasišalinti iš čia ir reikia laimėti. O kad laimėtume, reikia sprogdinti tiltus.

– Jeigu Pablas toks gudrus, kodėl jis šito nesupranta?

– Jis silpnas ir todėl nori, kad viskas liktų, kaip yra. Jis norėtų kiūtoti ramiam užutėky. Tačiau upė tvinsta. Iškeltas iš vietos, jis parodys gudrumo. *Es muy vivo.*

– Gerai, kad vaikinas jo nenušovė.

– *Qué va.* Čigonas vakar norėjo, kad aš nužudyčiau. Gyvulys.

– Tu taip pat gyvulys, – pasakė ji. – Bet protingas.

– Abudu mes nekvaili, – pasakė Agustinas. – Tačiau Pablas – tai talentas!

– Bet su juo sunku sutarti. Tu nežinai, koks jis pagedęs.

– Taip. Bet vis tiek jis – talentas. Klausyk, Pilara. Kariauti užtenka vien proto. O nugalėti reikia talento ir išteklių.

– Aš apgalvosiu, – tarė ji. – Mums reikia eiti. Vėluojam, – paskui, pakėlusi balsą, sušuko: – angle! *Inglés!* Eik šen! Žygiuojam.

Dešimtas skyrius

– Pailsėkim, – tarė Pilara Robertui Džordanui. – Sėskis, Marija, pailsėkim.

– Geriau eikim, – pasakė Robertas Džordanas. – Pailsėsim nuėję. Man reikia pasimatyti su tuo žmogum.

– Pasimatysi, – atsakė jam moteris. – Nedega. Sėskis, Marija.

– Eime, eime, – tarė Robertas Džordanas. – Pailsėsi ant kalno.

– O aš noriu dabar, – pasakė moteris ir atsisėdo prie upokšnio.

Mergina atsisėdo į viržius šalimais; jos plaukai žvilgėjo saulėje. Tik Robertas Džordanas stovėjo ir žiūrėjo į kalnų pievą, per kurią tekėjo upokšnis; jame turėjo būti upėtakių. Aplink augo viržiai. Žemėliau tarp geltonų paparčių kyšojo dideli pilki akmenys, o tolumoje juodavo pušų siena.

– Ar dar toli iki El Sordo? – paklausė jis.

– Netoli, – atsakė moteris. – Pereisim per pievą, paskui – per slėnį ir mišką, iš kurio išteka šitas upelis. Sėskis ir nebūk toks rimtas.

– Noriu greičiau nueiti, pasišnekėti su juo, ir bus baigta.

– O aš noriu nusimazgot kojas, – pasakė moteris ir, nusiavusi kurpes ir nusimovusi storą vilnonę kojinę, įkišo dešinę koją į vandenį. – Vaje, koks šaltas!

– Geriau būtume joję raiti, – tarė Robertas Džordanas.

– O man geriau pėsčiai, – pasakė moteris. – Nusisėdėjau toj oloj. Kas gi tau?

– Nieko, skubu, ir tiek.

– Nusiramink. Laiko daug. Tokia graži diena, ir taip smagu, išėjus iš pušyno. Neįsivaizduojat, kaip man įgriso tarp pušų. Ar tau nenusibodo pušys, *guapa?*

– Man jos patinka, – atsakė mergina.

– Kuo gi jos tau patinka?

– Patinka jų kvapas, ir aš mėgstu vaikščioti per spyglius. Patinka, kai aukštai ūžia vėjas ir jos girgžda, trindamosi viena į kitą.

– Viskas tau patinka, – pasakė Pilara. – Jei dar mokėtum virti, būtum tikras turtas bet kokiam vyrui. Tačiau už pušyną nėr nuobodesnio miško. Tu nesi mačiusi bukų girios, ąžuolyno

ar kaštonų miško. Ten tai miškai! Kiekvienas medis vis kitoks, kiekvieno savotiškas charakteris ir grožis. O pušyne mirk iš nuobodulio. O kaip tau, *Inglés?*

– Man pušys irgi patinka.

– *Pero, venga,*[1] – pasakė Pilara. – Abudu kaip vienas. Pušys ir man patinka, tik mes per ilgai tarp jų užsibuvom. Man nusibodo ir kalnai. Kalnuose tik dvi kryptys: aukštyn arba žemyn, o kryptis žemyn veda į kelią ir į fašistų miestus.

– Ar tu nueini į Segoviją?

– *Qué va.* Su tokiu veidu? Tokį veidą lengva įsiminti. Ar norėtum būti tokia bjauri kaip aš, gražuole? – paklausė ji Marijos.

– Tu nebjauri.

– *Vamos,* nebjauri. Aš gimiau bjauri. Ir visą gyvenimą buvau bjauri. Štai tu, *Inglés,* ką tu išmanai apie moteris? Ar tu žinai, ką reiškia moteriai būti negražiai? Ar žinai, ką reiškia visą gyvenimą būti bjauriai, o jaustis gražiai? Labai keistas jausmas, – ji įkišo į vandenį kitą koją ir tuoj pat ištraukė. – Na ir šaltybė! Žiūrėkit, kieliukė, – tarė ji ir parodė į pilką paukštelį, straksintį upokšnyje ant akmens. – Nieko iš jos doro. Nei čiulba, nei valgyti tinka. Tik uodegą kraipo, daugiau nieko. Duok užrūkyti, *Inglés,* – tarė ji ir, paėmusi cigaretę, užsidegė skiltuvu, kurį išsitraukė iš palaidinės kišenės.

Užsirūkė ir žiūrėjo į Mariją ir Robertą Džordaną.

– Gyvenimas – labai keistas dalykas, – tarė ji, leisdama pro nosį dūmus. – Iš manęs būtų buvęs geras vyras, o esu moteris – ir negraži. Tačiau daug vyrų mane mylėjo, ir aš esu jų daug mylėjusi. Keista. Klausyk, *Inglés,* tai įdomu. Pasižiūrėk į mane, bjaurią. Atidžiai įsižiūrėk, *Inglés.*

[1] Ką čia jūs *(isp.).*

– Tu nebjauri.

– *Qué no?* Nemeluok. O gal... – ji nusijuokė savo žemu balsu. – Gal ir tau širdį kirptelėjo? Ne ne, juokauju. Pasigrožėk mano bjaurumu. O žinai, ir bjaurioje moteryje glūdi kažkoks jausmas, kuris apakina įsimylėjusį vyrą. Tuo jausmu apakini jį, o drauge apanki ir pati. Paskui vieną dieną jis ūmiai praregi ir pamato, kokia tu bjauri, ir tu pati pamatai, kokia jam atrodai bjauri, ir netenki sykiu ir vyro, ir to jausmo. Ar supranti, *guapa?* – ji patapšnojo merginai per petį.

– Ne, – atsakė Marija. – Kadangi tu nesi bjauri.

– Tu protauk galva, o ne širdimi, ir klausykis, – pasakė Pilara. – Aš pasakoju labai įdomius dalykus. Argi tau neįdomu, *Inglés?*

– Taip. Bet reikia eiti.

– *Qué va,* eiti. Man ir čia labai gera. Paskui, – ji kreipėsi į Robertą Džordaną tarytum mokytoja į klasę, beveik kaip skaitydama paskaitą, – po kurio laiko, nors esi tokia bjauri kaip aš, tokia, kokia tik begali būti bjauri moteris, žodžiu, kaip sakiau, po kurio laiko pamažu vėl ima bręsti tavyje jausmas, tas idiotiškas jausmas, jog esi graži. Auga kaip kopūstas. Ir paskui, kai jis įsikeroja, kitas vyras pamato tave, ir tu pasirodai jam graži, ir vėl prasideda iš naujo. Dabar turbūt jau viskas praėjo, bet ką gali žinoti. Tu laiminga, *guapa,* kad nesi bjauri.

– Bet aš tikrai bjauri, – spyrėsi Marija.

– Tu paklausk jį, – pasakė Pilara. – Ir nekišk kojų į vandenį, nes peršalsi.

– Jeigu Robertas sako, kad reikia eiti, tai gal geriau eikim, – tarė Marija.

– Pamanyk tik, – pasakė Pilara. – Man irgi ten reikia, kaip ir tavo Robertui, bet aš sakau, kad labai smagu pailsėti prie

upelio, o be to, turim daug laiko. Ir dar: man norisi pasišnekėti. Juk tik tiek mums beliko iš normalaus gyvenimo. Kaip kitaip prasiblaškyti? Ar tau neįdomu, ką aš kalbu, *Inglés?*

– Tu kalbi labai gerai. Bet yra dalykų, kurie man įdomesni už šnekas apie grožį ir negražumą.

– Tad pakalbėkim apie tai, kas tau įdomu.

– Kur tu gyvenai, kada prasidėjo sąjūdis?

– Tėviškėj.

– Aviloj?

– *Qué va,* Aviloj.

– Pablas sakė, jis iš Avilos.

– Melavo. Jis nori, kad kiti manytų, jog jis iš didelio miesto. Ne, aš iš kitur, – ir ji pasakė miestelio pavadinimą.

– Ir kas ten dėjosi?

– Daug kas, – pratarė moteris. – Daug kas. Ir viskas buvo bjauru. Net ir tai, kas šlovinga, – bjauru.

– Papasakok, – tarė Robertas Džordanas.

– Tai žiauru, – pasakė moteris. – Aš nenoriu, kad girdėtų mergaitė.

– Papasakok, – tarė Robertas Džordanas. – O jeigu jai geriau negirdėti, tegu nesiklauso.

– Aš galiu klausytis, – nesutiko Marija. Ji uždėjo Robertui Džordanui ant rankos savo ranką. – Nėra to, ko aš negalėčiau išklausyti.

– Gali ar negali – ne tas svarbu, – pasakė Pilara. – Papasakosiu, o paskui prisisapnuos.

– Nuo pasakojimo neprisisapnuos, – atsakė Marija. – Nejau manai, kad po viso to, ką esame patyrę, aš imsiu sapnuoti baisybes, vien pasiklausius tavo pasakojimo?

– O gal *Inglés* susapnuos?

– Žiūrėsim, pabandyk.

– Ne, *Inglés,* aš nejuokauju. Ar tu matei, kaip prasidėjo sąjūdis mažuose miesteliuose?

– Ne, – atsakė Robertas Džordanas.

– Tai tu nieko nematei. Dabar tu Pablo regi tik šešėlį, bet kad būtum matęs jį tada!

– Papasakok...

– Ne, nenoriu.

– Papasakok.

– Na, gerai. Papasakosiu viską, kaip buvo. Bet tu, *guapa,* jeigu bus sunku klausytis, nutildyk mane.

– Jei bus sunku, nesiklausysiu, – pasakė jai Marija. – Juk nebus baisiau už tai, ką aš žinau.

– Abejoju, – pasakė moteris. – Duok man dar cigaretę, *Inglés,* ir *vamonos.*[1]

Mergaitė atsirėmė į upokšnio krantą, prižėlusį viržių, o Robertas Džordanas išsitiesė aukštielninkas ir padėjo galvą ant viržių gabanos. Jis ištiesė ranką, susirado Marijos plaštaką ir, suėmęs ją, ėmė braukyti per viržius, o paskui ji atgniaužė pirštus ir padėjo delną jam ant rankos, ir jiedu klausėsi Pilaros pasakojimo.

– Buvo ankstus rytas, kai kareivinėse pasidavė *civiles,* – pradėjo Pilara.

– Jūs užpuolėt kareivines? – paklausė Robertas Džordanas.

– Pablas su saviškiais patamsy jas apsupo, nupjovė telefono laidus, padėjo po viena siena dinamito ir sušuko *guardia civil,* kad pasiduotų. Tie atsisakė. Išaušus jis išsprogdino sieną. Prasidėjo susišaudymas. Du *civiles* žuvo. Keturi buvo sužeisti, o keturi pasidavė. Mes visi gulėjom, kas ant stogų, kas ant žemės, už mūrinių sienų ir už namų kerčių, dar tik švito, ir dulkių de-

[1] Pradėkim (*isp.*).

besis, po sprogimo iškilęs aukštai į orą, ilgai nenusėdo, nes visai nebuvo vėjo, ir mes šaudėm į išgriautą kareivinių sieną, užsitaisę ir vėl šaudėm į dūmus, ir iš vidaus tebeplyksėjo šūviai, o paskui pasigirdo riksmas, kad nešaudytume, ir iš dūmų išlindo, pakėlę rankas, keturi *civiles*. Įlūžo didelė dalis stogo, išgriuvo siena, ir jie išėjo pasiduoti.

„Ar daugiau jūsiškių yra viduj?" – šūktelėjo Pablas.

„Jie sužeisti".

„Pasaugokit šituos, – pasakė Pablas priėjusiems keturiems mūsiškiams. – Stokit čia. Nusisukit į sieną", – įsakė jis *civiles*. Keturi *civiles* sustojo priešais sieną, paišini, sudulkėję, aprūkusiais veidais, ir keturi sargybiniai atstatė į juos šautuvus, o Pablas su kitais nuėjo pribaigti sužeistųjų.

Kai kareivinėse nutilo sužeistųjų vaitojimas, riksmai ir šūviai, Pablas su kitais išėjo iš ten su savo medžiokliniu per petį ir mauzeriu rankoje.

„Žiūrėk, Pilara, – tarė jis. – Išėmiau karininkui iš rankos, jis nusišovė. Nesu šaudęs iš pistoleto. Ei, – šūktelėjo jis vienam gvardiečiui, – parodyk, kaip šitas veikia. Ne, nerodyk. Pasakyk".

Kol kareivinėse pokšėjo šūviai, keturi *civiles*, pilami prakaito, tylėdami stovėjo prie sienos. Tai buvo augaloti vyrai, tikrų *guardia civiles* veidais, tai yra panašiais į mano. Tik jie buvo apšepę, nes tą savo paskutinį rytą nespėjo nusiskusti, ir dabar stovėjo priešais sieną ir tylėjo.

„Ei tu! – šūktelėjo Pablas tam, kuris stovėjo arčiausiai. – Pasakyk man, kaip jis veikia".

„Nuleisk saugiklį, – kimiu balsu atsakė vyras. – Atitrauk spyną ir paleisk".

„Kokią spyną? – paklausė Pablas ir pasižiūrėjo į keturis *civiles*. – Kur spyna?"

„Viršuje".

Pablas pamėgino atitraukti, bet ji užsikirto.

„Ką dabar? – tarė jis. – Užsikirto. Tu man meluoji“.

„Atitrauk dar toliau ir paleisk, ji pati atšoks“, – pasakė *civil,* ir aš niekad daugiau nesu girdėjusi tokio balso. Jis buvo pilkesnis nei rūškanas rytas.

Pablas atitraukė ir paleido, kaip anas jam sakė, ir spyna grįžo į savo vietą, ir pistoletas dabar buvo užtaisytas – gremėzdiškas pistoletas su maža apvalia rankena, dideliu plokščiu vamzdžiu ir labai nepatogus. Visą tą laiką *civiles* žiūrėjo į Pablą ir tylėjo.

„Ką tu mums darysi?“ – paklausė jį vienas.

„Nušausiu tave“, – atsakė Pablas.

„Kada?“– paklausė vyras tokiu pat pilku balsu.

„Dabar“, – atsakė Pablas.

„Kur?“ – paklausė vyras.

„Čia, – sako Pablas. – Čia pat. Dabar. Čia pat ir tuoj pat. Ar turit ką pasakyt?“

„Nada, – atsakė *civil.* – Nieko. Bet tai niekšybė“.

„Tu pats niekšas, – iškošė Pablas. – Tu, valstiečių skerdike. Tu ir savo tikrą močią nudėtum“.

„Aš nieko nesu nužudęs, – pasakė *civil.* – Ir neminėk mano motinos“.

„Parodykit mums, kaip reikia numirti, galvažudžiai“.

„Įžeidinėji mus be reikalo, – pasakė kitas *civil.* – O numirti mes mokėsim“.

„Klauptis ir kaktas priglaust prie sienos“, – paliepė jiems Pablas.

Civiles susižvalgė.

„Klauptis, ar girdit? – pakartojo Pablas. – Klaupkitės, sakau“.

„Kaip manai, Pakai?“ – tarė vienas *civil,* augaločiausias, tam, kuris aiškino Pablui apie pistoletą. Jisai ryšėjo ant rankovės kap-

ralo juosteles, ir jį smarkiai pylė prakaitas, nors tada, anksti rytą, buvo dar vėsu.

„Klaupkimės, – atsakė jis. – Ar ne tas pats?“

„Bus arčiau žemės“, – pabandė juokauti pirmasis, bet kitiems juokai buvo ne galvoj, ir jie nė nešyptelėjo.

„Gerai, klaupkimės“, – pasakė pirmasis *civil*, ir visi keturi nerangiai suklaupė, atrėmė galvas į sieną ir nuleido prie šonų rankas, ir Pablas, atstatęs pistoletą, ėjo pro juos iš užpakalio ir šovė kiekvienam paeiliui į pakaušį, ir, jam iššovus, vyrai kniubo ant žemės. Aš ir dabar tebegirdžiu tuos šūvius, šaižius ir kartu duslius, ir matau, kaip trukteli vamzdis ir kaip žmogaus galva nukniumba į priekį. Vienas, kai prie galvos jam prikišo pistoletą, klūpojo tiesiai. Kitas pasilenkė ir prispaudė kaktą prie mūro. Trečiasis sudrebėjo visu kūnu, ir galva jam ėmė kretėti. Tiktai vienas, paskutinis, užsidengė delnais akis, ir, kai prie sienos kniūbojo keturi lavonai, Pablas atsisuko, ir, laikydamas rankoj pistoletą, priėjo prie mūsų.

„Paturėk, Pilara, – tarė jis. – Aš nemoku nuleist gaiduko“, – ir jis padavė man pistoletą ir kurį laiką žiūrėjo į keturis gvardiečius, gulinčius prie kareivinių sienos. Visi, kurie buvo su mumis, taip pat stovėjo, žiūrėdami į juos, ir tylėjo.

Taip miestas perėjo į mūsų rankas, o buvo dar ankstus rytas, ir niekas nebuvo valgęs ar bent gėręs kavos, ir mes žiūrėjom vieni į kitus, ir po sprogimo visi buvom dulkėti, tartum kūlę javus, ir aš stovėjau, laikydama rankoj sunkų pistoletą, ir, žiūrint į gvardiečių lavonus pasieny, man darėsi bloga; jie buvo tokie pat pilki ir sudulkėję kaip ir mes, tiktai gulėjo prie sienos ir savo krauju drėkino išdžiūvusią žemę. Taip mums stovint, iš už tolimų kalvų patekėjo saulė ir apšvietė gatvę ir baltą kareivinių sieną, ir dulkės pirmuosiuose saulės spinduliuose atrodė auksinės,

ir vienas valstietis, stovįs šalia manęs, pasižiūrėjo į kareivinių sieną ir gulinčius prie jos, o paskui į mus, paskui į saulę ir pasakė: „*Vaya,*[1] prasideda diena“.

„Dabar eime išgerti kavos“, – tariau aš.

„Kas reikia, Pilara, tai reikia“, – pasakė jis. Ir mes nuėjom į *plaza,*[2] ir daugiau mieste nebuvo nušautas nė vienas žmogus.

– O kaip kiti? – paklausė Robertas Džordanas. – Ar pas jus nebuvo daugiau fašistų?

– *Qué va,* nebuvo fašistų! Daugiau kaip dvidešimt. Bet jų nė vieno nesušaudė.

– O ką padarė?

– Pablo patvarkymu juos negyvai uždaužė spragilais ir numetė nuo skardžio į upę.

– Visus dvidešimt?

– Tuoj papasakosiu. Tai ne taip paprasta. Kaip gyva nenorėčiau dar sykį matyti, kaip kulia mirtinai žmones aikštėje ant upės skardžio. Mūsų miestelis stovi ant aukšto upės kranto, ten yra aikštė su fontanu, auga didžiuliai medžiai, o jų paunksmėj stovi suoleliai. Namų balkonai atgręžti į aikštę, ir į aikštę sueina šešios gatvės, ir ją visą juosia arkada, po kuria galima pasislėpti, kai kepina saulė. Iš trijų aikštės pusių – arkada, o ketvirtoje, pačiame skardžio pakrašty, tiesiasi medžių alėja, o už jos, žemai žemai – upė. Skardis aukštas: devyniasdešimt metrų. Kaip anksčiau, atakuojant kareivines, taip ir dabar viską rikiavo Pablas. Pirmiausia jis liepė užtverti vežimais gatves, tartum rengdamas aikštę prieš *capea* – prieš mėgėjišką bulių kovą. Visi fašistai buvo uždaryti *ayuntamiento,* rotušėje, didžiausiame aikštės pastate. Jo sienoje įmūrytas laikrodis, o šalia po arkada

[1] Na *(isp.).*
[2] Aikštę *(isp.).*

buvo fašistų klubas. Ant šaligatvio priešais jų klubą stovėjo staliukai ir kėdės. Iki sąjūdžio fašistai ten paprastai gerdavo aperityvą. Kėdės ir stalai buvo pintiniai. Atrodė kaip kavinė, tik daug ištaigingiau.

– Ar fašistai pasidavė be mūšio?

– Pablas suėmė juos naktį, prieš užpuldamas kareivines. Bet kareivinės tuo metu jau buvo apsuptos. Juos visus suėmė namuose tą pačią valandą, kai prasidėjo puolimas. Protingas patvarkymas. Pablas geras organizatorius. Kitaip, jam apsupus kareivines, jį būtų galėję užpulti iš šonų ir iš užnugario. Pablas labai sumanus, tačiau labai nuožmus. Miestelio užėmimą jis gerai apgalvojo ir suorganizavo. Klausyk toliau. Kai antpuolis pavyko ir kai pasidavė paskutiniai keturi gvardiečiai, ir kai jis nušovė juos prie sienos, ir mes atsigėrėm kavos anksčiausiai atidaromoje kavinėje ant kampo, iš kur išvažiuodavo pirmasis autobusas, Pablas ėmėsi tvarkyti aikštę. Vežimus sustatė lygiai kaip prieš *capea,* tiktai vienas kraštas, nuo upės pusės, liko neužtvertas. Paskui Pablas liepė kunigui išklausyti fašistų išpažinčių ir suteikti jiems reikiamus sakramentus.

– Kur tai vyko?

– Kaip sakiau, *ayuntamiento.* Aikštėje susibūrė didelė minia, ir, kol kunigas atlikinėjo savo priedermes, lauke kai kas paleido vadžias ir šūkavo nešvankybes, tačiau dauguma žmonių laikėsi santūriai ir padoriai. Juokus krėtė tiktai tie, kurie jau buvo spėję pasigerti, švęsdami kareivinių užėmimą, ir visokie nenaudėliai, kurie gertų bet kada – kad tik būtų ko. Kol kunigas atlikinėjo savo priedermes, Pablas išrikiavo susirinkusiuosius aikštėje į dvi eiles. Surikiavo juos dviem eilėmis taip, kaip žmonės sustoja pasižiūrėti virvės traukimo varžybų arba dviračių lenktynių finišo, palikdami vietos tik dviratininkams važiuoti, arba kaip stovi per

procesiją, praleisdami šventą paveikslą. Abi eilės, per porą metrų viena nuo antros, nusitęsė nuo *ayuntamiento* durų per visą aikštę iki skardžio krašto. Žodžiu, išėjęs pro *ayuntamiento* duris, būtum pamatęs aikštėj dvi lygias eiles laukiančių žmonių.

Jie buvo apsiginklavę spragilais javams kulti ir stovėjo vienas nuo kito per gero spragilo atstumą. Spragilus turėjo ne visi, nes ne visiems pakako. Tačiau dauguma apsirūpino jais dono Giljermo Martino krautuvėje; pastarasis buvo fašistas ir prekiavo visokiais žemės ūkio įnagiais. O tie, kuriems neliko spragilų, atsinešė sunkias piemenų lazdas arba akstinus jaučiams raginti, o keletas turėjo medines šakes, kokiomis po kūlės krato pelus ir šiaudus. Keletas buvo su pjautuvais, tačiau tuos Pablas pastatė pačiame gale, prie pat skardžio.

Žmonės stovėjo ramiai, diena buvo giedra, tokia kaip šiandien, ir aukštai danguje, kaip ir dabar, plaukė debesys, ir aikštė dar nebuvo dulkėta, nes naktį buvo iškritus didelė rasa, ir medžiai guldė šešėlius ant vyrų, stovinčių eilėmis, ir buvo girdėti, kaip bėga vanduo iš varinio vamzdelio liūto gerklėje ir krinta į fontano dubenį, prie kurio moterys ateidavo su ąsočiais vandens.

Tik prie pat *ayuntamiento,* kur meldėsi kunigas su fašistais, kai kas šūkalojo blevyzgas – tai buvo tie nenaudėliai, kurie, kaip sakiau, buvo spėję pasigerti ir dabar stumdėsi apie langus, šūkaudami pro geležines grotas nešvankybes ir nepadorius juokus. Dauguma vyrų, stovinčių aikštėje, laukė ramiai, ir išgirdau vieną sakant kitam: „Kažin, ar ten bus moterų?" O tas atsakė: „Duok, Dieve, kad nebūtų". Tada pirmasis sako: „Šit Pablo moteris. Klausyk, Pilara. Ar ten bus moterų?" Aš pasižiūrėjau į jį; tai buvo valstietis, apsivilkęs šventadieniu švarku ir smarkiai suprakaitavęs, ir aš atsakiau: „Ne, Choakinai. Moterų ten nėra. Moterų mes nežudom. Kam mums žudyti jų moteris?" Tada jis

sako: „Ačiū Dievui, kad nebus moterų. O kada viskas prasidės?“ Ir aš atsakiau: „Kai tik kunigas baigs“.

„O kunigą irgi?“

„Nežinau“, – atsakiau aš ir pamačiau, kad jo veidas trūkčioja, o per kaktą srūva prakaitas.

„Aš nesu nužudęs žmogaus“, – tarė jis.

„Dabar išmoksi, – pasakė valstietis, stovįs šalia jo. – Bet vargu ar tuo vienu smūgiu galima užmušt žmogų“, – ir jis, suėmęs abiem rankom spragilą, abejodamas pasižiūrėjo į jį.

„Čia ir bus visas gražumas, – pasakė kitas valstietis. – Reikės tvoti daug kartų“.

„*Anie* užėmė Valjadolidą. Užėmė Avilą, – tarė kažkas. – Girdėjau prieš ateidamas į miestą“.

„Mūsų miesto jie neužims. Šitas miestas – mūsų. Mes juos aplenkėm, – pasakiau aš. – Pablas ne toks, kad lauktų, kol jie smogs pirmieji“.

„Pablas sumanus vyras, – pasakė kitas. – Bet *civiles* jis pribaigė vienas, labai savavališkai. Ar ne taip, Pilara?“

„Taip, – atsakiau aš. – Užtat dabar dalyvaus visi“.

„Taip, – tarė jis. – Gerai sugalvota. Bet kodėl negirdėti daugiau žinių apie sąjūdį?“

„Pablas prieš kareivinių puolimą nupjovė telefono laidus, ir jų dar nesutaisė“.

„A, – tarė jis. – Štai kodėl nieko negirdėti. Aš pats visas naujienas sužinojau šįryt anksti iš kelio meistro. O kodėl mes taip darom, Pilara?“ – paklausė jis manęs.

„Reikia taupyti šovinius, – atsakiau. – Ir kad kiekvienas prisidėtų prie bendros atsakomybės“.

„Kad bent greičiau prasidėtų. Kad tik prasidėtų“.

Ir aš pasižiūrėjau į jį ir pamačiau, kad jis verkia.

„Ko tu verki, Choakinai? – paklausiau jį. – Čia nėra ko verkti".

„Negaliu susivaldyti, Pilara, – sako jis. – Aš nieko nesu žudęs".

Jeigu tu nematei pirmosios revoliucijos dienos mažame miestelyje, kur visi vieni kitus gerai pažįsta, tai tu nieko nematei. Ir tą dieną dauguma vyrų, stovinčių dviem eilėm išilgai aikštės, vilkėjo drabužiais, su kuriais dirbo laukuose, nes buvo atėję į miestą paskubomis, bet kai kurie nežinodami, ką derėtų vilkėti pirmąją sąjūdžio dieną, apsirengė šventadieniais drabužiais ir, matydami, jog kiti, taip pat ir tie, kurie puolė kareivines, vilki senais drabužiais, gėdijosi, kad ne taip apsirengę. Bet nusivilkti savo švarkų nenorėjo bijodami, kad neprapultų arba kad jų nepavogtų kokie valkatos, todėl stovėjo prakaituodami saulėkaitoje ir laukė, kada viskas prasidės.

Paskui pakilo vėjas, o aikštė, kur vaikščiojo, stoviniavo ir trypčiojo vyrai, buvo išdžiūvus, ir vėjas ėmė nešti dulkes, ir žmogus tamsiai mėlynu šventadieniu švarku sušuko: *„Agua! Agua!"*,[1] ir aikštės prižiūrėtojas, kurio darbas buvo kiekvieną rytą iš žarnos palaistyti aikštę, atėjo ir prijungė prie vandentiekio žarną ir pradėjo laistyti, priplakdamas dulkes – iš pradžių aikštės pakrašty, paskui vis arčiau vidurio. Paskui abi eilės atsitraukė, kad jis galėtų priplakti dulkes aikštės vidury; vanduo švirkštė iš žarnos plačiu lanku ir mirgėjo saulėje, o vyrai stovėjo, pasirėmę spragilais, lazdom ar baltom medinėm šakėm, ir žiūrėjo į vandens čiurkšlę. O paskui, kai aikštė buvo gražiai sudrėkinta ir dulkės nusėdo, eilės grįžo į vietas, ir vienas valstietis suriko: „Kada gi duosit kokį fašistą? Kada išeis bent vienas iš gardo?"

„Tuoj, – atsiliepė Pablas nuo *ayuntamiento* durų. – Tuoj vienas išeis". Nuo šūkavimo per puolimą ir nuo dūmų jis buvo užkimęs.

[1] Vandens! Vandens! *(Isp.)*

„Ko mes delsiam?“ – paklausė kažkas.

„Jie tebeskaičiuoja savo nuodėmes“, – atsakė Pablas.

„Aišku, juk jų ten bent dvidešimt, – pasakė vienas vyras.

„Daugiau“, – pridūrė kitas.

„Per dvidešimtį nusidėjėlių susidaro daug nuodėmių“.

„Taip, bet, man rodos, čia jų gudrybė – jie nori uždelst laiką. Juk tokią valandą niekas neatsimins daug nuodėmių, tik pačias didžiąsias“.

„Pakentėk. Jų per dvidešimtį, taigi net pačioms didžiosioms nuodėmėms reikia daug laiko“.

„Aš ir kenčiu, – atsakė kitas. – Bet verčiau paskubėtume ir baigtume šitą reikalą. Bus geriau ir jiems, ir mums. Liepos mėnuo, darbo per akis. Pjūtį baigėm, bet dar neiššikūlėm. Dar ne laikas mugėms ir kermošiams“.

„Šiandien čia bus ir mugė, ir kermošius, – pasakė kitas. – Laisvės mugė, ir nuo šios dienos, kai būsim anuos išnaikinę, miestas ir žemė bus mūsų“.

„Šiandien kulsim fašistus, – tarė vienas, – ir iš pelų išaugs mūsų *pueblo* laisvė“.

„Kad būtume jos verti, turėsim įvesti gerą tvarką, – pasakė kitas. – Pilara, – sako jis man, – kada šauksim pirmąjį susirinkimą?“

„Kai tik užbaigsim, – atsakiau jam. – Čia pat, *ayuntamiento*“.

Aš dėl juoko buvau užsidėjusi trikampę lakuotos odos *guardia* kepurę, o pistoletą užsikišusi už virvės, kuria juosėjau, – prieš tai, vienu pirštu spausdama, o nykščiu prilaikydama, nuleidau gaiduką. Trikampę užsidėjau manydama, kad bus juokinga, bet paskui pasigailėjau, – geriau būčiau paėmusi pistoleto dėklą. Ir šit vienas vyrų, stovinčių eilėje, man sako: „Pilara, dukrel, man regis, nedera tau dėvėt šitos kepurės. Juk *guardia civil* mes išnaikinom iki paskutinio“.

„Gerai, – sakau, – nusiimsiu".

Ir nusiėmiau.

„Duok man, – sako jis. – Ją reikia sunaikint".

Mes stovėjome pačiame aikštės gale, skardžio pakrašty, ir jis paėmė kepurę ir sviedė nuo skardžio taip, kaip piemuo meta pažeme akmenį į nuklydusį jautį. Kepurė nuskriejo toli, ir mes matėm, kaip ji, žvilgėdama šviesiame ore lakuota oda, ėjo mažyn, mažyn, kol pagaliau įkrito į vandenį. Aš atsigręžiau į aikštę: visi langai ir visi balkonai pilni žmonių, o išilgai aikštės iki pat *ayuntamiento* durų stovi dvi eilės vyrų, ir po langais spiečiasi minia, ir visi šurmuliuoja, o paskui išgirdau riksmą, ir kažkas šūktelėjo: „Štai vienas išeina!" – ir tai buvo donas Benitas Garsija, miestelio alkaldas; jis vienplaukis išėjo pro duris, lėtai nulipo laiptais – lyg niekur nieko; įžengė tarp išsirikiavusių vyrų su spragilais – ir nieko. Praėjo pro du vyrus, keturis, aštuonis, dešimt vyrų – nieko, ir žingsniavo pro išsirikiavusius žmones, pakėlęs galvą, riebus jo veidas buvo pilkas, akys žvelgė tiesiai ir kartkartėmis žybčiojo į šonus, tačiau ėjo nesvyruodamas. Ir lyg niekur nieko.

Nuo vieno balkono kažkas suriko: *„Qué pasa, cobardes?* Kas yra, bailiai?", tačiau donas Benitas lyg niekur nieko žingsniavo tarp eilių. Paskui pamačiau vieną vyrą, stovintį per tris žmones nuo manęs: jo veidas trūkčioja, jis kremta sau lūpas, o pirštai, gniaužiantys spragilą, net pabalę. Mačiau, kad jis žiūri į artėjantį doną Benitą, o šis eina sau kaip niekur nieko. Paskui, donui Benitui dar nesusilyginus su tuo žmogum, tas taip aukštai užsimojo spragilu, kad užkliudė vyrą, stovintį šalia, ir trenkė donui Benitui į galvos šoną, ir donas Benitas atsisuko į jį, ir žmogus tvojo dar kartą ir suriko: „Še tau, *cabron*",[1] ir dabar smūgis kliuvo į veidą,

[1] Ispaniškas keiksmas (pažodžiui: ožy).

donas Benitas užsidengė veidą rankomis, ir tada visi ėmė kulti jį, kol jis pargriuvo, ir tas, kuris tvojo pirmas, šūktelėjo kitiems, kad padėtų, ir nutvėrė donui Benitui už marškinių apykaklės, o kiti paėmė už rankų ir nuvilko kniūbsčią skersai alėją prie skardžio krašto ir nusviedė į upę. O vyras, kuris tvojo pirmas, atsiklaupė ant skardžio krašto ir, žiūrėdamas ten, kur jis nulėkė, šaukė: „*Cabron! Cabron!* Ak tu *cabron!*“ Jis buvo dono Benito nuomininkas, ir jiedu amžinai pykosi. Buvo susiginčiję dėl žemės sklypo paupy, kurį donas Benitas iš jo atėmė ir išnuomojo kitam, ir šitas žmogus seniai jo nekentė. Jis daugiau nebestojo į eilę, o liko sėdėti ant skardžio ir žiūrėjo žemyn, kur nulėkė donas Benitas.

Po dono Benito ilgai niekas nesirodė. Triukšmas aikštėje nutilo, nes visi laukė kito. Paskui vienas girtuoklis baisingu balsu suriko: „*Qué salga el toro!* Išleiskit bulių!“

Paskui kažkas iš susibūrusių po *ayuntamiento* langais šūktelėjo: „Jie nejuda! Visi meldžiasi!“

Kitas girtuoklis ėmė šaukti: „Ištempkim juos! Eime, ištempsim. Gana prisipoteriavo!“

Tačiau nė vienas nesirodė, kol galiausiai pamačiau pro duris išeinantį žmogų. Tai buvo donas Federikas Gonsalis, malūno ir pašarų sandėlio savininkas, aršus fašistas. Jis buvo aukštas, liesas, plaukai subraukti nuo vieno šono ant kito taip, kad dengtų plikę, ir vilkėjo jis naktiniais marškiniais, sukištais į kelnes, buvo basas, nes taip jį paėmė iš namų, ir žingsniavo priešais Pablą, pakėlęs rankas, o Pablas ėjo iš paskos, įbedęs medžioklinio šautuvo vamzdį donui Federikui Gonsaliui į nugarą, kol stūmė jį į tarpueilį. Bet kai Pablas paliko jį ir grįžo prie *ayuntamiento* durų, donas Federikas nebepajėgė eiti ir sustojo, pakėlęs akis į dangų, ištiesęs aukštyn rankas, tartum tverdamasis dangaus.

„Jam pakirto kojas“, – kažkas tarė.

„Kas jums, donai Federikai? Nepaeinate?“ – šūktelėjo kažkas jam. Tačiau donas Federikas stovėjo pakėlęs rankas ir tik krutino lūpas.

„Judinkis! – šūktelėjo jam Pablas nuo laiptų, – Žygiuok!“

Donas Federikas stovėjo ir negalėjo pajudėti. Vienas girtuoklis dūrė spragilo kotu jam į nugarą, ir donas Federikas staiga šoktelėjo kaip nartus žirgas, bet vis tiek liko stovėti toj pačioj vietoj, ištiesęs aukštyn rankas ir pakėlęs akis į dangų.

Tada valstietis, stovįs šalia manęs, sako: „Pikta žiūrėti. Jis niekuo man nenusikaltęs, bet šito reginio negaliu pakęsti“. Taigi jis žengė išilgai eilės, prasibrovė prie dono Federiko ir, pasakęs „Jums leidus“, smarkiai trenkė lazda jam per galvą. Tada donas Federikas susiėmė rankomis už galvos, ir reti ilgi plaukai, dengiantys plikę, išlindo pro tarpupirščius, kai jis, palenkęs galvą, pasileido bėgte tarp eilių, ir spragilų smūgiai krito jam ant nugaros ir pečių, kol jis pargriuvo, o galiniai pakėlė ir nusviedė jį nuo skardžio. Nuo tada, kai išėjo, Pablo stumiamas šautuvu, jis nė sykio nepravėrė burnos. Jam tik buvo sunku pajudėti į priekį. Atrodė, lyg nevaldytų kojų.

Tada pamačiau, kad eilių gale palei skardžio kraštą susibūrė patys nuožmieji, ir nuėjau po arkada prie *ayuntamiento,* nustūmiau du girtuoklius ir pasižiūrėjau pro langą. Didžiojoje *ayuntamiento* salėje jie visi klūpojo pusračiu ir meldėsi, o su jais ir kunigas klūpojo ir meldėsi. Ten pat stovėjo su medžiokliniais šautuvais Pablas ir toks batsiuvys *Cuatro Dedos,* Keturpirštis, kuris tada labai draugavo su Pablu, ir dar du kiti, ir Pablas paklausė kunigą: „Kas eis dabar?“, tačiau kunigas meldėsi ir nieko neatsakė.

„Klausyk, – užkimusiu balsu tarė Pablas kunigui. – Kas eis dabar? Kas pasirengęs?“

Kunigas nieko neatsakė Pablui, tarytum jo visai nematytų, ir aš supratau, kad Pablas ima niršti.

„Išleiskit mus visus kartu“, – tarė Pablui žemvaldys donas Rikardas Montalvas, pakėlęs galvą ir liovęsis tuo tarpu melstis. „*Qué va,* – atsakė Pablas. – Po vieną, kurie pasirengę“. „Tai aš einu, – pasakė donas Rikardas. – Geriau nebepasirengsiu“. Kai jis prakalbo, kunigas, nenustodamas melstis, palaimino jį, o kai jis atsistojo, palaimino dar kartą ir davė donui Rikardui pabučiuoti kryželį, ir donas Rikardas pabučiavo, o tada atsisuko ir tarė Pablui: „Geriau kaip dabar niekad nebūsiu pasirengęs. Eime, tu pasmirdęs *cabron*“.

Donas Rikardas buvo žemaūgis, žilas ir storasprandis, ir vilkėjo marškiniais be apykaklės. Nuo jodinėjimo buvo klišas. „Sudie, – tarė jis klūpantiesiems. – Nesigraudinkit. Numirti – niekis. Bjauru tik, kad reikia mirti nuo šitų *canalla* [1] rankų. Nesistumdyk, – pasakė jis Pablui. – Nesistumdyk čia su šautuvu“.

Jis išėjo iš *ayuntamiento,* žilas, mažomis pilkomis akelėmis ir storu sprandu, ir atrodė labai mažutis ir piktas. Jis pasižiūrėjo į dvi valstiečių eiles ir nusispjovė. Nusispjovė kaip reikiant, tirštai, kas tokiom aplinkybėm, kaip tu pats, *Inglés,* turėtum žinoti, pavyktų nedaugeliui, ir sušuko: „*Arriba España!* [2] Šalin tokią ir tokią Respubliką, ir dedu, atsiprašant, tą patį ant jūsų padermės!“

Ir kadangi jis įžeidė visus, jį užmušė labai greit; ėmė daužyti, kai tik įžengė tarp eilių, daužė, kai, iškėlęs galvą, dar mėgino eiti, daužė, kai pargriuvo, ir kapojo pjautuvais ir dalgiais, ir visas būrys vyrų vilko jį prie skardžio krašto numesti į upę ir grįžo kruvinom rankom ir drabužiais, ir visi staiga pajuto, kad tie, kurie išeina iš rotušės, tikrai yra priešai ir kad juos reikia užmušti.

[1] Niekšų *(isp.).*

[2] Tegyvuoja Ispanija! *(Isp.)*

Iki pasirodė įniršęs donas Rikardas ir ėmė svaidytis užgauliais šūksmais, daugelis stovinčiųjų eilėse, esu tikra, kažin ką būtų davę, kad tik nereikėtų ten stovėti. Ir jei kas nors būtų sušukęs: „Gana, dovanokim kitiems. Jie jau gavo pamoką“, – esu tikra, kad dauguma būtų pritarę.

Tačiau donas Rikardas savo įžūlia drąsa padarė kitiems tikrą meškos paslaugą. Jisai suerzino žmones, ir tie, iki tol tiktai be jokio noro vykdę pareigą, dabar aiškiai įniršo.

„Išleiskit kunigą, bus greičiau!“ – šūktelėjo kažkuris.

„Išleiskit kunigą!“

„Trys piktadariai jau buvo, duokit dabar kunigą!“

„Du piktadariai, – pasakė kresnas valstietis šaukiančiajam. – Su mūsų viešpačiu buvo du piktadariai“.

„Kieno viešpačiu?“ – tarė vyras, piktas ir išraudęs.

„Taip įprasta sakyti – su mūsų viešpačiu“.

„Jis man ne viešpats, be juokų. Ir prikąsk liežuvį, jeigu nenori pasivaikščiot tarpueiliu“.

„Aš toks pat Respublikos patriotas kaip ir tu, – atsakė kresnasis valstietis. – Aš trenkiau donui Rikardui per burną. Trenkiau donui Federikui per nugarą. Donui Benitui nepataikiau. Bet sakau, kad su tuo, kurį įprasta vadinti mūsų viešpačiu, buvo du piktadariai“.

„Nusišvilpt man ant tavo patriotizmo. Tu sakai: donas šis, donas tas“.

„Kad taip juos visi vadina“.

„Tik ne aš. *Cabrones!* O tavo viešpatį... Ė, antai ateina naujas!“

Štai tada mes pamatėm gėdingą reginį, nes pro *ayuntamiento* duris išėjo donas Faustinas Rivera, vyriausias žemvaldžio dono Selestino Riveros sūnus. Buvo jis augalotas, ir jo plaukai buvo šviesūs ir gražiai sušukuoti į viršų, nes jis visada nešiojosi kišenė-

je šukas ir dabar, prieš eidamas pro duris, susišukavo. Jis buvo didelis merginінkas ir bailys ir norėjo tapti toreadoru mėgėju. Jis bendravo su čigonais, toreadorais ir bulių augintojais ir mėgo puikuotis andalūzišku kostiumu, tačiau buvo bailys, ir visi iš jo šaipėsi. Kartą buvo paskelbta, kad jis dalyvausiąs mėgėjiškoje bulių kovoje Avilos senelių prieglaudai sušelpti ir nudursiąs bulių raitas, andalūzišku stiliumi, ko ilgą laiką buvo mokęsis, tačiau pamatęs, kokį didelį bulių jam išleido vietoj to mažo, geibakojo, kurį buvo sau pats išsirinkęs, jis pasisakęs sergąs ir, žmonės pasakojo, jog įsikišęs tris pirštus į gerklę, kad susivemtų.

Jam pasirodžius pasigirdo šauksmai: „*Hola,* donai Faustinai! Žiūrėk, nesusivemk“.

„Klausyk, donai Faustinai! Ten už skardžio yra gražių mergaičių“.

„Donai Faustinai! Luktelk, išvesim bulių, didesnį negu anąkart“.

O vienas šūktelėjo: „Klausyk, Faustinai! Tau niekas nepasakojo apie mirtį?“

Donas Faustinas stovėjo ir tebevaidino drąsuolį. Jis buvo dar neatitokęs nuo impulso, kuris pastūmėjo jį paskelbti kitiems: girdi, dabar eisiu aš. Tai buvo tas pats impulsas, kurio paveiktas jis apsiskelbė dalyvausiąs bulių kovoje, kurio veikiamas tikėjo ir vylėsi galįs tapti matadoru mėgėju. Dabar jį paskatino dono Rikardo pavyzdys, ir jis stovėjo, iš pažiūros ir gražus, ir drąsus, nutaisęs niekinamą miną. Tačiau prakalbėti neįstengė.

„Eikš, donai Faustinai! – šūktelėjo kažkas aikštėje. – Eikš, donai Faustinai! Čia tavęs laukia pats didžiausias bulius“.

Donas Faustinas stovėjo, žiūrėdamas į aikštę, ir, man regis, niekas iš stovinčiųjų eilėse jo nesigailėjo. Tačiau jis vis dar atrodė ir gražus, ir išdidus; bet laikas ėjo, o kelias buvo tik vienas.

„Donai Faustinai! – šūktelėjo kažkas. – Ko tu lauki, donai Faustinai?“

„Jis rengiasi vemti“, – atsiliepė kitas, ir vyrai aikštėje nusijuokė.

„Donai Faustinai! – sušuko vienas valstietis. – Jei labai nori, vemk. Man vis tiek“.

Paskui, žiūrim, donas Faustinas pažvelgė išilgai eilių ir, pamatęs kitapus aikštės skardį ir prarają už jo, staiga apsisuko ir nėrė atgal pro *ayuntamiento* duris.

Aikštėje sugriaudė juokas, ir kažkas plonu balsu riktelėjo: „Kur bėgi, donai Faustinai? Kur bėgi?“

„Nulėkė išsivemt“, – sušuko kitas, ir vėl visi nusikvatojo.

Paskui pamatėm, kaip donas Faustinas vėl išėjo, o jam iš paskos Pablas su medžiokliniu šautuvu. Visa dono Faustino narsa buvo dingusi. Pamačius vyrų eiles, jam išgaravo pasipūtimas, ir, kai jis ėjo, lydimas Pablo, atrodė, jog Pablas valo gatvę, o donas Faustinas – šiukšlės, kurias jis stumia prieš save. Donas Faustinas išėjo žegnodamasis ir melsdamasis, o paskui užsidengė delnais akis ir žengė laiptais žemyn į tarpueilį.

„Nekliudykit! – šūktelėjo kažkas. – Nelieskit jo!“

Visi suprato, ir niekas nepalietė dono Faustino, ir jis, drebančiomis rankomis užsidengęs akis ir krutindamas lūpas, žengė į tarpueilį.

Niekas nieko nesakė ir niekas jo nepalietė, o jis, vos įstengęs nueiti pusę kelio iki skardžio, sustojo ir parpuolė ant kelių.

Niekas jo nemušė. Aš leidaus išilgai eilių pasižiūrėti, kas jam atsitiko, ir vienas valstietis pasilenkė, pastatė jį ant kojų ir tarė: „Kelkis, donai Faustinai, eik toliau. Bulius dar neišleistas“.

Donas Faustinas nebepaėjo, ir valstietis juodu palaidiniu paėmė jį už parankės iš vienos pusės, o kitas valstietis juodu

palaidiniu ir piemens batais prilaikė iš kitos, ir donas Faustinas ėjo tarp eilių, užsidengęs delnais akis, be perstojo krutindamas lūpas, ir dailiai sušukuoti geltoni jo plaukai žvilgėjo saulėje, ir, jam einant pro šalį, valstiečiai sakė: *„Don Faustino, buen provécho.* Donai Faustinai, gero apetito“, o kiti sakė: *„Don Faustino, a sus ordenes.* Donai Faustinai, jūsų paslaugoms“, o vienas, kuris pats buvo apsijuokęs per bulių kovą, sakė: *„Don Faustino, matador, a sus ordenes“,* o dar vienas sakė: „Donai Faustinai, danguje yra gražių mergaičių, donai Faustinai“. Ir valstiečiai vedė doną Faustiną tarpueiliu, laikydami už parankių, kad neparvirstų, o jis ėjo, užsidengęs delnais akis. Tačiau, matyt, jo žiūrėta pro pirštus, nes, privestas prie skardžio krašto, vėl suklupo, parpuolė ant žemės ir, įsitvėręs žolės, ėmė kartoti: „Ne! Ne! Pasigailėkit! NE! Pasigailėkit! Ne! Ne!“

Paskui valstiečiai, kurie jį atvedė, ir tie nuožmieji, galiniai, vikriai pritūpė už jo ir stipriai pastūmė, ir jis nulėkė žemyn, taip ir negavęs nė smūgio, ir girdėjom, kaip krisdamas jis garsiai ir plonai rėkė.

Štai tada aš supratau, kad žmonės sužiaurėjo, ir taip pasidarė visų pirma dėl dono Rikardo keiksmų, o antra – dėl dono Faustino bailumo.

„Duokit kitą!“ – sušuko vienas valstietis, o kitas paplojo jam per nugarą ir tarė: „Donas Faustinas! Čia tai bent! Donas Faustinas!“

„Jį jau pats didžiausias bulius pasitiko, – pasakė kitas. – Dabar nė vėmimas jo nebeišgelbės“.

„Kaip gyvas, – tarė vienas valstietis, – nesu matęs nieko panašaus kaip donas Faustinas“.

„Jų dar yra daugiau, – sako kitas. – Kantrybės! Kas žino, ką dar pamatysim“.

„Dėl manęs – tegu bus milžinai ir nykštukai, – tarė pirmasis valstietis. – Tegu bus negrai ir neregėti Afrikos žvėrys. Bet jau niekad niekad nebepamatysiu kito tokio reginio kaip donas Faustinas. Na, duokit dar vieną! Greičiau. Duokit kitą!"

Girtuokliai leido per rankas anyžinės ir konjako butelius, kurių buvo prisigrobę iš fašistų klubo baro, ir gėrė kaip vyną, ir daugeliui vyrų, stovinčių eilėse, taip pat truputį mušė į galvą, išgėrus po stiprių įspūdžių, kada perėjo donas Benitas, donas Federikas, donas Rikardas ir ypač donas Faustinas. Tie, kurie negėrė svaigalų iš butelių, gėrė iš odinių vynmaišių, kuriuos leido per rankas, ir vienas padavė man vynmaišį, ir aš paleidau sau į gerklę ilgą šalto vyno čiurkšlę iš odinio *bota,*[1] nes irgi buvau ištroškusi.

„Nuo žudymo labai troškina", – tarė man žmogus, davęs vyno.

„*Qué va,* – pasakiau aš. – Ar tu ką nužudei?"

„Mes nužudėm keturis, – išdidžiai atsakė jis. – Neskaitant *civiles.* Ar teisybė, kad tu nušovei vieną *civil?*"

„Nė vieno, – atsakiau. – Kai išgriuvo siena, aš, kaip ir kiti, šaudžiau į dūmus, ir tiek".

„Kur tu gavai pistoletą, Pilara?"

„Iš Pablo. Pablas jį man atidavė, nušovęs *civiles*".

„Nušovė šituo pistoletu?"

„Šituo, – pasakiau. – O paskui apginklavo mane".

„Ar galiu pasižiūrėt, Pilara? Galiu pačiupinėt?"

„Kodėl ne", – atsakiau, ištraukiau iš už virvės pistoletą ir padaviau jam. Man pasidarė įdomu, kodėl niekas daugiau nebeišeina, ir kaip tik tada pamačiau tarpduryje doną Giljermą Martiną, tą patį, iš kurio krautuvės buvo paimti spragilai, piemenų lazdos ir

[1] Vynmaišio *(isp.).*

medinės šakės. Donas Giljermas buvo fašistas, bet šiaip negalėjai pasakyti prieš jį nė pusės žodžio.

Tiesa, už spragilų dirbimą mokėjo jis mažai, tačiau ir pardavinėjo juos pigiai, o jeigu kas nenorėjo pirkti pas doną Giljermą, galėjo pasidaryti pats, ir tada kainavo tik medis ir oda. Buvo jis storžievis ir neabejotinas fašistas, priklausė fašistų klubui, sėdėjo popietėm bei vakarais pintame krėsle priešais klubą, skaitė *El Debate*, pakišęs nublizginti batus, gėrė vermutą su selteriu ir valgė spragintus migdolus, džiovintas krevetes ir ančiuvius. Tačiau už tai nežudoma, ir jeigu ne dono Rikardo Montalvo keiksmai ir ne apverktina scena su donu Faustinu, ir ne apgirtimas po visų įspūdžių, aš tikiu – kas nors tikriausiai būtų sušukęs: „Tegu eina donas Giljermas ramybėje. Paėmėm jo spragilus. Paleiskit jį“. Nes mūsų miestelio žmonės yra tokie geri, kokie gali kitąkart būti žiaurūs, jie iš prigimties sąžiningi ir stengiasi elgtis teisingai.

Tačiau dabar vyrai sužiaurėjo, kai kurie pasigėrė arba apkvaito, ir visi buvo toli gražu nebe tokie kaip tada, kai išėjo donas Benitas. Niekam gėrimas neteikia tiek malonumo, kiek man, ir nežinau, kaip yra kitose šalyse, tačiau Ispanijoje žmonės, pasigėrę nuo ko nors kito, bet ne nuo vyno, esti itin bjaurūs ir elgiasi taip, kaip paprastai niekados nesielgtų. Ar tavo tėvynėj taip nebūna, *Inglés?*

– Būna, – atsakė Robertas Džordanas. – Kai buvau septynerių metų, mane motina nusivežė į Ohajo valstiją, į vestuves, kur kartu su viena mergaite turėjau nešti gėles...

– Tu nešei gėles? – paklausė Marija. – Kaip gražu!

– Tame mieste ant žibinto stulpo pakorė, o paskui sudegino negrą. Ten buvo lankinė lempa. Ją nuleisdavo ir pakeldavo tokiu prietaisu. Ir jie iš pradžių pakėlė negrą tuo prietaisu, bet jis sulūžo...

– Negrą, – tarė Marija. – Koks žiaurumas!

– Ar jie buvo girti? – paklausė Pilara. – Ar buvo tokie girti, kad sudegino negrą?

– Nežinau, – atsakė Robertas Džordanas. – Nes aš žiūrėjau pro lango užuolaidų apačią. Namas stovėjo ant kampo, kur buvo tas žibinto stulpas. Gatvė buvo pilna žmonių, ir, kai negrą pakėlė antrą kartą...

– Jei buvai septynerių metų ir žiūrėjai iš kambario, tai, aišku, negalėjai suprasti, ar jie girti, ar ne, – pasakė Pilara.

– Žodžiu, kai negrą pakėlė antrą kartą, motina nutempė mane nuo lango, ir daugiau nebemačiau, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet vėliau ne sykį įsitikinau, kad girti žmonės yra tokie pat ir mano tėvynėj. Šlykštūs ir žiaurūs.

– Septynerių metų tu buvai per mažas, – tarė Marija. – Per mažas žiūrėti į tokius dalykus. Aš negrą esu mačiusi tik cirke. Nebent marokiečiai yra negrai.

– Vieni negrai, kiti ne negrai, – pasakė Pilara. – Galėčiau papasakoti tau apie marokiečius.

– Aš geriau už tave galėčiau papasakoti, – pasakė Marija. – Taip, geriau už tave.

– Nereikia, – tarė Pilara. – Negadink sau nervų. Apie ką aš kalbėjau?

– Sakei, kad eilėse stovintys vyrai pasigėrė, – pasakė Robertas Džordanas. – Pasakok toliau.

– Girtumu to nepavadinsi, – pasakė Pilara. – Ne, jie dar toli gražu nebuvo girti. Bet tai buvo jau kitokie žmonės, nes, kai išėjo donas Giljermas, tiesus, trumparegis, žilagalvis, vidutinio ūgio, su marškiniais be apykaklės, stabtelėjo, persižegnojo, pasižiūrėjo tiesiai priešais save ir, nors be akinių silpnai matė, žengė pirmyn oriai ir ramiai, – jo išvaizda galėjo sukelti tik gailestį, tačiau kaž-

kas aikštėje sušuko: „Čionai, donai Giljermai! Čia, čia, donai Giljermai! Čionai! Visos jūsų prekės pas mus".

Jie taip įsilinksmino, šaipydamiesi iš dono Faustino, kad dabar net nebematė, jog donas Giljermas yra kitoks žmogus, ir kad jeigu jau reikia jį nužudyti, tai greitai ir be pažeminimo.

„Donai Giljermai! – šūktelėjo kitas. – Gal pasiųsti, kad atneštų iš namų akinius?"

Donas Giljermas neturėjo savo namo, kadangi nebuvo turtingas, medinių įnagių krautuvėlė davė mažai pelno, ir fašistu jis tapo tik mėgdžiodamas turtuolius. Be to, jis buvo fašistas todėl, kad turėjo religingą žmoną ir iš meilės jai pats pasidarė religingas. Donas Giljermas nuomojo butą ketvirtame name nuo aikštės kampo, ir, jam stovint ir žiūrint trumparegėmis akimis į vyrų eiles, dvi eiles, tarp kurių, žinojo, reikės pereiti, jo buto balkone sukliko moteris. Ji pamatė jį nuo balkono, ir tai buvo jo žmona.

„Giljermai! – šaukė ji. – Giljermai! Palauk, ir aš su tavim".

Donas Giljermas pasuko galvą į šauksmo pusę. Moters jis neįžiūrėjo. Norėjo kažką pasakyti, bet neįstengė. Tada pamojavo ranka į tą pusę, kur šaukė moteris, ir žengė į tarpueilį.

„Giljermai! – šaukė ji. – Giljermai! O Giljermai! – ji siūbavo visu kūnu, įsikibusi rankomis balkono turėklų. – Giljermai!"

Donas Giljermas dar kartą pamojavo į balso pusę ir iškėlęs galvą žengė tarpueiliu, ir jei ne veido spalva, nebūtum pasakęs, ką jis jaučia.

Tada kažkoks girtuoklis, stovintis eilėje, pamėgdžiodamas ploną, virpantį jo žmonos balsą, suspigo: „Giljermai!", ir donas Giljermas puolė jį, nieko nematydamas, apsipylęs ašaromis, ir tas smarkiai trenkė spragilu jam per veidą, ir donas Giljermas, parblokštas smūgio, atsisėdo ir ėmė raudoti, bet ne iš baimės, ir

girtuokliai puolė daužyti jį, o vienas užšoko raitas jam ant pečių ir daužė su buteliu. Tada daugel vyrų pasitraukė iš eilių, ir jų vietas užėmė girtuokliai; jie lig tol šūkalojo patyčias ir nešvankybes pro *ayuntamiento* langus.

Mane pačią smarkiai paveikė Pablo susidorojimas su *guardia civil.* Bjauru tai buvo, bet aš galvojau: jeigu taip reikia, tai taip ir turi būti, ir tenai bent jau nebuvo žiaurybių, o tik gyvybės atėmimas. Kaip mes visi per šiuos metus patyrėm, nors tai ir yra bjauru, tačiau neišvengiama, jei norim laimėti karą ir išsaugoti Respubliką.

Kada atitvėrė aikštę ir vyrai sustojo į eiles, man šis Pablo sumanymas patiko, nors ir pasirodė keistas, nes žinojau, kad visa, ką turime padaryti, reikia daryti padoriai, kad nebūtų bjauru. Suprantama, jeigu žmonės turi nubausti fašistus, tai geriau, kad prie to prisidėtų visi, ir aš pati norėjau prisiimti dalį kaltės lygiai su kitais, panašiai kaip tikėjausi kartu su visais naudotis gerove, kai miestas bus mūsų. Tačiau po susidorojimo su donu Giljermu man pasidarė gėda ir bjauru, ir kai vieton tų, kurie pasitraukė, protestuodami prieš dono Giljermo nužudymą, į eiles suėjo girtuokliai ir valkatos, aš panorau nebeturėti su visu tuo nieko bendra, nuėjau į aikštės pakraštį ir atsisėdau ant suolelio paunksmėj.

Prie manęs šnekėdamiesi priėjo du valstiečiai, stovėję eilėse, ir vienas jų kreipėsi į mane: „Kas tau, Pilara?“

„Nieko, žmogau“, – atsakiau.

„Netiesa, – tarė jis. – Sakyk, kas yra“.

„Atrodo, aš jau soti iki kaklo“, – pasakiau.

„Mes irgi“, – sako jis, ir jiedu atsisėdo ant suolelio. Vienas turėjo vynmaišį ir padavė man.

„Prasiskalauk gerklę“, – pasakė jis, o antrasis, tęsdamas jų ankstesnį pokalbį, sako: „Blogiausia, kad tokie dalykai prišauks

nelaimes. Niekas neįtikins manęs, kad štai šitoks dono Giljermo sudorojimas neprišauks nelaimės".

O pirmasis sako: „Jeigu jau žudyti, – o aš dar nežinau, ar tai būtina, – tai nužudykim juos visus garbingai ir be patyčių".

„Na, aš dar suprantu, kada šaiposi iš dono Faustino, – tarė antrasis. – Jį juk visi laikė juokdariu, o ne rimtu vyru. Bet tyčiotis iš tokio rimto žmogaus kaip donas Giljermas – žema".

„Aš soti iki kaklo", – pasakiau jam, ir tai buvo tikra tiesa, kadangi man darėsi bloga ir mušė prakaitas, ir norėjosi vemti, lyg užvalgius pašvinkusios žuvies.

„Na nieko, – tarė pirmasis valstietis. – Mes daugiau neprisidėsim. Bet įdomu, kas dedasi kituose miestuose".

„Dar nesutaisė telefono, – atsakiau aš. – Tai negerai, reikia sutvarkyti".

„Aišku, – pasakė jis, – Kažin, ar ne protingiau mums būtų imtis rengti miestą gynybai, o ne šitaip gaišuoti, žiauriai galabijant žmones".

„Einu, pakalbėsiu su Pablu", – pasakiau aš ir, atsikėlusi nuo suolelio, nuėjau prie arkados, vedančios prie *ayuntamiento* durų, nuo kurių išilgai aikštės driekėsi vyrų eilės. Jos nebebuvo nei tiesios, nei tvarkingos, ir daugelis vyrų atrodė girtutėliai. Šit vidury aikštės guli nuvirtę du vyrai ir perdavinėja vienas antram butelį. Vienas guli aukštielninkas ir, išgėręs gurkšnį, kad suriks it beprotis: „*Viva la Anarquia!*"[1] Po kaklu jis pasirišęs perpus raudoną, perpus juodą skarelę. Kitas sustaugia: „*Viva la Libertad!*",[2] paskui pamakaluoja ore kojomis ir vėl kad subaubs: „*Viva la Libertad!*" Jis irgi laiko perpus raudoną, perpus juodą skarelę ir mojuoja viena ranka ja, o kita – buteliu.

[1] Tegyvuoja anarchija! *(Isp.)*
[2] Tegyvuoja laisvė! *(Isp.)*

Vienas valstietis, pasišalinęs iš aikštės, stovi po arkada, su pasibjaurėjimu žiūri į juos ir sako: „Jau verčiau jie šauktų: „Tegyvuoja girtybė!“ Tai viskas, kuo jie tiki“.

„Jie net ir tuo netiki, – sako kitas valstietis. – Šitie nieko nesupranta ir niekuo netiki“.

Tuo metu vienas girtuoklių atsistojo, iškėlė virš galvos sugniaužtus kumščius ir suriko: „Tegyvuoja anarchija ir laisvė, ir nusišvilpt ant Respublikos!“

Antrasis girtuoklis, gulėjęs aukštielninkas, suėmė rėksniui už blauzdos ir apsivertė, ir tasai nugriuvo šalia, ir jiedu persivertė, tada tas, kuris pargriovė, apkabino rėksnį už kaklo, o paskui padavė butelį ir pabučiavo perpus raudoną, perpus juodą skarelę, ir jiedu abu išgėrė.

Tuo metu eilėse pasigirdo riksmai, tačiau, stovėdama po arkada, nemačiau, kas išeina iš *ayuntamiento,* nes ją užstojo susibūrusi prie durų minia. Mačiau tik, kad Pablas ir Kvatro Dedas savo medžiokliniais šautuvais kažką stumia lauk, bet nemačiau, ką tokį, todėl prasibroviau pro žmones, susigrūdusius prie durų.

Visi stumdėsi, fašistų kavinės kėdės ir staliukai buvo išvartyti, išskyrus vieną stalą, ant kurio, nuleidęs galvą ir išsižiojęs, gulėjo kažkoks girtuoklis, ir aš pakėliau kėdę, pastačiau prie kolonos ir užlipau ant jos pasižiūrėti per žmonių galvas.

Žmogus, kurį Pablas ir Kvatro Dedas varė lauk, buvo donas Anastasijas Rivas – tikras fašistas ir riebiausias žmogus miestelyje. Jis buvo grūdų pirklys ir kelių draudimo kompanijų agentas, taip pat už dideles palūkanas skolino pinigus. Stovėdama ant kėdės, mačiau, kaip jis nulipo laiptais ir žengė prie eilių: riebus sprandas išvirtęs ant marškinių apykaklės, plika galva blizga saulėje, bet į tarpueilį jis taip ir neįėjo, nes visi ėmė šaukti – ne

keli pavieniai, bet visi vienu metu. Kilo baisus triukšmas, girtuokliai staugdami puolė doną Anastasiją, eilės suiro, ir mačiau, kaip jisai, užsidengęs rankomis galvą, pargriuvo ant žemės, bet daugiau nieko nebemačiau, nes žmonės virste suvirto ant jo. O kai atsitraukė, donas Anastasijas gulėjo nebegyvas – jo galva buvo sudaužyta į šaligatvio plytas, ir eilių nebebuvo likę, tik palaida minia.

„Einam į vidų! – šūktelėjo kažkas. – Eime, pribaigsim anuos".

„Per sunkus, nenunešim, – tarė vienas žmogus ir paspyrė kniūbsčią dono Anastasijo lavoną. – Tegu čia lieka".

„Kam vilkti šitą taukų statinę prie skardžio? Tegu sau drybso".

„Eime, pribaigsim juos viduj! – šūkavo vienas vyras. – Eime!"

„Kam kept visą dieną tokiam karšty? – suriko kitas. – Eime į vidų!"

Minia susigrūdo po arkada. Visi rėkavo, stumdėsi ir erzėjo kaip galvijų banda, ir šūkavo: „Atidarykit! Atidarykit! Atidarykit!", nes sargybiniai, iširus eilėms, užrakino *ayuntamiento* duris.

Stovėdama ant kėdės, aš pro grotuotą langą mačiau *ayuntamiento* vidų, ir ten viskas tebebuvo kaip pirma. Kunigas stovėjo, o tie, kur buvo likę, klūpojo pusračiu aplink jį, ir visi meldėsi. Pablas sėdėjo ant didelio stalo priešais alkaldo krėslą, su savo medžiokliniu šautuvu per petį, nuleidęs kojas nuo stalo, ir sukosi cigaretę. Kvatro Dedas sėdėjo alkaldo krėsle, susikėlęs kojas ant stalo, ir rūkė. Visi sargybiniai su šautuvais sėdėjo savivaldybės narių krėsluose. Didžiųjų durų raktas gulėjo ant stalo šalia Pablo.

Minia traukė it kokią giesmę: „Atidarykit! Atidarykit! Atidarykit!", o Pablas sėdėjo lyg negirdėdamas. Jis kažką pasakė kunigui, tačiau per minios triukšmą neišgirdau ką.

Kunigas ir dabar neatsakė jam, o meldėsi toliau. Mane spaudė iš visų pusių, ir aš, stumdama prieš save kėdę, prisiyriau prie

sienos. Atsistojusi vėl ant kėdės, prikišau veidą prie pat lango ir įsikibau grotų. Ant kėdės užlipo kažkoks vyras ir atsistojo, apimdamas mane, ir nusitvėrė grotų gretimų virbų.

„Suluš kėdė“, – tariau aš jam.

„Na ir kas, – atsakė. – Tu žiūrėk. Žiūrėk, kaip jie poteriauja“.

Jis alsavo man į kaklą, ir nuo jo trenkė minios, rūgščių vėmalų ir pagirių smarve, o paskui, persilenkęs man per petį, įkišo veidą tarp grotų ir suriko: „Atidaryk! Atidaryk!“, ir atrodė, tartum visa minia jotų man ant nugaros, kaip kad sapne kartais joja velnias.

Dabar minia spaudė duris taip stipriai, kad tie, kur grūdosi iš užpakalio, maigė priekinius, o vienas drūtas girtuoklis su juodu palaidiniu ir perpus raudona, perpus juoda skarele po kaklu įsibėgėjo iš aikštės, trenkėsi į susigrūdusią minią ir parvirto, o paskui atsistojo, paėjo atgal, tada vėl įsibėgėjo ir trenkėsi į besigrumdančių vyrų nugaras šaukdamas: „Tegyvuoju aš ir tegyvuoja anarchija!“

Paskui, žiūriu, tas girtuoklis nuėjo nuo minios, atsisėdo, atsigėrė iš butelio, tada pamatė doną Anastasiją, kuris sutryptas tebegulėjo kniūbsčias ant grindinio, atsistojo ir nuėjo prie dono Anastasijo, ir pasilenkęs aplaistė iš butelio dono Anastasijo galvą ir drabužius, o paskui išsiėmė iš kišenės dėžutę degtukų ir ėmė braukyti degtukus, mėgindamas padegti doną Anastasiją. Tačiau stiprus vėjas gesino degtukus, ir tada jis atsisėdo šalia dono Anastasijo, lingavo galva ir gėrė iš butelio, ir kartkartėmis pasilenkęs patapšnodavo negyvam donui Anastasijui per pečius.

O minia nesiliovė šaukusi, reikalaudama atidaryti duris, ir vyras, kuris stovėjo su manimi ant kėdės, tvirtai įsikibęs lango grotų, rėkė man prie pat ausies, kurtindamas savo staugimu ir dusindamas smarve iš burnos, ir aš lioviausi žiūrėjusi į girtuoklį,

mėginantį padegti doną Anastasiją, ir vėl ėmiau žiūrėti į *ayuntamiento* salę. Tenai viskas tebebuvo kaip buvę: anie tebesimeldė klūpodami, prasegtais marškiniais, vieni nuleidę galvas, kiti pakėlę akis į kunigą ir į kryželį, kurį jis laikė rankose, ir kunigas, žvelgdamas jiems virš galvų, susikaupęs skubiai kalbėjo maldą, o už jų ant stalo sėdėjo Pablas su medžiokliniu per petį, jau užsidegęs suktinę, sūpuodamas kojomis, ir žaidė su raktu.

Mačiau, kaip Pablas, pasilenkęs į priekį, vėl kažką sako kunigui, tačiau per šauksmus negirdėjau ką. Kunigas neatsakė, meldėsi toliau. Tada iš tų, kurie meldėsi, pusračio pakilo vienas vyras, ir aš supratau, kad jis nori išeiti. Tai buvo donas Chosė Kastras, visų vadinamas donu Pepe, užkietėjęs fašistas, arklių pirklys, nedidelis, tvarkingas, nors ir nesiskutęs, su pižamos švarku, sukištu į pilkas dryžuotas kelnes. Jis pabučiavo kryželį, paskui, kunigo palaimintas, atsistojo, pasižiūrėjo į Pablą ir mostelėjo galva į duris.

Pablas papurtė galvą ir rūkė sau toliau. Mačiau, kaip donas Pepė kažką sako Pablui, tačiau nieko negirdėjau. Pablas neatsakė; jis tik vėl papurtė galvą ir linktelėjo į duris.

Paskui pamačiau, kaip donas Pepė pasižiūrėjo į duris, ir supratau, jog jis nežinojo, kad jos užrakintos. Pablas parodė jam raktą, ir jis valandėlę stovėjo, žiūrėdamas į jį, o paskui apsigręžė ir nuėjęs vėl atsiklaupė. Pamačiau, kaip kunigas atsisuko į Pablą, tas šyptelėjo ir parodė jam raktą, ir kunigas, atrodė, tik dabar suvokė, jog durys užrakintos, ir buvo bepurtąs galvą, bet tik palenkė ją ir meldėsi toliau.

Nežinau, kaip jie galėjo nesuprasti, jog durys užrakintos, nebent buvo labai pasinėrę į maldas ir apmąstymus, bet dabar, aišku, suprato; ir suprato, ką reiškia riksmai, ir jiems, matyt, pasidarė aišku, jog dabar viskas pasikeitė. Tačiau liko klūpoti, kaip ir lig tol.

Per riksmus nieko nebesigirdėjo, ir girtuoklis, stovįs ant kėdės su manimi, kratėsi įsikibęs grotų ir tol rėkė: „Atidarykit! Atidarykit!", kol užkimo.

Mačiau, kaip Pablas vėl kažką pasakė kunigui, tačiau kunigas neatsakė. Paskui pamačiau, kaip Pablas nusiėmė šautuvą ir atkišęs pabaksnojo kunigui per petį. Kunigas nekreipė dėmesio, ir Pablas, mačiau, pakratė galvą. Paskui per petį kažką pasakė Kvatro Dedui, o Kvatro Dedas kitiems sargybiniams, jie visi atsikėlė, nešini šautuvais nuėjo į salės galą ir sustojo tenai.

Mačiau, kaip Pablas vėl kažką pasakė Kvatro Dedui, ir tasai nustūmė į kampą prie sargybinių du stalus ir keletą suolų: užbarikadavo kampą. Pablas pasilenkė ir vėl pabaksnojo šautuvu kunigui per petį, tačiau tas visai nekreipė dėmesio, ir tiktai donas Pepė, mačiau, žiūri į jį, o kiti meldžiasi ir nieko nepaiso. Pablas palingavo galva, o paskui pamatęs, jog donas Pepė žiūri į jį, papurtė galvą ir pakėlęs parodė jam raktą. Donas Pepė suprato ir nuleido galvą, ir ėmė labai skubiai melstis.

Pablas nušoko nuo posėdžių stalo ir aplink jį nuėjo prie didžiulio alkaldo krėslo, stovinčio už stalo ant pakylos. Atsisėdo į krėslą ir susisuko cigaretę, žiūrėdamas į besimeldžiančius su kunigu fašistus. Jo veidas buvo be jokios išraiškos. Raktas gulėjo priešais jį ant stalo, didelis geležinis raktas, poros sprindžių ilgumo. Tada Pablas kažką šūktelėjo sargybiniams, ir vienas jų nuėjo prie durų. Mačiau, kad fašistai meldžiasi dar skubiau, ir supratau, jog jiems dabar viskas aišku.

Pablas kažką pasakė kunigui, tačiau kunigas neatsakė. Tada Pablas pasilenkė, paėmė raktą ir pamėtėjo sargybiniui prie durų. Sargybinis pagavo, ir Pablas nusišypsojo jam. Tada sargybinis įkišo raktą į spyną, pasuko ir patraukė duris į save, ir, kai minia ėmė griūti vidun, užsiglaudė už jų.

Mačiau, kaip jie suvirto į vidų, ir girtuoklis, stovįs ant kėdės šalia manęs, ėmė šaukti: „Ajajai! Ajajai! Ajajai!“ ir, užkišęs galvą, viską man užstojo, o paskui ėmė šaukti: „Duokit jiems! Pliekit! Tvatinkit! Galabykit juos!“ ir nustūmė mane į šalį, ir aš nieko nebemačiau.

Aš niūkt jam alkūne į pilvą ir sakau: „Girtuokli, kieno čia kėdė? Leisk man pasižiūrėt“.

Bet jis tik kratosi, įsitvėręs grotų, ir šaukia: „Kulkit juos! Daužykit! Daužykit! Va taip. Galabykit juos! Lupkit! *Cabrones! Cabrones! Cabrones!*“

Aš jam dūriau atsivėdėjusi alkūne ir sakau: „*Cabron!* Girtuokli! Leisk man pasižiūrėt“.

Tada jis suėmė abiem rankom man galvą ir nulenkė, kad jam būtų geriau matyti, ir, užsigulęs visu svoriu, šaukė: „Lupkit juos! Va taip. Daužykit!“

„Aš tave padaužysiu, kad daugiau nenorėsi“, – tariau aš ir dėjau į vieną jautrią vietą, jam suskaudo, ir jis paleido mano galvą ir susiėmė sau už ten ir sako: „*No hay derecho, mujer.* Moteriške, taip nevalia daryti“. Ir tada, pasižiūrėjusi pro grotas, pamačiau, jog salėje pilna vyrų, jie kulia lazdomis ir švaistosi spragilais, bado, tvatina, stumdo ir kiloja pasmeigę medinėm šakėm, kurios jau nebe baltos, o raudonos ir jau be ražų, ir visa salė ūžte ūžia, o Pablas sėdi didžiajame krėsle, pasidėjęs šautuvą ant kelių, ir žiūri, kaip tie daužo, bado, ir žmonės klykia lyg arkliai per gaisrą. Ir pamačiau, kaip kunigas, pasikaišęs skvernus, lipa per suolą, o puolantieji kapoja jį pjautuvais, o paskui kažkuris sugriebė jam už sutanos, pasigirdo klyksmas, ir pamačiau, kaip du vyrai pjautuvais kapoja jam nugarą, o trečias laiko už sutanos skvernų, kunigas tveriasi kėdės atlošo, ir tuomet kėdė, ant kurios stovėjau, triokšt sulūžo, ir mudu su girtuokliu nuvirtom ant grindinio,

dvokiančio vynu ir vėmalais, ir girtuoklis grūmoja man pirštu ir sako: „*No hay derecho, mujer, no hay derecho.* Galėjai sužalot“, ir žmonės lipo per mus, grūsdamiesi į *ayuntamiento* salę, ir aš temačiau tik jų kojas ir girtuoklį, kuris sėdėjo priešais mane, susiėmęs už tos vietos, kur aš kliudžiau.

Taip baigėsi susidorojimas su fašistais mūsų miestelyje, ir aš džiaugiuosi, kad nemačiau pačios pabaigos, ir jeigu ne girtuoklis, būčiau pamačiusi viską. Taigi ir iš jo buvo naudos, nes to, kas dėjosi *ayuntamiento* viduje, geriau buvo nematyti.

O kitas girtuoklis buvo dar įdomesnis. Kai, sulūžus kėdei, mes atsistojom, o žmonės tebesigrūdo į *ayuntamiento,* aš pamačiau aikštėje tą patį girtuoklį su perpus raudona, perpus juoda skarele, vėl kažką pilantį ant dono Anastasijo. Galva jam kreta ir mataruoja, ir jis pats vos nevirsta, tačiau vis laisto ir degioja degtukus, laisto ir degioja, ir aš priėjau prie jo ir sakau: „Ką tu čia darai, begėdi?“

„*Nada, mujer, nada* , – sako jis. – Netrukdyk“.

Ir gal todėl, kad aš priėjusi užstojau vėją, degtukas įsidegė, per dono Anastasijo švarko petį nubėgo mėlyna liepsna, girtuoklis pakėlė galvą ir baisingu balsu suriko: „Lavonus degina! Lavonus degina!“

„Kas?“ – paklausė kažkas.

„Kur?“ – sušuko kitas.

„Čia! – baubė girtuoklis. – Čia!“

Tada kažkas smarkiai tvojo girtuokliui spragilu per galvą, ir jis atvirto aukštielninkas, dar pasižiūrėjo į žmogų, kuris jam trenkė, ir išsitiesė šalia dono Anastasijo tarsi užmigęs. Žmogus daugiau jam nebetvojo, ir jis tebegulėjo ten ir tada, kai, išvalę *ayuntamiento,* vyrai įkėlė doną Anastasiją į vežimą ir drauge su kitais vakare nuvežė prie skardžio ir, kaip ir pirmuo-

sius, sumetė į upę. Miesteliui būtų buvę sveikiau, jeigu drauge būtų nusviedę ten porą trejetą dešimčių girtuoklių, ypač tų su perpus raudonom, perpus juodom skarelėm; ir jeigu pas mus dar kada bus kita revoliucija, mano nuomone, juos reikėtų išnaikinti pirmučiausiai. Bet tada mes to nežinojom. Sužinojom neilgai trukus.

Tačiau tą vakarą mes nežinojom, kas mūsų laukia. Po skerdynių *ayuntamiento* daugiau žudynių miestely nebuvo, bet susirinkimo tą vakarą nešaukėm, nes buvo per daug girtų. Neįmanoma buvo padaryti tvarkos, todėl susirinkimą atidėjom kitai dienai.

Tą naktį gulėjau su Pablu. Nederėtų to pasakoti tau, *guapa,* bet, kita vertus, tau pravartu žinoti, kaip būna; pagaliau tai, ką pasakoju, – tikra tiesa. Klausykis, *Inglés,* čia labai įdomu.

Taigi tą vakarą mes valgėm, ir viskas atrodė labai keistai. Visi buvo išvargę ir nešnekūs tarsi po audros ar potvynio, ar po kautynių. Aš pati jaučiau savy tuštumą, buvau išsekusi, prislėgta, kamavo gėda, graužė sąžinė, ir jaučiau, kad artėja nelaimės, štai kaip šįryt, praskridus lėktuvams. Ir tikrai – po trijų dienų užgriuvo nelaimės.

Pablas per vakarienę kalbėjo mažai.

„Ar tau patiko, Pilara?“ – galų gale sako jis, prisikimšęs pilną burną keptos ožkienos. Mes valgėm viešbuty, kur sustoja autobusai, ir kambaryje buvo pilna žmonių, visi dainavo, ir padavėjai nespėjo aptarnauti.

„Ne, – atsakiau aš. – Išskyrus doną Faustiną, man nepatiko“.

„O man patiko“, – sako jis.

„Viskas?“ – paklausiau.

„Viskas, – atsakė jis, atsipjovė peiliu didelį gabalą duonos ir ėmė dažyti padažą. – Viskas, išskyrus kunigą“.

„Tau nepatiko, kaip sudorojo kunigą?“ – nes aš žinojau, kad jis neapkenčia kunigų dar labiau negu fašistų.

„Aš juo nusivyliau“, – liūdnai atsakė Pablas.

Aplink visi dainavo, ir mes turėjom vos ne šaukte šaukti, kad girdėtume vienas antrą.

„Kodėl?“

„Jis numirė labai negražiai, – atsakė Pablas. – Be jokio orumo“.

„Iš kur bus tas orumas, jeigu jį užpuolė visa minia? – tariau aš. – Man regis, jis labai oriai laikėsi. Taip oriai, kaip tik galima“.

„Taip, – pasakė Pablas. – Bet paskutinę akimirką išsigando“.

„Kas neišsigąstų? – tariau aš. – Ar tu matei, ką jam darė?“

„Kaip nematysiu, – atsakė Pablas. – Bet, mano supratimu, numirė jis negražiai“.

„Bet kas jo vietoj būtų numiręs negražiai, – pasakiau aš jam. – Ko tu dar nori? Tai, kas dėjosi *ayuntamiento,* buvo mažių mažiausiai nepadoru“.

„Taip, – sutiko Pablas. – Trūko tvarkos. Betgi kunigas! Jis turi rodyti pavyzdį“.

„Man regis, tu kunigų nekenti“.

„Taip, – pasakė Pablas, atsipjaudamas duonos. – Betgi tai ispanų kunigas! Ispanų kunigas turi mirti gražiai“.

„Mano manymu, jis numirė ganėtinai gražiai, – pasakiau aš. – Su juo juk nesiceremonijo“.

„Ne, – erzėjo Pablas. – Aš juo nusivyliau. Visą dieną laukiau kunigo mirties. Buvau nusprendęs, jog jis turės paskutinis eiti tarp eilių. Laukiau su baisiausiu nekantrumu. Sakiau sau, bus ko pasižiūrėti. Niekad nebuvau matęs kunigo mirties“.

„Dar prisižiūrėsi, – tariau pašaipiai. – Sąjūdis dar tik prasidėjo“.

„Ne, – pasakė jis. – Aš nusivyliau“.

„Dabar, – tariau aš, – matyt, ir Dievą nustosi tikėjęs“.

„Tu nesupranti, Pilara. – pasakė jis. – Jis juk ispanų kunigas“.

„Na ir tauta – ispanai“, – pasakiau aš jam. Ir tikrai – kokie jie išdidūs, a, *Inglés?* Tai bent tauta!

– Reikia eiti, – tarė Robertas Džordanas. Jis pažvelgė į saulę. – Greit vidurdienis.

– Taip, – pasakė Pilara. – Tuoj eisim. Tik baigsiu apie Pablą. Tą naktį jis man sako: „Pilara, šiąnakt mudu nieko nedarysim“.

„Ką gi, – sakau aš. – Malonu girdėti“.

„Man rodos, būtų nepadoru, nužudžius tiek daug žmonių“.

„*Qué va*, – sakau aš jam. – Koks tu šventuolis! Manai, išgyvenusi tiek metų su matadorais, aš nežinau, kaip jie jaučiasi po koridos?“

„Ar tai tiesa, Pilara?“ – paklausė jis.

„Kada aš tau melavau?“ – atsakiau.

„Tikrai, Pilara, šiąnakt iš manęs nėra vyro. Tu nepyksi?“

„Ne, *hombre*, – pasakiau aš jam. – Bet kasdien, Pablai, žmonių nežudyk“.

Jis miegojo kaip kūdikėlis, ir aš pažadinau jį rytą, išaušus, tačiau pati tą naktį negalėjau užmigti, atsikėliau, sėdėjau ir žiūrėjau pro langą, ir mačiau mėnesienoje aikštę, kur dieną stovėjo eilės, ir blizgančius mėnesienoje medžius anapus aikštės, ir juodus jų šešėlius, ir suolus, taip pat apšviestus mėnulio, ir išmėtytus blizgančius butelius, ir skardį, nuo kurio mėtė į upę fašistus. Ir nesigirdėjo nė garso, tik vandens teškenimas fontane, o aš sėdėjau ir galvojau, kad mes pradėjom negražiai.

Langas buvo atdaras, ir viešbučio pusėje išgirdau raudant moterį. Išėjau į geležinį balkoną basa, ir mėnuo apšvietė aikštės namų fasadus, ir rauda sklido iš dono Giljermo namų balkono. Tai jo žmona klūpojo balkone ir verkė.

Tada grįžau į kambarį, atsisėdau ir stengiausi negalvoti, nes tai buvo viena iš dviejų blogiausių dienų mano gyvenime.

– O kokia buvo antroji? – paklausė Marija.

– Po trijų dienų, kai miestą užėmė fašistai.

– Nepasakok apie tai, – tarė Marija. – Nenoriu girdėti. Ir to gana. Jau ir to per daug.

– Sakiau, kad nesiklausytum, – pasakė Pilara. – Matai, aš juk nenorėjau, kad tu klausytumeis. Dabar sapnuosi baisybes.

– Nesapnuosiu, – pasakė Marija. – Bet daugiau nenoriu girdėti.

– Kada nors papasakosi man, – tarė Robertas Džordanas.

– Gerai, – pasakė Pilara. – Tačiau geriau, kad Marija negirdėtų.

– Aš ir nenoriu, – gailiai pasakė Marija. – Būk gera, Pilara. Ir nepasakok, man girdint, nes aš klausysiuos ir nenorėdama.

Jos lūpos virpėjo, ir Robertas Džordanas pamanė, kad ji pravirks.

– Būk gera, Pilara, nepasakok.

– Nesijaudink, kirptagalve, – pasakė Pilara. – Nesijaudink. O *Inglés* aš kada nors papasakosiu.

– Bet aš noriu būti su juo, – tarė Marija. – Ak Pilara, nepasakok visai.

– Papasakosiu, kai tu būsi užsiėmusi.

– Ne! Ne! Būk gera. Visai nereikia pasakot, – tarė Marija.

– Jeigu jau papasakojau, ką darėm mes, reikia teisybės dėlei papasakoti iki galo, – pasakė Pilara. – Bet tu negirdėsi.

– Pasišnekėkim apie ką nors gražaus, – tarė Marija. – Kam visą laiką kalbėt apie baisenybes?

– Judu su *Inglés,* – pasakė Pilara, – popiet liksit dviese, tada galėsit šnekėtis, apie ką norėsit.

– Jei taip, teateina greičiau popietė, – tarė Marija. – Skriste teatskrenda.

– Ateis, – pasakė jai Pilara. – Skriste atskris ir nuskris, ir rytdiena nuskris taip pat.

– Popietė, – tarė Marija. – Popietė. Teateina greičiau popietė.

Vienuoliktas skyrius

Nusileidęs iš kalnų pievos į miškingą slėnį, takelis kurį laiką vingiavo palei upokšnį, o paskui, palikęs jį šone, ėmė kilti aukštyn stačiu šlaitu, apaugusiu pušimis, ir, kai jie užkopė ant kalno, iš už medžio išėjo žmogus su karabinu.

– Stok! – sušuko jis. Paskui: – *Hola,* Pilara. Kas čia su tavim?

– Toksai *Inglés,* – atsakė Pilara. – Bet vardas krikščioniškas: Robertas. Rupūžė, tai statybė kalno!

– *Salud, camarada,* – tarė sargybinis Robertui Džordanui ir padavė ranką. – Kaip gyvuoji?

– Gerai, – atsakė Robertas Džordanas. – O tu?

– Aš irgi, – atsakė sargybinis.

Jis buvo jaunutis, siaurapetis ir liesas, kumpoka nosimi, plačių skruostų, pilkų akių. Be kepurės, plaukai – juodi ir susivėlę; ranką spustelėjo stipriai ir draugiškai. Žvilgsnis taip pat buvo draugiškas.

– Sveika, Marija, – tarė jis merginai. – Nepavargai?

– *Qué va,* Choakinai, – atsakė mergina. – Mes daugiau sėdėjom ir šnekėjom, negu keliavom.

– Tai tu tas sprogdintojas? – paklausė Choakinas. – Girdėjom, kad esi atvykęs.

– Taip, aš sprogdintojas, – atsakė Robertas Džordanas. – Nakvojau Pablo stovykloj.

– Malonu matyti, – pasakė Choakinas. – Ar vėl traukinį?

– Tu irgi buvai prie traukinio? – paklausė Robertas Džordanas ir nusišypsojo.

– Kaip nebūsiu! – pasakė Choakinas. – Ten mes ją ir radom, – jis šyptelėjo Marijai. – Išgražėjai, – tarė jai. – Ar tau sakė, kokia tu dabar graži?

– Labai ačiū, Choakinai, bet geriau patylėk, – atsakė Marija. – Tu irgi pagražėtum, jeigu apsikirptum.

– Aš tave nešiau, – tarė Choakinas merginai. – Ant pečių nešiau.

– Ne tu vienas, – storu balsu sududeno Pilara. – Kas jos nenešė? Kur senis?

– Stovykloj.

– Kur jis buvo vakar vakare?

– Segovijoj.

– Parnešė naujienų?

– Taip, – pasakė Choakinas. – Yra naujienų.

– Gerų ar blogų?

– Atrodo, blogų.

– Lėktuvus matėt?

– Oi, – tarė Choakinas ir papurtė galvą. – Neminėk tu man jų. Drauge sprogdintojau, kas tai per lėktuvai?

– Bombonešiai „Heinkeliai 111“. Naikintuvai „Heinkeliai“ ir „Fiatai“, – pasakė Robertas Džordanas.

– Kas tie didieji su žemais sparnais?

– „Heinkeliai 111“.

– Vadink kaip nori, vis vien baisūs, – pasakė Choakinas. – Bet aš jus gaišinu. Eime, nuvesiu pas komendantą.

– Pas komendantą? – paklausė Pilara.

Choakinas rimtai linktelėjo.

– Man labiau patinka negu „vadas“, – pasakė jis. – Kariškiau skamba.

– Daraisi baisus kareivis, – tarė Pilara ir nusijuokė.

– Kareivis ne kareivis, – pasakė Choakinas, – bet man kariški pavadinimai labiau patinka, nes ir įsakymai tuomet aiškesni, ir disciplina geresnė.

– Štai kur tavo skonio žmogus, *Inglés,* – tarė Pilara. – Labai rimtas berniukas.

– Gal panešėti tave? – paklausė Choakinas merginą ir uždėjo ranką jai ant peties, ir nusišypsojo, žiūrėdamas į akis.

– Užteks to vieno karto, – pasakė Marija. – Labai ačiū.

– O ar tu prisimeni? – paklausė Choakinas.

– Prisimenu, kad nešė, – atsakė Marija. – Tavęs neatsimenu. Atsimenu čigoną, nes jis dažnai mane numesdavo. Ačiū tau, Choakinai, ir aš kada nors tave panešėsiu.

– O aš gerai prisimenu, – pasakė Choakinas. – Prisimenu, kaip turėjau tave už kojų, o tu gulėjai man ant peties, o galva ir rankos maskatavo man palei nugarą.

– Tavo gera atmintis, – pasakė Marija ir nusišypsojo jam. – Aš nieko neprisimenu. Nei tavo rankų, nei pečių, nei nugaros.

– Nori, pasakysiu vieną dalyką? – paklausė ją Choakinas.

– Ką?

– Aš džiaugiausi, kad tu tabaluoji man už nugaros, nes iš užpakalio į mus šaudė.

– Tai begėdis, – tarė Marija. – O ar čigonas mane irgi dėl to labai ilgai nešė?

– Taip, ir dar dėl to, kad galėtų palaikyti tave už kojų.

– Didvyriai, – tarė Marija. – Mano gelbėtojai.

– Klausyk, *guapa,* – tarė jai Pilara. – Šitas berniukas tave ilgai nešė, ir tuo metu tavo kojos niekam nerūpėjo. Tada mums rūpėjo tik kulkos. Ir jei būtų tave numetęs, jis tuoj būtų atsidūręs ten, kur nesiekė kulkos.

– Aš jam padėkojau, – pasakė Marija. – Kada nors ir aš jį panešėsiu. Negalima ir pajuokauti! Negi man verkti, kad jis mane nešė?

– Aš būčiau tave pametęs, – tebeerzino ją Choakinas. – Bet bijojau, kad Pilara nenušautų.

– Nieko aš nesu nušovus, – pasakė Pilara.

– *No hace falta,* – pasakė jai Choakinas. – Tau nereikia šaudyti. Tavo liežuvio žmonės bijo labiau nei mirties.

– Kaip kalbi! – tarė Pilara. – O buvai toks mandagus berniukas. Ką tu veikei prieš sąjūdį, berneli?

– Nieko ypatinga, – atsakė Choakinas. – Man buvo tik šešiolika metų.

– Na, bet ką?

– Batus kartais...

– Taisei?

– Ne. Valydavau.

– *Qué va,* – pasakė Pilara. – Veikei ir kitką, – ji nužvelgė jo rudą veidą, lankstų liemenį, plaukų kupetą ir valandėlę stebėjo greitą, lengvą jo eiseną. – Kodėl tau nepasisekė?

– Kas nepasisekė?

– Kas? Pats žinai kas. Tebeaugini kaselę.

– Turbūt dėl to, kad bijojau, – pasakė vaikinas.

– Nuaugęs tu gražiai, – tarė jam Pilara. – Bet iš veido šiaip sau. Sakai, bijojai, ką? Kai sprogdinom traukinį, drąsos tau užteko.

– Dabar nebebijau, – tarė vaikinas. – Nė trupučio. Juk matėm dalykų, baisesnių ir pavojingesnių negu buliai. Paprasčiausias

kulkosvaidis pavojingesnis už bet kokį bulių. Bet jeigu dabar atsidurčiau arenoj prieš bulių, kažin ar suvaldyčiau kojas.

– Jis norėjo būti matadoras, – paaiškino Pilara Robertui Džordanui. – Bet bijojo.

– Ar mėgsti bulių kovas, drauge sprogdintojau? – Choakinas nusišypsojo, parodydamas baltus dantis.

– Labai, – atsakė Robertas Džordanas. – Labai labai.

– Gal teko matyti Valjadolide? – paklausė Choakinas.

– Taip. Rugsėjo mėnesį per feriją.

– Tai mano gimtinė, – pasakė Choakinas. – Puikus miestas, tačiau ko tik neiškentė tenykščiai *buena gente,* gerieji žmonės, per šį karą! – paskui paniuręs pridūrė: – Ten sušaudė mano tėvą. Ir motiną. Paskui svainį, o neseniai ir seserį.

– Žvėrys, – pasakė Robertas Džordanas.

Kiek kartų jo tai girdėta! Kiek kartų matyta, kaip sunku žmogui ištarti tokius žodžius! Kiek kartų matyta, kaip sudrėksta akys ir prikimsta balsas, per jėgą tariant: mano tėvas, brolis, motina, sesuo. Neįmanoma atsiminti, kiek kartų jis girdėjo žmones šitaip kalbant apie artimuosius, kurių yra netekę. Beveik visada jie prasitardavo taip, kaip šitas vaikinas: nelauktai, užėjus kalbai apie gimtąjį miestą. O tu visada atsakydavai: „Žvėrys".

Tu tik išgirsti, kad ištiko nelaimė, ir tiek. Tu nesi matęs, kaip krinta tėvas, nesi matęs taip aiškiai, kaip dabar, prie upokšnio, kai Pilara pasakojo apie fašistų išžudymą. Žinai tik, kad tėvas žuvo kieme ar prie sienos, lauke, sode ar naktį, sunkvežimio žibintų šviesoj, kur nors pakelėje. Iš kalnų tau yra tekę matyti mašinos šviesas ir girdėti šūvius, o paskui nusileisti ir rasti pakelėj lavonų. Tu nesi matęs, kaip sušaudo motiną ar seserį, ar brolį. Tu apie tai tik išgirsti; girdi šūvius; ir matai lavonus.

Pilara privertė jį pamatyti, kaip tai dėjosi jos miestelyje.

O, kad ši moteris mokėtų rašyti! Jis pabandys aprašyti ir, jei jam seksis ir nebus pamiršęs, galbūt sugebės papasakoti taip, kaip ji. Viešpatie, kaip ji pasakoja! Geriau už Kevedą, pagalvojo jis. Jisai nėra apsakęs kokio nors dono Faustino mirties geriau už ją. O kad gebėčiau parašyti tokį apsakymą, galvojo jis. Apsakymą apie tai, ką darėm mes. Ne apie tai, ką mums darė anie. Tokių dalykų jis nemažai žino. Ganėtinai prisiklausė užnugaryje. Tačiau reikia, be to, pažinti žmones. Reikia žinoti, kaip jie gyveno seniau.

Kadangi mes nuolat kilnojamės iš vietos į vietą ir mums nereikia pasilikti ir laukti bausmės, mes taip ir nesužinom, kaip viskas iš tikrųjų baigiasi, galvojo jis. Užeini į valstiečio namus. Ateini naktį, pavakarieniauji su jo šeima. Dieną tave paslepia, o kitą naktį tavęs nebėra. Tu padarei savo darbą ir pasišalinai. Kitą kartą apsilankęs tame krašte sužinai, kad juos sušaudė. Ir viskas.

Tačiau tavęs niekados nebūna ten, kai tai atsitinka. Partizanai sunaikina, ką reikia sunaikinti, ir pasitraukia. O valstiečiai lieka, ir bausmė tenka jiems. Tai, ką ji pasakojo, aš žinojau ir seniau, galvojo jis. Tai, ką mes darėme jiems sąjūdžio pradžioje. Seniai žinojau ir piktinausi, o žmonės apie tai pasakodavo įvairiai: be gėdos ir su gėda, girdamiesi, didžiuodamiesi, teisindami, aiškindami, neigdami. Tačiau šita velnio boba pasakojo taip, kad pamačiau viską, lyg pats būčiau ten buvęs.

Ką gi, pagalvojo jis, gyveni ir mokaisi. Baigęs mokslą, daug žinosi. Šiame kare mokslo semiesi klausydamasis. Ir išmokai tu tikrai nemažai. Turėjai laimės prieš karą dešimt metų kasmet pagyventi Ispanijoje. Tuo, kuris moka ispaniškai, žmonės labiau pasitiki. Pasitiki, jei gerai supranti kalbą ir moki tarmiškai, ir pažįsti daug vietovių. Apskritai ispanas ištikimiausias savo kaimui. Svarbiausia, aišku, Ispanija, paskui gentis, paskui provincija,

paskui kaimas, šeima ir galiausiai amatas. Jei moki ispaniškai, jis iš karto nusiteiks tau palankiai; jei pažįsti jo provinciją – dar geriau; bet jeigu žinai jo kaimą ir jo amatą, esi jam toks savas, koks tik gali būti savas svetimšalis. Robertas Džordanas laisvai kalbėjo ispaniškai, ir žmonės retai kada elgėsi su juo kaip su svetimšaliu; nebent susimokę prieš jį.

Aišku, būna, kad jie susimoko prieš tave. Susimoko dažnai, tačiau gali susimokyti prieš bet ką. Susimoko ir prieš saviškius: jeigu jų trys, dviese susimoko prieš trečiąjį, o paskui abu išduoda vienas antrą. Ne visada, bet gana dažnai, kad būtų galima apibendrinti.

Taip nedera galvoti; tačiau kas gi jo minčių cenzorius? Niekas kitas, tik jis pats. Defetizmo jis neįsikalbės. Svarbiausia – tai laimėti karą. Jei karo nelaimėsime, viskas bus prarasta. Tačiau jis stebi ir klausosi, ir viską įsimena. Jis dalyvauja kare, absoliučiai atsidavęs Respublikai ir kuo skrupulingiausiai vykdydamas savo pareigą. Tačiau niekas nėra valdovas jo minčių nei jo gebėjimo matyti ir klausytis; o išvadas, jeigu reikės, jis galės padaryti ir vėliau. Ir medžiagos tam pakaks. Jau dabar pakanka. Kartais net per daug.

Štai kad ir šita pati Pilara, galvojo jis. Kad ir kas atsitiktų, jei bus laiko, ji turės baigti man pasakoti. Tik pažiūrėk, kaip ji žingsniuoja su tais dviem vaikais. Ką gražesnio užaugino Ispanija negu šią trijulę? Jinai tarsi kalnas, o vaikinas ir mergina lyg jauni medeliai. Senieji medžiai iškirsti, o atžalos auga sveikos, kaip štai jie. Tiek išgyvenę, tačiau juodu atrodo tokie žvalūs ir sveiki, ir tyri, ir neliesti, tartum niekad nepažinę skausmo. O juk, pasak Pilaros, Marija tik neseniai atsigavo. Buvo, matyt, visai palūžusi.

Jis prisiminė jaunutį belgą iš vienuoliktosios brigados, jis buvo užsirašęs savanoriu drauge su penkiais kitais vaikinais iš to

paties kaimo. Kaime gyveno apie du šimtus žmonių, ir vaikinas iki tol niekur nebuvo iš jo išvykęs. Kai Robertas Džordanas Hanso brigados štabe pirmą kartą pamatė tą vaikiną, kiti penki jo tautiečiai buvo žuvę, ir vaikinas buvo smarkiai palūžęs, ir jį paėmė į štabą patarnauti prie stalo. Buvo jis šviesiaplaukis, stambaus raudono flamandiško veido, didelėmis nevikriomis kaimiečio rankomis ir, nešiodamas patiekalus, vaikščiojo sunkiai ir nerangiai it darbinis arklys. Ir visą laiką verkė. Žmonėms valgant, jis be perstojo tyliai verkė.

Pasižiūri – verkia. Paprašai vyno – verkia, paduodi lėkštę įdėti mėsos – verkia; tik nusisuka į šalį. Paskui aprimsta; bet vos pasižiūri į jį, akys jam pritvinsta ašarų. Laukdamas patiekalų, verkė virtuvėje. Visi buvo jam labai švelnūs. Bet tai nepadėjo. Reikės sužinoti, koks tolesnis jo likimas: ar jis atsigavo ir galėjo grįžti į frontą.

Marija gerokai pasitaisius. Bent taip atrodo. Tačiau jis ne psichiatras. Psichiatrė – Pilara. Kartu praleista naktis buvo, matyt, jiems abiem į sveikatą. Taip, jei tik tuo nesibaigs. Jam, be abejo, tai buvo į sveikatą. Šiandien jis jaučiasi puikiai: stiprus ir sveikas, ir ramus, ir laimingas. Užduotis, kurią reikės įvykdyti, pavojinga, tačiau jam juk velniškai sekasi. Jis atliko ne vieną tokią užduotį, grėsusią pavojumi. Grėsusią pavojumi – štai jis mąsto ispaniškai. Marija nuostabi.

Tu pažiūrėk į ją, tarė jis sau. Na, pažiūrėk į ją.

Jis žiūrėjo, kaip ji linksmai žingsniuoja saulės spinduliuose su prasegtais pakaklėje marškiniais. Jos eisena kaip jauno kumeliuko, pagalvojo jis. Tokią retai sutiksi. Taip nebūna. Gal iš viso nieko nebuvo, pagalvojo jis. Galbūt susapnavai ar išsigalvojai, o tikrovėje to visai nebuvo? Gal čia kaip tas sapnas, kada moteris, kurią matei filme, ateina naktį pas tave į guolį ir būna tau

švelni ir miela. Jis su daugeliu šitaip gulėjo. Garbo jis ir dabar prisimena; ir Harlou. Taip, Harlou buvo daug kartų. Gal čia irgi toks pat sapnas?

Jis dar prisimena, kaip prieš puolimą ties Posoblanku pas jį atėjo Garbo; vilkėjo minkštą, švelnų it šilkas vilnonį megztinį, ir jis apkabino ją, ir ji pasilenkė, ir plaukai nuslydo ir uždengė jam veidą, ir ji paklausė, kodėl jis jai niekad nesakęs, kad myli ją, juk jinai jau seniai jį mylinti. Ji nebuvo nei drovi, nei šalta, nei nepasiekiama. Buvo gera laikyti ją glėbyje, ir buvo ji švelni ir miela, ir tokia, kaip kadaise su Džeku Gilbertu, ir atrodė, jog taip yra iš tikrųjų, ir jis mylėjo ją labiau negu Harlou, nors Garbo atėjo pas jį tiktai kartą, o Harlou... Gal čia irgi toks pat sapnas?

O gal ir ne, tarė jis sau. Gal man tereikia ištiesti ranką – ir paliesčiau Mariją, tarė jis sau. O gal bijai, tęsė, kad nepaaiškėtų, jog to nebuvo, jog tai netiesa, jog tai nelyginant sapnas apie tai, kaip ateina filmuose matytos moterys ar tavo buvusios merginos ir guli su tavimi tame maiše ant plikos aslos, ant šiaudų daržinėse, arklidėse, *corrales*[1] ir *cortijos,*[2] miškuose, garažuose, sunkvežimiuose, Ispanijos kalnuose? Visos jos ateidavo pas jį į maišą, jam užmigus, ir būdavo daug meilesnės negu gyvenime. Gal ir dabar tas pats? Gal tu bijai paliesti ją, bijai įsitikinti, ar tai tiesa? Galbūt bijai ir tikriausiai viską tik įsivaizdavai ar susapnavai?

Jis žengė žingsnį į šoną ir uždėjo ranką merginai ant peties. Po nudėvėta medžiaga pajuto švelnų jos kūną. Ji pažvelgė į jį ir nusišypsojo.

– Sveika, Marija, – tarė jis.

– Sveikas, *Inglés,* – atsakė ji.

[1] Tvartuose *(isp.).*
[2] Fermose *(isp.).*

Ir jis matė aukso rusvumo veidą ir rusvai pilkas akis, ir šypsančias sodrias lūpas, ir saulės išblukintus trumpus plaukus, ir ji pakėlė veidą, ir nusišypsojo jam į akis. Tai tikrai buvo tiesa.

Pušynas baigėsi, ir jie išvydo El Sordo stovyklą: apvalų apversto dubens formos kauburį. Šiuose kalkakmenio kauburiuose tikriausiai pilna olų, pagalvojo jis. Antai matyti dvi. Žemaūgės pušaitės, augančios uolienoje, gerai jas slepia. Tai tokia pat gera, jei ne geresnė, stovyklavietė kaip Pablo.

– O kaip sušaudė tavo namiškius? – paklausė Pilara Choakiną.

– Paprastai, moteriške, – atsakė Choakinas. – Jie buvo kairieji, kaip ir daugelis valjadolidiečių. Kai fašistai valė miestą, pirmiausia nušovė tėvą. Jis balsavo už socialistus. Paskui – motiną. Ji irgi balsavo už socialistus. Balsavo pirmą kartą gyvenime. Paskui nušovė vienos sesers vyrą. Jis buvo tramvajininkų sindikato[1] narys. Jei nebūtų priklausęs sindikatui, nebūtų galėjęs vairuoti tramvajaus. Tačiau politika jis nesidomėjo. Aš jį gerai pažinojau. Jis buvo net nelabai doras. Abejoju, ar buvo mūsiškis. Paskui antrosios vyras, kitos sesers, irgi tramvajininkas, išbėgo į kalnus, kaip ir aš. Jie manė, kad sesuo žino, kur jis yra. Bet ji nežinojo. Ir ją sušaudė už tai, kad neišdavė, kur jis yra.

– Žvėrys, – tarė Pilara. – Kur El Sordas, kad nematau?

– Jis čia. Turbūt viduj, – atsakė Choakinas. Sustojęs ir nuleidęs šautuvą, tarė: – Klausyk, Pilara. Ir tu, Marija. Dovanokit man, jeigu uždaviau širdį, pasakodamas apie savo artimuosius. Aš žinau, kad dabar visų vienodos nelaimės ir geriau apie jas nekalbėti.

– Kaip tik reikia kalbėti! – tarė Pilara. – Kam gi mes gimę, jei ne padėti vieni kitiems? Ir anokia čia pagalba – klausytis ir tylėti.

[1] Čia: profsąjungos.

– Bet gal mano kalba užgavo Mariją. Ji pati ganėtinai prisikentėjo.

– *Qué va,* – pasakė Marija. – Mano širdis taip sugilusi, kad labiau nebesugildysi. Užjaučiu tave, Choakinai, ir tikiuosi, kad tavo sesutei nieko neatsitiks.

– Kol kas nieko, – pasakė Choakinas. – Ji sėdi kalėjime, ir, atrodo, jos labai nekankina.

– O daugiau giminių turi?– paklausė Robertas Džordanas.

– Ne, – atsakė vaikinas. – Likau vienas. Daugiau nieko neturiu. Tik svainį, jis išėjo į kalnus, bet vargu ar bėra gyvas.

– O gal ir gyvas, – tarė Marija. – Gal jis kokiame būryje kur nors kitur.

– Manau, kad žuvęs, – pasakė Choakinas. – Jis buvo nelabai judrus ir dirbo tramvajaus konduktorium, o tokiam žmogui kalnuose nekas. Kažin, ar jis galėjo ištverti visus metus. Be to, dar silpnų plaučių.

– O gal ir gyvas, – Marija uždėjo ranką jam ant peties.

– Žinoma, mergaite. Visko gali būti, – pasakė Choakinas.

Marija pasistiebė, apkabino vaikinui kaklą ir pabučiavo jį.

Choakinas nusuko veidą į šoną – jis verkė.

– Aš tave kaip brolį, – pasakė Marija. – Pabučiavau tave kaip brolį.

Vaikinukas, be garso verkdamas, papurtė galvą.

– Aš tavo sesuo, – tarė Marija. – Ir myliu tave, ir tu daug turi giminių. Visi mes tavo giminės.

– Ir *Inglés,* – sududeno Pilara. – Tiesa, *Inglés?*

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas vaikinui. – Mes visi tavo giminės, Choakinai.

– Jis tavo brolis, – tarė Pilara. – Ar ne, *Inglés?*

Robertas Džordanas apkabino vaikiną per pečius.

– Visi mes broliai, – patikino jis.

Vaikinas papurtė galvą:

– Man gėda, kad išsipasakojau. Nuo tokių kalbų visiems sunkiau ant širdies. Man gėda, kad jus skaudinau.

– Įsikišk savo gėdą, kur šnypščia, – tarė Pilara savo nuostabiu žemu balsu. – O jeigu Marija dar sykį tave pabučiuos, tai ir aš pati nesusilaikysiu. Seniai bebučiavau matadorą, kad ir tokį nevykėlį kaip tu. Mielai pabučiuosiu sukomunistėjusį nevykėlį matadorą. Paturėk, *Inglés,* aš jį stipriai pabučiuosiu.

– *Deja!*[1] – tarė vaikinukas ir staigiai nusisuko. – Neląsk. Jau praėjo, ir man tik gėda.

Jis stovėjo, tramdydamas ašaras. Marija padavė ranką Robertui Džordanui. Pilara stovėjo, įsisprendusi į šonus, ir su pašaipa žiūrėjo į vaikinuką.

– Kai aš tave bučiuosiu, – erzino ji, – tai anaiptol ne kaip sesuo. Žinau aš tuos seseriškus bučkius!

– Nesišaipyk, – tarė vaikinas. – Sakau juk, man praėjo, ir aš gailiuosi, kad išsikalbėjau.

– Ką gi, tai eime pas senį, – pasakė Pilara. – Nusibodo man tie išgyvenimai.

Vaikinas pažvelgė į ją. Iš akių matėsi, kad jis staiga pasijuto labai užgautas.

– Ne tavo, ne tavo, – pasakė jam Pilara. – Mano pačios. Koks jautrus tu būtum matadoras!

– Nepavyko, tai nepavyko, – tarė Choakinas. – Bet kam dešimt sykių kartoti?

– O kaselę tu ir vėl augini?

– Taip, ir kas? Bulių kovos ekonomiškai apsimoka. Daug žmonių turės darbo, o valstybė kontroliuos. Ir gal dabar nebebijosiu.

[1] Eik sau! *(Isp.)*

– Gal ir ne, – pasakė Pilara. – Gal ir ne.

– Kodėl tu taip žiauriai kalbi, Pilara? – tarė jai Marija. – Aš labai tave myliu, bet dabar tu tikra beširdė.

– Matyt, aš iš tiesų beširdė, – atsakė Pilara. – Klausyk, *Inglés.* Ar tu apgalvojai, ką kalbėsi su El Sordu?

– Taip.

– Matai, jis žmogus mažakalbis – tai ne mudu ar šitie žliumbiai.

– Kodėl tu taip kalbi? – jau piktai paklausė Marija.

– Nežinau, – atsakė Pilara ir žengė į priekį. – O kaip tau atrodo?

– Nežinau.

– Kartais mane daug kas siutina, – piktai tarė Pilara. – Supranti? Tarkim, tai, kad man keturiasdešimt aštuoneri metai. Girdi? Keturiasdešimt aštuoneri metai ir bjaurus snukis. Ir dar – pikta matyti, kaip išsigąsta komunistuojantis matadorpalaikis, kai aš juokais žadu jį pabučiuoti.

– Netiesa, Pilara, – pasakė vaikinas. – Aš neišsigandau.

– *Qué va,* netiesa! Ir pabučiuokit jūs man visi į uodegą. O štai ir jis. *Hola, Santiago! Qué tal?*

Vyras, kurį pasveikino Pilara, buvo nedidelis, kresnas, rudo veido, išsišovusiais skruostikauliais, žilas; akys gelsvai rudos, toli viena nuo kitos, plona kumpa indėniška nosis, ilga viršutinė lūpa ir plati sausa burna. Jis buvo švariai nusiskutęs ir žingsniavo jų pasitikti nuo olos angos klišа eisena, kuri labai tiko prie piemens kelnių ir batų. Diena buvo šilta, tačiau jis vilkėjo trumpą, iki pat kaklo užsagstytą avikailio skrandą. Jis ištiesė Pilarai plačią rudą ranką.

– *Hola,* moteriške, – tarė jis. – *Hola,* – tarė Robertui Džordanui ir paspaudė ranką, įdėmiai pasižiūrėdamas į veidą. Robertas

Džordanas pamatė, kad jo akys geltonos kaip katės ir bejausmės kaip roplio. – *Guapa,* – tarė jis Marijai ir patapšnojo per petį. – Pavalgę? – paklausė jis Pilarą.

Ji papurtė galvą.

– Valgysim, – pasakė jis ir pažvelgė į Robertą Džordaną. – Gersi? – paklausė, palenkdamas ranką ištiestu nykščiu žemyn, tarsi pildamas iš butelio.

– Ačiū, neatsisakysiu.

– Gerai, – tarė El Sordas. – Viskio?

– Turit viskio?

El Sordas linktelėjo.

– *Inglés?* – paklausė jis. – Ne *ruso?*

– *Americano.*

– Amerikiečių pas mus nedaug, – pasakė jis.

– Dabar padaugėjo.

– Juo geriau. Šiaurės ar pietų?

– Šiaurės.

– Tas pat, kas *inglés.* Kada tiltą?..

– Tu jau žinai apie tiltą?

El Sordas linktelėjo.

– Poryt rytą.

– Gerai, – pasakė El Sordas. – Pablas? – paklausė jis Pilarą.

Ji pakratė galvą. El Sordas šyptelėjo.

– Eik, – tarė jis Marijai ir vėl šyptelėjo. – Grįžk, – jis pasižiūrėjo į didelį laikrodį, kurį išsitraukė už odinio dirželio iš skrandos vidinės kišenės, – po pusvalandžio.

Jis parodė jiems, kad sėstųsi ant aptašyto rąsto, atstojančio suolą, ir, žiūrėdamas į Choakiną, mostelėjo nykščiu į taką, kuriuo jie buvo atėję.

– Aš palydėsiu Choakiną ir grįšiu, – pasakė Marija.

El Sordas nuėjo į olą ir atsinešė iš ten plokščią butelį škotiško viskio ir tris stiklines. Butelį nešėsi po pažastimi, stiklines – užsimovęs po vieną ant pirštų, o kitoje rankoje laikė už kaklo molinį ąsotį su vandeniu. Stiklines ir butelį pastatė ant rąsto, ąsotį – ant žemės.

– Ledo nėra, – pasakė jis Robertui Džordanui ir padavė jam butelį.

– Aš nenoriu, – pasakė Pilara, uždengdama delnu savo stiklinę.

– Ledas naktį ant žemės, – tarė El Sordas ir šyptelėjo. – Ištirpo. Ledas ten, – pridūrė El Sordas ir parodė į sniegą, baltuojantį ant plikos kalnyno keteros. – Per toli.

Robertas Džordanas buvo bepiląs į El Sordo stiklinę, tačiau kurčius[1] papurtė galvą ir parodė, kad piltųsi sau.

Robertas Džordanas įsipylė gerokai viskio, o El Sordas smalsiai stebėjo jį ir, kai įsipylė, padavė ąsotį su vandeniu, ir Robertas Džordanas pakišo stiklinę po šalto vandens čiurkšle, kuri pliūptelėjo iš snapelio, jam palenkus ąsotį.

El Sordas įsipylė pusę stiklinės viskio, paskui užpylė vandens.

– Vyno? – paklausė jis Pilarą.

– Ne, vandens.

– Gerk, – pasakė jis. – Negerai, – tarė jis Robertui Džordanui ir šyptelėjo. – Pažinojau daug anglų. Visados daug viskio.

– Kur?

– Rančoj, – pasakė El Sordas. – Šeimininko svečiai.

– Kur gauni viskio?

– Ką? – jis neišgirdo.

– Šauk jam garsiau, – pasakė Pilara. – Į aną ausį.

[1] *Sordo* – kurčias *(isp.)*.

El Sordas parodė į sveikesniąją ausį ir šyptelėjo.

– Kur gauni viskio? – sušuko Robertas Džordanas.

– Pasidarau, – atsakė El Sordas ir žiūrėjo, kaip stabtelėjo Roberto Džordano ranka, kelianti stiklinę prie burnos.

– Ne, – tarė El Sordas ir paplojo jam per petį. – Juokauju. La Granchoj. Vakar girdžiu: ateina anglų sprogdintojas. Gerai. Labai džiaugiuos. Gavau viskio. Tau. Patinka?

– Labai, – pasakė Robertas Džordanas. – Labai geras viskis.

– Džiaugiuosi, – Sordas šyptelėjo. – Parsinešiau naktį su naujienom.

– Kokios naujienos?

– Didelis kariuomenės judėjimas.

– Kur?

– Segovijoj. Lėktuvus matei?

– Taip.

– Blogai, a?

– Blogai. O kur tas kariuomenės judėjimas?

– Daug tarp Viljakastino ir Segovijos. Valjadolido kely. Daug tarp Viljakastino ir San Rafaelio. Daug. Daug.

– Ir ką tu manai?

– Mes ką nors rengiam?

– Galbūt.

– Jie žino. Irgi rengia.

– Galbūt.

– Kodėl nesusprogdinus tilto šiąnakt?

– Įsakymas.

– Kieno?

– Generalinio štabo.

– Aha.

– Ar taip svarbu, kada sprogdinti? – paklausė Pilara.

– Nepaprastai.

– Bet jeigu anie jau permetė čionai kariuomenę?

– Aš pasiųsiu Anselmą su raportu apie kariuomenės judėjimą ir išsidėstymą. Jis dabar stebi kelią.

– Ar yra taviškių prie kelio? – paklausė Sordas.

Robertas Džordanas nežinojo, ką tasai išgirdo, ko ne. Kalbėdamas su kurčiu, niekad negali tikrai žinoti.

– Taip, – pasakė jis.

– Maniškių irgi. Kodėl nesusprogdinus tilto dabar?

– Toks įsakymas.

– Man nepatinka, – pasakė El Sordas. – Visiškai nepatinka.

– Man irgi, – pasakė Robertas Džordanas.

El Sordas papurtė galvą ir gurkštelėjo viskio.

– Ko nori iš manęs?

– Kiek tavo būry vyrų?

– Aštuoni.

– Reikia nupjauti telefono laidus, likviduoti postą kelio meistro pirkelėj ir atsitraukti prie tilto.

– Lengva.

– Viską išdėstysiu raštu.

– Nebūtina. O Pablas?

– Nupjaus telefono laidus šiapus, likviduos postą lentpjūvėj ir grįš prie tilto.

– O kaip trauksimės? – paklausė Pilara. – Mūsų septyni vyrai, dvi moterys ir penki arkliai. O tavo? – sušuko ji El Sordui į ausį.

– Aštuoni vyrai ir keturi arkliai. *Faltan caballos,* – atsakė jis. – Trūksta arklių.

– Septyniolika žmonių ir devyni arkliai, – pasakė Pilara. – O dar kroviniai.

Sordas tylėjo.

– Ar nėra iš kur gauti arklių? – tarė Robertas Džordanas Sordui į sveikąją ausį.

– Metai, kai kariaujam, – tarė El Sordas. – Turim keturis, – jis parodė keturis pirštus. – O tu nori aštuonių per vieną dieną.

– Taip, – atsakė Robertas Džordanas. – Nes jūs iš čia išsikraustysit. Ir jums nebereikės saugotis. Ar negalėtum kur pavogti aštuoneto arklių?

– Gal, – pasakė Sordas. – Gal nė vieno. Gal daugiau.

– Kulkosvaidį turit? – paklausė Robertas Džordanas.

Sordas linktelėjo.

– Kur?

– Ant kalno.

– Koks?

– Nežinau pavadinimo. Su diskais.

– Kiek diskų?

– Penki.

– Ar kas nors moka juo šaudyti?

– Aš. Truputį. Mažai šaudom. Nenorim triukšmauti. Nenorim eikvoti šovinių.

– Aš paskui apžiūrėsiu, – tarė Robertas Džordanas. – O rankinių granatų?

– Daug.

– Kiek šovinių vienam šautuvui?

– Daug.

– Kiek?

– Po pusantro šimto. Gal daugiau.

– O žmonių daugiau neatsirastų?

– Kam?

– Užimti postams ir pridengti tiltui, kol aš sprogdinsiu. Tam reikia dvigubai daugiau, negu turim.

– Dėl postų būk ramus. Kokiu laiku?

– Švintant.

– Būk ramus.

– Jeigu dar bent dvidešimt vyrų, – tada būčiau ramus, – pasakė Robertas Džordanas.

– Patikimų nėra. Nepatikimų nori?

– Ne. Kiek yra patikimų?

– Kokie keturi.

– Kodėl tiek mažai?

– Nepasitikiu.

– Bent arkliams palaikyti.

– Arkliams palaikyti reikia labai patikimų.

– Reikėtų nors dešimties patikimų vyrų.

– Keturi.

– Anselmas sakė, jog šiuose kalnuose esą per šimtą.

– Nepatikimi.

– Tu sakei – trisdešimt, – tarė Robertas Džordanas Pilarai. – Trisdešimt, kuriais galima daugiau ar mažiau pasikliauti.

– O kaip Elijo žmonės? – sušuko Pilara El Sordui.

Jis papurtė galvą.

– Nepatikimi.

– Vadinasi, neatsiras nė dešimties? – paklausė Robertas Džordanas.

Sordas pažvelgė į jį bejausmėmis geltonomis akimis ir papurtė galvą.

– Keturi, – pasakė jis ir parodė keturis pirštus.

– O taviškiai patikimi? – paklausė Robertas Džordanas ir iškart pasigailėjo taip pasakęs.

Sordas linktelėjo.

– *Dentro de la gravedad,* – pasakė jis ispaniškai. – Nelygu, koks pavojus, – jis šyptelėjo. – Bus sunku, a?

– Panašu.

– Kas man? – pasakė El Sordas paprastai, nesigirdamas. – Verčiau keturi geri negu daug blogų. Šiame kare daug blogo, labai mažai gero. Gero kasdien mažiau. O kaip Pablas? – jis pažvelgė į Pilarą.

– Pats žinai, – atsakė Pilara. – Tolyn – blogyn.

Sordas patraukė pečiais.

– Gerk, – tarė jis Robertui Džordanui. – Aš atsivesiu saviškius ir dar keturis. Bus dvylika. Šįvakar pasitarsim. Turiu šešiasdešimt plytelių dinamito. Nori?

– Kiek procentų?

– Nežinau. Paprastas dinamitas. Atnešiu.

– Juo sprogdinsim mažąjį tiltą, – pasakė Robertas Džordanas. – Puiku. Tu šįvakar ateisi? Atnešk, gerai? Įsakymo neturiu, bet susprogdinti jį reikėtų.

– Vakare ateisiu. Paskui ieškosiu arklių.

– Ar yra vilties?

– Galbūt. Dabar valgyt.

„Ar jis su visais šitaip kalba?“ – galvojo Robertas Džordanas. – Gal mano, jog svetimtautis taip lengviau supras?“

– O kur dėsimės, susprogdinę tiltą? – sušuko Pilara El Sordui į ausį.

Jis truktelėjo pečiais.

– Viską reikia numatyt, – pasakė moteris.

– Aišku, – pasakė Sordas. – Kaip kitaip?

– Darbas sunkus, – tarė Pilara. – Viską reikia labai gerai apgalvoti.

– Taip, moteriške, – pasakė Sordas. – Dėl ko gi tau neramu?

– Dėl visko! – sušuko Pilara.

Sordas šyptelėjo.

– Nuo Pablo persiėmei, – pasakė jis.

Vadinasi, jis kalba kapotomis frazėmis tik su kitataučiais, pagalvojo Robertas Džordanas. Puiku. Malonu girdėti jį kalbant žmoniškai.

– Kaip sakai, kur mums geriau bėgti? – paklausė Pilara.

– Kur?

– Taip, kur?

– Daug kur galima, – pasakė El Sordas. – Daug kur. Gredą žinai?

– Ten per daug žmonių. Jie tas vietas, kai turės laiko, švariai iškrės.

– Taip. Bet tai didelis ir mažai gyvenamas kraštas.

– Bus labai sunku nusigauti, – pasakė Pilara.

– Viskas sunku, – pasakė El Sordas. – Ar trauksi į Gredą, ar kur kitur. Keliausim naktį. Čia dabar labai pavojinga. Stebuklas dar, kad taip ilgai čia išsilaikėm. Grede saugiau.

– Žinai, kur aš norėčiau?– paklausė jį Pilara.

– Kur? Į Paramerą? Netinka.

– Ne, – pasakė Pilara, – ne į Siera de Paramerą. Aš noriu į Respubliką.

– Galima.

– Taviškiai keliautų?

– Taip. Jeigu įsakyčiau.

– O maniškiai – nežinau, – pasakė Pilara. – Pablas nenorės, nors, po teisybei, ten jaustųsi saugesnis. Į kariuomenę per senas, nebent šauktų daugiau atsarginių. Čigonas nė už ką neis. Kaip kiti – nežinau.

– Čia taip seniai ramu, kad jie nebejaučia pavojaus, – pasakė El Sordas.

– Lėktuvai jiems šiandien priminė, – pasakė Robertas Džordanas. – Mano nuomone, Grede jūs galėtumėt neblogai pasidarbuoti.

– Ką? – tarė El Sordas.

Pažvelgė į jį visiškai bejausmėmis akimis. Jo balsas suskambėjo nedraugiškai.

– Tenai jūs galėtumėt daugiau nuveikti, – pasakė Robertas Džordanas.

– Šit kaip? – tarė El Sordas. – Tu pažįsti Gredą?

– Taip. Iš ten galėtumėt puldinėti pagrindinę geležinkelio liniją. Galėtumėt šen bei ten gadinti geležinkelį, kaip mes gadinam piečiau, Estremadūroj. Geriau traukit tenai, o ne į Respubliką, – pasakė Robertas Džordanas. – Ten iš jūsų bus daugiau naudos.

Tiedu klausėsi paniurę. Jam baigus, susižvalgė.

– Tu pažįsti Gredą? – paklausė Sordas. – Tikrai?

– Na taip.

– Ir kur tu keliautum?

– Už Barko de Avilos. Ten geriau negu čia. Galima puldinėti plentą ir geležinkelį tarp Becharo ir Plasensijos.

– Labai sunku, – pasakė Sordas.

– Mes veikėm prie to paties geležinkelio Estremadūroj, kur daug pavojingiau, – pasakė Robertas Džordanas.

– Kas tie mes?

– Estremadūros geriljerų būrys.

– Didelis?

– Apie keturiasdešimt žmonių.

– Ar tas, silpnų nervų ir keista pavarde, buvo iš ten? – paklausė Pilara.

– Taip.

– Kur jis dabar?

– Sakiau – žuvo.

– Tu irgi iš ten?

– Taip.

– Ar supranti, ką noriu pasakyt? – tarė jam Pilara.

Padariau klaidą, pagalvojo Robertas Džordanas. Pasakiau ispanams, kad mes šį tą darom geriau negu jie, o būtina nekalbėti apie savo žygdarbius ir gebėjimus. Užuot pagyręs, ėmiau nurodinėti, ką, mano nuomone, reikėtų daryti, ir jie užpyko. Ką gi, arba susipras, arba ne – viena iš dviejų. Be abejonės, Grede iš jų naudos būtų daugiau negu čia. Juk nuo tada, kai, vadovaujami Kaškino, nuvertė traukinį, jie čia daugiau nieko nenuveikė. O ir tasai žygis – nelabai kažin kas. Fašistai neteko garvežio ir keleto dešimčių kareivių, o jie šneka tarytum apie reikšmingą karinę operaciją. Galbūt susigės ir patrauks į Gredą? Taip, o gal mane patį išspirs iš čia? Kad ir kaip žiūrėtum, vaizdas nelabai koks.

– Klausyk, *Inglés,* – tarė jam Pilara. – Kaip tavo nervai?

– Nieko, – atsakė Robertas Džordanas. – Geri.

– Matai, paskutinis sprogdintojas, kurį buvo atsiuntę pas mus, nors ir puikus specialistas, buvo labai silpnų nervų.

– Turim ir tokių, – pasakė Robertas Džordanas.

– Nesakau, kad jis bailys. Laikėsi labai vyriškai. Tačiau kalbėjo itin keistai ir baimingai, – Pilara pakėlė balsą. – Santjagai, tas paskutinis sprogdintojas, kur nuvertė traukinį, buvo juk keistokas, ar ne?

– *Algo raro,* – linktelėjo kurčius ir perleido Roberto Džordano veidą akim, apvaliom tarsi dulkių siurblio kiaurymė. – *Si, algo raro, pero bueno.*[1]

– *Murio,* – tarė Robertas Džordanas kurčiui į ausį. – Jis žuvo.

– Kaip tai atsitiko? – paklausė kurčius, nuleisdamas žvilgsnį nuo Roberto Džordano akių prie lūpų.

[1] Taip, šiek tiek keistas, bet šaunus *(isp.).*

– Aš jį nušoviau, – pasakė Robertas Džordanas. – Buvo sunkiai sužeistas, nebepaėjo, ir aš jį nušoviau.

– Jis vien apie tai tik ir kalbėjo, – pasakė Pilara. – Ta mintis jį nuolat persekiojo.

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas. – Jis nuolat apie tai kalbėjo, ir ta mintis jį be paliovos persekiojo.

– *Como fué?*[1] – paklausė kurčius. – Sprogdinant geležinkelį?

– Grįžtant, – atsakė Robertas Džordanas. – Antpuolis mums pavyko. Grįždami tamsoje susidūrėm su fašistų patruliu, ir, kai bėgom, jį sužeidė į nugarą; tačiau kliudė tik mentę. Jis žygiavo dar ilgai, tačiau dėl žaizdos galų gale nebepajėgė paeiti. Jis nenorėjo, kad paliktume, ir aš jį nušoviau.

– *Menos mal,* – pasakė El Sordas. – Mažesnė blogybė.

– Ar tu tikras, kad tavo nervai atlaikys? – paklausė Pilara Roberto Džordano.

– Taip, – atsakė jis. – Aš tikras, kad mano nervai atlaikys, ir manau, kad, kai susidorosim su tiltu, jums protingiausia būtų keliauti į Gredą.

Vos jis taip pasakė, moteris prapliupo nešvankių keiksmų srautu, kuris putojo aplink jį lyg karštas vanduo, trykštąs iš staigiai išsiveržusio geizerio.

Kurčius, žiūrėdamas į Robertą Džordaną, lingavo galva ir patenkintas šypsojo. Pilarai keikiantis, jis džiaugsmingai lingavo galva, ir Robertas Džordanas suprato, kad viskas grįžo į vėžes. Galiausiai ji liovėsi plūdusis, paėmė vandens ąsotį, užsivertė ir atsigėrusi ramiai tarė:

– Tik jau susimildamas, nemokyk, ką mums paskui daryti, *Inglés.* Grįžk tu su savo merguče į Respubliką, o mes patys nuspręsim, kur mums mirti.

[1] Kaip tai atsitiko? *(Isp.)*

– Gyventi, – tarė El Sordas. – Nusiramink, Pilara.

– Gyventi ir mirti, – pasakė Pilara. – Aš juk gerai matau, kuo tai baigsis. Tu man patinki, *Inglés,* tačiau nenurodinėk, ką mums daryti, kai būsi baigęs čia savo darbą.

– Tai tavo reikalas, – tarė Robertas Džordanas. – Aš nesikišu.

– Bet kišaisi, – pasakė Pilara. – Pasiimk savo kirptagalvę kekšelę ir grįžk į Respubliką, tačiau neužtrenk durų ir tiems, kurie čia gimę augę ir kurie mylėjo Respubliką, kai tu dar be kelnių bėgiojai.

Marija, jiems kalbantis, atėjo taku ir išgirdo paskutinį sakinį, kurį Pilara, vėl pakėlusi balsą, išrėkė Robertui Džordanui. Marija, žiūrėdama į Robertą Džordaną, energingai papurtė galvą ir pagrasė pirštu. Matydama, jog Robertas Džordanas žiūri į merginą ir šypsosi, Pilara atsigręžė ir tarė:

– Taip, taip – kekšelę. Ir keliaukit judu į Valensiją, o mus palikit Grede ožkų spirų krimsti.

– Jei tu taip nori, Pilara, tegu aš būsiu kekšė, – tarė Marija. – Jei tu taip sakai, taip, matyt, ir yra. Bet nusiramink. Kas čia tau dabar?

– Nieko, – atsakė Pilara ir atsisėdo ant rąsto; jos balsas dabar buvo ramus ir jau be metalinio rūstybės atspalvio. – Aš tavęs tokia nelaikau. Bet man taip norisi į Respubliką!

– Keliaukim ten visi, – pasakė Marija.

– Žinoma, – tarė Robertas Džordanas. – Kadangi Gredas tau aiškiai nepatinka.

Sordas šyptelėjo.

– Pamatysim, – jau visai nepiktai pasakė Pilara. – Duok man stiklinę to keisto gėrimo. Iš pykčio gerklė išdžiūvo. Pamatysim. Pamatysim, kas bus.

– Matai, drauge, – ėmė aiškinti El Sordas. – Blogiausia, kad bėgti reikės rytą, – dabar jis nebekalbėjo kapotomis frazėmis ir

žiūrėjo Robertui Džordanui į akis ramiai, įtaigiai; ne tiriamu ir ne įtariu, ir nebe tuo abejingu, atlaidžiu seno kario žvilgsniu, kaip pirma. – Aš suprantu, ko tu nori, ir žinau, kad reikia sunaikinti postus ir pridengti tiltą, kol tu dirbsi savo darbą. Tą aš puikiai suprantu. Tą lengva padaryti ir prieš aušrą, ir išaušus.

– Taip, – tarė Robertas Džordanas. – Pasivaikščiok valandėlę, gerai? – pasakė jis Marijai, nežiūrėdamas į ją.

Mergina paėjėjo toliau, kad negirdėtų pokalbio, ir atsisėdo, apkabindama rankomis blauzdas.

– Supranti? – kalbėjo El Sordas. – Tai – nesunku. Tačiau paskui dienos metu pasitraukti ir persikelti į kitą vietą – čia jau ne juokas.

– Suprantu, – pasakė Robertas Džordanas. – Aš apie tai galvojau. Man irgi reikės trauktis dienos metu.

– Tačiau tu vienas, – kalbėjo El Sordas. – O mūsų daug.

– O jei grįžtume į stovyklas ir iškeliautume sutemus? – tarė Pilara, prikišo stiklinę prie lūpų, paskui vėl nuleido.

– Irgi labai pavojinga, – pasakė El Sordas. – Gal dar pavojingiau.

– Įsivaizduoju, – linktelėjo Robertas Džordanas.

– Sugriauti tiltą naktį nesunku, – tarė El Sordas. – Bet jeigu sakai, kad reikia būtinai dieną, tai padariniai gali būti liūdni.

– Žinau.

– O naktį negalima?

– Mane už tai sušaudytų.

– Jei tu tai darysi dieną, tai labai galimas daiktas, kad mus visus iššaudys.

– Dėl savęs aš nelabai jaudinuos. Kad tik tiltas būtų susprogdintas, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet aš imu suprasti jūsų padėtį. Dieną jūs negalit pasitraukti, taip?

– Taigi, – pasakė El Sordas. – Jeigu reiks – trauksimės. Bet noriu, kad suprastum, dėl ko mes tokie irzlūs ir susirūpinę. Tu kalbi apie kelionę į Gredą lyg apie paprastą karinį manevrą. Gredą mes pasiektume tik per stebuklą.

Robertas Džordanas nieko neatsakė.

– Klausyk, – tarė kurčius. – Aš šiandien daug kalbu. Bet noriu, kad geriau suprastume vienas antrą. Mes čia gyvuojam per stebuklą. Tas stebuklas – fašistų tingumas ir kvailumas, bet, laikui bėgant, jie nuo to išsigydys. Tiesa, mes labai atsargūs ir nekeliam triukšmo.

– Žinau.

– Bet dabar, po šito, mums reikės bėgti iš čia. Ir tą bėgimą turim labai gerai apgalvoti.

– Savaime aišku.

– Tai mat, – pasakė El Sordas. – O dabar pavalgykim, aš per daug įsiplepėjau.

– Niekad nesu girdėjusi, kad tu būtum tiek daug kalbėjęs, – pasakė Pilara. – Nuo šito? – ji pakėlė stiklinę.

– Ne, – papurtė galvą El Sordas – Ne nuo viskio. O todėl, kad nebūdavo apie ką tiek daug kalbėti.

– Aš vertinu tavo paramą ir ištikimybę Respublikai, – tarė Robertas Džordanas. – Suprantu, kiek sunkumų iškils dėl sprogdinimo laiko.

– Nekalbėk apie tai, – pasakė El Sordas. – Jeigu jau čia esam, turim daryti, ką įstengiam. Tačiau šį kartą bus nelengva.

– O popieriuje viskas labai paprasta, – Robertas Džordanas šyptelėjo.

– Popieriuje labai paprasta, kad būtų atkirstas kelias, prasidėjus puolimui, susprogdinamas tiltas.

– Tegu jie duoda mums padaryti ką nors ant popieriaus, – tarė El Sordas. – Ir sugalvoti, ir padaryti – viską ant popieriaus.

– Popieriui nesopa, – pacitavo priežodį Robertas Džordanas.

– Ir jis labai praverčia, – pasakė Pilara. – *Es muy util.*[1] Mielai panaudočiau vienam reikalui popierių su tavo užduotimi.

– Aš irgi, – pasakė Robertas Džordanas. – Tačiau šitaip niekad nelaimėtume karo.

– Taip, – pasakė moteriškė. – Turbūt, kad taip. Bet ar žinai, ko dar aš norėčiau?

– Pereiti į Respubliką, – pasakė El Sordas. Jis klausėsi jos, atkišęs sveikąją ausį. – *Ya irás, mujer.*[2] Laimėkim, tada Respublika bus visur.

– Na, gerai, – pasakė Pilara. – O dabar, dėl Dievo meilės, užvalgykim.

Dvyliktas skyrius

Pavalgę jie išėjo iš El Sordo stovyklos ir ėmė leistis taku į pakalnę. El Sordas palydėjo juos iki sargybos posto.

– *Salud,* – pasakė jis. – Iki vakaro.

– *Salud, camarada,* – atsakė Robertas Džordanas.

Jie trise patraukė taku, palikdami kurčių stovintį ir žiūrintį jiems kandin. Marija atsigręžė ir pamojavo jam, ir El Sordas atsakė jai atsainiu ispanišku dilbio mostu aukštyn, mažiausiai panašiu į atsisveikinimą: atrodė, tarsi žmogus kažką meta šalin. Per pietus jis net neatsisagstė avikailio skrandos ir buvo pabrėžtinai mandagus, dėmesingai sukiojo galvą, kad girdėtų, kas kalbama, ir kapotomis frazėmis mandagiai klausinėjo Ro-

[1] Labai naudingas *(isp.)*.
[2] Pereisi, moteriške *(isp.)*.

bertą Džordaną apie padėtį Respublikoje; tačiau buvo aišku, kad jis nekantrauja atsikratyti svečių.

Prieš išeidama, Pilara tarė jam:

– Na tai kaip, Santjagai?

– Nagi nieko, moteriške, – atsakė kurčius. – Bus gerai. Aš pagalvosiu.

– Aš irgi, – pasakė Pilara.

Jiems leidžiantis taku tarp pušų į pakalnę, ji nepratarė nė žodžio. Robertas Džordanas ir Marija taip pat tylėjo. Buvo lengva ir malonu leistis žemyn stačiu šlaitu, kuriuo jie taip sunkiai užkopė, ir visi trys sparčiai žingsniavo taku, kuris iš miškingo slėnio kilo į statų kalną, paskui vingiavo per pušyną ir kalnų pievą.

Buvo karšta gegužės popietė, ir šlaito viduryje moteriškė sustojo. Robertas Džordanas irgi sustojo ir atsigręžęs pamatė, kad jos kakta išrasojusi. Rudas jos veidas atrodė pablyškęs, gelsvas, o po akimis atsiradę juodi pusračiai.

– Atsipūskim valandėlę, – tarė jis. – Labai lekiam.

– Ne, – atsakė ji. – Einam toliau.

– Pailsėk, Pilara, – tarė Marija. – Tu blogai atrodai.

– Tylėk, – pasakė moteris. – Niekas neprašo tavo patarimų.

Ji ėmė kopti taku, tačiau ant kalno jau duso, veidas buvo šlapias nuo prakaito ir tikrai išblyškęs.

– Sėskis, Pilara, – tarė Marija. – Būk gera, sėskis.

– Gerai, – pasakė Pilara.

Visi trys susėdo po pušimi ir žiūrėjo į tolį už pievos, į dunksančius kalnus ir jų viršūnes, ryškiai spindinčias sniegu popietės saulėje.

– Kokia bjaurata sniegas, o koksai gražus, – tarė Pilara. – Koks jis apgaulingas, šitas sniegas, – ji atsisuko į Mariją. – Dovanok, kad išplūdau tave, *guapa*. Nežinau, kas mane buvo apsėdęs šiandien. Esu bjauraus būdo.

– Aš neimu į galvą, ką tu kalbi, kai būni pikta, – pasakė jai Marija. – O pikta būni dažnai.

– Ne, čia blogiau negu pyktis, – pasakė Pilara, žiūrėdama į tolimas kalnų viršūnes.

– Tu nesveikuoji, – tarė Marija.

– Ir ne dėl to, – pasakė moteris. – Eikš, *guapa,* ir padėk galvą man ant kelių.

Marija pasislinko prie jos, susidėjo rankas ir paguldė ant jų galvą, kaip tai daro žmonės, miegodami be priegalvio. Ji atsisuko į Pilarą ir nusišypsojo, tačiau moteris tebežvelgė į kalnus. Nežiūrėdama į merginą, ji paglostė jai galvą, perbraukė storu pirštu per kaktą, o paskui apie ausį ir per kaklą palei plaukus.

– Tuoj galėsi ją pasiimt, *Inglés,* – tarė ji.

Robertas Džordanas sėdėjo jai už nugaros.

– Nekalbėk taip, – pasakė Marija.

– Jis galės tave pasiimt, – pakartojo Pilara, nežiūrėdama nė į vieną jų. – Man visai tavęs nereikia. Bet aš pavydi.

– Pilara, – tarė Marija. – Nekalbėk taip.

– Tegu jis ima tave, – pasakė Pilara ir pabraukė pirštu apie ausies spenelį. – Tačiau aš labai pavydi.

– Ak Pilara, – tarė Marija. – Juk tu pati man sakei, kad tarp mudviejų nieko tokio nėra.

– Visada kas nors tokio būna, – pasakė moteris. – Visada būna kas nors tokio, ko neturėtų būti. Bet man taip nėra. Aš noriu tau laimės, daugiau nieko.

Marija nieko neatsakė, tik gulėjo, stengdamasi nespausti Pilarai kelių.

– Klausyk, *guapa,* – susimąsčiusi, iš lėto vedžiodama pirštu jai per skruostus, tarė Pilara. – Klausyk, *guapa,* aš myliu tave,

bet tegu jis tave ima, aš ne kokia *tortillera,*[1] aš moteris, gimusi vyrams. Tai tiesa. Tačiau man malonu dabar, vidury dienos, sakyti, kad myliu tave.

– Aš irgi tave myliu.

– *Qué va.* Nekalbėk nesąmonių. Tu net nesupranti, apie ką aš kalbu.

– Suprantu.

– *Qué va,* ką tu supranti. Tu skirta šitam *Inglés.* Aš tai matau, ir taip turi būti. Ir aš tam pritariu. Kitam kam nepritarčiau. Aš nevedu iš kelio. Aš tiktai sakau tau, kaip yra. Nedaug kas kalbės tau tiesą, ir tarp tų nebus nė vienos moters. Aš pavydžiu ir atvirai sakau: pavydžiu. Prisipažįstu.

– Liaukis, – tarė Marija. – Liaukis, Pilara.

– *Por qué*[2] liautis? – paklausė moteris, vis dar nežiūrėdama nė į vieną jų. – Kartosiu, kol nusibos. Štai, – dabar ji pažvelgė į merginą, – man jau nusibodo. Daugiau nesakysiu, supratai?

– Pilara, – tarė Marija. – Nekalbėk taip.

– Tu labai mielas zuikutis, – pasakė Pilara. – O dabar nukelk galvą, nes man jau praėjo kvailumas.

– Tai ne kvailumas, – paprieštaravo Marija. – O galvai čia patogu.

– Ne. Kelkis, – paliepė jai Pilara, pakišo savo plačius delnus merginai po galva ir pakėlė. – O tau, *Inglés,* kas yra? – paklausė ji, laikydama merginos galvą ir žiūrėdama į kalnus. – Ar katė nukando liežuvį?

– Ne katė, – atsakė Robertas Džordanas.

– Tai koks žvėris? – ji paguldė merginos galvą ant žemės.

– Ir ne žvėris, – atsakė Robertas Džordanas.

– Pats prarijai, ką?

[1] Lesbietė *(isp.).*

[2] Kodėl *(isp.).*

– Tikriausiai, – atsakė Robertas Džordanas.

– Ir kaip, buvo skanu? – Pilara atsigręžė į jį ir šyptelėjo.

– Nelabai.

– Taip ir maniau, – pasakė Pilara. – Aš taip ir maniau. Bet jau atiduodu tau tavo zuikutį. Aš visai neketinau atimti tavo zuikučio. Jai tinka šitas vardas. Girdėjau, rytą vadinai.

Robertas Džordanas pasijuto raustąs.

– Sunkaus tu būdo, – nutęsė jis.

– Ne, – pasakė Pilara. – Aš tik tokia paprasta, kad ne iš karto perprasi. O tave labai sunku perprast, *Inglés?*

– Ne. Bet ir aš ne toks paprastas.

– Tu man patinki, *Inglés,* – tarė Pilara. Paskui nusišypsojo ir pasilenkė, ir šypsodamasi palingavo galva. – Jeigu dabar atimčiau iš tavęs zuikutį, o tave iš zuikučio?

– Nepavyktų.

– Žinau, – pasakė Pilara ir vėl nusišypsojo. – Aš ir nenoriu. Bet kai buvau jauna, būčiau galėjusi atimti.

– Tikiu.

– Tiki?

– Žinoma, – atsakė Robertas Džordanas. – Tačiau tokios kalbos – kvailystė.

– Tai visai nepanašu į tave, – tarė Marija.

– Aš šiandien lyg kitas žmogus, – dėstė Pilara. – Visai kitas žmogus. Nuo tavo tilto man galva įsopo, *Inglés.*

– Galim pavadinti jį Galvasopio tiltu, – pasakė Robertas Džordanas. – Tačiau aš nutrenksiu jį į tarpeklį kaip sulūžusį paukščio narvelį.

– Puiku, – pagyrė Pilara. – Pakalbėk taip dar.

– Aš perlaušiu jį kaip nuluptą bananą.

– Mielai suvalgyčiau dabar bananą, – pasakė Pilara. – Kalbėk, *Inglés.* Girkis.

– Kam to reikia? – nustebo Robertas Džordanas. – Eime į stovyklą.

– Ak, tas tavo tiltas! – pasakė Pilara. – Niekur jis nepabėgs. Aš juk žadėjau palikti jus vienudu.

– Ne. Manęs laukia daug darbo.

– *Tai* – irgi didelis darbas, ir neilgas.

– Nutilk, Pilara, – tarė Marija. – Nekalbėk taip šiurkščiai.

– Aš šiurkšti, – pasakė Pilara. – Bet moku būti ir labai mandagi. *Soy muy delicada.* Paliksiu judu vienus. O dėl pavydo – kvailumas užėjo. Užpykau ant Choakino, nes iš jo žvilgsnio supratau, kokia esu bjauri. Aš tik pavydžiu, kad tau devyniolika. Toks pavydas ne amžinas. Juk ne amžinai tu būsi devyniolikmetė. Na, einu.

Ji atsistojo ir, įsisprendusi viena ranka į šoną, pažvelgė į Robertą Džordaną, šis irgi atsistojo. Marija sėdėjo po medžiu, žemai nuleidusi galvą.

– Eime į stovyklą visi kartu, – tarė Robertas Džordanas. – Taip bus geriau, be to, yra daug darbo.

Pilara mostelėjo galva į Mariją, ji sėdėjo nusisukusi nuo jų ir tylėjo.

Pilara nusišypsojo, vos pastebimai truktelėjo pečiais ir tarė:

– Kelią žinosi?

– Žinau, – atsakė Marija, nepakeldama galvos.

– *Pues me voy,* – tarė Pilara. – Tai aš einu. Pataisysim tau sočią vakarienę, *Inglés.*

Ji leidosi per viržius prie upokšnio, vedančio stovyklos link.

– Palauk! – sušuko jai Robertas Džordanas. – Geriau eikim visi kartu.

Marija sėdėjo ir nieko nesakė. Pilara neatsigręžė.

– *Qué va,* kartu, – pasakė. – Pasimatysim stovykloj.

Robertas Džordanas liko prie Marijos.

– Kas jai? – paklausė jis Mariją. – Atrodo kaip ligonė.
– Tegu sau eina, – atsakė Marija, nepakeldama galvos.
– Gal man palydėt ją?
– Tegu sau eina, – pakartojo Marija. – Tegu sau eina!

Tryliktas skyrius

Jie žingsniavo per viržių prižėlusią kalnų pievą, ir Robertas Džordanas juto, kaip jie brauko jam per kojas, šlaunimi juto pistoleto svorį dėkle, juto saulės šilumą, nugara juto vėsų vėjelį nuo snieguotų kalnų viršūnių, o delne juto merginos delną, tvirtą ir stiprų, ir jos pirštus tarp savo pirštų. Kadangi jos delnas buvo jo delne, jų pirštai susipynę ir riešai susiglaudę, iš jos rankos, jos pirštų ir jos riešo liejosi į jį kažkokia srovė, gaivi it pirmas lengvas vėjelio gūsis, kuriam padvelkus per jūrą ramus kaip stiklas vandens paviršius vos vos pašiurpsta, lengva it paukščio plunksna, lytinti lūpą, ar lapas, krintąs be vėjo, tokia lengva, kad galėjo būti juntama vien susilietusiais pirštais, tačiau nuo pirštų glaudumo, sugniaužtų delnų ir riešų artumo darėsi tokia aitri, tokia aštri, tokia nepakenčiama, dilginanti ir stipri, kad smelkė lyg elektra, pripildydama visą kūną alpaus geismo sopulio. Saulė apšvietė rusvus it kviečiai jos plaukus ir švelnų, mielą aukso rusvumo veidą, išlenktą kaklą, ir jis atlošė jai galvą ir pabučiavo į lūpas. Bučiuodamas juto, kaip ji virpa, ir tvirtai glaudė ją prie savęs, ir pro dvejus marškinius juto krūtine jos krūtis, mažas ir standžias, ir ištiesė ranką, ir atsegė jos marškinių sagas, ir pasilenkė, ir bučiavo ją, o ji stovėjo virpėdama, atlošusi galvą, laikoma už liemens. Paskui įsikniaubė smakru jam į galvą, o paskui jis

pajuto, kaip ji suėmė ir sūpuodama glaudžia prie savęs jo galvą. Jis išsitiesė ir, apkabinęs ją abiem rankom, taip stipriai prispaudė prie savęs, kad ji, tvirtai prigludusi prie jo, pakilo nuo žemės, ir jis juto, kaip ji virpa, o paskui jos lūpos palietė jo kaklą, o paskui jis pastatė ją ant žemės ir tarė:

– Marija, o mano Marija.

Paskui paklausė:

– Kur mums eiti?

Ji nieko neatsakė, bet užkišo jam už marškinių ranką ir tarė:

– Aš irgi noriu tave taip bučiuoti.

– Ne, zuikuti.

– Taip. Taip. Viską kaip ir tu.

– Ne. Tai neįmanoma.

– Na ir kas! Ir kas... ir kas... ir...

Paskui buvo sumaigytų viržių kvapas ir šiurkštūs stiebai jai po galva, ir skaisti saulė ant jos užmerktų vokų, ir visą gyvenimą jis prisimins jos kaklo linkį ir jos galvą tarp viržių šaknų, ir lengvą virpėjimą jos lūpų, ir plastėjimą blakstienų, kietai užspaustų prieš saulę ir prieš viską, ir nuo saulės, plieskiančios į užmerktas akis, jis regėjo vien raudonas, gelsvas, rusvas it auksas dėmes, ir viskas buvo tos spalvos, viskas: gavimas, ėmimas, turėjimas, viskas tos spalvos, viskas tos akinamos spalvos. Jam tai buvo tamsus tunelis, vedąs niekur, paskui niekur ir vėl niekur, dar kartą niekur ir amžinai niekur, alkūnėmis atsirėmęs žemės, grimzdo niekur, į tamsų nesibaigiantį niekur, atkakliai dar ir dar į paslaptingą niekur, šįkart ir amžinai niekur, dar kartą jau bejėgiškai ir vėl niekur, jau nebepakenčiamai dar ir dar, ir dar, ir niekur, ir staiga deginamai, svaiginamai visas niekur dingo, ir laikas sustojo, ir jie buvo vienas kito glėby, laikui sustojus, ir jis pajuto, kaip žemė pajudėjo ir nuplaukė iš po jų.

Paskui jis gulėjo ant šono, veidu įsirausęs tarp viržių, gėrė jų kvapą, o šaknų ir žemės, ir saulės kvapas persmelkė viską, ir viržiai badė plikus pečius ir šonus, o mergina gulėjo priešais jį vis dar užmerkusi akis, o paskui atsimerkė ir nusišypsojo, ir jis tarė labai išvargusiu ir labai tolimu, bet švelniu balsu:

– Sveika, zuikuti.

O ji nusišypsojo ir iš visai visai arti atsakė:

– Sveikas, mano *Inglés.*

– Aš ne *Inglés,* – tingiai atsakė jis.

– Ne, ne, tu – *Inglés,* – tarė ji. – Tu mano *Inglés,* – ir suėmusi suspaudė jam už ausų, ir pabučiavo į kaktą. – Štai, – tarė ji. – Kaip dabar? Ar geriau bučiuojuosi?

Paskui jiedu abu ėjo palei upokšnį, ir jis kalbėjo:

– Marija, aš myliu tave, ir tu tokia miela ir tokia žavi, ir tokia graži, kad, kai myliu tave, man atrodo, jog galėčiau iš meilės numirti.

– O, – tarė ji. – Aš mirštu kiekvieną kartą. Ar tu nemiršti?

– Ne. Beveik ne. O ar tu jutai, kaip pajudėjo žemė?

– Taip. Kai miriau. Apkabink mane, gerai?

– Nereikia. Aš laikau tavo ranką. Man gana tavo rankos.

Jis pažvelgė į ją ir į pievą, virš kurios medžiojo vanagas, ir nuo kalnų slinko dideli debesys.

– O su kitomis tau taip nebūdavo? – paklausė jį Marija.

Jie ėjo susikibę rankomis.

– Ne. Niekad.

– Tu daug esi mylėjęs?

– Keletą. Bet ne taip, kaip tave.

– Ir taip nebūdavo? Tikrai?

– Malonu būdavo, bet šitaip – ne.

– O paskui pajudėjo žemė. Ar žemė niekad nejudėdavo?

– Ne. Tikrai niekad.

– Ak, – tarė ji. – Ir mums liko tam vos viena diena.

Jis nieko neatsakė.

– Tačiau tai bent jau buvo, – pasakė Marija. – O ar aš tau patinku? Ar aš tau graži? Aš dar pagražėsiu.

– Tu ir dabar labai graži.

– Netiesa, – pasakė ji. – Bet paglostyk man galvą.

Jis perbraukė delnu jai per plaukus jusdamas, kokie jie švelnūs, kaip priglunda ir vėl papūra po jo pirštais, ir uždėjo rankas jai ant galvos, ir atsuko jos veidą į save, ir pabučiavo ją.

– Man labai patinka bučiuotis, – tarė ji. – Bet aš nemoku.

– Tau ir nebūtina mokėti.

– Ne, būtina. Jeigu jau man skirta būti tavo moterimi, turiu tau viskuo patikti.

– Tu man ir taip patinki. Labiau nebegalėtum patikti. Neįsivaizduoju, kad galėtum labiau patikti.

– Bet tu pamatysi, – džiaugsmingai tarė ji. – Tu juokiesi iš mano plaukų, kad jie ne kaip visų. Tačiau jie kasdien auga. Greit bus ilgi, ir tada aš pagražėsiu, ir galbūt tu mane dar labiau mylėsi.

– Tavo gražus kūnas, – tarė jis. – Gražiausias pasauly.

– Aš tik jauna ir liesa.

– Ne. Gražiame kūne slypi kažkokie kerai. Aš nežinau, kodėl viename jie yra, o kitame – ne. Bet tavo kūne yra.

– Tau, – pasakė ji.

– Ne.

– Taip. Tau ir visada tau ir tik tau. Tačiau jų vienų per maža. Aš išmoksiu kaip reikiant tavim rūpintis. Bet pasakyk man teisybę: ar niekad nejudėdavo žemė?

– Niekad, – atsakė jis ir nemelavo.

– Dabar aš laiminga, – pasakė ji. – Dabar aš tikrai laiminga.

– Tu dabar apie kažką kita galvoji? – paklausė ji.

– Taip. Apie savo darbą.

– Tai kad turėtume arklius! – tarė Marija. – Aš tokia laiminga, kad norėčiau užsėsti ant eiklaus žirgo ir nulėkti, o tu lėktum šalia manęs, ir mes šuoliuotume greičiau ir greičiau, ir niekad nepralenktume mano laimės.

– Galėtume pasiimti tavo laimę į lėktuvą, – atsainiai tarė jis.

– Ir nertume, ir nertume dangumi kaip tie mažieji naikintuvai, kur taip žvilga saulėje, – tęsė ji. – Suktume kilpomis ir smigtume žemyn. *Qué bueno!*[1] – nusijuokė ji. – Mano laimei tai niekis.

– Tavo laimės stiprus skrandis, – pasakė jis, beveik nesiklausydamas, ką ji kalba.

Nes dabar jis buvo toli nuo čia. Žingsniavo šalia jos, tačiau galvojo, kaip sprogdins tiltą, ir mintyse viską regėjo aiškiai, ryškiai ir tiksliai kaip gerai nustatytame fotoaparato objektyve. Matė abu postus ir budinčius prie jų Anselmą ir čigoną. Matė kelią tuščią ir matė eismą jame. Matė, kur pastatys abu kulkosvaidžius, kad ugnies laukas būtų kuo lygesnis; o kas iš jų šaudys, pagalvojo jis, – į pabaigą aš, bet kas iš pradžių? Jis sudėjo užtaisus, priveržė vielomis ir užpleišijo, sukišo kapsules, nutiesė kabelį, prijungė ir grįžo ten, kur buvo palikęs seną dėžutę su sprogdinimo mašinėle, o paskui ėmė galvoti apie visa, kas gali atsitikti ir kas gali nepavykti. Liaukis, tarė jis sau. Tu pasimylėjai su šia mergina, ir dabar tavo galva blaivi blaivutėlė, o tu imi nerimauti. Vienas dalykas yra galvoti apie tai, ką privalai padaryti, ir kitas dalykas – nerimauti. Nesijaudink.

[1] Kaip puiku! *(Isp.)*

Negalima jaudintis. Tu žinai, ką tau gali prireikti padaryti, ir žinai, kas gali atsitikti. O atsitikti iš tikrųjų gali.

Tu ryžaisi tam žinodamas, už ką kovoji. Tu kovoji kaip tik su tuo, ką pats darai, ką esi priverstas daryti, kad laimėtume. Todėl, jei nori, kad pasisektų, turi naudotis šiais žmonėmis, kurie tau patinka taip, kaip naudotumeis kareiviais, kuriems nieko nejauti. Pablas, aišku, gudriausias. Jis iš karto sumetė, kuo tai kvepia. Moteriškė pritarė ir tebepritaria, tačiau ir ji ima suvokti, kuo tai gresia, ir tat jau gerokai ją paveikė. Sordas iš karto susigaudė, ir, nors jis savo padarys, jam tai patinka ne daugiau kaip tau, Robertai Džordanai.

Vadinasi, tu sakai, jog nerimauji ne dėl to, kas atsitiks tau, bet kas gali atsitikti moteriai ir merginai, ir kitiems. Na gerai. O kas būtų atsitikę jiems, jeigu tu nebūtum atvykęs? Kas dėjosi ir kaip klojosi jiems, prieš tau atvykstant čia? Ne, taip negalima galvoti! Tu atsakai už juos tiktai kol vykdai užduotį. Įsakymą davei ne tu. Jį davė Golcas. O kas Golcas? Geras generolas. Geriausias, koks yra tau vadovavęs. Bet ar privalo žmogus vykdyti neįvykdomą užduotį, jei supranta, kuo tai baigsis? Net jeigu ją davė Golcas, kuris atstovauja tiek armijai, tiek partijai? Taip. Vykdyti ją reikia, nes tik vykdant galima įsitikinti, jog ji neįvykdoma. Iš kur tu nebandęs žinai, kad ji neįvykdoma? Kas bus, jeigu kiekvienas, gavęs užduotį, sakys, kad ji neįvykdoma? Ko mes visi sulauksim, jei kiekvienas, gavęs užduotį, sakys: „Tai neįmanoma“?

Jis yra matęs ganėtinai daug vadų, kuriems visi įsakymai atrodo neįvykdomi. Kad ir Estremadūroje tas šunsnukis Gomas. Yra matęs ganėtinai puolimų, kada sparnai nesiveržia į priekį, nes tai atrodo neįmanoma. Ne, užduotis bus įvykdyta, ir blogai tik tai, kad tau patinka žmonės, kurie turės padėti.

Dirbdami savo darbą, mes, partizanai, užtraukiame pavojus ir nelaimes tiems, kurie mums suteikia prieglobstį ir paramą. Kam to reikia? Tam, kad galų gale nebebūtų pavojų ir kad žmonėms šioje šalyje būtų gera gyventi. Tai tiesa, kad ir kaip banaliai ji skamba.

Jei Respublika pralaimėtų, jos gynėjams Ispanijoje nebūtų gyvenimo. O gal ne? Taip, aišku, kad nebūtų, sprendžiant iš to, kas dedasi fašistų užimtose srityse.

Pablas šunsnukis, tačiau kiti – puikūs žmonės, ir ar ne niekšybė versti juos tai daryti? Galbūt. Bet jeigu jie to ir nedarytų, vis vien po kelių dienų atjotų pora kavalerijos eskadronų ir išgrūstų juos iš čia.

Ne. Nieko nelaimėsi, palikdamas juos ramybėje. Tik nebus nusižengta kiekvieno žmogaus teisei gyventi taip, kaip išmano, nes niekam nevalia kištis į kito reikalus. Vadinasi, tu pripažįsti tokią teisę? Taip, pripažįstu. O kaipgi planinga visuomenė ir visa kita? Tuo tegu rūpinasi kiti. Jam po karo užteks savų reikalų. Jis dalyvauja šiame kare todėl, kad karas vyksta šalyje, kurią jis myli, ir todėl, kad tiki Respublika ir žino, jog, ją sutriuškinus, gyvenimas tų, kurie ją gynė, būtų nepakenčiamas. Kare jis laikysis komunistų disciplinos. Čia, Ispanijoje, komunistų disciplina protingiausia, blaiviausia ir tinkamiausia kariauti. Karo laikotarpiu jis laikosi jų disciplinos, nes tai vienintelė partija, kurios programą ir discipliną karo atžvilgiu jis gerbia.

Kokie tada politiniai tavo įsitikinimai? Dabar neturiu jokių, atsakė sau. Bet niekam šito nesisakyk, pagalvojo. Niekam to neprisipažink. O ką ketini veikti po karo? Grįšiu namo ir užsidirbsiu duoną, kaip ir iki šiol, dėstydamas ispanų kalbą, ir parašysiu teisingą knygą. Galvą dedu, tarė jis. Galvą dedu, kad tai bus nesunku.

Reikėtų pasišnekėti apie politiką su Pablu. Būtų išties įdomu žinoti, kokia jo politinių įsitikinimų raida. Tikriausiai klasikinis nukrypimas iš kairės į dešinę – kaip Leru. Pablas labai panašus į Leru. Prijetas irgi ne geresnis. Pablas ir Prijetas mažne vienodai tiki galutine pergale. Visų jų politiniai įsitikinimai arkliavagiški. Jis tiki Respublika kaip valdymo forma, tačiau Respublika turės atsikratyti tos arkliavagių gaujos, kuri prieš prasidedant maištui buvo nuvedusi ją į aklavietę. Ar yra kita tokia tauta kaip ispanų, kurios vadai būtų tikri jos priešai? Tautos priešai. Tai frazė, be kurios jis turėtų apsieiti. Populiari frazė, kurią reikia išmesti iš savo žodyno. Šit kas pasidarė, pergulėjus su Marija. Jau buvo virtęs tikru siauraregiu fanatiku it kietakaktis baptistas, ir tokios frazės, kaip „tautos priešai“, per daug lengvai ateidavo jam į galvą. Visokie revoliuciniai ir patriotiniai štampai. Jo protas priimdavo juos be kritikos. Jie, be abejo, teisingi, bet pernelyg lengva jais manipuliuoti. Tačiau po to, kas buvo praėjusią naktį ir štai šiandien, jis žiūri į tai daug šaltesniu ir blaivesniu žvilgsniu. Fanatizmas – keistas dalykas. Fanatikas absoliučiai įsitikinęs savo teisumu, ir niekas geriau nesutvirtina tokio tikėjimo, kaip susilaikymas. Susilaikymas – geriausias vaistas nuo erezijos.

Ar atlaikytų šis teiginys tolesnį nagrinėjimą? Tikriausiai kaip tik todėl komunistai ir puola bohemą. Šalin bohemą, Majakovskio nuodėmę!

Tačiau Majakovskis vėl grąžintas į šventuosius. Nes jau miręs ir dėl jo rami galva. Tu irgi mirsi, ir dėl tavęs taip pat bus rami galva, pasakė jis sau. Gana galvoti apie tokius dalykus. Galvok apie Mariją.

Marija gerokai išklibino jo fanatizmą. Jo ryžtas nesusilpnėjo, tačiau dabar jis labai nenorėtų mirti. Mielai atsisakytų didvyrio ar

kankinio galo. Nenorėtų nei pakartoti Termopilų, nei suvaidinti Horacijaus prie šito ar kito tilto, nei olando berniuko, pirštu užkišusio skylę užtvankoje. Ne. Jis norėtų ilgiau pabūti su Marija. Štai ir viskas. Jis norėtų dar ilgai ilgai būti su ja.

Vargu ar jam dar bus tas „ilgai“, bet, jeigu būtų, jis norėtų praleisti tą laiką su ja. Tarkim, galėtume apsigyventi viešbutyje, kaip daktaras ir ponia Livingstonai, jei neklystu,[1] pamanė jis.

Kodėl man nevedus jos? Žinoma, pagalvojo jis. Aš vesiu ją. Tada mes būsime ponas ir ponia Džordanai iš Aidaho valstijos San Velio miesto. Arba iš Korpus Kriščio Teksase, arba iš Bjuto Montanos valstijoje.

Ispanės – nuostabios žmonos. Nesu turėjęs žmonos, todėl žinau. O kai grįšiu į darbą universitete, ji bus dėstytojo žmona, ir kai studentai, klausantys ispanų kalbos kurso, užeis kada vakare papypkiuoti ir draugiškai paplepėti apie Kevedą, Lope de Vegą, Galdosą ir kitus garsius velionius, Marija galės papasakoti jiems, kaip keli mėlynmarškiniai tikrojo tikėjimo riteriai užsėdo jai ant galvos, o kiti tuo metu užlaužė rankas, užvertė suknelę ir užkimšo burną.

Įdomu, kaip patiks Marija mano pažįstamiems Misuloje, Montanos valstijoje? Aišku, jeigu man pavyks grįžti į tą patį darbą Misuloje. Greičiausiai ten mane jau visados laikys raudonuoju ir įtrauks į „juodąjį sąrašą“. Nors ką gali žinoti. Visaip gali būti. Jie neturi įrodymų, ką tu veiki, o jei papasakotum, tavim, tiesą pasakius, nepatikėtų, o vizą į Ispaniją gavau prieš paskelbiant suvaržymus.

[1] Aliuzija į garsųjį britų keliautojo H. Stenlio posakį. Stenlis vadovavo ekspedicijai, pasiųstai į Afriką ieškoti škotų keliautojo ir atradėjo D. Livingstono. Džiunglėse sutikęs Livingstoną, Stenlis džentelmeniškai kreipėsi: „Ponas Livingstonas, jei neklystu?“

Grįžti namo reikės tik trisdešimt septintųjų rudenį. Išvažiavau trisdešimt šeštųjų vasarą, ir, nors išleido metams, grįžti reikės tik prieš prasidedant rudens semestrui. Iki rudens semestro dar daug laiko. Dar daug laiko iki porytdienos, jei jau taip skaičiuoji. Ne. Aš manau, dėl universiteto nerimauti neverta. Tiktai grįžk rudenį, ir viskas bus gerai. Taigi – grįžk, kad geras.

Tačiau jau seniai tu gyveni keistą gyvenimą. Velniškai keistą. Tavo profesija ir tarnyba susijusios su Ispanija, taigi lankymasis Ispanijoje visiškai suprantamas. Vasaromis dirbdavai įvairių techninių įrenginių statybose, tiesei miškų kelius, darbavaisi medžioklės draustiniuose ir išmokai elgtis su paraku, taigi sprogdintojo darbas irgi visiškai suprantamas. Darbas kaip darbas, tik kad visados reikia skubėti.

Kai žiūri į sprogdinimą kaip į techninį uždavinį, tai tėra uždavinys, ir tiek. Tačiau su juo susiję daug blogybių, nors, atvirai kalbant, tu su jomis lengvai apsipratai. Sakysim, visada stengiesi, kad sprogdinant žūtų kuo daugiau gyvosios jėgos. Ar skambūs žodžiai gali pateisinti žudymą? Ar nuo to žudyti maloniau? Jei nori žinoti, tu truputį per noriai to ėmeisi, pasakė jis sau. Labai neaišku, koks tu būsi, arba, tiksliau, kam būsi tinkamas, kai nebetarnausi Respublikai, galvojo jis. Tačiau, matyt, atsikratysi to, rašydamas knygą, tarė jis. Kai aprašai ką nors, tartum nusimeti nuo savęs. Jeigu pavyks parašyti, tai bus gera knyga. Daug geresnė už pirmąją.

Tačiau kol kas visas tavo gyvenimas – tavo dabartis ir ateitis– tai šiandien, šiąnakt, rytoj, šiandien, šiąnakt, rytoj ir taip toliau (tikiuosi), galvojo jis, todėl naudokis tuo laiku, kuris tau skirtas, ir būk patenkintas. O jeigu su tiltu baigsis blogai? Neatrodo, kad baigtųsi gerai.

Užtat su Marija viskas gerai. O gal ne? Na jau, gal ne... pagalvojo jis. Galbūt tik tai man ir lemta gauti iš gyvenimo. Galbūt tai ir yra mano gyvenimas ir, užuot trukęs septyniasdešimt metų, jis truks keturiasdešimt aštuonias ar septyniasdešimt, ar, tiksliau, septyniasdešimt dvi valandas. Trys paros po dvidešimt keturias valandas ir bus septyniasdešimt dvi valandos.

Aš manau, kad per septyniasdešimt valandų galima nugyventi tokį pat turiningą gyvenimą kaip ir per septyniasdešimt metų; jeigu tik gyvenai turiningą gyvenimą, iki prasidedant toms septynioms dešimtims valandų, ir jeigu esi sulaukęs tam tikro amžiaus.

Kokia nesąmonė, pagalvojo jis. Kokių kvailysčių prigalvoji, šnekėdamas pats su savimi. Tikrai nesąmonė! O gal ir ne. Ką gi, pamatysim. Paskutinį kartą gulėjau su moterimi Madride. Ne, ne Madride – Eskorialyje, ir – neskaitant tos akimirkos, kai naktį pabudau ir, palaikęs ją kita, jaučiausi laimingas, kol suvokiau, kas ji iš tikrųjų, – tai buvo tik poreikio patenkinimas, nors ir gana malonus. O prieš tai, Madride, buvo taip pat, o gal dar blogiau, tik tąsyk visą naktį apgaudinėjau save, vaizduodamasis turįs reikalą su kita moterimi. Taigi aš nesu romantiškas ispanių garbintojas ir nemanau, kad atsitiktinis nuotykis Ispanijoje kuo nors skiriasi nuo atsitiktinio nuotykio bet kurioje kitoje šalyje. Tačiau kai myliu Mariją, jaučiuosi taip, kad, atrodo, galėčiau numirti, o aš niekad tuo netikėjau ir nemaniau, kad taip gali būti.

Tad jeigu likimas vietoj septynių dešimčių metų dovanos septynias dešimtis valandų, tai toji dovana – dabar mano rankose, ir laimė, kad aš tą žinau. Ir jeigu man nebėra skirta nei „ilgai“, nei „iki amžiaus pabaigos“, nei „nuo šiol“, o yra tik „dabar“, tai ką gi, reikia branginti šį „dabar“, ir man belieka tuo tik džiaugtis. Dabar, *ahora, maintenant, heute.* „Dabar“ – šis žodis keistai

skamba, o reiškia visą pasaulį ir tavo gyvenimą. *Esta noche,* šįvakar, *ce soir, heute abend. Life*[1] ir *wife,*[2] *vie*[3] ir *mari.*[4] Ne, taip neišeina. Prancūziškai pavirsta į vyrą. Yra *frau* ir *now,*[5] tačiau tai nieko neįrodo. Palygink: miręs, *mort, muerto* ir *todt. Todt* iš visų negyviausias. Karas, *guerre, guerra* ir *Krieg. Krieg* skamba karingiausiai, o gal ne? Gal taip atrodo tik todėl, kad vokiškai moki prasčiausiai. Mieloji, *cherie, prenda* ir *Schatz.* Bet visi jie niekis prieš „Mariją". Tai bent vardas!

Ką gi, jie viską darys drauge ir jau greit. Tiesa, kuo toliau, tuo dalykas atrodo liūdniau. Labai paprasta: rytą daryti to negalima. Neįmanoma laukti visą dieną, kol sutems, ir tada trauktis. Atsilaikyti iki nakties ir tada trauktis. Galbūt ir pavyktų, jei įstengtume atsilaikyti iki nakties ir tada atsitrauktume. Tai kaip, gal ir mėginti laikytis nuo aušros? Kas iš to išeitų? Vargšas Sordas, jis net savo telegrafiška šneka liovėsi šnekėjęs, kad galėtų suprantamai viską išaiškinti. Lyg jis pats po pasikalbėjimo su Golcu nebūtų galvojęs apie tai, kai apnikdavo juodos mintys. Lyg nuo užvakar vakaro jis nebūtų gulęs ir kėlęs su šia mintimi tartum su nesuvirškintu kąsniu skrandyje.

Na ir dalykai! Keliauji žmogus per gyvenimą ir kiekvieną kartą vaizduojiesi, jog ta ar kita moteris tau kažką reiškia, o galų gale paaiškėja, kad tai gyvas niekis. Juk nieko tokio kaip dabar savo gyvenime nebuvai patyręs. Ir manei, kad niekad nepatirsi. O štai imiesi šitos beviltiškos užduoties, pasitelkdamas dvi nesusitupėjusias geriljerų grupeles neįmanomomis sąlygomis tiltui susprogdinti, kad užkirstum kelią kontrpuolimui, kuris tikriausiai jau

[1] Gyvenimas *(angl.).*
[2] Žmona *(angl.).*
[3] Gyvenimas *(pranc.).*
[4] Vyras *(pranc.).*
[5] Dabar *(angl.).*

bus prasidėjęs, ir sutinki tokią merginą kaip Marija. Na ir kas? To ir reikėjo. Blogai tik, kad sutikai ją pernelyg vėlai.

Ir štai šita moteris, Pilara, faktiškai įgrūdo merginą į tavo miegamąjį maišą, ir kas atsitiko? Taip, kas atsitiko? Kas gi atsitiko? Tu pats atsakyk: kas atsitiko? Taip. Tai ir atsitiko. Kaip tik tai ir atsitiko.

Nemeluok sau, kad ją į tavo miegamąjį maišą įgrūdo Pilara, ir nebandyk vaizduotis, kad tai niekis ar kad tai žema. Tu pražuvai, vos pirmąkart ją pamatęs. Pats žinai, jog pasijutai žuvęs, kai ji pirmąkart pravėrė burną ir prabilo į tave. Kadangi tu to sulaukei, o manei, jog niekad nesulauksi, nereikia drabstyti purvu: juk žinai, kas tai yra, ir žinai, jog tą pajutai, vos pirmąkart ją pamatęs, kai ji pasilenkus išėjo iš olos, nešina keptuve.

Tada tave ir pakirto, ir tu tą žinai, tad kam apgaudinėti save? Tave diegte nudiegia kiekvieną kartą, kada pažvelgi į ją ir kada ji pažvelgia į tave. Tad kodėl tu to nepripažįsti? Gerai, pripažįstu. O Pilara, įgrūsdama ją pas tave, pasielgė kaip protinga moteriškė, ir tiek. Ji globoja merginą ir iš karto suprato, kas yra, vos mergina sugrįžo su keptuve į olą.

Vadinasi, ji viską tik paspartino. Ji viską paspartino, ir todėl buvo vakarykštė naktis ir ši popietė. Ji gerokai nuovokesnė už tave ir žino, ko vertas laikas. Taip, tarė jis sau, reikia pripažinti, kad ji turi neblogą laiko vertės supratimą. Nelengva jai buvo, nes ji nenorėjo, kad mudu netektume to, ko ji pati yra netekusi, tačiau sutikti su tuo, kad yra to netekusi, jai buvo per sunku. Nelengva jai buvo ten, ant kalno, o mes, matyt, nė nesistengėm, kad būtų lengviau.

Ką gi, tai štai kas atsitinka ir kas atsitiko tau, ir tu turi tą pripažinti, o dabar tau nebeliko nė dviejų naktų su ja. Nei ilgo amžiaus, nei bendro gyvenimo, nei to, kas dera žmonėms turėti,

nieko. Praeita naktis, ši popietė, ateinanti naktis – galbūt. Ir viskas, gerbiamas pone.

Nei ilgo amžiaus, nei laimės, nei džiaugsmo, nei vaikų, nei namų, nei vonios, nei švarios pižamos, nei naujo laikraščio, ir nepabusi žinodamas, kad ji šalia ir kad tu ne vienas. Ne. Nieko to nebus. Bet jei gyvenimas tik tiek teduos tau iš viso to, ko norėtum, jeigu to pagaliau sulaukei, kodėl negali būti bent vienos nakties švariai paklotoje lovoje?

Tu prašai to, kas neįmanoma. Prašai to, kas visiškai neįmanoma. Todėl, jei myli šią merginą taip, kaip sakaisi mylįs, mylėk ją labai stipriai, ir bent tasai stiprumas teatsveria tvarumo ir pastovumo stoką. Girdi? Seniau žmonės tam skirdavo visą gyvenimą. O tu, dabar to sulaukęs, gali džiaugtis, kad labai pasisekė, jei turėsi bent dvi naktis. Dvi naktis. Dvi naktis mylėk, godok ir globok. Džiaugsme ir skausme. Ligoje ir mirtyje. Ne, ne taip. Ligoje ir sveikatoje. Kolei išskirs mus mirtis. Po dviejų naktų. Kitko sunku tikėtis. Kitko sunku tikėtis, bet gana tokių minčių. Liaukis. Tau kenkia. Venk visko, kas tau kenkia. Aišku, kad kenkia.

Apie tai juk ir kalbėjo Golcas. Juo ilgiau jis čia, juo gudresnis atrodo. Tai štai ką jis turėjo galvoj, kalbėdamas apie kompensaciją už nereguliarią tarnybą. Ar ir Golcui taip buvo ir ar taip būna dėl skubos, dėl laiko stokos ir dėl aplinkybių? Gal panašiomis aplinkybėmis taip būna kiekvienam? O gal tau atrodo, jog tai kažkas ypatinga, kadangi tai atsitiko tau pačiam? Gal ir Golcas, kai vadovavo nereguliariai Raudonosios armijos kavalerijai, gulėdavo su kuo pakliuvo, ir tik dėl susiklosčiusių aplinkybių ir visa kita merginos atrodydavo tokios kaip tau Marija?

Tikriausiai Golcas irgi visa tai patyręs, todėl ir norėjo pabrėžti, jog privalai išgyventi visą gyvenimą per dvi tau skirtas naktis;

jog dabar visa, ką šiaip turėtum ilgus metus, privalai „sutalpinti“ trumpame tau duotame laike.

Nebloga teorija. Tačiau jis netiki, jog Marija atrodo tokia tik dėl aplinkybių. Nebent, žinoma, čia lemia ir jos gyvenimo aplinkybės. Viena jų ne itin maloni, pagalvojo jis. Taip, ne itin maloni.

Na gerai, aplinkybės aplinkybėmis. Betgi niekas neprivers sakyti, jog tau kas nors patinka. Aš nežinojau, kad galėsiu kada nors pajusti tai, ką jaučiu, mąstė jis. Ar kad taip galėtų man atsitikti. Norėčiau, kad taip būtų visą gyvenimą. Bus, pasakė jo antrasis „aš“. Bus. Tu turi tai dabar, o „dabar“ ir yra visas tavo gyvenimas. Nėra nieko daugiau, tik dabar. Nėra vakar dienos ir, aišku, nėra jokio rytojaus. Kokį amžių turi išgyventi, kad tai suprastum? Yra tik dabar, ir jeigu šis „dabar“ – tik dvi dienos, tai šios dvi dienos yra tavo gyvenimas, ir visko jame bus atitinkamai proporcingai. Štai kaip per dvi dienas išgyvenamas visas gyvenimas. Ir jeigu liausiesi dejuoti ir reikalauti to, ko niekad negausi, būsi išgyvenęs gerą gyvenimą. Geras gyvenimas matuojamas ne bibliniais laiko periodais.

Todėl nesijaudink, imk, ką gauni, ir dirbk savo darbą, ir tavo gyvenimas bus ilgas ir labai smagus. Argi nebuvo smagu pastaruoju metu? Ko tu dejuoji? Toks jau tavo darbas, tarė jis sau, ir ši mintis jam labai patiko; svarbiausia ne tai, ką sužinai, o žmonės, su kuriais susipažįsti. Patenkintas, kad pajuokavo, jis grįžo mintimis pas merginą.

– Aš myliu tave, zuikuti, – tarė jis merginai. – Ką tu sakei?

– Sakiau, – tarė ji, – kad nesijaudintum dėl savo darbo, nes aš netrukdysiu ir nesikišiu. Jei galėsiu kuo padėti, tu man pasakysi.

– Tau nereikės nieko daryti, – atsakė jis. – Tai iš tiesų labai paprasta.

– Pilara pamokys mane, kaip rūpintis vyru, ir aš taip darysiu, – pasakė Marija. – Mokydamasi pati šį tą suvoksiu, o kitką tu man pasakysi.

– Nereikės nieko daryti.

– *Qué va*, nieko nereikės! Tavo miegamąjį maišą šįryt reikėjo išpurtyti, išvėdinti ir pakabinti saulėje. Paskui, prieš iškrintant rasai, jį reikia įnešti į pastogę.

– Pasakok toliau, zuikuti.

– Tavo kojines reikia išskalbti ir išdžiovinti. Aš žiūrėsiu, kad tu turėtum dvi poras.

– Ką dar?

– Jei parodytum kaip, aš išvalyčiau ir sutepčiau tavo pistoletą.

– Pabučiuok mane, – tarė Robertas Džordanas.

– Ne, aš rimtai. Ar tu man parodysi, kaip valyti pistoletą? Pilara turi skudurų ir alyvos. Oloj yra grūstuvas – pistoletui tiks.

– Žinoma. Parodysiu.

– Toliau, – tarė Marija. – Jeigu pamokytum mane šaudyti, bet kuris iš mudviejų galėtume nušauti kitą ir save, jei kurį nors sužeistų ir norėtume išvengti nelaisvės.

– Labai įdomu, – tarė Robertas Džordanas. – Ar daug turi tokių sumanymų?

– Nelabai, – atsakė Marija. – Bet šitas geras. Pilara štai ką man davė ir parodė, kaip naudotis, – ji atsisegė marškinių kišenę ir ištraukė odinį futliarą, kokiame nešiojamos kišeninės šukos, ir, numovusi plačią gumos juostelę, išėmė vienašmenį „Džem“ markės skutimosi peiliuką. – Aš visą laiką jį nešiojuosi, – paaiškino. – Pilara sakė, jog reikia įpjauti čia, paausy, ir traukti šitaip, – ji parodė pirštu. – Sakė, kad čia yra didelė arterija ir kad, traukdama taip peiliuką, būtinai ją užkliudysi. Dar sakė, kad visai neskauda ir kad reikia tik stipriai paspausti paausy ir

traukti žemyn. Sakė, kad visai nesunku ir kad, taip padaręs, žmogus būtinai miršta.

– Teisybė, – pasakė Robertas Džordanas. – Tai miego arterija.

Ji visą laiką jį nešiojasi, pagalvojo jis, galutinai apsisprendusi ir gerai pasirengusi tokiai galimybei.

– Bet verčiau tu mane nušautum, – tarė Marija. – Pažadėk, kad, jeigu reikės, tu mane nušausi.

– Žinoma, – pasakė Robertas Džordanas. – Prižadu.

– Labai ačiū, – atsakė jam Marija. – Žinau, kad tai nelengva.

– Kaip nors, – pasakė Robertas Džordanas.

Visa tai pamiršti, galvojo jis. Atsidėjęs vien savo darbui, pamiršti pilietinio karo malonumus. Jau buvai pamiršęs. Ką gi, taip ir reikia. Kaškinas negalėjo pamiršti, ir tai kenkė jo darbui. O gal jį, vargšą, kamavo nuojauta? Keista, bet jis nejaučia jokios graužaties, kad nušovė Kaškiną. Galbūt kada nors pajus. Bet kol kas visiškai nejaučia.

– Aš galiu tau ir daugiau ką padaryti, – tarė jam Marija, žingsniuodama dabar šalia jo, labai rimta ir moteriška.

– Ne tik nušauti?

– Taip. Galiu prisukti tau cigarečių, kai nebeturėsi tų su vamzdeliais. Pilara mane išmokė labai gerai susukti, kad būtų kietos, dailios ir nebyrėtų.

– Nuostabu, – pasakė Robertas Džordanas. – Ar tu jas pati suklijuoji seilėm?

– Taip, – atsakė mergina. – O kai būsi sužeistas, aš tave slaugysiu ir perrišinėsiu žaizdą, ir prausiu tave, ir valgydinsiu...

– Gal manęs nesužeis, – tarė Robertas Džordanas.

– Tai slaugysiu tave, kai apsirgsi, ir virsiu tau sriubą, ir prausiu tave, ir viską už tave dirbsiu. Ir skaitysiu tau.

– Gal aš neapsirgsiu.

– Tai atnešiu tau rytais kavos, kai pabusi...

– Gal aš nemėgstu kavos, – pasakė jai Robertas Džordanas.

– Ne, juk mėgsti, – linksmai tarė mergina. – Šįryt išgėrei du puodukus.

– O sakykim, man atsibos kava, ir nereikės manęs nušauti, ir nebūsiu sužeistas nei apsirgsiu, ir mesiu rūkyti, ir turėsiu tik vieną porą kojinių, ir pats pasikabinsiu savo miegamąjį maišą. Kaip tada, zuikuti? – jis patapšnojo jai per petį. – Kaip tada?

– Tada, – tarė Marija, – aš pasiskolinsiu iš Pilaros žirkles ir apkirpsiu tau plaukus.

– Aš nemėgstu kirptis.

– Aš irgi ne, – pasakė Marija. – Man tavo plaukai patinka tokie kaip dabar. Ką gi, jeigu man visai nebus darbo, aš sėdėsiu prie tavęs ir žiūrėsiu į tave, o naktimis mudu mylėsimės.

– Puiku, – tarė Robertas Džordanas. – Pastarasis punktas labai protingas.

– Man irgi taip atrodo, – nusišypsojo Marija. – Ak tu, *Inglés!*– tarė ji.

– Mano vardas Robertas.

– Ne. Aš vadinu tave *Inglés,* kaip Pilara.

– Vis tiek aš Robertas.

– Ne, – pasakė ji. – Visa jau diena, kai tu *Inglés. O Inglés,* ar aš galiu tau padėti darbe?

– Ne. Tai, ką aš dabar dirbu, reikia dirbti vienam ir labai šalta galva.

– Gerai, – tarė ji. – O kada baigsi?

– Jei seksis, tai šįvakar.

– Gerai, – pasakė ji.

Žemai buvo matyti paskutinis miškelis, per jį ėjo kelias į stovyklą.

– Kas ten? – paklausė, rodydamas ranka, Robertas Džordanas.

– Pilara, – atsakė mergina, žiūrėdama ten, kur jis rodė. – Taip, tikrai Pilara.

Pievos gale, pamiškėje, sėdėjo moteris, pasidėjusi galvą ant rankų. Iš tolo atrodė it tamsus ryšulys, juodas rudame medžio kamieno fone.

– Eime! – tarė Robertas Džordanas ir pasileido bėgti jos link per viržius.

Jie siekė sulig keliais, ir bėgti buvo sunku, todėl jis sulėtino žingsnį. Jis matė, kad moteris sėdi, paguldžiusi galvą ant sunertų rankų, ir prie medžio kamieno ji atrodė stambi ir juoda. Jis priėjo prie jos ir skardžiai šūktelėjo:

– Pilara!

Moteris pakėlė galvą ir pasižiūrėjo į jį.

– O, – tarė ji. – Jau baigėt?

– Tu nesveikuoji? – paklausė jis ir pasilenkė prie jos.

– *Qué va*, – atsakė ji. – Buvau užsnūdus.

– Pilara, – tarė priėjusi Marija ir atsiklaupė šalia. – Kaip tu jautiesi? Nesergi?

– Aš jaučiuosi kuo puikiausiai, – atsakė Pilara, bet nesistojo. Žiūrėjo į juodu. – Na, *Inglés*, – tarė ji. – Vėl krėtei savo vyriškus pokštus?

– Tikrai nesergi? – paklausė Robertas Džordanas, nekreipdamas dėmesio į jos žodžius.

– Ko man sirgti? Aš miegojau. O judu?

– Ne.

– Na, – tarė Pilara merginai. – Atrodo, atitiko kirvis kotą.

Marija nuraudo ir nieko neatsakė.

– Nekibk prie jos, – pasakė Robertas Džordanas.

– Aš ne su tavim kalbu, – atsakė jam Pilara. – Marija, – tarė ji.

O jos balsas buvo ledinis. Mergina nepakėlė akių.

– Marija, – vėl tarė moteris. – Sakau, matyt, atitiko kirvis kotą.

– Ak, nekibk prie jos, – pakartojo Robertas Džordanas.

– O tu užsičiaupk, – tarė Pilara, nežiūrėdama į jį. – Klausyk, Marija, pasakyk man vieną dalyką.

– Ne, – atsakė Marija ir papurtė galvą.

– Marija, – tarė Pilara, ir jos balsas buvo ledinis, kaip ir veidas, ir nebuvo draugiškumo veide. – Savo valia pasakyk man vieną daiktą.

Mergina papurtė galvą.

Robertas Džordanas galvojo: jeigu man nereikėtų dirbti su šia moterimi ir jos girtuokliu vyru, ir jos nesusitupėjusiu būriu, aš jai dabar tvočiau tokį antausį, kad...

– Na sakyk gi, – mygo Pilara merginą.

– Ne, – atsakė Marija. – Ne!

– Nekibk prie jos, – tarė Robertas Džordanas, neatpažindamas savo balso.

Aš vis tiek jai užtvosiu, kad ją perkūnas, pagalvojo jis.

Pilara jam net neatsakė. Ji nebuvo panaši į gyvatę, hipnotizuojančią paukštelį, ar katę, tykančią pelės. Nebuvo joje nieko grobuoniška. Ir nieko iškrypėliška. Tačiau kažkas joje plėtėsi, panašiai kaip plečiasi kobros gūbrys. Jis tai jautė. Jautė, kokia grėsminga toji įtampa. Bet įtampa ne iš priešiškumo, o iš valdingo noro žinoti. Geriau aš to nematyčiau, pagalvojo Robertas Džordanas. Bet juk antausio už tai netvosi.

– Marija, – tarė Pilara. – Aš tavęs neliesiu. Pasakyk man dabar savo pačios valia.

„De tu propia voluntad“– taip tai skambėjo ispaniškai. Mergina papurtė galvą.

– Marija, – tarė Pilara. – Dabar, savo pačios valia. Girdi? Sakyk ką nors.

– Ne, – tyliai atsakė mergina. – Jokiu būdu.

– Juk pasakysi, – nenusileido Pilara. – Ką nors. Pamatysi. Dabar tu man pasakysi.

– Žemė pajudėjo, – ištarė Marija, nežiūrėdama į moterį. – Tikrai. Šito negalima nupasakoti.

– Šit kaip, – dabar Pilaros balsas skambėjo šiltai ir draugiškai, ir jame nebesijautė prievartos. Tačiau Robertas Džordanas pastebėjo ant jos kaktos ir lūpų smulkius prakaito lašelius. – Tai šit kaip. Tai šit kaip buvo.

– Tikra tiesa, – tarė Marija ir prikando lūpą.

– Be abejo, tiesa, – švelniai pasakė Pilara. – Tačiau nepasakok to savo tautiečiams, nes jie nė už ką tavim nepatikės. Tu neturi *cali*[1] kraujo, *Inglés?*

Robertas Džordanas padėjo jai atsistoti.

– Ne, – atsakė jis. – Kiek žinau, neturiu.

– Marija irgi sako neturinti, – pasakė Pilara. – *Pues es muy raro.* Labai keista.

– Bet taip buvo, Pilara, – tarė Marija.

– *Cómo qué no, hija?* – sujudo Pilara. – Kodėl ne, dukrel? Kai aš buvau jauna, žemė taip judėdavo, kad jusdavai, kaip ji siūbuoja erdvėje, ir būdavo baisu, kad ims ir nuplauks iš po tavęs. Kiekvieną naktį taip būdavo.

– Meluoji, – tarė Marija.

– Taip, – sutiko Pilara. – Meluoju. Šitaip atsitinka ne daugiau kaip tris kartus gyvenime. Ar tikrai žemė judėjo?

– Taip, – atsakė mergina. – Tikrai.

[1] Čigonų *(isp.)*.

– O tau, *Inglés?* – Pilara pažvelgė į Robertą Džordaną. – Tik nemeluok.

– Taip, – tarė jis. – Tikrai.

– Puiku, – pasakė Pilara. – Puiku. Tai didelis dalykas.

– Kaip suprasti – tris kartus? – paklausė Marija. – Ką tai reiškia?

– Tris kartus, – atsakė Pilara. – Vienas kartas jums jau buvo.

– Tik tris kartus?

– Daugumai – nė karto, – atsakė jai Pilara. – Ar tikrai judėjo žemė?

– Buvo net baisu, kad nenukrisčiau, – pasakė Marija.

– Tai, matyt, tikrai judėjo, – tarė Pilara. – Na, eime į stovyklą.

– Kas per nesąmonė – tie trys kartai? – paklausė Robertas Džordanas moterį, kai jie ėjo drauge per pušyną.

– Nesąmonė? – ji pažvelgė skersomis į jį. – Nešnekėk, kad tai nesąmonė, berneli.

– Ar tai burtai, kaip ir būrimas iš delno?

– Ne, visi *gitanos* [1] tą iš patirties žino.

– Mes ne *gitanos.*

– Taip. Bet jums truputį pasisekė. Pasiseka kartais ir ne čigonams.

– Sakai, tie trys kartai – teisybė?

Ji vėl metė į jį keistą žvilgsnį.

– Atstok nuo manęs, *Inglés,* – tarė ji. – Nebūk įkyrus. Tu per jaunas su manim kalbėtis.

– Bet, Pilara... – įsiterpė Marija.

– Tylėk! – suirzo Pilara. – Vienas kartas tau jau buvo, ir bus dar du.

[1] Čigonai *(isp.).*

– O tau? – paklausė ją Robertas Džordanas

– Du, – atsakė, Pilara ir parodė du pirštus. – Du. O trečio nebebus.

– Kodėl? – paklausė Marija.

– Ak, nutilk! – užriko Pilara. – Nutilk gi! Įkyrumas tų pienburnių!

– Kodėl nebebus trečio?– paklausė Robertas Džordanas.

– Ak, nutilkit, susimildami! – tarė Pilara. – Nutilkit.

Gerai, manė sau Robertas Džordanas. Bet aš nesuprantu. Pažįstu daug čigonų, ir jie tikri keistuoliai. O ir mes ne kitokie. Skirtumas tik tas, kad mes sąžiningai pelnomės duoną. Niekas nežino, iš kokių genčių esam kilę nei ką iš jų paveldėjom, nei kokios paslaptys glūdėjo giriose, kur gyveno mūsų protėviai. Mes žinom tik tai, kad nieko nežinom. Mes nežinom nieko, kas mums dedasi naktimis. Tačiau kai tas atsitinka dieną, tai jau tikrai šis tas. Kas atsitiko, tas, tačiau šiai moteriai negana iškvosti tą iš merginos – ji būtinai turi tą perimti ir pasisavinti. Savaip, čigoniškai tą išaiškinti. Matyt, ant kalno ji pralaimėjo, užtat dabar, be abejo, buvo jos viršus. Jeigu tai iš piktos valios, ją reikėtų nušauti. Bet ne, tai ne iš piktos valios. Iš noro laikytis už gyvenimo. Laikytis per Mariją.

Kai nebekariausi, galėsi imtis studijuoti moterų psichologiją, tarė jis sau. Galėsi pradėti nuo Pilaros. Jeigu nori žinoti, šiandien ji viską gerokai supainiojo. Iki šiol nebuvo dėsčiusi savo čigoniškų raganysčių. Išskyrus būrimą iš delno, pagalvojo jis. Na taip, tiesa, iš delno. Ir nemanau, kad ji tada apgaudinėjo. Nenori sakyti, ką matė. Kad ir ką būtų mačiusi, jinai tuo tiki. Tačiau tai nieko neįrodo.

– Klausyk, Pilara, – tarė jis moteriai.

Pilara pažvelgė į jį ir nusišypsojo.

– Ko? – paklausė ji.

– Nebūk tokia paslaptinga, – pasakė Robertas Džordanas. – Tavo paslaptys man visai neįdomios.

– Šit kaip?

– Aš netikiu jokiom pabaisom, burtininkais, pranašautojais, jokiom čigoniškom raganystėm.

– Oho, – tarė Pilara.

– Rimtai. Ir atstok nuo mergaitės.

– Atstosiu.

– Ir mesk savo paslaptis, – tęsė Robertas Džordanas. – Mes turim daug rimtų darbų, ir nereikia apipainioti jų visokiais burtais. Mažiau paslapčių, daugiau darbo.

– Suprantu, – Pilara pritardama linktelėjo galva. – Bet sakyk, *Inglés,* – tarė ji ir nusišypsojo. – Ar judėjo žemė?

– Taip, kad tave velniai! Judėjo!

Pilara pratrūko juoktis. Stovėjo ir žiūrėjo juokdamasi į Robertą Džordaną.

– Ak *Inglés, Inglés!* – juokėsi Pilara. – Koks tu juokingas! Tau reikės labai pasistengti, kad atgautum savo orumą.

Eik tu po perkūnais, pagalvojo Robertas Džordanas. Tačiau burnos nepravėrė. Kol jie kalbėjosi, saulė apsiblausė, ir, atsigręžęs į kalnus, jis pamatė, jog dangus apniukęs ir pilkas.

– Tikrai, – tarė jam Pilara, žiūrėdama į dangų. – Snigs.

– Dabar? Beveik biržely?

– Tai kas? Kalnai nežino mėnesių vardų. Pagal mėnulį dabar gegužė.

– Negali būti, kad snigs, – tarė jis. – Negali būti!

– Deja, *Inglés,* – pasakė ji jam. – Snigs.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į tirštą dangaus pilkumą, ir saulė, apsitraukusi gelsvu rūku, jam bežiūrint, pranyko, ir

dangaus pilkuma suvienodėjo, paliko minkšta ir sūdri; pilkuma nulygino kalnų viršūnes.

– Taip, – tarė jis. – Atrodo, tavo teisybė.

Keturioliktas skyrius

Kai jie pasiekė stovyklą, jau snigo, ir snaigės krito įkypai tarp pušų. Iš pradžių retos, jos leidosi, lėtai sukdamosi, įkypai tarp medžių, o paskui, kai nuo kalnų papūtė šaltas vėjas, ėmė lėkti tirštais sūkuriais, ir Robertas Džordanas įniršęs stovėjo priešais olą ir žiūrėjo, kaip sninga.

– Daug prisnigs, – tarė Pablas.

Jo balsas buvo kimus, o akys raudonos ir blausios.

– Ar čigonas parėjo? – paklausė jį Robertas Džordanas.

– Ne, – atsakė Pablas. – Nėra nei jo, nei senio.

– Gal palydėtum mane iki tolimesniojo posto pakelėj?

– Ne, – pasakė Pablas. – Kabink savo košę be manęs.

– Kaip nori. Ir pats rasiu.

– Tokioj pūgoj dar paklysi, – tarė Pablas. – Aš neičiau.

– Reikia nusileist į pakalnę, o paskui – pakele ir pakele.

– Gal ir rastum. Bet tavo abu sargybiniai, užėjus pūgai, leisis namo, ir jūs prasilenksit.

– Senis manęs laukia.

– Nebelauks. Pareis nuo pūgos čia.

Pablas pasižiūrėjo, kaip vėjas dumia palei olos angą snaiges, ir tarė:

– Nepatinka tau sniegas, *Inglés?*

Robertas Džordanas nusikeikė, o Pablas pažvelgė į jį blausiomis akimis ir nusijuokė.

– Štai ir nebėr tavo puolimo, *Inglés,* – tarė jis. – Eik į vidų, o tavo žmonės tuoj parsiras.

Oloje Marija kurstė ugnį, o Pilara triūsė prie virtuvės stalo. Malkos vos smilko, tačiau mergina pastumdė jas pagaliu, o paskui ėmė mojuoti sulankstytu laikraščiu, ir dūmų kamuoly pasirodė liepsna, ir ugnis, vėjo traukiama pro skylę skliaute, įsidegė.

– O kaip sakai, – tarė Robertas Džordanas, – ar daug prisnigs?

– Daug, – patenkintas atsakė Pablas. Paskui šūktelėjo Pilarai: –Tau, moteriške, irgi nepatinka? Dabar tu komanduoji, tai sniegas tau irgi nepatinka?

– *A mi qué?*[1] – per petį atsiliepė Pilara. – Sninga tai sninga.

– Išgerk vyno, *Inglés,* – tarė Pablas. – Visą dieną gėriau laukdamas, kada pradės snigti.

– Duok puodelį, – pasakė Robertas Džordanas.

– Už sniegą, – tarė Pablas ir susidaužė su juo.

Robertas Džordanas pažvelgė jam į akis ir tarkštelėjo puoduku. Žmogžudy tu, akis užsipylęs, pagalvojo jis. Kai tarkštelsiu puodeliu į dantis. *Ramiau,* tarė jis sau, *ramiau.*

– Labai gražiai sninga, – tarė Pablas. – Per pūgą nebenakvosi ore.

Vadinasi, tu ir dėl *to* nerimauji, pagalvojo Robertas Džordanas. Daug tau rūpesčių, Pablai, ar ne?

– Sakai, ne? – mandagiai tarė jis.

– Šalta, – pasakė Pablas. – Šlapia.

Tu nežinai, kodėl tie pūkiniai maišai kainuoja po šešiasdešimt penkis dolerius, pagalvojo Robertas Džordanas. Norėčiau turėti tiek dolerių, kiek naktų esu miegojęs jame ant sniego.

– Tad gal man nakvoti viduj? – mandagiai paklausė jis.

[1] O kas man? *(Isp.)*

– Žinoma.

– Ačiū, – pasakė Robertas Džordanas. – Miegosiu ore.

– Ant sniego?

– Taip. („Kad jas kur, tas tavo prakeiktas raudonas kiaulės akis ir šeriuotą kiaulišką snukį".) Ant sniego. („Ant šito prakeikto, šito šuniško, šito pražūtingo, šito nelaukto, šito viską žlugdančio sniego".)

Jis nuėjo prie Marijos, ji įmetė į ugnį dar vieną pušinę pliauską.

– Labai gražiai sninga, – tarė jis merginai.

– Bet juk trukdys tau? – paklausė ji. – Tu nesijaudini?

– *Qué va,* – pasakė jis. – Jaudinkis nesijaudinęs – kas iš to? Kada vakarienė?

– Aš taip ir maniau, kad tavo bus geras apetitas, – tarė Pilara. – Jei nori, kol kas pakrimsk sūrio.

– Ačiū, mielai, – atsakė jis.

Pasistiebusi nuėmė didelį sūrį, kabantį tinklely paskliautėje, ir, neišėmusi iš tinklelio, atpjovusi storą riekę padavė jam. Sūris truputį atsidavė ožiu, dėl to buvo nelabai skanus.

– Marija, – pašaukė Pablas nuo stalo.

– Ką? – atsiliepė mergina.

– Nušluostyk stalą, – tarė Pablas ir šyptelėjo Robertui Džordanui.

– Pats prilaistei, pats ir šluostyk, – atsakė jam Pilara. – O pirma nusišluostyk burną ir marškinius.

– Marija, – tęsė Pablas.

– Neklausyk tu jo – girtas, – pasakė Pilara.

– Marija, – pratarė Pablas. – Tebesninga. Gražiai sninga!

Jis nežino, koks tai maišas, pagalvojo Robertas Džordanas. Tas kiauliaakis nežino, kad aš sumokėjau už tą maišą pas Vudsą šešiasdešimt penkis dolerius. Greičiau bent pareitų čigonas. Grįš,

ir eisiu parsivesti senio. Reikėtų eiti dabar, bet galiu prasilenkti. Juk nežinau, kur jis pasirinko vietą postui.

– Nori pamaigyti sniego gniūžčių? – tarė jis Pablui. – Nori pasimėtyt sniego gniūžtėm?

– Ką? – paklausė Pablas. – Ką tu siūlai?

– Nieko, – atsakė Robertas Džordanas. – Ar balnus gerai apdangstei?

– Taip.

Paskui angliškai Robertas Džordanas tarė:

– Duosi arkliams abrako ar riši lauke, ir tegu kapsto sniegą?

– Ko?

– Nieko. Tavo reikalas, drauguži. Aš iš čia iškeliausiu pėsčias.

– Kodėl šneki angliškai? – paklausė Pablas.

– Nežinau, – atsakė Robertas Džordanas. – Kartais šneku angliškai, kai labai pavargstu. Arba kai esu kuo nors labai pasibjaurėjęs. Arba, sakysim, priblokštas. Kai esu labai priblokštas, šneku angliškai tik tam, kad girdėčiau, kaip skamba šita kalba. Labai ramina. Pamėgink ir tu kada.

– Ką tu kalbi, *Inglés?* – paklausė Pilara. – Paklausyti labai įdomu, bet nieko nesuprantu.

– Nieko ypatinga, – pasakė Robertas Džordanas. – Aš pasakiau angliškai: „Nieko ypatinga“.

– Tai geriau šnekėk ispaniškai, – tarė Pilara. – Ispaniškai trumpiau ir paprasčiau.

– Žinoma, – sutiko Robertas Džordanas.

Bet, ak Viešpatie, galvojo jis, ak Pablai, ak Pilara, ak Marija, ak jūs, du broliai, sėdintys kertėje, kurių vardus pamiršau, bet turiu atsiminti, – ir pavargstu gi aš kartais nuo viso to. Nuo to ir nuo jūsų, ir nuo savęs, ir nuo karo, ir kam gi, ir kam gi reikėjo dabar sniego? Šimts velnių, to jau per daug.

Ne, ne per daug. Ne, ne per daug. Nieko nėra per daug. Privalai apsiprasti su padėtimi ir paieškoti išeities, tad liaukis vaidinęs primadoną ir susitaikyk su faktu, kad sninga, kaip neseniai susitaikei, o dabar palauk čigono ir parsivesk senį. Bet kad snigtų! Dabar, gegužės mėnesį! Liaukis, tarė jis sau. Liaukis ir susitaikyk su tuo. Čia, žinok, tavoji taurė. Kaip ten sakoma apie taurę? Reikės arba lavinti atmintį, arba negalvoti apie citatas, nes, kai negali atsiminti, jos niekaip neišeina iš galvos ir neduoda ramybės tartum pamirštas vardas. Kaipgi ten sakoma apie taurę?

– Duok man taurę vyno, – paprašė jis ispaniškai. Paskui: – Daug sniego, ką? – tarė jis Pablui. – *Mucha nieve.*

Girtasis vyriškis pažvelgė į jį ir šyptelėjo. Linktelėjo galva ir vėl nusišypsojo.

– Jokio puolimo. Jokių *aviones.*[1] Jokio tilto. Vien sniegas, – tarė Pablas.

– Manai, jis ilgai išsilaikys? – Robertas Džordanas atsisėdo šalia jo. – Manai, visą vasarą taip ir snigs, a, Pablai?

– Visą vasarą – ne, – pasakė Pablas. – Bet šiąnakt ir rytoj – taip.

– Dėl ko tu taip manai?

– Pūgos būna dvejopos, – lėtai, sverdamas žodžius, prabilo Pablas. – Vienos ateina nuo Pirėnų. Su dideliais šalčiais. Tačiau dabar tokiai jau per vėlu.

– Aišku, – pasakė Robertas Džordanas. – Tai jau neblogai.

– Šitoji atėjo nuo Kantabrijos, – tarė Pablas. – Nuo jūros. Kai vėjai pučia iš tos pusės, būna didelės pūgos ir daug sniego.

– Kur tu, drauguži, visa tai sužinojai? – paklausė Robertas Džordanas.

[1] Lėktuvų *(isp.)*.

Dabar, įniršiui atlėgus, pūga jį žavėjo, kaip visada žavėjo bet kokia audra. Pūga, štormas, staigus ekvatoriaus škvalas, atogrąžų liūtis ar vasaros lietus su perkūnija kalnuose turi su niekuo nepalyginamo žavesio. Audra svaigino jį kaip mūšis, skirtumas tik tas, kad audra švari. Mūšyje irgi pučia vėjas; karštas ir sausas kaip tavo gerklė; ir pučia smarkiai; karštas ir dulkėtas; ir kyla jis, ir gęsta drauge su mūšio sėkme. Jis gerai pažinojo tą vėją.

Tačiau pūga – visai kas kita. Per pūgą prieini prie laukinių žvėrių, ir jie nebijo. Jie klaidžioja nesuprasdami, kur esą, ir elnias kartais užsiglaudžia trobelės užuovėjoje. Per pūgą jodamas susitinki briedį, ir jis palaiko arklį kitu briedžiu ir bėga tavęs pasitikti. Pūgoje ima atrodyti, jog pasaulyje nėra nesantaikos. Pūgos vėjas gali prilygti štormo vėjui; tačiau jis neša baltą švarumą, ir oras prisipildo sūkuriuojančios baltumos, ir visi daiktai pasikeičia, o vėjui nutilus įsiviešpatauja ramybė. Dabar pūga smarki, tad kodėl ja nepasigrožėjus? Ji viską žlugdo, tačiau kodėl atsisakius malonumo?

– Aš daug metų dirbau *arroyero,*[1] – tarė Pablas. – Mes dideliais vežimais gabendavom kalnais krovinius; tada sunkvežimiai dar nevažinėjo. Dirbdami tokį darbą, ir išmokom pažinti orą.

– O kaip tu įsitraukei į sąjūdį?

– Aš nuo seno kairysis, – pasakė Pablas. – Dažnai susitikdavau su žmonėm iš Astūrijos – tenykščiai gerai gaudosi politikoje. Aš jau seniai už Respubliką.

– O ką veikei prieš sąjūdį?

– Dirbau Saragosoj pas vieną rangovą. Jis tiekė arklius bulių arenoms ir kariuomenei. Tada ir susipažinau su Pilara. Jinai tuomet, kaip pasakojo, gyveno su matadoru Finitu de Palensija.

[1] Varovu *(isp.).*

Jis pasakė tai su aiškiu pasididžiavimu.

– Šiaip sau buvo matadoras, – tarė vienas brolių, sėdinčių prie stalo, žiūrėdamas į Pilarą, ji stovėjo nusisukusi į ugniakurą.

– Šiaip sau? – tarė Pilara, atsigręždama į tą vyrą. – Jis buvo šiaip sau matadoras?

Stovėdama dabar oloje prie ugniakuro, jinai regėjo jį, nedidelį, juodbruvą, susikaupusį, regėjo liūdnas jo akis, įdubusius skruostus ir juodus plaukus, šlapiomis sruogomis prilipusius prie kaktos su raudonu ruožu, kurį įspausdavo kietai prigulanti matadoro skrybėlė ir kurio niekas kitas nepastebėdavo. Ji matė jį, stovintį priešais penkiametį bulių, priešais ragus, kurie lengvai iškelia aukštyn arklius: storas sprandas kelia arklį aukštyn, aukštyn su visu raiteliu, jis bado tą sprandą smailia ietimi, kelia aukščiau ir aukščiau, kol arklys dusliai žnekteli ant žemės, o raitelis nusirita ir trenkiasi į medinį barjerą, ir bulius, panarinęs storą sprandą, atstatęs ragus, puola prie arklio atimti jam gyvybės. Ji matė jį, Finitą, šiaip sau matadorą, stovint priešais bulių, ir matė sukantis šonu nuo jo. Aiškiai matė, kaip jis vynioja ant lazdelės sunkią flanelę, sumirkusią krauju, kai jis, darydamas sukinius, braukė ja buliui virš galvos, per pečius, per šlapią žvilgantį gūbrį ir nugarą, o bulius pašokdavo, tarškindamas susmigusiomis banderilėmis. Ji matė Finitą, stovintį šonu per penkis žingsnius nuo sustingusio stambaus buliaus galvos, matė, kaip jis lėtai išsitraukia ir kelia špagą, kol ji susilygina su petimi, ir kaip nutaiko geležtės smaigalį į tašką, kurio dar pats nemato, nes buliaus galva yra aukščiau negu jo akys. Kaire ranka mostelėjęs šlapiu sunkiu audeklu, jis privers bulių palenkti galvą; tačiau dabar jis tik pasvyra ant kulnų atgal ir nutaiko špagos smaigalį, stovėdamas pusiau šonu priešais įskilusį ragą; bulius pūtuoja, neatitraukdamas akių nuo audeklo.

Ji matė jį dabar labai aiškiai ir girdėjo laibą, skardų jo balsą, kada jis pasuka galvą ir pažvelgia į žmones pirmoje eilėje virš raudono barjero, ir sako: „Pamėginsim nudurti jį va šitaip!“

Ji girdėjo Finito balsą, o paskui matė, kaip sulinksta jo kelis, kai jis žengia į priekį, ir kaip jis eina tiesiai į ragą, kuris ima leistis žemyn tarsi užburtas, ir buliaus šnervės seka audeklą, žemai traukiamą liesos rudos rankos, ir ragai leidžiasi pro šalį žemyn, ir špaga sminga į pridulkėjusį gūbrį.

Ji matė, kaip lėtai, bet atkakliai sminga spindinti geležtė, tartum bulius įsirėžęs pats smeigtųsi ant špagos, ir sulenda tiek, kad rudi krumpliai atsiremia į odą, ir nedidelis juodbruvas vyras, visą laiką stebėjęs vietą, kur smigo špaga, atitraukia įtemptą pilvą nuo rago ir atšoka nuo gyvulio, ir stovi pakėlęs dešinę ranką, kairėje laikydamas lazdelę su audeklu, ir žiūri, kaip dvesia bulius.

Jis stovi ir žiūri, kaip bulius stengiasi išsilaikyti ant kojų, žiūri, kaip bulius sverdi tarsi pakirstas medis, žiūri, kaip bulius stengiasi nepargriūti, žiūri, pergalingai pakėlęs ranką. Ji matė, kaip jis stovi suprakaitavęs, išsekęs, jausdamas palengvėjimą, kad viskas baigta, kad ragas nekliudė, kai jis traukėsi į šalį, o paskui, jam taip stovint, bulius nebeišsilaiko ir griūva negyvas, ir apsiverčia aukštyn kojom, ir ji matė, kaip nedidelis tamsiaveidis vyras, pavargęs, nesišypsodamas, žingsniuoja prie barjero.

Ji žinojo, kad jis negalėtų perbėgti per areną, net jei reikėtų gelbėti savo gyvybę, ir stebėjo, kaip jis iš lėto prieina prie barjero ir braukia rankšluosčiu per burną, ir pasižiūri aukštyn į ją, ir krato galvą, o paskui nusišluosto veidą ir pradeda savo triumfo ratą.

Ji matė, kaip jis iš lėto, vilkdamas kojas, žingsniuoja aplink areną, šypsosi, linkčioja, šypsosi, o jam iš paskos eina padėjėjai,

lankstosi, renka nuo žemės cigarus, mėto atgal žiūrovams skrybėles; jis eina ratu aplink areną, šypsodamasis liūdnomis akimis, ir užbaigia ratą priešais ją. Paskui ji pažvelgė ir pamatė, kad jis sėdi ant barjero, užsidengęs rankšluosčiu burną.

Pilara matė visa tai dabar, stovėdama prie ugniakuro, ir tarė:

– Atseit jis buvo prastas matadoras? Su kokiais žmonėmis likimas lėmė man dabar gyventi!

– Matadoras jis buvo geras, – tarė Pablas. – Tik mažo ūgio.

– Ir be to, džiovininkas, – pasakė Primitivas.

– Džiovininkas? – tarė Pilara. – Kas nebūtų džiovininkas, tiek iškentėjęs, kiek jis? Ar gali pas mus varguolis išbrist iš skurdo, jeigu jis ne plėšikas kaip Chuanas Marčas, ne matadoras arba ne operos tenoras? Kaip jis nebus džiovininkas? Šalyje, kur buržujai nuo persirijimo susigadina skrandžius ir nebegali gyvent be sodos, o neturtėliai badauja nuo gimimo iki mirties dienos, – kaip jis nebus džiovininkas? Jeigu tu, mokydamasis matadoro amato, būtum nuo mažens važinėjęs iš mugės į mugę trečios klasės vagonuose po suolais, kad nereikėtų mokėti, būtum gulėjęs dulkėse ir purve tarp šviežių ir sudžiūvusių skreplių, ar nebūtum tu džiovininkas, jeigu dar tau krūtinė būtų sudaužyta ragų?

– Aišku, – tarė Primitivas. – Aš tik pasakiau, kad jis buvo džiovininkas.

– Taip, jis buvo džiovininkas, – pasakė Pilara, stovėdama su dideliu mediniu šaukštu rankoje. – Ir mažo ūgio, ir balsas plonas, ir labai bijojo bulių. Nesu mačiusi matadoro, kuris taip baimintųsi prieš kovą, ir nesu mačiusi žmogaus, kuris būtų toks drąsus arenoj. Tu, – ji kreipėsi į Pablą, – tu dabar bijai mirti. Manai, kad tai didelis daiktas. O Finitas visą gyvenimą bijojo, tačiau arenoje būdavo kaip liūtas.

– Jis garsėjo didele drąsa, – tarė antrasis brolis.

– Nepažinojau žmogaus, kuris būtų taip labai bijojęs, – pasakė Pilara. – Jis net nelaikė namuose buliaus galvos. Kartą Valjadolido ferijoje jis labai gražiai nudūrė Pablo Homero bulių...

– Pamenu, – tarė pirmasis brolis. – Mačiau tą kovą. Tai buvo muilo spalvos bulius su verpetuota kakta ir labai ilgais ragais. Svėrė daugiau kaip trisdešimt arobų. Tai buvo paskutinis bulius, kurį jis nudūrė Valjadolide.

– Taip, – pasakė Pilara. – Ir paskui mėgėjų klubas, jis rinkdavosi *Café Colon* ir buvo pasivadinęs jo vardu, padarė to buliaus galvos iškamšą ir kavinėje per nedidelį pobūvį padovanojo jam. Kol valgėme, galva kabojo ant sienos, bet apdengta audeklu. Aš sėdėjau prie stalo, ir, be manęs, ten buvo Pastora, bjauresnė ir už mane, ir Ninja de los Peines, ir kitos čigonės bei aukštos klasės kekšės. Pobūvis buvo nedidelis, bet labai gyvas ir vos nesibaigė muštynėmis, kai Pastora ir viena žymiausių kekšių susiginčijo padorumo klausimu. Aš jaučiausi daugiau negu laiminga, tačiau, sėdėdama šalia Finito, pastebėjau, kad jis vengia žiūrėti į buliaus galvą, apgaubtą violetiniu audeklu, kaip bažnyčioje apgaubiamos šventųjų statulos mūsų buvusio Viešpaties kančios savaitę.

Finitas valgė mažai, nes Saragosoje per paskutinę sezono koridą, rengdamasis nudurti bulių, buvo gavęs *palotazo* – smūgį rago šonu – ir kuriam laikui netekęs sąmonės, ir tuomet dar negalėjo išlaikyti skrandyje maisto, ir per pobūvį kartkarčiais prisidėdavo prie burnos nosinę ir išspjaudavo kraują. O apie ką aš pasakojau?

– Apie buliaus galvą, – tarė Primitivas. – Buliaus galvos iškamšą.

– Taip, – pasakė Pilara. – Taip. Bet, kad geriau suprastumėt, reikia papasakot ir kai kurias smulkmenas. Finitas, žinoma, buvo ne iš linksmųjų. Daugiausia rūškanas, ir aš niekad nesu mačiusi mums esant vieniems, kad jis iš ko nors būtų juokęsis. Net ir iš labai juokingų dalykų. Jis į viską žiūrėjo labai rimtai. Buvo mažne toks pat rimtas kaip Fernandas. Tačiau tą pobūvį surengė jo garbei *aficionados,*[1] susibūrę į „Finito klubą", ir jis turėjo atrodyti žvalus, malonus ir linksmas. Todėl, kol valgėm, jis šypsojosi ir maloniai šnekėjo su visais, ir tik aš viena mačiau, ką jis daro su nosine. Turėjo tris nosines ir visas prispjaudė kraujo, o paskui pakuždomis sako man: „Pilara, aš nebeištversiu. Geriau išeisiu".

„Tai einam", – pasakiau aš. Nes mačiau, kad jis labai kenčia. Tuo metu linksmybė liejosi per kraštus, ir triukšmas buvo baisingas.

„Ne, man negalima išeiti, – atsakė Finitas. – Šiaip ar taip, klubas pavadintas mano vardu, ir aš privalau čia būti".

„Jeigu sergi, eime", – tariau aš.

„Ne, – pasakė jis. – Lieku. Duok man tos mansanilės".

Aš pamaniau, kad geriau jam būtų negerti, kadangi nieko nevalgęs ir su tokiu netikusiu skrandžiu, tačiau jis, matyt, nebegalėjo neišgėręs pakęsti linksmybės, džiūgavimo ir triukšmo. Aš žiūrėjau, kaip jis labai greitai išmaukė beveik butelį mansanilės. Nosinės buvo prispjaudytos, ir jis dabar tam reikalui naudojo servetėlę.

Pobūvis pasiekė linksmybės viršūnę, ir klubo nariai marširavo aplink stalą su lengvesnio svorio kekšėm ant pečių. Pastorą prikalbino padainuoti, o El Ninjas Rikardas skambino gitara, ir buvo

[1] Gerbėjai *(isp.).*

miela klausytis, ir visi, gražiai įsigėrę, buvo nepaprastai linksmi ir malonūs vieni kitiems. Niekad nesu mačiusi kito tokio pobūvio, kur tikra čigoniška linksmybė būtų šitaip įsisiautėjusi, o juk dar nebuvo atidengta buliaus galva, šio pobūvio priežastis.

Aš buvau taip įsilinksminusi ir taip plojau katučių Rikardui už skambinimą, ir raginau kitus ploti Ninjai de los Peines už dainavimą, kad nepastebėjau, jog Finitas jau spėjo prikruvinti visą servetėlę ir pasiėmė manąją. Jis gėrė vis daugiau mansanilės, ir jo akys spindėte spindėjo, ir jis visiems linksmai linkčiojo galva. Jis negalėjo daug kalbėti, nes būtų turėjęs naudotis servetėle; tačiau dėjosi esąs didžiai linksmas ir žvalus, o to visi iš jo ir tenorėjo.

Žodžiu, pobūvis tęsėsi, ir šalia manęs sėdintis buvęs Rafaelio El Galjo impresarijus pasakojo vieną istoriją, ir ji baigėsi taip:

„Taigi Rafaelis priėjo prie manęs ir sako: „Tu pats geriausias ir pats kilniausias mano draugas. Aš myliu tave kaip brolį ir noriu įteikti tau dovaną". Ir padavė man gražų kaklaraiščio segtuką su deimantu, pabučiavo mane į abu skruostus, ir mudu abu labai susigraudinom. Paskui, įteikęs man deimantinį segtuką, Rafaelis el Galjas išėjo iš kavinės, ir aš sakau Retanai, sėdinčiam prie stalo: „Tas šlykštynė čigonas ką tik pasirašė sutartį su kitu impresarijum".

„Kaip suprasti?" – paklausė Retana.

„Aš dešimtį metų tvarkiau jo reikalus, o jis iki šiol ničnieko nebuvo man padovanojęs, – atsakė El Galjo impresarijus. – Taip ir suprask". Ir tai tikrai buvo tiesa, ir šitaip El Galjas jį paliko.

Bet čia į pasakojimą įsikišo Pastora, galbūt ne tiek norėdama apginti gerą Rafaelio vardą, kadangi niekas nebuvo šnekėjęs apie jį taip piktai, kaip ji pati, kiek dėl to, kad impresarijus įžeidė čigonus posakiu „šlykštynė čigonas". Įsikišo taip karštai ir drėbė

tokius žodžius, kad impresarijus buvo priverstas nutilti. Tada įsikišau aš – ėmiau raminti Pastorą, o kita *gitana* ėmė raminti mane, ir triukšmas pakilo toks, kad negalėjai suprasti jokio žodžio, išskyrus vieną – „šliundra“, kuris skardėjo, stelbdamas visus kitus žodžius, kol galų gale vėl stojo tyla, ir mes trys, kurios tildėm viena kitą, sėdėjom, nudūrusios akis į savo taureles, ir tada aš pastebėjau, kad Finitas su siaubu akyse spokso į buliaus galvą, apgaubtą violetiniu audeklu.

Tuo metu klubo prezidentas pradėjo kalbą, po kurios turėjo būti atidengta galva, ir per visą kalbą, kuriai žmonės pritarė plodami ir šaukdami: „*Olé!*“, ir kumščiais daužydami stalą, aš stebėjau Finitą. Jis spjaudė į savo – ne, į mano – servetėlę ir gūžėsi krėsle, ir spoksojo, apimtas siaubo, tartum pakerėtas, į audeklu apdengtą buliaus galvą.

Kai kalba jau ėjo į pabaigą, Finitas ėmė purtyti galvą ir dar labiau gūžtis krėsle.

„Kaip jautiesi, mažyli?“ – tariau aš jam, bet jis pasižiūrėjęs neatpažino manęs, tik purtė galvą ir kartojo: „Ne. Ne. Ne“.

Klubo prezidentas baigė kalbą ir, visų sveikinamas šūksmais, atsistojo ant kėdės ir pasistiebęs atrišo virvutę, kuria buvo apjuostas violetinis apdangalas, ir lėtai ėmė traukti jį nuo galvos, bet audeklas užkliuvo už vieno rago, tada jis truktelėjo, ir apdangalas nuslydo nuo aštrių poliruotų ragų, ir į mus pažvelgė didelis gelsvas bulius, atkišęs juodus ragus, smarkiai išsirietusius į šalis, o jų viršūnės buvo baltos ir tokios smailios kaip dygliakiaulės spygliai, ir bulius atrodė kaip gyvas: kakta verpetuota, šnervės išplėstos, blizgančios akys žiūri tiesiai į Finitą.

Visi šaukė ir plojo, o Finitas gūžėsi krėsle, ir tada visi nutilo ir sužiuro į jį, o jis kartojo: „Ne, ne“ ir žiūrėjo į bulių, ir gūžėsi vis labiau, ir paskui labai garsiai riktelėjo: „Ne!“, ir didelis kraujo

pliūpsnis šoko jam iš burnos, ir jis net nosinės neprisidėjo, ir kraujas nuvarvėjo per smakrą, o jis tebežiūrėjo į bulių ir sakė: „Visą sezoną – taip. Kai reikia pinigų – taip. Kai reikia valgyti – taip. Bet aš negaliu valgyti. Girdite? Mano skrandis nesveikas. Bet dabar, kai sezonas baigtas? Ne! Ne! Ne!“ Jis apžvelgė stalą, o tada pasižiūrėjo į bulių ir dar kartą pasakė „Ne“, o paskui nuleido galvą ir užsidengė servetėle burną, ir paskui tik sėdėjo tylėdamas, ir daugiau nieko, ir pobūvis, taip gerai prasidėjęs ir turėjęs virsti draugiškos linksmybės triumfu, baigėsi nesmagiai.

– Ir greit jis paskui mirė? – paklausė Primitivas.

– Žiemą, – atsakė Pilara. – Jis taip ir neatsigavo nuo to paskutinio smūgio rago šonu Saragosoje. Tokie smūgiai baisesni už dūrius, nes sužeidimas vidinis ir negyjantis. Jis beveik kiekvieną kartą, prieš nudurdamas bulių, gaudavo tokį smūgį, ir būtent dėl to publika nelabai jį mėgo. Jam, žemaūgiui, būdavo sunku išsisukti nuo rago. Beveik visada rago šonas jį užkliudydavo. Tiesa, daugelis tokių smūgių būdavo lengvi.

– Jeigu jis buvo toks mažas, nereikėjo jam eit į matadorus, – tarė Primitivas.

Pilara pažvelgė į Robertą Džordaną ir palingavo galva. Paskui, vis dar linguodama galva, pasilenkė ties didžiuliu geležiniu katilu.

Kas per tauta, galvojo ji. Kas per tauta – ispanai. „Jeigu jis buvo toks mažas, nereikėjo jam eit į matadorus.“ O aš girdžiu ir nieko nesakau. Manęs dėl to neima pyktis, aš paaiškinau, o dabar tyliu. Kaip viskas paprasta tam, kuris nieko neišmano! *Qué sencillo!*[1] Vienas, nieko neišmanantis, sako: „Jis buvo šiaip sau matadoras.“ Kitas, irgi nieko neišmanantis, sako: „Jis buvo

[1] Kaip paprasta! *(Isp.)*

džiovininkas.“ O trečias tada, kai išmanantysis paaiškino, sako: „Jeigu jis buvo toks mažas, nereikėjo jam eit į matadorus.“

Dabar, pasilenkusi virš ugnies, ji vėl matė ant lovos nuogą rudą kūną su randais šlaunyse, apgijusia gilia žaizda po šonkauliais dešiniajame krūtinės šone ir ilgu baltu randu iki pat pažasties. Matė užmerktas akis ir niūrų juodbruvą veidą, ir nuo kaktos atmestus garbanotus juodus plaukus, o pati štai sėdi šalia jo ant lovos ir masažuoja kojas: maigo pirštais kietas blauzdas, paskui lengvai takšnoja delno šonu, kad atsipalaiduotų mėšlungio sutraukti raumenys.

„Na kaip? – klausia ji. – Kaip kojos, mažyli?“

„Labai gerai, Pilara“, – atsako jis, neatmerkdamas akių.

„Ar patrinti krūtinę?“

„Ne, Pilara. Būk gera, neliesk“.

„O šlaunis?“

„Ne. Labai skauda“.

„Aš patrinsiu, patepsiu, jos sušils ir taip nebeskaudės“.

„Ne, Pilara, ačiū. Geriau neliesk“.

„Aš nutrinsiu tave su spiritu“.

„Gerai. Tik labai atsargiai“.

„Paskutinį bulių tu nudūrei nuostabiai“, – taria ji, ir jis atsako: „Taip, gražiai nudūriau“.

Paskui, aptrynusi jį ir užtiesusi paklode, atsiguldavo šalia į lovą, ir jis iškišdavo savo rudą ranką, paglostydavo ją ir sakydavo: „Auksas tu, ne moteris, Pilara“. Jam tai atrodydavo didelis sąmojis, o paskui, kaip visada po kovos, jis užmigdavo, o ji gulėdavo šalia, laikydama abiem rankom jo ranką, ir klausydavosi, kaip jis alsuoja.

Per miegą jį dažnai apimdavo išgąstis, ir jinai jusdavo, kaip jis kietai sugniaužia ranką, ir matydavo prakaito lašus ant jo

kaktos, o jeigu jis pabusdavo, sakydavo: „Nieko, nieko“, ir jis vėl užmigdavo.

Šitaip ji išgyveno su juo penkerius metus ir nė karto – beveik nė karto – nesulaužė jam ištikimybės, o paskui, po laidotuvių, susidėjo su Pablu, jis vedžiojo į areną pikadorų arklius ir pats buvo kaip tie buliai, kuriuos Finitas žudė visą savo gyvenimą. Tačiau ilgainiui nelieka nei buliaus jėgos, nei buliaus drąsos, dabar ji žinojo tai, tad kas gi lieka? Aš lieku, pagalvojo ji. Taip, aš išlikau. Bet kas iš to?

– Marija, – tarė ji. – Žiūrėk, ką darai. Juk valgyt verdi, ne laužą kūreni.

Tuo metu olos angoje pasirodė čigonas. Jis buvo snieguotas, laikė karabiną ir trepsėjo, kratydamas nuo kojų sniegą. Robertas Džordanas atsistojo ir žengė prie durų.

– Na kaip? – tarė jis čigonui.

– Ant didžiojo tilto du kareiviai, keičiasi kas šešios valandos, – atsakė čigonas. – Kelio meistro pirkelėj – aštuoni eiliniai ir kapralas. Še, tavo chronometras.

– O lentpjūvėj?

– Ten senis. Jis stebi ir postą, ir kelią.

– O kelyje? – paklausė Robertas Džordanas.

– Judėjimas toks pat kaip visada, – atsakė čigonas. – Nieko ypatinga. Keletas mašinų, ir viskas.

Čigonas atrodė sušalęs, tamsus jo veidas buvo sužvarbęs, o rankos raudonos. Olos angoje jis nusivilko striukę ir nukratė sniegą.

– Sėdėjau, kol pasikeitė sargyba, – pasakė jis. – Keitėsi vidurdienį ir šeštą. Labai ilga pamaina. Neduok, Dieve, tarnauti jų kariuomenėj.

– Eime parsivesti senio, – tarė Robertas Džordanas, vilkdamasis odinę striukę.

– Man jau gana, – pasakė čigonas. – Einu prie ugnelės, pasrėbsiu karštos sriubos. Nupasakosiu kam nors, kur jį rasti, ir tave nuves. Ei, dykaduoniai! – šūktelėjo jis vyrams, sėdintiems prie stalo. – Kuris norit pavedėt *Inglés* ten, kur budi senis?

– Galiu aš, – pakilo Fernandas. – Sakyk kur.

– Ogi štai, – tarė čigonas. – Nueisi... – ir jis nupasakojo, kurioje vietoje yra Anselmo postas.

Penkioliktas skyrius

Anselmas kiūtojo susigūžęs storo medžio užuovėjoje, ir abipus jo vėjas dūmė sniegą. Senis buvo kietai prisispaudęs prie kamieno, rankas susikišęs į palaidinio rankoves, o galvą įtraukęs kuo giliau į apykaklę. Jeigu reikės dar ilgai čia būti, aš sušalsiu, galvojo jis, o iš to niekam jokios naudos. *Inglés* liepė laukti, kol kas nors pakeis, bet nežinojo, kad kils tokia pūga. Judėjimas kelyje toks pat kaip visada, ir aš žinau, kokia tvarka ir padėtis lentpjūvės poste. Reikėtų grįžti į stovyklą. Kiekvienas, turintis bent kiek proto, sakytų, kad man pats laikas grįžti į stovyklą. Dar truputį pabūsiu, pagalvojo jis, o tada eisiu į stovyklą. Bėda su tais įsakymais – jie visados per griežti. Neatsižvelgia, kad gali pasikeisti aplinkybės. Jis pasitrynė koją į koją, o paskui išsitraukė rankas iš palaidinio rankovių ir pasilenkęs pamaigė blauzdas, kad neužtirptų, ir padaužė į viena antrą kurpes. Medžio užuovėjoje neužpučia vėjas ir ne taip šalta, bet vis tiek netrukus reikės kilti namo.

Gūždamasis ir trindamas kojas, jis išgirdo atvažiuojant automobilį. Padangos buvo apsuktos grandinėmis, ir palaidas

grandinės galas žneksėjo į kelią, o paskui apsnigtame kelyje pamatė patį automobilį: jis buvo išmargintas nelygiais žaliais ir rudais lopais, langai, kad nesimatytų vidaus, užtepti mėlynai, o važiuojantiesiems žiūrėti paliktas neuždažytas pusratis. Tai buvo porą metų važinėtas užmaskuotas generalinio štabo rolsroisas, tačiau Anselmas to nežinojo. Jis negalėjo įžiūrėti automobilio vidaus, kur sėdėjo susisupę į apsiaustus trys karininkai. Du sėdėjo gale, o vienas ant atlenkiamos sėdynės. Pastarasis žiūrėjo pro neuždažytą lango plotelį, tačiau Anselmas to nežinojo. Jiedu nepamatė vienas antro.

Automobilis pravažiavo apsnigtu keliu pro pat Anselmą. Jis pamatė raudonžandį vairuotoją su plieniniu šalmu; tiktai veidas ir šalmas kyšojo iš apsiausto, kuriuo jis buvo susisupęs; šalia vairuotojo sėdėjo pasiuntinys su automatu, ir Anselmas pamatė automato vamzdį. Automobilis pakilo į kalną, ir Anselmas įkišo ranką į užantį, iš marškinių kišenės išsitraukė lapelius, išplėštus iš Roberto Džordano užrašų knygutės, ir pabrėžė brūkšnelį po automobilio piešiniu. Tai buvo dešimtas automobilis, tądien pakilęs į kalną. Šeši grįžo pakalniui. Keturi tebebuvo ant kalno. Automobilių pravažiavo ne daugiau kaip kitomis dienomis, tačiau Anselmas neskyrė divizijos, užėmusios perėją ir kalnų ruožą, fordų, fiatų, opelių, reno ir sitroenų nuo generalinio štabo rolsroisų, lančijų, mersedesų ir vizotų. Robertas Džordanas būtų pastebėjęs skirtumą ir supratęs, ką reiškia automobiliai, atvažiuojantys nuo tilto. Bet jo čia nebuvo, ir senis tiktai pažymėjo popieriaus lapelyje, kad keliu įkalniui nuvažiavo automobilis.

Anselmui buvo taip šalta, kad jis nusprendė eiti į stovyklą, nelaukdamas sutemstant. Paklysti jis nebijojo, bet pamanė, jog ilgiau laukti beprasmiška, o vėjas darėsi vis šaltesnis, ir pūga netilo. Tačiau atsistojęs, padaužęs kojas ir pasižiūrėjęs pro

krintantį sniegą į kelią, jis nepatraukė į kalną, bet liko stovėti užuovėjoje, atsišliejęs pušies.

Inglés liepė laukti, galvojo jis. Galbūt jis dabar eina čionai ir, jeigu aš pasišalinsiu, jis, ieškodamas manęs, pūgoje dar pasiklys. Šiame kare mums jau ir taip daug pakenkė bloga drausmė ir įsakymų laužymas, tad aš dar kiek palūkėsiu *Inglés.* Bet jeigu jis tuoj neateis, pasitrauksiu, nepaisydamas įsakymo, nes man reikia papasakoti, ką mačiau, ir dar daug ką reikės nuveikti per šias dienas, ir sušalti čia būtų kvaila ir beprasmiška.

Kitapus kelio iš lentpjūvės kamino rūko dūmai, ir Anselmas užuodė juos vėjuje, nešančiame sniegą. Fašistams šilta ir gera, galvojo jis, o ryt naktį mes juos nužudysim. Keistas tai daiktas, ir man nesinori apie tai galvoti. Stebėjau juos visą dieną ir žinau, kad jie tokie pat žmonės kaip ir mes. Galėčiau nueiti prie lentpjūvės ir pasibelsti į duris, ir mane priimtų, jeigu jiems nebūtų įsakyta sulaikyti visus praeivius ir pareikalauti dokumentų. Tiktai įsakymai mus skiria. Šitie vyrai ne fašistai. Vadinu juos taip, bet jie ne fašistai. Tokie pat varguoliai kaip ir mes. Be reikalo jie prieš mus kariauja, ir man nesinori galvoti, kad reikės juos nužudyti.

Šitie, kur budi poste, – galisai. Tą supratau, išgirdęs šiandien jų šneką. Jie negali dezertyruoti, nes tada sušaudytų jų gimines. Galisai arba labai protingi, arba labai kvaili ir kietaširdžiai. Pažinojau ir tokių, ir tokių. Listeris – galisas iš to paties miesto kaip ir Frankas. Įdomu, kaip jiems patinka sniegas tokiu metų laiku. Jų krašte nėra tokių aukštų kalnų kaip čia, pas juos nuolat lyja ir visą laiką žalia.

Lentpjūvės lange įsižiebė šviesa, ir Anselmas, drebėdamas iš šalčio, pagalvojo: velniop tą *Inglés!* Štai galisai sėdi mūsų krašte šiltoj pastogėj, o aš šąlu, užsiglaudęs už medžio, ir mes tūnom

oloj tarp uolų it kalnų žvėrys. Tačiau ryt žvėrys išlįs iš olos, ir šitie, kuriems dabar taip gera, numirs, susisupę į šiltus apsiaustus. Kaip tie, kurie numirė tą naktį, kai puolėm Oterą, pagalvojo jis. Jam nesinorėjo prisiminti Otero.

Otere tą naktį jis pirmą kartą žudė žmones ir dabar vylėsi, jog nereikės žudyti, užimant postus. Tenai, Otere, Anselmas nudūrė sargybinį, jam Pablas užmetė ant galvos apsiaustą, ir tasai dusdamas, inkšdamas įsitvėrė Anselmui už kojos ir laikė, ir Anselmas apgraibomis badė peiliu tol, kol jis paleido koją ir nutilo. Kad nerėktų, Anselmas primygo keliu jam gerklę ir badė apsiaustu apsuktą gumulą, o Pablas tuo metu pro langą į kambarį, kur miegojo posto sargybiniai, įsviedė granatą. Ir kai plykstelėjo liepsna, akyse jam sutavaravo raudonos ir geltonos dėmės, o tuo metu į vidų nulėkė dar dvi granatos. Pablas ištraukė žiedus ir mikliai įmetė jas pro langą, ir tie, kurių neužmušė miegančių, žuvo, tik pašokę iš lovų, sprogus antrajai granatai. Tai buvo šlovingosiomis Pablo dienomis, kai jis siaubė apylinkes kaip pašėlęs ir joks fašistų postas naktimis nebuvo saugus.

O dabar jam baigta, jis niekam tikęs kaip išromytas kuilys, galvojo Anselmas, o kai kuilį išromiji ir jis liaujasi žviegęs, numeti šalin daiktus, ir kuilys nebe kuilys eina knisdamas jų ieškoti ir suradęs praryja. Ne, Pablas iki to dar nenusigyveno, šyptelėjo Anselmas, galima būtų, pasirodo, ir jį apšmeižti. Bet jis smarkiai pasikeitęs, ir į blogąją pusę.

Baisu, kaip šalta, pagalvojo jis. Kad tik ateitų *Inglés* ir kad man nereikėtų žudyti, užimant postus. Šitie keturi galisai ir jų kapralas tebūnie tiems, kurie mėgsta žudyti. Taip sakė *Inglés*. Jei man bus liepta, žudysiu, bet *Inglés* sakė, kad prie tilto aš būsiu su juo ir kad žudyti bus pavesta kitiems. Prie tilto bus mūšis, ir jeigu išturėsiu, vadinas, būsiu padaręs viską, ką senas žmogus

gali šiame kare padaryti. Bet teateina greičiau *Inglés,* nes aš sušalau, o žiūrėdamas į šviesą lentpjūvėje, kur, žinau, galisams šilta, dar labiau šąlu. Tai kad vėlek būčiau savo namuose ir kad karas būtų pasibaigęs! Bet dabar tu neturi namų, pagalvojo jis. Reikia pirma laimėti karą, tik tada galėsi grįžti į namus.

Lentpjūvėje vienas kareivis sėdėjo ant lovelės ir tepė batus. Kitas miegojo. Trečias virė valgyti, o kapralas skaitė laikraštį. Jų šalmai kabojo ant įkaltų į sieną vinių, o šautuvai stovėjo atšlieti į lentinę sieną.

– Kas čia per kraštas! Mažne birželis – ir sninga, – tarė kareivis, sėdįs ant lovelės.

– Gamtos išdaiga, – atsakė kapralas.

– Mėnulis dar gegužinis, – pasakė kareivis, verdąs valgyti. – Pagal mėnulį dabar pats gegužis.

– Kas čia per kraštas! Sninga gegužį, – neatlyžo kareivis ant lovelės.

– Gegužį sniegas čia, kalnuose, ne retenybė, – atrėmė kapralas. – Madride gegužį man būdavo šalčiau negu bet kada.

– Bet ir karščiau, – pasakė kareivis, verdąs valgyti.

– Gegužį labai dideli oro temperatūros pokyčiai, – tarė kapralas. – Čia, Kastilijoj, gegužį esti labai karšta, bet gali būti ir didelių šalčių.

– Arba lietaus, – pridūrė kareivis ant lovelės. – Štai šį gegužį lijo ir lijo.

– Ne taip jau baisiai ir lijo, – pasakė kareivis, verdąs valgyti. – Ir tavo gegužis pagal mėnulį buvo balandis.

– Išprotėt galima nuo tų tavo mėnulių, – tarė kapralas. – Užteks tau apie juos pliaukšti.

– Visi, kurie gyvena iš jūros ar žemės, laiką skaičiuoja ne mėnesiais, o pagal mėnulį, – porino kareivis, verdąs valgyti. – Da-

bar, pavyzdžiui, pagal mėnulį dar tik prasidėjo gegužis. Nors jau greit birželis.

– Tai kodėl tada metų laikai lieka vietoj? – tarė kapralas. – Nuo tavo aiškinimų man galva įsopo.

– Tu miestietis, – atsakė kareivis, verdąs valgį. – Iš Lugo. Ką tu išmanai apie jūros arba žemės darbus?

– Miesto žmonės išmano daugiau negu jūs, *analfabetos*,[1] savo kaimuose ir jūroje.

– Šituo laiku pasirodo pirmieji dideli sardinių pulkai, – tarė kareivis, verdąs valgyti. – Žvejai plaukia gaudyti sardinių, o šiaurėn traukia skumbrės.

– Tu iš Nojos, o kodėl tavęs nepaėmė į laivyną? – paklausė kapralas.

– Nes aš prirašytas ne Nojoj, o Negreiroj, kur gimiau. O iš Negreiros – ji Tambrės aukštupy – ima į sausumos kariuomenę.

– Nepasisekė tau, – pasakė kapralas.

– Nemanyk, kad laivyne rojus, – atsiliepė kareivis, sėdįs ant lovelės. – Mūšio gal ir nebus, bet pakrantės sargyboj žiemą pavojinga.

– Niekur nėra blogiau kaip kariuomenėj, – pasakė kapralas.

– Tu juk kapralas, – tarė kareivis, verdąs valgyti. – Kodėl taip kalbi?

– Ne ne, – atsakė kapralas. – Kalbu, kur pavojingiau. Ir bombų bijok, ir puoliman eik, apkasuos gyvenk.

– Čia mes to veik nematom, – tarė kareivis ant lovelės.

– Ir ačiū Dievui, – pasakė kapralas. – Tačiau kas žino, gal gausim ir mes paragauti? Negyvensim juk visą laiką taip lengvai, kaip dabar.

[1] Beraščiai *(isp.)*.

– O kaip manai, kiek dar mums reikės čia prabūt?

– Nežinau, – atsakė kapralas. – Gerai būtų, kad per visą karą neiškeltų.

– Šešias valandas stovėt poste – per ilgai, – tarė kareivis, verdąs valgyti.

– Per pūgą budėsim po tris valandas, – pasakė kapralas. – Bus pati norma.

– Kažin ko taip laksto tos štabo mašinėlės? – paklausė kareivis ant lovelės. – Įtartina.

– Man irgi, – pasakė kapralas. – Tokie dalykai ne prieš gera.

– Ir lėktuvai, – tarė kareivis, verdąs valgyti. – Lėktuvai irgi ne prieš gera.

– Mūsų lėktuvų nepaimsi, – porino kapralas. – Raudonųjų aviacijos prie mūsiškės nepridėt. Tokiais lėktuvais kaip šįryt gėrėkis neatsigėrėdamas.

– Aš mačiau raudonųjų lėktuvus mūšy – ir tie ne žaisliukai, – tarė kareivis ant lovelės. – Kokie jų dvimotoriai bombonešiai – baisu!

– Taip, bet mūsų aviacija galingesnė, – atrėžė kapralas. – Mūsų aviacija – neįveikiama.

Šitaip jie šnekučiavosi, kai Anselmas sningant lūkuriavo, stebėdamas kelią ir šviesą lentpjūvės lange.

Gal man nereikės žudyti, galvojo Anselmas. Po karo, mano galva, reikėtų paskirti už žudymą didelę atgailą. Jei po karo nebebus religijos, man regis, reikėtų kokios nors pilietinės atgailos, kad žmonės galėtų apsivalyti po žudymo, kitaip mes niekad neturėsim tikro ir žmoniško pagrindo gyventi. Žudyti, suprantu, būtina, tačiau žudydamas žmogus daro sau didelę žalą, ir aš manau, kad, kai viskas baigsis ir mes būsim laimėję karą, turės būti kokia nors atgaila – juk reikės apsivalyti.

Anselmas buvo labai geras žmogus ir, būdamas vienas, o daugiausia ir būdavo vienas, dažnai mąstydavo apie žudymą.

Įdomu, ką apie tai mano *Inglés*, galvojo jis. Sakė, kad jam nesunku. Bet jis, rodos, jautrus, geros širdies. Gal jaunesniems tas nerūpi? Gali būti, kad svetimtaučiai arba kito tikėjimo žmonės kitaip į tai žiūri. Bet man atrodo, kad kiekvienas, kuris žudo, ilgainiui sužiaurėja ir kad žudyti, net jeigu būtina, – didelė nuodėmė, ir kad paskui mums nelengva bus ją išpirkti.

Buvo visai tamsu, ir jis žiūrėjo į šviesą kitapus kelio ir daužė rankomis sau per šonus, norėdamas sušilti. Dabar, galvojo jis, jau tikrai galima eiti į stovyklą; tačiau kažkas laikė jį po medžiu pakelėje. Snigo dar tirščiau, ir Anselmas galvojo: tai kad būtų galima susprogdinti tiltą šiąnakt. Šitokią naktį vieni niekai užimti postą ir susprogdinti tiltą, ir būtų rami galva. Tokią naktį padarytum ką nori.

Paskui trepsėdamas atsišliejo į medį ir nebegalvojo apie tiltą. Sutemus jis visada pasijusdavo vienišas, o šįvakar jautėsi toks vienišas, kad maudė viduje lyg nuo alkio. Seniau jis gelbėdavosi nuo vienišumo poteriaudamas ir dažnai, grįždamas iš medžioklės, daug kartų sukalbėdavo tą pačią maldą, ir jam palengvėdavo. Tačiau nuo tada, kai prasidėjo sąjūdis, jis nė karto nesimeldė. Jis pasigesdavo poterių, tačiau manė, jog melstis būtų negarbinga ir veidmainiška, ir nenorėjo prašyti sau malonių ar išimčių, kurių neturėtų kiti.

Taip, galvojo jis, aš vienišas. Tačiau vieniši juk visi kariai ir jų žmonos, ir visi tie, kurie neteko šeimų ir tėvų. Aš neturiu žmonos, tačiau gerai bent, kad ji pasimirė prieš sąjūdį. Ji nebūtų jo supratusi. Ir vaikų neturiu ir neturėsiu. Jaučiuosi vienišas dieną, kai nieko neveikiu, bet už vis vienišesnis – kai sutemsta. Tik vieno dalyko iš manęs neatims nei žmogus, nei Dievas – ogi to,

kad gerai pasidarbavau Respublikos labui. Daug jėgų atidaviau, kad vėliau visiems būtų gera gyventi.

Plušau, kiek įstengiau, nuo pat sąjūdžio pradžios ir nepadariau nieko, ko turėčiau gėdytis.

Gailiuosi tik vieno – kad žudžiau. Bet tikriausiai bus galimybė išpirkti šią nuodėmę, nes tiek daug žmonių yra ja susitepę, kad, be abejo, sugalvos kokį nors atitinkamą atleidimą. Norėčiau pasikalbėti apie tai su *Inglés,* bet jis jaunas ir gali manęs nesuprasti. Sykį jis kažką sakė apie žudymą. O gal aš pats sakiau? Jis turbūt daug yra nužudęs, tačiau nepanašu, jog tai jam patiktų. Doras žmogus su noru nežudys.

Tai, matyt, iš tiesų didelė nuodėmė, galvojo jis. Nes tai vienintelis dalykas, kurio daryti nevalia, net jei ir būtina. Bet mes, ispanai, žudom per daug lengva ranka ir dažnai be tikro būtinumo, ir taip padarom daug neteisybės, kurios paskui neatitaisysi. Ir ko man tokios mintys taip lenda į galvą, pagalvojo jis. Gerai, kad būtų už tai kokia nors atgaila, kurią jau dabar būtų galima pradėti, nes tai vienintelis dalykas mano gyvenime, dėl kurio taip graužiuosi, pasilikęs vienas. Visa kita dar galima atleisti arba išpirkti gerais darbais ar šiaip kokiu doru būdu. Tačiau žudyti, man rodos, labai didelė nuodėmė, ir aš norėčiau už tai kaip nors atsiskaityti. Vėliau galėtų būti nustatytos tam tikros dienos atidirbti valstybei ar panašiai, ir taip ta nuodėmė būtų išpirkta. Gal reikės aukoti pinigų, kaip mes seniau Bažnyčiai, pagalvojo jis ir šyptelėjo. Bažnyčia gerai tvarkėsi su nuodėmėmis. Ši mintis jam patiko, ir jis šypsojo sau patamsyje, kai prie jo priėjo Robertas Džordanas. Priėjo tyliai, ir senis pamatė jį tik tada, kai jis buvo šalia.

– *Hola, viejo,* – sušnibždėjo Robertas Džordanas ir paplojo jam per nugarą. – Kaip laikaisi, dėdžiuk?

– Labai šalta, – atsakė Anselmas.

Fernandas stovėjo tolėliau, atsukęs nugarą į vėjo nešamą sniegą.

– Eime, – sušnibždėjo Robertas Džordanas. – Eime į stovyklą, ten sušilsi. Stačiai nusikaltimas taip ilgai tave čia išlaikyti.

– Pas juos dega šviesa, – pasakė Anselmas.

– O kur sargybinis?

– Iš čia nematyti. Už posūkio.

– Velniai jo, – pasakė Robertas Džordanas. – Papasakosi stovykloj. Žygiuojam.

– Pala, aš tau parodysiu, – tarė Anselmas.

– Apžiūrėsiu rytą, – pasakė Robertas Džordanas. – Še, gurkštelk.

Jis padavė seniui savo gertuvę. Anselmas užsivertė ir nugėrė gurkšnį.

– Oooch! – tarė jis ir nusibraukė lūpas. – Kaip ugnis.

– Eime, – tamsoje pasakė Robertas Džordanas. – Judam.

Dabar buvo taip tamsu, kad matėsi vien skriejančios snaigės ir sustingę juodi pušų kamienai. Fernandas stovėjo kiek aukštėliau ant šlaito. Žiū, koks indėnas iš tabako krautuvėlės, pagalvojo Robertas Džordanas. Reikia pasiūlyti jam išgerti.

– Ei, Fernandai, – tarė jis priėjęs. – Gal gurkštelsi?

– Ne, – atsisakė Fernandas. – Ačiū.

Tau pačiam ačiū, pagalvojo Robertas Džordanas. Gerai, kad indėnai iš tabako krautuvėlių negeria. Nebedaug likę. Viešpatie, kaip malonu matyti šitą senuką, pagalvojo Robertas Džordanas. Žingsniuodamas su Anselmu aukštyn šlaitu, pasižiūrėjo į jį, paskui vėl paplojo per nugarą.

– Malonu tave matyti, *viejo*, – tarė jis Anselmui. – Kai sugenda ūpas, pasižiūriu į tave – ir pralinksmėju. Na, lipam.

Jie kopė snieguotu šlaitu.

– Grįžtam į Pablo rūmus, – tarė Robertas Džordanas Anselmui.

Ispaniškai tai skambėjo nuostabiai.

– *El Palacio del Miedo,* – pasakė Anselmas. – Į Baimės rūmus.

– *La cueva de los huevos perdidos,* – linksmai atitarė Robertas Džordanas. – Į suminkštėjusių kiaušinių olą.

– Kokių kiaušinių? – paklausė Fernandas.

– Juokauju, – pasakė Robertas Džordanas. – Paprasčiausiai juokauju. Ne vištos, žinoma. Kitokių.

– Bet kodėl suminkštėjusių? – paklausė Fernandas.

– Nežinau, – atsakė Robertas Džordanas. – Daug pasakojimo. Paklausk Pilarą, – jis apkabino Anselmą per pečius ir stipriai prispaudęs prie savęs papurtė. – Klausyk, – tarė jis. – Man malonu tave matyti, girdi? Tu neįsivaizduoji, ką reiškia rasti šioje šalyje žmogų toj pačioj vietoj, kur jis buvo paliktas.

Tai, kad galėjo pasakyti ką nors prieš šito žmogaus tėvynę, rodė, kaip jis pasitiki juo ir koks artimas jam jaučiasi.

– Man irgi smagu, kad tu atėjai, – pasakė Anselmas. – Bet aš jau ketinau eiti.

– Nė velnio nebūtum nuėjęs, – linksmai atrėžė Robertas Džordanas. – Sustingęs būtum, bet nenuėjęs.

– O kas girdėt ant kalno? – paklausė Anselmas.

– Viskas puiku, – atsakė Robertas Džordanas. – Kuo puikiausia.

Jį staiga užplūdo tas džiaugsmas, kurį nedažnai tepatiria bet kuris aukštesnis už eilinį revoliucinės armijos karys: džiaugsmas, kai suvoki, jog bent vienas tavo sparnas atlaiko. Jei abu sparnai atlaikytų, matyt, būtų per didelė laimė, pagalvojo jis. Nežinau, kas ištvertų tokį džiaugsmą. O jei patyrinėsi, kas yra sparnas, galų gale paaiškės, jog tai vienas žmogus. Taip, vienas žmogus. Ne

tokios aksiomos jam reikia. Tačiau šis žmogus – geras. Vienas geras žmogus. Per mūšį tu būsi kairysis sparnas, pagalvojo jis. Kol kas verčiau tau nesakysiu. Mūšis bus baisiai trumpas. Bet ir baisiai geras. Ką gi, aš juk seniai norėjau pats surengti mūšį. Aš visada žinojau, kuo ydingi buvo kitų vadovaujami mūšiai, nuo Azenkūro iki dabar. Reikės pasistengti, kad tai būtų geras mūšis. Jis bus trumpas, bet nepriekaištingas. Jeigu viskas klostysis taip, kaip esu numatęs, tai bus tikrai nepriekaištingas mūšis.

– Klausyk, – tarė jis Anselmui, – man velniškai džiugu tave matyti.

– Ir man tave, – pasakė senis.

Jie kopė tamsoje į kalną, ir vėjas pūtė į nugaras, ir sniegas lėkė jiems pro šalį, ir Anselmas nebesijautė vienišas. Jis nebebuvo vienišas nuo tada, kai *Inglés* paplojo jam per nugarą. *Inglés* buvo patenkintas ir linksmas, ir jiedu abu pajuokavo. *Inglés* sakė, jog viskas klostosi gerai, ir senis buvo ramus. Gėrimas sušildė jam vidurius, o kopiant sušilo ir kojos.

– Keliu mažai kas važiavo, – pasakė jis *Inglés*.

– Puiku! – atsakė jam *Inglés*. – Kai pareisim, parodysi.

Anselmas buvo dabar laimingas ir labai patenkintas, kad nepasitraukė iš stebėjimo posto.

Jeigu jis būtų grįžęs į stovyklą, būtų buvę normalu. Esamomis aplinkybėmis tai būtų protingas ir teisingas poelgis, mąstė Robertas Džordanas. O jis išbuvo kaip lieptas, pagalvojo Robertas Džordanas. Tai rečiausias dalykas, koks gali atsitikti Ispanijoje. Išbūti poste per audrą – ne niekis. Ne veltui audrą ir puolimą vokiečiai vadina tuo pačiu žodžiu. Atsirastų ir dar pora, kurie nepasitrauktų. Beveik tikras dalykas, atsirastų. Įdomu, ar Fernandas išbūtų. Labai galimas daiktas. Juk, šiaip ar taip, ne kas kitas, o jis dabar pasisiūlė palydėti mane. Manai,

nepasitrauktų? O būtų gerai. Juk užsispyrimo jam netrūksta. Reikės jį patyrinėti. Įdomu, ką tas indėnas iš tabako krautuvėlės dabar galvoja.

– Apie ką galvoji, Fernandai? – paklausė Robertas Džordanas.

– Kodėl klausi?

– Iš smalsumo, – atsakė Robertas Džordanas. – Aš labai smalsus.

– Galvoju apie vakarienę, – pasakė Fernandas.

– Mėgsti pavalgyt?

– Taip. Labai.

– O Pilara nieko virėja?

– Pusė bėdos, – atsakė Fernandas.

Antras Kulidžas,[1] pagalvojo Robertas Džordanas. Bet žinai, kad gal jis ir išbūtų.

Visi trys sunkiai kopė per pūgą į kalną.

Šešioliktas skyrius

– Buvo El Sordas, – tarė Pilara Robertui Džordanui. Jiems suėjus iš pūgos į prirūkusią šiltą olą, moteris galvos mostu pasišaukė jį pas save. – Išėjo arklių.

– Puiku. Ar man nieko neprašė pasakyti?

– Tiktai kad išėjo arklių.

– O kaip čia?

– *No sé,*[2] – atsakė ji. – Pasižiūrėk į jį.

[1] JAV prezidentas (1923–1929) K. Kulidžas (Coolidge) garsėjo tiesmukumu.
[2] Nežinau *(isp.)*.

Robertas Džordanas pamatė Pablą tik įėjęs, ir tas šyptelėjo jam. Dabar Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį, sėdintį prie lentinio stalo, ir šyptelėjęs pamojo ranka.

– *Inglés!* – šūktelėjo Pablas. – Tebesninga, *Inglés.*

Robertas Džordanas linktelėjo.

– Leisk, nuausiu ir padžiausiu kurpes, – tarė Marija. – Pakabinsiu virš ugnies.

– Žiūrėk, nesupleškink, – pasakė Robertas Džordanas. – Kas yra? – paklausė jis Pilarą. – Susirinkimas? Sargybos nestatėt?

– Tokioj pūgoj? *Qué va.*

Prie stalo, atsilošę į sieną, sėdėjo šeši vyrai. Anselmas su Fernandu kratė nuo palaidinių ir kelnių sniegą ir daužė kojas į sieną prie angos.

– Nusivilk striukę, – tarė Marija. – Nelauk, kol ištirps sniegas.

Robertas Džordanas išsinėrė iš striukės, nukratė nuo kelnių sniegą ir atsivarstė kurpes.

– Tu čia visur prišlapinsi, – tarė Pilara.

– Juk pati mane pasišaukei.

– Užtat niekas nedraudžia grįžt prie durų ir ten nusipurtyt.

– Atsiprašau, – pasakė Robertas Džordanas, stovėdamas basas ant šlapios aslos. – Suieškok man puskojines, Marija.

– Matyk, koksai šeimos galva, – tarė Pilara ir įkišo į ugnį pliauską:

– *Hay que aprovechar el tiempo,* – atsakė jai Robertas Džordanas. – Kol gali, naudokis proga.

– Čia užrakinta, – tarė Marija.

– Še raktą, – ir jis pamėtėjo jai raktą.

– Šitai kuprinei netinka.

– Puskojinės anoj. Šone, viršuj.

Mergina suieškojo puskojines, užrišo kuprinę, užrakino ir atnešė puskojines ir raktą.

– Sėskis, sausai nusišluostyk kojas ir apsimauk, – tarė ji.

Robertas Džordanas šyptelėjo jai.

– O gal tu nušluostytum savo plaukais? – paklausė jis taip, kad girdėtų Pilara.

– Tai paršas, – pasakė moteris. – Ką tik dėjosi esąs šeimininkas, o dabar, žiūrėk, antras Jėzus Kristus. Šiūptelk jam su pagaliu, Marija.

– Kam to reikia, – tarė jai Robertas Džordanas. – Aš juokauju, nes esu laimingas.

– Laimingas?

– Taip, – atsakė jis. – Mano nuomone, viskas klojasi kuo geriausiai.

– Robertai, – tarė Marija. – Sėskis ir nusidžiovink kojas, o aš atnešiu tau ko nors išgerti dėl šilumos.

– Galima pamanyti, kad žmogus pirmąkart sušlapo kojas, – įgėlė Pilara. – Ar kad pirmąkart pasnigo.

Marija atnešė avikailį ir paklojo ant aslos.

– Še, – tarė ji. – Pasidėk kojas, kol išdžius kurpės.

Avikailis buvo neseniai išdžiovintas ir neišdirbtas ir, kai Robertas Džordanas pasidėjo kojas, sutraškėjo it pergamentas. Ugnis rūko, ir Pilara pašaukė Mariją:

– Įpūsk ugnį, varge tu mano. Čia tau ne rūkykla.

– Įsipūsk pati, – atsakė Marija. – Aš ieškau to butelio, kur paliko El Sordas.

– Už kuprinių, – pasakė jai Pilara. – Ko dabar tupinėji apie jį kaip apie žindomą vaiką?

– Ne apie vaiką, – atsakė Marija. – Apie žmogų, kuris sušalo ir sušlapo. Ir kuris ką tik parėjo namo. Štai, – ji atnešė butelį

Robertui Džordanui. – Tas pats, iš kurio šiandien gėrėt. Iš tokio butelio išeitų graži lempa. Kai vėl turėsime elektrą, kokią puikią pasidarysim lempą, – ji žavėdamasi žiūrėjo į plokščią butelį. – Kaip tu gersi, Robertai?

– Maniau, kad aš *Inglés,* – tarė jai Robertas Džordanas.

– Prie kitų aš tave vadinu Robertu, – pasakė ji pusbalsiu ir nuraudo. – Kaip tu gersi, Robertai?

– Robertai, – kimiai tarė Pablas ir linktelėjo galva į Robertą Džordaną. – Kaip tu gersi, donai Robertai?

– O tu nori? – paklausė jį Robertas Džordanas.

Pablas papurtė galvą.

– Aš noriu pasigerti nuo vyno, – oriai atsakė jis.

– Na ir eik pas savo Bakchą, – pasakė Robertas Džordanas ispaniškai.

– Kas tas Bakchas? – paklausė Pablas.

– Tavo draugas, – atsakė Robertas Džordanas.

– Tokio nepažįstu, – sunkiai ištarė Pablas. – Šiose apylinkėse tokio nėra.

– Duok puodelį Anselmui, – liepė Robertas Džordanas Marijai. – Štai kas tikrai sušalęs.

Jis movėsi sausas puskojines, ir viskis, atmieštas vandeniu, buvo tyro ir šildančio skonio. Tačiau jis neišsilieja po vidurius taip sklidžiai kaip absentas, pagalvojo jis. Absento su niekuo nepalyginsi.

Kas galėjo manyti, kad čia, kalnuose, bus viskio, pagalvojo jis. Bet, kita vertus, kurioje kitoje Ispanijos vietoje jo gausi, jeigu ne La Granchoje? Įsivaizduok tik: Sordas nuperka butelį svečiui sprogdintojui pavaišinti, o paskui nepamiršta atnešti ir palikti. Tai ne vien svetingumas. Svetingas žmogus pastatytų butelį ir drauge išgertų po tradicinę taurelę. Prancūzai pasielgtų kaip tik taip, o paskui,

kas liko, pasidėtų kitai progai. Ne, atspėti, kas svečiui patiktų, o paskui atnešti ir palikti, kai pats esi užsiėmęs darbu, neleidžiančiu galvoti apie nieką kita, kaip tik apie save ir tą darbą, – tai ispanų bruožas. Vienas iš ispanų bruožų. Kad jie nepamiršta atnešti viskio, – tai viena iš tų ypatybių, dėl kurių tu myli šią tautą. Bet neidealizuok jų, pagalvojo jis. Ispanų, kaip ir amerikiečių, yra visokių. O vis dėlto atnešti ir palikti viskio – labai gražu.

– Ar patinka? – paklausė jis Anselmą.

Senis sėdėjo priešais ugniakurą ir šypsojosi, plačiais delnais apėmęs puodelį. Jis papurtė galvą.

– Nemėgsti? – paklausė jį Robertas Džordanas.

– Mergiotė primaišė vandens, – atsakė Anselmas.

– Kaip ir Robertui, – pasakė Marija. – Ar tamsta koks kitoks.

– Ne, – atsiduso Anselmas. – Ne kitoks. Bet aš mėgstu, kad degintų.

– Duok tą man, – pasakė merginai Robertas Džordanas, – o jam įpilk, kad degintų.

Jis susipylė atskiestąjį viskį į savo puodelį, o tuščią grąžino merginai, ir ji atsargiai įpylė iš butelio.

– Aa, – Anselmas paėmė puodelį, atlošė galvą ir susivertė viskį į gerklę. Pasižiūrėjo į Mariją, stovinčią su buteliu šalia, ir apsiašarojęs mirktelėjo. – Štai, – apsilaižė. – Štai kas geriausiai užmuša kirminą.

– Robertai, – tarė Marija ir priėjo prie jo su buteliu rankoje. – Ar tau paduoti vakarienę?

– Ar jau galima?

– Jeigu tik nori.

– O kiti pavalgę?

– Visi, išskyrus tave, Anselmą ir Fernandą.

– Tai vakarieniaukim, – sutiko jis. – O tu?

– Mudvi su Pilara paskui.

– Valgyk su mumis.

– Ne. Taip nedera.

– Dar ko! Mano tėvynėj vyras nevalgo pirma moters.

– Tai tavo tėvynėj. O pas mus moteriai geriau valgyti paskui.

– Valgyk su juo, – rėžė Pablas, pakėlęs galvą nuo stalo. – Valgyk su juo. Gerk su juo. Gulėk su juo. Mirk su juo. Laikykis jo tėvynės papročių.

– Tu girtas? – tarė Robertas Džordanas, atsistojęs priešais Pablą.

Purvinas vyras šeriuotu veidu linksmai žiūrėjo į jį.

– Taip, – atsakė Pablas. – Kas gi toji tavo tėvynė, *Inglés,* kur moterys valgo kartu su vyrais?

– *Estados Unidos,* Montanos valstija.

– Ar tai ten vyrai dėvi bobiškus sijonus?

– Ne. Škotijoj.

– Bet klausyk, – tarė Pablas. – Kai jūs segit sijonus, *Inglés...*

– Aš nenešioju, – atsakė Robertas Džordanas.

– Kai jūs segit sijonus, – neatlyžo Pablas, – ką dėvit po jais?

– Aš nežinau, ką dėvi škotai, – atsakė Robertas Džordanas. – Man pačiam įdomu.

– Ne *escoceses,* – pasakė Pablas. – Kas mums tie *escoceses?* Kas mums tos visokios tautelės ir dar tokiais keistais vardais? Man jie nerūpi. Aš kalbu apie jus – *inglés...* Jus. Ką jūs dėvit savo tėvynėj po sijonais?

– Aš tau trečią kartą sakau, kad mes nesegim sijonų, – tvirtino Robertas Džordanas. – Nei pasigėrę, nei dėl juoko.

– Sakau – po sijonais, – neatstojo Pablas. – Visi juk žino, kad jūs segit sijonus. Net ir kareiviai. Mačiau nuotraukose ir mačiau Praiso cirke. Ką gi jūs dėvit po sijonais, *Inglés?*

– *Los cojones,* – atsakė Robertas Džordanas.

Anselmas, taip pat ir kiti, kurie klausėsi, nusijuokė – visi, išskyrus Fernandą. Nepadorus žodis, ištartas moterims girdint, jį užgavo.

– Ką gi, tai savaime suprantama, – sujudo Pablas. – Bet, man rodos, jeigu tikrai turėtumėt *cojones,* sijonų nesegėtumėt.

– Neprasidėk su juo, *Inglés,* – tarė plokščiaveidis vyras su įlaužta nosimi, vardu Primitivas. – Jis girtas. Geriau papasakok, ką augina žmonės tavo tėvynėj.

– Galvijus ir avis, – pasakė Robertas Džordanas. – Taip pat daug javų ir pupų. Daug cukrinių runkelių.

Visi susėdo aplink vakarieniaujančiuosius, išskyrus Pablą, jis sėdėjo vienas priešais dubenį su vynu. Vakarienei buvo tokia pat troškinta mėsa kaip vakar, ir Robertas Džordanas valgė su apetitu.

– O kalnų tavo tėvynėj yra? Iš pavadinimo atrodo, turėtų būti,[1] – mandagiai paklausė Primitivas, stengdamasis palaikyti pokalbį. Jam buvo gėda dėl girtos Pablo kalbos.

– Daug kalnų, ir labai aukštų.

– O ganyklos geros?

– Puikiausios; vasaros kalnų ganyklos valdiškuose miškuose. O rudenį galvijus pargena žemyn.

– Ar žemę valdo valstiečiai?

– Daugiausia valdo tie, kurie ją dirba. Iš pradžių visa žemė priklausė valstybei, bet žmogus, pasirinkęs sklypą ir pareiškęs norą jį įdirbti, galėjo gauti teisę valdyti iki šimto penkiasdešimties hektarų.

– Papasakok, kaip tai daroma, – paprašė Agustinas. – Tai rimta žemės reforma!

[1] Montana – kalnas *(isp.).*

Robertas Džordanas paaiškino houmstedo esmę. Jis visai nelaikė jo agrarine reforma.

– Nuostabu, – tarė Primitivas. – Vadinasi, jūsų šalyje komunizmas?

– Ne. Respublika.

– Mano galva, – tarė Agustinas, – respublikoje viską galima padaryti. Kitokios santvarkos, sakyčiau, nė nereikia.

– Ar pas jus nėra stambių savininkų? – paklausė Andresas.

– Daug.

– Jei taip, tai tikriausiai yra ir neteisybės?

– Be abejo. Neteisybės daug.

– Bet jūs su tuo kovojat?

– Stengiamės, kiek išgalim. Bet vis tiek neteisybės dar daug.

– O ar didelių ūkių, kuriuos derėtų išdalyti, pas jus nėra?

– Yra. Tačiau kai kas mano, kad jie, „apdėti“ dideliais mokesčiais, savaime susmulkės.

– Kaip?

Robertas Džordanas, dažydamas su duona padažą, paaiškino, kaip renkami pajamų ir paveldėtinio turto mokesčiai.

– Bet didelių ūkių vis vien yra. Be to, reikia mokėti dar ir žemės mokesčius, – pasakė jis.

– Betgi didieji savininkai ir turtuoliai, aiškus daiktas, ims priešintis tokiems mokesčiams. Man rodos, dėl mokesčių jie gali sukelti perversmą. Pamatę, kas jiems gresia, jie sukils prieš vyriausybę, kaip pas mus sukilo fašistai, – pasakė Primitivas.

– Galimas dalykas.

– Tada jums reikės kariauti taip, kaip dabar mums.

– Taip, reikės kariauti.

– O ar daug tavo tėvynėj fašistų?

– Yra daug tokių, kurie patys nežino, kad jie fašistai, bet, kai ateis laikas, sužinos.

– O ar jūs negalit jų išnaikinti, kol jie nesukilo?

– Ne, – atsakė Robertas Džordanas. – Išnaikinti jų mes negalim. Užtat mes galim auklėti žmones taip, kad jie bijotų fašizmo, atpažintų jį, kai pakels galvą, ir stotų į kovą su juo.

– Žinai, kur nėra nė vieno fašisto? – paklausė Andresas.

– Kur?

– Pablo mieste, – atsakė Andresas ir šyptelėjo.

– Tu žinai, kas ten dėjosi? – paklausė Primitivas Robertą Džordaną.

– Taip. Girdėjau.

– Iš Pilaros?

– Taip.

– Moteriškė tau ne viską papasakojo, – niūriai tarė Pablas. – Juk ji nematė, kuo viskas baigėsi, nes nugriuvo palangėj nuo kėdės.

– Papasakok tu pats, kas ten dėjosi, – tarė Pilara. – Jeigu aš nežinau, papasakok pats.

– Ne, – atsakė Pablas. – Aš niekam to nesu pasakojęs.

– Taip, – atrėžė Pilara. – Ir nepasakosi. Ir dabar tu meilytum, kad to visai nebūtų buvę.

– Ne, – tarė Pablas. – Netiesa. Jeigu visi būtų galabiję fašistus taip, kaip aš, mums nereikėtų kariauti. Bet dabar aš viską daryčiau kitaip.

– Kodėl tu taip kalbi? – paklausė jį Primitivas. – Tavo įsitikinimai pasikeitė?

– Ne. Bet tai buvo žiauru, – atsakė Pablas. – Tuo metu aš buvau labai žiaurus.

– O dabar girtas, – tarė Pilara.

– Taip, – pasakė Pablas. – Jums leidus.

– Žiaurus tu man labiau patikai, – tęsė moteris. – O girtuoklis iš visų vyrų bjauriausias. Vagis, kai nevagia, – žmogus kaip

žmogus. Šantažistas neskriaudžia saviškių. Žmogžudys, parėjęs namo, gali nusimazgot rankas. O girtuoklis dvokia ir vemia į guolį, ir alkoholis suėda jam vidurius.

– Tu moteris ir to nesuprasi, – taikiai pasakė Pablas. – Aš girtas nuo vyno, ir man būtų ramu ir gera, jei nebūčiau išžudęs tiek žmonių. Širdį man skauda, apie juos pagalvojus, – jis sielvartingai palingavo galva.

– Duokit jam to gėrimo, kur Sordas atnešė, – tarė Pilara. – Duokit jam ko nors, kad atsigautų. Toks sušniuręs, net bjauru žiūrėt.

– Jei galėčiau, prikelčiau juos iš numirusiųjų, – pasakė Pablas.

– Kad tu išpendėtum! – drėbė jam Agustinas. – Kur mes esam?!

– Aš visus juos prikelčiau gyventi, – liūdnai pakartojo Pablas. – Visus iki vieno.

– Tavo močią! – riktelėjo Agustinas. – Baik tokias šnekas arba dink iš akių. Juk tu žudei fašistus!

– Girdėjai, ką pasakiau, – tęsė Pablas. – Visus prikelčiau gyventi.

– O paskum imtum vaikščioti vandeniu, – tarė Pilara. – Savo gyvenime nesu regėjus tokio žmogaus. Iki vakar dienos tavy dar buvo vyriškumo. O šiandien jo beturi ne daugiau kaip nupiepęs katpalaikis. Ir dar laimingas, vyno prisipliaupęs.

– Reikėjo išžudyti arba visus, arba nė vieno, – Pablas linktelėjo galva. – Arba visus, arba nė vieno.

– Klausyk, *Inglés*, – tarė Agustinas. – Kaip tu patekai Ispanijon? Į Pablą spjauk – jis girtas.

– Pirmą kartą atvykau prieš dvylika metų. Norėjau susipažinti su šalimi ir išmokti kalbos, – pasakė Robertas Džordanas. – Aš dėstau universitete ispanų kalbą.

– Tu nelabai panašus į profesorių, – tarė Primitivas.

– Jis be barzdos, – tarė Pablas. – Pasižiūrėkit, jis juk be barzdos.

– Tu tikrai profesorius?

– Dėstytojas.

– Bet mokai kalbos?

– Taip.

– O kodėl ispanų? – paklausė Andresas. – Ar ne lengviau tau, kaip anglui, būtų mokyti anglų kalbos?

– Jis kalba ispaniškai taip, kaip ir mes, – tarė Anselmas. – Kodėl gi jis negali kitų mokyti ispanų kalbos?

– Taip. Bet, kita vertus, svetimtautis, kuris ryžtasi mokyti ispanų kalbos, labai aukštai šoka, – pasakė Fernandas. – Aš visai nenoriu įžeisti tavęs, donai Robertai.

– Jis netikras profesorius, – varė Pablas, labai patenkintas savimi. – Jis juk be barzdos.

– Anglų kalbą tu, aišku, moki geriau, – tarė Fernandas. – Ar nebūtų tau lengviau ir paprasčiau mokyti anglų kalbos?

– Jis moko ne ispanus... – mėgino įsiterpti Pilara.

– Aš manau! – pasakė Fernandas.

– Leisk užbaigti, asile, – įsiterpė Pilara. – Jis moko ispanų kalbos amerikiečius. Šiaurės amerikiečius.

– Ar jie nemoka ispaniškai? – paklausė Fernandas. – Pietų amerikiečiai moka.

– Asile, – pasakė Pilara. – Jis moko ispanų kalbos šiaurės amerikiečius, jie kalba angliškai.

– Bet vis vien, man rodos, jam, kalbančiam angliškai, būtų lengviau mokyti anglų kalbos, – tarė Fernandas.

– Bene tu negirdi, kad jis kalba ispaniškai? – Pilara, žiūrėdama į Robertą Džordaną, beviltiškai palingavo galva.

– Taip. Bet su akcentu.

– Kokiu? – paklausė Robertas Džordanas.

– Estremadūros, – oriai pasakė Fernandas.

– Ak tu motinėle! – tarė Pilara. – Kas per žmonės!

– Gali būti, – sutiko Robertas Džordanas. – Aš iš tenai atvykau.

– Ir jis tą žino, – pasakė Pilara. – Tu, senmerge, – kreipėsi ji į Fernandą, – ar prisiputai?

– Jei užtektinai yra, neatsisakyčiau ir dar, – atsakė Fernandas. – Tu nepamanyk, kad aš prieš tave, donai Robertai...

– Buki tu, – nukirto Agustinas. – Buki paskutinis. Ar tam mes sukėlėm revoliuciją, kad draugą vadintume donu Robertu?

– Man rodos, revoliucija ir yra tam, kad paskui visi vieni kitus vadintume donais, – pasakė Fernandas. – Respublikoj taip ir turėtų būt.

– Šiknoj tau turėtų būt, – nukirto Agustinas. – Įsikišk ten savo donus ir užsirauk.

– Ir vis tiek man rodos, kad donui Robertui būtų lengviau ir paprasčiau mokyti anglų kalbos.

– Donas Robertas be barzdos, – tęsė Pablas. – Jis netikras profesorius.

– Kaip be barzdos? – tarė Robertas Džordanas. – O kas čia?

Jis perbraukė sau per smakrą ir žandus, per tris dienas apžėlusius šviesiais šeriais.

– Kokia čia barzda? – tarė Pablas. Jis papurtė galvą. – Tai ne barzda, – jis visai pralinksmėjo. – Jis netikras profesorius.

– Duodu kepurę pridėt, – metė Agustinas, – jeigu čia nepanašu į beprotnamį.

– O tu išgerk, – pasakė jam Pablas. – Man viskas atrodo taip, kaip ir turėtų būti. Va tiktai, kad donas Robertas be barzdos.

Marija perbraukė delnu Robertui Džordanui per skruostą.

– Jis su barzda, – tarė ji Pablui.

– Tau geriau žinot, – pasakė Pablas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį. Kažin, ar toks jau jis girtas, pagalvojo Robertas Džordanas. Ne, ne toks jis girtas. Ir man, matyt, reikia būti budresniam.

– Klausyk, Pablai, – tarė jis. – Kaip sakai, ar ilgai šitaip snigs?

– O kaip tu manai?

– Aš tavęs klausiu.

– Klausk ko kito, – pasakė jam Pablas. – Aš tau ne žvalgyba. Turi dokumentą iš žvalgybos. Klausk moterį. Ji čia komanduoja.

– Aš klausiu tavęs.

– Pabučiuokit jūs man žinot kur, – pasakė jam Pablas. – Ir tu, ir boba, ir merga.

– Jis girtas, – tarė Primitivas. – Nepaisyk jo, *Inglés*.

– Man rodos, jis ne toks jau girtas, – pasakė Robertas Džordanas.

Marija stovėjo jam už nugaros, ir Robertas Džordanas matė, jog Pablas per jo petį žiūri į ją. Mažos šerniškos akutės spoksojo į ją iš apvalaus šeriuoto veido, ir Robertas Džordanas galvojo: mačiau per šį karą daug žmogžudžių, o keletą ir seniau, ir visi jie skirtingi; neturi jie jokio bruožo ar požymio, kuris būtų jiems bendras, ir ničnieko iš to, kas būdinga vadinamajam nusikaltėlio tipui; tačiau Pablas, be abejo, susižavėjimo nekelia.

– Netikiu, kad daug pagertum, – tarė jis Pablui. – Ir netikiu, kad esi girtas.

– Aš girtas, – oriai atsakė Pablas. – Gerti niekis. Svarbu pasigerti. *Estoy muy borracho.*[1]

[1] Esu labai girtas *(isp.)*.

– Abejoju, – atrėžė jam Robertas Džordanas. – Kad bailys – tikiu.

Oloje staiga paliko taip tylu, kad jis išgirdo, kaip ugniakure, kame Pilara šildė valgį, šnypščia malkos. Išgirdo, kaip subraškėjo avikailis, jam perkeliant kūno svorį ant kojų. Jam pasirodė, kad girdi net, kaip lauke krinta sniegas. To negalėjo būti, tačiau tylą ten, kur krito snaigės, girdėjo.

Nupylei jį, ir baigtas kriukis, pagalvojo Robertas Džordanas. Nežinau, ką jis sumanė, tačiau gero iš jo nelauk. Poryt reikės sprogdinti tiltą, o šitas žmogus nepatikimas, ir per jį gali žlugti visa operacija. Na, ryžkis. Reikia vienąkart padėti tašką.

Pablas, žiūrėdamas į jį, šyptelėjo ir, pakėlęs pirštą, perbraukė sau per gerklę. Jis papurtė galvą, kuri vos vos sukiojosi ant trumpo storo kaklo.

– Ne, *Inglés,* – pasakė jis. – Nesiutink manęs, – jis pažvelgė į Pilarą ir tarė jai: – šitaip jūs manim neatsikratysit.

– *Sinverguenza!* – drėbė jam Robertas Džordanas, galutinai pasiryžęs veikti. – *Cobarde!*[1]

– Galimas dalykas, – pasakė Pablas. – Tačiau manęs neįsiutinsi. Išgerk ko nors, *Inglés,* ir mirktelėk moteriai, kad neišdegė.

– Prikąsk liežuvį, – atkirto Robertas Džordanas. – Siutinu tave savo noru.

– Veltui vargsti, – pasakė jam Pablas. – Manęs neįsiutinsi.

– Tu *bicho raro,*[2] – netilo Robertas Džordanas, nenorėdamas praleisti progos; nenorėdamas antrą kartą apsižioplinti.

Kalbėdamas jautė, jog visa tai yra jau buvę; jautė, jog kartoja iš atminties, ką yra skaitęs ar sapnavęs, ir jog viskas tarytum eina ratu.

[1] Begėdi! Baily! *(Isp.)*
[2] Keistas padaras *(isp.).*

– Kad keistas – taip, – tarė Pablas. – Keistas ir labai girtas. Į tavo sveikatą, *Inglés!* – jis panėrė puodelį į dubenį ir pasisėmė vyno. – *Salud y cojones!*

Jis keistas, tikrai, pagalvojo Robertas Džordanas, ir gudrus, ir labai nelengva jį perprasti. Jis sunkiai alsavo ir nebegirdėjo net ugnies šnypštimo.

– Būk sveikas, – pasakė Robertas Džordanas ir panėrė puodelį į vyną.

Be tostų išdavystė neįdomi, pagalvojo jis. Tad sveikink jį.

– *Salud!* – tarė jis. – *Salud* ir dar kartą *salud!*

Aš tau parodysiu *salud,* pagalvojo jis. *Salud,* bus tau *salud.*

– Donai Robertai, – sunkiai ištarė Pablas.

– Donai Pablai, – atsakė Robertas Džordanas.

– Tu ne profesorius, – tarė Pablas, – nes tu be barzdos. O be to, jei nori atsikratyti manęs, turi mane nudėti, o tam per menki tavo *cojones.*

Jis žiūrėjo į Robertą Džordaną sučiaupęs burną, ir jo lūpos atrodė kaip vienas plonas brūkšnys; žuvies burna, pagalvojo Robertas Džordanas. Iš galvos jis panašus į jūrų ežį, kuris, ištrauktas iš vandens, ima ryti orą ir išpursta.

– *Salud,* Pablai, – tarė Robertas Džordanas ir, pakėlęs puodelį, nugėrė vyno. – Aš iš tavęs daug pasimokiau.

– Aš mokau profesorių, – Pablas linktelėjo galva. – Štai ir susidraugausim, donai Robertai.

– Mes ir taip draugai, – pasakė Robertas Džordanas.

– Užtat dabar būsim geri draugai.

– Mes ir taip geri draugai.

– Nešdinsiuos aš iš čia, – tarė Agustinas. – Sako, per gyvenimą žmogus suvirškina toną šito gero, bet jau dabar man ausyse bent po dešimt kilogramų.

– Kas yra, *negro?* – tarė jam Pablas. – Tau nepatinka, kad mudu su donu Robertu draugai?

– Pirma pagalvok, prieš vadindamas mane *negro,* – Agustinas priėjo prie Pablo ir sustojo priešais jį, žemai nuleidęs rankas.

– Taip visi tave vadina, – pasakė Pablas.

– Tu nevadinsi!

– Na gerai, *blanco*...

– Ir ne *blanco.*

– Tai koks tu tada – raudonas?

– Taip. Raudonas. *Rojo.* Dėl to, kad kovoju už Respubliką ir kad mūsų armijos žvaigždė raudona. O vadinuos aš Agustinas.

– Koks patriotas! – tarė Pablas. – Pažiūrėk, *Inglés,* koks pavyzdingas patriotas.

Agustinas atsivėdėjęs šveitė atbula kaire ranka jam per burną. Pablas nepajudėjo. Lūpų kampučiai buvo drėgni nuo vyno, o veido išraiška nepasikeitė, tačiau Robertas Džordanas matė: jo akys susiaurėjo kaip katės vyzdžiai, ryškioje šviesoje virstantys vertikaliais plyšiais.

– Tai irgi nepadės, – tarė Pablas. – Nesitikėk, moteriške, – jis pasuko galvą į Pilarą. – Manęs neįsiutinsit.

Agustinas tvojo vėl. Šį kartą tvojo į burną kumščiu. Robertas Džordanas po stalu laikė pistoletą. Jis nuleido saugiklį ir kaire ranka atstūmė Mariją. Ji truputį atšlijo, ir jis dar kartą smarkiai stuktelėjo jai kaire ranka į šoną, kad visai pasišalintų. Ji pasitraukė, ir jis viena akimi matė, kaip ji pasieniu slenka ugniakuro link, ir dabar Robertas Džordanas stebėjo Pablo veidą.

Apskritagalvis vyras sėdėjo, blausiomis akimis žiūrėdamas į Agustiną. Vyzdžiai dar labiau susiaurėjo. Jis apsilaižė, paskui pakėlė ranką ir atkalia plaštaka nusišluostė burną, pasižiūrėjo į ranką ir pamatė kraują. Apsilaižė ir nusispjovė.

– Taip irgi nieko neišeis, – tarė jis. – Aš ne kvailys. Aš nesileisiu įsiutinamas.

– *Cabron!* – užriko Agustinas.

– O kaipgi, – atsakė Pablas. – Tu juk ją pažįsti.

Agustinas vėl skaudžiai kirto jam per burną, ir Pablas nusijuokė, parodydamas sukruvintoje burnoje geltonus, iškirmijusius, ištrupėjusius dantis.

– Liaukis, – tarė Pablas ir, pasiėmęs puodelį, pasisėmė iš dubens vyno. – Per menki jūsų *cojones* man nudobti, o daužytis – kvaila.

– *Cobarde!* – rėžė Agustinas.

– Plūstis irgi, – pasakė Pablas ir, paskalavęs burną, išspjovė vyną ant aslos. – Žodžiai manęs neveikia.

Agustinas stovėjo, žiūrėdamas į jį, ir plūdo, tardamas žodžius lėtai, aiškiai, su pagieža ir panieka, keikė ritmingai, tarsi kabindamas šake mėšlą iš vežimo ir krėsdamas ant žemės.

– Sakau tau, nieko neišeis, – tarė Pablas. – Liaukis, Agustinai. Ir nebesidaužyk. Atmuši rankas.

Agustinas nusisuko ir žengė angos link.

– Nebėk, – sulaikė Pablas. – Sninga. Susirask patogesnę vietą kur nors čia.

– Ek tu! Tu! – Agustinas atsigręžė nuo angos ir sušuko jam, sudėdamas visą panieką į šį vieną žodį. – Tu!

– Taip, aš, – pasakė Pablas. – Aš gyvensiu, kai jūs penėsit kirmėles.

Jis pasisėmė vyno ir pakėlė puodelį, sveikindamas Robertą Džordaną.

– Į profesoriaus sveikatą! – tarė jis. Paskui pasisuko į Pilarą. – Į sveikatą, senjora vade! – paskui pasveikino visus: – Į sveikatą, lengvatikiai!

Agustinas priėjo prie jo ir, staigiai trenkęs skiausčiu delnu, išmušė iš rankos puodelį.

– Kam? Juk nuostolis, – pasakė Pablas. – Kvaila.

Agustinas riebiai nusikeikė.

– Kam to reikia? – tęsė Pablas, semdamas kitą puodelį. – Aš girtas, nematai? Blaivus aš nekalbu. Kada tu girdėjai, kad būčiau daug kalbėjęs? Bet protingas žmogus kartais turi pasigert, kad nebūtų taip nuobodu tarp kvailių.

– Tik nors kelnių neprikrauk, bailiūga, – pasakė jam Pilara. – Aš per daug gerai tave pažįstu, baily!

– Ir liežuvis gi bobos! – tarė Pablas. – Eisiu pažiūrėt arklių.

– Eik ir kukink savo kuinus, – užvežė Agustinas. – Tavo juk įprotis.

– Tai jau! – pasakė Pablas ir papurtė galvą. Jis nusikabino nuo sienos apsiaustą ir pasižiūrėjo į Agustiną. – Ek tu, – tarė jis, – mušeika.

– Ko tu eini pas arklius? – tarė Agustinas.

– Pažiūrėti.

– Kukink juos, – neatlyžo Agustinas. – Arklių meiluži.

– Aš juos tikrai myliu, – pasakė Pablas. – Net ir iš užpakalio jie gražesni ir protingesni negu štai šitie žmogeliai. Na, linksmiau! – tarė jis ir šyptelėjo. – Papasakok jiems, kaip užimsit tiltą, *Inglés.* Išaiškink, kam ką reikės daryti. Nupasakok, kaip trauksitės iš čia. Kur tu dėsi juos, *Inglés,* susprogdinęs tiltą? Kur vesi savo patriotus? Aš gerdamas visą dieną apie tai galvojau.

– Ir ką sugalvojai? – paklausė Agustinas.

– Ką sugalvojau? – atsakė Pablas ir apčiupinėjo liežuviu dantenas. – *Qué te importa,*[1] ką aš sugalvojau.

[1] Kas tau rūpi *(isp.).*

– Sakyk, – tarė jam Agustinas.

– Daug ką, – atsakė Pablas. Jis užsimetė apsiaustą, ir apskrita galva dabar kyšojo iš murzinų geltonų klosčių. – Daug ką sugalvojau.

– O ką? – paklausė Agustinas. – Ką?

– Sugalvojau, kad jūs – apdumti žmogeliai, – atsakė Pablas. – Vadovaujami moters, kurios smegenys tarpukojy, ir svetimšalio, kuris atėjo jūsų pražudyti.

– Nešdinkis! – suriko jam Pilara. – Kad tavo kvapo čia nebūtų, išperstdanti! Nešk iš čionai savo veislę, tu *maricón!*[1]

– Štai kur liežuvis! – susižavėjęs pasakė Agustinas.

Tačiau šiuo metu jam labiau rūpėjo kas kita.

– Einu, – tarė Pablas. – Bet tuoj grįšiu, – jis pakėlė gūnią olos angoje ir išėjo. Anapus gūnios šūktelėjo: –Tebesninga, *Inglés!*

Septynioliktas skyrius

Oloje pasidarė tylu, ir girdėjosi tik, kaip šnypščia ugniakure žarijos, ant kurių pro skylę skliaute krito sniegas.

– Pilara, – tarė Fernandas. – Ar dar liko mėsos?

– Ak, nutilk tu! – pasakė moteris.

Tačiau Marija nusinešė Fernando dubenėlį prie didelio katilo, nukelto nuo ugnies, ir prikrovė mėsos. Atnešė ir padėjo dubenėlį ant stalo, ir, kai Fernandas pasilenkė valgyti, patapšnojo jam per petį. Valandėlę pastovėjo šalia, padėjusi ranką jam ant peties. Tačiau Fernandas nepakėlė galvos. Jam rūpėjo tik mėsa.

[1] Pederaste *(isp.)*.

Agustinas stovėjo prie ugniakuro. Kiti sėdėjo. Pilara atsisėdo prie stalo priešais Robertą Džordaną.

– Štai, *Inglés*, – tarė ji. – Dabar matai, koks jis.

– Ką jis darys? – paklausė Robertas Džordanas.

– Viską gali padaryt, – moteris nudūrė žvilgsnį į stalą. – Visko iš jo galima laukt.

– Kur kulkosvaidis? – paklausė Robertas Džordanas.

– Ana ten, kampe, – atsakė Primitivas. – Tau jo reikia?

– Kol kas ne, – pasakė Robertas Džordanas. – Aš tik norėjau žinoti, kur jis yra.

– Jis čia, – pasakė Primitivas. – Parnešiau ir suvyniojau į gūnią, kad nesudrėktų. Diskai aname maiše.

– Jis to nedarys, – tarė Pilara. – Su *máquina* jis nieko nedarys.

– Ar ne tu sakei, kad jis viską gali padaryti?

– Gali, – pasakė ji. – Bet su *máquina* jis nemoka šaudyt. Granatą įmest galėtų. Tai į jį panašiau.

– Mes kvailiai ir ištižos, kad jo nenudėjom, – tarė čigonas. Jis visą vakarą nesikišo į kalbas. – Reikėjo Robertui nudėt jį vakar vakare.

– Nušaukit jį, – pritarė Pilara. Platus jos veidas buvo pajuodęs ir išvargęs. – Aš dabar irgi už tai.

– Aš buvau prieš, – tarė Agustinas. Jis stovėjo priešais ugniakurą, nuleidęs ilgas rankas; apžėlę skruostai ugnies atšvaituose atrodė įdubę. – Bet dabar aš irgi už, – pasakė jis. – Jis bjaurus dabar ir norėtų, kad visi mes gautume galą.

– Tegu kiekvienas taria žodį, – pavargusiu balsu pasakė Pilara. – Tu, Andresai?

– *Matarlo*,[1] – pasakė brolis su žemai ant kaktos nuaugusiais plaukais ir linktelėjo galva.

[1] Nužudyti *(isp.)*.

– O Eladijas?

– Irgi, – atsakė antrasis brolis. – Manau, kad jis labai pavojingas. O naudos iš jo nėr.

– Primitivas?

– Irgi.

– Fernandas?

– O ar negalėtume laikyti jo kaip belaisvio? – paklausė Fernandas.

– Kas gi jį saugos? – tarė Primitivas. – Reikėtų dviejų žmonių belaisviui saugoti, o ką su juo daryti paskui?

– Parduoti fašistams, – pasakė čigonas.

– To tai jau ne, – tarė Agustinas. – Tai niekšybė.

– Aš tik pasiūliau, – pasakė čigonas, Rafaelis. – Man rodos, *facciosos* mielai jį nupirktų.

– Liaukis, – tarė Agustinas. – Tai būtų niekšo darbas.

– Pablas irgi niekšas, – pasiteisino čigonas.

– Viena niekšystė kitos nepateisina, – pasakė Agustinas. – Ką gi, balsavo visi. Išskyrus senį ir *Inglés.*

– Jie nebalsuos, – tarė Pilara. – Jis ne vadas jiems.

– Palaukit, – įsiterpė Fernandas. – Aš nebaigiau.

– Prašom, – pasakė Pilara. – Šnekėk, kol jis sugrįš. Šnekėk, kol švystels pro gūnios apačią granatą ir mes visi išlėksim į orą. Čiagi ir dinamitas, ir viskas.

– Man regis, tu perdedi, Pilara, – tarė Fernandas. – Nemanau, kad jis turėtų tokių minčių.

– Aš irgi nemanau, – pasakė Agustinas. – Tada išlėktų į orą ir vynas, o jis netrukus grįš patraukt vynelio.

– Atiduokim jį El Sordui, o El Sordas tegu parduoda fašistams, ką? – pasiūlė Rafaelis. – Išdurkim jam akis – bus lengva susidoroti.

– Nutilk, – rėžė Pilara. – Nežinau, ką tau galėčiau padaryt už tokias kalbas.

– Fašistai vis vien už jį neužmokėtų, – tarė Primitivas. – Kiti jau taip mėgino, ir nieko neužmokėjo. Dar ir tave patį sušaudytų.

– Už aklą, manau, šį tą gautume, – tęsė Rafaelis.

– Nutilsi tu ar ne? – pasakė Pilara. – Išsižiok man dar apie akis – ir galėsi pats nešdintis paskui jį.

– Betgi Pablas pats išbadė akis sužeistam *guardia civil,* – spyrėsi čigonas. – Užmiršai?

– Nutilk, girdi? – sušuko Pilara.

Jai buvo nepatogu prieš Robertą Džordaną dėl tokių kalbų.

– Jūs neleidžiat man baigti, – įsiterpė Fernandas.

– Baik, – pasakė jam Pilara. – Na. Sakyk viską.

– Kadangi laikyti Pablą nelaisvėj nepatogu, – pradėjo Fernandas, – o parduoti jį...

– Liaukis, – tarė Pilara. – Dėl Dievo meilės, liaukis.

– ...ir leistis į kokias nors derybas tuo klausimu niekinga, – ramiai kalbėjo Fernandas, – aš linkęs sutikti, jog Pablą reikia pašalinti, kad savo buvimu nekeltų pavojaus numatytai operacijai vykdyti.

Pilara žiūrėjo į mažąjį žmogelį, lingavo galva, kramtė lūpas ir nieko nesakė.

– Tokia mano nuomonė, – pasakė Fernandas. – Aš linkęs manyti, kad mes turim ganėtiną pagrindą laikyti jį pavojingu Respublikai...

– Jėzus Marija! – tarė Pilara. – Žmogus su savo liežuviu geba net ir šitą olą paversti biurokratiška įstaiga.

– ...ką liudija jo paties žodžiai ir pastarieji poelgiai, – kalbėjo toliau Fernandas. – Ir nors jo veikla nuo sąjūdžio pradžios iki pat šių dienų tikrai verta pripažinimo...

Pilara nuėjo prie ugniakuro. Paskui grįžo prie stalo.

– Fernandai, – ramiai tarė ji ir padėjo prieš jį dubenį. – Prašom pagal visas mandagumo taisykles paimti šitą mėsą, prisikimšti pilną burną ir daugiau nekalbėti. Mes jau žinom tavo nuomonę.

– Bet kas tada?.. – paklausė Primitivas ir nutilo nebaigęs sakinio.

– *Estoy listo,* – tarė Robertas Džordanas. – Aš pasirengęs tai padaryti. Jeigu jūs visi nusprendėte, kad tai tikslinga, aš galiu padaryti tokią paslaugą.

„Kas čia yra?“ – pagalvojo jis. Pasiklausęs Fernando, imu kalbėti kaip jis. Matyt, tai užkrečiama. Prancūzų kalba – diplomatams. Ispanų – biurokratams.

– Ne, – įsiterpė Marija. – Ne!

– Ne tavo dalykas, – tarė Pilara merginai. – Prikąsk liežuvį.

– Šįvakar padarysiu, – pasakė Robertas Džordanas.

Jis pamatė, kad Pilara žiūri į jį, pridėjusi prie lūpų pirštą. Ji pasižiūrėjo į duris.

Gūnia, kabanti olos angoje, pakilo, ir pasirodė Pablo galva. Jis visiems nusišypsojo, įlindo pro gūnios apačią į vidų, o paskui apsisuko ir pataisė gūnią. Atsigręžė, nusiėmė nuo galvos apsiaustą ir nukratė nuo jo sniegą.

– Apie mane kalbėjot? – jis kreipėsi į visus. – Sutrukdžiau?

Niekas neatsakė, jis pakabino apsiaustą ant vagio sienoje ir priėjo prie stalo.

– *Qué tal?* – paklausė jis, pasiėmė nuo stalo tuščią puodelį ir buvo besemiąs iš dubens. – Nebėr vyno, – tarė jis Marijai. – Eik, įleisk iš maišo.

Marija paėmė dubenį, nuėjo prie apdulkėjusio, smarkiai išsipūtusio dervuoto vynmaišio, kabančio kaklu žemyn ant sienos,

atsuko vienos kojos kaištį, ir vynas ėmė švirkšti kaiščio pakraščiu į dubenį. Pablas žiūrėjo, kaip ji klūpo, laikydama dubenį, o šviesiai raudonas vynas taip smarkiai švirkščia, kad dubenyje net sukasi.

– Atsargiai, – tarė jis. – Vyno tik žemiau krūtinės.

Visi tylėjo.

– Šiandien išgėriau nuo bambos iki krūtinės, – tęsė Pablas. – Vienos dienos darbas. Kas čia jums pasidarė? Liežuvius prarijot?

Niekas neatsiliepė.

– Užsuk, Marija, – tarė Pablas. – Kad neištekėtų.

– Vyno turėsi iki soties, – pasakė Agustinas. – Galėsi pasigert.

– Vienas jau atrijo liežuvį, – tarė Pablas ir linktelėjo į Agustiną. – Sveikinu. Maniau, kad visi amo nustojot.

– Nuo ko? – paklausė Agustinas.

– Nagi aš va įėjau...

– Manai, didelis čia daiktas, kad įėjai?

Agustinas galbūt nori įsierzinti, pagalvojo Robertas Džordanas. Galbūt Agustinas padarys tai pats. Jis tikrai nekenčia Pablo. O aš – ne, pagalvojo jis. Ne, neturiu už ką jo nekęsti. Jis šlykštus, taip, tačiau nekęsti neturiu už ką. Nors tai, kad jis išdūrė žmogui akis, vis dėlto ne niekis. Bet, šiaip ar taip, čia jų karas. Tik nėra abejonės, kad ateinančias dvi dienas jam čia ne vieta. Pasistengsiu kol kas nesikišti, pagalvojo jis. Šįvakar jau kartą apsikvailinau ir dabar esu pasiryžęs jį likviduoti. Bet žaisti su juo neketinu. Ir jokių taiklumo varžybų ar kitokių kvailysčių čia, kur dinamitas, nebus. Pablas, be abejo, apie tai pagalvojo. O tu pagalvojai? – tarė jis sau. Ne, nepagalvojai, ir Agustinas taip pat nepagalvojo. Jei tau kas atsitiktų, būsi pats to nusipelnęs, pamanė jis.

– Agustinai! – pašaukė jis.

– Ko? – Agustinas nusisuko nuo Pablo ir niūriai pažvelgė į jį.

– Noriu su tavim pasikalbėti, – tarė Robertas Džordanas.

– Paskui.

– Dabar, – mygo Robertas Džordanas. – *Por favor.*[1]

Robertas Džordanas nuėjo prie olos angos, ir Pablas nusekė jį akimis. Agustinas, aukštas, įdubusiais skruostais, atsistojo ir priėjo prie jo. Ėjo nenoriai, su niekinama mina.

– Tu pamiršai, kas kuprinėse? – tyliai, kad negirdėtų kiti, paklausė Robertas Džordanas.

– Kad tave griausmas! – iškošė Agustinas. – Pripranti ir užmiršti.

– Man irgi išėjo iš galvos.

– Kad jį kur griausmas! – keiktelėjo Agustinas. – *Leche!*[2] Kokie mes asilai! – krypuodamas visu kūnu, jis grįžo prie stalo ir atsisėdo. – Gerk, brangus Pablai, gerk, – tarė jis. – Kaip laikosi arkliai?

– Puikiai, – atkirto Pablas. – Ir nebe taip sninga.

– Sakai, nustos?

– Taip, – atsakė Pablas. – Sninga nebe taip smarkiai, tik smulkiom kruopom. Vėjas nemąžta, bet snigti liaujasi. Vėjas pasikeitė.

– Sakai, rytoj išsigiedrys? – paklausė Robertas Džordanas.

– Taip, – atsakė Pablas. – Manau, kad rytdiena bus šalta ir giedra. Vėjas dar keisis.

Tu žiūrėk, galvojo Robertas Džordanas, jau jis draugiškas. Pasikeitė kaip vėjas. Iš snukio ir stoto jis kiaulė ir dar, žinau, užkietėjęs galvažudys, bet jautrus kaip barometras. Taip, galvojo jis, o kiaulė, beje, labai protingas gyvulys. Pablas nekenčia mūsų visų, o gal tik mūsų planų, ir įžeidinėjimais jis mus taip įsiutina,

[1] Būk malonus *(isp.)*.

[2] Ispaniškas keiksmas.

kad mes štai tuoj, regis, jį nudėsim, o jis, pamatęs, jog riba jau pasiekta, atsitraukia ir pradeda viską iš naujo.

– Mums sekasi: bus geras oras, *Inglés,* – tarė Pablas Robertui Džordanui.

– Mums? – nustebo Pilara. – Mums?

– Taip, mums, – Pablas šyptelėjo jai ir nugėrė vyno. – O kodėl ne? Išėjęs viską pergalvojau. Kodėl mes negalėtume susitarti?

– Dėl ko? – paklausė moteris. – Dėl ko dabar tarsies?

– Dėl visko, – pasakė jai Pablas. – Dėl tilto. Aš dabar su tavim.

– Tu dabar su mumis? – tarė jam Agustinas. – Po to, ką prikalbėjai?

– Taip, – atsakė jam Pablas. – Dabar, kai oras pasikeitė, aš su jumis.

Agustinas papurtė galvą.

– Oras, – tarė jis ir vėl papurtė galvą. – Kad ir gavai nuo manęs į dantis?

– Taip, – Pablas šyptelėjo jam ir perbraukė pirštais per lūpas. – Kad ir gavau į dantis.

Robertas Džordanas stebėjo Pilarą. Ji žiūrėjo į Pablą nelyginant į keistą gyvūną. Jos veide tebešmėksojo šešėlis tos išraiškos, kuri atsirado, užsiminus apie akių išdūrimą. Ji papurtė galvą, tarsi norėdama tą šešėlį nukratyti, paskui atmetė ją atgal.

– Klausyk, – tarė ji Pablui.

– Taip, moteriške.

– Kas tau?

– Nieko, – pasakė Pablas. – Aš apsigalvojau. Daugiau nieko.

– Tu klauseisi už durų, – pasakė ji jam.

– Taip, – tarė jis. – Bet nieko negirdėjau.

– Pabūgai, kad mes tave nudėsim.

– Ne, – pasakė jis ir pasižiūrėjo į ją per puodelio viršų. – Šito aš nebijau. Pati žinai.

– Na, tai kas tau? – paklausė Agustinas. – Tu čia girtas koneveiki mus visus ir atsisakai prisidėti prie darbo, ir bjauriai šneki apie mūsų mirtį, ir įžeidinėji moteris, ir prieštarauji tam, ką reikia padaryti.

– Buvau girtas, – pasakė jam Pablas.

– O dabar?

– Prasiblaiviau, – numykė Pablas. – Ir apsigalvojau.

– Pasakok kitiems. Aš netikiu, – pasakė Agustinas.

– Netikėk, – tarė Pablas, – bet niekas, be manęs, neišves tavęs į Gredą.

– Į Gredą?

– Tai vienintelė vieta, kur galima pasitraukti, susprogdinus tiltą.

Robertas Džordanas, žiūrėdamas į Pilarą, pakėlė ranką iš tos pusės, kur Pablas nematė, ir klausiamai pabaksnojo į dešinę ausį.

Moteriškė linktelėjo. Paskui dar kartą linktelėjo. Ji kažką pasakė Marijai, ir mergina priėjo iš šono prie Roberto Džordano.

– Sako: „Aišku, girdėjo“, – sušnibždėjo Marija Robertui Džordanui į ausį.

– Vadinasi, Pablai, – teisėjo tonu prabilo Fernandas, – tu dabar su mumis ir pritari, kad reikia susprogdinti tiltą?

– Taip, žmogau, – tarė Pablas.

Jis pažvelgė Fernandui tiesiai į akis ir linktelėjo.

– Tikrai? – paklausė Primitivas.

– *De veras,* – atsakė Pablas.

– Ir tu manai, kad mums pavyks? – paklausė Fernandas. – Tu dabar tuo tiki?

– Kodėl ne? – tarė Pablas. – O tu netiki?

– Tikiu, – atsakė Fernandas. – Bet aš ir pirma tikėjau.

– Nešdinsiuos aš iš čia, – tarė Agustinas.

– Sušalsi, – taikiai pasakė jam Pablas.

– Galbūt, – pritarė Agustinas. – Bet šitame *manicomio* ilgiau nebeištversiu.

– Nevadink mūsų olos beprotnamiu, – tarė Fernandas.

– Pasiutėlių *manicomio,* – atrėžė Agustinas. – Išeinu, kol dar pats neišprotėjau.

Aštuonioliktas skyrius

Tai sakytum karuselė, galvojo Robertas Džordanas. Ne ta karuselė, kuri greit sukasi, grojant kaliopei, kai vaikai sėdi raiti ant jautukų paauksuotais ragais ir lazdelėmis gaudo žiedus, ir mėlynuoja nuo dujinių žibintų šviesos ankstyva prieblanda Diu Meno aveniu, ir šalimais prie prekystalio pardavinėja keptą žuvį, ir sukasi laimės ratas, kurio odiniai dirželiai kliudo numeruotus stulpelius, ir stovi piramidėmis sukrauti gabalinio cukraus paketėliai prizams. Ne, tai ne tokia karuselė, nors šitie žmonės irgi laukia, kaip ir ten, prie besisukančio laimės rato, laukia vyrai su kepurėmis ir moterys su megztukais ir žvilgančiais žibinto atšvaituose plaukais. Taip, žmonės tokie pat. Tačiau ratas kitoks. Tai tartum ratas, kuriuo kyli aukštyn, o paskui leidiesi žemyn.

Dabar jis apsisuko du kartus. Tai didžiulis ratas, įstatytas įžambiai, ir apsisukęs jis kiekvieną kartą grįžta į išeities padėtį. Viena pusė aukštesnė negu kita, ir sukdamasis jis pakelia tave, apsuka ir grąžina atgal. Net prizų nėra, pagalvoja jis, ir niekas

savo noru nesivažinėja tokiu ratu. Ir vis tiek, nors nenorėjai, sėdi ir važiuoji aplink. Apsisukimas tik vienas; ilga elipse kyli aukštyn, paskui leidiesi – ir vėl grįžti į išeities padėtį. Dabar mes grįžom į išeities padėtį, pagalvojo jis, ir viskas tebėra neišspręsta.

Oloje buvo šilta, ir vėjas lauke nurimo. Robertas Džordanas sėdėjo prie stalo, pasidėjęs prieš save užrašų knygutę, ir darė techninius tilto sprogdinimo apskaičiavimus. Nubraižė tris schemas, apskaičiavo, kiek ko reikės, dviem piešinėliais aiškiai kaip vaikui pavaizdavo tilto sprogdinimo eigą, kad Anselmas galėtų užbaigti, jeigu jam pačiam sprogdinant kas atsitiktų. Baigęs braižyti, dar kartą peržiūrėjo schemas.

Marija sėdėjo šalia ir žiūrėjo jam per petį. Jis žinojo, kad priešais jį sėdi Pablas, o kiti šnekasi ir lošia kortomis, ir dabar jautė nebe taisomo valgio, o dūmų ir vyrų kvapą – tabako ir raudonvynio kvapą, sumišusį su rūgščiu nemazgotų kūnų kvapu, ir, kai Marija, žiūrėdama, kaip jis braižo, pasirėmė į stalą, jis paėmė jos ranką ir pakėlė prie veido, ir užuodė šviežią muilo ir vandens kvapą nuo indų plovimo. Nežiūrėdamas į ją, jis paleido jos ranką ir dirbo toliau, ir nematė, kaip ji paraudo. Ranka liko gulėti ant stalo, bet daugiau jis jos nelietė.

Jis baigė sprogdinimo planą, atsivertė naują lapą ir pradėjo rašyti įsakymą operacijai. Jo mintys buvo aiškios ir tikslios, ir tai, ką rašė, jam patiko. Prirašė du puslapius ir atidžiai perskaitė.

Lyg ir viskas, tarė pats sau. Išdėstyta visiškai aiškiai ir, atrodo, nieko nepraleista. Abu postai bus sunaikinti, o tiltas sugriautas, kaip reikalauja Golco įsakymas, ir tai viskas, už ką atsakau. O į šitą kebeknę su Pablu man visai nereikėjo kištis, ji kaip nors išsispręs. Bus Pablas ar jo nebus – man lygiai tas pat. Bet ant to rato aš daugiau nesėsiu. Dukart sėdau ir dukart apvažiavau, ir grįžau į pradinę padėtį, ir daugiau nesivažinėsiu.

Jis užvertė užrašų knygutę ir pažvelgė į Mariją.

– *Hola, guapa,* – tarė jis. – Ar tu ką nors supratai?

– Ne, Robertai, – atsakė mergina ir uždėjo delną jam ant rankos, kurioje jis tebelaikė pieštuką. – Tu baigei?

– Taip. Viskas apskaičiuota ir surašyta.

– Ką tu ten veiki, *Inglés?* – paklausė jį Pablas per stalą.

Jo akys vėl buvo apsiblaususios.

Robertas Džordanas įdėmiai pažvelgė į jį. Laikykis atokiau nuo rato, tarė jis sau. Nebandyk ant jo lipti. Atrodo, jis vėl ims suktis.

– Suplanavau, kaip susprogdinti tiltą, – mandagiai atsakė jis.

– Na, ir kaip atrodo? – paklausė Pablas.

– Labai gerai, – pasakė Robertas Džordanas. – Viskas bus labai gerai.

– O aš planuoju, kaip reikės bėgti, – tarė Pablas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į girtas šerniškas jo akis ir į dubenį su vynu. Dubuo buvo pustuštis.

Laikykis atokiau nuo rato, tarė jis sau. Jis vėl geria. Taip. Tačiau tu prie rato nebelįsk. Ne veltui sako, kad Grantas per pilietinį karą tik gėrė ir gėrė. Tai faktas. Grantas, be abejo, nuo tokio palyginimo pasiustų, jeigu galėtų pamatyti Pablą. Be to, Grantas rūkė cigarus. Ką gi, reikės parūpinti Pablui cigarą. Jo fizionomijai tik ir trūksta apkramtyto cigaro. Iš kur gavus Pablui cigarą?

– Ir kaip sekasi? – mandagiai paklausė Robertas Džordanas.

– Labai gerai, – atsakė Pablas ir lėtai, oriai linktelėjo galva. – *Muy bien.*

– Ką nors sugalvojai? – iš kortuojančiųjų būrio paklausė Agustinas.

– Taip, – pasakė Pablas. – Minčių yra.

– Iš kur tu jų semiesi? Iš dubens?– pasiteiravo Agustinas.

– Gal ir taip, – atsakė Pablas. – Kas žino? Marija, gal įleistum vyno, a?

– Vynmaišyje irgi turėtų būt neblogų minčių, – Agustinas nusisuko į lošėjus. – Kodėl tau neįlindus į maišą ir nepaieškojus jų ten?

– Ne, – ramiai atsakė Pablas. – Aš jų semiuosi iš dubens.

Jis irgi nelipa ant rato, pagalvojo Robertas Džordanas. Ratas suksis tuščias. Matyt, negalima per ilgai juo važinėtis. Tai tikriausiai mirtinai pavojinga. Gerai, kad mes nebelipam ant jo. Porą kartų jau buvau beapsvaigstąs. Tačiau girtuokliai, tikri niekšai ir žiaurūs žmonės važinėjasi juo iki pat mirties. Jis kyla ir leidžiasi, ir kiekvienas apsisukimas vis kitoks, o paskui grįžta į tą pačią padėtį. Na, ir tegul sukasi, galvojo jis. Daugiau manęs ant jo neužsodinsit. Ačiū, pone generole Grantai, aš jau prisivažinėjau!

Pilara sėdėjo prie ugniakuro, pasigręžusi su kėde taip, kad matytų per pečius dviem lošėjams, atsukusiems į ją nugaras. Ji sekė lošimą.

Keisčiausia čia – tai perėjimas nuo mirtino pavojaus prie normalaus šeimyniško gyvenimo, galvojo Robertas Džordanas. O bjauriausia, kai tas nelemtas ratas leidžiasi žemyn. Bet aš nuo jo nusikrausčiau, pagalvojo jis, ir niekas manęs ant jo nebeužsodins.

Prieš porą dienų aš nė žinoti nežinojau, kad yra tokie Pilara, Pablas ir kiti. Pasaulyje man neegzistavo jokia Marija. Gyvenimas buvo daug paprastesnis. Gavau Golco įsakymą, visiškai aiškų ir tartum visiškai įvykdomą, nors ir numačiau tam tikrų sunkumų ir turėjau abejonių dėl padarinių. Maniau, kad, susprogdinę tiltą, arba grįšime, arba ne, o jei grįžtume, prašyčiausi kuriam laikui į Madridą. Šiame kare atostogų niekam neduoda, bet aš manau, porą trejetą dienelių gaučiau.

Madride ketinau nusipirkti knygų, nuvažiuoti į „Floridos" viešbutį, užsisakyti kambarį ir išsimaudyti karštoje vonioje, galvojo jis. Vaizdavausi, kaip pasiųsiu durininką Lujį atnešti butelio absento iš *Manteàuerias Leonesas* ar iš kur nors netoli nuo *Gran Via* ir išsimaudęs gulėsiu lovoje, ir skaitysiu, ir išgersiu porą taurelių absento, o paskui paskambinsiu į „Geilordo" viešbutį ir paklausiu, ar galėčiau ateiti pavalgyti.

Valgyti *Gran Via* jis nenorėtų, nes valgydina prastai ir reikia pataikyti laiku nueiti, kitaip nieko nebegausi. Be to, ten būna per daug pažįstamų laikraštininkų, o sėdėti prikandus liežuvį neįdomu. Jis išgers absento, kad užeitų noras pasišnekėti, o tada nueis į „Geilordą", kur būna gerų patiekalų ir tikro alaus, ir pavalgys su Karkovu, ir pasiklausinės, kokia padėtis frontuose.

Kai jis pirmą kartą apsilankė „Geilordo" viešbutyje, kur gyveno Madride apsistoję rusai, jam tenai nepatiko, nes viešbutis pasirodė per daug ištaigingas, maistas per daug geras apsuptam miestui, o šnekos per daug ciniškos karo metui. Bet aš greit apsipratau, pagalvojo jis. Kodėl nepavalgius pačių geriausių valgių, kai grįžti po štai tokios užduoties? Ir kalbos, kurias jis iš pirmo karto palaikė ciniškomis, vėliau pasirodė per daug teisingos. Turėsiu apie ką papasakoti „Geilorde", atlikęs šią užduotį. Taip, atlikęs užduotį.

Ar galima būtų nusivesti Mariją į „Geilordo" viešbutį? Ne, negalima. Bet galima palikti ją „Floridoje", o ji tegu išsimaudo karštoje vonioje ir palaukia, kol grįši iš „Geilordo". Taip, galėtum šitaip padaryti, o vėliau, papasakojęs Karkovui apie ją, galėsi ir ją nusivesti, nes jie susidomės ja ir norės pamatyti.

O gal ir visai neitum į „Geilordą". Galėtum anksti pavalgyti *Gran Via* ir perbėgti į „Floridą". Bet kaip tu nenueisi į „Geilordą"– norėsi pamatyti senus pažįstamus, norėsi vėl gerai

pavalgyti ir pasimėgauti komfortu ir prabanga. Paskui grįši į „Floridą“, o ten lauks Marija. Be abejo, ji lauks tenai, kai būsi atlikęs šią užduotį. Atlikęs užduotį. Taip, atlikęs užduotį. Sėkmingai ją atlikęs, jis galės tarti, kad yra nusipelnęs sočių pietų „Geilorde“.

„Geilordo“ viešbutyje sutikdavai valstiečių ir darbininkų kilmės žymių ispanų karvedžių, jie, išėję iš liaudies gelmių, karo pradžioje ėmėsi ginklo, neturėdami jokio karinio pasirengimo, ir sužinojai, jog daugelis jų kalba rusiškai. Tai buvo pirmas didelis nusivylimas, jo patirtas prieš keletą mėnesių. Paskui jis ir pats ėmė žiūrėti į tai ciniškai, bet vėliau paaiškėjo, kad nieko baisaus čia nėra. Jie tikrai buvo valstiečiai ir darbininkai. Jie dalyvavo 1934 metų revoliucijoje ir, jai pralaimėjus, turėjo bėgti iš tėvynės, o Rusijoje buvo pasiųsti į Karo akademiją ir Kominterno išlaikomą Lenino institutą, kad pasirengtų ateities kovoms ir gautų vadui reikiamą karinį išsilavinimą.

Juos ten auklėjo Kominternas. Per revoliuciją negalima sakyti pašaliniams, kas tau padeda, ar parodyti, kad žinai daugiau, negu tau dera žinoti. Paskui jis tai suprato. Jeigu dalykas iš esmės teisingas, melas neturi didelės reikšmės.

Kaip tik „Geilorde“ tu sužinojai, kad Valentinas Gonsalesas, pramintas El Kampesinu, arba Valstiečiu, joks valstietis, o buvęs Ispanijos svetimšalių legiono seržantas, iš ten dezertyravęs ir kovęsis Abd al Kerimo pusėje. Tai irgi nieko ypatinga. Kas čia baisaus? Tokiame kare skubiai reikalingi valstiečių vadai, o tikras valstiečių vadas būtų pernelyg panašus į Pablą. Laukti, kol iškils tikras Valstiečių Vadas, nėra kada, o jam iškilus, gali paaiškėti, kad jis turi per daug valstietiškų bruožų. Todėl tokį vadą reikia sukurti. Tačiau Kampesinas, juodabarzdis, storomis negriškomis lūpomis ir degančiomis, kiaurai veriančiomis akimis,

jam rodės, gali pridirbti bėdos ne mažiau kaip tikras valstiečių vadas. Paskutinį kartą, kai jį matė, tas žmogus atrodė įtikėjęs apie jį skleidžiamais gandais ir savo valstietiška kilme. Tai narsus, nepalaužiamas vyras, drąsiausias pasauly. Bet, Viešpatie, kas jo per plepumas! Įsikarščiavęs jis gali pasakyti bet ką, negalvodamas apie savo lengvapėdiškumo padarinius. O padarinių yra buvę nemaža. Tačiau jis puikus brigados vadas, randąs išeitį, kai jau atrodo, jog viskas žuvę.

Jam jokia padėtis neatrodo beviltiška, o jei tokia padėtis susidaro, geba rasti išeitį.

„Geilorde" taip pat galėdavai sutikti paprastą mūrininką Enrikę Listerį iš Galisijos, jis dabar vadovauja divizijai ir taip pat kalba rusiškai. Sutikdavai stalių Chuaną Modestą iš Andalūzijos, jam neseniai pavedė vadovauti armijos korpusui. Jis irgi ne Puerto de Santa Marijoje išmoko rusų kalbos, nebent su kitais staliais būtų lankęs Berlico kursus. Iš visų jaunų karių rusai juo labiausiai pasitiki, kadangi jis yra tikras partietis, „šimtaprocentinis", kaip jie sako didžiuodamiesi, jog žino šį amerikietišką epitetą. Jis daug protingesnis už Listerį ar El Kampesiną.

Tikrai, „Geilordo" viešbutis – tai vieta, kur baigi savo mokslus. Ten sužinai, kaip viskas yra iš tikrųjų, o ne kaip oficialiai skelbiama. Mano mokslai tik prasidėjo, pagalvoja jis. Įdomu, ar dar ilgai reikės mokytis? „Geilorde" jis sužinojo gerų ir protingų dalykų, sužinojo kaip tik to, ko jam reikėjo. Iš pradžių, kol tikėjo visokiom nesąmonėm, tai jį pribloškė. Bet dabar jis ganėtinai prityręs ir supranta, jog reikia slėpti tiesą, o tai, ką sužinojo „Geilorde", tik sustiprino jo tikėjimą dalykais, kuriuos jis laikė teisingais. Jam būdavo malonu sužinoti tikrą, o ne tariamą padėtį. Jokiame kare neapsieinama be melo. Tačiau tiesa apie Listerį, Modestą ir El Kampesiną daug geriau už melus ir legen-

das. Ką gi, kada nors tiesą sužinos visi, o kol kas jam smagu, kad yra „Geilordas“, kur jis gali tą tiesą sužinoti.

Taip, štai kur jis nueitų Madride, nusipirkęs knygų, išsimaudęs vonioje, išgėręs porą taurelių ir šiek tiek paskaitęs. Bet šitą planą jis buvo susidaręs dar prieš tai, kai sutiko Mariją. Na gerai. Jie užsisakys du kambarius, ir, kol jis suvaikščios į „Geilordą“ ir atgal, ji galės daryti, kas jai patinka. Ji taip ilgai laukė jo čia, kalnuose. Nieko, jeigu palūkės truputį ir „Floridos“ viešbutyje. Jie praleis Madride tris dienas. Trys dienos – daug laiko. Jis nusives ją pasižiūrėti filmo su broliais Marksais. Šis filmas eina jau trys mėnesiai ir tikriausiai eis dar bent tris. Jai patiks broliai Marksai, pagalvojo jis. Jai labai patiks tas filmas.

Tačiau nuo „Geilordo“ iki šios olos – ilgas kelias. Ne, šis kelias neilgas. Ilgas kelias bus iš olos į „Geilordą“. Pirmą kartą jį ten nusivedė Kaškinas, ir viešbutis jam nepatiko. Kaškinas pasakė, kad jis turįs susitikti su Karkovu, kadangi Karkovas norįs susipažinti su amerikiečiais, be to, esąs didžiausias pasaulyje Lope de Vegos mylėtojas ir laikąs *Fuente ovejuna* geriausia pasaulyje pjese. Gal tai ir tiesa, tačiau jam, Robertui Džordanui, taip neatrodo.

Viešbutis jam nepatiko, užtat patiko Karkovas. Karkovas – protingiausias iš visų pažįstamų žmonių. Iš pirmo žvilgsnio jis Robertui Džordanui pasirodė juokingas: su juodais auliniais batais, pilkomis kelnėmis ir pilku kiteliu, prakaulus, plonarankis ir plonakojis, šnekėdamas tarsi spjaudė žodžius pro išgedusius dantis. Tačiau Robertas Džordanas nepažįsta kito žmogaus, turinčio tiek proto ir vidinio orumo, tiek išorinio įžūlumo ir sąmojo.

Viešbučio aplinka jam pasirodė nepadoriai prabangi ir amorali. Bet kodėl žmonės, atstovaujantys valstybei, valdančiai šeštadalį pasaulio, turėtų atsisakyti šiokio tokio komforto? Ką gi, jie

ir neatsisakė, ir Robertas Džordanas iš pradžių tuo bjaurėjosi, o paskui apsiprato ir net pamėgo. Kaškino pripasakota apie jį kaip apie dievai žino kokį vyrą, ir Karkovas iš pradžių buvo užgauliai mandagus, tačiau paskui, kai Robertas Džordanas, nevaidindamas didvyrio, papasakojo vieną labai juokingą, nešvankią, jį patį kompromituojančią istoriją, Karkovas nuo mandagumo perėjo prie geraširdiško storžieviškumo, o paskui prie stačiokiškumo, ir juodu susidraugavo.

Prie „Geilordo" vartų stovi sargybiniai su durtuvais, ir šįvakar tai pati maloniausia ir jaukiausia vieta visame apgultame Madride. Jis norėtų šį vakarą būti tenai, o ne čia. Nors dabar, kai ratas nustojo sukęsis, ir čia neblogai. Ir snigti greit nustos.

Jis norėtų parodyti Mariją Karkovui, bet prieš tai turėtų atsiklausti, o ir šiaip pasižiūrėti, kaip jį sutiks pargrįžusį. Puolimas bus pasibaigęs, ir Golcas taip pat bus tenai, ir jeigu užduotis bus atlikta sėkmingai, jie viską žinos iš Golco. Golcas, žinoma, pasišaipys iš jo dėl Marijos: juk sakėsi neturįs laiko merginoms.

Jis ištiesė ranką prie dubens priešais Pablą ir pasisėmė puodelį vyno.

– Tamstai leidus, – tarė jis.

Pablas linktelėjo. Matyt, užsiėmęs savo kariniais pratimais, pagalvojo Robertas Džordanas. Jis nesiekia trumpalaikės garbės, tenkančios „patrankų mėsai", o ieško problemos sprendimo šiame dubenyje. Bet pripažink – šitas niekšelis gana sumanus, kad taip ilgai ir sėkmingai vadovavo būriui. Žiūrėdamas į Pablą, jis mąstė, koks iš jo būtų buvęs partizanų vadas Amerikos pilietiniame kare. Vadų buvo daug, mąstė jis, bet mes mažai apie juos žinom. Ne apie tokius kaip Kvontrilis, kaip Mosbis, kaip jo paties senelis, o apie smulkiuosius, „miško brolius". O dėl girtavimo, – ar tu manai, kad Grantas tikrai girtavo?

Senelis tvirtino, kad taip. Apie ketvirtą valandą po pietų jis visada būdavęs truputį įkaušęs, o per Viksburgo apsuptį kartais neišsiblaivydavęs porą dienų. Tačiau senelis tvirtino, kad, nors ir girtas, elgdavęsis jis normaliai, tik kartais būdavę labai sunku jį prižadinti. Užtat jei pavykdavę prižadinti, jis būdavęs žmogus kaip žmogus.

Šiame kare kol kas nė vienoje pusėje neatsirado nei Granto, nei Sermano, nei Džeksono Akmeninės Sienos. Taip. Ir nei Džebo Stiuarto. Nei Šeridano. Užtat daugybė Maklelanų. Pas fašistus pilna Maklelanų, ir mažiausia trys yra pas mus.

Taip, šiame kare neatsirado nė vieno genialaus karvedžio. Nė vieno. Ir nė vieno bent panašesnio. Internacionalinių brigadų vadai Kleberis, Lukačas ir Hansas puikiai užsirekomendavo, gindami Madridą, o paskui propagandos išgarbstytas Madrido gynėjas Miacha, senas plikas akiniuotis, pasipūtęs, kvailas kaip avinas, nuobodus pašnekovas, drąsus ir bukaprotis kaip bulius, ėmė taip pavydėti Kleberiui populiarumo, kad privertė rusus atleisti jį iš vadovų ir išsiųsti į Valensiją. Kleberis geras karys, bet siauraregis ir tokiame poste tikrai per didelis plepys. Golcas geras generolas ir puikus karys, bet jį visada laiko kieno kito žinioje ir neleidžia pasireikšti. Šis puolimas bus kol kas didžiausia jo operacija, ir tai, ką Robertas Džordanas yra apie ją girdėjęs, jam ne itin patinka. Paskui dar yra vengras Galis, kurį reikėtų sušaudyti, jeigu tikėtum bent puse to, kas kalbama „Geilorde“. Kad galėčiau patikėti bent dešimčia procentų to, ką esu girdėjęs „Geilorde“, pagalvojo Robertas Džordanas.

Jis apgailestavo nematęs kautynių plokščiakalnyje už Gvadalacharos, kai jie sumušė italus. Jis tuomet buvo Estremadūroje. Hansas prieš porą savaičių vieną vakarą „Geilorde“ papasakojo jam apie tai, ir jis įsivaizdavo, kaip tai buvo. Vienu metu atrodę,

jog kautynės pralaimėtos: italai netoli Trichuekos pralaužę frontą, ir, jeigu jie būtų priėję Torichos–Brihuegos kelią, dvyliktoji brigada būtų buvusi atkirsta. „Bet, žinodami, jog kaunamės su italais, – sakė Hansas, – mes surizikavom vieną manevrą, kuris kautynėse su kitu priešininku būtų nepateisinamas. Ir manevras pasisekė“.

Hansas parodė jam, kaip tai vyko, savo žemėlapiuose. Hansas visą laiką nešiojosi juos planšetėje ir iki šiol negalėjo atsižavėti ir atsidžiaugti savo stebuklingu manevru. Hansas puikus karys ir geras draugas. Jis sakė, kad Listerio, Modesto ir Kampesino ispanų daliniai tame mūšyje gerai kovėsi ir kad tai vadų ir jų įvestos disciplinos nuopelnas. Tačiau daug ką Listeriui, Kampesinui ir Modestui nurodo rusų karo patarėjai. Jie tarsi lakūnai naujokai, skrendą lėktuvu su dviguba valdymo sistema, kad, jiems padarius klaidą, valdymą galėtų perimti tikrasis pilotas. Ką gi, šie metai parodys, kiek ir kaip jie yra išmokę. Po kurio laiko nebebus dviejų vairų, ir tada mes pamatysim, ar gerai jie vieni valdys divizijas ir kariuomenės korpusus.

Jie komunistai ir griežtos disciplinos šalininkai. Įvedę tokią discipliną, jie turės gerą kariuomenę. Ypač negailestingas disciplinos atžvilgiu Listeris. Jis kietas fanatikas ir, kaip tikras ispanas, visiškai nevertina žmogaus gyvybės. Nuo pat pirmosios totorių invazijos į Vakarus nedaug tebuvo armijų, kur žmonės būtų teisiami karo lauko teismo už tokius menkus prasižengimus kaip kad jo divizijoje. Bet jis žino, kaip paversti diviziją koviniu vienetu. Išlaikyti pozicijas – vienas dalykas. Ir visai kas kita – pulti pozicijas ir jas užimti, ir dar kas kita – manevruoti su kariuomene kovos lauke, galvojo Robertas Džordanas, sėdėdamas prie stalo. Įdomu, kaip seksis vadovauti Listeriui, kai bus panaikintas dvigubas valdymas? Bet gal jo nepanaikins, toptelėjo

jam. Įdomu: panaikins ar ne? Gal tik sustiprins? Įdomu, kaip į tai žiūri rusai? Tai patirti galima tik „Geilorde“, pamanė jis. Jau daug susikaupė dalykų, kuriuos norėčiau sužinoti ir galiu sužinoti tik „Geilorde“.

Vienu metu jam atrodė, kad nuotaikos „Geilorde“ jam daro blogą įtaką. „Geilordo“ lankytojai – tikra priešingybė tiems puritonams ir davatkoms komunistams, kurie renkasi Velaskeso gatvėje, nr. 63, rūmuose, paverstuose internacionalinių brigadų štabu sostinėje. Velaskeso nr. 63 jausdavaisi kaip vienuolių ordino narys, o „Geilorde“ nebuvo nė kvapo tos nuotaikos, kuri viešpatavo penktojo pulko štabe, kol jis nebuvo išskirstytas į naujosios armijos brigadas.

Abiejuose tuose štabuose jausdavaisi kryžiaus žygio dalyvis. Tai vienintelis tinkamas apibūdinimas, nors jis taip nuvalkiotas ir aptrintas, kad seniai yra praradęs savo tikrąją prasmę. Nepaisant biurokratizmo, negebėjimo veikti, partinių rietenų, tave apimdavo jausmas, kokio tikėjaisi ir nesulaukei, eidamas pirmosios komunijos. Tai – pasiaukojimas kovai už visų pasaulio prispaustųjų teises; jausmas, kurį taip pat sunku ir nepatogu apibūdinti, kaip religinę ekstazę, nors jis toks pat tikras kaip ir tai, ką patiri, klausydamasis Bacho arba stovėdamas Šartro ar Leono katedroje ir matydamas, kaip krinta pro didelius langus šviesa; arba žiūrėdamas į Mantenjos, Greko ar Breigelio paveikslus Prado muziejuje. Jis leido tau pasijusti dalyviu to, kuo tu tiki visu protu ir širdimi, ir dvasios broliu tiems, kurie eina išvien su tavimi. Tai buvo jausmas, kurio iki tol nebuvai patyręs, o patyrei tik dabar, ir jis, kaip ir jo priežastys, tau pasirodė toks svarbus, kad tavo paties mirtis pasidarė tau visiškai nereikšminga; jos reikia saugotis tik todėl, kad netrukdytų vykdyti pareigos. Šis jausmas skatino kažką daryti, ir visų geriausia buvo tai, kad šį tą galėjai daryti. Galėjai kautis.

Ir tu koveisi, galvojo jis. Bet jausmas tų, kurie gerai kovėsi ir liko gyvi, greit prarado savo tyrumą. Nepraėjo nė pusmetis.

Tą pirmapradį, gryną jausmą patiri, gindamas poziciją ar miestą. Taip buvo per mūšius Sieroje. Ten visi kovėsi kaip tikra revoliucionierių brolija. Ten pirmą kartą kilo būtinybė sustiprinti discipliną, ir jis tą suprato ir pritarė. Artilerijos apšaudomi, kareiviai pabūgdavo ir mėgindavo bėgti. Jis matė, kaip juos nušaudavo ir palikdavo pūti pakelėje; paimdavo tik šovinius ir vertingesnius daiktus. Kurie ėmė jų šovinius, batus ir odines striukes, elgėsi teisingai. Paimti jų vertybes reikalavo sveikas protas. Antraip viską būtų pasiėmę anarchistai.

Atrodė, jog šaudyti bėglius – teisinga ir būtina. Čia nebuvo nieko bloga. Jie bėgo todėl, kad galvojo tik apie savo kailį. Fašistai atakavo, ir mes atrėmėme juos toje atšlaitėje Gvadaramos kalnuose tarp pilkų uolų, mažaūgių pušaičių ir prožirnių krūmokšnių. Mes laikėme užėmę kelią, bombarduojami iš lėktuvų, o paskui, kada jie prisitraukė artileriją, – ir apšaudomi iš patrankų, ir tie, kurie liko gyvi, dienai baigiantis pakilo į kontrataką ir atmušė juos atgal. Paskui, kai jie mėgino apeiti iš kairės, mažais būreliais braudamiesi tarp uolų ir krūmų, mes įsitvirtinome sanatorijoje ir atsišaudėme pro langus ir nuo stogo, nors jie jau puolė iš abiejų pusių, ir mes patyrėme, ką reiškia būti apsuptiems, kol kontrataka juos atmušė kitapus kelio.

Ir štai tame sąmyšy, smaugiamas baimės, nuo kurios džiūsta gerklė ir gomurys, kvėpdamas trupančio tinko dulkes, staigiai persmelkiamas išgąsčio, kai griūva siena, krisdamas prie žemės, blyksint ir drioksint sviediniams, traukdamas iš skeveldrų kulkosvaidį, vilkdamas į šoną tuos, kurie prieš tai juo šaudė, parkritusius kniūbsčius ir apibertus skalda, slėpdamas galvą už skydo, taisydamas gedimą, lygindamas kaspi-

ną, paskui gulėdamas už skydo ir kulkomis vėl laistydamas pakelę, – tu darei, ką reikėjo daryti, ir žinojai, kad tiesa tavo pusėje. Tu pažinai džiovinantį gerklę mūšio svaigulį, baimės apvalytą ir apvalantį, ir tu koveisi tą vasarą ir tą rudenį už visus pasaulio vargšus, prieš bet kokią priespaudą, už viską, kuo tikėjai, ir už naują pasaulį, kurio vaizdą nešiojaisi širdyje. Tą rudenį tu išmokai, mąstė jis, pakęsti kančias ir nedejuoti apkasų bei įtvirtinimų šaltyje, drėgmėje ir purve. Ir nuovargis, miego stoka, nervai, nepatogumai gerokai prigesino jausmą, kuriuo tu degei vasarą ir rudenį. Bet visiškai jis neužgeso, ir viskas, ką tu iškentei, jį tiktai pateisino. Tomis dienomis, galvojo jis, tu jautei stiprų, sveiką ir nesavanaudišką pasididžiavimą... – koks velniškai nuobodus tu būtum tada pasirodęs „Geilorde“, staiga pagalvojo jis.

Taip, būtum nelabai pritikęs tada prie „Geilordo“ kompanijos, galvojo jis. Buvai per daug naivus. Buvai tuomet savotiškos palaimos būsenos. Bet gal ir „Geilorde“ tada buvo kitokia nuotaika negu dabar. Aišku, iš tikrųjų buvo visai kitaip, pasakė jis sau. Visiškai kitaip. Tada visai nebuvo „Geilordo“ nuotaikų.

Karkovas pasakojo jam apie tas dienas. Tuo metu visi atvykę čia rusai gyveno „Palaso“ viešbutyje. Robertas Džordanas tuomet jų nė vieno nepažinojo. Tai buvo prieš suformuojant pirmąsias partizanų grupes; prieš tai, kai jis susipažino su Kaškinu ir kitais. Kaškinas tada buvo šiaurėje, Irūne, San Sebastiane ir dalyvavo nesėkmingose kautynėse prie Vitorijos.

Jis atvyko į Madridą tik sausį, tuo metu, kai Robertas Džordanas tris dienas kovėsi Karabančelyje ir Useroje, kai jie stabdė fašistų dešiniojo sparno veržimąsi į Madridą ir namas po namo

vijo marokiečius ir *tercio*[1] iš sugriauto priemiesčio pilko, saulės išdeginto plokščiakalnio krašte, ir statė gynybos liniją tam miesto kampui ginti, – Karkovas tuo metu buvo Madride.

Karkovas apie tuos laikus taip pat kalbėjo be cinizmo. Tai buvo metas, kai visiems atrodė, jog viskas prarasta, ir kiekvieno širdyje liko už bet kokius apdovanojimus ir pasižymėjimo ženklus brangesnis prisiminimas apie tai, kaip elgeisi, kai viskas atrodė prarasta. Vyriausybė pabėgo, palikusi miestą likimo valiai, pasiėmusi visus Karo ministerijos automobilius, ir senis Miacha dviračiu važinėjo inspektuoti gynybinių pozicijų. Šituo Robertas Džordanas negalėjo patikėti. Kad ir kaip patriotiškai nusiteikęs, jis neįsivaizdavo Miachos ant dviračio, tačiau Karkovas sakė, jog tai tiesa. Bet tada jis rašė apie tai į rusų laikraščius, todėl parašęs tikriausiai norėjo pats tuo tikėti.

Tačiau apie vieną dalyką Karkovas neparašė. „Palaso“ viešbutyje gulėjo jo atsakomybei palikti trys sužeisti rusai – du tankistai ir lakūnas. Jie buvo per silpni, kad būtų galima juos išgabenti, ir, kadangi tuo metu buvo itin svarbu nepalikti jokių ženklų, kurie būtų galėję pateisinti atvirą fašistų intervenciją, Karkovas turėjo pasirūpinti, kad, apleidžiant sostinę, tie sužeistieji nepakliūtų į fašistų rankas.

Jeigu miestą būtų reikėję apleisti, Karkovas, palikdamas „Palaso“ viešbutį, turėjo juos nunuodyti, kad nebūtų įmanoma nustatyti jų tautybės. Kas pamatys tris lavonus, kurių vieno pilve – trys kulkų žaizdos, antro – nuplėšta žiauna ir atidengtos balso stygos, trečiam kulka sutrupinusi šlaunikaulį, o rankos ir veidas taip apdegę, kad visas veidas virtęs vienu pukšliu be antakių, blakstienų ir plaukų, – nepasakys, jog tai rusai. Niekas

[1] Legionierius *(isp.)*.

neįrodys, kad trys sužeistieji, kurių lavonai likę „Palaso“ viešbutyje, – rusai. Niekas neįrodys, kad nuogas negyvas žmogus – rusas. Mirusieji neišduoda nei tautybės, nei politinių įsitikinimų.

Robertas Džordanas paklausė Karkovą, kaip jis jautęsis žinodamas, jog turės nužudyti tuos tris vyrus, ir Karkovas atsakė, jog džiaugsmo nejautęs.

– Kaip jūs būtumėt tą padaręs? – paklausė Robertas Džordanas ir pridūrė: – Juk ne taip paprasta greitomis nunuodyti.

O Karkovas atsakė:

– Net labai paprasta, kai turi sau.

Jis atidarė portsigarą ir parodė Robertui Džordanui, ką nešiojąsis dangtelyje.

– Bet jeigu jus paimtų į nelaisvę, pirmiausia atimtų portsigarą, – paprieštaravo Robertas Džordanas. – Ir lieptų pakelti rankas.

– Aš turiu dar ir čia, – Karkovas šyptelėjo ir parodė striukės atlapą. – Atlapą į dantis, perkrimtai ir nurijai.

– Taip daug geriau, – pasakė Robertas Džordanas. – Sakykit, ar nuodai kvepia karčiaisiais migdolais, kaip rašo detektyvinėse apysakose?

– Nežinau, – linksmai atsakė Karkovas. – Neuosčiau. Gal sudaužom ampulę ir pauostom?

– Verčiau pataupykit.

– Gerai sakot, – pasakė Karkovas ir įsidėjo portsigarą. – Suprantat, aš ne defetistas, bet tokia kritiška padėtis visada gali pasikartoti, o va šito niekur negausi. Jūs skaitėt komunikatą iš Kordobos fronto? Nuostabus komunikatas. Tai mano pats mėgstamiausias komunikatas.

– Kas ten rašoma? – Robertas Džordanas buvo atvykęs į Madridą iš Kordobos fronto, ir jį staiga suėmė šaltis, kaip tada,

kai kas ima juokauti iš tokių dalykų, iš kurių juoktis galite tik jūs, o kiti – ne. – Pasakykit.

– *„Nuestra gloriosa tropa siga avanzando sin perder ni una sola paima de terreno“,* – pasakė Karkovas, keistai tardamas ispaniškus žodžius.

– Negali būti, – paabejojo Džordanas.

– „Mūsų šlovingoji kariuomenė žygiuoja pirmyn, neužleisdama nė pėdos žemės“, – pakartojo Karkovas angliškai. – Taip pasakyta komunikate. Aš jums surasiu.

Tu dar nepamiršai pažįstamų, kurie žuvo mūšyje prie Posoblanko; o „Geilorde“ apie tai buvo pasakojami anekdotai.

Tai štai koks dabar „Geilordas“. Tačiau buvo laikas, kai „Geilordo“ nebuvo, ir, jei padėtis taip pasikeitė, kad tie, kurie išliko gyvi po pirmųjų karo dienų, sukūrė štai tokį „Geilordą“, jam malonu ten apsilankyti ir žinoti, kad jis egzistuoja. Tu jautiesi toli gražu nebe taip, kaip Sieroje, Karabančelyje ir Useroje, galvojo jis. Tu greit gendi. Bet ar tai gedimas, ar tu tik išaugai iš pirmapradžio naivumo? Argi nebūna taip visur? Kas dar, be jaunų gydytojų, kunigų ir kareivių, išsaugo nesuteptą jaunatvišką pasišventimą profesijai? Kunigai, be abejo, išsaugo – arba turi mesti. Na, o Karkovas?

Jam niekad nepabosdavo mąstyti apie Karkovą. Kai paskutinį kartą buvo „Geilorde“, Karkovas nuostabiai pasakojo apie vieną britų ekonomistą, ilgai išgyvenusį Ispanijoje. Robertas Džordanas jau daugelį metų skaitė to žmogaus straipsnius ir gerbė jį, nors nieko apie jį nežinojo. Jo rašinius apie Ispaniją jis nelabai vertino. Viskas juose išdėstyta per daug aiškiai ir suprastintai, ir per daug schematizuotai, ir daugelis statistikos duomenų ne iš blogos valios išpūsti. Bet, manė jis, juk retai kada patinka tai, ką rašo spauda apie šalį, kurią gerai pažįsti, ir jis gerbė žmogų už jo gerus norus.

Paskui vieną kartą jį sutiko. Tai buvo puolimo Karabančelyje išvakarėse. Jie sėdėjo prie amfiteatro sienų, o už poros gatvių vyko susišaudymas, ir visi nervinosi, laukdami puolimo. Buvo pažadėtas tankas, bet jis nesirodė, ir Montera sėdėjo, parėmęs galvą ranka, ir kartojo:

– Nėr tanko. Nėr tanko.

Diena buvo šalta, ir vėjas nešė gatve geltonas dulkes. Montera buvo sužeistas į kairę ranką, ir ji baigė užtirpti.

– Mums reikia tanko, – sakė jis. – Reikia laukti tanko, o laukti nėra kada.

Nuo skausmo jo balsas skambėjo irzliai. Robertas Džordanas nuėjo pasižiūrėti, ar tankas nesustojęs, kaip spėjo Montera, už kampo, prie didelio gyvenamo namo, pro kurį eina tramvajų linija. Ir jis tikrai ten stovėjo. Bet tai buvo ne tankas. Tomis dienomis ispanai daug ką vadino tankais. Tai buvo senas šarvuotas automobilis. Vairuotojas nenorėjo sukti už kampo ir važiuoti prie amfiteatro. Jis stovėjo už šarvuočio, atsirėmęs į jį sukryžiuotom rankom ir padėjęs ant jų galvą su odiniu šalmu. Roberto Džordano prakalbintas, jis papurtė galvą, nepakeldamas jos nuo rankų. Paskui, nepasižiūrėjęs į Robertą Džordaną, nusuko galvą.

– Negavau įsakymo ten važiuoti, – niūriai tarė jis.

Robertas Džordanas ištraukė iš dėklo pistoletą ir įbedė vamzdį vairuotojui į nugarą.

– Štai tau įsakymas, – pasakė jis.

Vyras papurtė galvą su dideliu kaip regbio žaidėjo šalmu ir tarė:

– Kulkosvaidis be amunicijos.

– Amfiteatre mes turim amunicijos, – pasakė jam Robertas Džordanas. – Važiuojam. Ten užtaisysim juostas. Greičiau!

– Nėra kam šaudyt iš kulkosvaidžio, – pasakė vairuotojas.

– O kur antrasis? Kur tavo porininkas?

– Negyvas, – atsakė vairuotojas. – Viduj.

– Ištrauk, – liepė Robertas Džordanas. – Ištrauk jį iš ten.

– Aš nenoriu jo liesti, – pasakė vairuotojas. – O jis susirietęs tarp kulkosvaidžio ir vairo, ir aš negaliu pro jį pralįsti.

– Lipam, – tarė Robertas Džordanas. – Ištrauksim abu.

Lipdamas į šarvuotį, jis susitrenkė galvą ir prasikirto antakį, ir iš žaizdelės ant veido varvėjo kraujas. Lavonas buvo sunkus ir toks sustingęs, kad niekaip negalėjai jo atitiesti, ir reikėjo mušte išmušti galvą, įstrigusią tarp sėdynės ir vairo. Galiausiai jis ištraukė galvą, paspyręs iš apačios keliu, o paskui, suėmęs už juosmens, vienas atitempė lavoną prie durelių.

– Padėk iškelti, – tarė jis vairuotojui.

– Aš nenoriu jo liesti, – pasakė vairuotojas.

Robertas Džordanas pamatė, kad jis verkia. Ašaros bėgo tamsiu dulkėtu veidu abipus nosies tiesiais takeliais, ir panosė taip pat buvo šlapia. Nušokęs ant žemės, jis ištraukė lavoną, ir tas nukrito ant šaligatvio prie tramvajaus bėgių, susikūprinęs, susirietęs dvilinkas. Jis liko ten gulėti, ir jo veidas ant cementinio šaligatvio atrodė pilkai vaškinis, o rankos buvo sulenktos po savimi, kaip ir šarvuotyje.

– Lipk vidun, po velnių, – įsakė Robertas Džordanas, duodamas pistoletu vairuotojui ženklą, kad liptų. – Lipk greičiau!

Štai tada jis ir pamatė išeinant iš už kampo tą žmogų. Jis vilkėjo ilgu paltu ir buvo be skrybėlės, žilas, plačiaskruostis, giliai įsmegusiom, arti viena kitos akim. Rankoje jis turėjo „Česterfildo“ pakelį ir, išėmęs cigaretę, atkišo Robertui Džordanui, kai jis, ragindamas pistoletu, stūmė vairuotoją į šarvuotį.

– Minutėlę, drauge, – tarė jis Robertui Džordanui ispaniškai. – Gal painformuotumėt mane šiek tiek apie mūšį?

Robertas Džordanas paėmė cigaretę ir įsidėjo į mėlynos darbinės palaidinės kišenę. Jis atpažino tą draugą iš nuotraukų. Tai ir buvo tasai britų ekonomistas.

– Eik tu šikt! – pasakė jis angliškai, o paskui šarvuočio vairuotojui ispaniškai: – Pirmyn! Prie amfiteatro! Aišku?

Jis patraukė į save ir su trenksmu uždarė sunkias dureles, ir jie nuvažiavo į pakalnę, ir kulkos sutarškė į šarvuotį kaip akmenukai į geležinį katilą. Paskui, kai sukaleno kulkosvaidis, jos ėmė kirsti tarsi plaktukas. Jie užvažiavo už amfiteatro, kur šalia kasos langelio tebekabojo pernykščio spalio afišos, stovėjo atplėštos dėžės su amunicija, ir sienos priedangoje stovėjo ir laukė draugai su šautuvais, su granatomis ant diržų ir kišenėse, ir Montera pasakė:

– Puiku. Tankas yra. Dabar galim pulti.

Tą patį vakarą, kai jie užėmė paskutiniuosius namus ant kalvos, jis patogiai gulėjo už mūrinės sienos prie išmuštos šaudymo angos ir žiūrėjo į gražų ugnies lauką tarp jų ir kalnų keteros, kur atsitraukė fašistai, ir kone su geismingu pasimėgavimu galvojo, kaip puikiai kalva su sugriauta vila viršūnėje užstoja kairįjį sparną. Drabužiai buvo sumirkę prakaitu, ir jis gulėjo įlindęs į šiaudus ir susivyniojęs į antklodę, kad džiūdamas neperšaltų. Gulėdamas prisiminė ekonomistą ir nusijuokė, o paskui ėmė gailestauti, kad buvo šiurkštus. Tačiau, kai tas įbruko jam į ranką cigaretę tartum arbatpinigius už informaciją, jis užsidegė kareivišku pykčiu pašaliečiui ir nesusivaldė.

Dabar jis prisiminė, ką „Geilorde“ pasakojo apie tą žmogų Karkovas.

– Tai štai kur jį sutikot, – kalbėjo Karkovas. – Aš pats tą dieną tenuvažiavau iki Toledo tilto. Vadinasi, jo prasibrauta labai arti fronto. Manau, kad tai buvo paskutinis jo žygdarbis. Rytojaus

dieną jis išvyko iš Madrido. Man rodos, didvyriškiausiai jis pasirodė Tolede. Tolede jis buvo nepakartojamas. Jis buvo vienas Alkasaro paėmimo autorių. Gaila, kad nematėt jo Tolede. Mano nuomone, apgultis mums pasisekė daugiausia dėl jo pastangų ir patarimų. Tai buvo kvailiausias karo etapas, stačiai kvailumo viršūnė. Bet sakykit: kokia apie jį nuomonė Amerikoj?

– Amerikoj, – atsakė Robertas Džordanas, – jis laikomas labai artimu Maskvai.

– Artimas jis nėra, – pasakė Karkovas. – Tačiau jo nuostabus veidas, taigi tas veidas ir manieros laiduoja jam sėkmę. Štai aš su savo veidu nieko nenuveikčiau. Tai, ką man šiaip taip pavyko pasiekti, pasiekiau toli gražu ne dėl veido: jis neįkvepia ir nežadina meilės ir pasitikėjimo manimi. O tam Mičelui veidas atveria visus kelius. Tai konspiratoriaus veidas. Visi, skaitę knygų apie sąmokslininkus, išsyk pajunta pasitikėjimą juo. Be to, jo ir manieros konspiratoriškos. Kiekvienas matydamas, kaip jis įeina į kambarį, išsyk supras, kad prieš jį – aukščiausios klasės konspiratorius. Visi jūsų turtingi tautiečiai, kurie, kaip jiems atrodo, iš geros širdies trokšta paremti Tarybų Sąjungą arba nori bent kiek apsidrausti galimu partijos laimėjimo atveju, iš šio žmogaus veido ir manierų mato, kad tai ne kas kitas, o patikimas Kominterno agentas.

– Ar jis neturi ryšių su Maskva?

– Jokių. Klausykit, drauge Džordanai. Jūs žinote, kokios yra dvi kvailių rūšys?

– Paprasti ir per visą pilvą?

– Ne. Pas mus, Rusijoje, kvailių yra dvejopų, – Karkovas šyptelėjo ir pradėjo: – vieni žieminiai. Žieminis kvailys prieina prie durų ir garsiai pasibeldžia. Atidarai duris, žiūri – nematytas žmogus. O atrodo jis įspūdingai: stambus vyras su kailiniais, su

auliniais batais, su kailine kepure ir visas snieguotas. Pirmiausia patrepsi ir nukrečia sniegą nuo batų. Paskui nusivelka kailinius, papurto ir nukrečia sniegą nuo jų. Paskui nusiima kailinę kepurę, padaužo į duris ir nukrečia dar sniego. Paskui vėl patrepsi ir eina į kambarį. Pasižiūri į jį – ogi tai kvailys. Toks yra žieminis kvailys. O vasarą matai kvailį einant gatve: jis mostaguoja rankom ir mataruoja į šonus galvą, ir kiekvienas iš kažin kur atpažins, kad tai kvailys. Tai vasarinis kvailys. Šitas ekonomistas – žieminis kvailys.

– Bet kodėl žmonės čia juo pasitiki? – paklausė Robertas Džordanas.

– Dėl veido, – pasakė Karkovas. – Jo nuostabi *gueule de conspirateur.*[1] Ir dėl vieno miklaus triuko: jis visada „ką tik iš kažkur atvykęs", o ten, iš kur atvyko, laikomas patikimu ir svarbiu asmeniu. Suprantama, – jis nusišypsojo, – kad šis triukas neprarastų galios, jam reikia labai daug keliauti. Žinot, ispanai labai keisti, – kalbėjo toliau Karkovas. – Dabartinė vyriausybė turi daug pinigų. Daug aukso. Bet draugams jie nieko neduoda. Jūs – draugas. Puiku. Jūs dirbsit veltui, ir jums nereikės atlyginti. Užtat žmonėms, atstovaujantiems svarbiai firmai ar šaliai, kuri nėra draugiška, bet kuriai reikia padaryti atitinkamą įtaką, – tokiems jie negaili. Labai įdomus dalykas, kai įsigilini.

– Man tai nepatinka. Be to, tie pinigai priklauso ispanų darbininkams.

– Kad patiktų – nebūtina. Reikia suprasti, – pasakė jam Karkovas. – Kiekvieną kartą, kai susitinkame, aš jus po truputį mokau, ir galų gale jūs pasidarysit mokytas. Bus labai įdomu: mokytas profesorius.

[1] Konspiratoriaus fizionomija *(pranc.)*.

– Aš nežinau, ar galėsiu grįžęs profesoriauti. Gal mane pašalins kaip raudonąjį.

– Tai atvažiuokit į Tarybų Sąjungą, galėsit tęsti savo mokslus. Gal tai jums būtų geriausia.

– Bet mano specialybė – ispanų kalba.

– Ar maža kur kalbama ispaniškai? – pasakė Karkovas. – Ne visur bus taip sunku, kaip Ispanijoj. Be to, nepamirškit, kad jau devyni mėnesiai, kai jūs neprofesoriaujat. Per devynis mėnesius galėjot išmokt naujo amato. Ar daug esat skaitęs dialektikos?

– Skaičiau Emilio Bernso redaguotą „Marksizmo vadovėlį“. Daugiau nieko.

– Jeigu jį visą perskaitėt, tai jau šis tas. Ten pusantro tūkstančio puslapių, ir prie kiekvieno reikėjo šiek tiek pasėdėti. Tačiau yra ir daugiau knygų, kurias jums reikėtų perskaityti.

– Dabar nėra kada skaityti.

– Žinau, – pasakė Karkovas. – Aš turėjau galvoj – kada nors. Yra daug knygų, kurias perskaitęs imsit po truputį suvokti, kas dabar dedasi. O šie įvykiai bus pagrindas vienai reikalingai knygai, kuri paaiškins daugelį žinotinų dalykų. Galbūt ją parašysiu aš. Tikiuosi, kad ją parašysiu kaip tik aš.

– Nežinau, kas galėtų ją parašyti geriau už jus.

– Nepataikaukit, – pasakė Karkovas. – Aš žurnalistas. Bet, kaip visi žurnalistai, norėčiau atsidėti literatūrai, štai dabar studijuoju Kalvą Sotelą. Jis buvo užkietėjęs fašistas, tikras ispanų fašistas. Frankas ir kiti – niekis. Išstudijavau visus Sotelo raštus ir kalbas. Jis buvo labai protingas, ir labai protingai padarė, kad jį nužudė.

– Man atrodė, jūs smerkiat politinių veikėjų žudymą?

– Jis labai plačiai praktikuojamas, – pasakė Karkovas. – Labai labai plačiai.

– Bet...

– Mes smerkiame individualaus teroro aktus, – nusišypsojo Karkovas. – Ir, be abejo, banditų bei kontrrevoliucinių organizacijų veiklą. Mes baisimės ir šlykštimės banditų hienų – kenkėjų bucharininkų ir tokių žmonijos atmatų, kaip Zinovjevas, Kamenevas, Rykovas ir jų bendrai – dviveidiškumu ir niekšiškumu. Mes nekenčiame tų pragaro išperų ir bjaurimės jais, – jis vėl nusišypsojo. – Bet aš vis vien drįstu teigti, kad politinių veikėjų žudymas labai plačiai praktikuojamas.

– Jūs norit pasakyti...

– Aš nieko nenoriu pasakyti. Tačiau mes, suprantama, baudžiame ir likviduojame tokius išgamas, žmonijos atmatas, išdavikus generolus ir parsidavėlius admirolus. Jie likviduojami, ne žudomi. Jaučiate skirtumą?

– Jaučiu, – atsakė Robertas Džordanas.

– Ir nors aš kartais juokauju... o jūs žinot, kaip kartais pavojinga juokauti net dėl juoko? Tai va. Nors aš ir juokauju, nemanykit, kad ispanų liaudis kada nors nepasigailės, kad nesušaudė kai kurių generolų, kurie dar ir dabar užima vadovų postus. Man, beje, tie šaudymai nepatinka.

– O man – nieko, – pasakė Robertas Džordanas. – Nepatinka, bet jau nesijaudinu.

– Žinau, – tarė Karkovas. – Man sakė.

– Ar tai svarbu? – paklausė Robertas Džordanas. – Aš tik stengiuosi kalbėti teisybę.

– Labai gaila, – pasakė Karkovas, – bet tai vienas faktorių, iš kurio sprendžiame, kad jau galima laikyti patikimu žmogų, kuris šiaip tik po ilgo laiko galėtų patekti į šią kategoriją.

– O ar būtinai aš turiu būti patikimas?

– Dirbdamas tokį darbą, turite būti labai patikimas. Reikės kada pasišnekėti su jumis, kad pamatyčiau, kas jūsų galvoj. Gaila, kad mes nepasišnekam rimtai.

– Aš savo galvą atleidau iš pareigų, iki laimėsim karą, – pasakė Robertas Džordanas.

– Jei taip, jos ilgai jums neprireiks. Bet nepamirškit po truputį jos pamankštinti.

– Skaitau *Mundo obrero,* – pasakė Robertas Džordanas.

– Ką gi, puiku. Aš irgi suprantu juokus. Tačiau *Mundo obrero* būna ir labai protingų dalykų. Pačių protingiausių dalykų apie šį karą.

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas. – Sutinku su jumis. Tačiau, norint susidaryti visą dabartinės padėties vaizdą, nepakanka skaityti tik partijos leidinį.

– Taip, – pasakė Karkovas. – Bet ir perskaitęs dvidešimt laikraščių jūs nesusidarysit viso vaizdo, o jeigu ir susidarysit, nežinau, kokia jums iš to bus nauda. Aš tokį vaizdą visą laiką turiu prieš akis ir visaip stengiuos jį pamiršti.

– Jūs manot, padėtis tokia bloga?

– Dabar pašviesėjo. Iš paties blogumo išsikapstėm. Bet džiaugtis dar anksti. Dabar mes kuriam didžiulę armiją, ir kai kurie jos elementai, tokie kaip Modesto, El Kampesino, Listerio ir Durano, yra patikimi. Daugiau negu patikimi. Jie nuostabūs! Pamatysit. Paskui dar yra internacionalinės brigados, nors jų vaidmuo keičiasi. Tačiau kariuomenė, sudaryta iš gerų ir blogų elementų, negali laimėti karo. Visi kariai turi pasiekti tam tikrą politinio išprusimo lygį; visi kariai privalo žinoti, už ką jie kaunasi ir kaip tai svarbu. Visi privalo tikėti būsima kova ir visi privalo paklusti disciplinai. Mes kuriam didelę reguliarią armi-

ją, neturėdami laiko deramai disciplinai įvesti, kad toji armija reikiamai elgtųsi mūšio lauke. Mes vadinam ją liaudies armija, tačiau ji neturės tikros liaudies armijos gerųjų savybių ir geležinės disciplinos, būtinos reguliariai armijai. Pamatysit. Tai labai rizikingas dalykas.

– Jūs šiandien ne per daug gerai nusiteikęs.

– Taip, – pasakė Karkovas. – Aš ką tik grįžau iš Valensijos, kur su daug kuo mačiausi. Iš Valensijos niekas negrįžta gerai nusiteikęs. Madride tau ramu, gera, ir visos mintys – tik apie pergalę. Valensijoj visai kitaip. Ten tebevaldo bailiai, paspruke iš Madrido. Jie sau patenkinti murdosi valdymo biurokratijos dumble. Į pasilikusius Madride žiūri su panieka. Dabar jie pasišovę susilpninti karinį komisariatą. O Barselonoj... Kad jūs pamatytumėt, kas dedasi Barselonoj!

– O kas?

– Ta pati komedija. Pirma ten buvo pakvaišėlių ir romantikų revoliucionierių rojus. Dabar ten „šaunių kareivių“ rojus. Tokių, kurie mėgsta demonstruoti gražias uniformas, išdidžiai marširuoti ir ryšėti perpus raudonas, perpus juodas skepetas. Tokių, kurie mėgsta visa, kas kariška, išskyrus karą. Valensijoj negali tvert iš pasibjaurėjimo, Barselonoj – iš juoko.

– O ką jūs manot apie POUM[1] pučą?

– POUM – nerimta firma. Tai pasiutėlių ir nevispročių erezija, o dar tiksliau – paprastas vaikų žaidimas. Keletas sąžiningų, bet suklaidintų žmonių, viena protinga galva ir šiek tiek fašistų pinigų. Bet nedaug. Vargšeliai poumiečiai! Kokie jie kvailiai!

– O ar daug žmonių žuvo per pučą?

– Mažiau, negu po jo buvo ar dar bus sušaudyta. POUM! Nieko rimto – kaip ir pats vardas. Geriau būtų pasivadinę TYMAIS

[1] *POUM* – trockininkų organizacija Katalonijoje.

arba GRIPU. Nors ne. Gripas daug pavojingesnis. Komplikacijos gali pakenkti regėjimui ir klausai. Jie rengė, beje, sąmokslą, ketino nužudyti mane, Valterį, Modestą ir Prijetą. Įsivaizduojat, kokia košė jų galvose? Mes juk visai skirtingi žmonės. Vargšai poumiečiai! Taip jie nieko ir nenužudė. Nei fronte, nei kur kitur. Keletą, tiesa, Barselonoj.

– Jūs ten buvot?

– Taip. Aš pasiunčiau iš ten telegramą, kur aprašiau tos niekingos galvažudžių trockininkų organizacijos kėslus ir jų pasibjaurėtinas fašistiškas machinacijas, bet, tarp mūsų kalbant, iš to POUM – nieko rimto. Vienintelis jų žmogus, vertas dėmesio, – tai Ninas. Buvom sučiupę, bet ištrūko.

– Kur jis dabar?

– Paryžiuj. Sakom, kad Paryžiuj. Būtų labai malonus vyrukas, jei ne žalingi politiniai nukrypimai.

– Bet juk jie turėjo ryšių su fašistais, ar ne?

– O kas neturi?

– Pavyzdžiui, mudu.

– Kas žino? Tikiuosi, kad ne. Juk jūs dažnai lankotės jų užnugary, – jis šyptelėjo. – O štai vieno respublikonų ambasados Paryžiuje sekretoriaus brolis praeitą savaitę buvo nuvykęs į Sen Žan de Lusą susitikti su žmonėmis iš Burgo.

– Man labiau patinka fronte, – pasakė Robertas Džordanas. – Kuo arčiau fronto, tuo geresni žmonės.

– O kaip jums patinka fašistų užnugary?

– Labai. Ten mes turim puikių žmonių.

– Bet jie irgi turi puikių žmonių mūsų užnugary. Mes juos gaudom ir šaudom, o jie gaudo ir šaudo mūsiškius. Kai būsit jų teritorijoj, visada galvokit, kiek žmonių jie gali permesti pas mus.

– Aš ir galvoju.

– Na, ką gi, – pasakė Karkovas. – Šiandien jūs tikriausiai turėsit daug apie ką pagalvoti, tad baikit savo alų ir žygiuokit, nes man reikia nueiti į viršų kai ko aplankyti. Ateikit pas mane dar kada.

Taip, galvojo Robertas Džordanas. „Geilorde" daug ko sužinai. Karkovas buvo skaitęs jo pirmą ir vienintelę knygą. Knyga neturėjo pasisekimo. Ji buvo vos dviejų šimtų puslapių, ir vargu ar ją perskaitė bent pora tūkstančių žmonių. Į ją jis sudėjo visa, ką sužinojo apie Ispaniją per dešimtį metų, keliaudamas pėsčias, važinėdamas trečios klasės vagonais, autobusais, sunkvežimiais, raitas ant arklių ir ant mulų. Jis gerai pažino Baskiją, Navarą, Aragoną, Galisiją, abi Kastilijas ir Estremadūrą. Tačiau Borou, Fordas ir kiti yra parašę tokių puikių knygų, kad jis labai nedaug ką tegalėjo pridėti. Bet Karkovas knygą pagyrė.

– Todėl su jumis tiek daug ir kalbu, – sąkė jis. – Mano nuomone, jūs rašote visiškai teisingai, o tai labai retas dalykas. Todėl norėčiau jus šio to pamokyt.

Gerai. Kai viskas bus baigta, jis parašys knygą. Bet tik apie tai, ką pats žino; tikrą tiesą apie tai, ką žino. Tik reikės pasistengti rašyti geriau negu dabar, kitaip su tuo nesusidorosiu, pagalvojo jis. Tai, ką jis sužinojo šiame kare, nėra taip paprasta.

Devynioliktas skyrius

– Ką tu veiki? – paklausė Marija.

Ji stovėjo šalia, ir jis pakėlė galvą ir nusišypsojo.

– Nieko, – atsakė jis. – Galvojau.

– Apie ką? Apie tiltą?

– Ne. Tai jau apgalvota. Galvojau apie tave ir apie viešbutį Madride, kur gyvena keletas pažįstamų rusų, ir apie knygą, kurią kada nors parašysiu.

– Ar daug Madride rusų?

– Ne. Labai mažai.

– O fašistų laikraščiai rašo, kad jų esą šimtai tūkstančių.

– Melas. Jų ten labai mažai.

– Ar tau patinka rusai? Tas, kur buvo čia, irgi rusas.

– Tau jis patiko?

– Taip. Aš tuomet sirgau, bet jis man pasirodė labai gražus ir drąsus.

– Gražus! Nesąmonė, – tarė Pilara. – Nosis plokščia sakytum delnas, o skruostai platūs it avies pasturgalis.

– Jis buvo geras mano bičiulis ir draugas, – pasakė Robertas Džordanas Marijai. – Aš jį labai mylėjau.

– Taip, – pasakė Pilara. – Ir dėl to nušovei.

Sulig tais žodžiais kortuojantieji pakėlė galvas, ir Pablas įsmeigė akis į Robertą Džordaną. Visi tylėjo, o paskui čigonas, Rafaelis, paklausė:

– Tai tiesa, Robertai?

– Taip, – atsakė Robertas Džordanas. Jam buvo apmaudu, kad Pilara apie tai užsiminė, ir jis gailėjosi prasitaręs pas El Sordą. – Pats prašė. Buvo sunkiai sužeistas.

– *Qué cosa mas rara,* – pasakė čigonas. – Būdamas pas mus, jis apie tai tik ir šnekėjo. Neprisimenu, kiek kartų aš pats jam žadėjau padaryti tokią paslaugą. Kaip keista, – pakartojo jis ir pakraipė galvą.

– Jis buvo labai keistas, – pasakė Primitivas. – Labai savotiškas.

– Klausyk, – tarė Andresas, vienas iš brolių. – Štai tu profesorius ir taip toliau. Kaip manai: ar gali žmogus nuspėti, kas jam atsitiks?

– Ne, aš tuo netikiu, – pasakė Robertas Džordanas. Pablas smalsiai, o Pilara be jokios išraiškos žiūrėjo į jį. – Tam draugui rusui nuo per ilgo buvimo fronte buvo smarkiai pakrikę nervai. Jis kariavo prie Irūno, kur, kaip žinote, mums sunkiai ėjosi. Labai sunkiai. Vėliau kariavo šiaurėje. O nuo tada, kai buvo suformuotos pirmosios geriljerų grupės, dirbo čia, Estremadūroje ir Andalūzijoje. Aš manau, jis tiesiog pervargo, jam pakriko nervai ir ėmė vaidentis visokios baisenybės.

– Nėra abejonės, kad jis buvo matęs daug klaikių dalykų, – pritarė Fernandas.

– Kas jų nematė?– pasakė Andresas. – Bet paklausyk, *Inglés*. Kaip sakai, ar gali žmogus iš anksto žinoti, kas jo laukia?

– Ne, – paneigė Robertas Džordanas. – Tai tamsuolių prietarai.

– Na na, toliau, – tarė Pilara. – Pasiklausykim profesoriaus nuomonės.

Ji kalbėjo su juo kaip su gudriu vaiku.

– Aš manau, kad baisius vaizdinius gimdo baimė, – pasakė Robertas Džordanas. – Kai regi blogus ženklus...

– Kaip tie lėktuvai šiandien, – pridūrė Primitivas.

– Kaip tavo atvykimas, – tyliai pasakė Pablas.

Robertas Džordanas pažvelgė į jį per stalą, suprato, jog tai ne iššūkis, o tik balsiai išreikšta mintis, ir kalbėjo toliau:

– Kai regi blogus ženklus, iš baimės pradedi galvoti apie mirtį, ir tuomet rodos, kad pati lemtis juos siunčia. Esu įsitikinęs, kad nieko paslaptinga čia nėra. Aš netikiu nei vaiduokliais, nei pranašystėm, nei jokiais antgamtiniais dalykais.

– Bet tas, keista pavarde, aiškiai nujautė savo likimą, – pasakė čigonas. – Kaip tik taip juk ir atsitiko.

– Nenujautė, – tarė Robertas Džordanas. – Jis tik bijojo, kad taip gali atsitikti, ir ta mintis nedavė jam ramybės. Niekas man neįrodys, kad galima nujausti ateitį.

– Nė aš? – paklausė Pilara ir, pasisėmusi iš ugniakuro pelenų, pūstelėjo juos nuo delno. – Aš irgi negalėčiau įrodyti?

– Ne. Jokiais burtais, jokiom čigonystėm – niekuo tu manęs neįtikinsi.

– Nes tu stebėtinai kurčias, – pasakė Pilara, ir stambaus jos veido bruožai žvakės šviesoje atrodė dar grubesni. – Nesakau, kad tu kvailas. Tu tiesiog kurčias. O kurčias negirdi muzikos. Nė radijo negirdi. O jeigu negirdi, tai jam labai lengva pasakyti, kad tokių dalykų iš viso nėra. *Qué va, Inglés!* To, kur su keista pavarde, veide aš taip aiškiai regėjau mirtį, lyg ji būtų buvusi išdeginta įkaitusia geležimi.

– Nematei, – nenusileido Robertas Džordanas. – Tu matei baimę ir nerimastį. Baimė jį perėmė po viso to, ką jam teko patirti. O nerimastis kamavo todėl, kad jam vaidenosi visokios baisybės.

– *Qué va,* – pratarė Pilara, – *Aš* mačiau jo mirtį taip aiškiai, lyg ji būtų tupėjusi jam ant peties. Maža to, jis dvokė mirtimi.

– Dvokė mirtimi, – nusišaipė Robertas Džordanas. – Gal baime. Baimė, taip, turi kvapą.

– *De la muerte,* – pakartojo Pilara. – Klausyk. Kai Blanketas, įžymiausias visų laikų *peon de brega,*[1] dirbo su Graneru, jis man pasakojo, kad Manolio Granero mirties dieną jie prieš koridą užsukę į koplyčią ir Manolis taip smarkiai pasmirdęs mirtimi,

[1] Banderiljeras *(isp.).*

jog Blanketui vos nepasidarę bloga. O jis buvo su Manoliu viešbutyje, kai tas maudėsi ir rengėsi prieš kovą. Nesijautė kvapo nė automobilyje, kur jie visi sėdėjo susispaudę, kai važiavo į amfiteatrą. Ir koplyčioje jo nepajuto daugiau niekas, tiktai Chuanas Lujis de la Rosa. Marsialis su Čikueliu neužuodė to kvapo nei tada, nei kai jie keturiese išsirikiavo prieš *paseo.* Tačiau Chuanas Lujis, pasakojo man Blanketas, buvęs baltas kaip popierius, ir jis, Blanketas, paklausęs jį: „Tu irgi?"

„Kvėpuoti neįmanoma, – atsakęs jam Chuanas Lujis. – Tai nuo tavojo matadoro".

„*Pues nada*, – pasakęs Blanketas. – Nieko nepadarysi. Tikėkimės, jog apsirinkam".

„O kiti?" – paklausęs Chuanas Lujis Blanketą.

„*Nada,* – atsakęs Blanketas. – Nieko. Užtat šitas smirdi dar bjauriau, negu Talaveroje Chosė".

Ir tą popietę Madrido *Plaza de Toros,* priešais antrąjį *tendido,*[1] bulius Pokapena iš Veragujos fermos, priplojęs prie barjero skersinių, negyvai užbadė Manolį Granerą. Aš buvau ten su Finitu ir mačiau. Bulius ragu sutriuškino Manoliui galvą, kai ji įsispraudė po *estribo* barjero apačioje, kur bulius buvo jį nubloškęs.

– O tu tada ką nors užuodei? – paklausė Fernandas.

– Ne, – atsakė Pilara. – Aš buvau per toli. Mes sėdėjom septintoje trečiojo *tendido* eilėje. Iš ten, iš šono, aš ir mačiau viską, kas dėjosi. Tą patį vakarą Blanketas dirbo su Choselitu, kai tas irgi žuvo, papasakojo „Forne" apie tai Finitui, ir Finitas paklausė Chuaną Lujį de la Rosą, bet tas jam nieko neatsakė. Tik linktelėjo galva – atseit tiesa. Aš pati ten buvau. Taigi, *Inglés,* gali

[1] Sektorių *(isp.).*

būti, kad tu kurčias kai kuriems dalykams, lygiai kaip tą dieną buvo kurti Čikuelis ir Marsialis Lalanda, ir visi jų *banderilleros,* ir pikadorai, ir visi Chuano Lujo ir Manolio Granero *gente.* Bet Chuanas Lujis ir Blanketas nebuvo kurti. Nesu kurčia tokiems dalykams ir aš.

– Kodėl tu sakai „kurčia“, o kalbi apie uoslę? – paklausė Fernandas.

– *Leche!* – pasakė Pilara. – Dar vienas profesorius. Galėčiau papasakoti tau ir daugiau, *Inglés,* ir neabejok tuo, ko tu paprasčiausiai negali matyti ar girdėti. Tu negirdi to, ką girdi šuo. Ir neužuodi, ką šuo užuodžia. Bet tu šiek tiek žinai, kas gali nutikti žmogui.

Marija uždėjo ranką Robertui Džordanui ant peties, ir jis staiga pagalvojo: užteks šitų nesąmonių, negaišk tuščiai laiko. Bet dabar dar anksti. Reikia kaip nors prastumti likusią vakaro dalį. Ir jis kreipėsi į Pablą:

– O tu ar tiki šitais burtais?

– Nežinau, – atsakė Pablas. – Aš linkęs sutikti su tavim. Nieko antgamtiško nesu patyręs. Baimės – taip. Daug kartų. Bet aš tikiu, kad Pilara gali iš rankos išpranašauti ateitį. Jeigu nemeluoja, gal ir tiesa, kad ji užuodė.

– *Qué va,* kad aš meluočiau! – supyko Pilara. – Aš ničnieko neišgalvojau. O tas žmogus, Blanketas, nepaprastai rimtas ir, be to, labai dievobaimingas. Jis ne čigonas, o miestelėnas iš Valensijos. Ar tu nesi jo niekad matęs?

– Esu, – atsakė Robertas Džordanas. – Daug kartų mačiau. Mažas, pilko veido, ir niekas geriau už jį nevaldė muletos. O greitas kaip kiškis.

– Teisingai, – pritarė Pilara. – Jo veidas buvo pilkas dėl širdies ydos, ir čigonės šnekėjo, kad jis nešiojąsis mirtį, tačiau galįs

muleta nublokšti ją šalin kaip trupinius nuo stalo. Tačiau jis, kad ir ne čigonas, užuodė Choselito mirtį, kada tas kovėsi Talaveroje. Nors neįsivaizduoju, kaip galėjo ją užuosti per mansanilės dvoką. Blanketas vėliau labai nenoriai apie tai pasakojo, o tie, kuriems pasakojo, kartojo, kad tai fantazija ir kad jis užuodęs tik prakaitą, kuriuo – dėl savo tuometinio gyvenimo būdo – Chosė buvo kiaurai permirkęs. Bet vėliau tas pats atsitiko Manoliui Granerui – tą paliudijo ir Chuanas Lujis de la Rosa. Tiesa, Chuanas Lujis turėjo nekokį vardą ir buvo didelis bobišius, nors savo darbą išmanė. Tačiau Blanketas buvo rimtas ir labai santūrus, ir ne melagis. Ir aš, patikėk, užuodžiau mirtį to tavo draugo, kuris buvo pas mus.

– Aš tuo netikiu, – pasakė Robertas Džordanas. – Be to, tu sakei, kad Blanketas tai užuodė kaip tik prieš *paseo.* Prieš prasidedant bulių kovai. Na, bet jums ir Kaškinui operacija su traukiniu juk pasisekė. Jis tada nežuvo. Kaip tu jau tuomet galėjai užuosti?

– Laikas čia nesvarbu, – paaiškino Pilara. – Ignasijas Sančas Mechijas per visą paskutinįjį savo sezoną taip stipriai dvokė mirtimi, kad daugelis negalėjo sėdėti su juo kavinėje. Visi čigonai tai žinojo.

– Po mirties visko galima išgalvoti, – ginčijo Robertas Džordanas. – Visi žinojo, kad Sančui Mechijui netoli iki *cornada,*[1] kadangi jis per ilgai buvo nesitreniravęs ir jo stilius buvo griozdiškas ir rizikingas, be to, jis nebeturėjo tokios jėgos ir kojų miklumo, ir reakcijos kaip kadaise.

– Žinoma, – pasakė jam Pilara. – Tai tiesa. Tačiau visi čigonai taip pat žinojo, kad jis dvokia mirtimi, ir, kai jis eidavo į

[1] Smūgis ragu *(isp.).*

Villa Rosa, tokie žmonės kaip Rikardas ir Felipė Gonsalis tuoj pat pasišalindavo pro dureles už baro.

– Jie tikriausiai buvo jam skolingi, – pasakė Robertas Džordanas.

– Gali būti, – sutiko Pilara. – Labai galimas daiktas. Bet jie taip pat užuosdavo tą kvapą, ir visi tai žinojo.

– Teisybę ji sako, *Inglés,* – tarė čigonas, Rafaelis. – Mums visiems tai gerai žinomas dalykas.

– Aš nė trupučio netikiu, – pasakė Robertas Džordanas.

– Klausyk, *Inglés,* – prabilo Anselmas. – Aš prieš visokius tokius burtus. Tačiau mūsų Pilara garsėja kaip didelė tokių dalykų žinovė.

– Bet kas tai per kvapas? – paklausė Fernandas. – Kuo gi dvokia? Jeigu yra kvapas, tai galima ir nusakyti, koks jis.

– Nori žinoti, Fernanditai? – šyptelėjo jam Pilara. – Tu manai, kad galėtum jį užuosti?

– Jeigu toks kvapas tikrai yra, kodėl aš negalėčiau užuosti jo kaip ir bet kurio kito?

– Kodėl gi ne? – Pilara šaipėsi iš jo, stambias plaštakas pasidėjusi ant kelių. – Ar esi kada plaukęs laivu, Fernandai?

– Ne. Ir nenorėčiau.

– Jei taip, tai neatpažintum. Jame yra to kvapo, kuris atsiranda laive, kai kyla audra ir iliuminatoriai būna uždaryti. Prikišk nosį prie aklinai uždaryto iliuminatoriaus varinės rankenos siūbuojančiame laive, kai denis supasi po kojom taip, kad darosi silpna ir tuščia pilve, ir būsi užuodęs dalį to kvapo.

– Negalėčiau aš jo pažinti, nes neketinu plaukti laivu, – pasakė Fernandas.

– O aš kelis kartus plaukiau, – tarė Pilara. – Į Meksiką ir Venesuelą.

– O kokia kita jo dalis? – paklausė Robertas Džordanas.

Pilara pašaipiai pažvelgė į jį, su išdidumu prisimindama savo keliones.

– Gerai, *Inglés*. Mokykis. Taip ir reikia. Mokykis. Ogi štai. Pabuvęs laive, nusileisk anksti rytą prie Toledo tilto, nueik prie *matadero*[1] ir ten rūke, atslinkusiame nuo Mansanaro, ant šlapio grindinio lauk pasirodant senių, kurios prieš aušrą ateina gerti paskerstų gyvulių kraujo. Kai tokia senė išeis iš *matadero,* – apsisiautusi skara, pilku veidu ir įdubusiomis akimis, su senatvės gyvaplaukiais, styrančiais vaškiniame veido baltume ant smakro ir ant skruostų nelyginant pupų diegai; ne kaip šeriai, o kaip balkšvi diegai numirėliškame veide, – apkabink ją, *Inglés,* ir tvirtai priglausk prie savęs ir pabučiuok į lūpas, ir tu sužinosi, kokia yra antroji to kvapo dalis.

– Sugadino man apetitą, – susiraukė čigonas. – Apie tuos diegus tai jau per daug.

– Ar nori išgirsti dar? – paklausė Pilara Robertą Džordaną.

– Žinoma, – pasakė jis. – Kad mokytis, tai mokytis.

– Pagalvojus apie tuos diegus, mane vemt verčia, – pasakė čigonas. – Kodėl senėms taip pasidaro, Pilara? Mums taip nebūna.

– Taigi taigi, – Pilara šaipėsi iš jo. – Mums tos senės jaunystėj tokios grakščios, jeigu, žinoma, ne amžinai išsipūtęs pilvas – vyro meilės ženklas, kurį bogina prieš save kiekviena čigonė...

– Nekalbėk taip, – pasakė Rafaelis. – Negražu.

– Ak, tu įsižeidei, – įgėlė Pilara. – O ar matei tu kada *gitana,* kuri nesirengtų gimdyti arba nebūtų ką tik pagimdžiusi?

– Štai tu.

[1] Skerdyklos *(isp.).*

– Nereikia, – pasakė Pilama. – Įskaudinti kiekvieną nesunku. Aš tik norėjau pasakyti, kad senatvė visus savaip subjauroja. Ir nėr ko čia daug pasakot. Bet jeigu *Inglés* nori žinoti, koks yra tasai kvapas, jis turi anksti rytą nueiti prie *matadero*...

– Nueisiu, – sutiko Robertas Džordanas. – Bet ar pajusiu kvapą, kai jos eis pro šalį, nepabučiavęs? Aš taip pat bijaus diegų, kaip ir Rafaelis.

– Pabučiuok, – spyrė Pilara. – Pabučiuok, *Inglés,* jeigu nori sužinoti, o tada, su tuo kvapu šnervėse, grįžk į miestą ir, kai pamatysi šiukšlių kibirą su suvytusiom gėlėm, įsirausk į jas visa galva ir patrauk orą taip, kad jų kvapas susimaišytų su tais, kuriuos jau turi savo nosiaryklėje.

– Įsirausiau, – pasakė Robertas Džordanas. – O kokios tai gėlės?

– Chrizantemos.

– Gerai, toliau, – ragino Robertas Džordanas. – Aš uostau chrizantemas.

– O paskui – svarbu, kad tai būtų lietingą ar bent miglotą rudens dieną ar netgi žiemos pradžioje – eik toliau per miestą, paskui išilgai *Calle de Salud,* uosdamas orą, kai ten šluoja *casas de putas*[1] ir į kanalizacijos griovius pila pamazgų kibirus, ir, kai tavo šnerves palies salsvas tuščio meilės triūso kvapas, sumišęs su muilino vandens ir nuorūkų kvapais, patrauk prie *Jardín Botánico,*[2] kur naktimis moterys, nebelaikomos namuose, užsidirba duoną priešais geležinius parko vartus, geležines tvoras ir ant šaligatvių. Tenai, po medžiais, prie geležinės tvoros, jos daro viską, ko prašo vyrai: nuo paprasčiausių paslaugų už dešimtį santimų iki vienos pesetos už tą didįjį aktą, kuriam visi

[1] Viešnamius *(isp.).*
[2] Botanikos sodo *(isp.).*

esame pašaukti, ir tenai ant sudžiūvusių gėlių lysvės, kur gėlės dar neišrautos ir iš naujo nepasodintos, ir žemė dėl to minkšta, daug minkštesnė negu šaligatvis, tu rasi numestą džiuto maišą, atsiduodantį drėgna žeme, negyvom gėlėm ir nakties darbais. Tame maiše bus pagrindinė to kvapo dalis – kvapas negyvos žemės, sumaigytų gėlių kotų ir pūvančių žiedų, ir kvapas žmogaus gimimo ir mirties. Apsivyniok maišu galvą ir mėgink kvėpuoti pro jį.

– Ne.

– Taip, – pasakė Pilara. – Apsivyniok tuo maišu galvą ir mėgink kvėpuoti, ir tada, giliai įkvėpęs, jei dar nebūsi pamiršęs ankstesniųjų kvapų, tu užuosi besiartinančios mirties kvapą, kokį pažįstam mes.

– Gerai, – tarė Robertas Džordanas. – Ir tu sakai, kad Kaškinas, čia būdamas, taip dvokė?

– Taip.

– Ką gi, – surimtėjo Robertas Džordanas. – Jeigu tai tiesa, gerai, kad aš jį ir nušoviau.

– *Olé,* – pasakė čigonas.

Kiti nusijuokė.

– Labai gerai, – pagyrė Primitivas. – Prikirpai jai liežuvį.

– Bet, Pilara, – tarė Fernandas, – negi tu manai, kad toks išsilavinęs žmogus kaip donas Robertas užsiims tokiom bjaurybėm?

– Nemanau, – sutiko Pilara.

– Juk tai baisiai šlykštu.

– Taip, – sutiko Pilara.

– Negi tu manai, kad jis tikrai užsiims tokiais žeminamais dalykais?

– Nemanau, – pasakė Pilara. – Neaušink burnos, gerai?

– Bet Pilara... – neatlyžo Fernandas.

– Užsičiaupk, girdi! – staiga piktai riktelėjo Pilara. – Nesidėk kvailiu, tada ir man nereikės kaip kvailei leistis į kalbas su žmonėmis, kurie nieko nesupranta.

– Prisipažįstu, aš nesuprantu, – pradėjo Fernandas.

– Neprisipažink ir nesistenk suprast, – pasakė Pilara. – Ar dar sninga?

Robertas Džordanas nuėjo prie olos angos, pakėlė gūnią ir pažvelgė laukan. Naktis buvo giedra ir šalta, ir nebesnigo. Jis pažvelgė į baltuojančią tarp medžių žemę ir į nusigiedrijusį dangų. Oras sruvo į plaučius gaivus ir šaltas. „Liks daug pėdsakų, jeigu El Sordas šiąnakt parsives arklių“, – pagalvojo jis ir, nuleidęs gūnią, grįžo į prirūkusią olą.

– Išsigiedrijo, – pranešė. – Pūga praėjo.

Dvidešimtas skyrius

Naktį jis gulėjo ir laukė ateinant merginos. Vėjas buvo nurimęs, ir pušys stovėjo tylios nakties tamsoje, jų kamienai juodavo žemę klojančiame sniege, ir jis gulėjo maiše, jausdamas standų savo paties pasidaryto guolio minkštumą, kojas ištiesęs visu ilgiu maišo šilumoje, galvą iškišęs į šaltą gaivų orą, kutenantį šnerves. Gulėjo ant šono, po galva pasidėjęs į striukę ir kelnes susuktas kurpes, pašonėje jausdamas šaltą metalą didelio pistoleto, kurį nusirengdamas išėmė iš dėklo ir prisisegė dirželiu prie dešinės rankos riešo. Pastūmė pistoletą į šalį ir įsirausė giliau į maišą, nenuleisdamas akių nuo tamsaus plyšio uoloje – olos angos. Dangus buvo giedras, ir šviesoje, atsispindinčioje nuo sniego, jis matė medžių kamienus ir išsikišimą uoloje, kur buvo ola.

Prieš tai, vakare, jis pasiėmė kirvį, iš olos nuėjo per šviežią sniegą į laukymės pakraštį ir nukirto jauną eglaitę. Patamsy atvilko ją, suėmęs už drūtgalio, prie olos. Čia, užuovėjoje, pasistatė medelį ir, viena ranka tvirtai laikydamas už kamieno, kita, prie pat penties suėmęs kirvakotį, nugenėjo šakeles, jų susidarė visa krūva. Paskui numetė strampą ant sniego šalia šakelių krūvos ir nuėjo į olą atsinešti lentgalio, kurį buvo matęs pasieny. Su tuo lentgaliu švariai nugrandė palei uolą sniegą, tada surinko eglišakes ir, nukratęs nuo jų sniegą, suklojo tarsi stogo čerpes, ir taip pasidarė guolį. Skersai kojūgalį, kad šakelės neišsklistų, uždėjo strampą ir prismeigė dviem smailais šakaliukais, kuriuos atsiskėlė nuo lentgalio.

Paskui nunešė lentgalį ir kirvį į olą ir pastatė pasieny.

– Ką tu ten dirbi? – paklausė Pilara.

– Pasidariau guolį.

– Sukapojai man naują lentyną.

– Atsiprašau.

– Nieko, – pasakė ji. – Lentpjūvėj yra tų lentgalių. Kokį ten guolį pasidarei?

– Tokį, kaip daro mano tėvynėj.

– Ką gi, linkiu gerai išsimiegoti.

Robertas Džordanas atrišo vieną savo kuprinę, išsiėmė miegamąjį maišą ir, sudėjęs daiktus, kurie buvo į jį suvynioti, atgal į kuprinę, išsinešė jį laukan ir patiesė ant šakelių, užsiūtąjį galą padėdamas ant strampo, pritvirtinto skersai kojūgalį. Atvirą galvūgalį užstojo uolos užuovėja. Paskui grįžo į olą pasiimti kuprinių, tačiau Pilara pasakė:

– Pernakvos pas mane ir šiąnakt.

– Ar sargybos nestatysit? – paklausė jis. – Naktis giedra, pūga baigėsi.

– Eina Fernandas, – pasakė Pilara.

Marija buvo olos gilumoje, ir Robertas Džordanas jos nematė.

– Labos nakties visiems, – ištarė jis. – Einu miegoti.

Iš vyrų, kurie asloje priešais ugniakurą klojosi gūnias, čiužinius ir stumdė į pasienį lentinius stalus ir neišdirbtu kailiu apmuštas taburetes, darydamiesi vietos atsigulti, tik Primitivas ir Andresas pakėlė galvas ir atsiliepė:

– *Buenas noches.*

Anselmas jau miegojo kamputyje, susivyniojęs į gūnią ir apsiaustą, kad nė nosies nebuvo matyti. Pablas snaudė kėdėje.

– Gal tau guoliui reikia avikailio? – tyliai paklausė Pilara Robertą Džordaną.

– Ne, – atsakė jis. – Ačiū, nereikia.

– Miegok ramus, – patikino. – Už tavo daiktus aš atsakau.

Fernandas išėjo kartu su Robertu Džordanu ir stabtelėjo šalia jo guolio.

– Keistas tamstos įprotis miegoti ore, donai Robertai, – tarė jis, stovėdamas tamsoje, apsimuturiavęs pelerina, per petį persimetęs karabiną.

– Aš įpratęs. Labanakt.

– Jeigu įpratęs, tai kas kita.

– Kada tave pakeis?

– Ketvirtą.

– Pats šaltis.

– Aš įpratęs.

– Žinoma, jeigu įpratęs, tai kas kita, – mandagiai pasakė Robertas Džordanas.

– Taip, – patvirtino Fernandas. – Reikia eiti. Labos nakties, donai Robertai.

– Labanakt, Fernandai.

Nusivilkęs iš drabužių susisuko priegalvį ir įlindo į maišą, o paskui gulėjo ir laukė, jausdamas eglišakių standumą po šildančia pūkine flanele ir stebėdamas sniego baltumoje olos angą; laukė ir jautė, kaip plaka širdis.

Naktis buvo giedra, ir galvoje buvo giedra ir šalta kaip ore. Jis traukė į plaučius eglišakių kvapą, pušimi dvelkiantį sumaigytų spyglių aromatą ir kitą, kiek aštresnį kvapą, kurį skleidė sakai, išsisunkę iš nukirstų šakelių galų. Pilara, galvojo jis. Pilara ir mirties kvapas. O man patinka *šitoks* kvapas. Ir šitas, ir dar kvapas ką tik nupjautų dobilų, ir sutryptų pelynų, kada joji paskui galvijų bandą, ir patinka, kaip kvepia laužo dūmai ir deginami rudenį lapai. Matyt, tai nostalgijos kvapas – kvapas sugrėbstytų lapų, degančių rudenį Misulos gatvėse. Ką norėtum dabar užuosti? Saldžiąsias žoles, kuriomis indėnai iškloja savo pintines? Dūmuose rūkytą odą? Ar žemės kvapą pavasarį po lietaus? Ar kvapą jūros, kurį jauti, žengdamas garstyčiomis užžėlusiu Galisijos pajūriu? Ar salos vėją, pasitinkantį tave, kai tamsoje plauki Kubos link? Jis kvepia žydinčiais kaktusais, mimozom ir laukinėm vynuogėm. O gal labiau patiktų kvapas čirškinamo kumpio rytą, kai esi išalkęs? Kavos aromatas rytą? Kvapas prakąsto obuolio? Ar spaudžiamo sidro, ar šviežios, tik iš krosnies, duonos? Matyt, praalkai, pagalvojo jis ir, gulėdamas ant šono, žiūrėjo į olos angą nuo sniego atsispindinčioje žvaigždžių šviesoje.

Jis pamatė, kaip kažkas išlindo iš už gūnios ir atsistojo šalia plyšio uoloje, kur buvo anga į olą. Paskui išgirdo, kaip sugirgždėjo sniegas, ir tas kažkas pasilenkė ir dingo oloje.

Matyt, ji neateis, kol visi nebus sumigę, pagalvojo jis. Laikas eina veltui. Pusė nakties jau prabėgo. O Marija! Ateik greičiau,

Marija, nes laiko mažai. Jis išgirdo, kaip nuo šakos ant žemės nukrito minkštas sniego dribsnis. Padvelkė vėjelis. Jis pajuto jį veidu. Staiga išsigando pagalvojęs, kad ji gali neateiti. Kyląs vėjas priminė jam, kad netrukus ims brėkšti. Jis girdėjo, kaip vėjas judina pušų viršūnes, ir nuo šakų vėl nukrito sniego.

Ateik, Marija. Būk gera, ateik greičiau, galvojo jis. O ateik, ateik. Nelauk. Dabar jau nėra prasmės laukti, kol jie sumigs.

Paskui jis pamatė, kaip ji išlindo iš už gūnios, dengiančios olos angą. Kurį laiką stovėjo tenai, ir jis žinojo, kad tai ji, tik nematė, ką daro. Jis tyliai sušvilpė, tačiau ji tebestovėjo prie olos angos, kažką veikdama tamsiame uolos šešėlyje. Paskui ėmė bėgti, kažkuo nešina, ir jis žiūrėjo, kaip jinai – ilgakojė – bėga prie jo per sniegą. Paskui parklupo šalia guolio ir, stipriai atsirėmusi į jį galva, ėmė valytis snieguotas kojas. Pabučiavo jį ir padavė savo ryšulėlį.

– Padėk prie savo priegalvio, – tarė ji. – Aš nusivilkau tenai, kad nereikėtų gaišti.

– Tu atbėgai per sniegą basa?

– Taip, – atsakė ji, – ir su vienais tik vestuviniais marškiniais.

Jis tvirtai suspaudė ją glėbyje, ir ji pasitrynė galva į jo smakrą.

– Nesiglausk prie kojų, – pasakė ji. – Jos labai šaltos, Robertai.

– Kišk jas šičia ir susišildyk.

– Ne, – atsakė ji. – Tuoj sušils, tik greit pasakyk, kad myli mane.

– Myliu tave.

– Gerai. Gerai. Gerai.

– Myliu tave, mano zuikuti.

– Ar tau patinka mano vestuviniai marškiniai?

– Čia tie patys kaip ir aną kartą.

– Taip. Kaip vakar naktį. Mano vestuviniai.

– Kišk šen kojas.

– Nereikia, sušalsi. Pačios sušils. Jos šiltos. Tik iš viršaus šaltos nuo sniego. Pasakyk dar.

– Myliu tave, mano mažasis zuikuti.

– Aš taip pat myliu tave ir esu tavo žmona.

– Ar jie jau sumigo?

– Ne, – pasakė ji. – Bet aš nebeiškenčiau. O ar tai svarbu?

– Nė kiek, – atsakė jis, jausdamas šalia savęs jos kūną, liekną ir ilgą, ir maloniai šiltą. – Niekas daugiau nesvarbu.

– Uždėk ranką man ant galvos, – tarė ji, – ir leisk, pabandysiu pabučiuoti tave. Ar gerai?

– Taip, – atsakė jis. – Nusivilk savo vestuvinius marškinius.

– Sakai, nusivilkti?

– Taip, jeigu tik nesušalsi.

– *Qué va,* sušalsiu! Aš degu.

– Aš irgi. Bet ar paskui tau nebus šalta?

– Ne. Paskui mes būsim kaip vienas girios žvėrelis ir būsim taip arti, kad neatskirsim, katras esam katras. Ar tu jauti? Mano širdis – tai tavo širdis.

– Taip. Neatskirsi.

– Tu pajusk. Aš – tai tu, o tu – aš, ir kiekvienas iš mudviejų esame kitas. Aš myliu tave, ak, kaip aš tave myliu. Juk tikrai mudu viena būtybė. Ar tu jauti?

– Taip, – pasakė jis. – Tikrai.

– Pajusk. Tu neturi kitos širdies, tik – mano. Nei kojų, nei rankų, nei kūno. Bet mes skirtingi, – tarė ji. – O norėčiau, kad būtume visai vienodi.

– Nenorėtum.

– Taip, norėčiau. Aš norėjau tau taip pasakyti.

– Nenorėtum.

– Gal ir nenorėčiau, – pasakė ji tyliai, lūpomis liesdama jo petį. – Bet aš norėjau tau taip pasakyti. Jeigu jau mes skirtingi, aš džiaugiuosi, kad tu esi Robertas, o aš Marija. Bet jeigu tu panorėtum pasikeisti, aš su džiaugsmu pasikeisčiau. Aš būčiau tu, nes aš taip tave myliu.

– Aš nenoriu keistis. Geriau būkime viena būtybė, ir kiekvienas likime, kas esame.

– Ir dabar mudu būsime viena būtybė, ir niekad nebus kitaip, – paskui ji tarė: – aš būsiu tu, kai tavęs čia nebebus. O, aš tave taip myliu ir privalau tavim rūpintis.

– Marija.

– Taip.

– Marija.

– Taip.

– Marija.

– O taip. Taip.

– Tau nešalta?

– O ne. Užsitrauk maišą ant pečių.

– Marija.

– Aš negaliu kalbėti.

– Ak Marija. Marija. Marija.

Paskui, po visko, prigludusi prie jo ilgo maišo šilumoje, saugi nuo nakties šalčio, galva liesdama jo skruostą, ji gulėjo nurimusi ir laiminga, ir paskui tyliai tarė:

– O tu?

– *Como tu,* – atsakė jis.

– Taip, – pasakė ji. – Bet dieną buvo kitaip.

– Taip.

– Tačiau šitaip man dar labiau patiko. Nebūtina mirti.

– *Ojala no,* – pasakė jis. – Tikiuosi.

– Aš ne apie tai.

– Suprantu. Aš suprantu, ką tu turi galvoj. Mudu abu galvojam tą patį.

– Tai kodėl tu pasakei taip, o nepasakei to, ką aš galvoju?

– Vyrams yra kitaip.

– Tada aš džiaugiuosi, kad mes skirtingi.

– Aš irgi, – pasakė jis. – Bet ką tu sakei apie mirtį, aš supratau. Tik pasakiau taip, kaip vyras, iš įpratimo. Jaučiu tą patį, ką ir tu.

– Kad ir koks tu būtum ir ką sakytum, aš su viskuo sutiksiu.

– Aš myliu tave ir tavo vardą, Marija.

– Tai paprastas vardas.

– Ne, – atsakė jis. – Ne paprastas.

– Ar jau miegosim? – tarė ji. – Aš greit užmingu.

– Miegokim, – atsakė jis, jausdamas šalia savęs jos ilgą lengvą kūną, šildantį, guodžiantį, vaduojantį iš vienatvės, stebuklingai, paprasčiausiu strėnų, pečių, kojų sąlyčiu sudarantį su juo sąjungą prieš mirtį, ir tarė: – miegok ramiai, mano ilgakoji zuikuti.

Ji atsakė:

– Aš jau miegu.

– Migsiu ir aš, – pasakė jis. – Miegok ramiai, mylimoji.

Paskui jis užmigo ir miegojo ramus.

Tačiau naktį pabudo ir apkabino ją stipriai, tartum ji būtų buvusi visas jo gyvenimas; visas gyvenimas, kurio jis netenka. Laikė ją glėby jausdamas, jog ji – visas jo gyvenimas; o taip ir buvo iš tiesų. Tačiau ji miegojo kietai ir nepabudo. Tada jis pasislinko į savo pusę ir užtraukė jai ant galvos maišą, ir po juo pabučiavo ją į kaklą, tada prisitraukė už diržėlio pistoletą ir pasidėjo šalia, kad būtų po ranka, o paskui gulėjo nakties tamsoje ir mąstė.

Dvidešimt pirmas skyrius

Brėkštant papūtė drungnas vėjas, jis girdėjo, kaip šakose tęžta sniegas ir dusliai drimba žemėn. Aušo gražus pavasario rytas. Vos įkvėpęs gryno oro, jis suprato, kad vakarykštė pūga – tik kalnų klimato išdaiga ir kad iki vidurdienio sniego neliks. Paskui išgirdo risčia atbėgantį arklį: kanopos, aplipusios šlapiu sniegu, dusliai dunksėjo. Girdėjo, kaip daužosi į balną karabino dėklas ir girkši diržas.

– Marija, – tarė jis ir papurtė merginą už peties, kad pabustų. – Slėpkis, – ir jis viena ranka užsisagstė marškinius, o antra išsitraukė pistoletą ir nykščiu nuleido saugiklį.

Jis matė, kaip trumpai apkirpta merginos galva staiga dingo maiše, o paskui tarp medžių išvydo raitelį. Jis susigūžė maiše ir, suėmęs pistoletą abiem rankom, nusitaikė į atjojantį žmogų. Tai buvo visai nepažįstamas žmogus.

Raitelis jau buvo beveik tiesiai prieš jį. Jojo dideliu širmu arkliu, buvo su chaki spalvos berete, panašiu į pončą apsiaustu ant pečių ir juodais auliniais batais. Iš dėklo balno dešinėje kyšojo trumpo automato buožė ir pailga apkaba. Veidas buvo jaunas, griežtų bruožų; ir šit jis pamatė Robertą Džordaną.

Jis pasilenkė, griebdamas automatą, ir, kol pasisukęs šonu tampė dėklą, Robertas Džordanas kairėje chaki spalvos apsiausto pusėje pamatė skaisčiai raudoną emblemą.

Nusitaikęs į krūtinės vidurį, truputį žemiau emblemos, Robertas Džordanas iššovė.

Šūvis nuskardėjo snieguotais miškais.

Arklys šoktelėjo tartum paspaustas pentinais, ir jaunasis vyras, tebetampydamas dėklą, nuslydo žemyn, o dešinė koja liko įstrigusi balnakilpėje. Arklys pasileido pro medžius, jį kniūbsčią

vilkdamas ir daužydamas, ir Robertas Džordanas, rankoje laikydamas pistoletą, atsistojo.

Didelis širmas arklys šuoliais lėkė tarp pušų. Paskui velkamą kūną driekėsi platus pėdsakas, vienoje pusėje aptaškytas raudonai. Iš olos ėmė lįsti žmonės. Robertas Džordanas pasilenkė, nuvyniojo nuo savo priegalvio kelnes ir ėmė mautis.

– Renkis, – pasakė Marijai.

Danguje jis išgirdo labai aukštai skrendančio lėktuvo zvimbesį. Pro medžius pamatė, kur sustojo širmasis arklys; raitelis tebekarojo kniūbsčias, įstrigęs viena koja balnakilpėje.

– Gaudyk arklį! – sušuko jis atbėgančiam Primitivui. Paskui: – Kas budi ant kalno?

– Rafaelis, – atsiliepė Pilara.

Ji stovėjo prie olos, ir jos plaukai iš po nakties gulėjo ant nugaros, supinti į dvi kasas.

– Kažkur netoli kavalerija, – pasakė Robertas Džordanas. – Tempkit ten tą savo prakeiktą muškietą.

Pilara šūktelėjo į olą: „Agustinai!“ Tada įėjo į vidų, o paskui iš olos išbėgo du vyrai, vienas nešinas ant peties kulkosvaidžiu, o kitas maišu su diskais.

– Eik su jais! – pasakė Robertas Džordanas Anselmui. – Atsigulsi šalia ir palaikysi kojas, – pasakė jis.

Visi trys pasileido bėgte taku tarp medžių į kalną.

Saulė dar nebuvo pakilusi virš kalnų viršūnių, ir Robertas Džordanas stačias užsisagstė kelnes ir susiveržė diržą, o jo pistoletas tabalavo, prikabintas dirželiu prie riešo. Įsikišo pistoletą į dėklą ant diržo, atsmaukė dirželio kilpą ir užsinėrė ant kaklo.

Kada nors tave juo pasmaugs, pagalvojo. Ką gi, jis savo darbą padarė. Ištraukė pistoletą iš dėklo, išėmė apkabą, įdėjo šovinį iš šovininės ir įstatė atgal apkabą.

Jis pažvelgė pro medžius ten, kur Primitivas, už pavadžio laikydamas arklį, mėgino ištraukti iš balnakilpės raitelio koją. Lavonas karojo veidu įsibedęs į sniegą, ir jis matė, kaip Primitivas tikrina kišenes.

– Ei! – sušuko jis. – Vesk arklį čia!

Atsiklaupęs apsiauti kurpių, Robertas Džordanas keliais juto, kaip Marija rengiasi maiše. Šiuo metu jo mintyse jai nebuvo vietos.

Šis kavaleristas tokio susitikimo nelaukė, mąstė jis. Jojo be kelio ir buvo ne tik nepasirengęs, bet ir pamiršęs budrumą. Jis net nesekė pėdsakais į aukštutinį postą. Matyt, iš patrulio, pasklidusio šiose apylinkėse. Bet anie, jo pasigedę, atseks pėdsakais čia. Nebent iki tol spėtų ištirpti sniegas, pagalvojo jis. Arba pačiam patruliui kas nors atsitiktų.

– Tu nusileisk į pakalnę, – tarė jis Pablui.

Visi jau buvo išėję iš olos ir stovėjo su karabinais ir granatomis prie diržų. Pilara atnešė Robertui Džordanui odinį krepšį su granatomis, jis paėmė tris ir įsidėjo į kišenę. Paskui įlindo į olą, susirado savo kuprines, atrakino tą, kurioje buvo automatas, ir išsiėmė buožę ir vamzdį, sujungė, pritvirtino vieną apkabą prie automato, o tris įsikišo į kišenę. Užrakino kuprinę ir žengė angos link. Kišenės pilnos ūkiškų prekių, pagalvojo jis. Reikia tikėtis, siūlės atlaikys. Išėjęs iš olos, tarė Pablui:

– Aš einu ant kalno. Ar Agustinas moka šaudyti iš kulkosvaidžio?

– Taip, – atsakė Pablas.

Jis žiūrėjo į Primitivą, atvedantį arklį.

– *Mira qué caballo,* – tarė jis. – Tu pažiūrėk, kas per arklys!

Stambus širmas arklys buvo suprakaitavęs ir truputį drebėjo, ir Robertas Džordanas paplekšnojo jam per kaklą.

– Pastatysiu jį su kitais, – pasakė Pablas.

– Ne, – tarė Robertas Džordanas. – Jo pėdsakai veda čia. Reikia, kad jie vestų kur nors *iš čia.*

– Teisybė, – sutiko Pablas. – Išjosiu ir paslėpsiu, o kai sniegas ištirps, parsivesiu. Tavo galva šiandien gerai veikia, *Inglés.*

– Pasiųsk žmogų į pakalnę, – pasakė Robertas Džordanas. – Mums reikia ant kalno.

– Nebūtina, – atkirto Pablas. – Raiti ten neužjos. O mes galim pasitraukti šituo ir dar dviem keliais. Geriau nedaryti pėdsakų – jei kartais užskristų lėktuvai. Paduok man *bota* su vynu, Pilara.

– Išjosi ir prisiplempsi, – pasakė Pilara. – Še, verčiau imk šitų.

Jis paėmė ir įsikišo į kišenes porą granatų.

– *Qué va,* – prisiplempsi, – atsakė Pablas. – Padėtis sunki. Duok jau man *bota.* Negi gersi tokiam darbe gryną vandenėlį?

Jis nutvėrė už pavadžio ir įšoko į balną. Šyptelėjo ir patapšnojo nerimstantį arklį. Robertas Džordanas matė, kaip jis meiliai glosto koja arkliui šoną.

– *Qué coballo más bonito,* – tarė jis ir vėl patapšnojo širmį. – *Que caballo más hermoso.*[1] Na, judam! Kuo greičiau iš čia pradingsi, tuo geriau.

Jis pasilenkė ir ištraukė iš dėklo lengvą automatą su apsauginiu apvalkalu, tiksliau, pistoletą automatą, šaudantį 9 mm pistoleto šoviniais, ir apžiūrėjo jį.

– Čia tai, sakau, apsiginklavę, – tarė jis. – Čia tai šiuolaikinė kavalerija.

– Kniūbo sniege tavo šiuolaikinė kavalerija, – pasakė Robertas Džordanas. – *Vámonos.*

[1] Koks gražus arklys. Koks puikus arklys *(isp.).*

– Andresai, tu pabalnok arklius ir laikyk parengtus. Jei išgirsi šaudant, vesk prie miškelio už tarpeklio. Pasiimk ginklus, o moterys tegu palaiko arklius. Fernandai, tu pasirūpinsi mano kuprinėm. Svarbiausia – neškit atsargiai! Tu irgi saugok mano kuprines, – pasakė jis Pilarai. – Žiūrėk, kad būtų pristatytos sykiu su arkliais. *Vámonos,* – pridūrė jis. – Žygiuojam.

– Mudvi su Marija surengsim viską išvykimui, – tarė Pilara. Paskui Robertui Džordanui: – Pažiūrėk į jį, – linkteldama į Pablą, kuris, tvirtai suspaudęs šlaunimis balną, kaip tikras piemuo sėdėjo ant širmio; arklys, Pablui keičiant automato apkabą, pūtė šnirpšles. – Tu matai, ką iš jo daro arklys?

– Tai kad turėčiau porą tokių arklių! – karštai pasakė Robertas Džordanas.

– Pavojus – tavo arklys.

– Tai duok bent mulą, – šyptelėjo Robertas Džordanas. – Apieškok jį, – tarė jis Pilarai ir mostelėjo galva ten, kur kniūbsčias ant sniego gulėjo nukautasis. – Viską paimk, visus laiškus ir dokumentus, ir įdėk į šoninę kuprinės kišenę. Viską, supratai?

– Taip.

– *Vámonos,* – tarė jis.

Pablas jojo pirmas, o du vyrai sekė įkandin vienas paskui kitą, kad netryptų sniego. Robertas Džordanas nešėsi automatą vamzdžiu žemyn, suėmęs už rankenos. Būtų puiku, jeigu jam tiktų to kavaleristo šoviniai. Bet netiks. Čia vokiškas automatas. Kaškino.

Iš už kalnų kilo saulė. Pūtė šiltas vėjas, ir sniegas tirpo. Buvo gražus pavasario rytas.

Robertas Džordanas atsigręžė ir pamatė Mariją, stovinčią greta Pilaros. Paskui ji puolė bėgti taku. Jis praleido Primityvą ir sustojo pasikalbėti su ja.

– Mielasis, – tarė ji. – Ar man galima eiti su tavim?

– Ne. Padėk Pilarai.

Ji žengė iš paskos ir uždėjo ranką jam ant peties.

– Eisiu su tavim.

– Ne.

Ji vis tiek neatsiliko nuo jo.

– Aš galėčiau palaikyti kulkosvaidžio kojas, kaip tu liepei Anselmui.

– Jokių kojų tu nelaikysi. Nei kulkosvaidžio, nei kieno kito.

Užėjus jam iš šono, ji ištiesė ranką ir įkišo jam į kišenę.

– Nereikia, – tarė jis. – Bet pasaugok savo vestuvinius marškinius.

– Pabučiuok mane, – paprašė, – prieš kelionę.

– Begėdė tu, – tarė jis.

– Taip, – pasakė ji. – Tikra begėdė.

– Dabar grįžk. Daug darbo. Jeigu jie atseks arklio pėdsakais, galbūt reikės kautis.

– Mielasis, – tarė ji. – Ar tu matei, kas yra jam ant krūtinės?

– Taip. O ką?

– Tai švenčiausioji Jėzaus širdis.

– Taip. Visi navarai ją nešioja.

– Ir tu į ją taikei?

– Ne, žemiau. Grįžk jau.

– Mielasis, – tarė ji. – Aš viską mačiau.

– Nieko tu nematei. Kažkoks žmogus. Nukrito nuo arklio, ir tiek. *Vete.* Grįžk.

– Pasakyk, kad myli mane.

– Ne. Dabar ne.

– Nemyli manęs dabar?

– *Déjamos.* Grįžk. Negalima vienu metu mylėti ir tokį darbą dirbti.

– Aš noriu laikyti kulkosvaidžio kojas ir, kai jis šaudys, aš tuo pat metu mylėčiau tave.

– Beprotė. Grįžk jau.

– Aš ne beprotė, – tarė ji. – Aš myliu tave.

– Tai grįžk.

– Gerai, einu. O jeigu tu manęs nemyli, aš myliu tave už mus abu.

Jis pasižiūrėjo į ją ir, kažką galvodamas, nusišypsojo.

– Kai išgirsit šūvius, – mokė jis, – veskit arklius. Padėk Pilarai susitvarkyti su mano kuprinėm. Gal ir nieko nebus. Tikiuosi, kad nebus.

– Einu, – tarė ji. – Pažiūrėk, kokiu arkliu Pablas joja.

Širmis kopė taku į kalną.

– Taip. Bet tu eik.

– Einu.

Jos kumštis, kietai sugniaužtas kišenėje, stipriai mygo jam šlaunį. Jis pasižiūrėjo į ją ir pamatė jos akyse ašaras. Ji ištraukė kumštį iš kišenės ir abiem rankom stipriai apkabino jį už kaklo ir pabučiavo.

– Einu, – tarė ji. – *Me voy.* Einu.

Jis atsigręžė ir pamatė, kad ji tebestovi; ką tik patekėjusios saulės spinduliai apšvietė jos rudą veidą ir trumpus apdegusio aukso spalvos plaukus. Ji iškėlė kumštį, apsisuko ir, nuleidusi galvą, žengė taku žemyn.

Primitivas atsigręžė ir pažvelgė jai įkandin.

– Jeigu ne tokie trumpi plaukai, būtų daili mergaitė, – tarė jis.

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas.

Jis galvojo apie ką kita.

– Kaip ji guolyje? – paklausė Primitivas.

– Ką?

– Guolyje, sakau?

– Prikąsk liežuvį.

– Nėra ko įsižeisti, kad...

– Liaukis, – pasakė Robertas Džordanas.

Jis žvalgė poziciją.

Dvidešimt antras skyrius

– Palaužyk šakų, – liepė Robertas Džordanas Primitivui, – ir greit nešk šen. Kulkosvaidžiui čia ne vieta, – pasakė jis Agustinui.

– Kodėl?

– Statyk ana ten, – parodė Robertas Džordanas. – Paskui paaiškinsiu. Štai čia. Duok, padėsiu. Va taip, – pasakė jis ir atsitūpė.

Pasižiūrėjo pro siaurą pailgą plyšį, įsimindamas uolų aukštį abiejose pusėse.

– Reikia jį iškišti toliau, – tarė jis. – Dar toliau. Užteks. Štai. Kol kas gerai, paskui pataisysim. Taip. Padėk čia akmenų. Vieną– čia. Kitą iš anos pusės. Palik vietos sukioti vamzdžiui. Akmenį pastatyk arčiau. Anselmai! Nueik į olą ir atnešk kirvį. Tiktai greit.

– Ar jūs neturėjot kaip reikiant įtaisytos vietos kulkosvaidžiui? – paklausė jis Agustiną.

– Mes jį visad statydavom tenai.

– Ar Kaškinas nesakė, kad statytumėt čia?

– Ne. Kulkosvaidį atnešė, kai jo jau nebuvo.

– O ar tie, kurie atnešė, nemokėjo juo naudotis?

– Ne. Atnešė nešikai.

– Gražiausia! – pasakė Robertas Džordanas. – Vadinasi, atidavė jums ir nepainstruktavo?

– Taip, kaip dovaną. Vieną mums ir vieną El Sordui. Atnešė keturi vyrai. Anselmas atvedė.

– Stebuklas dar, kad nepragaišino, keturiese eidami į užfrontę.

– Aš irgi taip pagalvojau, – pasakė Agustinas. – Sakau, tie, kurie siuntė, juos visam laikui peržegnojo. Bet Anselmas juos gerai pervedė.

– O tu moki juo šaudyt?

– Taip. Bandžiau. Moku. Moka Pablas. Moka Primitivas. Fernandas irgi. Oloj ant stalo mokėmės jį išardyt ir vėl sudėti. Kartą išardėm ir dvi dienas vargom, kol sudėjom. Daugiau nebeardėm.

– O ar dabar jis veikia?

– Taip. Tik mes čigonui ir kitiems neleidžiam kišt prie jo nagų.

– Supranti, anoj vietoj iš jo maža naudos, – tarė jis. – Žiūrėk. Tos uolos, kurios atseit saugo tave iš šonų, gera priedanga puolantiesiems. Šaudant iš kulkosvaidžio, reikia lygaus akipločio. Be to, reikia, kad būtų galima jį sukioti į šonus. Supranti? Žiūrėk – dabar niekas neužstoja.

– Aišku, – pasakė Agustinas. – Bet mes gindamiesi esam šaudę tik tada, kai puolė mūsų miestą. O ten, prie traukinio, turėjo kareiviai.

– Tai mokysimės visi drauge, – nutarė Robertas Džordanas. – Reikia atsiminti keletą taisyklių. Kur tas čigonas? Jis turi būti čia.

– Nežinau.

– Kur jis galėtų būti?

– Nežinau.

Pablas nujojo tarpekliu ir, pasukęs į šoną, padarė lankstą aplink kulkosvaidžio ugnies lauką kalno viršuje. Paskui Robertas Džordanas stebėjo, kaip jis leidžiasi šlaitu arklio pėdsakais, vedančiais į stovyklą. Jis pasuko į kairę ir dingo miške.

„Kad nors nesusidurtų su kavalerija, – pagalvojo Robertas Džordanas. – Tada, ko gera, užves tiesiai ant mūsų".

Primitivas atvilko pušies šakų, ir Robertas Džordanas sukaišiojo jas pro sniegą į neįšalusią žemę, iš abiejų pusių pridengdamas kulkosvaidį.

– Atnešk dar, – tarė jis. – Reikia padaryti priedangą abiem vyrams prie kulkosvaidžio. Dabar priedanga netikus, bet, kol atneš kirvį, bus gera ir tokia. Klausyk, – tarė jis, – jeigu išgirsi lėktuvą, kad ir kur būtum, krisk ir gulėk nekrutėdamas uolos šešėly. Aš būsiu čia, prie kulkosvaidžio.

Dabar, kai pakilo saulė ir dvelkė šiltas vėjas, buvo gera įsaulyje tarp akmenų. Keturi arkliai, galvojo Robertas Džordanas. Dvi moterys ir aš, Anselmas, Primitivas, Fernandas, Agustinas, vyresnysis brolis – koks tas jo vardas, po velnių? Aštuoni. Neskaitant čigono. Vadinasi, devyni. Plius Pablas – dešimt, bet jis su savo arkliu. Andresas jo vardas. Vyresniojo brolio. Plius jo brolis Eladijas. Žodžiu, dešimt. Neišeina nė po pusę arklio. Trys vyrai gali likti čia, o keturi pasitraukti. Su Pablu – penki. Vadinasi, lieka dar du. Su Eladiju – trys. Bet kur jis, po galais, prasmego?

Dievas težino, kaip bus El Sordui, jeigu jie aptiko sniege arklių pėdsakus. Velniava; baisiai ne laiku nustojo snigti. Bet kai sniegas ištirps, padėtis pasitaisys. Tik ne Sordui. Bijau, kad Sordo reikalai nebepasitaisys.

Jeigu šiandien išvengsim kautynių, rytoj galėsim susitvarkyti ir patys vieni. Tikrai galėsim. Gal nelabai vykusiai. Ne taip, kaip

reikėtų, kad būtum garantuotas, ne taip, kaip norėtųsi; tačiau visi bendrai galėsim susitvarkyti. *Jei tik nereikės šiandien kautis.* Viešpatie, apsaugok, jeigu reikės šiandien kautis.

Geriausia kol kas kiūtoti štai čia. Keliaudami tik paliktume pėdsakus. Vieta čia nieko, o blogiausiu atveju yra trys keliai pasitraukti. Paskui sutems, o auštant iš bet kur galėsiu atkakti ir susprogdinti tiltą. Nesuprantu, ko aš pirma dėl to taip jaudinausi. Dabar viskas atrodo gana lengva. Kad bent šį kartą laiku išsiųstų lėktuvus! Bent šį kartą! Rytoj kelias dulkės.

Na, o šiandien bus arba labai įdomu, arba labai nuobodu. Ačiū Dievui, kad tas kavaleristo arklys toli nuo čia. Jeigu ir užjotų, vargu ar sektų tikraisiais pėdsakais. Pamanys, kad buvo sustojęs ir apsuko ratu, ir nuseks Pablo pėdsakais. Įdomu, kur tas šunsnukis nusidangino. Tikriausiai pajojės į kalną, mėtydamas pėdas kaip persekiojamas briedis, o kai sniegas nutirps, grįš, padaręs lanką, atgalios. Ant to arklio jis kaip kitas žmogus. Be abejo, gali imti ir pasprukti. Ką gi, reikia manyt, sugebėtų pasirūpinti savimi. Juk pripratęs. Bet kad pasitikėčiau juo – nė per nago juodymą.

Man rodos, užuot rengus kulkosvaidžiui rimtą įtvirtinimą, protingiau būtų jį gerai užmaskuoti. Pradėsi rausti, o jei, ko gera, užjos kavaleristai arba užskris lėktuvai – ir užklups, taip sakant, be kelnių. Atsišaudyti, kol bus prasmės, galima ir iš čia, nors, kita vertus, aš negalėsiu likti čia ir kautis. Man reikės, pasiėmus Anselmą, su daiktais eiti prie tilto. O kas mudu traukiantis pridengs, jeigu reikės čia susikauti?

Kaip tik tuo metu, žvalgydamas vietovę, kairėje tarp uolų jis pamatė ateinantį čigoną. Jis žirgliojo krypuodamas, su šypsena tamsiame veide, karabiną užsimetęs ant nugaros, nešdamas abiejose rankose po didelį kiškį. Laikė juos už kojų, galvos tabalavo.

– *Hola, Roberto!* – linksmai šūktelėjo jis.

Robertas Džordanas pridėjo sau prie burnos ranką, ir čigono veide pasirodė išgąstis. Slėpdamasis už akmenų, jis pripuolė prie Roberto Džordano, tupinčio šalia šakomis pridengto kulkosvaidžio. Atsitūpė greta ir paguldė kiškius ant sniego. Robertas Džordanas pasižiūrėjo į jį.

– *Tu hijo de la gran puta!*[1] – pusbalsiu tarė jis. – Kur tave velnias nešioja?

– Sekiau jų pėdsakais, – atsakė čigonas. – Abu ir nudėjau. Mylėjosi sniege.

– O tavo postas?

– Aš neužtrukau, – sušnibždėjo čigonas. – Kas yra? Aliarmas?

– Jodinėja kavalerija.

– *Rediós!*[2] – tarė čigonas. – Tu juos matei?

– Vienas stovykloj, – pasakė Robertas Džordanas. – Užsuko pusryčių.

– Aš tarytum girdėjau kažką panašaus į šūvį, – tarė čigonas. – Tai velnio sėkla! Ar jis prajojo pro čia?

– Pro čia. Pro tavo postą.

– *Ay, mi madre!*[3] – pasakė čigonas. – Vargšas aš, nelaimingas žmogelis.

– Jei būtum ne čigonas, nušaučiau.

– Ak, Robertai! Nekalbėk taip. Aš gailiuosi. Kiškiai kalti. Prieš aušrą išgirdau, kaip patinas duodasi po sniegą. Neįsivaizduoji, kokį balių jie tenai kėlė. Nulekiu į tą šurmulį, o ten jų nebėr. Tada nusekiau pėdsakais ir aptikau aukštai, ir nudėjau abu. Pačiupinėk, kokie riebūs, nors pavasaris. Įsivaizduok, ką Pilara

[1] Kekšės vaike! *(Isp.)*
[2] Dievulėliau! *(Isp.)*
[3] Ak, motinėle! *(Isp.)*

iš jų ištaisys! Aš gailiuosi, Robertai, tikrai gailiuosi. Ar tą kavaleristą nušovėt?

– Taip.

– Tu?

– Taip.

– *Qué tio!*[1] – atvirai įtaikaudamas, tarė čigonas. – Tu tikras velnias.

– Tavo močią! – tarė Robertas Džordanas. Jis nesusilaikė nenusišypsojęs. – Tempk savo kiškius į stovyklą ir atnešk mums ko užvalgyti!

Jis ištiesė ranką ir pačiupinėjo kiškius, šie sudribę gulėjo sniege – ilgi, sunkūs, švelniaplaukiai, ilgakojai ir ilgaausiai, atviromis juodomis akimis.

– Tikrai riebūs, – pasakė jis.

– Ką tu! – tarė čigonas. – Iš abiejų išeis po statinę taukų. Tokių kiškių sapne nebuvau sapnavęs.

– Na tai eik, – tarė Robertas Džordanas, – ir greit grįžk su pusryčiais, ir atnešk man to *requeté* [2] dokumentus. Paimk iš Pilaros.

– Tu nepyksti ant manęs, Robertai?

– Nepyksti! Palikti postą – tiesiog niekšybė. O jeigu būtų užjojęs kavalerijos pulkas?

– *Rediós!* – tarė čigonas. – Gerai tu sakai.

– Klausyk manęs! Daugiau nedrįsk šitaip palikti posto. Niekad. Jeigu sakau, kad nušausiu, – sakau ne juokais.

– Kaip Dievą myliu, nepaliksiu. Ir ne tik dėl to. Daugiau nepasitaikys progos sugauti tokių kiškių. Tokia proga – tik kartą gyvenime.

[1] Vyras! *(Isp.)*
[2] Vienos iš monarchistinių organizacijų narys.

– *Anda!*[1] – pasakė Robertas Džordanas. – Ir greit grįžk.

Čigonas pasiėmė abu kiškius ir dingo tarp uolų, o Robertas Džordanas apžvelgė laukymę ir kalno šlaitą už jos. Apsukusios ratą, į pušį nutūpė dvi varnos. Prie jų prisidėjo trečia, ir Robertas Džordanas, žiūrėdamas į jas, pagalvojo: štai mano sargybiniai. Kol jos tupės ramiai, žinosiu, kad niekas neina pro medžius.

Ak tas čigonas, galvojo jis. Jokios iš jo naudos. Politiškai neišprusęs, nedrausmingas, juo visiškai negalima pasitikėti. Bet rytoj man jo reikės. Ryt jis man bus reikalingas. Keista matyti kariaujantį čigoną. Juos reikėtų atleisti nuo karo tarnybos, kaip tuos, kuriuos atleidžia dėl moralinių įsitikinimų. Arba kaip fiziškai ir psichiškai nesveikus. Vis vien iš jų jokios naudos. Tačiau šiame kare dėl moralinių įsitikinimų žmonės nuo karo tarnybos neatleidžiami. Nė vieno neatleido. Karas vienodai užgriuvo visus. Ką gi, užgriuvo ir šituos dykaduonius. Atėjo ir jų eilė.

Grįžo nešini šakomis Agustinas ir Primitivas, ir Robertas Džordanas stropiai užmaskavo kulkosvaidį, užmaskavo taip, kad nesimatytų iš viršaus ir kad nekristų į akis, žiūrint iš miško. Jis parodė, kur pastatyti vieną žmogų – aukštai ant uolos dešinėje, iš kur matysis viskas žemai ir dešinėj, o kitą – kad stebėtų vienintelį priėjimą kairėje, kur galima įkopti per uolas.

– Ką nors pamatęs, nešaudyk, – pasakė Robertas Džordanas. – Įspėk mus, paridendamas žemyn akmenuką, ir signalizuok štai taip šautuvu, – jis pakėlė šautuvą virš galvos, tartum nuo ko gindamasis. – O šitaip parodyk, kiek jų, – jis nuleido šautuvą. – Jeigu jie nulipę nuo arklių, laikyk šautuvą vamzdžiu žemyn. Štai taip. Nešaudyk, kol išgirsi *máquina.* Šaudydamas iš tokio aukščio, taikyk į kelius. Jeigu aš du kartus sušvilpsiu šituo švilpuku, leiskis, slėpdamasis už uolų, čia, prie *máquina.*

[1] Eik! *(Isp.)*

Primitivas pakėlė šautuvą.

– Supratau, – pasakė jis. – Labai paprasta.

– Pirmiausia pametėk akmenuką, paskui parodyk, iš kur jie ateina ir kiek jų. Saugokis, kad tavęs nepamatytų.

– Taip, – pasakė Primitivas. – O ar galėsiu mesti granatą?

– Tik tada, kai išgirsi *máquina.* Galbūt kavaleristai ieškos savo draugo, bet čia nepasuks. Gal jie nujos Pablo pėdsakais. Stengsimės išvengti mūšio. Reikia žūtbūt išvengti mūšio. Dabar lipk aukštyn.

– *Me voy,* – pridūrė Primitivas ir, nešinas karabinu, ėmė kopti į uolą.

– Dabar tu, Agustinai, – tarė Robertas Džordanas. – Ką tu moki daryt su kulkosvaidžiu?

Agustinas atsitūpė, aukštas, juodaplaukis, apžėlęs šeriais, įsmegusiomis akimis, plonomis lūpomis ir stambiomis įdiržusiomis rankomis.

– *Pues,*[1] užtaisyti. Taikyti. Šaudyti. Daugiau nieko.

– Nevalia šaudyti, kol jie nebus arčiau kaip už penkiasdešimties metrų, ir tik jeigu būsi garantuotas, kad joja į olą, – pasakė Robertas Džordanas.

– Aišku. Koks tai maždaug atstumas?

– Iki anos uolos. Jei bus karininkas, šauk pirmiausia į jį. Paskui kreipk ugnį į kitus. Kulkosvaidį suk atsargiai. Jis lengvai sukiojasi. Aš pamokysiu Fernandą, kaip juo naudotis. Laikyk, kad nešokinėtų, ir atidžiai taikykis, ir, jei nėra būtino reikalo, neleisk daugiau kaip šešių šūvių, nes šaudant vamzdis šokčioja. Kiekvieną kartą taikykis į vieną žmogų, paskui į kitą. Kai šaudysi į raitelį, taikyk į pilvą.

– Taip.

[1] Na *(isp.).*

– Vienas tau turi laikyti trikojį, kad kulkosvaidis nešokinėtų. Štai taip. Jis ir diskus užtaisys.

– O kur tu būsi?

– Ten, kairėje. Iš aukščiau aš viską matysiu ir dengsiu tave iš kairės su savo *máquina.* Ana tenai. Jeigu pasirodys, galėsim visus išpleškint. Tik nešaudyk, kol visai nepriartės.

– Man irgi rodos, kad galėtume visus išpleškint. *Menuda matanza!*

– Bet geriau, kad jie čia nepasirodytų.

– Jeigu ne tas tavo tiltas – visus išpleškinam ir nešdinamės.

– Nėra prasmės. Iš to jokios naudos. Tiltas – dalis plano, pagal kurį turime laimėti karą. O čia – niekis. Paprastas susidūrimas. Niekis.

– *Qué va,* niekis! Nudėjai fašistą – vadinasi, vienu fašistu mažiau.

– Taip. Tačiau sėkmingai susidoroję su tiltu, galėtume užimti Segoviją. Provincijos sostinę. Tik pagalvok! Užimtume pirmą tokį stambų miestą.

– Tu rimtai tiki? Kad galime užimti Segoviją?

– Taip. Galime, jeigu kaip reikiant susprogdinsim tiltą.

– O aš norėčiau ir tuos išpleškint, ir tiltą susprogdinti.

– Tavo didelis apetitas, – pasakė Robertas Džordanas.

Visą tą laiką jis stebėjo varnas. Staiga pamatė, jog viena į kažką žiūri. Ji sukrankė ir pakilo. Tačiau antroji tebetupėjo medyje. Robertas Džordanas pasižiūrėjo į Primitivo postą aukštai ant uolų. Jis matė, kad Primitivas stebi apylinkes, tačiau neduoda jokio ženklo. Robertas Džordanas pasilenkė ir atidarė kulkosvaidžio spyną, įdėjo apkabą ir uždarė spyną. Varna tebetupėjo medyje. Antroji apsuko platų ratą virš snieguotos laukymės ir vėl nutūpė. Saulės ir šilto vėjo tirpdomas, nuo palinkusių šakų krito sniegas.

– Rytoj tau bus proga daug jų išpleškint, – tarė Robertas Džordanas. – Reikia sunaikinti postą lentpjūvėje.

– Aš pasirengęs, – atsakė Agustinas. – *Estoy listo.*

– Taip pat postą kelio meistro pirkelėj už tilto.

– Galiu tą, galiu kitą, – pasakė Agustinas. – Arba abudu.

– Abu neišeis. Juos reikia sunaikinti vienu metu, – pamokė Robertas Džordanas.

– Na, tai bet kurį, – pasakė Agustinas. – Jau seniai man norisi ką nors nuveikti. Kiurksodami čia su Pablu, mes visai ištižom.

Atėjo Anselmas su kirviu.

– Ar dar reikia šakų? – paklausė jis. – Man rodos, ir taip gerai paslėpta.

– Ne šakų, – pataisė Robertas Džordanas. – Poros nedidelių medelių. Įbesim, kad atrodytų dar natūraliau. Čia per maža medžių, ir vaizdas nevisiškai natūralus.

– Tuoj atnešiu.

– Nukirsk kur toliau, kad nesimatytų kelmų.

Robertas Džordanas išgirdo kirvio čeksėjimą miške už savęs. Pasižiūrėjo į Primitivą, pasislėpusį tarp uolų, o paskui žemyn, į pušis kitapus laukymės. Viena varna tebetupėjo medyje. Paskui jis išgirdo ploną, lygų atskrendančio lėktuvo zvimbimą. Pažvelgė aukštyn ir pamatė jį, mažytį, žvilgantį sidabru saulės spinduliuose, tarytum sustingusį aukštai danguje.

– Iš tokio aukščio jie mūsų neįžiūrės, – tarė jis Agustinui. – Bet geriau atsigulti. Šiandien tai antras žvalgybinis lėktuvas.

– O vakarykščiai? – paklausė Agustinas.

– Dabar atrodo, kad tai buvo tik blogas sapnas, – pasakė Robertas Džordanas.

– Jie tikriausiai Segovijoj. Blogas sapnas laukia progos išsipildyt.

Lėktuvas jau buvo pranykęs už kalnų, tačiau variklių gausmas tebesigirdėjo.

Nuleidęs žvilgsnį žemyn, Robertas Džordanas pamatė, kad varna pakilo. Ji nuskrido tiesiai pro medžius, nekrankdama.

Dvidešimt trečias skyrius

– Gulk, – sušnibždėjo Robertas Džordanas Agustinui, tada pasuko galvą ir mostelėjo ranka, – gulk, gulk! – Anselmui.

Šis išlindo iš už uolos, tarsi Kalėdų eglutę užsimetęs ant peties pušaitę. Jis matė, kaip senis numetė pušelę už uolos, o paskui dingo tenai ir pats, ir Robertas Džordanas dabar žiūrėjo į mišką kitapus tuščios laukymės. Nieko nematė ir nieko negirdėjo, tik juto, kaip dunksi širdis, o paskui išgirdo, kaip barška šokčiodamas akmenukas. Jis pasuko galvą į dešinę ir, pažvelgęs aukštyn, pamatė, kaip Primitivas keturis kartus pakėlė ir nuleido horizontaliai laikomą šautuvą. Paskui vėl nieko nematė, vien baltą plotą su arklio pėdsakų ratu ir mišką tolumoje.

– Kavalerija, – tyliai tarė Agustinui.

Agustinas pasižiūrėjo į jį, ir tamsūs įdubę jo skruostai išsiplėtė nuo šypsenos. Robertas Džordanas pastebėjo, kad jis suprakaitavęs. Ištiesė ranką ir uždėjo jam ant peties. Nespėjo atitraukti rankos, ir jie pamatė keturis raitelius, išjojančius iš miško, ir jis pajuto, kaip įsitempė po delnu Agustino raumenys.

Vienas raitelis jojo priekyje, o trys – iš paskos. Vedlys sekė arklio pėdsakais – vis žiūrėjo į sniegą. Kiti trys išjojo iš miško išsisklaidę. Visi įdėmiai dairėsi. Robertas Džordanas gulėjo, plačiai išskėtęs alkūnes, ir stebėjo juos pro kulkosvaidžio taikiklį jausdamas, kaip daužosi širdis į snieguotą žemę.

Priekinis raitelis atsekė pėdomis iki tos vietos, kur Pablas buvo apsukęs ratą, ir sustojo. Kiti priartėjo prie jo ir taip pat sustojo.

Robertas Džordanas aiškiai matė juos per melsvo plieninio vamzdžio viršų. Matė kareivių veidus, tabaluojančius kardus, tamsius nuo prakaito arklių šonus, į apačią platėjančius chaki spalvos apsiaustus ir navarų papročiu nusmauktas chaki spalvos beretes. Vedlys pasuko arklį tiesiai į tarpą tarp uolų, kur stovėjo kulkosvaidis, ir Robertas Džordanas įžiūrėjo jauną saulės ir vėjo nugairintą veidą, arti viena kitos akis, vanagišką nosį ir ilgą smailų smakrą.

Sėdėdamas ant arklio, – arklys buvo atsisukęs krūtine į Robertą Džordaną ir aukštai pakėlęs galvą, iš dėklo balno dešinėje kyšojo lengvo automato buožė, – vedlys parodė į tarpą tarp uolų, kur stovėjo kulkosvaidis.

Robertas Džordanas įsispaudė alkūnėmis giliau į žemę, žiūrėdamas per vamzdžio viršų į keturis raitelius, sustojusius ant sniego. Trys iš jų buvo išsiėmę automatus. Du juos laikė pasidėję skersai balnų. Trečiasis sėdėjo ant arklio, nusukęs automatą į dešinę, buožę įrėmęs į šlaunį.

Retai kada pasitaiko matyti juos iš taip arti, pagalvojo jis. Kai taikai šaudydamas, jie atrodo kitaip. Taikiklis būna pakeltas, jie atrodo miniatiūriškai maži, ir velniškai sunku teisingai nusitaikyti; arba matai – atbėga, krinta, vėl bėga, ir tada tratini į kalno šlaitą ar atkerti ugnimi gatvę, ar taikaisi į langus; arba matai juos iš tolo, žygiuojančius keliu. Tik sprogdindamas traukinius matai iš arti. Tik tada jie atrodo tokie kaip dabar, ir su keturiais kulkosvaidžiais galima lengvai juos išblaškyti. Pro taikiklį jie iš tokio atstumo atrodo dvigubai didesni, negu yra iš tikrųjų.

Tu, galvojo jis, žiūrėdamas į kryptuko adatėlę, nejudamai sustingusią taikiklio plyšyje ir viršūne nukreiptą į vedlio krūtinės vidurį, šiek tiek į dešinę nuo skaisčiai raudonos emblemos, ryto

saulėje ryškiai išsiskiriančios chaki spalvos fone. *Tu,* dabar ispaniškai galvojo jis, pirštus stipriai mygdamas prie gaiduko ąselės, kad tik nepasispaustų gaidukas ir nepasigirstų staigi, trenksminga, kalenanti kulkosvaidžio papliūpa. Tu, pagalvojo vėl, štai tu ir numirei žydinčioj jaunystėj. Ir tu, galvojo jis, ir tu, ir tu. Bet tegu taip nebūna. Tegu taip nebūna.

Jis pajuto, kaip Agustinas, gulįs šalia jo, buvo bekosįs, bet susilaikė, užspringo ir nugurkė seiles. Paskui žiūrėdamas per žvilgančio melsvo vamzdžio viršų pro plyšį tarp šakų, pirštus tebemygdamas prie gaiduko ąselės, jis pamatė, kaip vedlys pasuko arklį ir parodė į mišką, kur vedė Pablo pėdsakai. Visi keturi nurisnojo į mišką, ir Agustinas tyliai tarė:

– *Cabrones!*

Robertas Džordanas pažvelgė už savęs, kur Anselmas buvo numetęs medelį.

Jų link, persimetęs per petį šautuvą, nešinas dviem balno krepšiais, per akmenis rabždinosi čigonas, Rafaelis. Robertas Džordanas mostelėjo slėptis, ir čigonas dingo iš akių.

– Galėjom nušaut visus keturis, – pusbalsiu tarė Agustinas.

Jis tebebuvo šlapias nuo prakaito.

– Taip, – sušnibždėjo Robertas Džordanas. – Bet nežinia, kuo tai būtų baigęsi.

Tuo metu jis išgirdo, kaip nuriedėjo akmenukas, ir skubiai atsigręžė. Tačiau nei čigono, nei Anselmo nesimatė. Pasižiūrėjo į laikrodėlį, o paskui, pakėlęs galvą, pamatė, jog Primitivas be atvangos kilsčioja šautuvą. Pablas turi keturiasdešimt penkių minučių persvarą, pagalvojo Robertas Džordanas ir išgirdo artėjant kavaleristų būrį.

– *No te apures,* – sušnibždėjo jis Agustinui. – Nesijaudink. Prajos pro šalį, kaip ir anie.

Pamiškėje pasirodė dvidešimties raitelių kolona. Jojo risčia, išsirikiavę po du, su tokia pat apranga ir ginklais kaip ir pirmieji, su tabaluojančiais kardais, su karabinais dėkluose; sujojo į mišką, kaip ir anie.

– *Tu ves?* – tarė Robertas Džordanas Agustinui. – Matai?

– Daug jų ten, – pasakė Agustinas.

– Štai su kuo mums būtų reikėję susiremti, jei būtume nudėję tuos, – labai tyliai pasakė Robertas Džordanas.

Širdis aprimo, ir ant krūtinės jis juto šlapius nuo tirpstančio sniego marškinius. Krūtinę maudė tuštuma.

Sniegas žilpino akis ir greitai tirpo. Aplink medžių kamienus radosi juodi ratai, ir čia pat, priešais kulkosvaidį, žvilgėjo trapi akyta plutelė, nes iš viršaus sniegą tirpino karšta saulė, o iš apačios šiltu kvapu alsavo žemė.

Robertas Džordanas pažvelgė į Primitivo postą ir pamatė, kaip jis, sukryžiavęs nuleistas rankas, pasignalizavo: „Nieko".

Iš už akmens kyštelėjo Anselmo galva, ir Robertas Džordanas pamojo jam ateiti. Senis, slėpdamasis už akmenų, atropojo ir atsigulė kniūbsčias greta kulkosvaidžio.

– Daug! – tarė jis. – Daug!

– Medžių nebereikia, – pasakė jam Robertas Džordanas. – Užteks želdinti mišką.

Anselmas su Agustinu nusišypsojo.

– Įtarimų nesukėlė, o daugiau medžių sodinti pavojinga, nes tie vyrai dar grįš ir, galimas dalykas, jie ne tokie kvaili.

Jam norėjosi kalbėti, o tai buvo ženklas, kad praslinko didelis pavojus. Jis visada galėdavo nustatyti, koks didelis buvo pavojus, iš to, kaip jam norėdavosi šnekėti.

– Gerai buvo užmaskuota, ką? – paklausė jis.

– Gerai, – pasakė Agustinas. – Kad tie fašistai prasmegtų, kaip gerai. Galėjom nudėt visus keturis. Matei? – tarė jis Anselmui.

– Mačiau.

– Klausyk, – pasakė Robertas Džordanas Anselmui. – Nueik į vakarykštį postą arba pasirink savo nuožiūra kitą gerą vietą, iš kur galėtum stebėti kelią, ir pasižymėk, kaip vakar, kas važiuos keliu. Jau seniai reikėjo tai padaryti. Pabūk ten, iki sutems. Paskui grįžk, ir pasiųsim kurį kitą.

– O mano pėdsakai?

– Eik iš pakalnės, kai tik nuleis sniegą. Ant kelio bus purvas. Pabandyk nustatyti, ar daug pravažiuota sunkvežimių, ar purve įspausta tankų vikšrų pėdsakų. Prieš pradėdamas stebėti, daugiau ir nenustatysi.

– Noriu tau šį tą pasakyti, – tarė senis.

– Prašom.

– Tau leidus: ar ne geriau būtų man nueiti į La Granchą – pasiklausinėčiau, kas ten dėjosi naktį, pavesčiau kam nors stebėti, kaip tu mane mokei. Žinias mums vakare atneštų arba, dar geriau, aš pats nueičiau parnešti.

– O su kavalerija susidurti nebijai?

– Jeigu sniegą nuleis – nebijau.

– O ar yra La Granchoj kas sugebėtų tai atlikti?

– Taip. Tiek sugebėtų. Pavesčiau kokiai moteriškei. La Granchoj žinau patikimų moterų.

– Tikiu, – pasakė Agustinas. – Be to, pats žinau keletą, kurios tinka ir kitam reikalui. Gal pasiųstum mane?

– Tegu eina dėdžiukas. Tu nusimanai apie kulkosvaidį, o iki vakaro dar toli.

– Sniegą nuleis, ir einu, – tarė Anselmas. – Tirpsta spėriai.

– Kaip manai, ar gali jie sugauti Pablą? – paklausė Robertas Džordanas Agustiną.

– Pablas gudrus, – atsakė Agustinas. – Ar kas be skalikų sugavo gudrų elnią?

– Kartais sugauna, – pasakė Robertas Džordanas.

– Pablo nesugaus, – tarė Agustinas. – Tiesa, dabar jis tik šiukšlė, palyginus koks buvo kadaise. Bet neatsitiktinai jis sveikas ir gyvas ir maukia sau vyną, o daugybė kitų padėjo galvas.

– Ar tikrai jis toks gudrus, kaip apie jį pasakoja?

– Dar gudresnis.

– Didelių gudrybių, sakyčiau, čia neparodė.

– *Cómo qué no?*[1] Jei ne jo gudrumas, vakar jis būtų užvertęs kepšes. Man regis, tu neišmanai nei politikos, *Inglés,* nei partizaninio karo būdo. Ir ten, ir ten svarbiausia – išsukti kailį. Matei, kaip jis vakar sugebėjo išsukti kailį? O tiek visokio mėšlo mudu su tavim jam surydėm!

Dabar, kai Pablas veikė sykiu su visu būriu, Robertas Džordanas nenorėjo peikti jo ir tuoj pat pasigailėjo, kad, suabejojęs jo gudrumu, prasitarė balsu. Jis ir pats žinojo, koks Pablas gudrus. Juk kaip tik Pablas išsyk suvokė, kuo netikęs yra įsakymas susprogdinti tiltą. Tą pastabą jis padarė tik todėl, kad nemėgo Pablo, ir vos prasitaręs suvokė savo klaidą. O prasitarė dėl to, kad, praslinkus pavojui, jam labai knietėjo šnekėti. Todėl pakeitė temą ir tarė Anselmui:

– Bet ar nueisi į La Granchą vidury dienos?

– Nieko baisaus, – pasakė senis. – Juk ne su kariniu orkestru eisiu.

– Ir be varpelio ant kaklo, – tarė Agustinas. – Ir be vėliavos.

– Kokiu keliu eisi?

– Per kalną, paskui pakalniui per mišką.

– O jei įkliūtum?

– Turiu dokumentus.

[1] Kaip tai ne? *(Isp.)*

– Dokumentus turime visi, bet nereikalingus privalai skubiai praryti.

Anselmas pakratė galvą ir paplojo sau per viršutinę palaidinio kišenę:

– Kiek jau sykių buvau tam pasirengęs! Bet popieriai man apetito nežadina.

– Sakau, reikėtų juos aptepti garstyčiom, – tarė Robertas Džordanas. – Aš mūsiškių dokumentus nešiojuos kairėj kišenėj. Fašistų – dešinėj. Prireikus nesusipainiosi.

Kai kavaleristų patrulio vadovas parodė į plyšį tarp uolų, pavojaus, matyt, būta rimto, nes visi dabar buvo labai šnekūs. Per daug šnekūs, pagalvojo Robertas Džordanas.

– Bet klausyk, Robertai, – tarė Agustinas. – Kalba, kad vyriausybė diena po dienos krypstanti dešinėn. Kad Respublikoje jau nebesaką „draugas“, „draugė“, o „senjoras“ ir „senjora“. Gal tu ir savo kišenę patrauk į šoną.

– Kai visai sudešinės, nešiosiuosi dokumentus užpakalinėj kelnių kišenėj, – pajuokavo Robertas Džordanas. – O kišenę prisisiūsiu per patį vidurį.

– Verčiau tegu jie lieka marškinių kišenėj, – tarė Agustinas. – Nejau mes laimėsim karą, o prakišim revoliuciją?

– Ne, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet jeigu pralaimėsime karą, nebebus nei revoliucijos, nei Respublikos, nei tavęs, nei manęs, nieko, tik didžių didžiausias *carajo.*[1]

– Aš ir sakau, – tarė Anselmas. – Kad tik laimėtume karą.

– O tada iššaudysim anarchistus, komunistus ir visus kitus *canalla,* išskyrus tikrus respublikonus, – pasakė Agustinas.

– Geriau, kad laimėtume karą ir nieko nešaudytume, – tarė Anselmas. – Ir kad valdytume teisingai, ir kad visiems būtų

[1] Ispaniškas keiksmažodis.

atlyginta pagal tai, kaip kas kovojo. O tuos, kurie kaunasi prieš mus, reikės auklėti, kad suprastų savo klaidą.

– Mums reikės daug iššaudyt, – tarė Agustinas. – Daug, daug, daug.

Jis pastukseno dešinės rankos kumščiu į kairės delną.

– Geriau, kad nieko nešaudytume. Net ir vadų. Reikia juos perauklėti darbu.

– Aš žinau, prie kokio darbo juos pristatyčiau, – gyrėsi Agustinas ir, sugraibęs sniego, įsidėjo į burną.

– Prie kokio, nedorėli? – paklausė Robertas Džordanas.

– Žinau du nuostabius darbus.

– Kokius gi?

Agustinas įsikišo dar sniego į burną ir pasižiūrėjo kitapus laukymės, kur nujojo kavaleristų būrys. Paskui išspjovė ištirpusį sniegą.

– *Vaya.* Še tau ir pusryčiai, – tarė jis. – Kur tas rupūžė čigonas?

– Kokius gi darbus? – paklausė jį Robertas Džordanas. – Sakyk, keikūne.

– Šokinėti be parašiuto iš lėktuvų, – atsakė Agustinas, ir jo akys sužibo. – Tai tiems, kurių pasigailėsim. O kitus – prikalei prie tvorų, ir tegu kabo.

– Taip kalbėti nedera, – tarė Anselmas. – Šitaip pas mus niekad nebus respublikos.

– Su didžiausiu malonumu nuplaukčiau dešimtį kilometrų tirštoje sriuboje iš jų *cojones,* – pasakė Agustinas. – O kai šiandien pamačiau tuos keturis ir pagalvojau, kad galėsim nukepti, – pasijutau kaip kumelė, laukianti eržilo.

– Bet tu juk supranti, kodėl mes jų nenušovėm? – ramiai tarė Robertas Džordanas.

– Taip, – atsakė Agustinas. – Suprantu. Bet man taip knietėjo, kaip tai kumelei. Tu neįsivaizduoji, jeigu pats to nejautei.

– Tu smarkiai prakaitavai, – pasakė Robertas Džordanas. – Maniau, kad iš baimės.

– Taip, ir iš baimės, – atsakė Agustinas. – Ir iš baimės, ir dėl to, ką sakiau. Nes gyvenime nėra nieko stipresnio už tai.

Taip, galvojo Robertas Džordanas. Mes tai darom šaltai, užtat jie – ne, ir niekados jie nedarė to šaltai. Tai jų papildomas sakramentas. Tas senasis, kurį jie išpažino iki tol, kol pas juos nuo tolimų Viduržemio jūros pakraščių atėjo nauja religija. Sakramentas, kurio jie niekad neišsižadėjo, tik prislopino ir užslėpė, ir kuris pasireiškia per karus ir inkviziciją. Tai autodafė – tikėjimo akto – tauta. Žudyti žudo visi, bet mes tai darome kitaip negu jie. O tu, pagalvojo jis, tu pats negi tuo nesimėgavai? Ar nepatyrei tokio jausmo Sieroje? Ir nė Useroje? Nė karto per visą tą laiką, kol buvai Estremadūroje? Ir apskritai niekad? *Qué va,* atsakė pats sau. Kiekvieną kartą versdamas traukinį.

Nekurk abejotinų fantazijų apie berberus ir senovės iberus ir prisipažink, jog žudymas tau taip pat teikia malonumą, kaip ir visiems savanoriams kareiviams, kad ir ką jie apie tai šnekėtų. Anselmas žudyti nemėgsta, nes jis medžiotojas, o ne kareivis. Kita vertus, neidealizuok jo. Medžiotojai žudo žvėris, o kareiviai žmones. Neapgaudinėk savęs, pagalvojo jis. Ir nekurk apie tai literatūrinių versijų. Jau seniai esi tuo užsikrėtęs. Bet negalvok apie Anselmą blogai. Jis – krikščionis. Retas atvejis katalikiškuose kraštuose.

Man pasirodė, kad Agustinui tai buvo baimė, pagalvojo jis. Natūrali baimė prieš kautynes. O pasirodo, būta ir kitko. Žinoma, dabar jis galbūt tik giriasi. Baimės buvo. Aš jaučiau ją savo delnu. Na, užteks plepėti.

– Pasižiūrėk, ar čigonas atnešė valgyt, – tarė jis Anselmui. – Čia jo neleisk. Jis kvailys. Atnešk pats. Ir nesvarbu, kiek bus atnešęs, tegu atneša dar. Aš alkanas.

Dvidešimt ketvirtas skyrius

Rytas buvo visai vasariškas, dangus aukštas ir vaiskus, ir šiltas vėjas glostė Roberto Džordano pečius. Sniegas greitai tirpo, o jie sėdėjo ir valgė pusrytį. Kiekvienam išėjo po du didelius sumuštinius su mėsa ir ožkos sūriu, o Robertas Džordanas savo lenktiniu peiliu susipjaustė storais griežiniais svogūną ir apdėjo jais iš abiejų pusių mėsą ir sūrį.

– Tave fašistai per visą mišką užuos, – pilna burna tarė Agustinas.

– Duok vynmaišį, prasiskalausiu burną, – atsakė Robertas Džordanas, prisikimšęs burną mėsos, sūrio, svogūnų ir duonos.

Alkanas kaip niekad, jis prisipylė į burną vyno iš odinio vynmaišio, šiek tiek atsiduodančio derva, ir nurijo viską. Tada vėl prisipylė pilną burną vyno, iškėlęs vynmaišį ir atlošęs galvą, kad vyno čiurkšlė trykštų į galugerklį, ir pušų šakos, kuriomis buvo užmaskuotas kulkosvaidis, čežėjo į vynmaišį ir badė pakaušį.

– Gal nori dar? – paklausė Agustinas, duodamas per kulkosvaidžio viršų sumuštinį.

– Ne, ačiū. Valgyk pats.

– Nelenda. Aš nepratęs rytą daug valgyt.

– Tikrai nenori?

Robertas Džordanas paėmė sumuštinį ir, pasidėjęs ant kelių, iš striukės šoninės kišenės, kur buvo granatos, išsiėmė svogūną

ir atlenkė peilį. Nulupo ploną viršutinį lukštą, susipurvinusį kišenėje, paskui atpjovė storą griežinį. Išorinė žievelė nukrito, ir jis pakėlė ją, sumygo ir įkišo į sumuštinį.

– Tu visada pusryčius valgai su svogūnais?

– Jeigu tik yra.

– Ar tavo tėvynėj taip įprasta?

– Priešingai, – atsakė Robertas Džordanas. – Tai blogo tono ženklas.

– Malonu girdėti, – pasakė Agustinas. – Aš visada laikiau Ameriką kultūringa šalimi.

– Kodėl tu nusistatęs prieš svogūną?

– Tik dėl kvapo. Šiaip jis kaip rožė.

Robertas Džordanas pilna burna šyptelėjo jam.

– Kaip rožė, – tarė jis. – Visai kaip rožė. Rožė – tai rožė – tai svogūnas.[1]

– Nuo svogūnų tau susimaišys protas, – pasakė Agustinas. – Saugokis.

– Svogūnas – tai svogūnas – tai svogūnas, – linksmai pasakė Robertas Džordanas ir pagalvojo: Gertrūda – tai rūda – tai iškasenos – tai mineralai – tai uolienos.

– Prasiskalauk vynu gerklę, – tarė Agustinas. – Tu labai keistas, *Inglés.* Visai ne toks, kaip anas sprogdintojas, kur buvo čia prieš tave.

– Yra vienas didelis skirtumas.

– Koks gi?

– Aš gyvas, o jis ne, – pasakė Robertas Džordanas.

Paskui: kas čia tau dabar? – pagalvojo. Ar dera taip kalbėti? Negi užvalgęs pasijutai toks laimingas? Kas tau, apsvaigai nuo

[1] Čia ir toliau varijuojama amerikiečių rašytojos Gertrūdos Stain (Stein; 1874–1946) frazė: „Civilizacija prasidėjo nuo rožės. Rožė – tai rožė – tai rožė – tai rožė“. *(Vert. past.)*

svogūnų? Argi tai nieko dabar tau ir nereiškia? Visados mažai tereiškė, sąžiningai atsakė jis sau. Norėdavai, kad reikštų, bet veltui. Kam meluoti, kai liko tiek mažai laiko?

– Ne, – tarė jis jau rimtai. – Tas žmogus daug iškentėjo.

– O tu? Niekad nekentėjai?

– Ne, – pasakė Robertas Džordanas. – Aš iš tų, kurie mažai kenčia.

– Aš irgi, – pasakė jam Agustinas. – Yra tokių, kurie kenčia, ir tokių, kurie ne. Aš kenčiu labai mažai.

– Tuo geriau, – Robertas Džordanas vėl užsivertė vynmaišį. – O dabar dar geriau.

– Aš kenčiu dėl kitų.

– Kaip ir visi geri žmonės.

– Užtat dėl savęs labai mažai.

– Ar turi žmoną?

– Ne.

– Aš irgi ne.

– Bet dabar tu turi Mariją.

– Taip.

– Keistas dalykas, – tarė Agustinas. – Visą laiką, kai parsivedėm nuo traukinio, Pilara ją taip griežtai laikė atokiai nuo mūsų vyrijos lyg karmelitų vienuolyne. Neįsivaizduoji, kaip griežtai saugojo. Bet štai atvyksti tu, ir ji padovanoja ją tau. Kaip tau tas atrodo?

– Ne, buvo ne taip.

– O tai kaip?

– Ji pavedė ją mano globai.

– O tavo globa – tai visą naktį *joder* su ja?

– Laimės dalykas.

– Nieko sau globa!

– Tai tu nesupranti, kad galima ir šitaip globoti?

– Suprantu, tačiau taip mes bet kuris būtume pagloboję.

– Nekalbėkim daugiau apie tai, – tarė Robertas Džordanas. – Aš ją rimtai myliu.

– Rimtai?

– Rimčiau nebegalima.

– O paskui? Kai susprogdinsim tiltą?

– Išsivesiu kartu.

– Jei taip, – tarė Agustinas, – niekas daugiau apie tai neužsimins, o judu keliaukit laimingai savo keliu.

Jis pakėlė vynmaišį ir ilgai gėrė, paskui padavė Robertui Džordanui.

– Dar vienas dalykas, *Inglés,* – pridūrė jis.

– Na?

– Ir aš ją myliu.

Robertas Džordanas uždėjo ranką jam ant peties.

– Labai, – tarė Agustinas. – Labai. Labiau, negu gali įsivaizduoti.

– Aš galiu įsivaizduoti.

– Ji baisiai man krito į akį.

– Įsivaizduoju.

– Klausyk. Pasakysiu tau labai rimtai.

– Sakyk.

– Aš nė karto jos nepaliečiau, ir apskritai nieko tarp mūsų nebuvo, bet myliu ją labai. *Inglés,* nelaikyk jos už žaisliuką. Nors ji su tavim guli, bet ji ne šliundra.

– Aš myliu ją ir mylėsiu.

– Tikiu tavim. Bet paklausyk dar. Tu nežinai, kokia tai būtų mergina, jei ne revoliucija. Tau tenka didelė atsakomybė. Ji tikrai daug iškentėjo. Ji ne tokia kaip mes.

– Aš vesiu ją.

– Ne. Aš ne apie tai. Kol revoliucija, tai nebūtina. Bet, – jis linktelėjo galva, – būtų geriau.

– Aš vesiu ją, – tarė Robertas Džordanas ir pajuto, kaip jam ima veržti gerklę. – Aš ją labai myliu.

– Vėliau, – pasakė Agustinas. – Kai bus patogu. Svarbu, kad ketini.

– Taip, ketinu.

– Klausyk, – tarė Agustinas. – Aš kalbu apie dalykus, į kuriuos neturiu teisės kištis, bet ar daug merginų tu pažįsti mūsų šaly?

– Keletą.

– Šliundrų?

– Ne vien.

– Ir kiek ne šliundrų?

– Kelias.

– O ar gulėjai su jom?

– Ne.

– Dabar supranti?

– Taip.

– Noriu pasakyti, kad Marijai tai ne žaidimas.

– Man irgi.

– Jeigu manyčiau kitaip, būčiau nušovęs tave vakar naktį, kai gulėjai su ja. Čia už tai dažnas palydi galvą.

– Klausyk, brolau, – tarė Robertas Džordanas. – Viskas išėjo ne pagal taisykles todėl, kad mes turime labai mažai laiko. Laiko – štai ko mums trūksta. Rytoj reikės kautis. Man pačiam tai niekis. Bet mums abiem su Marija tai reiškia, kad per šitą laiką mes turim išgyventi visą savo gyvenimą.

– O diena ir naktis – laiko nedaug, – pasakė Agustinas.

– Taip, tačiau mums buvo vakar diena ir užvakar naktis, ir vakar naktis.

– Klausyk, – tarė Agustinas. – Jeigu aš galiu tau kuo padėti...

– Ne, nieko nereikia.

– Jeigu galėčiau kuo nors padėti tau ir kirptagalvei...

– Nereikia.

– Iš tikrųjų žmogus mažai ką gali padaryti gero kitam žmogui.

– Ne. Daug.

– O ką?

– Kad ir kas atsitiktų šiandien ar ryt per mūšį, duok žodį, kad pasitikėsi manim ir paklusi, net jeigu įsakymai tau atrodys neteisingi.

– Aš pasitikiu tavimi. Po to, kai čia užsigrūdo kavalerija ir kai tu išsiuntei arklį.

– Čia niekai. Suprask, kad viską mes darom vienam tikslui: karui laimėti. Visa kita neturi reikšmės. Ryt mūsų laukia labai svarbus darbas. Tikrai svarbus. Be to, bus mūšis. Mūšyje būtinai reikia paklusti disciplinai. Nes daug kas tuomet atrodo kitaip, negu yra iš tikrųjų. Disciplina turi būti pagrįsta pasitikėjimu ir ištikimybe.

Agustinas nusispjovė.

– Tai vienas dalykas, o Marija – visai kas kita, – tarė jis. – Išnaudokite judu su Marija likusį laiką kaip žmonės. Jei galiu tau kuo padėti, įsakyk. O rytoj aš paklusiu tau aklai. Jei reikės dėl rytdienos žygio mirti, mirsiu mielai ir lengva širdimi.

– Aš ir pats taip jaučiuosi, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet malonu girdėti, kad tu irgi...

– Ir dar, – tarė Agustinas. – Štai tas, viršuj, – jis parodė į Primityvą, – juo galima pasitikėti. Pilara – dar labiau, daugiau, negu gali įsivaizduoti. Anselmu irgi. Ir Andresu. Ir Eladiju. Žmogus tylus, bet patikimas. Ir Fernandu. Nežinau, kaip tu žiūri į jį. Jis, tiesa, nepasakytum, kad guvus kaip gyvasis sidabras.

Nuobodesnis ir už jautį, traukiantį vežimą. Bet kautis ir daryti ką lieptas – taip! *Es muy hombre!*[1] Pamatysi.

– Vadinasi, viskas miela malonu.

– Ne. Du nepatikimi. Čigonas ir Pablas. Užtat Sordo būrys, palyginti su mumis, – tas pats, kas mes, palyginti su ožkos spiromis.

– Tai puiku.

– Taip, – pasakė Agustinas. – Bet man būtų geriau šiandien.

– Man irgi. Kad greičiau baigtųsi. Bet negalima.

– Kaip sakai, bus sunku?

– Galimas daiktas.

– Bet dabar tu labai linksmas, *Inglés*.

– Taip.

– Aš irgi. Kad ir ką sakiau apie Mariją, ir šiaip.

– Žinai kodėl?

– Ne.

– Aš irgi nežinau. Gal kad tokia diena. Gražus oras.

– Kas žino. Gal dėl to, kad bus mūšis.

– Man irgi taip rodos, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet tik ne šiandien! Žūtbūt išvengti šiandien mūšio – nėra nieko svarbiau.

Kalbėdamas jis kažką išgirdo. Tai buvo tolimas garsas, vos vos stelbiąs šilto vėjo šiurenimą medžiuose. Jis suabejojo, ar jam nepasigirdo, ir, neužčiaupdamas burnos, sukluso, tuo pat metu žvilgčiodamas į Primitivą. Jam pasirodė, kad išgirdo, bet tik akimirką. Pušyse ošė vėjas, ir Robertas Džordanas klausėsi, visas įsitempęs. Paskui vėjas vėl atnešė silpną garsą.

– Nuo to nemirsiu, – išgirdo jis Agustiną. – Kad Marija nebus mano – ne bėda. Užteks man, kaip ir iki šiol, šliundrų.

[1] Čia jis tikras vyras! *(Isp.)*

– Cit, – pasakė Robertas Džordanas, nesiklausydamas Agustino.

Jie gulėjo greta, bet jis buvo nusukęs galvą į šoną, Agustinas staiga žvilgtelėjo į jį.

– *Qué pasa?*[1] – paklausė jis.

Robertas Džordanas sukluses prispaudė sau prie burnos delną. Vėl pasigirdo. Silpnas, duslus, sausas, tolimas garsas. Bet dabar abejonių nebeliko. Tai buvo aiškus spragantis kulkosvaidžio kalenimas. Atrodė, jog vos girdimoje tolumoje viena po kitos sproginėja mažytės petardų dėžutės.

Robertas Džordanas pažvelgė į Primityvą, šis, pakėlęs galvą, prisidėjęs prie ausies sulenktą delną, žiūrėjo į juos. Jam pažvelgus, Primityvas parodė pirštu į kalnus.

– Kautynės El Sordo stovykloje, – pasakė Robertas Džordanas.

– Tad eime jiems padėti, – tarė Agustinas. – Šauk vyrus. *Vámonos.*

– Ne, – atsakė Robertas Džordanas. – Mes liekam čia.

Dvidešimt penktas skyrius

Robertas Džordanas pažvelgė aukštyn, į Primityvą, šis stovėjo savo poste, rodydamas kažką šautuvu. Robertas Džordanas linktelėjo galva, bet tas vis tiek rodė, vieną ranką pridėjęs prie ausies, kita atkakliai rodė, tarsi manydamas, kad jo nesuprato.

– Lik prie kulkosvaidžio ir, kol nebūsi visiškai tikras, kad joja čia, nešaudyk. Ir tai tik jeigu priartės iki to krūmo, – parodė Robertas Džordanas. – Supratai?

[1] Kas atsitiko? *(Isp.)*

– Taip. Bet...

– Jokių „bet". Paaiškinsiu paskui. Einu pas Primityvą.

Anselmas stovėjo šalia, ir jis pasakė seniui:

– *Viejo*, lik čia su Agustinu prie kulkosvaidžio, – kalbėjo lėtai, ramiai. – Jis neturi šaudyti, nebent kavalerija tikrai jotų čia. Jeigu jie tik šiaip pasirodys, turi juos praleisti kaip pirma. Jei reikės šaudyti, palaikysi trikojį ir padavinėsi diskus.

– Gerai, – pasakė senis. – O kaip su La Grancha?

– Vėliau.

Robertas Džordanas ėmė ropštis per pilkus slidžius akmenis. Sniegas ant jų greitai tirpo. Akmenų viršus jau buvo apdžiūvęs, kopdamas jis atsigręžė ir apžvelgė pušyną, ilgą laukymę, slėnį ir tolumoje kylančius aukštus kalnus. Paskui atsistojo šalia Primitivo įduboje už dviejų akmenų, ir nedidelis rudaveidis vyras tarė jam:

– Jie užpuolė El Sordą. Ką darom?

– Nieko, – atsakė Robertas Džordanas.

Čia šūviai aiškiai girdėjosi, ir, įsižiūrėjęs kitapus tolimo slėnio, kur kilo statūs kalnai, Robertas Džordanas pamatė, kaip iš miško išjojo kavaleristų būrys ir ėmė kopti įstrižai snieguoto šlaito šūvių link. Jis matė ilgą dvigubą raitelių vorą, juoduojančią sniege. Vora užkopė ant keteros ir dingo tolimame miške.

– Reikia jiems padėti, – tarė Primitivas.

Jo balsas buvo sausas ir bespalvis.

– Neįmanoma, – pasakė Robertas Džordanas. – Aš to tikėjausi nuo pat ryto.

– Kodėl?

– Naktį jie ėjo vogti arklių. Nustojo snigti, ir juos pagal pėdsakus susekė.

– Bet mes privalom jiems padėti, – tarė Primitivas. – Negalim šitaip palikti jų vienų. Tai mūsų draugai.

Robertas Džordanas uždėjo jam ant peties ranką.

– Nieko mes negalim padaryti, – pasakė jis. – Jei galėtume, padaryčiau nedelsdamas.

– Galim tenai nusigauti per kalnus. Paimam arklius ir abi muškietas. Tą, kur žemai, ir tavo. Ir jojam į pagalbą.

– Klausyk... – tarė Robertas Džordanas.

– *Štai* ko aš klausau, – pasakė Primitivas.

Šūvių papliūpos skardėjo be pertrūkio viena po kitos. Paskui sausą automatų kalenimą permušė sunkūs, duslūs granatų sprogimai.

– Jie žuvę, – tarė Robertas Džordanas. – Juos pražudė tai, kad nustojo snigti. Jeigu mes ten nujosim, irgi žūsim. Mums nevalia skaldyti savo pajėgų.

Primitivo žandai, pasmakrė ir kaklas buvo apžėlę žilais šeriais. Veidas plokščias ir rudas, nosis suplota, įlaužta, akys pilkos, giliai įsmegusios, ir, žiūrėdamas į jį, Robertas Džordanas pastebėjo, kaip trūkčioja šeriai lūpų kampuose ir pakaklėje.

– Tu tik paklausyk, – tarė jis. – Ten skerdynės.

– Jeigu jie apsupo daubą, tai taip, – pasakė Robertas Džordanas. – Kai kas gal ir išspruko.

– Prisiviję užpultume juos iš užnugario, – tarė Primitivas. – Jojam visi keturi.

– O kas paskui? Kas bus, kai užpulsi juos iš užnugario?

– Prisijungsim prie Sordo.

– Kad ten numirtume? Pažiūrėk, kur saulė. Dienos dar daug.

Dangus buvo aukštas ir giedras, ir saulė kaitino jiems nugaras. Pietiniame laukymės šlaite dabar juodavo dideli plikos žemės lopiniai, o ant pušų sniego visai neliko. Akmenys, šlapi nuo ištirpusio sniego, saulės kaitinami, vos pastebimai garavo.

[1] Reikia kęsti *(isp.)*.

– Kaip nors iškęsk, – tarė Robertas Džordanas. – *Hay qué aguantarse.*[1] Karas yra karas.

– Ir nieko mes negalim padaryti? Tikrai? – Primitivas pasižiūrėjo į jį, ir Robertas Džordanas suprato, kad šis žmogus pasitiki juo. – O ar negalėtum pasiųsti manęs ir dar vieno kurio su mažąja muškieta?

– Beprasmiška, – pasakė Robertas Džordanas.

Jam pasirodė, jog pamatė danguje tai, ką tikėjosi pamatyti, tačiau tai buvo tik vanagas, jis pavėjui leidosi žemyn, bet paskui ties tolimo pušyno linija vėl iškilo.

– Jeigu ir visi nujotume, vis tiek beprasmiška, – pasakė jis.

Tuo metu šūvių papliūpos ėmė skardėti dvigubai įnirtingiau, ir tarpais bubsėjo duslūs granatų sprogimai.

– Ak, išderkit juos, – tarė Primitivas, sudėdamas į prakeiksmus visą širdį; jo akys buvo pilnos ašarų, o skruostai trūkčiojo. – Ak Viešpatie ir skaisčiausioji Mergele, sukniskit juos jų pačių mėšle.

– Nurimk, – pasakė Robertas Džordanas. – Netrukus ir tau pačiam reikės kautis. Antai ateina moteriškė.

Pilara lipo pas juos, sunkiai ropšdamasi nuo akmens ant akmens.

Kiekvieną kartą, kai vėjas atnešdavo šūvių spragėjimą, Primitivas vis kartojo: „Išderkit juos. Ak Viešpatie ir šventoji Mergele, sukniskit jų veislę“, o Robertas Džordanas nulipo žemyn padėti Pilarai.

– *Qué tal,* moteriške? – tarė jis, suėmęs už riešų ir keldamas, jai sunkiai ropščiantis per paskutinį akmenį.

– Tavo žiūronai, – tarė ji ir nusinėrė per galvą dirželį. – Vadinas, užklupo Sordą?

– Taip.

– *Pobre,* – užjaučiamai tarė ji. – Vargšas Sordas.

Ji buvo uždususi nuo kopimo ir, stipriai suspaudusi Roberto Džordano ranką, dairėsi aplink.

– Kaip ten jiems?

– Blogai. Labai blogai.

– Jis *jodido?*[1]

– Manau, kad taip.

– *Pobre,* – tarė ji. – Aišku, per arklius?

– Greičiausiai.

– *Pobre,* – tarė Pilara. Paskui: – Rafaelis pripliurpė man pasakų apie kavaleriją. Kas čia buvo?

– Patrulis ir dalis eskadrono.

– Iki kur buvo prijoję?

Robertas Džordanas parodė, kur buvo sustojęs patrulis ir kur paslėptas kulkosvaidis. Iš čia jie matė tik Agustino batą, išlindusį iš po priedangos.

– Čigonas sakė, prijoję taip arti, kad pirmasis arklys vos neužlipęs ant kulkosvaidžio, – tarė Pilara. – Tai veislė! Savo žiūronus tu oloj pamiršai.

– Daiktus sudėjot?

– Viską, ką galim paimti. Kas girdėt apie Pablą?

– Jis išjojo keturiasdešimčia minučių anksčiau už kavaleristus. Jie nusekė jo pėdsakais.

Pilara šyptelėjo. Ji tebelaikė jo ranką ir dabar paleido.

– Jie matys jį kaip savo ausis, – tarė ji. – Bet kaip bus Sordui? Ar mes galim jam kuo nors padėti?

– Niekuo.

– *Pobre,* – tarė ji. – Aš labai mylėjau Sordą. Tu tikrai tikrai manai, kad jis *jodido?*

– Taip. Mačiau daug kavalerijos.

[1] Žuvęs *(isp.).*

– Daugiau, negu buvo čia?

– Nujojo dar visas eskadronas.

– Tu tik pasiklausyk, – tarė Pilara. – *Pobre, pobre Sordo!*

Jie klausėsi šūvių.

– Primitivas norėjo joti tenai, – tarė Robertas Džordanas.

– Bene iš proto išsikraustei? – pasakė Pilara plokščiaveidžiui vyrui. – Kokių tik *locos*[1] čia neprisiveisę!

– Aš noriu jiems pagelbėti.

– *Qué va,* – tarė Pilara. – Didvyris atsirado! Numirsi ir nenujojęs. Čia.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į ją, į stambų rudą veidą plačiais indėniškais skruostais, tamsiomis, toli viena nuo kitos sudubusiomis akimis ir liūdnai besijuokiančia burna su stora viršutine lūpa.

– Valdykis, – tarė ji Primitivui. – Esi ne mažas vaikas. Jau ir bežilstąs.

– Nesišaipyk, – niūriai pasakė Primitivas. – Jeigu žmogus turi bent kiek širdies ir truputį vaizduotės...

– ...jis privalo išmokti valdytis, – užbaigė Pilara. – Nebijok, numirsi ir su mumis. Nėra ko ieškoti mirties su svetimais. O vaizduotės čigonas turi už mus visus. Kad jau rietė apie tą kavaleriją!

– Jeigu pati būtum mačius, nesakytum, kad rietė, – tarė Primitivas. – Labai pavojinga buvo padėtis.

– *Qué va,* – pasakė Pilara. – Prajojo keli kavaleristai, o jūs jau vaizduojatės esą didvyriai. Štai ko sulaukėm, nieko neveikdami.

– Tad gal ir Sordo padėtis nepavojinga? – dabar jau su panieka tarė Primitivas.

Buvo matyti, kaip jis kenčia, kai vėjas atneša šūvių skardą, ir jam norėjosi arba eiti tenai, arba kad Pilara eitų sau ir paliktų jį ramybėje.

[1] Bepročių *(isp.).*

– *Total, qué?* – pasakė Pilara. – Atsitiko – tai atsitiko. Nepamesk savo *cojones* dėl kito nelaimės.

– Kad tave griausmas! – tarė Primitivas. – Yra bobų, kurių kvaišumo ir žiaurumo tiesiog pakelt negalima!

– Užtat šitokios bobos pakelia dvasią vyrams, aprūpintiems menkais prietaisais giminei pratęsti, – pasakė Pilara. – Nieko čia nesimato, aš einu.

Tuo metu Robertas Džordanas aukštai virš galvos išgirdo lėktuvą. Jis pasižiūrėjo į dangų, ir jam pasirodė, jog tai tas pats žvalgybinis lėktuvas, kurį buvo matęs rytą. Dabar jis grįžo nuo fronto pusės ir skrido kalnų link, kur kovėsi Sordas.

– Šit ir maitvanagis, – tarė Pilara. – Ar jie matys, kas ten dedasi?

– Žinoma, – pasakė Robertas Džordanas. – Jeigu neakli.

Jie žiūrėjo, kaip lėktuvas, spindėdamas sidabru saulės spinduliuose, tolygiu greičiu slenka aukštai per dangų. Jis skrido iš kairės, ir jie matė du švytinčius propelerių diskus.

– Gulk! – šūktelėjo Robertas Džordanas.

Lėktuvas, visa jėga staugdamas, skrido virš jų, ir jo šešėlis slinko laukyme. Jis pralėkė ir pasuko į slėnio galą. Jie žiūrėjo, kaip jis vienodu greičiu nutolo ir dingo, o paskui matė, kaip plačiu žemėjančiu lanku sugrįžo ir, porą kartų apsukęs kalnus, dingo Segovijos pusėje.

Robertas Džordanas pažvelgė į Pilarą. Jos kakta buvo išrasojusi. Sukandusi apatinę lūpą, ji palingavo galvą.

– Kas ko, – tarė ji. – Aš – lėktuvų.

– Bene nuo manęs užsikrėtei baime? – pašaipiai tarė Primitivas.

– Ne, – ji uždėjo jam ant peties ranką. – Neužsikrėčiau, nes tu nebijai. Aš tą žinau. Dovanok, kad taip šiurkščiai pasišaipiau iš

tavęs. Visų mūsų ta pati dalia, – paskui Robertui Džordanui: – atsiųsiu valgio ir vyno. Ar tau daugiau nieko nereikia?

– Kol kas ne. Kur kiti?

– Tavo rezervas sveikutėlis žemai, prie arklių, – ji šyptelėjo. – Viskas suslėpta. Viskas parengta kelionei. Marija saugo tavo kuprines.

– Jei lėktuvai kartais užlėktų, neišleisk jos iš olos.

– Klausau, mano pone *Inglés,* – pasakė Pilara. – Tavąjį čigoną (dovanoju jį tau) išsiunčiau grybų – išvirsiu su kiškiena. Dabar daug grybų, o kiškius, man rodos, galim suvalgyt ir šiandien, nors ryt poryt būtų gardesni.

– Man irgi atrodo, kad geriausia suvalgyt šiandien, – pasakė Robertas Džordanas.

Pilara uždėjo savo platų delną jam ant peties, perjuosto automato diržu, paskui pataršė pirštais plaukus.

– Tai bent *Inglés!* – tarė Pilara. – Kai tik išvirs, Marija atneš *puchero.*[1]

Susišaudymas toli kalnuose beveik nutilo, ir dabar buvo girdėti tik paskiri šūviai.

– Kaip manai, ten jau baigta? – paklausė Pilara.

– Ne, – pasakė Robertas Džordanas. – Iš to, ką girdėjom, atrodo, kad tie puolė ir buvo atmušti. Dabar, matyt, užpuolikai bus juos apsupę. Susislėpė už priedangų ir laukia lėktuvų.

Pilara kreipėsi į Primityvą:

– Klausyk. Ar supranti, kad nenorėjau tavęs įžeisti?

– *Ya lo sé,*[2] – pasakė Primityvas. – Esu ne tiek iš tavęs girdėjęs. Bjaurus tavo liežuvis. Užtat prikąsk jį, moteriške. Sordas man buvo geras draugas.

[1] *Puchero* – mėsos patiekalas su daržovėmis *(isp.).*
[2] Žinau *(isp.).*

– O man gal ne? – paklausė jį Pilara. – Klausyk, plokščiaveidi. Kare neišsakysi to, ką jauti. Užtenka mums bėdų ir be Sordo.

Primitivas tebebuvo rūškanas.

– Reiktų tau kokių vaistų, – pasakė jam Pilara. – Na, einu virti.

– Ar atnešei to *requeté* dokumentus? – paklausė ją Robertas Džordanas.

– Tai kvailė! – atsakė ji. – Užmiršau! Paduosiu Marijai, atneš.

Dvidešimt šeštas skyrius

Lėktuvų nebuvo iki trečios valandos. Sniegas ištirpo dar prieš vidurdienį, ir akmenys įšilo nuo saulės. Dangus buvo giedras, ir Robertas Džordanas sėdėjo tarp akmenų nusivilkęs marškinius, degindamasis saulėje nugarą, ir skaitė laiškus, rastus nušautojo raitelio kišenėse. Protarpiais jis liaudavosi skaitęs ir pasižiūrėdavo į miško liniją anapus slėnio, į tolimus kalnus, ir vėl grįždavo prie laiškų. Daugiau kavalerijos nepasirodė. Kartkarčiais pasigirsdavo šūvių El Sordo stovyklos pusėje. Bet jie buvo reti.

Iš karinių dokumentų jis sužinojo, kad vaikinas navaras, iš Tafalijos miesto, dvidešimt vienerių metų, viengungis, kalvio sūnus. Jis priklausė N kavalerijos pulkui, tai nustebino Robertą Džordaną, nes jis manė, jog tas pulkas yra šalies šiaurėje. Vaikinas buvo karlistas ir karo pradžioje mūšiuose prie Irūno buvo sužeistas.

Tikriausiai būsiu matęs jį bėgant gatvėmis priešais bulius per feriją Pamplonoje, pagalvojo Robertas Džordanas. Kare visada žudai ne tuos, kuriuos norėtum nužudyti, tarė jis sau. Beveik visada, pasitaisė ir ėmė skaityti laiškus.

Pirmieji jo perskaityti laiškai buvo parašyti labai kruopščiu braižu ir labai sausu tonu, ir daugiausia apie vietinius įvykius. Jie buvo nuo sesers, ir Robertas Džordanas sužinojo, kad Tafalijoje viskas po senovei, kad tėvas sveikas ir motina jaučiasi kaip visada, tik truputį skundžiasi nugara, kad ji tikisi, jog jis esąs sveikas ir jam negresia dideli pavojai, ir džiaugiasi, kad jis kovojąs su raudonaisiais, vaduodamas Ispaniją iš marksistinių ordų jungo. Paskui buvo išvardyti vaikinai iš Tafalijos, nukauti arba sunkiai sužeisti po jos paskutinio laiško. Nukautų ji paminėjo dešimtį. Tokiam miestukui kaip Tafalija tai gana daug, pagalvojo Robertas Džordanas.

Laiške buvo daug dievobaimingų žodžių, ji rašė, jog meldžiasi šventajam Antanui, palaimintajai Pilaro Mergelei ir kitoms Mergelėms, kad saugotų jį, ir prašė nepamiršti, kad jį taip pat sauganti švenčiausioji Jėzaus širdis, kurią, kaip ji tikisi, jis visą laiką nešiojąsis prie širdies, nes begalinę daugybę kartų – buvo pabraukta – patvirtinta, jog ji turi galią sulaikyti kulkas. Amžinai jį mylinti sesuo Konča.

Laiško pakraščiai buvo truputį sutepti, ir Robertas Džordanas rūpestingai įdėjo jį tarp karinių dokumentų ir atskleidė laišką, parašytą ne tokiu pedantišku braižu. Jis buvo nuo vaikino *novia,* sužadėtinės; laiškas ramus, banalus, tačiau liudijantis apie isterišką susirūpinimą jo likimu. Robertas Džordanas perskaitė jį ir įsikišo visus laiškus drauge su dokumentais į užpakalinę kelnių kišenę. Kitų laiškų nebenorėjo skaityti.

Regis, vieną gerą darbą šiandien jau padariau, tarė jis sau. Taip, padariau, pakartojo dar sykį.

– Ką tu ten skaitai? – paklausė jį Primitivas.

– Čia to *requeté,* kur šįryt nušovėm, laiškai ir dokumentai. Nori pasižiūrėti?

– Aš nemoku skaityti, – atsakė Primitivas. – Kas nors įdomaus?

– Ne, – pasakė Robertas Džordanas. – Visi laiškai asmeniški.

– Kokios naujienos jo tėviškėje, nėra parašyta?

– Naujienos, atrodo, neblogos, – atsakė Robertas Džordamas. – Iš jo miesto daug nukautų.

Jis pažvelgė žemyn, į kulkosvaidį, kurio priedangą, sniegui ištirpus, prireikė truputį pakeisti ir pataisyti. Iš šalies atrodė ganėtinai natūraliai. Jis ėmė žvalgytis į tolumą.

– Iš kokio jis miesto? – paklausė Primitivas.

– Iš Tafalijos, – atsakė jam Robertas Džordanas.

Gerai, tarė jis sau, aš gailiuosi. Tik ar nuo to kam lengviau?

Niekam ne lengviau, atsakė sau.

Na ir gerai, ir liaukis, tarė jis sau.

Gerai, lioviausi.

Bet ne taip lengva liautis. Kiek esi jų nukovęs? – paklausė jis savęs. Nežinau. Ar manai, jog turi teisę žudyti? Ne. Bet esu priverstas. Kiek iš tų, kuriuos nužudei, buvo tikrų fašistų? Labai nedaug. Tačiau visi jie yra priešai, prieš kurių jėgą pastatom savo jėgą. Bet navarai tau patinka labiau negu kiti ispanai. Taip. O tu juos žudai. Taip. Jei netiki, nueik prie stovyklos ir pasižiūrėk. Negi nežinai, kad žudymas – blogis? Žinau. Ir vis tiek žudai? Taip. Ir tu vis dar tebesi absoliučiai įsitikinęs, kad tavo kova teisinga? Taip.

Mano kova teisinga, pasakė jis sau, ne drąsindamas save, bet išdidžiai. Aš ginu liaudį ir jos teisę valdyti savo šalį taip, kaip ji nori. Tačiau pateisinti žudymo negalima, tarė jis sau. Žudyti reikia, jei tai būtina, tačiau pateisinti žudymo nevalia. Jei pateisini žudymą, tada viskas neteisinga.

Bet kaip manai, kiek esi nužudęs? Nežinau, nenoriu prisiminti. Bet juk žinai? Taip. Kiek? Tiksliai niekas nepasakys. Sprogdin-

damas traukinius, užmuši daug. Labai daug. Bet tiksliai niekas nežino. O kiek tu žinai tiksliai? Daugiau kaip dvidešimt. O keli iš jų buvo tikri fašistai? Esu tikras dėl dviejų. Juos aš turėjau nušauti, kai paėmėm į nelaisvę Useroje. Ir tau nebuvo atgrasu? Nebuvo. O malonu? Nebuvo malonu. Nutariau daugiau to nedaryti. Vengiau to. Vengiau žudyti beginklius.

Klausyk, tarė jis sau pačiam. Liaukis apie tai galvojęs. Tai smarkiai kenkia tau ir tavo darbui. Paskui tasai „pats" atsakė: tai tu klausyk. Nes tu vykdai labai svarbią užduotį ir privalai visą laiką turėti tai galvoje. Aš privalau žiūrėti, kad tu viską teisingai suprastum. Nes jeigu nesi visiškai įsitikinęs, kad veiki teisingai, neturi teisės daryti to, ką darai, nes tai nusikaltimas, nes niekas neturi teisės atimti kitam žmogui gyvybės, išskyrus vieną išimtį: jei tai daroma tam, kad būtų užkirstas kelias dar didesniam blogiui, galinčiam ištikti kitus žmones. Todėl suprask viską teisingai ir neapgaudinėk savęs paties.

Bet aš neketinu skaičiuoti, kiek nužudžiau, lyg tai būtų kokie trofėjai, nei daryti tokių šlykštybių, kaip įraižos šautuvo apsode, pasakė jis sau pačiam. Aš turiu teisę neskaičiuoti nukautųjų ir turiu teisę pamiršti juos.

Ne, atsakė pats, tu neturi teisės nieko pamiršti. Tu neturi teisės prieš nieką užmerkti akių ir neturi jokios teisės ko nors pamiršti ar pagražinti, ar iškreipti.

Nutilk, tarė jis sau pačiam. Velniams tau ta pompastika.

Arba apgaudinėti save, toliau kalbėjo pats.

Gerai, tarė sau pačiam. Ačiū už patarimą, o dabar pasakyk, ar man galima mylėti Mariją?

Taip, atsakė pats.

Net ir tuo atveju, jeigu grynai materialistinėje visuomenės sampratoje meilei nėra vietos?

O nuo kada tavo tokia samprata? – paklausė pats. Niekada ji tokia nebuvo. Ir niekados nebus. Tu nesi tikras marksistas ir tu tai žinai. Tu tiki Laisve, Lygybe ir Brolybe. Tu tiki Gyvenimu, Laisve ir Laimės Siekimu. Nedumk sau akių dialektika. Ji kam nori, bet ne tau. Žinok apie ją tiek, kad neatrodytum pienburnis. Tu nuo daug ko laikinai atsisakei, kad būtų laimėtas karas. Jei mes jį pralaimėsime, visa tai nueis perniek.

Užtat paskui galėsi atmesti tai, kuo netiki. Tu netiki daug kuo ir daug kuo tiki.

Ir dar. Neįsikalbėk ko nereikia apie meilę. Dalykas paprastas – daugeliui žmonių visai nelemta to patirti. Tu nebuvai to iki tol patyręs, bet dabar sulaukei. Tai, kas yra tarp judviejų su Marija, – nesvarbu, ar tai truks tik šiandien ir dalį rytdienos, ar visą ilgą amžių, – tai didžiausias dalykas gyvenime. Visados bus žmonių, kurie sakys, jog to nėra, nes jiems nelemta to patirti. Bet aš sakau tau, jog tai tiesa, ir tu to sulaukei, ir esi laimingas, net jei rytoj mirtum.

Pakaks apie mirtį, tarė jis sau. Mes taip nekalbam. Taip kalba mūsų draugai anarchistai. Ištikus tikrai bėdai, jie pasišovę ką nors padegti ir mirti. Labai keista galvosena. Labai keista. Ką gi, ši diena, drauguži, taip ir praeis, tarė jis sau. Jau greitai trečia valanda, ir netrukus atneš valgyti. Pas Sordą tebesigirdi šūviai, vadinasi, jį apsupo ir tikriausiai laukia pastiprinimo. Nors jiems irgi reikia baigti iki temstant.

Įdomu, kas ten dedasi pas Sordą. Tas pats, ko ir mums anksčiau ar vėliau reikia tikėtis. Įsivaizduoju – ne itin smagu ten, pas Sordą. Gražiai mes įklampinom jį su tais arkliais. Kaip tai būtų ispaniškai? *Un callejón sin salida.* Aklavietė. Man rodos, aš pajėgčiau. Ėmei ir padarei, ir po visko. Juk ar ne prabanga būtų kautis tokiame kare, kur, patekąs į apsupimą, galėtum pasiduoti?

Estamos copados! Mes apsupti! Tai didžiausios panikos šūkis šiame kare. Paskui tave sušaudo; ir džiaukis, jei tik sušaudo. Sordas toks laimingas nebus. Ir nė mes, kai ateis mūsų eilė.

Buvo trečia valanda. Ir tada jis išgirdo tolimą dūzgimą ir, pakėlęs galvą, išvydo lėktuvus.

Dvidešimt septintas skyrius

El Sordas stojo į mūšį ant kalvos. Jam nepatiko ši kalva, pamatęs ją, pagalvojo, kad ji panaši į votį. Tačiau kitos išeities nebuvo, ir jis nužiūrėjo šitą kalvą iš labai toli ir leidosi šuoliais prie jos – kulkosvaidis slėgė nugarą, arklys šniokštė, jo šonai pūtavo jam tarp kojų, maišas su granatomis suposi ant vieno šono, maišas su kulkosvaidžio diskais daužėsi į antrą, o Choakinas ir Ignasijas stabčiojo ir šaudė, stabčiojo ir šaudė, kad jis per tą laiką spėtų pastatyti kulkosvaidį.

Ten dar tebebuvo sniego, jis juos pražudė, ir, kai kulka pataikė į arklį ir tasai krioguodamas lėtais, mėšlungiškais žingsniais bandė kopti į kalvą, taškydamas sniegą skaisčia pulsuojančia čiurkšle, Sordas persimetė pavadį per petį ir ėmė tempti jį už apynasrio. Kulkos skimbčiojo į akmenis, o jis su dviem sunkiais maišais ant pečių kaip išgalėdamas greičiau ropštėsi aukštyn, paskui, suėmęs arkliui už karčių, nušovė jį greitai, gailestingai ir apdairiai kaip tik toje vietoje, kur labiausiai reikėjo, ir arklys, ištiesęs į priekį galvą, pargriuvo, užpildydamas ertmę tarp dviejų akmenų. Jis pastatė kulkosvaidį virš arklio nugaros ir iššaudė du diskus; kulkosvaidis tarškė, tuščios tūtelės krito į sniegą, sklido svylančių plaukų kvapas nuo odos, kur buvo atremtas įkaitęs

vamzdis, ir jis šaudė į tuos, kurie lipo į kalvą, versdamas sklaidytis ir ieškoti priedangos, ir visą laiką juto nugaroje šaltą drebulį, nes nežinojo, kas dedasi už jo. Kai paskutinis iš jo penkių vyrų pasiekė kalvos viršūnę, drebulys praėjo, ir jis liovėsi šaudęs, nes reikėjo taupyti diskus.

Dar du negyvi arkliai gulėjo pakalnėje ir trys ant kalvos. Naktį jiems pavyko pavogti tik tris arklius, ir vienas pabėgo, kai rytą, prasidėjus susišaudymui, kažkas aptvare mėgino nepabalnojęs ant jo užsėsti.

Iš penkių vyrų, pasiekusių kalvos viršūnę, trys buvo sužeisti. Sordas buvo sužeistas į blauzdą ir dviejose vietose į kairę ranką. Jį kamavo troškulys, žaizdos užkrešėjo, ir vieną žaizdą kairėje rankoje labai skaudėjo. Be to, jam smarkiai skėlė galvą, ir, gulėdamas ir laukdamas atskrendant lėktuvų, jis mintyse pajuokavo: *„Hay qué tomar la muerte como si fuera aspirina"*, atseit: „Mirtį nuryk kaip aspirino tabletę." Bet garsiai neištarė. Šyptelėjo kažkur viduje pro galvos skausmą ir šleikštulį, kurį jautė, judindamas ranką, ir apžvelgė savo būrio likučius.

Penki vyrai buvo išsidėstę lyg penkiakampės žvaigždės viršūnės. Keliais ir rankomis rausdami žemę, jie iš žemių ir akmenų pasidarė priešais save gūbrius aukštumo sulig galva ir pečiais. Paskui, slėpdamiesi už šios priedangos, akmenimis ir žemėmis ėmė jungti atskirus gūbrius. Aštuoniolikmetis Choakinas turėjo plieninį šalmą, kuriuo kasė žemę ir padavinėjo kitiems.

Tą šalmą jis parsinešė nuo traukinio. Šalme buvo kulkos skylė, ir visi jį erzino, kam jį ėmęs. Tačiau jis plaktuku išlygino švarplėtus skylės kraštus ir įkalė medinį kaištį, o paskui jį nupjovė ir viduje nulygino sulig metalo paviršiumi. Prasidėjus susišaudymui, jis taip smagiai užsivožė šalmą ant galvos, kad ji suskambėjo lyg nuo smūgio keptuve, ir tada, kai jo arklys krito, kai cvaksint,

čerkšint, zvimbiant kulkoms, be kvapo, nejausdamas kojų, išdžiūvusia gerkle, baigė bėgti į kalvos viršūnę, – atrodė, jog šalmas neapsakomai slegia ir geležiniu lanku veržia plyštančią kaktą. Bet nenumetė jo. Dabar jis desperatiškai, atkakliai tarsi robotas kasė juo žemę. Jis dar nebuvo sužeistas.

– Vienąkart pravertė ir tas, – kimiu gomuriniu balsu tarė jam Sordas.

– *Resistir y fortificar es vencer,* – atsakė Choakinas, vos krutindamas lūpas, sukepusias daugiau nuo baimės, negu nuo troškulio, paprastai varginančio per mūšį. Tai buvo vienas komunistų partijos šūkių, reiškiantis: „Priešinkis ir įsitvirtink – ir laimėsi“.

Sordas nusigręžė ir pažvelgė pakalnėn, kur, pasislėpęs už akmens, šaudė vienas kavaleristas. Jis labai mylėjo Choakiną, bet šūkiai šiuo metu jam nerūpėjo.

– Ką tu pasakei?

Vienas vyrų atsisuko nuo savo pylimo. Jis gulėjo prisiplojęs veidu prie žemės ir, nepakeldamas nuo žemės smakro, atsargiai statė ant sienelės akmenį.

Choakinas, nė akimirkos nesiliaudamas rausęs, sprangiu berniokišku balsu pakartojo šūkį.

– Koks paskutinis žodis? – paklausė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

– *Vencer,* – atsakė vaikinas. – Laimėsi.

– *Mierda,*[1] – pasakė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

– Mums tinka ir dar vienas, – tarė Choakinas ir išklojo šūkį, tarsi išėmęs jį lyg talismaną. – Pasionarija sako: verčiau stačiomis mirti, negu klūpomis gyventi.

[1] Šūdas *(isp.).*

– Irgi *mierda,* – pasakė tas vyras, o kitas per petį pridėjo:

– Mes ne klūpom, o gulim pasliki.

– Ei tu, komuniste! Ar žinai, kad tavo Pasionarijos sūnus, toks kaip tu, nuo pat sąjūdžio pradžios gyvena Rusijoj?

– Melas, – atsakė Choakinas.

– *Qué va,* melas! – atsiliepė tasai. – Man taip sakė tas sprogdintojas keista pavarde. Jis irgi iš tavo partijos. Kam jam meluoti?

– Melas, – pasakė Choakinas. – Ji ne tokia, kad savo sūnų slėptų nuo karo Rusijoj.

– Norėčiau būti Rusijoj, – tarė kitas Sordo vyrų. – Ar neišsiųstų tavo Pasionarija dabar manęs į Rusiją, komuniste?

– Jeigu tu taip tiki savo Pasionarija, paprašyk ją, tegu nukelia mus nuo šitos kalvos, – pasakė trečias vyras sutvarstyta šlaunimi.

– Fašistai nukels, – drėbė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

– Nekalbėk taip, – tarė jam Choakinas.

– Nusivalyk snarglį ir paduok man su savo skriblium žemių, – liepė vyras, įbedęs smakrą į žemę. – Nė vienas iš mūsų nepamatysim šįvakar saulės laidos.

El Sordas galvojo: šita kalva panaši į votį. Arba į jaunos mergaitės krūtį be spenelio. Arba į ugnikalnio viršūnę. Tu nesi matęs ugnikalnio, pagalvojo jis. Ir jau nebepamatysi. O ši kalva kaip votis. Palik ugnikalnius ramybėj. Vėlu apie juos galvoti.

Jis labai atsargiai pažvelgė virš negyvo arklio gogos, ir pakalnėj už akmens staiga sutarškė automatas, ir jis išgirdo, kaip į arklį dusliai susmigo kulkos. Pašliaužė į šoną ir pasižiūrėjo pro spragą tarp arklio pasturgalio ir akmens. Čia pat ant šlaito gulėjo trys nukautieji, jie krito, kai fašistai, dengiami kulkosvaidžių ir automatų ugnies, buvo beužimą viršūnę, bet Sordas su draugais atmušė puolimą, mėtydami ir ridendami žemyn granatas. Nukau-

tųjų buvo ir daugiau, bet jie gulėjo kitoje kalvos pusėje, kurios jis negalėjo matyti. Čia nebuvo pridengto ploto, kuriuo puolantieji galėtų pasiekti viršūnę, ir Sordas žinojo, kad tol, kol jis turės pakankamai šovinių ir granatų ir ne mažiau kaip keturis vyrus, jie nenukrapštys jo nuo kalvos, nebent jei atsivežtų minosvaidį. Jis nežinojo, ar jie pasiuntė ką nors į La Granchą minosvaidžio. Gal ir nepasiuntė, nes juk netrukus atskris lėktuvai. Jau praėjo keturios valandos, kai praskrido žvalgybinis lėktuvas.

Ši kalva iš tiesų panaši į votį, galvojo El Sordas, o mes patys – pūliai. Bet mes daug jų nukovėm, dėl to, kad jie sukvailiojo. Kaip jiems šovė į galvą, kad šitaip mus paims? Jie turi tokius modernius ginklus, kad iš per didelio pasitikėjimo savimi visai apsvaigo. Metęs granatą, toji šokčiodama nuriedėjo pasitikti fašistų, bėgančių į kalvą, jis užmušė jauną karininką, vadovaujantį puolimui. Geltoname plykstelėjime ir pilkame dūmų kamuolyje pamatė, kaip karininkas pargriuvo ir liko gulėti nelyginant sunkus iširęs senų skarmalų ryšulys, žymįs vietą, iki kur jie buvo prasiveržę. Sordas pasižiūrėjo į jo lavoną, o paskui žemiau, į kitus.

Jie narsūs, bet kvaili, galvojo jis. Tačiau jiems pakako proto nebepulti mūsų, o palaukti lėktuvų. Arba, žinoma, minosvaidžio. Minosvaidis būtų nieko. Minosvaidis – pažįstamas daiktas, ir aišku, kad jie žūtų tuoj pat, kai tik jį atgabentų, tačiau, galvodamas apie lėktuvus, jis jautėsi toks nuogas čia, ant kalvos, tartum išvilktas ne tik iš drabužių, bet ir iš odos. Neįmanoma būti nuogesniam, pagalvojo jis. Nuluptas kiškis, palyginti su manim, – kailiniuotas kaip lokys. Bet kam jiems dar lėktuvų? Lengvai galėtų pribaigti mus su minosvaidžiu. Mat jie didžiuojasi savo lėktuvais ir tikriausiai lauks jų. Lygiai kaip didžiavosi savo automatais ir padarė tokią kvailystę. Bet nėra abejonės, kad jie pasiuntė ir minosvaidžio.

Vienas vyrų iššovė. Paskui sutarškino spyną ir vėl skubiai iššovė.

– Taupyk šovinius, – tarė Sordas.

– Vienas kekšės išpera mėgino perbėgt už to akmens, – žmogus parodė pirštu.

– Pataikei? – paklausė Sordas, sunkiai pasukęs galvą.

– Ne, – atsakė vyras. – Spėjo, kekšėnas, atšokt.

– Jau kas kekšių kekšė – tai Pilara, – tarė vyras, įbedęs smakrą į žemę. – Toji kekšė žino, kad mes čia laukiam paskutiniosios.

– Ji nieko nepadarytų, – atsiliepė Sordas. Kalbantysis gulėjo sveikosios ausies pusėje, ir jis išgirdo jo žodžius, nepasukęs galvos. – Ką ji galėtų padaryt?

– Užpultų tuos gyvates iš užpakalio.

– *Qué va,* – pasakė Sordas. – Jie apgulę visą kalvą. Kaip ji juos užpultų? Jų bent pusantro šimto. Dabar gal dar daugiau.

– Jeigu išsilaikytume iki sutemstant, – tarė Choakinas.

– Jeigu Kalėdos ateitų per Velykas, – pasakė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

– Jeigu tavo teta turėtų *cojones,* ji būtų tavo dėdė, – pridūrė kitas. – Pasišauk savo Pasionariją. Tik ji viena gali mums padėt.

– Aš netikiu, ką jūs sakėt apie jos sūnų, – tarė Choakinas. – O jeigu jis ir yra tenai, tai mokosi lakūnu ar panašiai.

– Sėdi saugiai paslėptas, – pasakė jam vyras.

– Studijuoja dialektiką. Tavo Pasionarija irgi ten buvo. Ir Listeris, ir Modestas, ir kiti. Tas, kur keista pavarde, man sakė.

– Ir tegu važiuoja ir mokosi, o paskui grįš mums padėti, – tarė Choakinas.

– Tegu jie dabar mums padeda, – užvežė kitas vyras. Jis iššovė ir tarė: – Me *cago en tal.* Vėl nepataikiau.

– Pataupyk šovinius ir nešnekėk tiek daug, nes ištrokši, – pasakė Sordas. – Vandens čia nėra.

– Imk, – tarė vyras ir, pasivertęs ant šono, per galvą nusiėmė vynmaišį ir padavė Sordui. – Praskalauk gerklę, seni. Nuo žaizdų tikriausiai smarkiai troškina.

– Duok visiems, – pasakė Sordas.

– Tada aš pirmas gurkštelsiu, – nutarė vynmaišio savininkas ir paleido sau į gerklę ilgą čiurkšlę, paskui padavė vynmaišį kaimynui.

– Sordai, kaip manai, kada atskris lėktuvai? – paklausė vyras, įbedęs smakrą į žemę.

– Atskris, nebijok, – atsakė Sordas. – Jau kadai turėjo būt čia.

– Kaip sakai, ar tie kekšių išperos dar puls?

– Tik jeigu lėktuvai neatskristų.

Jam atrodė, jog nėra reikalo kalbėti apie minosvaidį. Kai atveš, patys pamatys.

– Sprendžiant iš to, ką matėm vakar, lėktuvų jie turi – apsaugok, Viešpatie!

– Per daug, – pasakė Sordas.

Jam smarkiai skėlė galvą, o ranka buvo pastirusi ir pajudinta nepakenčiamai skaudėjo. Sveikąja ranka pakėlęs vynmaišį, jis matė skaistų, aukštą, mėlyną pavasario dangų. Jam buvo penkiasdešimt dveji metai, ir jis gerai žinojo, kad mato dangų paskutinį kartą.

Jis visai nebijojo mirti, tačiau buvo apmaudu, kad pakliuvo į spąstus ant šios kalvos, kuri tik tam ir tinka, kad ant jos gautum galą. Jeigu būtume prasiveržę, galvojo jis. Jeigu būtume nuvilioję juos į slėnį arba prasiveržę kitapus kelio, viskas būtų gerai. Tik ne šita votis. Ką gi, reikia kuo geriau ja pasinaudoti, ir kol kas naudojomės neblogai.

Jeigu jis būtų žinojęs, kiek per visus amžius kalvos priglaudė kritusiųjų, tai tas nė kiek nebūtų jo nuraminę, nes tokiais

momentais žmonėms neįdomu, kas panašiomis aplinkybėmis yra nutikę kitiems, lygiai kaip našlei, vakar netekusiai vyro, ne lengviau nuo minties, kad ir kitų mylimi vyrai mirė. Ar bijai mirties, ar ne, apsiprasti su ja sunku. Sordas apsiprato, tačiau nuo to jam nepalengvėjo, nors jis buvo penkiasdešimt dvejų metų, sužeistas ir apsuptas ant kalvos.

Mintyse jis juokavo, tačiau žiūrėjo į dangų ir į tolimus kalnus, gėrė vyną ir nenorėjo mirti. Jei reikia mirti, galvojo jis, o mirti tikrai reikės, – ką gi, mirsiu. Bet nenoriu.

Mirtis jam buvo tuščias žodis, ir jis nei įsivaizdavo jos, nei bijojo. Užtat gyvenimas – tai javų laukas kalvos atšlaitėje, banguojąs vėjuje. Gyvenimas – tai vanagas, sklendžiąs dangumi. Gyvenimas – tai molinis ąsotis vandens po kūlės, kai stulpu stovi dulkės ir vėjas pusto pelus. Gyvenimas – arklys tarp kojų ir karabinas skersai balną, ir kalva, slėnis, upokšnis, apaugęs medžiais, ir tolumoje dunksantys kalnai.

Sordas grąžino vynmaišį ir dėkodamas linktelėjo galva. Pasilenkė ir paglostė negyvam arkliui petį, kur kulkosvaidžio vamzdis buvo pradeginęs odą. Vis dar užuodė susvilusių plaukų kvapą. Prisiminė, kaip sustabdė čia drebantį arklį, kaip švilpė ir tarškėjo kulkos, lyte lyjančios iš visų pusių, ir kaip iššovė arkliui tiesiai į kaktos vidurį. Paskui, arkliui pargriuvus, parpuolė už šiltos, šlapios jo nugaros, skubėdamas statyti kulkosvaidį, nes anie jau bėgo į kalvą.

– *Eras mucho caballo,* – tarė jis, atseit: „Bingtas buvai arklys“.

Dabar El Sordas gulėjo ant sveikojo šono ir žiūrėjo į dangų. Jis gulėjo ant tuščių šovinių tūtelių krūvos, tačiau jo galvą užstojo akmuo, o kūną – negyvas arklys. Žaizdos sukepė ir labai skaudėjo, ir iš nuovargio jis negalėjo pajudėti.

– Kas tau, seni? – paklausė vyras, gulįs greta.

– Nieko. Ilsiuos.

– Miegok, – pasakė kitas. – Atskridę pabudins.

Tuo metu iš pakalnės kažkas šūktelėjo.

– Ei, banditai! – pasigirdo balsas už akmens, kur stovėjo pats arčiausias kulkosvaidis. – Pasiduokit, kol lėktuvai neištaškė į gabalus.

– Ką jis sako? – paklausė Sordas.

Choakinas pakartojo. Sordas pašliaužė į šoną, kilstelėjo ir atsigulė prie kulkosvaidžio.

– Galbūt lėktuvai neatskris, – pasakė jis. – Neatsiliepkit ir nešaudykit. Gal susigundys pulti.

– Gal juos pakeikti, a? – paklausė vyras, kuris Choakinui sakė, jog La Pasionarijos sūnus Rusijoje.

– Nereikia, – pasakė Sordas. – Duok man savo pistoletą. Kas turit didelį pistoletą?

– Aš.

– Duok man.

Atsiklaupęs jis paėmė didelį 9 mm kalibro „Starą“ ir iššovė į žemę prie negyvo arklio, palaukė, paskui iššovė nevienodais tarpais dar keturis kartus. Tada suskaičiavo iki šešiasdešimties ir paskutinį šūvį paleido į negyvą arklį. Jis šyptelėjo ir atidavė pistoletą.

– Užtaisyk, – sušnibždėjo jis. – Visi tylėkit ir niekas nešaudykit.

– *Bandidos!* – pasigirdo balsas už akmenų.

Ant kalvos visi tylėjo.

– *Bandidos!* Pasiduokit, kol neištaškėm jūsų į gabalus.

– Kimba, – linksmai sušnibždėjo Sordas.

Jam bežiūrint, iš už akmens išlindo vyro galva. Nuo kalvos niekas nešovė, ir galva vėl pradingo. Sordas žiūrėjo ir laukė, tačiau buvo tylu ramu. Jis pasuko galvą ir pažvelgė į kitus, šie

stebėjo kiekvienas savo šlaito šonus. Jam pasižiūrėjus, visi papurtė galvas.

– Niekas nejudėkit, – sušnibždėjo jis.

– Kekšėnai! – vėl pasigirdo balsas už akmenų. – Kuiliai raudonieji! Motinų prievartautojai! Išgamos!

Sordas šyptelėjo. Atsukęs sveikąją ausį, jis girdėjo keikiančiojo balsą. Tai kur kas geriau už aspiriną, pagalvojo jis. Kiek jų užkibs? Nejau jie bus tokie kvaili?

Balsas nutilo, ir tris minutes jie nieko negirdėjo ir nematė nieko judant. Paskui snaiperis, slėpęsis už akmens už šimto metrų, išlindo ir iššovė. Kulka pataikė į akmenį ir atsimušusi šaižiai nuspengė šalin. Paskui Sordas pamatė, kaip vyras, susirietęs dvilinkas, išbėgo iš akmenų priedangos, kur stovėjo kulkosvaidis, ir per atvirą plotą perbėgo prie akmens, už kurio slėpėsi snaiperis. Jis smukte smuko už akmens.

Sordas apsižvalgė. Vyrai ženklais parodė, jog kituose šonuose niekas nejuda. El Sordas patenkintas šyptelėjo ir palingavo galva. Šitai dešimt kartų geriau už aspiriną, pagalvojo jis ir vėl ėmė laukti, jausdamas džiaugsmą, pažįstamą tik medžiotojui.

Žemai pakalnėje vyras, perbėgęs iš vienos slėptuvės į kitą, šnekėjosi su snaiperiu.

– Tu tiki?

– Nežinau, – atsakė snaiperis.

– Visai logiška, – tarė vyras, jis buvo karininkas ir vadovavo tam daliniui. – Jie apsupti. Jiems nėra ko daugiau laukti kaip tik mirties.

Snaiperis neatsakė.

– Ką galvoji? – paklausė karininkas.

– Nieko, – atsakė snaiperis.

– Nematei, po šūvių niekas nejudėjo?

– Ničniekas.

Karininkas pasižiūrėjo į laikrodėlį. Buvo be dešimties minučių trečia.

– Lėktuvai turėjo atskrist dar prieš valandą, – tarė jis.

Tuo metu už akmens įšoko dar vienas karininkas. Snaiperis pasitraukė, padarydamas jam vietos.

– O tu, Pakai? – tarė pirmasis karininkas. – Kaip tau atrodo?

Antrasis karininkas šnopavo: jis priduso, bėgdamas šlaitu nuo kulkosvaidžio priedangos.

– Man rodos, čia spąstai, – pasakė jis.

– O jeigu ne? Apsijuoksim laukdami čia, apsupę lavonus.

– Mes jau ir šiaip daugiau, negu apsijuokėm, – pasakė antrasis karininkas. – Pasižiūrėk į šlaitą.

Jis pažvelgė į šlaitą, iki pat viršaus nusėtą lavonais. Iš tos vietos, kur jis gulėjo, ant kalvos buvo matyti paskiri akmenys, Sordo arklio pilvas, išsikišusios į priekį kojos, pasagos ir šviežia žemė, surausta apsikasant.

– O kaip minosvaidžiai? – paklausė antrasis karininkas.

– Po valandos bus. Gal dar greičiau.

– Palaukim minosvaidžių. Kvailysčių ir be to prikrėsta.

– *Bandidos!* – staiga sušuko pirmasis karininkas, atsistojęs ir iškišęs galvą virš akmens; stačiam kalvos viršūnė atrodė daug arčiau. – Kuiliai raudonieji! Bailiūgos!

Antrasis karininkas žvilgtelėjo į snaiperį ir papurtė galvą. Snaiperis žiūrėjo į šoną, tačiau suspaudė lūpas.

Pirmasis karininkas stovėjo, iškišęs galvą virš akmens, laikydamas ranką ant pistoleto rankenos. Jis plūdo ir tyčiojosi iš kalvos viršūnės. Buvo tylu ramu. Tada jis išlindo iš už akmens ir atsistojęs žiūrėjo į kalvą.

– Šaudykit, bailiai, jeigu esat gyvi! – šaukė jis. – Šaudykit mane, nebijantį jokio raudonojo, išlindusio iš paskutinės kekšės pilvo.

Pastarąjį sakinį buvo gana sunku ištarti, ir karininko veidas tirštai išraudo.

Antrasis karininkas – liesas, įdegęs vyriškis romiomis akimis, plačiomis plonomis lūpomis, įdubusiais šeriuotais skruostais – vėl papurtė galvą. Šito šūkalojančio karininko įsakymu ir vyko pirmasis puolimas. Jaunas leitenantas, gulintis negyvas šlaite, buvo geriausias draugas šio antrojo leitenanto, pavarde Pakas Berendas, besiklausančio, kaip šūkaloja sikarščiavęs kapitonas.

– Čia tie patys šunsnukiai, kurie sušaudė mano seserį ir motiną, – tarė kapitonas.

Jo buvo raudonas veidas ir šviesūs angliški ūsiukai, o akys su kažkokia yda. Jos buvo šviesiai mėlynos, ir blakstienos taip pat šviesios. Pasižiūrėjus į jo akis, atrodė, kad jis negali sukoncentruoti žvilgsnio į vieną tašką.

– Raudonieji! – šūktelėjo jis. – Bailiai! – ir vėl ėmė keikti.

Dabar jis stovėjo visiškai atviroje vietoje ir, atidžiai nusitaikęs, iššovė iš pistoleto į vienintelį taikinį kalvos viršūnėje – negyvą Sordo arklį. Kulka pakėlė dulkių debesėlį penkiolika metrų žemiau arklio. Kapitonas iššovė dar kartą. Kulka atsimušė į akmenį ir nuzvimbė šalin.

Kapitonas stovėjo ir žiūrėjo į kalvos viršų. Leitenantas Berendas žiūrėjo į kito leitenanto kūną, gulintį netoli viršūnės. Snaiperis žiūrėjo sau po kojų. Paskui jis pažvelgė į kapitoną.

– Viršuj visi gatavi, – tarė kapitonas. – Tu, – tarė jis snaiperiui, – lipk ir pažiūrėk.

Snaiperis nuleido galvą. Jis nieko neatsakė.

– Negirdi, ką sakau? – šūktelėjo kapitonas.

– Girdžiu, tamsta kapitone, – atsakė snaiperis, nežiūrėdamas į jį.

– Tai stokis ir eik, – kapitonas vis dar laikė pistoletą rankoje. – Girdi?

– Taip, tamsta kapitone.

– O kodėl neini?

– Nenoriu, tamsta kapitone.

– *Nenori?* – kapitonas įrėmė jam į juosmenį pistoletą. – Tu *nenori?*

– Bijau, tamsta kapitone, – oriai atsakė kareivis.

Leitenantas Berendas, žiūrėdamas į kapitono veidą ir keistas akis, pagalvojo, kad jisai dabar nušaus kareivį.

– Kapitone Mora, – tarė jis.

– Taip, leitenante Berendai?

– Gali būti, kad kareivio teisybė.

– Jis sakosi, kad bijo, – ir jo teisybė? Neklauso įsakymo – ir jo teisybė?

– Ne. Jo teisybė, kad čia spąstai.

– Ten vieni lavonai, – tarė kapitonas. – Suprantat ar ne? Jie visi negyvi.

– Jūs turit galvoje mūsų draugus ant šlaito? – paklausė jį Berendas. – Sutinku su jumis.

– Pakai, – tarė kapitonas, – pagalvokit sveiku protu. Ar manot, kad jums vienam gaila Chuliano? Aš jums sakau, raudonieji negyvi. Žiūrėkit.

Jis atsistojo, užsikabino abiem rankom už akmens ir klūpsčias nevikriai užsiropštė, o paskui atsistojo ant jo.

– Šaukit! – riktelėjo, stovėdamas ant pilko granito riedulio, ir pamojavo abiem rankom. – Šaukit į mane! Žudykit!

Ant kalvos El Sordas gulėjo už negyvo arklio ir šypsojosi. Nebūtų ispanai, galvojo jis ir tramdė juoką, nes nuo krūpčiojimo skaudėjo ranką.

– Raudonieji! – pasigirdo riksmas iš pakalnės. – Raudonieji niekšai! Šaudykit! Žudykit mane!

Be garso juokdamasis, Sordas atsargiai žvilgtelėjo iš už arklio pasturgalio ir pamatė kapitoną, stovintį ant akmens ir mosikuojantį rankomis. Antrasis karininkas stovėjo šalia akmens. Snaiperis stovėjo iš kito šono. Sordas, neatitraukdamas žvilgsnio, patenkintas palingavo galva.

– Šaudykit mane! – tyliai tarė jis sau. – Žudykit!

Paskui jo pečiai vėl suvirpo. Nuo juoko skaudėjo ranką, o galva, atrodė, plyš pusiau. Bet juokas purtė jį kaip spazmas.

Kapitonas Mora nulipo nuo akmens.

– Dabar jūs tikit manim, Pakai? – paklausė jis leitenantą Berendą.

– Ne, – atsakė leitenantas Berendas.

– *Cojones!* – tarė kapitonas. – Visi jūs idiotai ir bailiai.

Snaiperis vėl atsargiai užlindo už akmens, o leitenantas Berendas atsitūpė šalia jo.

Kapitonas, stovėdamas šalia akmens, vėl ėmė siųsti kalvos viršūnei prakeiksmus. Nė vienoje kalboje nėra tiek nešvankių žodžių kaip ispanų. Ji turi visų angliškų nešvankybių atitikmenis ir turi žodžių bei posakių, vartojamų tik tose šalyse, kur šventvagiškas piktžodžiavimas eina koja kojon su religiniu asketizmu. Leitenantas Berendas buvo labai dievobaimingas katalikas. Snaiperis irgi. Abu jie buvo navarai karlistai, ir įnirtingas keikimasis bei piktžodžiavimas jiems buvo nuodėmė, kurią reguliariai išpažindavo.

Tupėdami už akmens, žiūrėdami į kapitoną ir klausydamiesi, ką jis šūkaloja, jiedu mintyse atsiribojo nuo jo ir nuo jo žodžių. Jie nenorėjo apsunkinti savo sąžinės tokią dieną, kurią gal teks mirti. Tokios kalbos neatneša nieko gera, galvojo snaiperis.

Tokios kalbos apie *Virgen* užtrauks nelaimę. Šis kalba bjauriau negu raudonieji.

Chulianas žuvo, galvojo leitenantas Berendas. Tokią dieną guli negyvas ten, ant šlaito. O šitas keikūnas štai stovi ir savo piktžodžiavimu prišauks dar didesnę nelaimę.

Dabar kapitonas liovėsi šūkavęs ir atsisuko į leitenantą Berendą. Jo akys atrodė dar keistesnės.

– Pakai, – linksmai tarė jis, – mudu abu lipsim ant kalvos.

– Aš nelipsiu.

– Ką? – kapitonas vėl išsitraukė pistoletą.

Nekenčiu tokių, amžinai jie švaistosi pistoletais, galvojo Berendas. Žodžio neištars, nemostelėjęs pistoletu. Toks tikriausiai ir tualete išsitraukia pistoletą ir duoda sau įsakymą.

– Jeigu tai įsakymas – lipsiu. Bet reiškiu protestą, – pasakė leitenantas Berendas kapitonui.

– Tada aš einu vienas, – pasakė kapitonas. – Per smarkiai čia dvokia baime.

Laikydamas dešinėje rankoje pistoletą, jis tvirtu žingsniu ėmė kopti į kalną. Berendas ir snaiperis žiūrėjo į jį. Jis nemėgino už ko nors slėptis ir žiūrėjo tiesiai prieš save į akmenis, į negyvą arklį ir šviežiai suraustas žemes ant kalvos. El Sordas gulėjo už arklio ir žiūrėjo, kaip kapitonas kopia į kalvą.

Tik vienas, galvojo jis. Užkibo tik vienas. Bet iš kalbėsenos tai *caza mayor.*[1] Žiūrėk, kaip jis eina. Žiūrėk, koks žvėris. Žiūrėk, kaip žengia pirmyn. Šitas bus man. Šitą aš pasiimsiu į kelionę. Šitas iškeliaus ten pat, kur ir aš. Eikš, draugas Keliauninke. Žygiuok, žygiuok. Eikš tiesiai. Eikš pasitikti to, kas tavęs laukia. Eikš. Nelėtink žingsnio. Eikš tiesiai. Eik, kaip eini. Nestabčiok ir nesižvalgyk

[1] Stambus žvėris *(isp.)*.

į kitus. Teisingai. Net nežiūrėk žemyn. Žygiuok, žiūrėdamas tiesiai prieš save. Žiū, jis su ūsais. Ką tu pasakysi! Jis ūsuotas, draugas Keliauninkas. Kapitonas. Matyti iš antsiuvų. Sakiau, kad tai *caza mayor.* Veidas kaip kokio *inglés.* Matai? Raudonas veidas, šviesūs plaukai ir mėlynos akys. Be kepurės, o ūsai rudi. Mėlynos akys. Šviesiai mėlynos akys. Šviesiai mėlynos akys su kažkokia yda. Žvairos šviesiai mėlynos akys. Jau ganėtinai arti. Per daug arti. Taip, drauge Keliauninke. Prašom, drauge Keliauninke.

Jis lengvai nuspaudė kulkosvaidžio gaiduką, ir jam triskart sutrenkė petį; šaudant nuo trikojo, visados stipri atatranka.

Kapitonas gulėjo kniūbsčias kalvos šlaite, kairę ranką paspaudęs po savimi, dešinę su pistoletu išmetęs į priekį. Iš visų pusių į kalvos viršūnę žiro šūviai.

Tupėdamas už akmens ir galvodamas, kaip dabar reikės perbėgti per apšaudomą plotą, leitenantas Berendas išgirdo nuo kalvos kimų gomurinį Sordo balsą.

– *Bandidos!* – šaukė balsas. – *Bandidos!* Šaudykit! Žudykit mane!

El Sordas gulėjo ant kalvos už kulkosvaidžio ir juokėsi taip, kad įskaudo krūtinę, o viršugalvis, atrodė, tuoj plyš.

– *Bandidos!* – linksmai šūktelėjo jis vėl. – Žudykit mane, *bandidos!*

Paskui patenkintas palingavo galva. Bendrakeleivių turim ganėtinai, pagalvojo jis.

Jis paties ir kitą karininką, kai tas išlįs iš už akmens. Anksčiau ar vėliau turės išlįsti. Sordas žinojo, kad iš ten jis negalės komanduoti, ir nusprendė nepraleisti progos.

Tuo metu jo vyrai išgirdo lėktuvų zvimbimą.

El Sordas jo negirdėjo. Jis nutaikė kulkosvaidį šalia akmens ir galvojo: kai pamatysiu, jis jau bus bebėgąs, ir, jei būsiu ne-

atidus, nepataikysiu. Galėčiau šaudyti jam į nugarą. Reikės pasukti kulkosvaidį, kai jis bėgs, truputį į priekį nuo jo. Arba tegu pabėgėja, o tada paleisiu seriją į priekį nuo jo. Pasistengsiu nusitaikyti į jį prie akmens ir sukti vamzdį kiek į priekį. Tada jis pajuto ant peties ranką ir atsisukęs išvydo pilką, sukritusį iš baimės Choakino veidą, ir, žvilgtelėjęs ten, kur vaikinas rodė, pamatė atskrendančius tris lėktuvus.

Tą akimirką leitenantas Berendas šoko iš už akmens ir, įtraukęs galvą, leidosi kiek kojos neša į pakalnę, kur akmenų priedangoje stovėjo kulkosvaidis.

Užsižiūrėjęs į lėktuvus, Sordas jo taip ir nepamatė.

– Padėk man ištraukti, – tarė jis Choakinui, ir vaikinas ištraukė kulkosvaidį iš spragos tarp arklio ir akmens.

Lėktuvai artėjo. Jie skrido ešelonu ir kas sekundę didėjo, o ūžesys darėsi vis garsesnis.

– Gulkitės aukštielninki ir šaudykit, – tarė Sordas. – Šaudykit, kai priskris, truputį į priekį nuo jų.

Neatitraukdamas akių, jis stebėjo lėktuvus.

– *Cabrones! Hijos de puta!* – paskubomis ištarė jis. – Ignasijau! – šūktelėjo. – Uždėk kulkosvaidį berniokui ant peties. O tu, – Choakinui, – sėdėk ir nekrutėk. Susiriesk. Dar. Dar labiau.

Jis atsigulė aukštielninkas ir nusitaikė kulkosvaidžiu į artėjančius lėktuvus.

– Tu, Ignasijau, palaikyk trikojį.

Trikojis tabalavo vaikinui ant nugaros, o kulkosvaidžio vamzdis tirtėjo, nes Choakinas, susirietęs, įtraukęs galvą, girdėdamas artėjantį lėktuvų gausmą, negalėjo suvaldyti drebulio.

Ignasijas, gulėdamas kniūbsčias ir žiūrėdamas į dangų, į artėjančius lėktuvus, abiem rankom laikė už trikojo kulkosvaidį, kad nejudėtų.

– Palenk galvą, – tarė jis Choakinui. – Labiau pasilenk.

– Pasionarija sako: „Verčiau stačiomis mirti...“ – kalbėjo sau Choakinas, artėjant gausmui. Paskui staiga peršoko: – Sveika, Marija, malonės pilnoji! Viešpats su Tavimi, Tu pagirta tarp moterų, ir pagirtas Tavo Sūnus Jėzus. Šventoji Marija, Dievo Motina, melsk už mus, nusidėjėlius, dabar ir mūsų mirties valandą. Amen. Šventoji Marija, Dievo Motina, – vėl pradėjo jis, paskui, kai lėktuvų kriokimas pasidarė nepakenčiamas, staiga prisiminė ir ėmė skubomis kalbėti atgailos aktą: – Gailiuosi, mano Dieve, kad ne visada buvau ištikimas Tau, kad esu nusikaltęs Tavo meilei...

Paskui prie pat ausų sugriaudė šūviai, ir kulkosvaidžio vamzdis nudegino petį. Paskui kulkosvaidžio šūviai vėl sugriaudė, ir jis visai apkurto. Ignasijas stipriai spaudė žemyn trikojį, ir vamzdis svilino Choakinui nugarą. Kriokė lėktuvai, griaudėjo kulkosvaidis, ir jis nebeįstengė prisiminti atgailos akto.

Jis prisiminė tik: mūsų mirties valandą. Amen. Mūsų mirties valandą. Amen. Mirties valandą. Mirties valandą. Visi šaudė. Dabar ir mūsų mirties valandą. Amen.

Paskui kulkosvaidžio tratėjime pasigirdo skylančio dangaus švilpesys, ir tada juodai raudoname griausme žemė po jo keliais smuko žemyn, o paskui, pakilus it banga, smogė į veidą, o paskui ėmė lyti žemėm ir akmenų skeveldrom, ir Ignasijas su kulkosvaidžiu užvirto ant jo. Bet jis nemirė, nes švilpesys pasigirdo ir vėl, ir žemė su griausmu vėl susiūbavo. Paskui vėl švilpesys, ir žemė nuplaukė iš po jo, o vienas kalvos kraštas išlėkė į orą ir lėtai nusileido, apklodamas juos.

Lėktuvai tris kartus grįžo ir bombardavo viršukalnę, tačiau nė vienas iš ten gulinčiųjų to nebejuto. Paskui lėktuvai apšaudė kalvos viršūnę iš kulkosvaidžių ir nuskrido. Kai jie, šaudydami

iš kulkosvaidžių, paskutinį kartą pranėrė virš kalvos, pirmasis lėktuvas iškilo aukštyn ir apsigręžė, ir tada kiti lėktuvai padarė tą pat ir, persigrupavę iš ešelono į V pavidalo trikampį, nuskrido Segovijos link.

Davęs komandą be paliovos apšaudyti kalvos viršūnę, leitenantas Berendas pasiuntė patrulį į vieną bombos išmuštą duobę, iš kur buvo patogu apmėtyti viršukalnę granatomis. Jis nenorėjo rizikuoti, nes kas nors galėjo būti gyvas ir laukti jų toje košėje, ir pats nusviedė keturias granatas į tą makalynę iš negyvų arklių, akmenų ir skeveldrų, suraustų geltonų, dinamitu dvokiančių žemių, ir tik tada išlipo iš bombos duobės ir nuėjo apžiūrėti.

Ant kalvos visi buvo nebegyvi, išskyrus vaikinuką Choakiną, jis be sąmonės gulėjo po Ignasijo lavonu. Choakinui iš nosies ir ausų bėgo kraujas. Jis nieko nejuto nuo to laiko, kai aplink staiga sugriaudėjo ir arti sprogusi bomba atėmė jam žadą; leitenantas Berendas persižegnojo ir iššovė jam į pakaušį, greitai ir švelniai, jeigu toks staigus judesys gali būti švelnus, kaip Sordas kad nušovė sužeistą arklį.

Leitenantas Berendas stovėjo ant kalvos ir žiūrėjo žemyn, į gulinčius šlaite saviškių lavonus, o paskui į tolį, pro kur jie vijosi Sordą. Prisiminė visą mūšio eigą, o paskui įsakė atvesti žuvusiųjų kavaleristų arklius ir pririšti lavonus skersai balnus – reikėjo nugabenti juos į La Granchą.

– Šitą irgi paimkit, – pasakė jis. – Tą, prie kulkosvaidžio. Tai turėtų būti Sordas. Jis čia vyriausias, ir jis šaudė iš kulkosvaidžio. Bet ne. Nukirskit jam galvą ir suvyniokit į pončą, – jis valandėlę pamąstė. – Paimkit tuo žygiu visų galvas. Ir iš pakalnės, ir iš ten, kur juos užklupom. Surinkit šautuvus ir pistoletus, o kulkosvaidį pririškit prie balno.

Tada jis nusileido žemiau, kur gulėjo leitenantas, žuvęs puolimo pradžioje. Pasižiūrėjo į jį, bet nepalietė. *„Qué cosa mas mala es la guerra,* – tarė jis sau. – Kokia bjaurybė – karas“. Tada vėl persižegnojo ir, leisdamasis nuo kalvos, sukalbėjo už kritusio draugo sielos ramybę penkis „Tėve mūsų“ ir penkis „Sveika, Marija“. Jis nepasiliko pasižiūrėti, kaip vykdomas jo įsakymas.

Dvidešimt aštuntas skyrius

Lėktuvams nuskridus, Robertas Džordanas su Primitivu išgirdo šūvius, ir širdis jam vėl ėmė plakti. Virš paskutinės įžiūrimos kalnų keteros plaukė dūmų debesis, o lėktuvai virto trim tolydžio mažėjančiais taškeliais.

„Tikriausiai subombardavo į šipulius savo pačių kavaleriją, o Sordui ir jo būriui nekliuvo, – tarė sau Robertas Džordanas. – Šitie prakeikti lėktuvai tik mirtinai nugąsdina, o užmušti neužmuša“.

– Tebesikauna, – tarė Primitivas, klausydamasis tankaus šūvių spragėjimo.

Kai bombardavo, jis krūpčiojo sulig kiekvienu bombos sprogimu, ir dabar laižėsi apdžiūvusias lūpas.

– Na taip, – pasakė Robertas Džordanas. – Lėktuvai nieko neužmuša.

Paskui šūviai nutilo, ir jis nebeišgirdo nė vieno. Leitenanto Berendo šūvio iš pistoleto čia nesigirdėjo.

Šūviams nutilus, jis iš pradžių nesijaudino. Tačiau tyla tęsėsi, ir į krūtinę įsiskverbė tuštuma. Paskui jis išgirdo granatų sprogimus ir valandėlę pažvalėjo. Paskui stojo tyla, ir tyla tęsėsi, ir jis suprato, kad viskas baigta.

Iš stovyklos atėjo Marija, nešina skardiniu kibirėliu su kiškiena tirštame grybų padaže ir maišeliu su duona, odiniu vynmaišiu, keturiomis skardinėmis lėkštėmis, dviem puodeliais ir keturiais šaukštais. Ji sustojo prie kulkosvaidžio ir įdėjo mėsos į lėkštes Agustinui ir Eladijui. Jis pakeitė prie kulkosvaidžio Anselmą, ir davė jiems duonos, ir atkimšo vynmaišį, ir pripylė du puodelius vyno.

Robertas Džordanas žiūrėjo, kaip ji vikriai kopia į stebėjimo postą: žvilgančiais saulėje trumpais plaukais, su kibirėliu rankoje ir maišeliu per petį. Jis palypėjo žemyn ir paėmė kibirėlį, ir padėjo jai užkopti ant paskutinio akmens.

– Ką darė tie lėktuvai? – paklausė ji, žiūrėdama išsigandusiomis akimis.

– Bombardavo Sordą.

Jis nudengė kibirėlį ir ėmė krautis į lėkštę kiškienos.

– Ar jie dar tebesikauna?

– Ne. Baigta.

– O, – ištarė ji ir sukando lūpą, ir pasižiūrėjo į tolumą.

– Neturiu noro valgyti, – tarė Primitivas.

– Vis tiek valgyk, – pasakė jam Robertas Džordanas.

– Nelenda gerklėn.

– Išgerk, žmogau, – tarė Robertas Džordanas ir padavė jam vynmaišį. – O tada valgyk.

– Kai užpuolė Sordą, man dingo bet koks noras, – pasakė Primitivas. – Valgyk pats. Aš nenoriu.

Marija priėjo prie jo ir apkabino už kaklo, ir pabučiavo.

– Valgyk, dėdyti, – tarė ji. – Reikia žiūrėti sveikatos.

Primitivas nusisuko. Jis paėmė vynmaišį ir, atlošęs galvą, paleido čiurkšlę sau į gomurį ir atsigėrė. Paskui įsidėjo iš kibirėlio į lėkštę mėsos ir ėmė valgyti.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į Mariją ir pakratė galvą. Ji atsisėdo šalia ir apkabino jį per pečius. Abu žinojo, ką jaučia kitas, ir sėdėjo tenai, ir Robertas Džordanas valgė kiškieną, gardžiuodamasis grybų padažu, ir gėrė vyną, ir jie nesikalbėjo.

– Jei nori, gali pasilikti čia, *guapa,* – tarė jis po kurio laiko, kai viskas buvo suvalgyta.

– Ne, – pasakė ji. – Man reikia pas Pilarą.

– Gali ir čia pabūti. Man rodos, nieko daugiau nebeatsitiks.

– Ne. Reikia eiti pas Pilarą. Ji man pamokslus sako.

– Kaipgi ji tau juos sako?

– Paprastai, – nusišypsojo jam, o paskui pabučiavo. – Nežinai, kaip sako pamokslus bažnyčioj? – nuraudo. – Panašiai ir ji, – vėl nuraudo. – Tik apie kitokius dalykus.

– Tai jau eik klausytis pamokslo, – pasakė jis ir paglostė jai galvą.

Ji vėl nusišypsojo jam, paskui tarė Primitivui:

– Ar tau nieko nereikia iš stovyklos?

– Ne, dukrel, – atsakė jis.

Jiedu matė, kad jis dar neatsigavęs.

– *Salud,* dėdyti, – pasakė ji jam.

– Klausyk, – tarė Primitivas. – Mirties aš nebijau, bet palikti juos vienus šitaip...

– Kitos išeities nebuvo, – pasakė jam Robertas Džordanas.

– Žinau. Bet vis tiek...

– Kitos išeities nebuvo, – pakartojo Robertas Džordanas. – Ir geriau apie tai nekalbėkim.

– Suprantu. Bet vieni, be jokios mūsų pagalbos...

– Bus daug geriau, jei apie tai nekalbėsim, – pasakė Robertas Džordanas. – O tu, *guapa,* eik klausytis pamokslų.

Jis žiūrėjo, kaip ji leidžiasi pro akmenis žemyn. Paskui ilgai sėdėjo susimąstęs, žiūrėdamas į tolimus kalnus.

Primitivas kažką jam sakė, bet jis neatsiliepė. Saulėkaitoje buvo karšta, tačiau jis nejuto karščio; sėdėjo ir žiūrėjo į kalvų šlaitus ir ilgus pušų ruožus ant paties aukščiausio šlaito. Taip praėjo valanda, ir saulė buvo jau pasislinkusi gerokai į kairę, kai jis išvydo juos jojant ketera ir išsiėmė žiūronus.

Ilgu žaliu šlaitu leidosi du raiteliai ant miniatiūriškai mažų arklių. Paskui plačiu kalvos šlaitu vorele nusileido dar keturi, o paskui pro žiūronus jis pamatė dvigubą arklių ir vyrų koloną, įjojančią į ryškų regėjimo lauką. Žiūrėdamas į juos, pajuto, kaip iš pažastų šonais varva prakaitas. Vienas žmogus jojo kolonos priekyje. Paskui jį sekė daug raitelių. Paskui ėjo arkliai be raitelių su nešuliais skersai balnus. Paskui jojo dar du raiteliai. Tada jojo sužeistieji, iš šonų lydimi pėsčių kareivių. Ir dar keli raiteliai jojo kolonos gale.

Robertas Džordanas žiūrėjo, kaip jie nusileido į slėnį ir dingo tarp medžių. Iš tokio atstumo jis neįžiūrėjo ant vieno balno nešulio, panašaus į žirnio ankštį: tai buvo ilgas susuktas pončas, užrištas abiejuose galuose ir perrištas vienodais tarpais dar keliose vietose. Nešulys buvo uždėtas skersai balną ir už galų pririštas prie kilpsaičių. Šalia nešulio ant balno gulėjo išdidžiai užrioglintas kulkosvaidis, iš kurio šaudė Sordas.

Leitenantas Berendas, jis vedė koloną, pasiuntęs į priekį ir į šonus žvalgus, nejautė jokio pasididžiavimo. Jautė, kaip paprastai po mūšio, vien tuštumą. Jis galvojo: nukirsti galvas – žvėriškumas. Tačiau reikalingi daiktiniai ir asmens tapatybės įrodymai. Man jau ir taip bus gana nemalonumų, o kas žino – gal jiems patiks, kad paėmiau galvas. Yra, kam tokie dalykai patinka. Galimas daiktas, jas nusiųs į Burgą. Tai žvėriškumas. Lėktuvų buvo *muchos*. Per daug. Per daug. Bet mes būtume galėję padaryti tą patį, ir beveik be nuostolių, turėdami „Stokso“ minosvaidį.

Pora mulų su sviediniais ir vienas su dviem minosvaidžiais, pritvirtintais abipus nešulinio balno. Tai bent kariuomenė būtų! Plius automatų ugnis. Ir dar vienas mulas. Ne, du mulai su amunicija. Liaukis, tarė jis sau. Tai bus nebe kavalerija. Liaukis. Tu kuri sau visą armiją. Greit užsigeisi kalnų patrankos.

Paskui jis prisiminė Chulianą. Jis žuvo ant kalvos ir dabar gulėjo pririštas skersai balną čia, kolonos priekyje. Įjojęs į tamsų pušyną, už savęs palikęs saulės apšviestą kalvos šlaitą, tylioje miško prietemoje vėl ėmė kalbėti už jį maldą.

– Sveika, Karaliene, gailestingoji Motina, – pradėjo jis, – mūsų gyvybe, paguoda ir viltie, sveika! Tavęs šaukiamės ištremtieji Ievos vaikai, Tavęs ilgimės, verkdami ir vaitodami šiame ašarų klonyje...

Jis kalbėjo maldą, arklių kanopos minkštai dunksėjo į pušų spygliais nuklotą žemę, ir saulės spinduliai pluoštais smelkėsi tarp medžių kamienų lyg tarp katedros kolonų, ir melsdamasis jis žiūrėjo į priekį, stengėsi nepamesti iš akių žvalgų.

Jie išjojo iš miško į geltoną kelią, vedantį į La Granchą, ir juos apsiautė arklių kanopų keliamos dulkės. Jos nubalino žuvusiuosius, kniūbsčius pririštus skersai balnus; ir sužeistieji, ir tie, kurie ėjo greta jų, skendėjo dulkėse.

Čia Anselmas ir pamatė juos, jojančius pro šalį dulkių debesyje.

Jis suskaičiavo žuvusiuosius ir sužeistuosius ir atpažino Sordo kulkosvaidį. Jis nežinojo, kas suvyniota pailgajame ryšulyje, pririštame prie kilpsaičių, kuris suposi, daužydamas vedamo arklio šonus, bet kai, grįždamas namo, užlipo tamsoje ant kalvos, kur kovėsi Sordas, tai iškart suprato, kas buvo tame ritinyje. Tamsoje jis negalėjo atpažinti, kas tokie buvo ant kalvos. Bet suskaičiavo, kiek ten jų gulėjo, ir leidosi per kalvas į Pablo stovyklą.

Žingsniuodamas vienas tamsoje, jausdamas, jog baimė šaldo širdį, kaip tada, kai pamatė bombų duobes ir tai, ką rado ant kalvos, jis ginė šalin mintis apie rytdieną. Jis tik skubėjo kuo greičiau pranešti žinią. Eidamas meldėsi už Sordo ir jo draugų sielas. Meldėsi pirmą kartą nuo sąjūdžio pradžios.

– Švenčiausioji, skaisčiausioji, maloningiausioji Mergele, – meldėsi jis.

Bet galų gale neiškentė nepagalvojęs apie rytdieną. Ir galvojo: darysiu visa, ką *Inglés* įsakys, ir padarysiu taip, kaip jis įsakys. Bet leisk man, Viešpatie, būti prie jo, ir tebūna jo nurodymai aiškūs, nes bijau, kad neištversiu, jeigu mus bombarduos iš lėktuvų. Padėk man, Viešpatie, elgtis rytoj taip, kaip dera vyrui paskutinę gyvenimo valandą. Padėk man, Viešpatie, aiškiai suprasti, ką turėsiu daryti. Padėk man, Viešpatie, suvaldyti kojas, kad nepabėgčiau sunkią akimirką. Padėk man, Viešpatie, laikytis ryt mūšyje, kaip dera vyrui. Jeigu jau prašau tavo pagalbos, meldžiu, suteik man ją, nes žinai, kad menkniekio neprašyčiau, išpildyk mano prašymą, ir aš daugiau nieko iš tavęs neprašysiu.

Žingsniuodamas tamsoje vienas, po maldos jis pasijuto kur kas ramesnis ir buvo dabar įsitikinęs, kad laikysis, kaip dera tikram vyrui. Leisdamasis žemyn į slėnį, jis vėl ėmė kalbėti maldą už Sordo vyrus ir netrukus pasiekė aukštutinį postą, kur jį sustabdė Fernandas.

– Čia aš, – atsišaukė jis, – Anselmas.

– Gerai, – pasakė Fernandas.

– Ar žinai, brolau, ką jie padarė Sordui? – paklausė Anselmas Fernandą, kai jie susitiko tamsoje prie tarpo tarp didelių uolų.

– Na taip, – atsakė Fernandas. – Pablas pasakojo.

– Jis buvo tenai?

– Na taip, – ramiai atsakė Fernandas. – Jis nujojo ant kalvos, kai tik pasitraukė kavalerija.

– Ir jums jis sakė...

– Jis mums viską papasakojo, – tarė Fernandas. – Kokie žvėrys šitie fašistai! Reikia išnaikinti Ispanijoj tokius žvėris, – jis nutilo, paskui su kartėliu pridūrė: – jie neturi nė menkiausio supratimo apie orumą.

Anselmas šyptelėjo patamsy. Prieš valandą jis nė galvoti nebūtų pagalvojęs, jog dar kada nors šypsosis. Na ir juokdarys šitas Fernandas, pamanė jis.

– Taip, – pritarė jis Fernandui. – Reikia juos pamokyti. Reikia atimti iš jų lėktuvus, kulkosvaidžius, tankus, artileriją ir pamokyti orumo.

– Visiškai teisingai, – pasakė Fernandas. – Malonu, kad sutinki su manimi.

Anselmas paliko jį stovėti vieną su savo orumu ir nužingsniavo žemyn, į olą.

Dvidešimt devintas skyrius

Anselmas rado Robertą Džordaną ir Pablą sėdinčius priešpriešiais oloje prie lentinio stalo. Ant stalo tarp jų stovėjo dubuo, pilnas vyno, ir abudu turėjo pasistatę po puodelį su vynu. Robertas Džordanas buvo išsiėmęs užrašų knygutę ir turėjo rankoje pieštuką. Pilaros ir Marijos nesimatė: jos buvo olos gale. Anselmas negalėjo žinoti, jog moteris nusivedė tenai merginą, kad ji negirdėtų pokalbio, ir jam pasirodė keista, kad Pilaros nėra prie stalo.

Kai Anselmas įėjo iš už gūnios, kabančios angoje, Robertas Džordanas pakėlė galvą. Pablas žiūrėjo tiesiai į stalą. Jo akys buvo įsmeigtos į dubenį su vynu, tačiau dubens jis nematė.

– Parėjau iš kalnų, – tarė Anselmas Robertui Džordanui.

– Pablas mums pasakojo, – atsakė Robertas Džordanas.

– Ant kalvos šeši lavonai, ir visi be galvų, – pasakė Anselmas. – Užėjau sutemus.

Robertas Džordanas linktelėjo. Pablas žiūrėjo į dubenį su vynu ir tylėjo. Jo veidas buvo be išraiškos, o mažos šerniškos akys žiūrėjo į dubenį lyg į neregėtą daiktą.

– Sėskis, – pasakė Robertas Džordanas Anselmui.

Senis atsisėdo prie stalo ant kailiu apmuštos taburetės, o Robertas Džordanas pasilenkė ir iškėlė iš po stalo Sordo dovanotą plokščią viskio butelį. Jis buvo puspilnis. Robertas Džordanas pasilenkė po stalu puodelio, įpylė viskio ir pastūmė per stalą Anselmui.

– Išgerk, dėdžiuk, – pasakė jis.

Anselmui geriant, Pablas pakėlė galvą ir žiūrėjo seniui į veidą, o paskui vėl nudūrė akis į dubenį su vynu.

Nurijęs viskį, Anselmas pajuto deginimą nosyje, akyse ir burnoje, o paskui – malonią, raminamą šilumą skrandyje. Jis nusišluostė atbula plaštaka lūpas.

Paskui pažvelgė į Robertą Džordaną ir tarė:

– Ar galima dar?

– Kodėl ne, – atsakė Robertas Džordanas ir įpylė viskio, ir padavė, o ne pastūmė per stalą.

Šį kartą viskis nebedegino, bet pasidarė dvigubai šilčiau. Gėrimas pataisė jam nuotaiką taip, kaip fiziologinio skiedinio injekcija atgaivina smarkiai nukraujavusį žmogų.

Senis vėl pasižiūrėjo į butelį.

– Kas liko, rytojui, – pasakė Robertas Džordanas. – Ką regėjai kelyje, dėdžiuk?

– Pravažiavo daug mašinų, – atsakė Anselmas. – Viską sužymėjau, kaip rodei. Dabar už mane budi tokia moteriškė, ji irgi žymisi. Paskui nueisiu ir sužinosiu.

– Ar matei prieštankinių patrankų? Tokių su ilgais vamzdžiais ir ant guminių ratų?

– Taip, – atsakė Anselmas. – Pravažiavo keturi sunkvežimiai. Kiekviename buvo po tokią patranką; vamzdžiai pridengti pušų šakom. Prie kiekvienos patrankos važiavo po šešis žmones.

– Sakai, keturios patrankos? – paklausė Robertas Džordanas.

– Keturios, – atsakė Anselmas.

Į savo užrašus jis nežiūrėjo.

– Sakyk, ką dar matei.

Robertas Džordanas užsirašinėjo, o Anselmas pasakojo, ką buvo matęs kelyje. Jis pasakojo viską nuo pat pradžių ir iš eilės, nes kaip ir visi beraščiai turėjo nuostabią atmintį, ir, kol jis pasakojo, Pablas du kartus pasisėmė iš dubens vyno.

– Paskui dar mačiau kavaleristus, jie jojo į La Granchą iš tos pusės, kur kovėsi El Sordas, – kalbėjo Anselmas.

Paskui pasakė, kiek matė sužeistųjų ir kiek lavonų gulėjo skersai balnus.

– Skersai vieną balną mačiau tokį ryšulį. Nesupratau, kas ten galėtų būti, – kalbėjo jis. – Bet dabar žinau, kad ten buvo galvos, – jis pasakojo nesustodamas toliau. – Buvo tai raitelių eskadronas. Jų likta tik vieno karininko. Ne to, kur matėm anksti rytą, kai gulėjai prie kulkosvaidžio. Anas, matyt, jau negyvas. Du žuvusieji, kaip mačiau iš antsiuvų, buvo karininkai. Gulėjo kniūbsti skersai balnus, rankos tabaluoja. Be to, jie gabenosi El Sordo *máquina,* pririštą prie to paties balno, kur ir ryšulys su galvomis. Vamzdis sulenktas. Viskas, – baigė jis.

– To pakanka, – pasakė Robertas Džordanas ir pasisėmė iš dubens puodelį vyno. – Kas dar, be tavęs, yra buvęs Respublikoj, anapus fronto?

– Andresas ir Eladijas.

– Katras patikimesnis?

– Andresas.

– Per kiek laiko jis pasiektų iš čia Navaseradą?

– Atsargiai, be naštos ir jei laimingai – per tris valandas. Mudu ėjom ilgesniu, bet saugesniu keliu, nes nešėmės sprogmenis.

– Ar jis tikrai ten nueitų?

– *No sé,* garantijos nėra.

– O tu pats?

– Negarantuota.

Vadinasi, nuspręsta, pagalvojo Robertas Džordanas. Jeigu jis būtų pasakęs, jog tikrai nueitų, siųsčiau jį.

– Ar Andresas padarytų taip, kaip tu?

– Kaip aš, o gal geriau. Jis jaunesnis.

– Bet ten reikia žūtbūt nueiti.

– Jeigu nieko neatsitiks, nueis. O atsitikti gali bet kam.

– Aš parašysiu ir duosiu jam nunešti raportą, – pasakė Robertas Džordanas. – Paaiškinsiu jam, kaip rasti generolą. Jis bus divizijos *Estado Mayor.*[1]

– Jis tų divizijų nesupras, – pasakė Anselmas. – Aš irgi amžinai susipainioju. Reikia jam pasakyti generolo pavardę ir kur jį rasti.

– Taigi jis ir bus divizijos *Estado Mayor.*

– O ar štabas – tai ne vieta?

– Žinoma, vieta, dėdžiuk, – kantriai aiškino Robertas Džordanas. – Bet tai vieta, kurią pasirenka pats generolas. Tai vieta, kur per mūšį būna jo būstinė.

[1] Štabe *(isp.).*

– O kur ji yra?

Anselmas buvo pavargęs ir nuovargio apkvaišintas. Be to, jį trikdė tokie žodžiai, kaip „brigados“, „divizijos“, „armijos korpusai“. Pradžioje buvo kolonos, paskui pulkai, paskui brigados. Dabar – ir brigados, ir divizijos. Painiava! O vieta tai vieta.

– Palauk, dėdžiuk, – pasakė Robertas Džordanas. Jis žinojo, kad jeigu neišaiškins Anselmui, tai Andresas tikrai nieko nesupras. – Divizijos *Estado Mayor* – tai vieta, kurią generolas pasirenka ir iš kur vadovauja. Jis vadovauja divizijai, o divizija susideda iš dviejų brigadų. Aš nežinau, kur dabar yra *Estado Mayor,* nes nebuvau, kai rinko vietą. Greičiausiai tai ola ar žeminė, žodžiu, slėptuvė, ir ten bus privesti laidai. Andresas turės klausti generolo ir divizijos *Estado Mayor.* Jis privalo perduoti mano pranešimą generolui arba *Estado Mayor* viršininkui, arba žmogui, kurio pavardę aš užrašysiu. Vienas jų tikrai ten bus, net jeigu kiti ir tikrins pasirengimą puolimui. Ar jau supratai?

– Taip.

– Tai suieškok Andresą, o aš parašysiu, kas reikia, ir užantspauduosiu šituo antspaudu, – jis parodė nedidelį apvalų guminį SIM antspaudą medine nugarėle, ne didesne už pusės dolerio monetą, ir apvalią skardinę dėžutę su paspaude. Šiuos daiktus jis nešiojosi kišenėje. – Šiuo antspaudu patikės. Suieškok dabar Andresą, ir aš jam viską paaiškinsiu. Reikia paskubėt, bet svarbiausia, kad jis gerai suprastų.

– Jeigu aš supratau, jis irgi supras. Tik tu jam gerai išaiškink. Neišmanau aš apie tuos štabus ir divizijas. Jeigu einu, visada aiškiai žinau vietą, sakysim, namą. Navaseradoj vadavietė – senam viešbuty. Gvadaramoj – name su sodu.

– Šitas generolas, – tarė Robertas Džordanas, – bus kur nors netoli fronto. Bus nuo lėktuvų pasislėpę po žeme. Andre-

sas pasiklausinėdamas lengvai ras, tegu tik supranta, ko ieškoti. Jam tereikės parodyti, ką aš parašysiu. Bet jau tu eik ir atvesk jį, nes reikia kuo greičiau nunešti.

Anselmas išėjo, šmurkšteldamas pro kabančios gūnios apačią. Robertas Džordanas ėmė rašyti į užrašų knygelę.

– Klausyk, *Inglés,* – tarė Pablas, tebežiūrėdamas į dubenį su vynu.

– Aš rašau, – atsakė Robertas Džordanas, nepakeldamas akių.

– Klausyk, *Inglés,* – tiesiai į vyno dubenį kalbėjo Pablas. – Nenusimink. Ir be Sordo mums užteks vyrų postams užimti ir tavo tiltui susprogdinti.

– Gerai, – pasakė Robertas Džordanas rašydamas.

– Vyrų užteks, – pakartojo Pablas. – Man šiandien labai patiko tavo nuovokumas, *Inglés,* – kalbėjo Pablas dubeniui su vynu. – Mano nuomone, tu turi daug *picardia.* Tu gudresnis už mane. Aš pasitikiu tavim.

Robertas Džordanas klausėsi jo viena ausimi. Jis susikaupęs rašė raportą Golcui, stengdamasis išdėstyti viską kuo trumpiau ir kartu kuo įtikinamiau, stengdamasis nušviesti viską taip, kad puolimas būtų nedelsiant atšauktas, ir drauge tikinti, kad rašo šį raportą ne pabūgęs pavojaus, susijusio su jo paties užduotimi, o tik norėdamas pateikti visus faktus.

– *Inglés,* – tarė Pablas.

– Aš rašau, – atsakė jam Robertas Džordanas, nepakeldamas galvos.

Gal reikėtų pasiųsti du egzempliorius, galvojo jis. Tačiau tuomet liks per mažai žmonių, jeigu tiltą vis dėlto reikėtų sprogdinti. Iš kur man žinoti, kodėl rengiamas šitas puolimas? Gal tai paprastas manevras? Galbūt jie nori išvilioti priešo kariuomenę iš kur nors kitur? Gal nori atitraukti iš šiaurės lėktuvus? Galbūt

dėl to. Matyt, jie ir nesitiki šiuo puolimu ko nors laimėti. Iš kur man žinoti? Štai mano raportas Golcui. Aš nesprogdinsiu tilto, kol nebus prasidėjęs puolimas. Įsakymas man aiškus, o jeigu puolimą atšauks, visai nieko nesprogdinsiu.

Tačiau minimumą žmonių, kurių reikia užduočiai įvykdyti, aš privalau turėti bet kuriuo atveju.

– Ką tu sakei? – paklausė jis Pablą.

– Kad tavim aš pasitikiu, *Inglés,* – Pablas, kaip ir iki tol, kreipėsi į vyno dubenį.

Žmogau, kad aš galėčiau pasakyti tą patį, pagalvojo Robertas Džordanas. Jis rašė toliau.

Trisdešimtas skyrius

Ir štai viskas, ką reikėjo šįvakar padaryti, padaryta. Visi nurodymai duoti. Kiekvienas aiškiai žino, ką turės daryti rytoj rytą. Andresas išėjo prieš tris valandas. Arba auštant prasidės, arba neprasidės. Esu įsitikinęs, kad prasidės, kalbėjo sau Robertas Džordanas, grįždamas iš aukštutinio posto, kur buvo nuėjęs pasišnekėti su Primitivu.

Puolimui vadovauja Golcas, bet jo atšaukti jis negali. Leidimą tam reikia gauti iš Madrido. Galima spėti, kad jie neįstengs tenai nieko prižadinti, o jeigu ir prižadintų, tie apsimiegoję ne kažin ką suprastų. Reikėjo man anksčiau pranešti Golcui apie jų pasirengimus puolimui atremti, bet kaip galėjau duoti jam žinią, kol nieko nebuvo? Juk jie tik šiandien sutemus pradėjo gabenti pabūklus. Bijojo, kad iš lėktuvų nepastebėtų judėjimo kelyje. Na, o jų pačių lėktuvai? Fašistų lėktuvai?

Mūsiškiai, aišku, atkreipė dėmesį. Bet galbūt fašistai dedasi vėl pulsią prie Gvadalacharos. Buvo gandų, jog Sorijoje ir Sigvensoje vėl esą sukoncentruoti italų daliniai, neskaitant veikiančių šiaurėje. Bet jie neturi ganėtinai kariuomenės ir ginklų, kad vienu metu galėtų organizuoti du stambius puolimus. Tai neįmanoma, vadinasi – tiesiog akių dūmimas.

Kita vertus, mes žinom, kiek kariuomenės italai išlaipino Kadyje per praeitą ir užpraeitą mėnesį. Labai galimas dalykas, jog jie vėl mėgins pulti ties Gvadalachara, bet ne taip kvailai, kaip pirma, o trimis kryptimis, aprėpdami plotą nuo geležinkelio į plokščiakalnio vakarus. Taip jiems galėtų pasisekti. Hansas jam išaiškino. Pirmą sykį jie darė daug klaidų. Visa jų strategija buvo neteisinga. Argandos puolime Madrido–Valensijos plente dalyvavo visai kiti daliniai, ne tie, kurie puolė prie Gvadalacharos. Kodėl jie nepradėjo tų puolimų vienu metu? Kodėl? Kodėl? Kada mes sužinosim, kodėl?

O abu tuos kartus juos atrėmė tie patys mūsų daliniai. Mes jokiu būdu nebūtume jų sulaikę, jei jie būtų puolę vienu metu abiem kryptimis. Nusiramink, tarė jis sau. Prisimink, kokių stebuklų yra atsitikę. Arba tau reikės rytą sprogdinti tiltą, arba nereikės. Bet neapgaudinėk savęs manydamas, jog iš viso nereikės sprogdinti. Sprogdinsi, jei ne šiandien, tai kitądien. Ir jeigu ne šį tiltą, tai kurį kitą. Ne tu sprendi, ką reikia daryti. Tu tik vykdai įsakymus. Vykdyk ir negalvok, kam to reikia.

Šioji užduotis itin aiški. Pernelyg aiški. Bet tau nėra ko nerimauti ir baimintis. Nes jei tu leisi sau tokią prabangą kaip normali baimė, tąja baime užsikrės tie, kurie dirba drauge su tavim.

O vis dėlto šiurpokas dalykas su tom galvom, tarė jis sau. Ir tas senukas, vienas ant kalvos... Kaip tau būtų patikę pamatyti

tokį reginį? Padarė tau įspūdį, tiesa? Taip, padarė spūdį, Džordanai. Šiandien jau ne vienas dalykas tau padarė įspūdį. Bet laikeisi tu šauniai. Kol kas tu laikeisi puikiai.

Kaip Montanos universiteto ispanų kalbos dėstytojas, laikaisi padoriai, pasišaipė jis iš savęs. Darbuojiesi gerai. Bet nesivaizduok esąs kuo nors ypatingas. Ne kažin kiek tu pažengei į priekį. Prisimink Duraną: jis nebuvo ėjęs jokių karo mokslų ir iki sąjūdžio buvo kompozitorius ir šiaip padorus miestelėnas, o dabar velniškai puikus generolas, brigados vadas. Mokytis ir suprasti karo meną Duranui buvo lygiai taip pat lengva, kaip vunderkindui – šachmatus. O tu skaitei apie karą ir studijavai karo meną iš mažumės, nuo tada, kai senelis sudomino tave pasakojimais apie Amerikos pilietinį karą. Senelis, tiesa, jį vadino maištu. Tačiau prieš Duraną tu – sakytum neblogas, protingas šachmatininkas prieš vunderkindą. Duranas... Būtų smagu dar kada pasimatyti su Duranu. Pasimatys „Geilorde" po šios užduoties. Taip. Po šios užduoties. Mat kaip puikiai laikaisi, vyre!

Pasimatysiu su juo „Geilorde", vėl tarė jis sau, po šios užduoties. Nedumk sau akių, pasakė jis. Tu labai gerai laikaisi. Šaltai. Neapgaudinėdamas savęs. Tu nebepamatysi daugiau Durano, ir tai neturi reikšmės. Bet nepulk ir į kitą kraštutinumą. Neleisk sau tokios prabangos.

Ir nepulk į herojišką rezignaciją. Čia, kalnuose, nereikia piliečių, herojiškai atsižadėjusių savęs. Tavo senelis Pilietiniame kare praleido ketverius metus, o tu tik baigi pirmus. Dar turi daug laiko ir esi labai tinkamas tokiam darbui. O dabar turi dar ir Mariją. Ką ten, juk viską turi! Nėra ko nerimauti. Kas gi tas nedidelis susidūrimas tarp geriljerų būrio ir kavalerijos eskadrono? Vienas niekas. Tai kas, kad jie nukirto galvas? Koks skirtumas? Jokio.

Kai senelis po karo tarnavo Kirnio forte, indėnai visada lupdavo skalpus. Prisimeni tėvo kabinetą, kur spintoje ant lentynos gulėjo strėlių antgaliai, o ant sienos kabojo koviniai galvos papuošalai su nusvirusiom erelio plunksnom, prisimeni rūkytos elnio odos kvapą nuo indėniškų antkurpių ir striukių, prisimeni, ką jausdavai, čiupinėdamas karoliukais apsiūtus mokasinus? Prisimeni, kaip buvo išlenktas lankas buivolams medžioti, stovėjęs spintos kampe? Ten buvo ir du dėklai su medžioklės ir kovos strėlėmis, ir ar prisimeni, ką jausdavai, suėmęs į saują keletą strėlių?

Prisimink ką nors panašaus. Prisimink ką nors konkretaus, kokį nors daiktą. Prisimink senelio kardą aplankstytose makštyse, blizgantį, rūpestingai suteptą alyva. Senelis rodė, kokie sudilę nuo galandymo jo ašmenys. Prisimink senelio „Smitvesoną“, vienašūvį, karininkiško modelio, 32 kalibro revolverį be saugiklio. Tu nesi turėjęs rankose kito tokio revolverio, kurio gaidukas judėtų taip švelniai, minkštai, ir jis visada buvo rūpestingai suteptas alyva, o vamzdžio vidus švarutėlis, nors paviršius aptrintas, o rudas vamzdžio ir būgno metalas nusvidintas dėklo odos. Jis visą laiką būdavo dėkle, ant kurio dangtelio įspaustos raidės JAV, ir gulėjo spintos stalčiuje kartu su valymo reikmenimis ir dviem šimtais šovinių. Kartoninės dėžutės su šoviniais buvo suvyniotos į popierių ir dailiai perrištos vaškuotu siūlu.

Tu galėdavai išsiimti revolverį iš stalčiaus ir palaikyti. „Čiupinėk kiek nori“, – sakydavo senelis. Tačiau žaisti su juo neleisdavo, nes tai buvo „rimtas ginklas“.

Sykį tu paklausei senelį, ar jis nušovęs su juo ką nors, ir jis atsakė, jog taip.

Tada tu paklausei: „Kada, seneli?“, ir jis atsakė: „Per karą su maištininkais ir vėliau.“

Tu prašei: „Papasakok, kaip tai buvo, seneli“.

O jis atsakė: „Nesinori man apie tai kalbėti, Robertai“.

Paskui, kai tavo tėvas tuo pačiu revolveriu nusišovė ir tu parvažiavai iš mokyklos į laidotuves, tardytojas, pasibaigus kvotai, atidavė jį tau, sakydamas: „Bobai, tu tikriausiai norėsi jį pasiimti. Šiaip jis turėtų likti pas mane, bet aš žinau, kaip jį brangino tavo tėvelis, nes jo tėvas išnešiojo jį per visą karą ir paskui, kai atjojo čia su kavaleristais, be to, tai dar visai geras revolveris. Šiandien išbandžiau. Muša ne per toliausia, bet šaudyti galima“.

Jis padėjo revolverį į spintos stalčių, į senąją vietą, tačiau rytojaus dieną išėmė ir drauge su Čabu nujojo į kalnus už Red Lodžo, kur dabar per pėrėją ir Lokio ilties plokščiakalnį nutiestas plentas į Kuksitį, ir ten, aukštai, kur dvelkia lengvas vėjas ir visą vasarą nenutirpsta sniegas, jie sustojo prie tamsiai žalio ežero, kuris, sako, esąs pustrečio šimto metrų gylio, ir Čabas palaikė arklius, o jis užlipo ant uolos, pasilenkė ir išvydo ramiame vandenyje savo veidą ir save, laikantį už vamzdžio revolverį, o paskui paleido jį ir žiūrėjo, kaip jis grimzta, leisdamas burbuliukus, kol paliko mažytis it apyrankė ir galų gale visai išnyko. Tada jis nulipo nuo uolos ir, įšokęs į balną, taip smarkiai smeigė Besei pentinais, kad ji ėmė svaidyti užpakalį it medinis vaikiškas arklys. Jis leidosi šuoliais paežere, o kai kumelė aprimo, grįžo į taką ir parjojo namo.

„Aš žinau, kodėl tu įmetei revolverį, Bobai“, – pasakė Čabas.

„Tai ir nekalbėkim“, – atsakė jis.

Jie daugiau apie tai nesikalbėjo, ir taip nebeliko senelio ginklų, išskyrus kardą. Kardas tebėra Misuloje, lagamine kartu su kitais daiktais.

Įdomu, ką, manim dėtas, darytų senelis, pagalvojo jis. Senelis, visi sakė, buvęs puikus karys. Sakė, kad jeigu jis lemtingąją dieną

būtų buvęs šalia Kasterio, tai būtų neleidęs, kad jį taip gėdingai prigautų. Kaip jis galėjo nepastebėti nei dūmų, nei dulkių virš palapinių įklonyje palei Litl Big Horną? Nebent iš ryto būtų buvusi tiršta migla. Bet miglos nebuvo.

Norėčiau, kad senelis pabūtų dabar mano kaily. Kas žino, gal ryt vakare visi susitiksim. Jei būtų tokia nesąmonė kaip pomirtinis gyvenimas, o aš įsitikinęs, kad jo nėra, galvojo jis, aš labai norėčiau pasišnekėti su juo. Kadangi daug ką norėčiau sužinoti. Dabar aš turiu teisę jį klausinėti, nes ir man pačiam tenka daryti tą patį, ką ir jam. Manau, jis neprieštarautų. Anksčiau aš neturėjau teisės. Suprantu, kodėl jis nepasakojo man: jis nežinojo, kas iš manęs išeis. Tačiau dabar, manau, mudu neblogai sutartume. Norėčiau pasikalbėti su juo ir gauti patarimų. Pagaliau, po velnių, jeigu ne patarimų, tai bent šiaip pasikalbėti su juo. Apmaudu, kad šitokius žmones kaip mudu skiria toks laiko atstumas.

Paskui galvodamas suvokė, kad, jeigu ir susitiktų po mirties, ir jam, ir seneliui būtų labai nejauku tėvo kompanijoje. Kiekvienas turi teisę į tai, galvojo jis. Tačiau tai nėra geras dalykas. Suprasti suprantu, tačiau nepateisinu. *Lâche*[1] – tiksliausias pavadinimas. Bet juk tu *supranti?* Aišku, suprantu, bet... Taip, bet... Tiktai labai didelis savigrauža gali taip pasielgti.

Po galais, kaip norėčiau, kad senelis būtų čia, galvojo jis. Nors valandą. Gal tuos menkus pradus, kurių yra manyje, jis perdavė per tą, vidurinį, kuris nederamai pavartojo ginklą. Gal tai tėra vienintelis ryšys tarp mudviejų. Bet velniop visa tai. Tikrai velniop, tik gaila, kad laiko tarpas, kuris mus skiria, per ilgas, kitaip jis būtų išmokęs mane to, ko negalėjo išmokyti tas

[1] Bailys *(pranc.)*.

antrasis. O gal, sakysim, ta baimė, kurią jis jautė, su kuria kovojo ir galų gale įveikė per tuos ketverius metus, o paskui kare su indėnais, nors baimės ten gal ir nebuvo kažin kiek, – gal ta baimė pavertė *cobarde* jo sūnų, kaip dažniausiai atsitinka su antros kartos matadorais? Gal buvo taip? Ir gal gerieji pradai galėjo pasireikšti tik praėję pro tą, vidurinį?

Niekada nepamiršiu, kaip bjauru man buvo pirmą kartą, kai supratau, kad jis *cobarde*. Pasakyk angliškai. Bailys. Kai įvardiji, pasidaro lengviau, o be to – kam ieškoti šunsnukiui svetimžodžio? Nors jis nebuvo šunsnukis. Buvo paprasčiausias bailys, ir tai didžiausia nelaimė, kokia gali ištikti žmogų. Nes jei nebūtų buvęs bailys, būtų atsilaikęs prieš tą moteriškę ir neleidęs jai užsisėsti ant sprando. Įdomu, koks aš būčiau, jeigu jis būtų vedęs kitokią moterį? Šito tu niekad nesužinosi, pagalvojo jis ir šyptelėjo. Galbūt jos valdingumas papildė tai, ko trūko jam? Ir tau. Bet neperlenk. Nesigirk gerais pradais ir panašiom vertybėm, kol nepergyvenai rytdienos. Neriesk per anksti nosies, ir išvis neriesk nosies. Ryt pamatysi, kokie tie tavo pradai.

Bet ir vėl jis ėmė galvoti apie senelį.

„Džordžas Kasteris nebuvo sumanus kavalerijos vadas, Robertai, – kartą pasakė senelis. – Jis ir kaip žmogus buvo nesumanus“.

Jis prisiminė, kad jam buvo nemalonu girdėti senelį taip kalbant apie didvyrį, atvaizduotą senoje Anhoizerio-Bušo litografijoje, kabojusioje biliardinėje Red Lodze: su plevėsuojančiais šviesiais plaukais, su elnenos striuke stovi jis ant tos kalvos su revolveriu rankoje, apsuptas indėnų.

„Jis nuostabiai mokėjo įsivelti į visokiausias bėdas ir iš jų išsisukti, – dar sakė senelis. – Prie Litl Big Horno jis pateko į bėdą, bet nebeišsikapstė. Štai Filis Šeridanas, taip pat Džebas

Stiuartas buvo protingi vyrai. O pats puikiausias kavalerijos vadas pasaulyje buvo Džonas Mosbis".

Misuloje lagamine tarp kitų daiktų jis turi generolo Filio Šeridano laišką Arkliamušiui Kilpatrikui, kur parašyta, kad jo senelis esąs dar geresnis nereguliariosios kavalerijos vadas negu Džonas Mosbis.

Reikėtų papasakoti apie senelį Golcui, pagalvojo jis. Bet Golcas vargu ar yra kada apie jį girdėjęs. Tikriausiai jis nėra girdėjęs net apie Džoną Mosbį. Britai, sakysim, visi apie jį girdėję, nes jiems reikėjo mokytis apie mūsų Pilietinį karą kur kas plačiau, negu mokomasi žemyne. Karkovas sakė, jog, kai karas baigsis, aš, jeigu norėsiąs, galėsiąs studijuoti Maskvoje, Lenino institute. Sakė, jei norėčiau, galėčiau stoti į Raudonosios armijos karo akademiją. Įdomu, ką pasakytų apie tai senelis? Senelis, kuris nesėsdavo prie vieno stalo su demokratu.

Ne, kariškis būti nenoriu, pagalvojo jis. Šitai aš žinau. Vadinasi, tai atkrinta. Aš noriu tik, kad mūsiškiai laimėtų karą. Manau, tikrai geri kariai tikrai gerai moka tik savo amatą, o daugiau – mažai ką, pagalvojo jis. Tai, aišku, netiesa. Imkim, pavyzdžiui, Napoleoną ir Velingtoną. Šįvakar tu labai kvailas, pagalvojo jis.

Jam niekad nepabosdavo savo minčių draugėje; taip buvo ir šįvakar, kai galvojo apie senelį. Prisiminimai apie tėvą išmušė jį iš vėžių. Jis suprato tėvą ir atleido viską, ir gailėjosi, tačiau drauge ir gėdijosi jo.

Verčiau visai negalvok, tarė jis sau. Tuojau būsi su Marija, ir tau nereikės galvoti. Dabar, kai viskas suplanuota, taip bus geriausia. Kai sukoncentruoji į ką nors mintis, sunkiai begali susilaikyti, ir jos ima skrieti lyg tuščiai besisukantis smagratis. Verčiau negalvok.

Bet tarkim, taip, pagalvojo jis. Tarkim, kad, kai lėktuvai išmes bombas, jos ištaškys jų prieštankines patrankas, ir iš jų pozicijų liks košė, ir mūsų tankai nors kartą nekliudomi užropos ant kalnų, ir senis Golcas išspirs į priekį gaują girtuoklių, *clochards,* valkatų, fanatikų ir didvyrių, iš kurių susideda *Quatorziéme*[1] brigada, o aš jau žinau, kokie puikūs Durano vyrai kitoje Golco brigadoje, – ir ryt vakare mes jau Segovijoj!

Taip. Tarkim taip, pasakė jis sau. Užtektų ir La Granchos, tarė jis sau. Bet tau reikės susprogdinti tiltą, staiga visiškai aiškiai suvokė jis. Jokio atšaukimo nebus. Nes tavo pastarosios viltys sutampa su viltimis, kurias yra sudėję į šį puolimą jo organizatoriai. Taip, tau tikrai reikės sprogdinti tiltą, suprato jis. Kaip pasiseks Andresui, neturi reikšmės.

Jis leidosi tamsoje taku žemyn, jausdamas pasitenkinimą, kad viskas parengta ir kad keturias valandas nereikės nieko veikti, jausdamas pasitikėjimą savimi, kurį sutvirtino prisiminimai apie konkrečius daiktus, ir suvokimas, jog tiltą tikrai reikės sprogdinti, jį mažne ramino.

Netikrumas, sustiprėjęs nerimas, koks būna, kai supainioji datas ir nežinai, ar sulauksi svečių, ar ne, – jausmas, kuris kamavo jį nuo tada, kai išsiuntė Andresą su raportu pas Golcą, dabar visai išsisklaidė. Dabar jis tikrai žinojo, kad pobūvis nebus atidėtas. Kur kas geriau yra tikrai žinoti, pagalvojo jis. Visada kur kas geriau žinoti tikrai.

[1] Keturioliktoji *(pranc).*

Trisdešimt pirmas skyrius

Vėl jie gulėjo abu miegamajame maiše, ir buvo vėlus paskutinės nakties metas. Marija gulėjo prigludusi prie jo, ir jis juto ilgų jos šlaunų švelnumą ir jos krūtis tarsi dvi kalveles ilgoje lygumoje su šaltiniu, ir už tų kalvų kaklo slėnyje ilsėjosi jo lūpos. Jis gulėjo visai ramus ir nieko negalvojo, o ji glostė jam galvą.

– Robertai, – tyliai sukuždėjo Marija ir pabučiavo jį. – Man gėda. Aš nenoriu tavęs nuliūdinti, bet man labai perši ir skauda. Bijau, kad šiandien būsiu tau netinkama.

– Visada labai perši ir skauda, – pasakė jis. – Nieko, zuikuti. Tai niekis. Mudu nedarysim nieko tokio, nuo ko skaudėtų.

– Aš ne apie tai. Man nesmagu, kad negaliu priimti tavęs taip, kaip norėčiau.

– Tai niekis. Praeis. Mes priklausom vienas antram ir šitaip gulėdami.

– Taip, bet man gėda. Man rodos, čia nuo to, kai mane teršė. Ne nuo mudviejų.

– Nekalbėkim apie tai.

– Nenoriu ir aš. Tik man skaudu, kad būtent šiąnakt negalėsiu būti su tavim, ir aš norėjau atsiprašyti tavęs.

– Klausyk, zuikuti, – tarė jis. – Tokie dalykai praeina, ir paskui vėl viskas gerai.

Tačiau pagalvojo: „Nenusisekė paskutinė naktis“.

Paskui susigėdo ir tarė:

– Glauskis arčiau, zuikuti. Aš myliu tave taip pat ir kai jaučiu patamsy šalia savęs, ir kai priklausai man.

– Man labai gėda, nes aš tikėjausi, jog šiąnakt vėl galės būti taip, kaip kalnuose, kai grįžom nuo El Sordo.

– *Qué va,* – pasakė jis. – Taip būna ne kasdien. Man ir dabar taip pat gera, – jis melavo, slėpdamas nusivylimą. – Pagulėsim sau ramiai ir užmigsim. Pasikalbėkim. Labai mažai tave pažįstu iš kalbos.

– Gal pasikalbėkim apie rytdieną ir apie tavo darbą? Aš norėčiau žinoti šį tą apie tavo darbą.

– Ne, – atsakė jis ir patogiai išsitiesė visu ūgiu maiše, ir dabar gulėjo ramiai, prisiglaudęs skruostu jai prie peties, kairę ranką pakišęs jai po galva. – Apie rytojų ir apie tai, kas atsitiko šiandien, protingiausia nekalbėti. Mūsų darbe nedera kalbėti apie nuostolius, o rytoj, kas reikia, mes ir taip padarysim. Tu nebijai?

– *Qué va,* – atsakė ji. – Aš visada bijau. Bet dabar man taip baisu dėl tavęs, kad apie save nė negalvoju.

– Nereikia, zuikuti. Man ne pirmas kartas. Būdavo ir blogiau, – pamelavo jis.

Paskui, neatsispyręs pagundai pasitraukti iš tikrovės, tarė:

– Pasikalbėkim apie Madridą ir kaip mudu gyvensim Madride.

– Gerai, – atsakė ji. Paskui: – Ak, Robertai, kaip gailiuosi, kad apvyliau tave. Ar negalėčiau padaryti tau ko nors kito?

Jis paglostė jai plaukus ir pabučiavo ją, o paskui gulėjo, prisiglaudęs prie jos ir patogiai išsitiesęs, klausydamasis nakties tylos.

– Gali pasikalbėti su manim apie Madridą, – atsakė jis ir pagalvojo: pataupysiu perteklių rytojui.

Ryt prireiks visų mano jėgų. Jokiems pušų spygliams nereikia to taip, kaip prireiks rytoj man. Kas toksai iš Biblijos drabstė savo sėklą ant žemės? Onanas. „Ir kuo tai Onanui baigėsi“? – pagalvojo jis. Nepamenu, kad būčiau dar ką girdėjęs apie Onaną. Jis nusišypsojo sau patamsy.

Paskui nesusilaikęs vėl pasidavė pagundai ir pasitraukė iš tikrovės, jausdamas geismingą palaimą, kokią kartais naktį teikia suartėjimas, kai nėra tarpusavio supratimo, o tik mėgavimasis artumu.

– Mano mylimoji, – tarė jis ir pabučiavo ją. – Klausyk. Vakar aš galvojau apie Madridą ir apie tai, kaip nuvyksiu ten ir paliksiu tave viešbutyje, o pats nueisiu susitikti su draugais rusų viešbutyje. Bet taip nebus. Jokiame viešbutyje aš tavęs nepaliksiu.

– Kodėl?

– Nes aš žiūrėsiu tavęs. Niekad tavęs nepaliksiu vienos. Eisiu su tavim į *Seguridad* dokumentų. Paskui eisim abu pirkti tau drabužių.

– Jų reikia nedaug, aš pati nusipirkčiau.

– Ne, reikia daug, ir mudu nueisim kartu, ir nusipirksim kuo geriausius drabužius, ir su jais tu atrodysi labai graži.

– Geriau pasilikime viešbutyje ir pasiųskime ką nors drabužių. Kur tas viešbutis?

– *Plaza del Callao*. Mes ilgai pagyvensim tame viešbutyje. Ten kambaryje yra plati lova su švariomis paklodėmis, o vonioje – karštas tekantis vanduo, ir ten yra dvi sieninės spintos, ir aš susidėsiu savo daiktus į vieną, o kita bus tau. Ir yra aukšti, platūs langai, kuriuos galima atidaryti, o už langų, gatvėse, – pavasaris. Ir aš žinau, kur galima skaniai pavalgyti; tai nelegalios užeigos, bet maistas ten geras; ir aš žinau parduotuvių, kur dar ir dabar pardavinėja vyną ir viskį. O ir kambaryje mudu turėsim šio to užkąsti, jei išalktume, taip pat ir viskio, jei užsinorėčiau išgerti, o tau aš nupirksiu mansanilės.

– Aš norėčiau paragauti viskio.

– Bet jo sunku gauti, o mansanilę tu juk mėgsti.

– Turėk sau tą viskį, Robertai, – pasakė ji. – Ak, kaip aš tave myliu! O tu gaili man viskio. Koks tu paršiukas!

– Kodėl, duosiu. Bet moterims nesveika.

– Taip, mane iki šiol vaišino vien tuo, kas sveika moterims, – pasakė Marija. – O ar lovoj aš gulėsiu su tais pačiais vestuviniais marškiniais?

– Ne. Jei norėsi, pripirksiu tau visokių naktinių marškinių ir pižamų.

– Nusipirksiu septynerius vestuvinius marškinius, – tarė ji. – Kiekvienai savaitės dienai bus kiti. Ir tau nupirksiu švarius vestuvinius marškinius. Ar tu kada skalbiesi marškinius?

– Kartais.

– Aš žiūrėsiu, kad viskas būtų švaru, ir pilstysiu tau viskį, ir atskiesiu vandeniu, kaip jūs darėt pas Sordą. Parūpinsiu alyvų ir rūkytos menkės, ir riešutų tau užkandai, ir mes išgyvensim, neišeidami iš to kambario, visą mėnesį. Jeigu tik būsiu sveika ir galėsiu priimti tave, – tarė ji, staiga nuliūsdama.

– Tai niekis, – pasakė jai Robertas Džordanas. – Tikrai niekis. Gal ten kada nors buvo žaizdelė, o dabar užsidėjo randas, ir skauda. Šitaip būna. Bet praeis. Pagaliau, jeigu kas nors rimto – Madride yra gerų gydytojų.

– Bet ligi šiol viskas buvo gerai, – gailiai tarė ji.

– Vadinasi, ir vėl atsitaisys.

– Tad pasikalbėkim dar apie Madridą, – ji surietė savo kojas tarp jo kojų ir pasitrynė viršugalviu jam į petį. – Bet ar nesigėdinsi tu manęs tenai, tokios negražios, trumpais plaukais?

– Ne. Tu graži. Tavo gražus veidas ir puikus kūnas, lieknas ir lengvas, ir tavo oda glotni, tamsiai auksinė, ir visi stengsis paveržti tave iš manęs.

– *Qué va*, paveržti iš tavęs! – pasakė ji. – Joks kitas vyriškis nepalies manęs iki mirties. Paveržti iš tavęs! *Qué va!*

– Bet daugelis mėgins. Pamatysi.

– Jie pamatys, kaip aš tave myliu, ir supras, jog paliesti mane taip pat pavojinga, kaip kišti rankas į katilą su ištirpintu švinu. O tu? Kai susitiksi su gražiomis moterimis, tiek pat išsilavinusiomis kaip ir tu? Ar nesigėdinsi manęs?

– Niekados. Aš vesiu tave.

– Jei nori, – pasakė ji. – Bet kadangi mes nebeturim bažnyčios, man atrodo, tai nesvarbu.

– Norėčiau, kad mudu susituoktume.

– Kaip nori. O žinai ką? Jeigu mums pavyktų pakliūti į kitą kokią šalį, kur tebėra bažnyčia, gal mes galėtume susituokti tenai?

– Mano tėvynėj bažnyčia tebėra, – pasakė jis. – Jei tai tau bent kiek svarbu, galėsim ten susituokti. Aš niekad nebuvau vedęs, taigi jokių kliūčių nėra.

– Džiaugiuosi, kad tu niekad nebuvai vedęs, – ištarė ji. – Ir dar džiaugiuosi, kad išmanai tokius dalykus, apie kuriuos pirma kalbėjai, nes tai reiškia, kad esi turėjęs daug moterų, o Pilara man sakė, kad tik už tokių vyrų verta tekėti. Bet dabar tu nebėgiosi paskui kitas moteris? Nes aš numirčiau.

– Aš išvis mažai laksčiau paskui moteris, – pasakė jis nemeluodamas. – Kol nesutikau tavęs, nemaniau, kad galiu stipriai pamilti.

Ji paglostė jam skruostą, o paskui apkabino abiem rankom kaklą.

– Tu tikriausiai turėjai daug moterų?

– Bet nemylėjau.

– Klausyk, Pilara man sakė vieną dalyką...

– Ką gi?

– Ne. Geriau nesakysiu. Pasikalbėkim dar apie Madridą.

– Ką tu norėjai pasakyti?

– Nenoriu dabar apie tai kalbėti.

– Jei tai svarbu, geriau pasakyk.

– Tu manai, svarbu?

– Taip.

– Iš kur tu gali žinoti, juk aš nieko nepasakiau?

– Iš tavo kalbos.

– Gerai, neslėpsiu. Pilara man sakė, kad visi mes ryt žūsim ir kad tu tą žinai taip pat gerai, kaip ir ji, ir kad nekreipi į tai dėmesio. Ir taip sakydama ne peikė tave, o gyrė.

– Ji taip sakė? – paklausė jis. Pasiutus bobšė, pagalvojo. – Vėl tie jos čigoniški prasimanymai. Šitaip pliauškia senos turgaus bobos ir kavinių šiaudadvasiai. Šunio šūdas, kad nepasakyčiau blogiau, – jis pajuto iš pažastų per šonus varvant prakaitą ir tarė sau: „Tai jau ir išsigandai, ką?“ – Prietaringa plepė, daugiau nieko. Pasikalbėkim dar apie Madridą.

– Vadinas, tu nežinai?

– Aišku, nežinau. Nekalbėk tokių kvailysčių, – pasakė jis, pavartodamas stipresnį, šiurkštų žodį.

Tačiau dabar, pradėjęs kalbą apie Madridą, jis nebesislėpė nuo tikrovės. Dabar jis tiesiog melavo savo merginai ir sau, kad greičiau praeitų naktis prieš mūšį, ir pats tą žinojo. Buvo malonu, tačiau geisminga palaima dingo. Bet vis tiek ėmė kalbėti.

– Galvojau apie tavo plaukus, – kalbėjo jis, – ir ką su jais padarius. Supranti, dabar jie visi vienodo ilgio it žvėrelio kailis, ir malonu juos glostyti, ir jie man labai patinka, ir jie gražūs, ir, kai glostau, priglunda ir vėl atsitiesia tarsi kviečių laukas vėjuje.

– Paglostyk.

Jis perbraukė ranka jai per galvą ir neatitraukė rankos, ir kalbėjo, lūpomis beveik liesdamas jos kaklą ir jausdamas, kaip jam ima veržti gerklę.

– Bet Madride, pagalvojau, mes galėtume drauge nueiti pas kirpėją, ir tau dailiai apkirptų galvą iš šonų ir apie kaklą taip, kaip man, ir, kol užaugs, tokie mieste atrodys gražiau.

– Būčiau panaši į tave, – pasakė ji ir prispaudė jį prie savęs. – O paskui norėčiau tokia ir likti.

– Ne. Jie visą laiką augs, o šitaip tu apsikirpsi tik iš pradžių, kad būtų dailesni, kol užaugs ilgi. Per kiek laiko jie užaugs ilgi?

– Labai ilgi?

– Ne, iki pečių. Norėčiau, kad nešiotum plaukus iki pečių.

– Kaip Garbo?

– Taip, – kimiu balsu atsakė jis.

Dabar iliuzijos vėl užplūdo jį galingu srautu, ir jis skubėjo atsiduoti joms visa esybe. Jos užvaldė jį, ir vėl jis atsidavė joms ir kalbėjo:

– Jie laisvai kris tau ant pečių, o galai užsiries tarsi jūros banga, ir bus prinokusių kviečių spalvos, o tavo veidas tamsiai auksinis, o akys – vienintelės spalvos, derančios prie tavo plaukų ir odos, – auksinės su tamsiom kibirkštėlėm, ir aš atlošiu tau galvą, ir pažvelgsiu į akis, ir tvirtai priglausiu prie savęs...

– Kur?

– Bet kur. Kur tik būsime. Per kiek laiko ataugs tavo plaukai?

– Nežinau, iki šiol nebuvo nukirpti. Tačiau, man rodos, per pusmetį užaugs tokie, kokių tu nori. Bet ar žinai, kas bus prieš tai?

– O kas?

– Mudu gulėsim didelėje, švarioje lovoje tavo puikiajame kambaryje, mūsų puikiajame viešbutyje, ir abu žiūrėsim į drabužių spintos veidrodį, ir stikle būsi tu ir būsiu aš, ir tada aš šitaip atsisuksiu į tave ir šitaip apkabinsiu, o paskui štai šitaip pabučiuosiu tave.

Paskui jie gulėjo tylūs, apmirę, susiglaudę, deginami alpaus sopulio, ir, glausdamas ją, Robertas Džordanas glaudė prie savęs visa, ką žinojo niekad neišsipildysiant, ir tyčia kalbėjo toliau:

– Zuikuti, mudu ne visą laiką gyvensim tame viešbuty.

– Kodėl?

– Mes galim išsinuomoti butą gatvėje, kur eina palei Buen Retiro parką. Pažįstu vieną amerikietę, kuri prieš sąjūdį nuomojo apstatytus kambarius, ir aš mokėčiau sudereti butą už tokią pat nuomą, kaip ir prieš sąjūdį. Yra butų su langais į parką, ir pro langus matyti visas parkas: geležinė tvora, žvyruotos alėjos ir žalios vejos, ir ūksmingi medžiai, ir daugybė fontanų, o dabar ten kaip tik žydi kaštonai. Apsigyvenę Madride, galėsim vaikščioti po parką arba, jeigu vėl yra vandens, irstytis ežere.

– O kur dingo vanduo?

– Lapkričio mėnesį nuleido, nes ežeras buvo orientyras lėktuvams, atskrendantiems bombarduoti miesto. Bet manau, kad dabar jame vėl yra vandens. Tikrai nežinau. O jeigu vandens nėra, apvaikščiosim visą parką, ten viena vieta visai kaip miškas, kur auga medžiai iš įvairių pasaulio kraštų, ant jų kabo lentelės, kuriose užrašyta, kokie tai medžiai ir iš kur jie kilę.

– Aš pirmiausia norėčiau nueiti į kiną, – pasakė Marija. – Bet medžiai – irgi įdomu, ir, jei tik aš sugebėsiu, mudu su tavim išmoksim visų jų vardus.

– Ten ne taip, kaip muziejuje, – pasakojo Robertas Džordanas. – Jie auga laisvai, parke yra ir kalvų, o dalis parko – tikros džiunglės. O už jo – knygų mugė, ten daug knygų, išvogtų iš subombarduotų namų ir fašistų butų ir atneštų į mugę parduoti. Jeigu turėčiau Madride laiko, kiauras dienas galėčiau praleisti prie stalų su knygomis, kaip kadaise, prieš sąjūdį.

– Kol tu vaikščiosi po knygų mugę, aš tvarkysiu butą, – tarė Marija. – Ar mums užteks pinigų išlaikyti tarnaitei?

– Žinoma. Jei patiks, galėsiu pasamdyti iš viešbučio tokią Petrą. Ji švari ir skaniai gamina valgyti. Esu pietavęs ten su laikraštininkais, kuriems ji taiso valgį. Kambariuose jie turi elektrines viryklėles.

– Jei nori, nusamdyk, – pasakė Marija. – Arba aš paieškosiu kokios kitos. Bet tau, ko gera, reikės dažnai važinėti? Kol dirbsi tokį darbą, man neleis tavęs lydėti.

– Gal aš gausiu darbo Madride. Šį darbą dirbu jau seniai ir kariauju nuo sąjūdžio pradžios. Gal dabar man duotų darbo Madride. Prašyti nesu prašęs. Visą laiką buvau fronte arba dirbau štai tokį darbą kaip dabar. Ar žinai, kad, iki sutikau tave, aš niekad nieko nebuvau prašęs? Nei ko nors pageidavęs? Nei galvojęs apie ką kita, o tik apie sąjūdį ir apie tai, kad reikia laimėti karą? Tikrai, mano norai buvo labai kuklūs. Aš daug dirbau, o dabar aš myliu tave ir, – kalbėjo jis, savo žodžiais dabar aprėpdamas visa, ko neteks, – aš myliu tave taip, kaip myliu visa, už ką mes kovojam. Aš myliu tave taip, kaip myliu laisvę, garbę ir visų žmonių teisę dirbti ir nebadauti. Aš myliu tave taip, kaip myliu Madridą, kurį mes apgynėm, ir draugus, kurie krito. O krito daug. Tu negali įsivaizduoti, kaip daug. Bet tave aš myliu taip, kaip brangiausią dalyką pasaulyje, ir dar labiau. Aš labai myliu tave, zuikuti. Labiau, nei galiu apsakyti. Bet aš kalbu tau, kad bent truputį žinotum. Aš niekad neturėjau žmonos, o dabar tu esi mano žmona, ir aš laimingas.

– Stengsiuosi būti tau kuo geresnė žmona, – atsakė Marija. – Tiesa, aš daug ko nemoku, bet pasistengsiu išmokti. Jei gyvensime Madride – gerai. Jei reikės gyventi kitur – gerai. Jei mes niekur negyvensim, bet aš galėsiu keliauti su tavimi – dar

geriau. Jei mes nuvažiuosim į tavo tėvynę, aš stengsiuos išmokti kalbėti *inglés* kalba taip, kaip šneka tenai visi *inglés*. Aš žiūrėsiu, kaip jie elgiasi, ir pati darysiu taip, kaip jie.

– Tu atrodysi labai juokingai.

– Tikriausiai. Aš darysiu klaidų, bet tu perspėsi mane, ir aš nedarysiu antrąkart tos pačios klaidos, o jei ir padarysiu – tai tik antrą kartą. Paskui, jeigu savo tėvynėj tu pasiilgsi mūsiškų valgių, aš tau pagaminsiu. Ir lankysiu mokyklą, kur moko, ką turi žinoti žmona, jei yra tokių mokyklų.

– Yra, bet tau to mokslo nereikia.

– Man apie tas mokyklas sakė Pilara. Ji skaičiusi laikrašty, kad tavo tėvynėje jų esą. O be to, ji man sakė, jog aš privalanti išmokti kalbėti angliškai ir kalbėti taip gerai, kad tau nereikėtų gėdytis manęs.

– Kada ji tau sakė?

– Šiandien, kai krovėm daiktus. Ji tik ir kalbėjo, ką man daryti, kad būčiau tau gera žmona.

Atrodo, jos irgi keliauta į Madridą, pagalvojo Robertas Džordanas ir tarė:

– Ką ji dar sakė?

– Sakė, kad aš turinti žiūrėti savo kūno ir saugoti figūrą, lyg būčiau matadoras. Sakė, jog tai labai svarbu.

– Tai tiesa, – pasakė Robertas Džordanas. – Bet tu dėl šito dar daug metų gali būti rami.

– Ne. Ji sakė, ispanėms reikią visą laiką stebėti savo figūrą, nes ji gali staiga imti keistis. Sakėsi kažkada buvusi liekna kaip aš, bet tais laikais moterys negimnastikuodavę. Aiškino, kaip gimnastikuoti, ir liepė nepersivalgyti. Sakė, ko nevalgyti. Bet aš užmiršau, reikės vėl ją paklausti.

– Bulvių, – pasakė jis.

– Taip, – kalbėjo ji toliau. – Bulvių ir visokių kepsnių. Be to, kai pasakiau jai, kad man skauda, liepė nesisakyti tau, o kęsti skausmą taip, kad tu nesuprastum. Bet aš pasisakiau, nes nenoriu tau niekad meluoti, be to, bijojau, kad tu nepagalvotum, jog mes nebegalim bendrai jausti malonumo ir jog to, kas buvo kalnuose, iš tiesų nebuvo.

– Gerai, kad pasakei.

– Tikrai? Juk man gėda, ir aš padarysiu viską, ko panorėsi. Pilara mokė mane, ką galima daryti vyrui.

– Nereikia nieko daryti. Tai, ką mudu turim, yra mūsų abiejų, ir mudu tausosim tai ir saugosim. Aš myliu tave, kai va šitaip guliu šalia tavęs ir liečiu tave, ir žinau, kad tu tikrai esi čia, o kai tu vėl galėsi, mudu turėsim viską.

– Bet ar tu neturi norų, kuriuos aš galėčiau patenkinti? Ji man aiškino.

– Ne. Mudviejų norai bus bendri. Jokių atskirų norų aš neturiu.

– Tai labai gerai. Bet visada žinok, kad padarysiu viską, ko tu panorėsi. Tik pasakyk, nes aš didelė nemokša ir daug ką iš to, ką ji kalbėjo, nelabai supratau. Klausti gėdijausi, o ji tokia išmintinga ir tiek visko žino.

– Zuikuti, – tarė jis. – Tu nuostabi.

– *Qué va*, – pasakė ji. – Bet juk sunku išmokti viską, ką privalo žinoti žmona, per vieną dieną, kai mes ardom stovyklą ir kraunamės daiktus, rengdamiesi mūšiui, o kitas mūšis jau vyksta netoliese, ir jeigu aš darysiu rimtų klaidų, tu privalai man pasakyti, nes aš myliu tave. Galbūt aš ką nors neteisingai supratau, o daug dalykų, kur ji pasakojo, buvo labai sudėtingi.

– Ką dar ji tau sakė?

– *Pues*, tiek daug, kad net neatsimenu. Sakė, jog aš galinti pasipasakoti tau, ką man darė, jeigu vėl imsiu apie tai galvoti,

nes tu esi geras ir viską supranti. Bet geriau esą apie tai nekalbėti, nebent imčiau dėl to kamuotis, kaip pirma, ir išsipasakojus man palengvėtų.

– Ar dar kamuojiesi dėl to?

– Ne. Nuo tada, kai pirmą kartą pabuvau su tavim, atrodo, lyg to niekad nebūtų buvę. Tik visą laiką liūdžiu dėl tėvų. Ir visada liūdesiu. Bet aš norėčiau papasakoti tai, ką tu turi žinoti, kad nebūtų užgauta tavo savigarba, jei man bus skirta būti tavo žmona. Nė karto ir nė vienam aš neatsidaviau. Aš priešinausi, ir tik dviese jie įstengdavo su manim susidoroti. Vienas sėsdavosi ant galvos ir laikydavo mane. Sakau tau, kad nebūtų užgauta tavo savigarba.

– Tu pati – mano savigarba. Nepasakok man to.

– Ne, aš kalbu apie tą savigarbą, kurią turi jausti dėl žmonos. Ir dar. Mano tėvas buvo miestelio alkaldas ir gerbiamas žmogus. Motina buvo gerbiama moteris ir gera katalikė, ir ją sušaudė drauge su tėvu dėl tėvo, respublikono, politinių įsitikinimų. Aš mačiau, kaip juos sušaudė, ir, kai mano tėvą pastatė prie miestelio skerdyklos sienos, jis sušuko: *„Viva la República!“*

Mano motina, stovėdama prie tos pačios sienos, sušuko: „Tegyvuoja mano vyras, šio miesto alkaldas!“, ir aš tikėjausi, kad mane irgi sušaudys, ir ketinau sušukti: *„Viva la República y vivan mis padres!“*, bet, užuot sušaudę, jie mane išniekino.

Klausyk. Papasakosiu truputį, ką jie darė, nes tai svarbu mums abiem. Po sušaudymo prie *matadero* jie mus, sušaudytųjų giminaites, kurios matėm sušaudymą, bet pačios nebuvom sušaudytos, nusivarė nuo *matadero* stačiu šlaitu į pagrindinę miestelio aikštę. Beveik visos verkė, bet kai kurios nuo matyto reginio liko be žado, ir joms išseko ašaros. Aš irgi negalėjau verkti. Nemačiau nieko aplinkui, nes akyse man visąlaik stovėjo tėvas ir motina tą

akimirką, kai juos šaudo ir motina sako: „Tegyvuoja mano vyras, šio miesto alkaldas!“, ir jos žodžiai visą laiką skambėjo ausyse it netylantis šauksmas. Mano motina nebuvo respublikonė, todėl ji nesušuko: *„Viva la República!“*, o tik *„Viva“* mano tėvui, kuris gulėjo kniūbsčias prie jos kojų.

Bet tai, ką ji pasakė, pasakė labai garsiai, beveik rėkte, ir tada jie šovė, ir ji pargriuvo, ir aš bandžiau išsiveržti iš eilės ir bėgti prie jos, tačiau mes buvom visos surištos. Šaudė *guardia civiles,* ir jie laukė dar ko nors sušaudyti, tačiau falangistai nusivarė mus į kalną, ir *guardia civiles* stovėjo pasirėmę šautuvų, o sušaudytųjų kūnai liko gulėti palei sieną. Mes, merginos ir moterys, buvom surištos už riešų į ilgą vorą, ir jie taip varė mus į kalną, paskui gatvėmis į aikštę, o aikštėje sustabdė prie kirpyklos priešais rotušę.

Čia du vyrai peržvelgė mus, ir vienas sako: „Va, alkaldo duktė“, o antrasis atsakė: „Pradedam nuo jos“.

Paskui jie nupjovė man nuo riešų virvę, ir vienas paliepė kitiems: „Suriškit vorą“, o tiedu suėmė man už rankų ir įtempė į kirpyklą, pakėlė ir pasodino į krėslą, ir laikė, kad neištrūkčiau.

Veidrodyje pamačiau savo veidą ir veidus tų, kurie laikė mane, ir trijų kitų, kurie stovėjo sukišę ties manimi galvas, ir visi buvo nepažįstami, tačiau aš veidrodyje mačiau ir save, ir juos, o jie matė tik mane. Atrodė, lyg sėdėtum dantų gydytojo krėsle, o aplink daugybė gydytojų, ir visi – bepročiai. Savo pačios veidą vos atpažinau, jis buvo iškreiptas sielvarto, bet įsižiūrėjusi supratau, jog tai aš. Tačiau mano sielvartas buvo toks didelis, kad nejaučiau nei baimės, nei nieko, vien sielvartą.

Mano plaukai tuomet buvo supinti į dvi kasas, ir, man žiūrint į veidrodį, vienas jų pakėlė kasą ir ištempė taip, kad skausmas staiga nustelbė sielvartą, o paskui nurėžė ją skustuvu pačiame

pašaknyje, ir aš pamačiau save su viena kasa ir styrančiu kuokštu ten, kur būta kasos. Paskui nurėžė ir antrą kasą, bet neištempęs, ir skustuvas įpjovė man ausį, ir aš pamačiau kraują. Paliesk pirštu, užčiuopi randą?

– Taip. Bet gal geriau nekalbėti apie tai?

– Nieko. Pačių baisybių aš nepasakosiu. Žodžiu, skustuvu nupjovė pačiame pašaknyje man kasas, o kiti juokėsi, ir aš net nejutau žaizdos ausyje, o paskui tasai atsistojo priešais, kiti du laikė mane, ir jis ėmė talžyti per veidą kasomis sakydamas: „Šitaip mes įšventinam raudonąsias vienuoles. Mes tau parodysim, kaip vienytis su broliais proletarais, raudonųjų Kristaus sužadėtine!“

Ir jis talžė per veidą nupjautomis mano kasomis, o paskui užkimšo jomis man burną ir kietai apsuko aplink kaklą, ir surišo užpakalyje mazgą, o tie du, kurie laikė mane, visą laiką juokėsi.

Ir visi jie, kurie tą matė, ėmė juoktis, o aš, matydama juos veidrodyje besijuokiančius, pravirkau, nes iki tol po sušaudymo buvau visa apmirusi ir negalėjau pravirkti.

Paskui tas, kuris užkimšo man burną, pervažiavo kerpamąja mašinėle man per galvą – pirmiausia nuo kaktos iki kaklo, paskui per viršugalvį, paskui aplink visą galvą ir palei pat ausis, o anie laikė mane taip, kad viską mačiau veidrodyje, ir matydama, ką jie daro, negalėjau patikėti savo akimis, ir tik verkiau ir verkiau, bet ir negalėjau atitraukti žvilgsnio nuo to siaubingo vaizdo: savo pražiodytos burnos, užkimštos kasomis, ir galvos, kuri štai tuoj liks visai plika.

O baigęs kirpti, jisai išėmė iš kirpėjo spintelės jodo buteliuką (kirpėją jie irgi sušaudė, kaip sindikato narį, ir dabar jis gulėjo ant slenksčio, vilkdami į vidų, jie mane perkėlė per jį) ir stikline lazdele, kokios būna jodo buteliukuose, patepė žaizdą ausyje, ir tas peršėjimas persmelkė mano sielvartą ir siaubą.

Tada jis atsistojo priešais mane ir užrašė jodu man ant kaktos: UHP,[1] vedžiodamas raides lėtai ir stropiai lyg dailininkas, ir aš mačiau visa tai veidrodyje ir nebeverkiau, nes širdį man stingdė mintis apie tėvą ir motiną, ir aš žinojau, kad tai, ką jie dabar daro man, tėra niekis.

Paskui, baigęs rašyti, falangistas žingtelėjo atgal ir pasižiūrėjo į mane, įvertindamas savo darbą, o paskui padėjo buteliuką su jodu ir paėmė kerpamąją mašinėlę, ir pasakė: „Kitą!", ir mane, stipriai laikydami už rankų, išvedė iš kirpyklos, ir tarpdury aš suklupau ant kirpėjo, kuris tebegulėjo tenai aukštielninkas, pajuodusiu veidu, ir vos nesusidūriau su Konsepsione Grasija, geriausia savo drauge, kurią du vyrai tempė į vidų, o ji, pamačiusi mane, iš karto nepažino, o atpažinusi sukliko, ir aš girdėjau jos klyksmą, kol mane stumdydami varė per aikštę į miesto rotušę, paskui laiptais į mano tėvo kabinetą, kur paguldė ant sofos. Tenai mane ir teršė.

– Mano zuikuti, – tarė Robertas Džordanas, kaip galėdamas stipriau ir švelniau glausdamas ją prie savęs. Neapykanta jame kunkuliavo tokia baisi, kokią tik gali jausti žmogus. – Nekalbėkim apie tai. Nepasakok toliau, nes aš ir taip neįstengiu sutramdyti pykčio.

Ji gulėjo nejudėdama jo glėbyje ir atsakė:

– Ne. Aš nieko daugiau nepasakosiu. Bet tai nedori žmonės, ir, jei būtų galima, norėčiau su tavim nukauti jų keletą. O pasakojau tam, kad, jeigu būsiu tavo žmona, nebūtų užgauta tavo savigarba. Kad viską suprastum.

– Gerai, kad pasipasakojai, – atsakė jis. – Ryt, jei seksis, mes daug nukausim.

[1] *Unidos Hermanos Proletarios!* (Broliai proletarai, vienykitės!) – 1934 m. sukilusių Astūrijos kalnakasių ir anarchistų šūkis. *(Vert. past.)*

– O ar nukausim falangistų? Tą darė falangistai.

– Jie nekariauja, – niūriai atsakė jis. – Jie žudo užnugary. Fronte kaunamės su kitais.

– O tų ar negalima kaip nors nukauti? Labai norėčiau.

– Esu nukovęs, – pasakė jis. – Nukausim ir dar. Versdami traukinius, esame jų nukovę.

– Norėčiau eiti su tavim versti traukinio, – tarė Marija. – Kai Pilara parsivedė mane nuo traukinio, aš buvau kaip pamišus. Ar ji pasakojo, kokia aš buvau?

– Taip. Nekalbėk apie tai.

– Galva mano buvo apdujus, ir aš tik verkiau ir verkiau. Bet pasakysiu tau dar vieną dalyką. Turiu pasakyti. Tada tu *gal* ir nevesi manęs. Bet, Robertai, jei tu nepanorėtum vesti manęs, ar mes negalėtume nors šiaip nesiskirti?

– Aš vesiu tave.

– Palauk. Buvau pamiršusi. Gal geriau, kad nevestum manęs. Gali būti, kad aš niekad nepagimdysiu tau nei sūnaus, nei dukters, nes Pilara sako, kad taip gali būti po to išniekinimo. Privalėjau tau pasisakyti. Ak, nežinau, kaip man išėjo iš galvos!

– Tai niekis, zuikuti, – atsakė jis. – Visų pirma, gal tai netiesa. Tą gali pasakyti tik gydytojas. Be to, nereikia man nei sūnaus, nei dukters, kol pasaulis bus toks, koks yra dabar. O visą savo meilę atiduosiu tau.

– Norėčiau pagimdyti tau sūnų ir dukrą, – pasakė ji jam. – Kaipgi pagerės pasaulis, jeigu mes tik kausimės su fašistais ir neturėsim vaikų?

– Ak tu, tu! – tarė jis. – Myliu tave. Girdi? O dabar miegokim, zuikuti. Man reikės prieš aušrą keltis, o aušta dabar anksti.

– Tai ar nieko, ką sakiau? Mudu vis tiek galėsim susituokti?

– Mes jau susituokėm – dabar. Aš dabar imu tave už žmoną. Tu mano žmona. Tačiau mik, mano zuikuti, nes liko mažai laiko.

– Ir mudu tikrai susituoksim? Ne šiaip sau kalbėjomės?

– Tikrai.

– Tad migsiu, o pabudus galvosiu apie tai.

– Aš irgi.

– Labos nakties, mano vyre.

– Labos nakties, – pasakė jis. – Labos nakties, žmona.

Paskui išgirdo gilų ir lygų alsavimą ir suprato, kad ji užmigo, ir gulėjo labai ramiai, kad nepažadintų jos. Galvojo apie tai, kas liko jos nepapasakota, ir jį dusino neapykanta, ir jis džiaugėsi, kad rytą žudys. Tačiau darbe privalai pamiršti asmenines nuoskaudas, pagalvojo jis.

Bet kaip? Žinau, kad mūsiškiai su jais irgi žiauriai elgėsi. Tačiau mūsiškiai – tamsūs ir kitaip nemoka. O anie taip elgiasi sąmoningai ir apgalvotai. Taip elgiasi jų kultūros žiedas. Ispanijos riterių luomo žiedas. Tai bent tauta! Tai bent šunsnukiai – nuo Korteso, Pisaro, Menendo de Avilos iki Enrikės Listerio ir iki Pablo. Ir kokia nuostabi tauta! Nėra puikesnės ir nėra bjauresnės tautos pasaulyje. Nėra malonesnių ir nėra žiauresnių žmonių. O kas juos supranta? Aš nesuprantu, nes, jei suprasčiau, viską atleisčiau. Suprasti reiškia atleisti. Netiesa. Atlaidumas pernelyg išaukštintas. Atlaidumas – krikščionių idėja, o Ispanija niekad nebuvo krikščioniška šalis. Jie visados turėjo bažnyčios rėmuose savo kultą. *Otra Virgen más.*[1] Turbūt dėl to jie ir stengiasi atimti nekaltybę priešų merginoms. Tikėjimo fanatikuose tai, aišku, įsišakniję giliau negu pačioje tautoje. Tauta atitolo nuo Bažnyčios, nes Bažnyčia susijusi su valdžia, o valdžia visados bu-

[1] Dar viena mergelė *(isp.)*.

vo neteisinga. Tai vienintelė šalis, kurios nepasiekė reformacija. Štai jie ir susilaukė atpildo už inkviziciją.

Taip, čia daug peno mintims. Galvok sau ir nesijaudink dėl savo darbo. Tai protingiau, negu apsimetinėti. Viešpatie, kaip jis šiąnakt apsimetinėjo! O Pilara apsimetinėjo visą dieną. Na taip! Tai kas, jeigu jie rytoj žus? Argi tai svarbu, jeigu tik tiltas bus deramai sugriautas? Tai viskas, ką jiems reikia padaryti rytoj.

Visai nesvarbu. Juk nedirbsi to paties nežinia iki kol. Ir saulės amžiaus negyvensi. Galbūt per šias tris dienas aš išgyvenau visą savo gyvenimą, pagalvojo jis. Jei tai tiesa, norėčiau paskutinę naktį praleisti kitaip. Tačiau paskutinės naktys visada nenusiseka. Bet kokia pabaiga esti prasta. Ne, kartais būna geri paskutiniai žodžiai. „*Viva* mano vyras, šio miesto alkaldas!“ – štai kur geri žodžiai.

Jis žinojo, kad tai geri žodžiai, nes, kartodamas juos mintyse, juto, kaip per kūną bėga šiurpulys. Jis pasilenkė ir pabučiavo Mariją, bet ji nepabudo. Jis labai tyliai sukuždėjo angliškai:

– Norėčiau vesti tave, zuikuti. Aš labai didžiuojuosi tavo šeima.

Trisdešimt antras skyrius

Tą patį vakarą Madride, „Geilordo“ viešbutyje, buvo daug žmonių. Pro vartus įvažiavo automobilis mėlynai uždažytais žibintais, iš jo išlipo nedidukas žmogelis pilkomis kelnėmis, sukištomis į juodus aulinius batus, ir trumpu pilku iki kaklo užsagstytu kiteliu ir, atidaręs duris, atsakė dviem atidavusiems pagarbą sargybiniams, linktelėjo slaptosios policijos agentui, sėdinčiam prie durininko stalo, ir įėjo į liftą. Marmuriniame

vestibiulyje ant kėdžių abipus durų sėdėjo dar po sargybinį, ir jiedu tik pasižiūrėjo į mažąjį žmogelį, kai tas ėjo pro juos prie lifto durų. Jie privalėjo apčiupinėti kiekvieno nepažįstamojo šonus, užančius ir juosmenį, ar nesineša ginklo, o jei taip, liepti jį palikti pas durininką. Tačiau žmogelį auliniais batais jie pažinojo, todėl tik žvilgtelėjo viena akim ir nestabdė.

Jo kambaryje, kai įėjo, buvo pilna žmonių. Vieni stovėjo, kiti sėdėjo ir šnekučiavosi kaip kokioje svetainėje, vyrai ir moterys gėrė rusišką degtinę, viskį su gazuotu vandeniu ir alų, kurį pilstė iš didelių ąsočių į mažas stiklinaites. Keturi vyrai buvo uniformuoti, kiti vilkėjo zomšines arba odines striukes, trys iš keturių moterų buvo su paprastomis kasdieninėmis suknelėmis, o ketvirtoji, nežmoniškai liesa, juodbruvė, dėvėjo paprasto sukirpimo drabužį, panašų į milicininkės mundurą, sijoną ir avėjo auliniais batais.

Įžengęs į kambarį, Karkovas pirmiausia priėjo prie moters su munduru, nusilenkė jai ir paspaudė ranką. Tai buvo jo žmona, ir jis pasakė jai kažką rusiškai, ko niekas negirdėjo, ir įžūlokas žvilgsnis, su kuriuo jis įžengė į kambarį, akimirką priblėso. Tačiau akys ir vėl sužibo, kai jis pamatė dailios figūros merginą raudonmedžio spalvos plaukais ir geismingu veidu, ir jis trumpais ryžtingais žingsniais nuėjo prie jos, nusilenkė ir paspaudė ranką, aiškiai mėgdžiodamas pasisveikinimą su žmona. Žmona, jam einant per kambarį, nežiūrėjo jam kandin. Ji stovėjo su dailiu augalotu ispanų karininku, ir jiedu šnekėjosi rusiškai.

– Tavo numylėtinis po truputį tunka, – tarė Karkovas merginai. – Antraisiais karo metais visi mūsų didvyriai ėmė tukti.

Jis nežiūrėjo į vyriškį, apie kurį kalbėjo.

– Ar galėsiu rytoj važiuoti su tavim į puolimą? – paklausė mergina. Ji kalbėjo vokiškai.

– Ne. Ir nebus jokio puolimo.

– Bet juk visi žino, – pasakė mergina. – Kam tų paslapčių? Doloresa važiuoja. Važiuosiu su ja arba su Karmena. Daug kas važiuoja.

– Važiuok, jeigu kas tave ims, – atsakė Karkovas. – Aš neimsiu.

Paskui atsisuko į merginą ir rimtai paklausė:

– Kas tau sakė apie puolimą? Sakyk konkrečiai.

– Richardas, – taip pat rimtai atsakė ji.

Karkovas patraukė pečiais ir paliko ją stovinčią.

– Karkovai! – viduriuojančio žmogaus balsu pašaukė jį vidutinio ūgio vyriškis pilku išpurtusiu veidu, apdribusiais paakiais ir atvipusia apatine lūpa. – Girdėjot gerą naujieną?

Karkovas priėjo prie jo, ir vyriškis kalbėjo toliau:

– Man ką tik pasakė, nebus nė dešimties minučių. Nuostabus dalykas! Prie Segovijos fašistai visą dieną kovėsi tarpusavy. Jie buvo priversti automatų ir kulkosvaidžių ugnimi malšinti maištininkus. Po pietų apmėtė savo pačių dalinius bombomis.

– Tikrai? – paklausė Karkovas.

– Tikra tiesa, – atsakė vyras paputusiomis akimis. – Doloresa pati pranešė šią žinią. Ji buvo čia su naujienomis ir visa tiesiog švytėjo neregėtu džiaugsmu. Žinių teisingumas spinduliavo iš jos veido. Iš to įstabaus veido, – džiaugsmingai pridūrė jis.

– To įstabaus veido, – pasakė Karkovas bespalviu balsu.

– Kad būtumėt ją girdėjęs! – kalbėjo žmogus paputusiais paakiais. – Pati žinia švietė nežemiška šviesa iš jos veido. Ir balsas liudijo, kad jos žodžiai teisingi. Parašysiu apie tai savo straipsnyje „Izvestijoms“. Man tai buvo vienas didingiausių karo momentų, kai išgirdau pranešimą tuo įstabiu balsu, kuriame išvien susilieja gailestis, užuojauta ir tiesa. Ji stačiai spinduliuoja

gerumu ir teisingumu kaip tikra liaudies šventoji. Ne veltui ją vadina *La Pasionaria.*[1]

– Ne veltui, – blankiu balsu pasakė Karkovas. – Negaišdamas rašykit „Izvestijoms“, kol nepamiršot tokios puikios įžangos.

– Tai moteris, apie kurią nevalia juokauti. Net ir tokiam cinikui kaip jūs, – pasakė žmogus paputusiais paakiais. – Kad būtumėt buvęs čia ir girdėjęs ją, ir matęs jos veidą!

– Tą įstabų balsą, – pasakė Karkovas. – Tą įstabų veidą. Užsirašykit, – pasakė jis. – Nepasakokit man. Neeikvokit man ištisų pastraipų. Eikit ir tuoj pat rašykit.

– Kam taip skubiai?

– Man rodos, geriau nedelsti, – pasakė Karkovas ir pasižiūrėjo į jį, o paskui nusisuko.

Žmogus pabrinkusiais paakiais pastovėjo porą minučių, laikydamas stikliuką su degtine, pritrenktas to grožio, kurį matė, nors ir gerokai paputusios, jo akys, o paskui isskubėjo iš kambario to aprašyti.

Karkovas prisiartino prie kito vyriškio, apie keturiasdešimt aštuonerių metų amžiaus, nediduko, kresno, nuotaikingo, šviesiai mėlynom akim, retėjančiais šviesiais plaukais ir linksma burna po šviesių ūsų šepetėliu. Šis vyriškis vilkėjo uniforma. Tai buvo vengras, divizijos vadas.

– Ar jūs buvot čia, kai buvo atėjus Doloresa? – paklausė Karkovas vyriškį.

– Taip.

– Kas ten atsitiko?

– Esą fašistai susikovę tarpusavy. Gražu, jeigu tiesa.

[1] Liepsningoji *(isp.)*.

– Girdėti daug šnekų apie rytdieną.

– Pasiutimas! Reikia iššaudyti visus žurnalistus, taip pat daugumą esančių šiame kambaryje ir, be abejo, tą vokietį intrigantą Richardą. Reikia sušaudyti tą, kuris patikėjo šitam turgaus *függler*[1] vadovauti brigadai. Galbūt ir mus abu reikėtų sušaudyti. Galimas daiktas, – generolas nusijuokė. – Bet tik tarp mūsų kalbant.

– Nemėgstu apie tokius dalykus kalbėti, – pasakė Karkovas. – Ten dabar yra tas amerikietis, jis čia kartais apsilanko. Pažįstate – Džordanas, dirba su partizanais. Jis dabar kaip tik ten, kur bus visa tai, apie ką čia plepama.

– Jei taip, tai jis turėtų šiąnakt atsiųsti raportą, – atsakė generolas. – Mane ten nelabai mėgsta, šiaip nuvykčiau ir sužinočiau jums, kaip ir kas. Jis dirba su Golcu, tiesa? Golcą ryt pamatysit.

– Taip, anksti rytą.

– Tik nelįskit jam į akis, kol viskas neįeis į vėžes, – pasakė generolas. – Jis nekenčia jūsų, plunksnagraužių; taip pat, kaip ir aš. Tiesa, jis ramesnio būdo.

– Na, o dėl to?..

– Tikriausiai fašistų manevrai, – šyptelėjo generolas. – Ką gi, pažiūrėsim, kaip ryt juos pamanevruos Golcas. Tegu išmėgins ranką. Mes buvom užtaisę jiems manevrus prie Gvadalacharos.

– Girdėjau, jūs irgi rengiatės į kelionę, – tarė Karkovas ir nusišypsojo, parodydamas išgedusius dantis.

Generolas staiga supyko.

– Taip, aš irgi! Dabar pradės leisti gandus apie mane. Apie visus tik gandai ir gandai. Prakeikta gandonešių gauja! Žmogus,

[1] Juokdariui *(vok.)*.

mokąs laikyti liežuvį už dantų, galėtų išgelbėti šią šalį – žinoma, jei pats tikėtų, jog tai įmanoma.

– Jūsų bičiulis Prijetas moka laikyti liežuvį už dantų.

– Bet jis netiki, kad galima laimėti. O kaip galima laimėti, netikint liaudimi?

– Spręskit pats, – pasakė Karkovas. – Einu, truputį numigsiu.

Jis paliko prirūkytą ir priplepėtą kambarį ir išėjo į miegamąjį, ir atsisėdo ant lovos, ir nusitraukė batus. Balsai girdėjosi ir čia, todėl jis uždarė duris ir atvėrė langą. Atsigulė nenusirengęs, kadangi antrą valandą turės išvažiuoti pro Kolmenarą, Sersedą ir Navaseradą į frontą, kur rytą Golcas pradės puolimą.

Trisdešimt trečias skyrius

Buvo antra valanda nakties, kai jį pažadino Pilara. Pajutęs jos ranką, jis iš pradžių pamanė, kad tai Marija, ir atsisuko į ją, ir tarė: „Zuikuti". Tačiau didelė moters ranka stipriai papurtė jam petį, ir staiga jis galutinai atsibudo ir suspaudė šalia nuogos dešinės kojos gulinčio pistoleto rankeną, ir įsitempė visas, tarytum jame pačiame kas būtų nuleidęs saugiklį.

Tamsoje jis atpažino Pilarą ir pasižiūrėjo į savo rankinio laikrodžio ciferblatą, kurio viršuje smailiu kampu švytėjo abi rodyklės, ir matydamas, jog dar tik antra valanda, tarė:

– Ko tau, moteriške?

– Pablas pabėgo, – atsakė moteris.

Robertas Džordanas užsimovė kelnes ir apsiavė. Marija nepabudo.

– Kada? – paklausė jis.

– Prieš kokią valandą.

– Na, ir?..

– Pasiėmė tavo daiktų, – gailiai pasakė moteris.

– Taip. Ką?

– Nežinau, – atsakė ji. – Einam, pažiūrėsi.

Tamsoje jie nužingsniavo prie olos angos, pasilenkė po gūnia ir įėjo į vidų, ir čia juos pasitiko išvėsusio ugniakuro, troškaus oro ir miegančių vyrų kvapas. Robertas Džordanas nusekė paskui Pilarą, pasišviesdamas elektriniu žibintuvėliu, kad neužliptų ant kurio nors gulinčiojo asloje. Anselmas pabudo ir tarė:

– Jau laikas?

– Dar ne, – sušnibždėjo Robertas Džordanas. – Miegok, dėdžiuk.

Abi kuprinės stovėjo prie Pilaros guolio, atskirto nuo olos gūnia. Robertas Džordanas atsiklaupė ant guolio, atsiduodančio įsisenėjusiu prakaitu ir šleikščiai saldžiu indėnų guolių kvapu, ir apšvietė žibintuvėliu kuprines. Abiejose nuo viršaus ligi apačios žiojėjo ilgi plyšiai. Laikydamas žibintuvėlį kairėje rankoje, Robertas Džordanas dešine apčiupinėjo pirmosios kuprinės vidų. Tai buvo ta, kurioje jis laikė miegamąjį maišą, ir ji neturėjo būti labai pilna. Ji ir nebuvo labai pilna. Joje tebebuvo vielos ritinių, užtat kvadratinė medinė dėžutė su sprogdinimo mašinėle buvo dingusi. Nebebuvo ir cigarų dėžutės su kruopščiai apvyniotais ir supakuotais detonatoriais. Nebebuvo ir skardinėlės su Bikfordo virvute bei kapsulėmis.

Robertas Džordanas apčiupinėjo antrąją kuprinę. Ji tebebuvo pilna dinamito. Trūko gal vieno maišelio.

Jis atsistojo ir atsisuko į moteriškę. Per anksti rytą pažadintas, žmogus kartais pajunta slegiančią tuštumą krūtinėje, pajunta lyg artėjančią nelaimę, ir dabar šis jausmas užplūdo jį tūkstanteriopa jėga.

– Ir tai tu vadini saugojimu, – tarė jis.

– Aš miegojau, priglaudus prie jų galvą ir dar uždėjus ranką, – pasakė Pilara.

– Gerai miegojai.

– Klausyk, – tarė moteris. – Jis atsikėlė naktį, ir aš paklausiau: „Kur eini, Pablai?“ – „Nusišlapint, moteriške“, – atsakė jis, ir aš vėl užmigau. Atsibudusi nesupratau, kiek laiko praėję, o kadangi jis vis negrįžo, pamaniau, kad, kaip paprastai, bus nuėjęs pažiūrėti arklių. Paskui, – gailiu balsu baigė ji, – jo vis nėr ir nėr, ir man pasidarė neramu, ir aš apčiupinėjau kuprines, ar viskas vietoj, bet pamačiau, kad supjaustytos, ir nuėjau pas tave.

– Eime, – pasakė Robertas Džordanas.

Jie išėjo iš olos, ir buvo dar tokia gili naktis, kad visai nesijautė artėjančio ryto.

– Ar jis gali pabėgt raitas, aplenkdamas sargybinį?

– Dviem keliais.

– Kas ant kalno?

– Eladijas.

Robertas Džordanas nieko daugiau nekalbėjo, kol jie pasiekė pievą, kur ganėsi pririšti arkliai. Pievoje pešė žolę trys arkliai. Nebuvo stambiojo sarčio ir širmio.

– Prieš kiek maždaug laiko jis išjojo?

– Bus valanda.

– Ką gi, – pasakė Robertas Džordanas. – Pasiimu, kas liko, ir einu miegoti.

– Aš pasaugosiu.

– *Qué va,* pasaugosi. Sykį jau pasaugojai, ačiū.

– *Inglés,* – tarė moteris. – Man skaudu dėl to ne mažiau kaip tau. Kažin ką padaryčiau, kad galėčiau sugrąžinti tavo daiktus. Neužgauliok manęs. Pablas išdavė tiek tave, tiek mane.

Kai ji taip pasakė, Robertas Džordanas suprato, jog negalės leisti sau prabangos širsti, negalės bartis su šita moterimi. Šią dieną, kuri prasidėjo daugiau kaip prieš dvi valandas, jam reikės dirbti su ja.

Jis uždėjo ranką jai ant peties.

– Nieko, Pilara, – pasakė jis. – Dingo nelabai reikalingi daiktai. Sukombinuosim jiems kokį pakaitalą.

– O ką jis paėmė?

– Nieko, moteriške. Keletą prabangos dalykėlių, kuriuos žmogus leidi sau turėti.

– Ar tau jų reikia sprogdinimui?

– Taip. Bet galima ir be jų. Sakyk, ar Pablas neturėjo kapsulių ir Bikfordo virvutės? Juk jį tikriausiai aprūpino tokiais daiktais.

– Išsinešė, – gailiai pasakė ji. – Aš iškart pasižiūrėjau. Jų irgi nebėra.

Jie grįžo per mišką prie olos.

– Eik, pamiegok dar, – tarė jis. – Be Pablo mums bus dar geriau.

– Aš einu pas Eladiją.

– Jis bus nujojęs kitu keliu.

– Vis tiek einu. Neužteko man gudrumo, štai ir apvyliau tave.

– Neik niekur, moteriške, – pasakė jis. – Pamiegok. Ketvirtą turėsim būt ant kojų.

Jis įėjo kartu su ja į olą ir išsinešė kuprines, suėmęs jas taip, kad nieko neišbyrėtų pro plyšius.

– Duok, užsiūsiu.

– Užsiūsi prieš išeinant, – tyliai atsakė jis. – Išsinešu ne todėl, kad nepasitikėčiau tavimi, o dėl to, kad noriu ramiai pamiegoti.

– Paduok man jas anksčiau, kad spėčiau užsiūti.

– Paduosiu, paduosiu, – tarė jis. – Pamiegok, moteriške.

– Ak, – tarė ji. – Aš apvyliau tave ir apvyliau Respubliką.

– Pamiegok, moteriške, – švelniai pasakė jis. – Pamiegok dar.

Trisdešimt ketvirtas skyrius

Viršukalnes toje vietoje buvo užėmę fašistai. Toliau ėjo niekieno neužimtas slėnis, jei neskaitytume fašistų posto, įsikūrusio sutvirtintoje sodyboje su ūkio pastatais ir daržine. Andresas, keliaudamas su Roberto Džordano pranešimu pas Golcą, tamsoje iš tolo aplenkė tą postą. Jis žinojo, kur nutiesta viela, prijungta prie užtaisyto automato, tamsoje surado ją, perlipo ir nuėjo palei upokšnį, apaugusį tuopom, jų lapai šlamėjo nakties vėjuje. Sodyboje, kur buvo fašistų postas, nugiedojo gaidys, ir, eidamas palei upokšnį, Andresas atsigręžė ir pro tuopas pamatė šviesų plyšelį vieno trobos lango apačioje. Buvo tyli, giedra naktis, ir Andresas pasuko nuo upelio per pievą.

Pievoje nuo praėjusios liepos, kai čia vyko mūšiai, stovėjo keturios šieno kupetos. Šieno niekas neišvežė, ir per keturis metų laikus jis supuvo, ir kupetos suzmeko.

Perlipęs per vielą, ištiestą tarp dviejų kupetų, Andresas pagalvojo: koks nuostolis! Tačiau respublikonams šieną reikėtų tempti už pievos kylančiu stačiu Gvadaramos šlaitu, o fašistams jo, matyt, nereikia, pagalvojo jis.

Jie turi šieno, o ir grūdų ganėtinai. Jie daug ko turi, galvojo jis. Užtat rytoj rytą mes jiems įkrėsim! Rytoj rytą mes jiems atlyginsim už Sordą. Kokie žvėrys! Užtat rytą kelias dulkės!

Jis norėjo greičiau atiduoti pranešimą ir suspėti grįžti iki postų užpuolimo. Bet ar tikrai jis norėjo grįžti, ar tik tarėsi norįs? Jis prisiminė palengvėjimą, kurį pajuto, kai *Inglés* parsakė, jog jam reiksią nunešti pranešimą. Iki tol jis ryto laukė ramiai. Ką reikia padaryti, tą reikia. Jis balsavo už tai ir buvo viskam pasirengęs. Sordo sutriuškinimas jį stipriai paveikė. Bet, šiaip ar taip, tai atsitiko Sordui. Ne jiems. Jie savo padarys.

Bet kai *Inglés* pasakė jam apie pranešimą, jis pasijuto kaip vaikystėje, kai pabudęs kaimo šventės rytą išgirsdavo smarkiai lyjant ir suprasdavo, jog bus per šlapia ir bulių siundymas aikštėje bus atidėtas.

Būdamas berniūkštis, jis mėgo bulių siundymą ir laukdavo tos dienos ir minutės, kai išeis į dulkėtą aikštę, nutviekstą karštos saulės ir aptvertą vežimais, uždarančiais visus išėjimus ir juosiančiais plotą, į kurį, atkėlus narvo dureles, spirdamasis visomis keturiomis, nučiuoš bulius. Jaudindamasis, gėrėdamasis, iš baimės suprakaitavęs, jis laukdavo tos akimirkos, kada, stovėdamas aikštėje, išgirs, kaip bulius tratina ragais kelionės narvo lentas, o paskui išvys jį patį, čiuožiantį iš narvo, besispyriojantį, iškelta galva, išplėstomis šnervėmis, trūkčiojančiomis ausimis, pridulkėjusiu žvilgančiu kailiu, mėšlinais šonais, žiūrės į plačiai įstatytas, nemirksinčias jo akis po plačiai išlenktais ragais, lygiais ir kietais it pakrantės smėlio nugludintas medžio strampas, po ragais, kurių smailios viršūnės užriestos taip, kad pasižiūrėjus užgniaužia kvapą.

Kiaurus metus jis laukdavo tos akimirkos, kai į aikštę išeis bulius ir visi stebės jo akis, o jis rinksis, ką pulti, ir, kai jis staiga pasileis katės šuoliukais, palenkęs galvą, atstatęs ragus, – jiems apmirs širdis. Vaikystėje jis kiaurus metus laukdavo tos akimirkos; tačiau kai *Inglés* paliepė nešti pranešimą, jis pajuto tokį pat paleng-

vėjimą kaip tada, kai nubudęs išgirsdavo lietų, teškenantį į čerpių stogą, į akmens sienas ir negrįstos kaimo gatvelės klanus.

Per tas kaimo *capeas* jis taip pat drąsiai stovėdavo prieš bulių, kaip ir kiti vyrai iš jo tėviškės ar aplinkinių kaimų, ir nė už ką nebūtų praleidęs šventės, nors niekad neidavo į kitų kaimų *capeas*. Jis prisiversdavo ramiai laukti puolančio buliaus ir atšokdavo į šalį tik paskutinę akimirką. Jis mojuodavo maišu buliui po akimis, atitraukdamas jo dėmesį nuo parblokšto žmogaus, griebdavo ir traukdavo už ragų, kai bulius puldavo parkritusįjį, ir sukdavo nutvėręs už rago į šoną, kumščiuodavo ir spardydavo per snukį, kol bulius palikdavo parkritusįjį ir puldavo kurį kitą.

Jis tempdavo bulių už uodegos nuo parkritusio žmogaus; stipriai įsispyręs, tempdavo ir sukdavo uodegą. Sykį jis, viena ranka nutvėręs už uodegos, kita sugriebė ragą ir, kai bulius, pakėlęs galvą, puolė jį, ėmė bėgti atatupstas, sukdamasis drauge su buliumi, viena ranka laikydamas už uodegos, o kita už rago, kol žmonės supuolė ant buliaus ir užbadė peiliais. Tose dulkėse, karštyje ir šūksniuose, buliaus ir žmonių, ir vyno kvape jis vienas iš pirmųjų puldavo ant buliaus, ir jis prisiminė tą pojūtį, kai bulius voliojasi ir daužosi, o jis guli skersai gogą, apkabinęs vieną ragą alkūnės linkiu, o antrą kietai surakinęs pirštais, ir bulius svaido ir krato, ir atrodo, jog kairė ranka išnirs iš peties, tačiau jis vis tiek guli ant karšto, dulkėto, plaukuoto, besidaužančio raumenų kalno, kietai sukandęs buliui ausį, ir smeigia peilį dar ir dar į pūpsantį, trūkčiojantį kaklo gumburą, ir karšta čiurkšlė aptrykšta jam kumštį, kai jis visu svoriu užvirsta ant stataus gogo ir smeigia, ir smeigia peilį į kaklą.

Kai jis pirmą kartą šitaip sukando ausį ir nepaleido, nors nuo grumtynių užtirpo kaklas ir žiaunos, paskui visi iš jo pasijuokė.

Tačiau, nors ir šaipėsi, žiūrėjo į jį su pagarba. Ir vėliau kiekvienais metais jis turėjo kartoti tą patį. Jį praminė Viljakonecho Buldogu ir juokėsi, kad jis ėdąs žalią jautieną. Tačiau visi jo kaime nekantravo pamatyti, kaip jis sukąs buliui ausį, ir kiekvienais metais jis iš anksto žinojo, kaip bus: pirmiausia išeis bulius, paskui ims strykčioti ir puldinėti žmones, o paskui, kai kas nors riktelės, ragindamas pulti ir nudurti bulių, jis nutykos, kaip prasibrauti pro kitus, ir pašokęs įsikirs dantimis į ausį. Paskui, kai viskas bus baigta, kai bulius galų gale negyvas susmuks po žudikų krūva, jis atsistos ir nueis šalin, susigėdęs dėl tos ausies, bet drauge ir toks išdidus, koks tik gali būti išdidus vyras. Ir nueis pro vežimus prie akmeninio fontano nusimazgoti rankų, ir vyrai plos jam per nugarą ir siūlys vynmaišius, ir sakys: „Valio, Buldoge! Ilgų metų tavo močiutei!“

Arba sakys: „Štai kur vyras su *cojones*! Kiekvienais metais!“

Andresas gėdysis, jaus tuštumą krūtinėje, tačiau bus išdidus ir laimingas, ir atsikratys jais visais, ir nusimazgos rankas, o dešinę iki peties, ir švariai nuplaus peilį, o paskui paims kieno nors vynmaišį ir išskalaus iš burnos iki kitų metų ausies skonį, išspjaus vyną ant akmeninių aikštės plokščių, ir tik tada aukštai pakels vynmaišį ir paleis į gerklę vyno čiurkšlę.

Kaipgi kitaip. Jis buvo Viljakonecho Buldogas ir nė už ką nebūtų praleidęs kaimo šventės. Tačiau jis žinojo, kad nėra malonesnio jausmo už tą, kurį pajunti išgirdęs lietų ir supratęs, kad nereikės eiti į aikštę.

Tačiau grįžti reikės, tarė jis sau. Nėra kalbos: aš privalau grįžti iki postų užėmimo ir tilto sprogdinimo. Ten bus mano brolis Eladijas, o mudu su juo – vienas kūnas ir kraujas. Ten ir Anselmas, Primitivas, Fernandas, Agustinas, Rafaelis, – nors iš jo, be abejo, nieko doro, – abi moteriškos, Pablas ir *Inglés*, nors *Inglés*

nesiskaito, nes jis svetimšalis ir vykdo įsakymą. Dalyvaus visi. Ir negali taip būti, kad dėl pranešimo išvengčiau to išbandymo. Turiu kuo greičiau pristatyti pranešimą, o paskui skubėti atgal, kad spėčiau grįžti iki postų puolimo. Būtų negarbinga nedalyvauti žygyje, užgaišus su pranešimu. Aiškiau negali būti. O be to, pasakė jis sau, staiga atsiminęs, jog žygis, kuriame matė vien sunkumus, teiks ir malonumo; o be to, turėsiu malonumą nudėti keletą fašistų. Pernelyg jau seniai mes juos galabijom. Rytoj galime nuveikti rimtą darbą. Rytoj, galimas daiktas, nesėdėsim rankų sudėję. Rytdiena gal praeis netuščiai. Kad ateitų greičiau rytojus ir kad aš būčiau su visais.

Tuo metu jam tamsoje brendant iki kelių per prožirnių brūzgynus stačiu kalno šlaitu respublikonų pozicijų link, iš po kojų, tankiai modama sparnais, purptelėjo kurapka, ir jam staiga iš išgąsčio užgniaužė kvapą. Iš netikėtumo, pagalvoja jis. Kaip jos moka taip tankiai plasnoti sparnais? Tikriausiai dabar peri. Matyt, praėjau pro lizdą su kiaušinėliais. Jei ne karas, užriščiau ant krūmo nosinę ir, grįžęs dieną, susiieškočiau lizdą ir susirinkčiau kiaušinėlius, ir padėčiau po perekšle višta, ir, kai išperėtų, paukštidėje turėtume kurapkiukų, ir aš juos užsiugdyčiau, ir užaugę jie būtų man kurapkoms vilioti. Akių nedurčiau, nes būtų naminiai. O jeigu imtų ir išskristų? Gali ir išskristi. Tada reikėtų išdurti akis.

Bet nenorėčiau savo paties užaugintiems taip daryti. Jei laikyčiau viliojimui, pakirpčiau sparnus arba raišiočiau už kojų. Jei ne karas, eičiau su Eladiju vėžiauti į tą upelį netoli fašistų posto. Sykį mes tame upokšnyje per dieną sugavom pusšimtį vėžių. Jei, sugriovę tiltą, patrauksim į Siera de Gredą, ten yra puikių upokšnių, kuriuose gausu upėtakių bei vėžių. Gerai būtų patraukus į Gredą, pagalvojo jis. Vasarą ir rudenį Grede mes

gerai pagyvuotume, tačiau žiemą būtų baisingai šalta. Bet iki žiemos gal jau būsim laimėję karą.

Jei mūsų tėvas nebūtų buvęs respublikonas, mudu su Eladiju tarnautume fašistų kariuomenėje, o fašistų kareiviui nereikia sukti galvos. Tik vykdyk įsakymus – ir arba lieki gyvas, arba žūsti, ir kaip jau bus, taip bus. Paklusti valdžiai lengviau, negu kovoti su ja.

Tačiau partizaninis karas – atsakingas dalykas. Jautriam žmogui yra dėl ko pasijaudinti. Eladijas mąsto daugiau už mane. Ir jaudinasi. Aš tvirtai tikiu mūsų reikalu ir nesijaudinu. Tačiau atsakomybė mūsų didelė.

Matyt, gimėm sunkiais laikais, pagalvojo jis. Seniau tikriausiai būdavo lengviau. Vargti nevargstame, nes esame įpratę kęsti sunkumus. Tokiems, kurie nepakelia sunkumų, ne vieta kalnuose. Dabar atsakingų sprendimų laikai. Fašistai užpuolė ir viską nusprendė už mus pačius. Mes kaunamės, kad gyventume. Bet norėčiau užrišti ant ano krūmo nosinę, o dieną ateiti ir susirinkti kiaušinėlius, ir padėti po višta, ir turėti savo kieme kurapkiukų. Man patiktų tie maži, dailūs kamuoliukai.

Betgi tu neturi nei namo, nei kiemo prie namo, pagalvojo jis. Neturi giminių, tik brolį, jis rytoj išeina į žygį, ir nieko tu neturi, tik vėją ir saulę, ir tuščią pilvą. Vėjas nedidelis, pagalvojo jis, o saulė nusileidus. Kišenėje turi keturias granatas, bet jos tinka tik nusviesti. Turi ant nugaros karabiną, bet jis tinka tik kulkoms iššauti. Turi pranešimą, kurį reikia atiduoti. Ir esi pilnas mėšlo, kurį gali atiduoti žemei, šyptelėjo sau patamsy. Gali dar palaistyti šlapimu. Viskas, ką turi, skirta atiduoti. Nusifilosofavai, vargšas žmogeli, pasakė jis sau ir vėl šyptelėjo.

Bet, nepaisant pakilių minčių, visą kelią jo neapleido palengvėjimo jausmas, toks kaip kaime fiestos rytą išgirdus lietų.

Priešais jį ant kalnų keteros dabar buvo respublikonų pozicijos, kur, jis žinojo, jį sulaikys.

Trisdešimt penktas skyrius

Robertas Džordanas gulėjo miegamajame maiše šalia miegančios Marijos. Jis gulėjo ant šono, nusisukęs nuo merginos, ir nugara juto jos liekną kūną, ir jo artumas dabar atrodė tartum pasityčiojimas. Ak tu, ak tu, niršo jis ant savęs. Taip, tu! Tu pats, pirmąkart jį pamatęs, pasakei sau, kad, kai jis parodys palankumo, jau bus pasirengęs išdavystei. Kvaily tu nelaimingas! Besmegeni, asile! Liaukis. Ne niršti dabar reikia.

O jeigu paslėpė ar numetė kur? Maža vilties. Be to, patamsy vis vien nerastum. Išsinešė, ne kitaip. Dar ir dinamito paėmė. O, prakeiktas niekšas, išdavikas. Gyvatė, šunsnukis. Kodėl negalėjo išsinešdinti, nepaėmęs mašinėlės ir detonatorių? Kodėl aš buvau toks beprotis, kad palikau viską pas tą velnio bobą? Klastūnas, išdavikas. Prakeiktas *cabrón.*

Liaukis ir nusiramink, tarė jis sau. Surizikuoti reikėjo, ir galėjo būti dar blogiau. Tave tiesiog prigavo, tarė jis. Prigavo kaip mergą su trečiu vaiku. Šalčiau, nusiramink ir liaukis aimanavęs lyg žydas prie Raudų sienos. Pavogė! Velniai rautų, pavogė! Šimts velnių griebtų tą prakeiktą šunsnukį! Reikės kaip nors išsipainioti. Privalai, tu žinai, kad privalai susprogdinti tiltą, net jeigu reikėtų atsistoti ten ir... šalin tokias mintis. Pasiklausk patarimo senelį.

Velniop senelį ir velniop visą šitą išdavikišką, sudergtą šalį ir kiekvieną sudergtą ispaną abiejose fronto pusėse, ir po

šimts velnių visus – Largą, Prijetą, Asensiją, Miachą, Rochą, visus. Sudergt visus į miltus. Sudergt visą išdavikų apsėstą šalį. Dergt juos, savimylas ir savanaudžius, savanaudžius ir savimylas, ir pasipūtėlius, ir išdavikus. Išdergt visus bendrai ir kiekvieną atskirai. Išdergt, kol dar nežuvom už juos. Išdergt tada, kai žūsim už juos. Sudergt, gyvates, negyvai. Viešpatie, suderk Pablą. Pablas – tai jie visi. Viešpatie, pasigailėk ispanų. Visi jų vadai juos dergė, dergia ir dergs. Vienintelis doras žmogus per du tūkstančius metų – Pablas Iglesijas, o visi kiti dergė ir pavardės neklausė. Nors ką gali žinoti, kaip jis būtų elgęsis šiame kare. Pamenu, kažkada Largą laikiau šauniu vyru. Durutis irgi buvo geras vyras, o jo paties kareiviai nušovė jį prie Los Frankeso tilto. Nušovė, nes jis liepė jiems pulti. Nušovė, paklusdami šlovingajai „neklusnumo disciplinai“. Prakeikti bailiai! Išdergt visus ir pasiųst po velnių. O Pablą, išmovusį su mano mašinėle ir detonatorių dėžute, apdergt, apšlapint ir padegt. Bet ne. Jis pats mus apdergė. Jie visada pirmieji apdergia – pradedant Kortesu ir Menendu de Avila ir baigiant Miacha. Atmink, ką padarė Miacha Kleberiui. Tas savimyla plikis. Kiaušingalvis asilas. Išdergt visus bukapročius, savimylas, išdavikus, kurie nuo amžių valdo Ispaniją ir vadovauja jos armijoms. Išdergt visus, išskyrus liaudį, tačiau velniškai akylai stebėk, kuo ji taps, paėmusi valdžią.

Jis vis labiau ir labiau putojo, be atodairos liedamas savo pyktį bei pagiežą, ir taip neteisingai, kad nė pats nebetikėjo savo žodžiais, ir jo įniršis pamažu ėmė slūgti. Jei tai tiesa, tai kodėl tu čia? Tai netiesa, ir tu pats tai žinai. Prisimink, kiek yra gerų žmonių. Prisimink, kiek yra puikių žmonių. Siaubas, koks jis neteisingas. Jis nekentė neteisybės taip pat, kaip ir žiaurumo, ir gulėjo apkvaitęs nuo pykčio, kol pyktis ėmė blėsti ir

raudonas, juodas, akinantis, pražūtingas įniršis užgeso, ir jis pasijuto ramus, blaivus ir šaltas, kaip po suartėjimo su nemylima moterimi.

– Ak tu, vargšas mano zuikuti, – sukuždėjo jis, pasilenkęs prie Marijos, ji nusišypsojo pro miegą ir prisiglaudė prie jo. – Jei būtum prabilus, būčiau sumušęs tave. Kokie mes, vyrai, įniršę esam žvėrys!

Jis prisiglaudė prie merginos, apkabino ją ir padėjo ant peties smakrą, ir gulėdamas smulkiai apmąstė, ką ir kaip jam reikės padaryti.

Ir ne taip jau viskas blogai, pagalvojo jis. Visai ne taip jau blogai. Nežinau, ar kas nors kada buvo taip daręs. Tačiau nuo šiol žmonės, patekę į panašią padėtį, taip darys. Jei mums išdegs ir jei jie sužinos. Taip, jei sužinos. Gal jiems beliks tik stebėtis, kaip mes tai padarėm. Turime per mažai žmonių, tačiau jaudintis dėl to beprasmiška. Tiltą aš ir taip susprogdinsiu. Viešpatie, kaip gerai, kad praėjo pyktis. Aš dusau kaip per audrą. Toks pyktis – irgi prabanga, kurios nevalia sau leisti.

– Viskas apgalvota, *guapa,* – tyliai tarė jis Marijai į petį. – Tau nesutrukdžiau. Tu net nieko nežinai. Žūsim, bet tiltą susprogdinsim. Tau neteko dėl to jaudintis. Tai ne kažin kokia vestuvinė dovana. Bet juk ramus miegas, sako, neįkainojamas turtas, tiesa? Tu ramiai pamiegojai šiąnakt. Tebus tau šis poilsis vietoj vestuvinio žiedo. Miegok, *guapa.* Saldžiai miegok, mylimoji. Nežadinsiu tavęs. Tai viskas, ką galiu dėl tavęs dabar padaryti.

Jis gulėjo, labai švelniai apkabinęs ją, jausdamas, kaip ji alsuoja ir kaip plaka jos širdis, ir sekė laiko bėgsmą savo rankiniame laikrodyje.

Trisdešimt šeštas skyrius

Priėjęs respublikonų pozicijas, Andresas prisistatė sargybai. Tai yra atsigulė pakriūtėje priešais trigubą vielų ruožą ir šūktelėjo aukštyn į akmenų ir žemių sankasą. Ištisinės gynybos linijos čia nebuvo, ir tamsoje jis būtų galėjęs lengvai apeiti šią poziciją ir žygiuoti į respublikonų teritorijos gilumą, kol jį kas nors sulaikys. Tačiau praeiti pro čia jam atrodė saugiau ir paprasčiau.

– *Salud!* – šūktelėjo jis. – *Salud, milicianos!*[1]

Jis išgirdo atitraukiamos spynos tarkštelėjimą. Paskui sankasos šone kažkas iššovė iš šautuvo. Pasigirdo pokštelėjimas, ir tamsą iš viršaus perplėšė geltonas rėžis. Išgirdęs tarkštelint spyną, Andresas visu kūnu prisiplojo prie žemės.

– Nešaudykit, draugai, – šūktelėjo Andresas. – Nešaudykit! Aš noriu pas jus užeiti.

– Keliese esat? – paklausė kažkas už sankasos.

– Vienas. Tik aš. Daugiau nieko.

– Kas tu toks?

– Andresas Lopesas iš Viljakonecho. Iš Pablo būrio. Nešu pranešimą.

– Ginklą ir šaudmenų turi?

– Taip, žmogau.

– Be ginklo ir šaudmenų mes nieko neįsileidžiam, – pasakė balsas. – Ir ne daugiau kaip tris žmones iš karto.

– Aš vienas! – sušuko Andresas. – Einu svarbiu reikalu. Įsileiskit.

Jis girdėjo juos kalbantis už sankasos, bet nesuprato, ką jie šneka. Paskui balsas vėl šūktelėjo:

[1] Sveiki, kareiviai! *(Isp.)*

– Kiek ten jūsų yra?

– Vienas. Aš. Daugiau nieko. Dėl Dievo meilės.

Už sankasos vėl ėmė kalbėtis. Paskui pasigirdo balsas:

– Klausyk, fašiste.

– Aš ne fašistas! – sušuko Andresas. – Aš *guerrillero* iš Pablo būrio. Nešu pranešimą į generalinį štabą.

– Kažkoks beprotis, – išgirdo jis kažką sakant. – Švystelk į jį granatą.

– Klausykit, – pasakė Andresas. – Aš vienas. Visiškai vienas. Dedu skersą ant švenčiausio sakramento, kad esu vienas. Leiskit man užeiti.

– Kalba kaip tikras krikščionis, – išgirdo jis kažką sakant ir juokiantis.

Paskui kažkas kitas pasakė:

– Geriausia – tai šveisti į jį granatą...

– Nemeskit! – šūktelėjo Andresas. – Padarysit didelę klaidą. Aš einu svarbiu reikalu. Įsileiskit mane.

Štai dėl šito jis ir nemėgo eiti per fronto liniją. Kartais pavykdavo geriau, kartais blogiau. Tačiau malonu nebūdavo niekad.

– Tu vienas? – vėl šūktelėjo balsas.

– *Me cago en la leche,*[1] – sušuko Andresas. – Kiek sykių reikės tau sakyt? AŠ VIENAS!

– Jeigu vienas, atsistok ir pakelk ginklą virš galvos.

Andresas atsistojo ir abiem rankom iškėlė virš galvos karabiną.

– Dabar lįsk pro vielas. Mes nutaikėm į tave *máquina,* – sušuko balsas.

Andresas pralindo pro pirmąjį vielų ruožo zigzagą.

– Be rankų aš nepraeisiu, – sušuko jis.

[1] Ispaniškas keiksmas.

– Rankų nenuleisti, – paliepė balsas.

– Aš užkliuvau už vielos, – sušuko Andresas.

– Šveitei į jį granatą, ir rami galva, – tarė balsas.

– Tegu užsideda šautuvą ant peties, – pasakė kitas balsas. – Pakėlęs rankas, jis nepraeis pro vielas. Jūs pagalvokit.

– Visi fašistai vieno galo, – pasakė kitas balsas. – Kelia sąlygas vieną po kitos.

– Klausykit, – šūktelėjo Andresas. – Aš ne fašistas, o *guerrillero* iš Pablo būrio. Mes išgalabijom fašistų daugiau negu šiltinė.

– Nesu girdėjęs tokio Pablo būrio, – atsiliepė, matyt, posto viršininkas. – Nei Petro, nei Povilo, nei jokių kitų šventųjų, ir apaštalų. Ir nei jų būrių. Užsidėk šautuvą ant peties ir darbuokis rankom.

– Kol nepaleidom į tave serijos iš *máquina,* – sušuko kitas.

– *Qué poco amables sois!* – pasakė Andresas. – Jūs nelabai svetingi.

Jis brovėsi pro vielas.

– *Amables!* – kažkas riktelėjo jam. – Mes juk kariaujam, žmogau.

– Panašu, panašu, – pasakė Andresas.

– Ką jis sako?

Andresas vėl išgirdo spynos tarkštelėjimą.

– Nieko, – sušuko jis. – Nieko nesakau. Nešaudykit, kol aš neprasibroviau pro šitą sušiktą vielą.

– Nedrįsk taip šnekėt apie mūsų vielą! – suriko kažkas. – Arba kai šveisim į tave granatą...

– *Ouiero decir, qué buena alambrada!*[1] – sušuko Andresas. – Kokia puiki vielytė! Dėl Dievo, išeinamojoj tupinčio! Kokia nuostabi viela! Tuoj aš būsiu pas jus, broliai.

[1] Aš noriu pasakyti, kokia puiki viela! *(Isp.)*

– Šveisk į jį granatą, – išgirdo jis balsą. – Sakau jums – tai protingiausia išeitis.

– Broliai, – tarė Andresas. Jis buvo šlapias nuo prakaito ir žinojo, kad vyras, greitas šveisti granatą, bet kurią akimirką gali taip ir padaryti. – Aš mažas žmogelis.

– Visai tikiu, – atsakė tas su granata.

– Tavo teisybė, – pasakė Andresas. Jis atsargiai brovėsi pro trečiąjį vielų ruožą ir buvo jau netoli sankasos. – Aš visai mažas žmogelis. Tačiau einu svarbiu reikalu. *Muy, muy serio.* [1]

– Nėra rimtesnio dalyko už laisvę! – sušuko vyras su granata. – Ar tu manai, kad yra kas nors rimčiau už laisvę? – atžariai paklausė jis.

– Ne, žmogau, – su palengvėjimu atsakė Andresas. Dabar jis suprato atsidūręs pas padūkėlius, tuos, kurie ryši perpus juodas, perpus raudonas skepetas. – *Viva la Libertad!*

– *Viva la FAI! Viva la CNT!* [2] – pasigirdo atsakomieji šauksmai už sankasos. – *Viva el anarco-sindicalismo* ir laisvė!

– *Viva nosotios!* – riktelėjo Andresas. – Tegyvuojame mes!

– Jis mūsų vienmintis, – tarė vyras su granata. – O aš jo vos nenudobiau.

Jis pasižiūrėjo į granatą savo rankoje ir didžiai susijaudino, kai Andresas perlipo per sankasą. Apkabinęs jį ir nepaleisdamas granatos, kuri prisispaudė Andresui prie mentės, jis išbučiavo Andresui abu skruostus.

– Džiaugiuos, kad tau laimingai baigės, brolau, – tarė jis. – Išties džiaugiuos.

– Kur tavo karininkas? – paklausė Andresas.

[1] Labai, labai rimtu (*isp.*).

[2] Tegyvuoja Iberijos anarchistų federacija! Tegyvuoja Nacionalinė darbo konfederacija! (*Isp.*)

– Viršininkas aš, – atsiliepė vyriškis. – Parodyk dokumentus.

Jis nusinešė juos į blindažą ir apžiūrėjo žvakės šviesoje.

Tai buvo sulenkta per pusę keturkampė šilko skiautelė su Respublikos spalvomis ir su SIM antspaudu per vidurį. Buvo dar *salvoconducto,* arba leidimas, kuriame buvo nurodyta jo pavardė, amžius, ūgis, gimimo vieta, užduotis – visa tai Robertas Džordanas surašė ant popieriaus lapelio iš užrašų knygutės ir pridėjo guminį SIM antspaudą – ir pranešimas Golcui: keturi lapeliai, susukti, perrišti siūlu, su metalinio SIM antspaudo, įtaisyto guminio spaudo medinės rankenėlės gale, įspaudu vaške.

– Šitą esu matęs, – tarė posto viršininkas ir grąžino šilko skiautelę. – Tokias jūs visi turit, žinau. Tik be šito ji nieko nereiškia, – jis paėmė *salvoconducto* ir dar kartą perskaitė. – Iš kur esi kilęs?

– Iš Viljakonecho, – pasakė Andresas.

– Ką ten žmonės augina?

– Melionus, – atsakė Andresas. – Visas pasaulis tą žino.

– Ką ten pažįsti?

– Kodėl? Pats irgi iš ten?

– Ne. Bet esu ten buvęs. Aš iš Aranchueso.

– Klausk apie ką nori.

– Kaip atrodo Chose Rinkona?

– Tas, kur laiko *bodega?*[1]

– Na taip.

– Skusta galva, pilvotas, apyžvairis.

– Tuomet galioja, – pasakė vyriškis ir atidavė jam popierėlį. – O ką tu veiki jų pusėj?

[1] Smuklę *(isp.).*

– Mūsų tėvas prieš sąjūdį persikėlė į Viljakastiną, – pasakė Andresas. – Jis už kalnų, lygumoje. Tenai mus ir užtiko sąjūdis. O nuo tada kaunuosi Pablo būryje. Bet aš labai skubu, žmogau, nešti šitą raportą.

– Kas dedasi fašistų žemėj? – paklausė viršininkas.

Jis neskubėjo.

– Šiandien pas mus buvo daug *tomate,* – išdidžiai pasakė Andresas, – Šiandien visą dieną kely stovėjo dulkės. Šiandien sunaikino Sordo būrį.

– Kas tas Sordas? – nepatikliai paklausė pašnekovas.

– Vieno geriausių kalnų būrio vadas.

– Visiems jums derėtų pereiti į Respubliką ir stoti į armiją, – pasakė karininkas. – Per daug priviso tų geriljerų. Kvailystė. Visi turėtumėt pereiti pas mus ir paklusti Laisvės disciplinai. O kai mums prireiks pasiųsti geriljerų, mes pasiųsim, kur reikės.

Andresas buvo žmogus, apdovanotas beveik antgamtiška kantrybe. Jis ramiai perėjo pro vielas. Tardymas jo irgi nesutrikdė. Jam atrodė visiškai normalu, kad šitas žmogus nesupranta nei jų, nei to, ką jie daro, ir visai nesistebėjo, kad jis kalba nesąmones. Nieko neįprasta ir tai, kad viskas užsitęsė; tačiau dabar jam rūpėjo eiti.

– Klausyk, *compadre,* – tarė jis. – Labai galimas dalykas, kad tamstos teisybė. Bet man įsakyta pristatyti šį paketą generolui, vadovaujančiam 35 divizijai, kuri išaušus eis į puolimą čia kalnuose, o dabar jau vėli naktis, ir man reikia skubėti.

– Kokį puolimą? Ką tu žinai apie puolimą?

– Ne, aš nieko nežinau. Bet man reikia dabar į Navaseradą, o iš ten dar toliau. Gal tamsta nusiųstum mane pas savo vadą, kuris duotų kuo nuvažiuoti tenai? Pasiųsk su manim žmogų, kad pašnekėtų su juo ir nebūtų gaišaties.

– Baisiai įtartinas reikalas, – atsakė tasai. – Verčiau būtume nušovę tave, kai priėjai prie vielų.

– Tu juk matei mano dokumentus, drauge, ir aš tau išaiškinau savo užduotį, – kantriai dėstė jam Andresas.

– Dokumentai gali būti padirbti, – atsakė karininkas. – Ir tokią užduotį kiekvienas fašistas gali sau susigalvoti. Aš pats nuvesiu tave pas vadą.

– Gerai, – pasakė Andresas. – Tik eikim. Tik eikim greičiau.

– Ei, Sančesai. Pavadovausi už mane, – pasakė karininkas. – Pareigas žinai ne blogiau kaip aš. O aš vedu šitą apsišaukėlį draugą pas vadą.

Jie ėmė leistis žemyn negilia tranšėja už kalvos viršūnės, ir tamsoje Andresas užuodė prožirnių brūzgynais apaugusiame šlaite kalvos gynėjų paliktą smarvę. Jam nepatiko šie žmonės, panašūs į pavojingus vaikus: nešvarūs, nevalyvi, nedisciplinuoti, geri, malonūs, ištikimi, kvaili ir tamsūs, tačiau ir pavojingi, nes ginkluoti. Pats Andresas nesigaudė politikoj, jis tik buvo už Respubliką. Jis daug kartų buvo girdėjęs šiuos žmones šnekant, ir būdavo miela malonu pasiklausyti jų kalbų, tačiau jie patys jam nepatiko. Neužkasti, ką pridergei, – argi tai laisvė? – galvojo jis. Nėra laisvesnio padaro už katę, tačiau ji užkasa, ką pridergusi. Katė – štai kur tikra anarchistė! Kol jie nepasimokys iš katės, aš negaliu jų gerbti.

Karininkas, einantis priekyje, staiga sustojo.

– Tu juk tebeturi karabiną, – tarė jis.

– Turiu, – atsakė Andresas. – Tai kas?

– Duokš man, – pasakė karininkas. – Dar pykštelėsi į nugarą.

– Kodėl? – paklausė Andresas. – Kam aš šausiu tau į nugarą?

– Kas tave žino, – atsakė karininkas. – Aš niekuo nepasitikiu. Duok šen karabiną.

Andresas nusiėmė jį nuo peties ir padavė jam.

– Jeigu pačiam labai patinka jį tampyti, – tarė jis.

– Taip geriau, – pasakė karininkas. – Šitaip saugiau.

Jie leidosi tamsoje į pakalnę.

Trisdešimt septintas skyrius

Robertas Džordanas gulėjo su mergina ir sekė, kaip eina laikas ant jo riešo. Laikas ėjo lėtai, beveik nepastebimai, nes laikrodėlis buvo nedidelis, ir jis neįžiūrėjo sekundinės rodyklės. Tačiau, įsižiūrėjęs į minutinę, pastebėjo, kad susikaupęs beveik gali sekti jos judėjimą. Merginos galva buvo jam po smakru, ir pasigręžęs į laikrodėlį, skruostu juto trumpus jos plaukus, ir jie buvo tokie minkšti ir drauge tokie gyvi ir purūs kaip kiaunės kailis, kada atidarai spąstus ir viena ranką iškeli ją, o kita glostai kailiuką. Jam gniaužė gerklę, skruostu palietus Marijos plaukus, ir, glausdamas ją prie savęs, jautė, kaip nuo gerklės visą kūną ima smelkti svaigus sopulys; nuleido galvą ir prikišo akis prie pat laikrodžio ciferblato, kurio kairiąja puse aukštyn lėtai kopė šviečianti adata ieties viršūne. Dabar jis aiškiai matė nepaliaujamą jos slinkimą ir stipriai glaudė prie savęs Mariją, norėdamas jį sulėtinti. Žadinti jos nenorėjo, tačiau negalėjo ir nepamyluoti dabar, šį paskutinį kartą, ir perbraukė lūpomis jai už ausies ir per kaklą, jausdamas lygią odą ir lipšnų plaukų kutenimą. Matė, kaip juda laikrodžio rodyklė, ir dar tvirčiau glaudė ją prie savęs, ir liežuvio galiuku braukė jos skruostą iki ausies lezgelio, o paskui žaviais vingiais iki maloniai stangraus pakraštėlio viršuje, ir jo liežuvis virpėjo. Jis pajuto, kaip virpulys nubėgo svaigaus sopulio perimtu kūnu,

ir pamatė, jog rodyklė dabar smailiu kampu artėja prie viršaus, kur baigiasi valanda. Dabar jis atgręžė miegančios merginos galvą ir priglaudė savo lūpas prie josios. Jo lūpos lengvai lytėjo miego surakintą burną, ir jis atsargiai perbraukė jomis per jos lūpas, jusdamas jų švelnų šiurkštumą. Atsisuko į ją ir pajuto, kaip ji suvirpo visu lengvu, lieknu, žaviu kūnu, atsiduso per miegą, o paskui tebemiegodama irgi apkabino jį, o paskui, jau atsibudusi, tvirtai, stipriai, atkakliai prigludo lūpomis prie jo lūpų, ir jis tarė:

– Kadgi tau skauda.

O ji atsakė:

– Ne, neskauda.

– Zuikuti.

– Ne, nekalbėk.

– Mano zuikuti.

– Nekalbėk. Nekalbėk.

Paskui jiedu buvo kartu ir, judant laikrodžio rodyklei, kurios dabar nematė, abu žinojo, kad negali atsitikti nieko vienam, ko neatsitiktų antrajam, kad tai didžiausias dalykas, koks begali būti, kad tai viskas ir kad tai amžina: tai, kas jau buvo ir yra dabar ir kas dar bus. Tai, ko jie galėjo neturėti, jie turi. Turi dabar ir praeityje, ir visados, ir dabar, ir dabar, ir dabar. O, dabar, dabar, dabar, vienintelis dabar, visagalis dabar, ir nėra kito dabar, vien tik tu dabar, ir dabar yra tavo pranašas. Dabar ir per amžius dabar. Tebūnie dabar, dabar, nes nėra kito dabar, vien tik dabar. Taip, dabar. Dabar nereikia nieko, tik dabar, nieko daugiau, tik šito dabar, ir kur esu aš, ir kur tu esi, ir kur antrasis iš mudviejų, ir neklausinėk kodėl, niekados neklausinėk, yra tik šitas dabar; ir tebūnie visados ir per amžius dabar, amžinai dabar, nes dabar amžinai vienas dabar; vienas, tik vienas

dabar, nėra vieno kurio, o yra vienas dabar, vienas, vienas, kuris dabar kyla, dabar sklendžia, dabar tolsta, dabar suka ratą, dabar skrieja, dabar tolyn, dabar dar toliau, o dabar dar toliau, ir dar, ir dar toliau; vienas ir vienas yra vienas, yra vienas, yra vienas, yra vienas, vis dar vienas, vienas žemyn, vienas minkštai, vienas ilgesingai, vienas švelniai, vienas džiaugsmingai, vienas ištikimybėje, vienas su viltimi, vienas dabar alkūnėmis ant žemės, ant nukirstų, nugulėtų pušies šakelių, kvepiančių ūgliais ir naktimi; ir jau visiškai ant žemės dabar, ir netrukus jau brėkš rytas. Tuomet jis tarė, nes visa kita buvo tik jo mintyse ir jis nieko nebuvo pasakęs:

– O Marija, kaip aš myliu tave ir koks aš dėkingas tau.

Marija atsakė:

– Nekalbėk. Geriau nekalbėkim.

– Aš turiu kalbėti, nes tai didis dalykas.

– Nekalbėk.

– Zuikuti...

Tačiau ji, nusukusi galvą, stipriai glaudė jį prie savęs, ir jis tyliai paklausė:

– Tau skauda, zuikuti?

– Ne, – atsakė ji. – Aš irgi dėkinga tau, kad buvau dar kartą *la gloria.*

Jie gulėjo ramūs greta vienas antro, liesdamiesi blauzdomis, šlaunimis, strėnomis ir pečiais. Robertas Džordanas vėl pasisuko taip, kad galėtų matyti laikrodėlį, ir Marija tarė:

– Mes labai laimingi.

– Taip, – atsakė jis. – Mes laimės vaikai.

– Miegoti jau nebėra kada?

– Nebėra, – pasakė jis, – jau laikas keltis.

– Tad kelkimės ir eime užvalgyti.

– Gerai.

– Tu... tu dėl nieko nesijaudini?

– Ne.

– Tikrai?

– Ne, ne. Nebesijaudinu.

– O pirma?

– Truputį.

– Ar aš negaliu tau kuo padėti?

– Ne, – atsakė jis. – Tu ir taip daug man padėjai.

– Dabar? Tai buvo man pačiai.

– Tai buvo mums abiem, – pasakė jis. – Niekad nebūna tik vienam katram. Kilkim, zuikuti, renkimės.

Tačiau mintys, geriausios jo draugės, sukosi apie *la gloria.* Ji pasakė: *la gloria.* Tai neturi nieko bendro nei su palaima, nei su *la gloire,* apie kurią rašo ir kalba prancūzai. Tą jauti *cante hondo* ir *saetas.*[1] Tą jauti El Greko paveiksluose ir Šv. Kryžiaus Jono poezijoj, ir kitur. Aš ne mistikas, tačiau netikėti tuo lygiai taip pat kvaila, kaip netikėti telefono ryšiu arba tuo, kad Žemė sukasi aplink Saulę, arba kad, be mūsiškės, yra daugiau planetų.

Kaip mažai mes žinom apie tai, kas žinotina. Norėčiau ilgai gyventi, užuot žuvęs šiandien, nes per šias keturias dienas daug sužinojau apie gyvenimą; daugiau, manau, negu per visą laiką iki šiol. Norėčiau sulaukti senatvės ir žinoti, kaip viskas iš tikrųjų yra. Įdomu, ar galima mokytis be galo, ar yra kokia žinojimo riba. Aš tariausi tiek daug žinąs apie dalykus, apie kuriuos ničnieko nežinau. Tai kad turėčiau daugiau laiko!

– Tu mane daug ko išmokei, *guapa,* – tarė jis angliškai.

– Ką tu pasakei?

[1] Andalūzų liaudies dainos.

– Aš daug ko išmokau iš tavęs.

– *Qué va,* – atsakė ji, – juk tu mokytesnis už mane.

Mokytesnis, pagalvojo jis. Aš teturiu pačius menkiausius išsilavinimo pradmenis. Pačius menkiausius. Apmaudu, jei reikės šiandien žūti, kadangi jau šį tą žinau. O gal tu tą sužinojai tik dabar todėl, kad tavo imlumas dėl laiko stokos padidėjęs? Bet laiko stoka – nesąmonė. Turėtum šitiek suprasti. Nuo tada, kai atėjau į šiuos kalnus, nugyvenau ištisą gyvenimą. Anselmas – seniausias mano draugas. Pažįstu jį geriau nei Čarlį, nei Čabą, nei Gajų, nei Maiką, o juos juk gerai pažįstu. Agustinas, keikūnas, – mano brolis, o aš neturėjau brolio. Marija – mano mylimoji ir mano žmona. Aš nesu turėjęs mylimosios. Nesu turėjęs žmonos. Ji man ir sesuo, o aš neturėjau sesers, ir duktė, o aš niekad neturėsiu dukters. Gaila palikti visa, kas taip gera. Jis baigė varstytis kurpes.

– Gyvenimas, pasirodo, labai įdomus dalykas, – tarė jis Marijai.

Ji sėdėjo šalia ant miegamojo maišo, apglėbusi rankomis blauzdas. Kažkas kilstelėjo gūnią olos angoje, ir jiedu pamatė šviesą. Buvo dar naktis, ir nesijautė artėjančio ryto, ir, tik pažvelgęs pro pušis į dangų, jis pamatė, kaip žemai nuslinkusios žvaigždės. Rytas šį mėnesį auš greitai.

– Robertai, – tarė Marija.

– Ko, *guapa?*

– Šiandien mudu būsim kartu, tiesa?

– Kai padarysiu savo darbą – taip.

– O iš pradžių ne?

– Ne. Tu būsi prie arklių.

– O ar aš negalėsiu būti su tavim?

– Ne. Mano toks darbas, kurį tik aš vienas moku, o jei tu būtum šalia, aš nerimaučiau dėl tavęs.

– Bet baigęs tu greit ateisi?

– Labai greit, – atsakė jis ir šyptelėjo patamsy. – Kilk, *guapa,* eime valgyti.

– O maišas?

– Suvyniok, jei labai nori.

– Noriu, – pasakė ji.

– Aš tau padėsiu.

– Ne. Leisk, aš viena.

Ji atsiklaupė išlygint ir suvynioti maišo, paskui apsigalvojo, atsistojo ir išpurtė. Paskui atsiklaupusi išlygino ir suvyniojo. Robertas Džordanas atsargiai pakėlė abi kuprines, kad nieko neišbyrėtų pro plyšius, ir nuėjo pro pušis prie olos angos, uždengtos aprūkusia gūnia. Kai alkūne pastūmė į šalį gūnią ir įėjo į olą, jo laikrodis rodė be dešimties minučių tris.

Trisdešimt aštuntas skyrius

Oloje vyrai sėdėjo aplink Marijos kurstomą ugniakurą. Pilaros jau spėta išvirti kavos. Prikėlusi Robertą Džordaną, ji nebėjo miegoti ir dabar sėdėjo ant taburetės ir siuvo plyšį vienoje Džordano kuprinėje. Kita kuprinė buvo jau užsiūta. Ant moters veido mirgėjo ugnies atšvaitai.

– Įsidėk dar mėsos, – tarė ji Fernandui. – Prisikimšk pilvą drąsiai. Vis tiek daktaro nėr, niekas neoperuos, jeigu ir įvarys kulką.

– Nekalbėk taip, moteriške, – pasakė Agustinas. – Tavo liežuvis kaip paskutinės kekšės.

Jis stovėjo, atsirėmęs į kulkosvaidį su trikoju, sulenktu ir prispaustu prie rantuoto vamzdžio, kišenės buvo prikimštos grana-

tų, ant vieno peties kabojo maišelis su diskais, ant kito – pilnas šovinių krepšelis. Jis rūkė cigaretę ir laikė rankoje puodelį, ir, pakėlęs jį prie lūpų, pūtė į kavą dūmus.

– Tu stačiai vaikščiojanti geležų krautuvė, – tarė jam Pilara. – Taip apsikrovęs, nepaeisi nė šimto žingsnių.

– Qué *va,* moteriške, – atsakė Agustinas. – Eisim juk pakalnėn.

– Iki posto – į kalną, – tarė Fernandas. – Tik paskui pakalnėn.

– Užsikeberiosiu keturpėsčias, – pasakė Agustinas. – O tavo broliukas? – paklausė jis Eladiją. – Tavo šaunusis broliukas nusimuilino?

Eladijas stovėjo atsirėmęs sienos.

– Užsičiaupk, – pasakė jis.

Jis nervinosi ir žinojo, kad visi tai mato. Prieš žygį jis visados būdavo irzlus ir nervingas. Priėjo prie stalo ir ėmė dėtis į kišenes granatas iš neišdirbtu kailiu apsiūtų krepšių, atšlietų į stalo koją.

Robertas Džordanas atsitūpė šalia jo. Įkišo ranką į krepšį ir išėmė keturias granatas. Trys buvo apvalios, „Milo“ tipo, rantuotos, iš storos geležies, su spyruokle, prilaikoma kaiščio su ištraukiamuoju žiedu.

– Iš kur gavot šitų? – paklausė jis Eladiją.

– Šitų? Iš Respublikos. Seniokas atnešė.

– Ir kaip jos?

– *Valen más que pesan,*[1] – atsakė Eladijas. – Kiekviena – didžiausias turtas.

– Aš vienas atnešiau, – tarė Anselmas. – Šešiasdešimt granatų viename krepšyje. Keturiasdešimt kilogramų, *Inglés.*

[1] Vertos daugiau, negu sveria *(isp.).*

– Esat jų sprogdinę? – paklausė Robertas Džordanas Pilarą.

– *Qué va*, ar esam sprogdinę! – atsakė moteris. – Su šitom granatom Pablas Otere sunaikino postą.

Jai paminėjus Pablą, Agustinas prapliupo keiktis. Robertas Džordanas ugniakuro šviesoje pastebėjo, kaip persimainė Pilaros veidas.

– Nustok! – griežtai tarė ji Agustinui. – Kalbos nepadės.

– Ar visos sprogsta? – Robertas Džordanas laikė rankoje pilkai nudažytą granatą, nykščio nagu tikrindamas kaiščio išlinkimą.

– Visos, – pasakė Eladijas. – Kiek mėtėm, sprogo visos iki vienos.

– Ar greit?

– Kai tik nusviedi. Greit. Gana greit.

– O šitos?

Jis parodė granatą, panašią į konservų skardinėlę, su vielos kilpa, apklijuota pleistru.

– Šlamštas, – pasakė Eladijas. – Sprogti sprogsta. Bet tik liepsna, skeveldrų jokių.

– O ar visada sprogsta?

– *Oué va,* visada, – atsiliepė Pilara. – Niekad nesprogsta „visada“ nei mums, nei jiems.

– Anos, sakėt, sprogsta visada.

– Aš nesakiau, – pasakė Pilara. – Klausei ką kitą, ne mane. Nesu mačiusi, kad šitie daiktai „visada“ sprogtų.

– Sprogo visos, – nenusileido Eladijas. – Sakyk tiesą, moteriške.

– Iš kur tu žinai, kad visos sprogo? – paklausė jį Pilara. – Mėtė jas Pablas. Tu Otere nieko neužmušei.

– Tas velnio kekšės išpera, – buvo bepradedąs Agustinas.

– Tylėk! – nukirto Pilara. Paskui tęsė: – Jos visos vienodos, *Inglés*. Tik su rantuotosiom paprasčiau.

Verčiau dėsiu po dvi skirtingas, pagalvojo Robertas Džordanas. Bet rantuotąsias lengviau pritvirtinti, ir jos patikimesnės.

– Ketini mėtyti granatų, *Inglés?* – paklausė Agustinas.

– Kodėl ne, – atsakė Robertas Džordanas.

Tačiau, tupėdamas ir rinkdamasis granatas, jis galvojo: tai beviltiška. Pats nežinau, kaip galėjau taip apsigauti. Mes įklimpom, kai jie užpuolė Sordą, lygiai kaip Sordas įklimpo, kai nustojo snigti. Tu tik nenori prisipažinti. Privalai veikti ir sudaryti planą, kurio, kaip žinai, neįmanoma įgyvendinti. Tu jį sudarei, o dabar žinai, kad jis niekam tikęs. Dabar, rytą, jis niekam tikęs. Tau visiškai užtenka žmonių ir ginklų užimti kuriam nors vienam postui. Bet abiejų paimti negali. Tikriau, nesi garantuotas. Neapgaudinėk savęs. Dieną savęs neapgausi.

Bandyti užimti abu postus beprasmiška. Pablas iš karto tai suvokė. Matyt, jis visą laiką rengėsi nešti kudašių, o kai anie užpuolė Sordą, jis įsitikino, kad mums galas. O vykdyti operaciją, kuri gali pasisekti tik per stebuklą, neleistina. Jei neturėsi daugiau žmonių negu dabar, pražudysi juos visus ir net tilto nesugriausi. Pražudysi Pilarą, Anselmą, Agustiną, Primitivą, baikštuolį Eladiją, netikšą čigoną, Fernandą ir net tilto nesugriausi. Manai, įvyks stebuklas – Golcas gaus iš Andreso pranešimą ir atšauks puolimą? Priešingu atveju, vykdydamas savo užduotį, tu pražudysi juos visus. Ir Mariją. Vykdydamas užduotį, pražudysi ir ją. Ar negalėtum išsaugoti bent jos? Kad jį kur perkūnas, tą Pablą, pagalvojo jis.

Gana. Neširsk. Pyktis toks pat blogas dalykas kaip ir baimė. Todėl, užuot miegojus su mergina, tau reikėjo pernakt su moteriške apjoti apylinkes ir pasirinkti trūkstamų žmonių. Taip,

pagalvojo jis. Bet jeigu man kas nors būtų atsitikę, dabar nebūtų kam sprogdinti tiltą. Taip. Todėl. Todėl tu ir neišjojai. O pasiųsti ko nors kito irgi negalėjai, nes būtum rizikavęs prarasti dar vieną žmogų. Privalėjai išlaikyti tuos, kurie likę, ir sudaryti tokį planą, kad išsiverstum tik su jais.

Bet tavo planas – šūdas. Patikėk, tikras šūdas. Tu planavai naktį, o dabar rytas. Nakties planai rytą niekam tikę. Nakties mintys rytą pasirodo niekam tikusios. Ir tu dabar žinai, kad tavo planas niekam tikęs.

O ką, ar Džonas Mosbis negebėdavo išsisukti iš tokių va beviltiškų padėčių? Be abejo, gebėdavo. Dar ir iš gerokai beviltiškesnių. Ir atmink: negalima pamiršti netikėtumo elemento. Įsidėmėk tai. Žinok, jog tai visai ne kvailystė, jei tik tau pavyks padaryti, kas reikia. Tačiau iš tavęs laukia kitko. Laukia ne galimos, o tikros sėkmės. Bet matai, kaip viskas susiklostė? Ką gi, jau pati pradžia buvo ne tokia, kaip reikia, o panašiais atvejais nesėkmės grėsmė didėja kaip minkšto sniego kamuolys, riedantis į pakalnę.

Tupėdamas prie stalo, jis pakėlė galvą ir pamatė Mariją, ir ji nusišypsojo jam. Jis šyptelėjo vien lūpomis ir išsirinko dar keturias granatas ir įsidėjo į kišenes. Galėčiau išsukti detonatorius ir panaudoti tik juos, pagalvojo jis. Bet nemanau, kad skeveldros pakenktų. Granata sprogs vienu metu su dinamito užtaisu ir jo neišblaškys. Bent taip manau. Esu sitikinęs, kad neišblaškys. Pasitikėk bent kiek savimi, pasakė jis sau. Juk dar naktį galvojai, kokie judu su seneliu narsuoliai, o tėvas bailys. Įrodyk, kad bent kiek pasitiki savimi.

Jis vėl šyptelėjo Marijai, tačiau šypsnys tik patempė skruostų ir burnos odą.

Ji tave laiko nuostabiu vyru, pagalvojo jis. O man rodos, tu šūdas. Kaip ir ta *gloria* ir kitos nesąmonės. Nieko sau prisigal-

vojai, ar ne? Visas pasaulis buvo kaip ant delno, ar ne? Velniop šitas kvailystes.

Ramiau, tarė jis sau. Neniršk. Tai vis dėlto šiokia tokia išeitis. Išeičių visada atsiranda. Sukąsk dantis. Nereikia neigti visko, kas buvo, vien todėl, kad to neteksi. Nebūk kaip ta gyvatė perlaužtu stuburu, kandžiojanti save pačią; o tau, šunkara, stuburo dar niekas neperlaužė. Neaičiok, kol tavęs niekas neužgavo. Neniršk, kol neprasidėjo mūšis. Spėsi tuomet išlieti savo pyktį. Mūšio metu pyktis pravers. Prie jo priėjo Pilara su kuprine.

– Dabar laikys, – tarė ji. – Šitos granatos geros, *Inglés.* Dėl jų būk ramus,

– Kaip jautiesi, moteriške?

Ji pasižiūrėjo į jį ir palingavo galva, ir nusišypsojo. Jis nesuprato, ar ta jos šypsena dirbtinė, ar ne. Atrodė visai nuoširdi.

– Gerai, – atsakė ji. – *Dentro de la gravedad.*

Paskui, atsitūpusi šalia jo, tarė:

– O ką tu pats galvoji dabar, kai pagaliau pradedam?

– Kad mūsų mažai, – skubiai atsakė jai Robertas Džordanas.

– Man irgi taip atrodo, – pasakė ji. – Labai mažai, – paskui vėl tik jam vienam: – Marija viena palaikys arklius. Man ten nėra kas veikia. Supančiosim jiems po tris kojas. Kavaleristų arkliai, šūvių nesibaidys. Aš eisiu į lentpjūvės postą ir padarysiu ką reikia už Pablą. Šitaip mūsų bus vienu daugiau.

– Gerai, – pasakė jis. – Aš ir maniau, kad tu pasisiūlysi.

– Klausyk, *Inglés,* – pasakė Pilara, įdėmiai žiūrėdama į jį. – Nesijaudink. Viskas bus gerai. Atmink, kad jie nieko panašaus nelaukia.

– Taip, – atsakė Robertas Džordanas.

– Ir dar, *Inglés,* – kaip galėdama tyliau tarė Pilara kimiu balsu. – Ką aš sakiau apie ranką...

– Ką tu sakei apie ranką? – piktai paklausė jis.

– Palauk, išklausyk. Neširsk, berniuk. Ką aš tau kalbėjau apie ranką – čigoniškos nesąmonės, kuriom aš noriu patraukt į save dėmesį. Iš tikrųjų nieko tokio nėra.

– Gana, – šaltai pasakė jis.

– Tikrai, – kimiu balsu meiliai kalbėjo ji. – Tai tik kvailos melagystės. Aš nenoriu, kad tu mūšio dieną jaudintumeis.

– Aš nesijaudinu, – atsakė Robertas Džordanas.

– Ne, *Inglés,* – pasakė ji. – Tu smarkiai jaudinies, ir dėl mūsų reikalo. Bet viskas bus gerai, *Inglés.* Tam mes ir esam gimę.

– Apsieisiu be politinio komisaro, – pasakė jai Robertas Džordanas.

Ji vėl maloniai ir nuoširdžiai nusišypsojo jam plačiomis nugairintomis lūpomis ir tarė:

– Aš tave labai myliu, *Inglés.*

– Man to dabar nereikia, – atsakė jis. – *Ni tu, ni Dios.*[1]

– Taip, žinau, – kimiai sušnibždėjo Pilara. – Aš tik norėjau tau pasakyti. Ir nesijaudink. Mes labai puikiai susidorosim.

– Kodėl gi ne? – tarė Robertas Džordanas ir šyptelėjo pačiais lūpų kampučiais. – Aišku, susidorosim. Viskas bus gerai.

– Kada išžygiuojam? – paklausė Pilara.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo į laikrodėlį.

– Kad ir dabar, – atsakė jis.

Jis padavė vieną kuprinę Anselmui.

– Kaip laikaisi, dėdžiuk? – paklausė jis.

Senis baigė drožti paskutinį pleištą pagal Roberto Džordano duotą pavyzdį. Šita krūvelė pleištų bus atsargai.

– Gerai, – linktelėjo galva senis. – Kol kas labai gerai, – jis ištiesė ranką. – Žiūrėk, – pasakė jis ir nusišypsojo.

Jo ranka nė kiek nevirpėjo.

[1] Nei tavęs, nei Dievo *(isp.).*

– *Bueno, y qué?*[1] – tarė jam Robertas Džordanas. – Visa ranka man niekad nedreba. Bet ištiesk vieną pirštą.

Anselmas ištiesė. Pirštas virpėjo. Jis pasižiūrėjo į Robertą Džordaną ir pakratė galvą.

– Mano irgi, – parodė jam Robertas Džordanas. – Visada. Tai normalu.

– O mano – ne, – pasakė Fernandas.

Jis ištiesė dešinės rankos smilių. Paskui kairės.

– O nusispjaut galėtum? – paklausė jį Agustinas ir mirktelėjo Robertui Džordanui.

Fernandas atsikrenkštė ir išdidžiai nusispjovė ant aslos, paskui koja ištrynė spjaudalus.

– Nešvankus mule, – tarė jam Pilara. – Spjaudyk į ugnį, jei nori būtinai pasigirti, koks tu drąsus.

– Aš nespjaudyčiau, Pilara, ant aslos, bet juk mes čia nebepasiliksim, – oriai atsakė Fernandas.

– Spjaudyk šiandien atsargiau, – pasakė jam Pilara. – Dar nusispjausi tokioj vietoj, kur reikės pasilikti.

– Tu – juoda katė, – tarė Agustinas.

Nervinis susijaudinimas spyrė jį juokauti, tačiau jautėsi jis taip pat, kaip ir kiti.

– Aš juokauju, – pasakė Pilara.

– Aš irgi, – pasakė Agustinas. – Bet *me cago en la leche,* nesulaukiu, kada pagaliau pradėsim.

– Kur čigonas? – paklausė Robertas Džordanas Eladiją.

– Prie arklių, – atsakė Eladijas. – Nuo olos matyti.

– Kaip jis?

Eladijas šyptelėjo.

– Dreba, – atsakė jis.

[1] Na ir kas? *(Isp.)*

Kalbėdamas apie kito baimę, jis pats jautėsi ramesnis.

– Klausyk, *Inglés*... – pradėjo Pilara.

Robertas Džordanas pažvelgė į ją ir pamatė, kaip jos burna prasivėrė ir veide pasirodė nuostaba, ir, griebdamas pistoletą, staigiai grįžtelėjo į olos angą. Tenai, viena ranka pakėlęs gūnią, su trumpavamzdžiu automatu už nugaros, stovėjo Pablas, nedidelis, plačiapetis, apžėlęs šeriais, ir paraudusiomis akutėmis žiūrėjo kažkur priešais save.

– Tu?.. – netikėdama savo akimis, tarė Pilara. – Tu...

– Aš, – ramiai pasakė Pablas ir įėjo į olą. – *Hola, Inglés,* – tarė jis. – Atvedžiau penkis žmones iš Elijo ir Alechandro būrių. Jie su arkliais ant kalno.

– O mašinėlė ir detonatoriai? – tarė Robertas Džordanas. – O kiti daiktai?

– Numečiau nuo skardžio į upę, – vis dar į nieką nežiūrėdamas, atsakė Pablas. – Bet aš sugalvojau, kaip detonuoti su granata.

– Aš irgi, – pasakė Robertas Džordanas.

– Ar turit ko išgert? – pavargusiu balsu paklausė Pablas.

Robertas Džordanas padavė jam savo gertuvę, ir jis greitai nugėrė, paskui atkalia ranka nusišluostė burną.

– Kas tau darosi? – paklausė Pilara.

– *Nada,* – atsakė Pablas, vėl nusišluostydamas burną. – Nieko. Aš grįžau.

– Bet kažkas darosi?

– Nieko. Buvo užėjęs silpnumas. Pabėgau, bet ir vėl grįžau.

Jis atsisuko į Robertą Džordaną.

– *En el fondo no soy cobarde,* – pasakė jis. – Iš prigimties aš ne bailys.

Ne bailys, bet ir ne šventasis, pagalvojo Robertas Džordanas. Duodu galvą kirsti. Ir vis tiek džiaugiuosi, kad grįžai, šunsnuki.

– Man pavyko gauti tik penkis vyrus pas Eliją ir Alechandrą, – tarė Pablas. – Kai išjojau, tai taip ir nenulipau nuo arklio. Devyniese jūs nieko nepadarytumėt. Jokiu būdu. Aš tai supratau vakar vakare, kai *Inglés* aiškino. Jokiu būdu. Lentpjūvės poste – septyni kareiviai ir kapralas. O jeigu jie pakelia aliarmą arba ima atsišaudyti?

Dabar jis žiūrėjo į Robertą Džordaną.

– Išjodamas maniau, kad jūs suprasit, jog tai beviltiška, ir apsigalvosit. Paskui, išmetęs sprogmenis, ėmiau žiūrėti į viską kitom akim.

– Džiaugiuosi, kad grįžai, – tarė Robertas Džordanas. Jis priėjo prie jo. – Išsiversim su granatom. Bus gerai. Apsieisiu su tuo, ką turiu.

– Ne, – pasakė Pablas. – Aš stengiuosi ne dėl tavęs. Tu mums užtraukei nelaimes. Visos mūsų bėdos per tave. Sordas irgi per tave žuvo. Bet, išmetęs tavo daiktus, aš pasijutau per daug vienišas.

– Velniai tave neštų... – tarė Pilara.

– Todėl išjojau ieškoti žmonių, kad tau pasisektų. Atvedžiau pačius geriausius, kokius galėjau gauti. Palikau ant kalno, nes atėjau pirma pasišnekėti su jumis. Jie mano, kad vadas aš.

– Tu ir esi vadas, – pasakė Pilara. – Jeigu nori.

Pablas pasižiūrėjo į ją, bet nieko neatsakė. Paskui tarė tyliai ir ramiai:

– Žuvus Sordui, aš daug ką apgalvojau. Jei baigti, sakau, tai visiems kartu. Bet tavęs, *Inglés,* – tavęs aš nekenčiu, nes tai tu atnešei šitą nelaimę.

– Bet, Pablai... – prabilo Fernandas. Prisikišęs kišenes granatų, persimetęs per petį šovininę, jis duonos gabalu graibė iš dubenėlio mėsos likučius. – Ar tu netiki, kad žygis gali pasisekti? Užvakar sakei, jog tiki.

– Duok jam dar mėsos, – piktai tarė Pilara Marijai. Paskui kreipėsi į Pablą, ir jos žvilgsnis sušvelnėjo: – Tai, sakai, grįžai?

– Taip, moteriške, – atsakė Pablas.

– Ką gi, labai malonu, – tarė jam Pilara. – Aš ir netikėjau, kad tu būtum toks ištižėlis, koks atrodei.

– Kai padarai tokį dalyką, apima nepakenčiama vienatvė, – greitai pasakė jai Pablas.

– Nepakenčiama vienatvė, – pamėgdžiojo jį Pilara. – Tu neištvėrei nė penkiolikos minučių.

– Nesišaipyk, moteriške. Aš juk grįžau.

– Ir labai malonu, – pasakė ji. – Ar negirdėjai, ką pirma sakiau? Išgerk kavos, ir eime. Nusibodo man šitas vaidinimas.

– Geriat kavą? – paklausė Pablas.

– Žinoma, – atsakė Fernandas.

– Įpilk man, Marija, – tarė Pablas. – Kaip tu laikaisi?

Jis nežiūrėjo į ją.

– Gerai, – atsakė jam Marija ir atnešė puodelį kavos. – Nori mėsos?

Pablas papurtė galvą.

– *No me gusta estar solo,* – vėl ėmė aiškintis Pablas Pilarai, tarsi oloj nieko daugiau nebūtų buvę. – Nemėgstu būti vienas. *Sabes?* Vakar visą dieną buvau vienas, bet nesijaučiau vienišas, nes darbavausi visų labui. Užtat naktį! *Hombre! Qué mal lo pasé!*[1]

– Tavo pirmtakas Judas Iskarijotas pasikorė, – pasakė Pilara.

– Nekalbėk šitaip, moteriške, – tarė Pablas. – Ar nematai? Aš grįžau. Nevadink manęs nei Judu, nei kaip kitaip. Aš grįžau.

– Kas tai per žmonės, kur atsivedei? – paklausė jį Pilara. – Ar bus iš jų kokios naudos?

[1] Kaip bjauriai ją praleidau! *(Isp.)*

– *Son buenos,* – atsakė Pablas. Jis įsidrąsinęs pažvelgė Pilarai tiesiai į veidą, paskui nusuko akis. – *Buenos y bobos.* Geri ir kvaili. Pasirengę mirti ir taip toliau. *A tu gusto.* Tavo skonio. Kokius tu mėgsti.

Pablas vėl pasižiūrėjo Pilarai į akis ir dabar jau nebenukreipė žvilgsnio. Jis žiūrėjo paraudusiomis kiaulės akutėmis tiesiai į ją.

– Ak tu, – tarė ji, ir jos kimus balsas vėl sušvelnėjo. – Ak tu. Matyt, jeigu žmoguje kažko būta, tai dalis to visada išlieka.

– *Listo,*[1] – pasakė Pablas, dabar drąsiai žiūrėdamas jai tiesiai į veidą. – Aš pasirengęs, kad ir kažin ką atneštų ši diena.

– Dabar matau, kad grįžai, – pasakė jam Pilara. – Dabar matau. Bet, *hombre,* ir toli gi tu buvai nuo mūsų pabėgęs!

– Duok man dar patraukt iš savo butelio, – tarė Pablas Robertui Džordanui. – Ir žygiuojam.

Trisdešimt devintas skyrius

Tamsoje jie užkopė per pušyną ant siauros perėjos. Visi buvo sunkiai apsikrovę ir kopė lėtai. Arkliai irgi tempė sunkius nešulius, uždėtus skersai balnus.

– Prireikus nešulius galėsim numesti, – pasakė Pilara. – O jei pavyktų išsaugoti, turėtume iš ko įsikurti naują stovyklą.

– O kur kiti šaudmenys? – paklausė Robertas Džordanas, kai jie rišo nešulius.

– Anuose krepšiuose.

[1] Aš pasirengęs *(isp.).*

Sunki kuprinė slėgė Robertui Džordanui nugarą, granatos svėrė striukės kišenes, apykaklė pjovė kaklą, ant šlaunies daužėsi sunkus pistoletas, o kelnių kišenės pūpsojo nuo automato apkabų. Burnoje tebejautė kavos skonį; dešinėje rankoje nešėsi automatą ir kaire pasitaisė striukės apykaklę, kad kuprinės diržai ne taip pjautų pečius.

– *Inglés,* – tarė Pablas, žingsniuodamas tamsoje šalia jo.

– Na, ko?

– Šitie, kur atsivedžiau, tiki, kad viskas pasiseks, nes tai aš juos atsivedžiau, – pasakė Pablas. – Tu atsargiai, nenuvilk jų.

– Gerai, – pasakė Robertas Džordanas. – Verčiau pasistenkim, kad tikrai pasisektų.

– Jie turi penkis arklius, *sabes?* – atsargiai užminė Pablas.

– Puiku, – atsakė Robertas Džordanas. – Arklius laikysim vienoj vietoj.

– Gerai, – pasakė Pablas ir nutilo.

Netikiu, kad tu būtum galutinai atsivertęs pakeliui į Tarsą, mielas Pablai, galvojo Robertas Džordanas. O ne! Kad tu sugrįžai – tikras stebuklas. Nemanau, kad tave kada nors paskelbs šventuoju.

– Su tais penkiais aš užimsiu postą už posūkio ne blogiau už Sordą, – tarė Pablas. – Nupjaunam laidus ir, kaip sutarta, lekiam atgal, prie tilto.

Mes apkalbėjom visa tai prieš dešimtį minučių, pagalvojo Robertas Džordanas. Ir dabar vėl...

– Galbūt mums pavyks pasiekti Gredą, – pasakė Pablas. – Aš tikrai daug apie tai galvojau.

Matyt, prieš keletą minučių tu dar sykį praregėjai, tarė sau Robertas Džordanas. Patyrei dar vieną apreiškimą. Tačiau man savo tikėjimo nepiršk. Ne, Pablai. Nenorėk, kad aš pernelyg įtikėčiau.

Nuo tada, kai Pablas įėjo į olą ir pasakė atsivedęs penkis vyrus, Roberto Džordano nuotaika tolydžio taisėsi. Pablo sugrįžimas išsklaidė tragišką atmosferą, pakibusią virš visos operacijos, kai ėmė snigti, ir, Pablui sugrįžus, jis jautė ne tai, kad grįžo sėkmė, nes netikėjo lemtimi, bet kad reikalai pakrypo į gerąją pusę ir kad galbūt pavyks. Nesėkmės nuojauta užleido vietą pasitikėjimui savimi, tai plito jame tarsi lėtai pumpuojamas į kamerą oras. Iš pradžių skirtumas buvo menkas, bet vis dėlto juntamas, kaip tada, kai susiraukšlėjusi guminė kamera ima pamažėle lygintis, tačiau dabar pasitikėjimas kilo nelyginant potvynio vanduo ar medžio sultys, ir jau ėmė viršų blogų nuojautų neigimo pradas, kuris prieš mūšį dažnai virsta tikru džiugesiu.

Tai buvo didžiausia dovana, talentas, dėl kurio jis ir buvo tinkamas karui, – gebėjimas ne ignoruoti, o niekinti blogą pabaigą. Bet šią savybę slopino per didelė atsakomybė už kitus žmones ir dar tai, kad reikia vykdyti prastai suplanuotas ar sumanytas užduotis. Nes tokiais atvejais blogos pabaigos, nesėkmės ignoruoti negalima. Ir ne vien dėl to, kad tai būtų pavojinga jam pačiam, – į tai dar galima nekreipti dėmesio. Jis žinojo pats esąs niekas ir žinojo, kad mirtis yra niekas. Tą jis žinojo taip tvirtai kaip nieką kita. Pastarosiomis dienomis jis patyrė, kad sykiu su kitu žmogumi jis gali būti viskas. Tačiau širdies gilumoje žinojo, kad tai išimtis. Mudviem taip buvo, pagalvojo jis. Tai mano didžiausia laimė. Galbūt tai buvo duota man dėl to, kad visai to neprašiau. To aš neprarasiu, ir niekas iš manęs neatims. Bet tai praėjo, tai baigėsi šį rytą, o dabar mums lieka tik dirbti savo darbą.

Džiaugiuosi, tarė jis sau, kad tau po truputį grįžta tai, ko kurį laiką labai trūko. Gerokai buvai ištižęs. Gėdinausi tavęs kurį metą. Tik tada aš pats buvau tu. Ir nebuvo kito „aš“, kuris

būtų galėjęs teisti. Visas buvau ištižęs. Ir tu, ir aš, ir mudu abu. Na, nustok. Liaukis dvejinęsis tarsi šizofrenikas. Būk dabar vienas. Tu vėl atgavai formą. Bet žinok: nevalia visą dieną galvoti apie merginą. Dabar gali apsaugoti ją, tik laikydamas atokiai, o tu taip ir darai. Sprendžiant iš visko, arklių, matyt, pakaks. Geriausia, ką tu gali padaryti jos labui, – tai gerai ir greitai atlikti savo darbą ir pasišalinti, o mintys apie ją tau tik trukdys. Todėl negalvok daugiau apie ją.

Apmąstęs visa tai, jis palaukė, kol priėjo Marija su Pilara ir Rafaeliu, vedini arkliais.

– Ei *guapa,* – tarė jis tamsoje. – Kaip laikaisi?

– Gerai, Robertai, – atsakė ji.

– Nesijaudink, – pasakė jis ir, perėmęs automatą į kairę ranką, uždėjo dešinę jai ant peties.

– Aš nesijaudinu, – atsakė ji.

– Viskas labai gerai suplanuota, – pasakė jis. – Judu su Rafaeliu būsit prie arklių.

– Aš verčiau būsiu su tavimi.

– Ne. Prie arklių tu reikalingiausia.

– Gerai, – pasakė ji. – Būsiu prie arklių.

Tuo metu vienas arklys sužvengė, ir už uolų atsiliepė kitas, jo skardus žvingtelėjimas staigiai suvirpo ir nutrūko.

Tamsoje priešaky Robertas Džordanas pamatė svetimų arklių siluetus. Jis paspartino žingsnį ir priėjo prie jų drauge su Pablu. Šalia arklių stovėjo vyrai.

– *Salud,* – tarė Robertas Džordanas.

– *Salud,* – atsiliepė tie iš tamsos.

Jų veidų nesimatė.

– Čia tas *Inglés,* kuris eina su mumis, – pasakė Pablas. – Sprogdintojas.

Niekas į tai neatsakė. Tikriausiai tamsoje jie linktelėjo.

– Judėkim, Pablai, – tarė vienas. – Greit brėkš.

– Ar atsinešėt daugiau granatų? – paklausė kitas.

– Iki valiai, – atsakė Pablas. – Apsirūpinsit, kai paliksim arklius.

– Tad jojam, – pasakė dar kitas. – Pusę nakties čia pralaukėm.

– *Hola, Pilar,* – pasveikino kitas, priėjus moteriškei.

– *Qué me maten,*[1] čiagi Pepė! – kimiai tarė Pilara. – Kaip laikaisi, piemenie?

– Gerai, – atsakė vyriškis. – *Dentro de la gravedad.*

– Kuo tu joji?– paklausė jį Pilara.

– Pablo širmiu, – atsakė vyras. – Puikus arklys!

– Greičiau, – pasakė kitas. – Judam. Nėra čia ko plepėti.

– Kaip gyvuoji, Elisijau? – tarė Pilara, jam sėdant į balną.

– O kaip aš gyvuosiu? – šiurkščiai atsakė jis. – Netrukdyk, moteriške, darbas laukia.

Pablas užsėdo ant didžiojo sarčio.

– Dabar tylėkit ir eikit paskui mane, – tarė jis. – Nuvesiu ten, kur paliksim arklius.

Keturiasdešimtas skyrius

Per tą laiką, kol Robertas Džordanas miegojo, kol svarstė, kaip susprogdinti tiltą, per tą laiką, kai buvo su Marija, Andresas mažai pasistūmė į priekį. Prieš pasiekdamas respublikonų pozicijas, jis žygiavo fašistų teritorija taip greitai, kaip gali žygiuoti tamsoje sveikas kaimietis, gerai pažįstantis vietovę. Bet, vos įžengus į respublikonų teritoriją, kelionė smarkiai sulėtėjo.

[1] Kad tave kur *(isp.)*.

Teoriškai jam pakako parodyti Roberto Džordano išduotą leidimą, užantspauduotą SIM antspaudu, ir paketą su tokiu pačiu antspaudu, ir jis turėjo būti kuo skubiausiai praleistas į paskirties vietą. Tačiau pats pirmas fronto linijoje sutiktas kuopos vadas į visą jo užduotį pažiūrėjo su didžiausiu įtarumu.

Jis sekė paskui tą kuopos vadą iki bataliono štabo, kur bataliono vadas, prieš sąjūdį kirpėjas, išklausė jo užduotį ir ėmė energingai veikti. Šis vadas, pavarde Gomesas, iškeikė kuopos vadą už kvailumą, patapšnojo Andresui per petį, davė išgerti prasto konjako ir pareiškė, jog jis pats, buvęs kirpėjas, svajojęs tapti *guerrillero.* Paskui prikėlė savo adjutantą, perdavė jam vadovavimą batalionui ir liepė pasiuntiniui pažadinti ir atvesti motociklo vairuotoją. Užuot nusiuntęs Andresą su motociklininku į brigados štabą, Gomesas, kad būtų greičiau, nusprendė nuvežti jį pats; Andresas stipriai įsitvėrė priekinės sėdynės, ir jie šokčiodami nuburzgė sviedinių išduobėtu kalnų keliu, iš abiejų pusių apaugusiu dideliais medžiais; motociklo žibintas plėšė iš tamsos baltai nudažytus kamienus, sviedinių skeveldrų apdraskytus ir aplaupytus praeitą vasarą per mūšius šiame kelyje. Jie įvažiavo į nedidelį kalnų kurortą nuvartytais stogais, kur buvo įsikūręs brigados štabas, Gomesas it lenktynininkas sustabdė motociklą ir atrėmė į namo sieną. Gomesas prasispraudė pro mieguistą sargybinį, atidavusį ginklu jam pagarbą, į didelį kambarį, kurio sienos buvo nukabinėtos žemėlapiais, o už stalo, ant kurio stovėjo lempa ir du telefonai ir gulėjo *Mundo obrero,* sėdėjo labai mieguistas karininkas su žaliu priekakčiu. Karininkas pasižiūrėjo į Gomesą ir tarė:

– Ko tau čia reikia? Nežinai, kad yra telefonas?

– Man reikia papulkininkio, – pasakė Gomesas.

– Jis miega, – atsakė karininkas. – Tavo ožio žibintą aš už kilometro pamačiau. Gal nori, kad mus apšaudytų artilerija?

– Pašauk papulkininkį, – pasakė Gomesas. – Nepaprastai svarbus reikalas.

– Sakau tau, jis miega, – pakartojo karininkas. – Kokį čia banditą atsivežei? – jis linktelėjo į Andresą.

– Tai *guerrillero* iš užfrontės su ypatingai svarbiu raportu generolui Golcui, jis vadovauja puolimui, numatytam už Navaserados šįryt auštant, – susijaudinęs, labai rimtai pasakė Gomesas. – Dėl Dievo meilės, pažadink *teniente-colonel.*

Karininkas pasižiūrėjo į jį, primerkęs akis, pridengtas žaliu celiulioidiniu priekakčiu.

– Visi jūs kraustotės iš proto, – pasakė jis. – Nesu girdėjęs nei apie jokį generolą Golcą, nei apie jokį puolimą. Pasiimk šitą turistą ir grįžk į batalioną.

– Aš tau sakau, pažadink *teniente-colonel,* – pasakė Gomesas, ir Andresas pamatė, kaip jis kietai sučiaupė lūpas.

– Eik tu švilpt, – tingiai atsakė jam karininkas ir nusisuko.

Gomesas ištraukė iš dėklo sunkų 9 mm kalibro „Staro“ pistoletą ir stuktelėjo juo karininkui per petį.

– Greičiau pažadink, tu fašistų išpera, – tarė jis. – Pažadink, arba nudėsiu.

– Nusiramink, – pasakė karininkas. – Jūs, kirpėjai, visi baisūs karštakošiai.

Andresas matė, kaip Gomeso veidas, apšviestas stalinės lempos, persikreipė iš pykčio. Tačiau jis teištarė:

– Pažadink, sakau.

– Pasiuntiny! – pašaipiu balsu šūktelėjo karininkas.

Duryse pasirodė kareivis, atidavė pagarbą ir išėjo.

– Pas jį sužadėtinė, – tarė karininkas ir vėl pasilenkė prie laikraščio. – Matysit, kaip apsidžiaugs, jus išvydęs.

– Tokie kaip tu žlugdo visas mūsų pastangas laimėti karą, – pasakė Gomesas štabo karininkui.

Karininkas nekreipė į jį dėmesio. Paskui skaitydamas tarytum sau tarė:

– Na ir keistas laikraštis!

– Ko tada neskaitai *El Debate?* Tas laikraštis kaip tik tau, – Gomesas paminėjo pagrindinį katalikų konservatorių leidinį, ėjusį Madride prieš sąjūdį.

– Nepamiršk, kad laipsniu aš viršesnis už tave ir mano raportas apie tave neliks neįvertintas, – pasakė karininkas, nepakeldamas galvos. – Aš niekad neskaičiau *El Debate.* Neišgalvok neteisingų kaltinimų.

– Žinoma. Tu skaitydavai „ABC“,[1] – atsakė Gomesas. – Kariuomenėj knibžda tokių kaip tu. Tokių profesionalų. Bet amžinai taip nebus. Mus apniko nemokšos ir cinikai. Bet vienus mes išmokysim, o kitus pašalinsim.

– Norėjai pasakyti – „išvalysim“, – atsiliepė karininkas, vis dar nepakeldamas galvos. – Štai čia praneša, kad tavo numylėtieji rusai dar kai ką išvalė. Šiais laikais jie valo geriau negu karčioji druska.

– Vadink kaip nori, – karštai pasakė Gomesas. – Vadink kaip nori, bet tokius kaip tu reikia likviduoti.

– Likviduoti, – užgauliai pakartojo karininkas, tarsi kalbėdamasis su savimi. – Dar vienas žodis, kurio nėra kastilų tarmėje.

– Tegu bus „sušaudyti“, – pasakė Gomesas. – Štai kastiliškas žodis. Dabar supranti?

– Suprantu jau, suprantu, bet nešūkauk taip garsiai. Čia, brigados štabe, be *teniente-colonel,* yra ir daugiau miegančių, o be to, nusibodo tavo karščiavimasis. Todėl aš visad skutuosi pats.

Gomesas pasižiūrėjo į Andresą ir pakratė galvą. Sudrėkusios akys blizgėjo iš įsiūčio ir neapykantos. Bet jis tik pakratė galvą

[1] Ispanų monarchistų dienraštis.

ir nieko nepasakė – paliko kitam kartui. Daug ko susikaupė jame per šiuos pusantrų metų Sieroje, per kuriuos jis iškilo iki bataliono vado, ir dabar, įėjus į kambarį pižama apsivilkusiam papulkininkiui, jis išsitempė ir atidavė pagarbą.

Papulkininkis Miranda, nedidukas pilkšvo veido vyriškis, visą gyvenimą tarnavo kariuomenėje ir Maroke įsitaisė skrandžio opą, kai jo žmona, pasilikusi Madride, įsitaisė naują vyrą; tapo respublikonu, kai pamatė, kad negalės išsiskirti su žmona (apie skrandžio pasitaisymą nebuvo nė kalbos), – papulkininkis Miranda pilietinį karą pradėjo papulkininkiu. Vienintelė jo svajonė buvo baigti karą tuo pačiu laipsniu. Jis gerai gynė Sierą ir norėjo, kad jį čia ir paliktų atremti puolimų. Kare jis jautėsi kur kas sveikesnis, tikriausiai dėl to, kad norom nenorom valgė mažiau mėsiškų patiekalų, turėjo didžiulę atsargą sodos, vakarais išgerdavo viskio, jo meilužė, dvidešimt trejų metų mergina, laukėsi vaiko, kaip ir beveik visos merginos, praėjusių metų liepos mėnesį tapusios *milicianas,* ir dabar, įėjęs į kambarį, jis linktelėjo, Gomesui atidavus pagarbą, ir ištiesė ranką.

– Kas tave atvijo, Gomesai? – paklausė jis. Paskui tarė prie stalo sėdinčiam karininkui, savo adjutantui: – Gal duotum cigaretę, Pepe?

Gomesas parodė jam Andreso dokumentus ir pranešimą. Papulkininkis greitai peržvelgė *salvoconducto,* dirstelėjo į Andresą, linktelėjo ir nusišypsojo, o paskui godžiai apžiūrėjo paketą. Jis pačiupinėjo antspaudą, pamaigė smiliumi, o paskui atidavė leidimą ir paketą Andresui.

– Ar labai sunku kalnuose? – paklausė jis.

– Ne, tamsta papulkininki, – atsakė Andresas.

– Ar tau sakė, nuo kurio punkto arčiausia generolo Golco štabas?

– Nuo Navaserados, tamsta papulkininki, – atsakė Andresas. – *Inglés* sakė, kad bus netoli nuo Navaserados, už fronto po dešinei.

– Koks *inglés?* – rimtai paklausė papulkininkis.

– *Inglés* sprogdintojas, jis dabar pas mus.

Papulkininkis linktelėjo. Tai buvo eilinė nelaukta, nepaaiškinama šio karo keistenybė. „*Inglés* sprogdintojas, jis dabar pas mus".

– Geriau pavežėk tu jį, Gomesai, motociklu, – pasakė papulkininkis. – Išrašyk jiems labai įtikinamą *salvoconducto* į generolo Golco *Estado Mayor,* ir aš pasirašysiu, – pasakė jis karininkui su žaliu priekakčiu virš akių. – Atspausdink mašinėle, Pepe. Duomenys čia, – jis parodė Andresui, kad tas paduotų leidimą, – ir uždėk du antspaudus, – jis atsisuko į Gomesą. – Jums šiandien reikės įtikinamų popierių. Ir teisingai. Kai rengiamas puolimas, reikia būti atsargiems. Duosiu jums labai įtikinamą dokumentą, – paskui jis labai maloniai kreipėsi į Andresą: – ar nieko nenorėtum? Valgyti, gerti?

– Ne, tamsta papulkininki, – atsakė Andresas. – Aš nealkanas. Paskutinėj vadavietėj mane pavaišino konjaku, ir, jei išgerčiau daugiau, imčiau bloguot.

– Ar eidamas nepastebėjai judėjimo ar šiaip pasirengimo priešais mano pozicijas? – mandagiai paklausė papulkininkis Andresą.

– Viskas po senovei, tamsta papulkininki. Tylu, ramu.

– Ar aš nebuvau tavęs sutikęs prieš trejetą mėnesių Sersediljoj? – paklausė papulkininkis.

– Taip, tamsta papulkininki.

– Aš ir pagalvojau, – papulkininkis patapšnojo jam per petį. – Buvai su seniu Anselmu. Kaip jis kruta?

– Gerai, tamsta papulkininki, – atsakė jam Andresas.

– Puiku. Aš labai džiaugiuosi, – pasakė papulkininkis. Karininkas parodė jam, ką atspausdinęs, ir jis perskaitė ir pasirašė. – Dabar paskubėkit, – tarė jis Gomesui ir Andresui. – Atsargiai su motociklu, – pasakė jis Gomesui. – Važiuokit su šviesomis. Dėl vieno motociklo nieko neatsitiks, o važiuoti reikia atsargiai. Pasveikinkit nuo manęs generolą Golcą. Mes buvom susitikę po Pegerino, – jis paspaudė jiems rankas. – Užsikišk dokumentus už marškinių, – pasakė jis. – Ant motociklo smarkiai traukia vėjas.

Jiems išvažiavus, jis nuėjo prie spintelės, išsiėmė stiklinę, butelį ir įsipylė viskio, o paskui gryno vandens iš molinio ąsočio, stovinčio pasienyje ant grindų. Paskui, laikydamas stiklinę ir labai lėtai sriubčiodamas viskį, atsistojo priešais žemėlapį ir ėmė studijuoti puolimo už Navaserados galimybes.

– Gerai, kad ten Golcas, o ne aš, – galiausiai tarė jis karininkui, sėdinčiam prie stalo.

Karininkas neatsiliepė, ir, atsisukęs nuo žemėlapio, papulkininkis pamatė, kad jis, pasidėjęs galvą ant rankų, miega. Papulkininkis priėjo prie rašomojo stalo ir abipus galvos pristūmė po telefoną. Tada nuėjo prie spintelės, vėl įsipylė viskio, atmiešė vandeniu ir grįžo prie žemėlapio.

Andresas, stipriai įsitvėręs sėdynės, ant kurios sėdėjo Gomesas, palenkė galvą prieš vėją, kai motociklas, garsiai pokšėdamas, nėrė į žibinto skrodžiamą tamsą kaimo keliu, bėgančiu tarp aukštų juodų tuopų, paskui, keliui smuktelėjus į rūką palei upokšnio vagą, tamsa išbluko ir pagelto, bet ir vėl sutirštėjo, kai kelias ėmė kilti aukštyn, ir prieky, kryžkelėje, žibinto šviesa apčiuopė pilkas kupras į pakalnę besileidžiančių tuščių sunkvežimių.

Keturiasdešimt pirmas skyrius

Pablas sustojo ir tamsoje nulipo nuo arklio. Robertas Džordanas girdėjo, kaip girgžda balnai ir sunkiai alsuoja, lipdami nuo jų, žmonės, ir dzingsi kamanos, arkliams mosuojant galvomis. Užuodė arklių prakaitą ir rūgštų naktį nenusivelkamų drabužių kvapą, dvelkiantį nuo atvykėlių, ir laužo dūmų, nevėdintų guolių kvapą – nuo olos gyventojų. Pablas stovėjo šalia, ir nuo jo sklido metališkas išsivadėjusio vyno tvaikas, panašus į variokų skonį. Paslėpęs rieškučiose ugnį, Robertas Džordanas užsidegė cigaretę, giliai užsitraukė ir išgirdo, kaip Pablas labai tyliai sako Pilarai:

– Nurišk maišą su granatom, Pilara, o mes supančiosim arklius.

– Agustinai, – pašnibždomis tarė Robertas Džordanas, – judu su Anselmu eisit su manim prie tilto. Ar turi maišą su *máquina* diskais?

– Taip, – atsakė Agustinas. – Kur jis dėsis.

Robertas Džordanas nuėjo prie Pilaros, ši, Primitivo padedama, nurišinėjo nuo vieno arklio nešulius.

– Klausyk, moteriške, – tyliai tarė jis.

– Na ko? – kimiai sušnibždėjo ji, atleisdama paspręstę arklio papilvėje.

– Ar supratai: postą puolat tik tada, kai išgirsit sprogstant bombas?

– Kiek dar tu man kartosi tą patį? – tarė Pilara. – Visai baigi subobėti, *Inglés.*

– Tik patikrinu, – atsakė Robertas Džordanas. – O sunaikinę postą, bėgat prie tilto ir pridengiat kelią nuo kalno ir mano kairįjį sparną.

– Aš iš pirmo karto viską supratau ir geriau nebesuprasiu, – sušnibždėjo Pilara. – Eik, dirbk savo darbą.

– Kol neišgirsit bombardavimo, niekas nejudat ir nešaudot, ir nemėtot granatų, – tyliai pasakė Robertas Džordanas.

– Užteks jau, įkyrėjai, – piktai sušnypštė Pilara. – Aš viską supratau dar tada, kai buvom pas Sordą.

Robertas Džordanas nuėjo prie Pablo, raišiojančio arklius.

– Po tris kojas supančiojau tik baikštiesiems, – pasakė Pablas. – O šituos surišau taip, kad truktelsi virvę, ir bus palaidi, matai?

– Gerai.

– Aš paaiškinsiu mergiotei ir čigonui, kaip su jais elgtis, – pasakė Pablas.

Jo atsivestieji vyrai stovėjo būrelyje atskirai, pasirėmę karabinų.

– Ar tau viskas aišku?– paklausė Robertas Džordanas.

– Aišku, – atsakė Pablas. – Sunaikinam postą. Nupjaunam laidus. Bėgam prie tilto. Dengiam tiltą, kol tu jį susprogdinsi.

– Ir nedarot nieko, kol neprasidėjęs bombardavimas.

– Na taip.

– Ką gi, sėkmės!

Pablas kažką sumurmėjo. Paskui tarė:

– O tu mus gerai pridengsi *máquina* ir savo mažąja *máquina,* kai mes grįšim, a, *Inglés?*

– *De la primera,* – atsakė Robertas Džordanas. – Pridengsim kaip reikiant.

– Ką gi, – tarė Pablas. – Tai viskas. Bet būk atidus, *Inglés.* Jei nebūsi atidus, visko gali būti.

– Aš pats šaudysiu *máquina,* – pasakė jam Robertas Džordanas.

– O ar turi patyrimo? Nenorėčiau, kad Agustinas, geriausių norų pilnas, įsegtų man kulką.

– Patyrimo turiu. Tikrai. O jeigu Agustinas šaudys kuria nors *máquina,* aš žiūrėsiu, kad jis taikytų tau virš galvos. Kad kuo aukščiau.

– Tai viskas, – pasakė Pablas. Paskui tyliai kaip sąmokslininkas pridūrė: – O arklių vis tiek trūksta.

Šunsnukis, pagalvojo Robertas Džordanas. Gal nežino, kad aš jį iš sykio perpratau?

– Aš keliausiu pėsčias, – pasakė jis. – Arkliai – tavo reikalas.

– Ne, bus ir tau arklys, *Inglés,* – tyliai pasakė Pablas. – Arklių užteks visiems.

– Tai tavo dalykas, – pasakė Robertas Džordanas. – Manęs gali neskaityti. Ar turi ganėtinai šovinių savo naujajai *máquina?*

– Taip, – atsakė Pablas. – Turiu visus to kavaleristo. Iššoviau tik keturis. Vakar kalnuose išbandžiau.

– Na, mes einam, – pasakė Robertas Džordanas. – Reikia nueiti anksčiau ir gerai pasislėpti.

– Visi einam, – pasakė Pablas. – *Suerte,*[1] *Inglés.*

Įdomu, ką šitas šunsnukis dabar sumanė, tarė sau Robertas Džordanas. Bet aš beveik tikrai žinau. Ką gi, čia jo reikalas, ne mano. Ačiū Dievui, kad nepažįstu tų naujokų.

Jis ištiesė Pabliui ranką ir pasakė:

– *Suerte, Pablo,* – ir jų rankos susigniaužė tamsoje.

Tiesdamas ranką, Robertas Džordanas manė paspausiąs kažką panašaus į roplį ar raupsuotojo ranką. Jis nežinojo, kaip atrodys Pablo rankos paspaudimas. Tačiau tamsoje Pab-

[1] Sėkmės *(isp).*

las stipriai sugniaužė jam delną ir nuoširdžiai spustelėjo, ir jis atsakė tokiu pat spustelėjimu. Pablo ranką tamsoje buvo malonu spausti, ir jausmas, tada apėmęs Robertą Džordaną, buvo keisčiausias iš visų, patirtų tą rytą. Dabar mes kaip ir sąjungininkai, pagalvojo jis. Sąjungininkai visada spaudžia vieni kitiems rankas. Nekalbant apie apdovanojimą visokiais ženklais ir pasibučiavimą į abu skruostus, pagalvojo jis. Gerai, kad mes galim be to apsieiti. Matyt, visi sąjungininkai tokie. Visados jie *au fond*[1] nekenčia vieni kitų. Ir vis dėlto Pablas keistas žmogus.

– *Suerte, Pablo,* – palinkėjo jis ir stipriai spustelėjo keistą, tvirtą, ryžtingą ranką. – Aš tave gerai pridengsiu. Būk ramus.

– Gailiuosi, kad paėmiau tavo sprogmenis, – pasakė Pablas. – Išėjo nesusipratimas.

– Užtat atvedei žmonių, kurių mums stigo.

– Aš nepriekaištauju tau dėl šito tilto, *Inglés,* – tarė Pablas. – Jaučiu, kad viskas baigsis sėkmingai.

– Ką čia judu veikiat? *Maricones,* ar ką? – staiga iš tamsos šalia jų prabilo Pilara. – To tau betrūko, – pasakė ji Pablui. – Skubėk, *Inglés,* atsisveikint, kol šis nenudžiovė tavo sprogalų likučių.

– Nesupranti tu manęs, moteriške, – numykė Pablas. – O mudu su *Inglés* suprantam vienas antrą.

– Niekas tavęs nesupranta. Nei Dievas, nei tavo paties močia, – pasakė Pilara. – Aš irgi nesuprantu. Paskubėk, *Inglés.* Atsisveikink su savo kirptagalve ir eik. *Me cago en tu padre,*[2] bet man ima atrodyti, kad tu bijai žiūrėti, kaip išeina bulius.

– Velniai parautų tavo močią, – pasakė Robertas Džordanas.

[1] Širdies gilumoje *(pranc.).*

[2] Ispaniškas keiksmas.

– Savos tu gyvenime neturėjai, – linksmai sušnibždėjo Pilara. – Dabar eik, nes aš nekantrauju pradėti ir greičiau baigti. Ir tu žygiuok su savaisiais, – pasakė ji Pablui. – Ką gali žinoti, kiek tesės jų tvirtas ryžtas. Ten pora tokių, kad ir į tave nemainyčiau. Veskis, ir eikit.

Robertas Džordanas užsimetė ant nugaros kuprinę ir nuėjo prie arklių ieškoti Marijos.

– Lik sveika, *guapa,* – tarė jis. – Greit pasimatysim.

Viskas jam atrodė nerealu, tarytum visa tai jau būtų jo kažkada sakyta arba lyg lauktų išeinant traukinio, taip, stovėtų geležinkelio stoties perone ir lauktų išeinant traukinio.

– Lik sveikas, Robertai, – pasakė ji. – Būk atsargus.

– Žinoma, – atsakė jis.

Jis palenkė galvą pabučiuoti jos, ir jo kuprinė smuktelėjo į priekį, ir jiedu smarkiai susidaužė kaktomis. Ir jam dingtelėjo, kad taip irgi kažkada buvo atsitikę.

– Neverk, – tarė jis, jausdamasis nepatogiai, bet ne vien dėl naštos.

– Aš neverkiu, – atsakė ji. – Tik tu greit grįžk.

– Neišsigąsk šūvių. Jų šiandien bus daug.

– Ne, tik tu greit grįžk.

– Lik sveika, *guapa,* – nesmagiai pasakė jis.

– *Salud, Roberto.*

Robertas Džordanas niekad nesijautė toks mažas nuo tada, kai, pirmą kartą iškeliaudamas į mokyklą, Red Lodze sėdo į traukinį, kuriuo turėjo važiuoti iki Bilingso, o Bilingse persėsti į kitą. Jis bijojo važiuoti ir nenorėjo, kad kas nors tai suprastų, ir stotyje, kai palydovas jau norėjo paimti dėžę, nuo kurios jis paskui užlipo ant vagono laiptelių, tėvas pabučiavo jį atsisveikindamas ir pasakė: „Tegu Viešpats saugo mudu, kol būsim toli

vienas nuo antro". Tėvas buvo labai dievobaimingas žmogus ir šiuos žodžius ištarė paprastai ir nuoširdžiai. Tačiau ūsai jo buvo drėgni ir akys drėgnos iš susijaudinimo, ir Robertui Džordanui pasidarė taip nesmagu nuo tų ašaromis sudrėkintų maldos žodžių ir nuo tėvo pabučiavimo, kad jis staiga pasijuto vyresnis už tėvą, ir jam neapsakomai jo pagailo.

Traukiniui pajudėjus, jis stovėjo galinėje aikštelėje ir žiūrėjo, kaip stotis ir vandenbokštis eina mažyn ir mažyn ir štai paliko visai mažyčiai, ir žuoliais išskersuoti bėgiai susiliejo į vieną liniją, o nesiliaujantis talandavimas nešė jį tolyn ir tolyn.

Palydovas, budintis prie stabdžių, tarė: „Tėčiui, atrodo, sunku su tavim skirtis, Bobi".

„Taip", – atsakė jis, žiūrėdamas į pelynais užaugusį ruožą; tarp telegrafo stulpų ir bėgančio greta dulkėto vieškelio. Jis norėjo pamatyti kurapkų.

„Ar nori į mokyklą?"

„Taip", – atsakė jis, ir tai buvo tiesa.

Anksčiau tai nebūtų buvus tiesa, bet tą akimirką buvo tiesa, ir tik dabar, atsisveikindamas, jis pasijuto vėl toks pat mažas kaip tada, prieš išeinant traukiniui. Jautėsi dabar labai jaunas ir labai drovus ir atsisveikino taip nesmagiai, kaip mokinukas kad atsisveikina su mergaite, atlydėjęs iki priebučio, nežinodamas, ar pabučiuoti ją, ar ne. Paskui suvokė, jog tas nesmagumas visai ne dėl išsiskyrimo. Dėl susitikimo, kuris jo laukia. Išsiskyrimas tik truputį sustiprino nesmagumą, kurį sužadino mintys apie artėjantį susitikimą.

Vėl tau prasideda, tarė jis sau. Bet kažin ar atsiras toksai, kuris nesijaustų tam per jaunas. Nenorėjo pavadinti to tikruoju vardu. Liaukis, tarė jis sau. Liaukis. Per anksti dar tau vaikėti.

– Lik sveika, *guapa*, – pasakė jis. – Lik sveika, zuikuti.

– Lik sveikas, mano Robertai, – pasakė ji.

Jis nuėjo prie Anselmo su Agustinu ir tarė:

– *Vámonos.*

Anselmas užsikėlė ant pečių sunkią kuprinę. Agustinas, apsikrovęs dar oloje, stovėjo atsirėmęs į medį; virš jo nešulio kyšojo rankinio kulkosvaidžio vamzdis.

– Puiku, – tarė jis. – *Vámonos.*

Visi trys ėmė leistis į pakalnę.

– *Buena suerte, don Roberto,* – tarė Fernandas, jiems einant vorele tarp medžių.

Jis tupėjo vos už kelių žingsnių, bet vis tiek labai oriai palinkėjo sėkmės.

– *Buena suerte* tau pačiam, Fernandai, – pasakė Robertas Džordanas.

– Visuose tavo darbuose, – pridūrė Agustinas.

– Ačiū, donai Robertai, – atsakė Fernandas, visai nesumišęs nuo Agustino žodžių.

– Retenybė, ne žmogus, – sušnibždėjo Agustinas.

– Tikrai, – pasakė Robertas Džordanas. – Gal tau padėti? Apsikrovei kaip arklys.

– Nieko, gerai, – atsakė Agustinas. – Kad žinotum, kaip džiaugiuosi, kad pradedam.

– Tyliau tu, – pasakė Anselmas. – Dabar šnekėk kuo mažiau ir kuo tyliau.

Palengva ėmė leistis į pakalnę – prieky Anselmas, paskui Agustinas, paskui Robertas Džordanas, jis žengė, atsargiai statydamas kojas, kad nepaslystų, jausdamas po virveliniais padais pušų spyglius, užkliuvo už šaknies ir, ištiesęs ranką į priekį, palietė šaltą kulkosvaidžio vamzdžio ir sulenkto trikojo metalą, paskui pasigręžė šonu, o kurpės slysčiojo ir arė miško paklotę, ir

jis vėl ištiesė kairę ranką ir palietė šiurkščią medžio žievę, paskui atsispirdamas užčiuopė lygų įkartos ruoželį ir atitraukė delną, lipnų nuo sakų, – taip jie nusileido stačiu medžiais apaugusiu šlaitu į tą vietą, iš kur Robertas Džordanas ir Anselmas pirmąją dieną apžiūrėjo tiltą.

Dabar Anselmas sustojo tamsoje prie pušies, suėmė Robertui Džordanui už riešo ir sušnibždėjo, bet taip tyliai, kad Džordanas vos išgirdo:

– Žiūrėk, jis kūrena ugnį.

Žemai degė šviesos taškas, ir Robertas Džordanas žinojo, kad kelias toje vietoje užeina ant tilto.

– Iš čia mes anądien apžiūrinėjom, – tarė Anselmas. Jis paėmė Roberto Džordano ranką ir palenkęs prikišo prie mažutės šviežios įpjovos pušies kamiene. – Kai tu žiūrėjai, aš pažymėjau. Ten, dešinėj, žadėjai statyti *máquina.*

– Ten ir pastatysim.

– Gerai.

Jie sudėjo kuprines medžių pašaknėje ir nusekė paskui Anselmą į nedidelę lygią aikštelę su guotu jaunų pušaičių.

– Čia, – tarė Anselmas. – Kaip tik šitoj vietoj.

– Iš čia, – atsitūpęs už pušaičių, sušnibždėjo Robertas Džordanas Agustinui, – išaušus matysi gabaliuką kelio ir visą tiltą. O už tilto – gabalą kelio iki posūkio.

Agustinas nieko neatsakė.

– Kol mes rengsimės sprogdinti, tu gulėsi čia ir šaudysi, kai tik kas pasirodys kelyje šiapus ar anapus tilto.

– O kur dega ta šviesa? – paklausė Agustinas.

– Sargybos būdelėj šitame tilto gale, – sušnibždėjo Robertas Džordanas.

– Kas pašalins sargybinius?

– Kaip sakiau, mudu su dėdžiuku. Jeigu mes nesusidorotume, šaudyk į sargybos būdeles ir į juos, jeigu pamatysi.

– Taip. Šitą jau sakei.

– Po sprogimo, kai Pablas su saviškiais pasirodys už to kampo, šaudyk jiems virš galvų, jeigu juos vysis. Kai jie pasirodys, šaudyk aukštai virš jų, kad sulaikytum tuos, kur vysis. Supratai?

– O kaipgi. Juk tą patį sakei vakar vakare.

– Klausimų bus?

– Ne. Aš turiu du maišus. Galiu iš aukščiau, kur nesimatys, prisikasti žemių ir atsinešti čia.

– Tik nekasinėk čia. Užsimaskuok taip gerai, kaip mes tada ant kalno.

– Gerai. Atsinešiu žemių, kol tamsu. Pamatysi. Maišus paguldysiu taip, kad nesimatys.

– Tu labai arti. *Sabes?* Dieną šie medeliai iš apačios aiškiausiai matyti.

– Nesijaudink, *Inglés.* Kur tu eini?

– Pasiimsiu mažąją *máquina* ir einu pakalnėn. O dėdžiukas pereis per tarpeklį ir lauks netoli būdelės anoj pusėj tilto. Ji nugręžta į tą pusę.

– Tai viskas, – pasakė Agustinas. – *Salud, Inglés.* Gal turi rūkalų?

– Rūkyti negalima. Per arti.

– Aš nerūkysiu, tik palaikysiu burnoj. Parūkysiu vėliau.

Robertas Džordanas padavė jam cigarečių pakelį, ir Agustinas paėmė tris cigaretes ir įsidėjo už priekinio piemens kepurės atvarto. Įkišęs kulkosvaidį tarp pušelių, jis atlenkė trikojį ir apčiuopomis ėmė kraustyti savo nešulį, ir dėliotis daiktus, kad viskas būtų po ranka.

– *Nada mas,* – pasakė jis. – Daugiau nieko, viskas.

Anselmas su Robertu Džordanu paliko jį tenai ir grįžo prie kuprinių.

– Kur būtų geriausia jas pasidėjus? – sušnibždėjo Robertas Džordanas.

– Man regis, čia. Bet ar tu tikrai pataikysi nuo čia iš savo mažosios *máquina* į sargybinį?

– Ar čia tiksliai ta vieta, kur mes tada buvom?

– Tas pats medis, – tarė Anselmas taip tyliai, kad Džordanas vos išgirdo, ir jis žinojo, kad senis kalba nejudindamas lūpų, kaip tada, pirmąją dieną. – Aš įžymėjau su peiliu.

Robertą Džordaną vėl apėmė jausmas, jog visa tai jau yra kažkada atsitikę, tačiau šį kartą taip buvo todėl, kad jis pakartojo savo paties klausimą, o Anselmas – atsakymą. Tas pats buvo ir kalbantis su Agustinu, kuris klausė apie sargybinius, nors žinojo atsakymą.

– Ganėtinai arti. Net per arti, – sušnibždėjo jis. – Bet saulė bus už nugaros. Čia labai gerai.

– Tad aš einu, susirasiu vietą anoj pusėj, – pasakė Anselmas. Paskui tarė: – Dovanok, *Inglés.* Kad nebūtų kokios klaidos. Gal aš ko nesupratau.

– Ką? – tyliai iškvėpė.

– Tu tik pakartok, kad viską padaryčiau kaip reikiant.

– Kai aš iššausiu, šauk ir tu. Kai taviškis bus gatavas, bėk per tiltą pas mane. Kuprines aš nusinešiu, o tu padėsi man, kaip liepsiu, įtvirtinti užtaisus. Aš tau viską pasakysiu. Jei man kas atsitiktų, padarysi pats, kaip rodžiau. Dirbk atsidėjęs, neskubėdamas, kietai užpleišyk, tvirtai priveržk granatas.

– Aišku, – pasakė Anselmas. – Atsiminsiu. Dabar einu. Gerai pasislėpk, *Inglés,* kai pradės aušti.

– Prieš šaudamas, – tarė Robertas Džordanas, – susikaupk ir kuo geriau nusitaikyk. Galvok, kad taikaisi ne į žmogų, o į taikinį, *de acuerdo?*[1] Šauk ne į visą, o tik į kurią nors dalį. Jeigu bus atsigręžęs į tave, šauk į patį pilvo vidurį. Jei nusisukęs – į vidurį nugaros. Klausyk, dėdžiuk. Kai aš iššausiu, jeigu tavo kareivis sėdės, jis pirma atsistos, o tik paskui ims bėgti ar puls ant žemės. Tada ir šauk. Jeigu liks sėdėti – vis tiek šauk. Nelauk. Bet nusitaikyk užtikrintai. Prieik iki būdelės per penkiasdešimt metrų. Tu juk medžiotojas. Tau čia nieko sudėtinga.

– Padarysiu, kaip įsakai, – pasakė Anselmas.

– Taip. Toks mano įsakymas, – pasakė Robertas Džordanas.

Gerai, kad susivokiau įsakyti, pagalvojo jis. Jam bus lengviau – prisiėmiau dalį kaltės. Bent aš taip tikiuosi. Dalį kaltės. Buvau užmiršęs, ką jis man pirmą dieną kalbėjo apie žudymą.

– Toks mano įsakymas, – pakartojo jis. – Dabar eik.

– *Me voy,* – tarė Anselmas. – Iki greito pasimatymo, *Inglés.*

– Iki, dėdžiuk, – pasakė Robertas Džordanas.

Jis prisiminė savo tėvą geležinkelio stotyje ir to atsisveikinimo drėgnumą, ir todėl nepasakė nei *„salud“*, nei „sudie“, nei „sėkmės“, nei ko nors panašaus.

– Ar išvalei vamzdį, dėdžiuk? – sušnibždėjo jis. – Kad nebūtų per smarki atatranka.

– Dar oloj, – atsakė Anselmas. – Aš visus išvaliau su grūstuvu.

– Tad iki pasimatymo, – pasakė Robertas Džordanas.

Senis nuėjo, plačiu žingsniu be garso žengdamas tarp medžių. O Robertas Džordanas gulėjo ant pušų spygliais nubirusios miško paklotės ir klausėsi, kaip pušų šakose lengvai šiurena vėjas, auštant jis sustiprės. Nuėmė automato apkabą

[1] Gerai? *(Isp.)*

ir patikrino, kaip darinėjasi spyna. Paskui, atidaręs spyną, atsuko vamzdį į save ir tamsoje prikišo prie burnos, ir papūtė į vidų, liežuviu pajusdamas ištepto, alyvuoto metalo skonį. Tada pasidėjo automatą ant rankos, spyna į viršų, kad neprilįstų spyglių ar žemių, ir nykščiu išgliaudė iš apkabos visus šovinius ant nosinės, kurią pasiklojo prieš save. Paskui, apčiupinėjęs tamsoje kiekvieną šovinį, įspaudė po vieną atgal į apkabą. Apkaba rankoje vėl pasunkėjo, jis uždėjo ją ant automato ir pajuto, kaip ji trakštelėjo, įšokdama į vietą. Tada atsigulė kniūbsčias už pušies, pasidėjęs ant kairės rankos automatą, ir ėmė stebėti šviesos tašką pakalnėje. Kartais šviesa pranykdavo, ir jis suprato, jog tuomet žmogus būdelėje užstoja gorę. Robertas Džordanas gulėjo ir laukė išauštant.

Keturiasdešimt antras skyrius

Per tą laiką, kol Pablas parjojo iš kalnų į olą ir kol būrys nusileido ten, kur paliko arklius, Andresas gerokai pasistūmėjo Golco štabo link. Kai jie įvažiavo į pagrindinį Navaserados kelią, kuriuo iš kalnų riedėjo sunkvežimiai, juos sulaikė kontrolė. Tačiau, kai Gomesas kontrolės punkte padavė papulkininkio Mirandos išrašytą leidimą, sargybinis pašvietė žibintuvėliu, parodė kitam sargybiniui, tada grąžino leidimą ir atidavė pagarbą.

– *Siga,* – pasakė jis. – Važiuokit toliau. Tik be šviesų.

Motociklas vėl suburzgė, ir Andresas tvirtai įsitvėrė priekinės sėdynės, ir jie nuvažiavo keliu, atsargiai laviruodami tarp mašinų. Sunkvežimiai, visi be šviesų, ilga vilkstine leidosi į pakalnę.

Buvo ir prikrautų sunkvežimių, kurie varėsi aukštyn į kalną, ir kilo debesys dulkių, kurių Andresas tamsoje nematė, tik jautė, kaip jos plaka veidą ir grikši tarp dantų.

Motociklas kurį laiką pupsėjo paskui vieną sunkvežimį, tada Gomesas padidino greitį ir pralenkė jį, paskui – dar vieną ir dar vieną, o iš kairės burgzdami riedėjo sunkvežimiai, važiuojantys į priešingą pusę. Juos prisivijo automobilis, kurio signalas tolydžio persmelkdavo sunkvežimių riaumojimą ir dulkes; paskui švystelėjo žibintai, skrosdami tirštą gelsvą dulkių debesį, džerkštelėjo perjungiamas bėgis, ir mašina, reikliai, grasinamai, kvaitinamai signalizuodama, pralėkė pro šalį.

Paskui visos mašinos ėmė stoti, ir dulkių debesyse lenkdami sanitarines mašinas, štabo automobilius, stovinčius šarvuočius – vieną, antrą, trečią – nelyginant sunkius metalinius vėžlius su kyšančiais pabūklų vamzdžiais, jie privažiavo kitą kontrolės punktą, kur ką tik įvykta avarijos. Vienas sunkvežimis nepamatė, kad kitas stabdo, ir trenkėsi į jį, sutriuškindamas galinį bortą ir išversdamas ant kelio dėžes su šoviniais. Viena dėžė krisdama sulūžo, ir, kai Gomesas sustabdė motociklą ir juodu ėmė jį varytis pro stovinčias mašinas prie kontrolės punkto, Andresas žengė per tūkstančius varinių šovinių tūtelių, išbirusių į kelio dulkes. Antrojo sunkvežimio buvo visiškai suknežintas radiatorius, o į galinį bortą įsibedęs dar vienas sunkvežimis. Dar geras šimtas mašinų grūdosi užpakaly, ir karininkas su apsauginėmis kojinėmis ant batų bėgo keliu, šaukdamas vairuotojams pavažiuoti atgal, kad būtų galima nutraukti nuo kelio sudaužytąjį sunkvežimį.

Tačiau sunkvežimių buvo tiek daug, kad jie nebegalėjo pavažiuoti atgal, nebent karininkas būtų pasiekęs šios tolydžio ilgėjančios vilkstinės galą ir sustabdęs atvažiuojančias mašinas,

ir Andresas matė, kaip jis su žibintuvėliu rankoje, klupdamas, šaukdamas ir keikdamasis bėga, o sunkvežimių tamsoje vis daugėjo ir daugėjo.

Kontrolės punkte jiems ne iš karto grąžino leidimą. Sargybinių buvo du, abu su šautuvais per petį ir su žibintuvėliais rankose, ir jie taip pat šūkalojo. Tas, kur paėmė leidimą, laikydamas jį rankoje, perbėgo į kitą kelio pusę ir, sustabdęs sunkvežimį, važiuojantį pakalniui, liepė važiuoti iki kito kontrolės punkto ir ten pasakyti, kad sulaikytų visus sunkvežimius, kol čia bus pašalinta kamšatis. Vairuotojas išklausė ir nuvažiavo. Paskui, tebelaikydamas rankoje leidimą, kontrolės punkto sargybinis grįžo ir ėmė šaukti ant vairuotojo, kurio krovinys buvo išverstas.

– Palik viską ir, dėl Dievo meilės, judėk pirmyn, mes nurinksim! – sušuko jis vairuotojui.

– Sudaužyta transmisija, – atsakė vairuotojas, pasilenkęs prie užpakalinių ratų.

– Įsikišk tu tą transmisiją žinai kur! Važiuok pirmyn, sakyta!

– Pavažiuok, kad gudrus, – sutrupintas diferencialas, – atsakė jam vairuotojas ir vėl pasilenkė.

– Tegu tave kas patraukia – reikia sutvarkyt šitą velniavą.

Vairuotojas niūriai žiūrėjo į sargybinį, kai tas elektriniu žibintuvėliu apšvietė sudaužytą sunkvežimio užpakalį.

– Pirmyn! Pirmyn! – šaukė sargybinis, tebelaikydamas rankoje leidimą.

– O mano dokumentas? – tarė jam Gomesas. – Mano leidimas? Mes skubam.

– Imk, po velnių, savo leidimą! – pasakė sargybinis ir atidavęs perbėgo skersai kelią stabdyti atvažiuojančio nuo kalno sunkvežimio.

– Kryžkelėj apsigręžk ir atvažiuok prie šitos mašinos! – sušuko jis vairuotojui.

– Kad man įsakyta...

– Velniop tuos įsakymus! Daryk, kaip liepiu.

Vairuotojas įjungė bėgį ir dingo kelio dulkėse.

Kai Gomesas, aplenkęs nukentėjusį sunkvežimį, išvažiavo į tuščią dešiniąją kelio pusę, Andresas, laikydamasis už sėdynės, matė, kaip kontrolės sargybinis sustabdė kitą sunkvežimį, o vairuotojas iškišo iš kabinos galvą ir klausėsi.

Dabar jie greitai lėkė keliu, kuris vis kilo į kalną. Visas jų kryptimi važiuojąs transportas buvo sulaikytas prieš kontrolės punktą, ir tik jiems iš kairės į pakalnę važiavo ir važiavo sunkvežimiai, o jų motociklas sparčiai, nemažindamas greičio, kilo į kalną, kol prisivijo mašinas, pravažiavusias pro kontrolės punktą prieš avariją.

Nedegdami šviesų, jie aplenkė dar keturis šarvuočius, o paskui ilgą vorą sunkvežimių su kareiviais. Kareiviai važiavo tamsoje tylėdami, ir iš pradžių Andresas tik juto, kad jie yra kažkur virš galvos, kūpso dulkėse virš sunkvežimių bortų. Paskui iš užpakalio juos privijo dar vienas štabo automobilis, kurtinamai signalizuodamas ir junginėdamas žibintus, ir kiekvieną kartą, tvykstelėjus šviesoms, Andresas išvysdavo kareivius su plieno šalmais, su šautuvais už pečių; kulkosvaidžių vamzdžiai žiūrėjo į tamsų dangų, ryškiai įsirėžę naktyje, kuri prarydavo juos, lig tik užgesdavo žibintai. Kartą jie važiavo pro pat sunkvežimį, ir, staiga blykstelėjus šviesoms, jis pamatė susikaupusius ir liūdnus kareivių veidus. Tamsoje jie važiavo sunkvežimiais į puolimu pavadintą nežinomybę, ir tamsoje jų veiduose po plieno šalmais įsirėžė slaptos kiekvieno mintys, ir šviesa parodė juos tokius, kokie jie nebūtų atrodę dieną,

nes būtų gėdijęsi prieš kitus savo išgyvenimų, kol prasidėtų bombardavimas ir puolimas, o tada jau niekam ne galvoj, kokia kieno veido išraiška.

Gomesas lenkė sunkvežimį po sunkvežimio ir nesidavė pralenkiamas pridurmu sekančios štabo mašinėlės, o Andresas anaiptol negalvojo nieko panašaus apie kareivių veidus. Jis tik galvojo: „Kokia armija! Kokia technika! Kokios mašinos! *Vaya gente!* Žiūrėk, kokie kareiviai! Štai kokia Respublikos armija! Tu tik pažiūrėk į juos. Sunkvežimis paskui sunkvežimį. Visi vienodai uniformuoti. Visi su plieno šalmais. Pažiūrėk, kokios *máquinas* kyšo iš sunkvežimių gintis nuo lėktuvų. Štai kokia armija pas mus sukurta!"

Kai motociklas lenkė didelius pilkus sunkvežimius, prisėdusius kareivių, pilkus sunkvežimius su aukštomis kvadratinėmis kabinomis ir gremėzdiškais kvadratiniais radiatoriais, be atvangos kildamas į kalną dulkių kamuoliuose ir neatstojančios štabo mašinėlės žibintų blykčiojime, apšviečiančiame raudoną armijos žvaigždę ant sunkvežimio galinio borto ir apdulkėjusio šono, kai motociklas, nemažindamas greičio, lenkdamas mašinas, vis kilo aukštyn ir darėsi vis vėsiau, ir prasidėjo staigūs posūkiai, ir sunkvežimiai, sunkiai stenėdami, lėtai kopė į kalną, ir trumpuose šviesos plyksniuose matėsi, kaip nuo kai kurių radiatorių kyla garas, ir motociklas taip pat stūmėsi lėtai, – Andresas, stipriai įsitvėręs sėdynės, motociklui kylant į kalną, galvojo, kad ši kelionė motociklu – *mucho, mucho.*[1] Jis pirmąkart gyvenime važiavo motociklu ir dabar, motociklui kylant į kalną tarp mašinų, vykstančių į puolimą, dabar jis jau žinojo, kad nieku būdu nespės grįžti į stovyklą iki postų puo-

[1] Čia: šauni *(isp.)*.

limo. Bus dar gerai, jei per tokį judėjimą ir maišatį grįš atgal vakare. Jis nebuvo matęs nei puolimo, nei pasirengimo puolimui ir, važiuodamas keliu į kalną, žavėjosi Respublikos armijos didybe ir galia.

Dabar jie važiavo ilga kelio atkarpa įkypai kalno šlaito, ir prieš pat viršūnę nuolydis buvo toks status, kad Gomesas liepė jam nulipti nuo motociklo, ir iki viršaus jie užsistūmė motociklą stumte. Kairėje, tuoj už keteros, kelias darė kilpą, kur mašinos galėjo apsisukti, ir jie pamatė mirksint švieseles priešais ilgą akmeninį pastatą, juoduojantį nakties danguje.

– Eime, pasiklausim, kaip rasti štabą, – tarė Gomesas Andresui, ir jie nusivarė motociklą prie to didelio akmeninio pastato, kur prie uždarų durų stovėjo du sargybiniai. Gomesas atrėmė motociklą į sieną, ir tada atsidarė durys, ir, nutviekstas iš vidaus krintančios šviesos, išėjo motociklininkas odiniu kombinezonu, su planšete per petį, su mauzeriu mediniame dėkle prie šono. Kai durys vėl uždengė šviesą, jis tamsoje susirado motociklą, pabėgėjo su juo, kol variklis sučiaudėjo ir užsivedė, tada užsėdo ir nuburzgė keliu.

Prie durų Gomesas kreipėsi į vieną sargybinį:

– Aš kapitonas Gomesas iš 65 brigados, – tarė jis. – Gal pasakytumėt, kaip rasti 35 divizijos vado generolo Golco štabą?

– Čia nėra, – atsakė sargybinis.

– O kas čia?

– *Comandancia.*[1]

– Kokia *comandancia?*

– Na, *comandancia.*

– Kieno *comandancia?*

[1] Komendantūra *(isp.).*

– O kas tu toks, kad tiek klausinėji? – tamsoje tarė sargybinis Gomesui.

Čia, perėjoje, dangus buvo labai giedras, žvaigždėtas, ir Andresui, ištrūkusiam iš dulkių, tamsoje viskas buvo aiškiai matyti. Žemai, kur kelias suko į dešinę, dangaus fone jis matė ryškius važiuojančių pro šalį sunkvežimių ir automobilių siluetus.

– Aš kapitonas Rochelijas Gomesas, 65 brigados pirmojo bataliono vadas, ir aš klausiu, kur yra generolo Golco štabas, – pasakė Gomesas.

Sargybinis pravėrė duris.

– Pašaukit kapralą! – šūktelėjo jis į vidų.

Tuo metu posūkyje pasirodė didelis štabo automobilis ir, padaręs lanką, atriedėjo prie akmeninio pastato, kur, laukdami kapralo, stovėjo Andresas su Gomesu. Automobilis privažiavo prie jų ir sustojo priešais duris.

Pro užpakalines dureles kartu su dviem kariais internacionalinių brigadų uniformomis išlipo stambus vyriškis, pagyvenęs ir aptukęs, su per didele chaki spalvos berete, kokias prancūzų armijoje dėvi *chasseurs à pied,*[1] su miline, su planšete ir pistoletu virš milinės.

Jis liepė vairuotojui nuvažiuoti mašiną nuo durų ir pastatyti po priedanga. Kalbėjo jis prancūziškai; Andresas tos kalbos visai nesuprato, o ekskirpėjas Gomesas temokėjo kelis žodžius.

Kai jis drauge su kitais dviem karininkais žengė pro duris, Gomesas šviesoje aiškiai pamatė jo veidą ir pažino jį. Buvo matęs jį politiniuose mitinguose ir skaitęs nemažai jo straipsnių, išverstų iš prancūzų kalbos, *Mundo obrero* laikraštyje. Atpažino gauruotus antakius, pavandenijusias pilkas akis, smakrą ir dvigubą

[1] Pėstininkai *(pranc.).*

pagurklį ir žinojo, kad tai vienas didžiausių šių laikų prancūzų revoliucionierių, vadovavęs prancūzų laivyno maištui Juodojoje jūroje. Gomesas žinojo, kokį aukštą politinį postą šitas žmogus užima internacionalinėse brigadose, ir žinojo, kad jis žino, kur yra Golco štabas, ir galės nukreipti jį tenai. Tačiau nežinojo, kuo pavertė šį žmogų laikas, nusivylimas, nesėkmės asmeniniame ir politiniame gyvenime ir nepasotinama ambicija, ir nežinojo, kad klausinėti šį žmogų – vienas pavojingiausių dalykų. Nieko apie tai nenumanydamas, jis žengė priešais šitą žmogų, atidavė pagarbą sugniaužtu kumščiu ir tarė:

– Drauge Masarai, mes vežame raportą generolui Golcui. Gal jūs galėtumėt nurodyti, kur yra jo štabas? Labai skubu.

Aukštas, stambus pagyvenęs žmogus pakreipė galvą ir atidžiai nužvelgė jį pavandenijusiomis akimis. Net čia, fronte, grįžus iš pasivažinėjimo gaiviame nakties ore, elektros lemputės šviesoje jo pilkas veidas buvo panašus į numirėlio. Jis atrodė tarsi nulipdytas iš to negyvo audinio, kurio esti po iškaršusio liūto nagais.

– Ką jūs vežate, drauge? – paklausė jis Gomesą ispaniškai su ryškiu katalonišku akcentu.

Jo akys nukrypo į Andresą, nužvelgė jį ir vėl grįžo prie Gomeso.

– Raportą generolui Golcui. Jį reikia pristatyti į jo štabą, drauge Masarai.

– Iš kur tas raportas, drauge?

– Iš fašistų užnugario, – atsakė Gomesas.

Andrė Masaras ištiesė ranką, paėmė paketą ir dokumentus. Žvilgtelėjęs įsibruko viską į kišenę.

– Abu areštuoti! – pasakė jis sargybos kapralui. – Iškrėskite, ir kai pasakysiu, atveskite pas mane.

Su paketu kišenėje jis įėjo į akmeninį namą.

Sargybos būstinėje sargybiniai apieškojo Gomesą ir Andresą.

– Kas jam užėjo? – tarė Gomesas vienam sargybiniui.

– *Está loco,* – atsakė sargybinis. – Jis beprotis.

– Ne. Tai žymus politinis veikėjas, – tarė Gomesas. – Jis vyriausiasis internacionalinių brigadų komisaras.

– *A pesar de eso, está loco,* – pasakė kapralas. – Vis vien jis beprotis. Ką jūs veikiat užfrontėj?

– Šitas va draugas – geriljeras iš tenai, – paaiškino jam Gomesas, kol tasai tikrino jo kišenes. – Jis gabena raportą generolui Golcui. Neprapuldykit mano dokumentų. Pasaugokit pinigus ir kulką ant virvelės. Ji iš mano pirmojo sužeidimo prie Gvadaramos.

– Nesijaudink, – atsakė kapralas. – Viskas bus šitam stalčiuj. Kodėl jūs nepaklausėt, kur yra Golcas, manęs?

– Mes ir norėjom. Aš paklausiau sargybinį, ir jis pašaukė tave.

– Bet tada atvažiavo beprotis, ir tu paklausei jį. Jo negalima klausinėti. Jis beprotis. Tavo Golcas už trijų kilometrų nuo čia, į dešinę nuo kelio, miške.

– O tu dabar negali mūsų išleisti?

– Ne. Man nuimtų galvą. Man reikės nuvest tave pas beprotį. Be to, ir tavo raportas pas jį.

– Gal galėtum kam nors apie mus pasakyti?

– Būtinai, – atsakė kapralas. – Pamatęs ką iš viršininkų, tuoj pasakysiu. Visi žino, kad jis beprotis.

– O aš jį visada laikiau žymiu veikėju, – tarė Gomesas. – Vienu šlovingiausių Prancūzijos vyrų.

– Šlovingumo jis gal ir šlovingas, – pasakė kapralas ir uždėjo ranką Andresui ant peties. – Bet ir pamišėlis. Turi maniją šaudyt žmones.

– Tikrai šaudo?

– *Como lo oyes,*[1] – atsakė kapralas. – Tas senis išgalabijo žmonių daugiau negu maras. *Mata más que la peste bubonica.* Bet ne kaip mes – žudo ne fašistus. *Qué va!* Be juoko! *Mata bichos raros.* Medžioja retus žvėris. Trockininkus. Nukrypėlius. Vienu žodžiu, retus žvėris.

Andresas nieko nesuprato.

– Kai buvom Eskorialy, sušaudėm pats nežinau kiek, – pasakė kapralas. – Šaudyti – visada mums. Užsieniečiai saviškių šaudyt nesutinka. Ypač prancūzai. Kad būtų ramiau, baudžiamąjį būrį paprastai sudaro iš mūsiškių. Šaudėm prancūzus. Šaudėm belgus. Esam šaudę įvairiausių tautybių. Visokių. *Tiene mania de fusilar gente.*[2] Visada už politiką. Beprotis. *Purilica más quel Salvarsán.* Jis valo geriau negu salvarsanas.

– Bet tu tarstelėsi ką nors apie raportą?

– Taip, žmogau. Būtinai. Šiose dviejose brigadose aš pažįstu visus. Pro čia visi praeina. Pažįstu net ir rusus, nors jų tiktai vienas kitas moka ispaniškai. Mes neleisim, kad šitas beprotis šaudytų ispanus.

– O kaip raportas?

– Raportas irgi nepražus. Nesijaudink, drauge. Mes žinom, kaip elgtis su šituo bepročiu. Jis pavojingas tik saviškiams. Mes jį perpratom.

– Įvesti areštantus, – pasigirdo Andrė Masaro balsas.

– *Ouereis echar un trago?* – paklausė kapralas. – Gal norit išgerti?

– Nieko prieš.

Kapralas išėmė iš spintelės butelį anyžinės, ir Gomesas su Andresu išgėrė. Kapralas irgi. Jis nusišluostė ranka burną.

[1] Kaip pats girdėjai *(isp.).*

[2] Turi maniją šaudyti žmones *(isp.).*

– *Vámonos,* – pasakė jis.

Jausdami, kaip degtinė šildo gerklę, vidurius, širdį, jie koridoriumi nuėjo iš sargybos būstinės į kambarį, kur prie ilgo stalo sėdėjo Masaras, pasiklojęs priešais save žemėlapį, rankoje laikydamas perpus raudoną, perpus mėlyną pieštuką, su kuriuo jis žaisdavo karvedį. Andresui tai buvo eilinė kliūtis. Šiąnakt jų ir taip buvo daug. Kaip visada. Bet jeigu tvarkingi dokumentai ir švari sąžinė, gali keliauti be pavojaus. Galiausiai tave paleidžia, ir keliauji toliau. Tačiau *Inglés* liepė paskubėti. Dabar Andresas žinojo, kad nieku būdu nesugrįš iki tilto sprogdinimo, tačiau pirmiausia dar reikia pristatyti paketą, o jį štai šitas senis, kuris sėdi prie stalo, įsikišo į kišenę.

– Stokit tenai, – nepakeldamas akių, pasakė Masaras.

– Klausykit, drauge Masarai, – prapliupo Gomesas; anyžių antpilas įkaitino jo pyktį. – Jau sykį šiąnakt mes užgaišom per anarchistų tamsumą. Paskui per fašistuojančio biurokrato abejingumą. O dabar per nereikalingą komunisto įtarumą.

– Tylėt! – nepakeldamas akių, atsakė Masaras. – Čia ne mitingas.

– Drauge Masarai, mūsų reikalas ypač skubus, – pasakė Gomesas. – Ir nepaprastai svarbus.

Kapralas ir kareivis gyvai domėjosi pašnekesiu, tarytum žiūrėdami daug kartų matytą vaidinimą, kurio gražiausiomis vietomis niekad nepabosta gėrėtis.

– Viskas yra skubu, – pasakė Masaras. – Ir viskas svarbu, – dabar, laikydamas pieštuką, jis pasižiūrėjo į juos. – Iš kur jūs žinot, kad Golcas čia? Ar suprantat, ką reiškia prieš puolimą ateiti ir teirautis konkretaus generolo? Iš kur jūs galit žinoti, kad čia yra toks generolas?

– Pasakyk jam *tu,* – tarė Gomesas Andresui.

– Drauge generole, – pradėjo Andresas. Andrė Masaras nepataisė jo, nors laipsnį jis pasakė neteisingai. – Šitą paketą man davė užfrontėj...

– Užfrontėj? – tarė Masaras. – Taip, man sakė, jog jūs atėjęs iš fašistų užnugario.

– Jį man davė, drauge generole, *Inglés,* vardu Robertas, sprogdintojas, – jis pas mus griaus tiltą. Suprantat?

– Pasakok toliau, – burbtelėjo Masaras Andresui tokiu tonu, tartum sakydamas: „Meluok, fantazuok, muilink akis“.

– Žodžiu, drauge generole, *Inglés* liepė kuo greičiau pristatyti šį daiktą generolui Golcui. Jis šiandien čia, kalnuose, pradeda puolimą, ir mes prašom tiktai vieno: kad draugas generolas leistumėt kuo skubiau pristatyti jam šį paketą.

Masaras vėl pakratė galvą. Jis žiūrėjo į Andresą, tačiau jo nematė.

Golcas, galvojo jis su siaubo ir triumfo jausmu, tarsi žmogus, išgirdęs, jog verslo konkurentas žuvo ypač baisioje autokatastrofoje arba jog asmuo, kurio neapkentei, bet kurio padorumu neabejojai, padarė išeikvojimą. Ir Golcas tarp išdavikų! Ir Golcas taip aiškiai palaiko ryšius su fašistais! Golcas, su kuriuo jis pažįstamas beveik dvidešimt metų. Golcas, kuris tą žiemą su Lukaču Sibire užgrobė traukinį, vežantį auksą. Golcas, kuris kariavo su Kolčiaku ir su lenkais. Paskui Kaukaze. Paskui Kinijoje, o nuo praeito spalio – čia. Bet jis tikrai draugavo su Tuchačevskiu. Tiesa, ir su Vorošilovu. Bet ir su Tuchačevskiu. O su kuo dar? Čia, aišku, su Karkovu. Ir su Lukaču. Bet vengrai visi intrigantai. Jis nekenčia Galio. Golcas nekenčia Galio. Nepamiršk. Pasižymėk, Golcas visados nekentė Galio. Užtat jis palaiko Pucą. Ir šito nepamiršk. O jo štabo viršininkas – Diuvalis. Matai, kaip išeina? Pats girdėjai, kaip jis pavadino Čiopičių kvailiu. To niekas

nepaneigs, tai faktas. O dabar štai pranešimas iš fašistų užnugario. Tik apkapojus sutrešusias šakas, medis augs sveikas. Reikia išaiškinti puvinį, nes jis turi būti pašalintas. Bet kas kas – Golcas! Kad Golcas būtų vienas išdavikų... Jis žinojo: pasitikėti negalima niekuo. Niekuo. Niekada. Net žmona. Net broliu. Net geriausiu bičiuliu. Niekuo. Niekada.

– Išveskit juos, – pasakė jis sargybiniams. – Stropiai saugokit.

Kapralas pasižiūrėjo į kareivį. Šis Masaro spektaklis buvo nuobodokas.

– Drauge Masarai, – tarė Gomesas. – Būkit protingas. Paklausykit manęs, ištikimo kario ir draugo. Pranešimą reikia būtinai pristatyti. Šis draugas atnešė jį iš fašistų užnugario pristatyti draugui generolui Golcui.

– Išveskit, – maloniai tarė Masaras sargybiniams.

Jam buvo gaila jų, kaip žmonių, jei reikėtų juos likviduoti. Tačiau Golco tragedija jį prislėgė. Kas kas, bet Golcas, galvojo jis. Jis tuoj pat nuneš fašistų pranešimą Varlovui. Ne, geriau parodys pačiam Golcui ir žiūrės, kaip tas reaguos. Taip jis ir padarys. Kaip galima tikėti Varlovu, jeigu pats Golcas išvien su jais? Ne. Čia veikti reikia labai atsargiai.

Andresas atsisuko į Gomesą.

– Tai ką, jis neišsiųs pranešimo? – netikėdamas paklausė jis.

– Kaip matai, – atsakė Gomesas.

– *Me cago en su puta madre,*[1] – tarė Andresas. – *Está loco!*[2]

– Taip, – pasakė Gomesas. – Jis beprotis. Tu beprotis! Girdi? Beprotis! – sušuko jis Masarui, šis, laikydamas perpus raudoną, perpus mėlyną pieštuką, palinko virš žemėlapio. – Ar girdi, tu beproti, galvažudy?

[1] Ispaniškas keiksmažodis.
[2] Beprotis, nevisprotis *(isp.)*.

– Išveskit, – pasakė Masaras sargybiniams. – Jų kaltė tokia didelė, kad jiems protas susidrumstė.

Kapralas atsiminė šią frazę. Ji buvo jam girdėta.

– Tu beproti, žmogžudy! – šaukė Gomesas.

– *Hijo de la gran puta!* – suriko Andresas. – *Loco!*

Šio žmogaus kvailumas jį siutino. Jeigu tai beprotis, reikia jį, kaip beprotį, iš čia pašalinti. Reikia atimti iš jo pranešimą. Kad jį perkūnas, šitą beprotį! Nors šiaip jis buvo ramaus ir gero būdo, jame ėmė tvenktis sunkus ispaniškas pyktis. Dar kiek, ir šitas pyktis jį apakins.

Sargybiniams vedant Gomesą su Andresu iš kambario, Masaras, įsižiūrėjęs į žemėlapį, liūdnai lingavo galva. Sargybiniai su pasitenkinimu klausėsi, kaip jis buvo koneveikiamas, tačiau apskritai spektakliu nusivylė. Buvo matę daug įdomesnių. André Masaras ramiai išklausė keiksmus. Daug kas pokalbius su juo baigdavo keiksmais. Jis visada tikrai nuoširdžiai gailėdavosi jų, kaip žmonių. Jis visuomet kartodavo tai sau, ir tai buvo viena iš nedaugelio jam likusių savų ir nuoširdžių minčių.

Jis sėdėjo, nuleidęs akis ir ūsus į žemėlapį; į žemėlapį, kurio jis niekad dorai nesuprato, į rudas kontūrų linijas, plonas ir koncentriškas it voratinklis. Jis pažino iš kontūrų, kur aukštumos ir kur slėniai, bet niekad nesuprasdavo, kodėl reikia pulti būtent šitą aukštumą ir kodėl reikia būtent šito slėnio. Tačiau generaliniame štabe, kur jisai, kaip politinis internacionalinių brigadų vadovas, turėjo teisę visur kištis, jis baksteldavo pirštu į tuo ar kitu numeriu pažymėtą vietą, apibrėžtą plona linija, tarp miškų žalumos, išraižytos linijomis, žyminčiomis kelius ir einančiomis lygiagrečiai su kokia nors upe, kuri žemėlapyje vingiuota ne dėl gražumo, ir sakydavo:

– Štai. Čia jų silpna vieta.

Galis ir Čiopičius, abu – garbėtroškos politikieriai, pritardavo, ir paskui žmonės, akyse nematę žemėlapio, o tik išvykimo vietoje išgirdę aukštumos numerį ir sužinoję, kur apsikasęs priešas, kopdavo į tą kalvą ir jos šlaite pasitikdavo mirtį arba, sustabdyti kulkosvaidžių iš alyvmedžių giraičių, visai nepasiekdavo tos aukštumos. Kitur įkopdavo lengvai, bet turėdavo naudos tiek pat, kiek ir prieš kopdami. Tačiau kai Golco štabe Masaras įbesdavo į žemėlapį pirštą, blyškiaveidžio generolo su randuota galva žandų raumenys sukietėdavo, ir jis galvodavo: „Turėčiau nušauti tave, Andrė Masarai, užuot leidęs tau kaišioti pilką numirėlišką pirštą prie mano žemėlapio. Kad tave perkūnas nutrenktų už visus žmones, kuriuos pražudei, kišdamasis į dalykus, apie kuriuos ničnieko nenutuoki. Prakeikta toji diena, kai tavo vardu ėmė vadinti traktorių gamyklas, gyvenvietes ir kooperatyvus ir tu tapai simboliu, kurio aš negaliu paliesti. Eik ir įtarinėk, grasink, kiškis, demaskuok ir žudyk žmones kur nori, tiktai mano štabą palik ramybėje“.

Bet, užuot taip pasakęs, Golcas atsilošdavo toliau nuo persisvėrusios per stalą masės, įbesto piršto, pilkų pavandenijusių akių, žilsvų ūsų ir blogo burnos kvapo ir sakydavo:

– Taip, drauge Masarai. Aš jus supratau. Tačiau toks požiūris neteisingas, ir aš su juo nesutinku. Jei norite, galite veikti be mano pritarimo. Taip. Galite, kaip sakot, pažiūrėti į šį reikalą pagal partinę liniją. Bet aš nesutinku.

Taigi dabar Andrė Masaras sėdėjo ir studijavo žemėlapį prie neapdengto stalo, apšviesto ties galva kabančios elektros lemputės, užsismaukęs ant kaktos per didelę beretę, kad ryški šviesa nedurtų akių; tolydžio žvilgčiodamas į vaškytinėje padauginto įsakymo egzempliorių, lėtai, atidžiai ir kruopščiai analizavo jį žemėlapyje nelyginant jaunutis karininkų mokyk-

los kursantas, nagrinėjantis taktikos uždavinį. Buvo visa siela atsidėjęs karui. Mintyse jis vadovavo kariuomenei: turėjo teisę kištis, o tai, jo įsitikinimu, ir reiškė vadovauti. Taigi jis sėdėjo su Roberto Džordano pranešimu kišenėje, Gomesas su Andresu laukė sargybos būstinėje, o Robertas Džordanas gulėjo miške netoli tilto.

Vargu ar Andreso kelionės rezultatai būtų buvę kitokie, jeigu jam ir Gomesui Andrė Masaras nebūtų sukliudęs keliauti toliau. Fronte nebuvo ganėtinai kompetentingo žmogaus, kuris būtų galėjęs atšaukti puolimą. Mašina per ilgai veikė, kad ją būtų galima staiga imti ir sustabdyti. Bet kokio masto karinėse operacijose didelę galią turi inercija. Tačiau kai toji inercija įveikiama ir mašina įsijudina, sustabdyti ją taip pat sunku, kaip ir išjudinti.

Tačiau tą vakarą šis pagyvenęs žmogus, užsismaukęs ant akių beretę, tebesėdėjo prie stalo su žemėlapiu, kai atsidarė durys ir įėjo rusų žurnalistas Karkovas su kitais dviem rusais, apsirengusiais civiliškai, su odinėmis striukėmis ir kepurėmis. Kapralas nenorom uždarė paskui juos duris. Karkovas buvo pirmas atsakingas asmuo, su kuriuo jam pavyko pasikalbėti.

– *Tovarišč Masar,* – švepluodamas, pašaipiai, bet mandagiai tarė Karkovas ir nusišypsojo, parodydamas išgedusius dantis.

Masaras atsistojo. Jis nemėgo Karkovo, tačiau pastarasis, atsiųstas čia „Pravdos“ ir palaikąs tiesioginį ryšį su Stalinu, esamu momentu Ispanijoje buvo vienas iš trijų žymiausių asmenų.

– *Tovarišč Karkov,* – pasakė jis.

– Rengiate puolimą? – įžūliai tarė Karkovas, mosteldamas galva į žemėlapį.

– Ne, analizuoju, – atsakė Masaras.

– Vadovaujate jūs ar Golcas? – ramiai paklausė Karkovas.

– Kaip tamsta žinai, aš tiktai politinis vadovas, – atsakė jam Masaras.

– Eikit sau, – tarė Karkovas. – Kuklinatės. Jūs tikras generolas. Štai ir žemėlapis, ir lauko žiūronai. O kadaise buvot admirolas, tiesa, drauge Masarai?

– Aš buvau artilerijos viršila, – atsakė Masaras.

Tai buvo melas. Iš tikrųjų maišto metu jis buvo vyresnysis raštvedys. Tačiau dabar jis visados laikė save buvus artilerijos viršila.

– A, o aš maniau, kad jūs buvot raštvedys, – pasakė Karkovas. – Amžinai painioju faktus. Žurnalisto bruožas.

Kiti du rusai pokalbyje nedalyvavo. Jie žiūrėjo per Masaro petį į žemėlapį, persimesdami viena kita pastaba savo kalba. Masaras su Karkovu pasisveikinę šnekėjosi prancūziškai.

– „Pravdoje“ geriau faktų nepainioti, – pasakė Masaras.

Pasakė kandžiai, norėdamas bent kiek atsikirsti Karkovui. Karkovas visada „išleisdavo iš jo orą“ (prancūziškai – *„dégonfler“),* ir Masaras, kalbėdamas su juo, būdavo atsargus ir nepatiklus. Kai Karkovas kalbėdavo, jis tarpais net pamiršdavo, su kokiu svarbiu mandatu jį, Andrė Masarą, atsiuntė čia Prancūzijos Komunistų partijos Centro komitetas. Be to, jis pamiršdavo, kad jo asmuo neliečiamas. Atrodė, jog Karkovui nieko nereiškia bet kada jam kepšteltėti. Dabar Karkovas tarė:

– Prieš siųsdamas „Pravdai“, aš paprastai patikrinu. „Pravdai“ aš pateikiu absoliučiai tikslius faktus. Sakykit, drauge Masarai, ar jūs nieko negirdėjot apie pranešimą Golcui iš vieno mūsų partizanų būrio, veikiančio Segovijos rajone? Ten dabar yra vienas draugas amerikietis, pavarde Džordanas, kuris turėjo atsiųsti mums pranešimą. Gauta žinių apie mūšius fašistų užnugaryje. Jis turėjo atsiųsti Golcui pranešimą.

– Amerikietis? – paklausė Masaras.

Andresas sakė: *inglés.* Tai šit kaip. Vadinasi, jis suklydo. Ir reikėjo tiems kvailiams jį užkalbinti!

– Taip, – Karkovas žiūrėjo į jį su panieka, – jaunas amerikietis, ne itin subrendęs politiškai, bet puikiai sutariantis su ispanais ir gražiai pasidarbavęs partizanų gretose. Taigi atiduokite man raportą, drauge Masarai. Jis ir taip per ilgai užlaikytas.

– Kokį raportą? – paklausė Masaras.

Jis ir pats suprato, kad tai kvailas klausimas. Tačiau nenorėjo taip greitai prisipažinti suklydęs ir paklausė tik tam, kad atitolintų pažeminimo akimirką.

– To vaikino Džordano raportą Golcui, paketas yra jūsų kišenėje, – atsakė Karkovas, parodydamas išgedusius dantis.

Andrė Masaras įkišo ranką į kišenę ir padėjo paketą ant stalo. Jis pasižiūrėjo Karkovui tiesiai į akis. Na, gerai. Jis suklydo, ir dabar jau nieko nepadarysi, tačiau žeminamas jis nesileis.

– Ir leidimą, – tyliai tarė Karkovas.

Masaras padėjo leidimą šalia paketo.

– Drauge kaprale! – ispaniškai pašaukė Karkovas.

Kapralas atidarė duris ir įėjo. Jis žvilgtelėjo į Andrė Masarą, kuris pasižiūrėjo į jį tartum senas šernas, užspeistas skalikų. Masaro veidas nerodė nei baimės, nei pažeminimo. Jam tik buvo pikta, ir jis tik laikinai buvo užspeistas. Jis žinojo, kad šitie skalikai jo nesuturės.

– Nuneškite tiems dviem draugams į sargybos būstinę ir nurodykite jiems kelią į generolo Golco štabą, – pasakė Karkovas. – Jau ir taip pernelyg uždelsta.

Kapralas išėjo, ir Masaras pasižiūrėjo jam įkandin, o paskui į Karkovą.

– *Tovarišč Masar,* – tarė Karkovas, – aš bandysiu išsiaiškinti, kiek neliečiamas jūsų asmuo.

Masaras žiūrėjo tiesiai į jį ir nieko nesakė.

– Ir prieš kapralą nieko neregzkite, – kalbėjo toliau Karkovas. – Kapralas niekuo dėtas. Aš pamačiau tuos du vyrus sargybos būstinėje, ir jie kreipėsi į mane (tai buvo melas). Tikiuosi, žmonės visada kreipsis į mane (tai buvo tiesa, nors į jį kreipėsi kapralas), – Karkovas tikėjo, kad jo prieinamumas yra naudingas žmonėms, ir tikėjo, kad geranoriškas kišimasis humaniškas. Tai buvo vienintelis dalykas, į kurį jis žiūrėjo be cinizmo. – Žinot, Tarybų Sąjungoje žmonės rašo man į „Pravdą", kai nusižengiama teisingumui kokiame nors Azerbaidžano miestely. Negirdėjot? Sako: „Karkovas mums padės".

Andrė Masaras žiūrėjo į jį, ir jo veidas rodė vien pyktį ir priešiškumą. Jis galvojo tik viena: Karkovas padarė jam kažką negero. Na ką gi, Karkovai, nors tu ir labai galingas, bet saugokis!

– Šis atvejis kitoks, – tarė Karkovas, – bet esmė ta pati. Aš bandysiu išsiaiškinti, kiek neliečiamas jūsų asmuo, drauge Masarai. Reikės pasidomėti, ar negalima būtų pakeisti tos traktorių gamyklos pavadinimo.

Andrė Masaras nusisuko nuo jo ir vėl įsmeigė akis į žemėlapį.

– Ką rašo Džordanas? – paklausė jį Karkovas.

– Aš neskaičiau, – atsakė Andrė Masaras. – *Et maintenant fiche moi le paix,*[1] drauge Karkovai.

– Gerai, – pasakė Karkovas. – Netrukdysiu jums spręsti karinių galvosūkių.

Jis išėjo iš kambario ir pasuko į sargybos būstinę. Andresas su Gomesu buvo jau išėję, ir jis valandėlę pastovėjo, žiūrėdamas

[1] O dabar palik mane ramybėj *(pranc.).*

į kelią ir į tolimas kalnų viršūnes, ryškėjančias pilkoje apyaušrio šviesoje. Reikia vykti tenai, pagalvojo jis. Greit prasidės.

Andresas su Gomesu vėl važiavo motociklu, ir jau švito. Laikydamasis už priekinės sėdynės, Andresas juto, kaip greitai nešа jį motociklas aukštyn, įveikdamas vingį po vingio, per skystą pilką miglą, gaubiančią keterą, paskui motociklas čiūžtelėjo ir sustojo, ir jiedu nulipo ant kelio, vedančio toli į pakalnę, ir miške po kairei stovėjo tankai, apdengti pušų šakomis. Miške buvo pilna kariuomenės. Andresas pastebėjo kareivius su ilgais neštuvais ant pečių. Dešinėje, šalia kelio, po medžiais stovėjo trys štabo automobiliai, iš šonų ir iš viršaus apdangstyti pušų šakomis.

Gomesas nusivarė motociklą prie vieno automobilio. Atrėmęs jį į pušies kamieną, jis užkalbino vairuotoją, sėdintį šalia automobilio, nugara atsikolusį į medį.

– Aš jus nuvesiu pas jį, – pasakė vairuotojas. – Pastatyk savo *moto,* kad nesimatytų, ir apklok šakom.

Pro pačias pušų viršūnes jau smelkėsi saulės spinduliai, kai Gomesas su Andresu nusekė paskui vairuotoją, vardu Visentė, pro pušis, skersai kelią, ir šlaitu užkopė prie įėjimo į blindažą, nuo kurio viršaus medžiais apaugusiu šlaitu tiesėsi laidai. Vairuotojas įėjo į vidų, o jie liko lauke, ir Andresas žavėdamasis apžiūrėjo blindažą, iš toliau atrodantį tarsi urvas; aplink nebuvo ženklo, kad čia kasta žemė, tačiau, stovėdamas prie įėjimo, jis matė, kad blindaže ir aukšta, ir platu, ir žmonės vaikšto laisvai, nebijodami užsigauti galvų į drūtus rąstus, iš kurių suklotos lubos.

Vairuotojas Visentė išėjo iš blindažo.

– Jis aukščiau, kur skirsto dalinius, – pasakė jis. – Atidaviau štabo viršininkui. Jis pasirašė, kad priėmė. Štai.

Jis padavė Gomesui voką su rašteliu. Gomesas atidavė jį Andresui, o tas pasižiūrėjo ir įsikišo už marškinių.

– Kaip pavardė to, kuris pasirašė? – paklausė jis.

– Diuvalis, – atsakė Visentė.

– Gerai, – pasakė Andresas. – Tai vienas iš trijų, kuriems galėjau atiduoti.

– Ar lauksim atsakymo? – paklausė Gomesas Andresą.

– Būtų geriau. Nors kur aš rasiu *Inglés* ir kitus po tilto sugriovimo, nė ponas Dievas nežino.

– Eime, palauksim, kol grįš generolas, – tarė Visentė. – Atnešiu kavos. Tikriausiai norit valgyt.

– O kieno šitie tankai? – paklausė jį Gomesas.

Nuo šakomis apdangstytų dumblo spalvos tankų per spyglius ėjo gilios vėžės, rodančios, kur jie išsuko iš kelio ir atbuli įvažiavo į mišką. Pro šakas kyšojo gulsti 45 mm patrankų vamzdžiai, ir vairuotojai bei šauliai su odinėmis striukėmis ir rumbuotais šalmais sėdėjo, atsirėmę nugaromis į medžius, arba miegojo ant žemės.

– Čia rezervas, – atsakė Visentė. – Pėstininkai – irgi rezervas. Tie, kurie pradės puolimą, yra aukščiau.

– Daug čia jų, – tarė Andresas.

– Taip, – pasakė Visentė. – Visa divizija.

Blindaže Diuvalis, kairėje rankoje laikydamas atplėštą Roberto Džordano pranešimą, žvilgčiodamas į laikrodėlį ant tos pačios rankos, ketvirtą kartą skaitė pranešimą jausdamas, kaip iš pažastų šonais varva prakaitas, ir kalbėjo į telefono ragelį:

– Tada duokit man Segovijos poziciją. Išvažiavo? Duokit Avilos poziciją.

Jis nesitraukė nuo telefono. Bet veltui. Jis spėjo pasikalbėti su abiem brigadomis. Golcas patikrinęs kariuomenės dislokaciją ir

dabar vykstąs į stebėjimo punktą. Jis iškvietė stebėjimo punktą, tačiau jo ten nebuvo.

– Duokit nutūpimo aikštelę numeris vienas, – tarė Diuvalis, staiga nusprendęs prisiimti visą atsakomybę.

Jis sulaikys puolimą, prisiimdamas viską sau. Verčiau sulaikyti. Negalima siųsti žmonių į puolimą, jeigu priešas jam pasirengęs. Taip daryti nevalia. Tai žmogžudystė. Negalima. Nevalia. Kad ir kažin kas. Norės – tegu sušaudo. Jis susisieks su pačia nutūpimo aikštele ir atšauks bombardavimą. O jeigu tai tik kaustomasis manevras? O gal mūsų tikslas – atitraukti techniką ir kariuomenę? Gal viskas tik dėl to? Juk puolimo tikslo niekad iš anksto nepraneša.

– Palikti nutūpimo aikštelę numeris vienas, – pasakė jis ryšininkui. – Duokit 69 brigados stebėjimo punktą.

Jis tebemėgino prisiskambinti ten, kai išgirdo pirmųjų lėktuvų ūžimą. Tuo metu jį sujungė su stebėjimo punktu.

– Klausau, – ramiai atsiliepė Golcas.

Jis sėdėjo atsilošęs į maišą su smėliu, kojomis įsispyręs į akmenį, su cigarete, prilipusia prie apatinės lūpos, ir kalbėdamas žiūrėjo per petį į dangų. Matė platėjančius trejukių pleištus, spindinčius sidabru ir drebinančius dangų, artėjančius iš už tolimo kalno, iš kur tryško pirmieji saulės spinduliai. Žiūrėjo, kaip jie skrenda, gražūs, žvilgantys saulėje. Spinduliuose švytėjo sidabruoti propelerių diskai.

– Taip, – tarė jis į telefono ragelį prancūziškai, nes kalbėjosi su Diuvaliu. – *Nous sommes foutus. Oui. Comme toujours. Oui. C'est dommage. Oui.*[1] Kaip apmaudu, kad per vėlai sužinojom.

[1] Mums galas. Taip. Kaip visada. Taip. Labai gaila. Taip *(pranc.).*

Jis stebėjo lėktuvus išdidžiu žvilgsniu. Dabar jau įžiūrėjo raudonus ženklus lėktuvų pasparnėse ir stebėjo, kaip jie gausdami tolygiai ir didingai artėja. Štai kaip galėjo būti! Tai mūsų lėktuvai. Juos išardytus atplukdė čia laivais iš Juodosios per Marmuro jūrą, per Dardanelus, per Viduržemio jūrą, atplukdė čia, atsargiai iškrovė Alikantėje, išmaningi žmonės surinko, išbandė ir rado esant be ydos, ir dabar jie dundėdami skrido dailia rikiuote nepriekaištingai tiksliais V pavidalo trikampiais, skrido aukštai, žvilgėdami sidabru ryto saulėje, bombarduoti ana tų keterų, kad jos su griausmu išlėktų į orą ir kad mes galėtume pereiti.

Golcas žinojo, kad praskridę jie netrukus išmes bombas, ir jos vartaliosis ore it rudi delfinai. Ir tada kalnų keteros su griausmu išlėks aukštyn dulkių stulpais ir pranyks, apgaubtos vieno judančio debesies. Paskui abiem šlaitais žlegėdami ims ropoti tankai, o jiems iš paskos pajudės abi jo brigados. Ir jei puolimas būtų nelauktas, jie eitų ir pereitų kiaurai, kartais sustodami, prasivalydami kelią, įveikdami kliūtis, nes darbo daug, tokio darbo, kurį reikia padaryti sumaniai, tankams padedant: tankai apsisuktų ir grįžtų pridengti ugnimi, o kiti pavežėtų puolėjus ir perropotų perėją, ir divizija nužygiuotų tolyn. Taip būtų, jei ne išdavystė ir jei visi būtų padarę, kas reikia.

Yra dvi kalnų keteros, ir yra tankai, ir yra dvi šaunios jo brigados, pasirengusios išžygiuoti iš miško, o štai dabar pasirodė ir lėktuvai. Viskas, ką jis turėjo padaryti, buvo padaryta kaip reikiant.

Tačiau žiūrėdamas į lėktuvus, skrendančius dabar beveik tiesiai virš galvos, jis juto silpnumą paširdy, nes, išklausęs telefonu Džordano raportą, žinojo, kad ant keterų nieko nebus. Jie bus atsitraukę tolėliau ir tūnos pasislėpę nuo skeveldrų siaurose

tranšėjose arba miške, o kai bombonešiai nuskris, vėl grįš su savo kulkosvaidžiais ir automatais, ir tais prieštankiniais pabūklais, kurie, pasak Džordano, nuvažiavo keliu, ir vėl mes neturėsim kur dėti akių. Tačiau lėktuvų kurtinančiame gausme buvo tai, kas būtų galėję būti, ir, pakėlęs galvą, žiūrėdamas į juos, Golcas tarė į telefono ragelį:

– Ką gi. *Rien à faire. Rien. Faut pas penser. Faut accepter.*[1]

Golcas stebėjo lėktuvus rūsčiomis, išdidžiomis akimis, kurios žinojo, kaip viskas galėjo būti ir kaip bus iš tikrųjų, ir, didžiuodamasis tuo, kaip galėjo būti, tikėdamas, kad taip galėjo būti, net jei taip niekad nebus, jis pasakė:

– *Bon. Nous terons notre petit possible,*[2] – ir pakabino ragelį.

Tačiau Diuvalis jo negirdėjo. Sėdėdamas prie stalo, laikydamas rankoje telefono ragelį, jis girdėjo tik lėktuvų gausmą ir galvojo: gal dabar, gal šį kartą, tu tik klausyk, kaip jie skrenda, gal bombonešiai ištaškys juos į šipulius, gal mes prasiveršim, gal jam duos rezervų, kurių prašė, gal šį kartą... gal šį kartą pavyks. Nagi, pirmyn. Pirmyn! Variklių griausmas užtrenkė jo mintis.

Keturiasdešimt trečias skyrius

Robertas Džordanas gulėjo už pušies ant kalvos šlaito virš kelio ir stebėjo, kaip aušta. Jis mėgo šį paros metą ir dabar dairėsi jausdamas, kaip visas prisipildo pilkumos, tarytum virtęs dalimi to lėto šviesėjimo, koks esti prieš saulėtekį, kai daiktai patamsėja,

[1] Nieko nepadarysi. Nieko. Nereikia apie tai galvoti. Reikia susitaikyti *(pranc.).*
[2] Gerai. Padarysim, ką galėsim *(pranc.).*

erdvė nušvinta, o šviesos, spindėjusios naktį, pagelsta ir dienojant visai išblanksta. Pušys žemai pakalnėje išryškėjo, kamienai dabar buvo kieti ir rudi, o kelias blizgėjo pro dryksantį virš jo rūką. Drabužiai sušlapo nuo rasos, ir miško paklotė buvo minkšta, ir jis juto, kaip dumba po alkūnėmis rudų nukritusių spyglių sluoksnis. Apačioje pro lengvą rūką, kylantį nuo upokšnio, jis matė tiesų ir tvirtą plieno tiltą skersai tarpeklį ir medines sargybos būdeles jo galuose. Tačiau rūke, boluojančiame virš upokšnio, tiltas atrodė trapus it voratinklis.

Jis įžiūrėjo būdelėje stovintį sargybinį, atsukusį nugarą, su apsiaustu ir plieniniu šalmu, kuris švytavo, jam lenkiantis pasišildyti rankų prie gorės, padarytos iš skylėtos skardinės nuo benzino. Robertas Džordanas girdėjo, kaip per akmenis gurga upokšnis, ir matė skystą dūmelį, kylantį iš sargybinio būdelės.

Jis pasižiūrėjo į laikrodį ir pagalvojo: kažin, ar nusigavo Andresas pas Golcą? Jei vis dėlto reikės sprogdinti tiltą, norėčiau sulaikyti kvapą, kad sulėtėtų laikas ir dar kartą pajusčiau, kaip jis eina. Kaip manai, ar jam pavyko – Andresui? O jei taip, tai ar atšauks? Ar spės atšaukti? *Qué va!* Nesijaudink. Arba spės, arba nespės. Bus viena iš dviejų, ir netrukus tu sužinosi. O galbūt puolimas pavyks? Golcas sako, kad gali pavykti. Kad yra tokia galimybė. Jei mūsų tankai prasiverš keliu, o žmonės prasimuš pro La Granchą iš dešinės, aplenkdami visą kairiąją kalnų grandinę. Kodėl tu negalvoji apie laimėjimą? Taip pripratai prie gynybos, kad nedrįsti ir pagalvoti. Na taip. Tačiau tokia galimybė buvo prieš tai, kai keliu nuvažiavo tos mašinos. Prieš tai, kai pasirodė lėktuvai. Nebūk toks naivus. Bet atmink viena: kol mes pajėgsim atsilaikyti čia, fašistai bus supančioti. Neįveikę mūsų, jie negali užpulti jokios kitos šalies, o mūsų jie niekad neįveiks. Jei prancūzai bent kiek parems, jei

tik neuždarys sienos ir jei mes gausim lėktuvų iš Amerikos, jie niekad mūsų neįveiks. Šie žmonės, jei tik bus gerai apsiginklavę, kausis amžinai.

Ne, pergalės čia nesitikėk, gal net keletą metų. Tai tik kaustomasis puolimas. Neturėk iliuzijų. O gal šiandien mes prasiveršim? Tai pirmasis didelis mūsų puolimas. Neprarask realybės jausmo. O jeigu vis dėlto pasisektų? Šalčiau, tarė sau. Prisimink, kas nuvažiavo keliu. Tu padarei, ką galėjai. Reikėtų mums kilnojamų trumpabangių radijo siųstuvų. Bus laikas – ir turėsim. Bet kol kas neturim. Tu tik būk atidus ir daryk, ką privalai daryti.

Ši diena – viena iš daugelio būsimųjų dienų. Bet nuo to, ką tu padarysi šiandien, galbūt priklausys tai, kas atsitiks per visas tas būsimąsias dienas. Taip buvo visus šiuos metus. Taip buvo jau tiek daug kartų. Visas šis karas toks. Koks pompastiškas tu nuo ankstyvo ryto, pasakė jis sau. Žiūrėk verčiau, kas ten dedasi.

Jis pamatė nuo posūkio tilto link ateinančius du kareivius su apsiaustais ir plieniniais šalmais ir su šautuvais ant peties. Vienas sustojo tolimajame tilto gale. Antrasis lėtu ir sunkiu žingsniu žengė per tiltą. Ant tilto stabtelėjo ir nusispjovė į tarpeklį, paskui lėtai priėjo prie šio tilto galo, kur sargybinis kažką pasakė jam ir nužingsniavo per tiltą. Sargybinis, kurį pakeitė, ėjo greičiau nei tas, kuris atėjo (skuba kavos, pagalvojo Robertas Džordanas), tačiau ir jis nusispjovė į tarpeklį.

Įdomu, ar tai toks prietaras, pagalvojo Robertas Džordanas. Reikės ir man nusispjauti į tą tarpeklį. Jeigu burna nebus išdžiūvus. Ne. Vargu ar tai stiprus vaistas. Nepadės. Prieš eidamas ant tilto, turėsiu įrodyti, kad tai nepadeda.

Naujasis sargybinis įėjo į būdelę ir atsisėdo. Jo šautuvas su pritvirtintu durtuvu stovėjo atremtas į sieną. Robertas Džordanas

išsiėmė iš marškinių kišenės žiūronus ir pasukiojo, kol išryškėjo pilkai nudažyto metalinio tilto galas. Tada nukreipė žiūronus į sargybinio būdelę.

Sargybinis sėdėjo, atsilošęs į sieną. Šalmas kabojo ant vagio, ir kareivio veidas buvo aiškiai matyti. Robertas Džordanas pažino, jog tai tas pats žmogus, kuris budėjo čia pavakary prieš dvi dienas. Dėvėjo tą pačią megztą kepurę, panašią į kojinę. Ir buvo nesiskutęs. Skruostai įdubę, o skruostikauliai išsišovę. Gauruoti antakiai per vidurį suaugę. Jis atrodė mieguistas ir, Robertui Džordanui žiūrint, nusižiovavo. Paskui išsiėmė tabako kapšį ir rūkomojo popieriaus ir susisuko cigaretę. Mėgino prisidegti žiebtuvėliu, bet galų gale įsikišo jį į kišenę ir nuėjo prie gorės, pasilenkė, ištiesė ranką, paėmė rusenančią anglį, mėčiodamas ant delno, įpūtė, tada prisidegė suktinę ir įmetė žariją į gorę.

Kai kareivis, traukdamas suktinę, atsirėmė į būdelės sieną, Robertas Džordanas nukreipė aštuonis kartus didinantį „Ceiso“ binoklį į jo veidą. Paskui nuleido žiūronus, sulenkė ir įsidėjo į kišenę.

Daugiau nebežiūrėsiu į jį, tarė sau.

Jis gulėjo ir stebėjo kelią, ir stengėsi nieko negalvoti. Žemai pušyje subrazdėjo voverė, ir Robertas Džordanas žiūrėjo, kaip ji leidžiasi kamienu žemyn. Pusiaukelėje stabtelėjo ir pakreipė galvutę į žmogų. Jis matė voverės akis, mažytes ir blizgančias, ir iš susijaudinimo viksinčią uodegą. Paskui keliais ilgais šuoliais, tarsi dar pailgėjusiais dėl kojelių mažumo ir uodegos didumo, perbėgo prie kito medžio. Užšokusi ant kamieno, vėl pasižiūrėjo į Robertą Džordaną, tada užlindo kitapus medžio ir dingo iš akių. Paskui Robertas Džordanas išgirdo voverę brazdant aukštai pušyje ir pamatė ją, prisiplojusią prie šakos, viksinčią uodega.

Robertas Džordanas vėl pasižiūrėjo pro pušis į sargybinio būdelę. Jis panoro įsidėti voveraitę į kišenę. Norėjo turėti ką nors, ką galėtų paglostyti. Pasitrynė alkūnėmis į spyglius, bet tai buvo kas kita. Niekas nežino, koks vienišas žmogus kartais pasijunti, dirbdamas tokį darbą. Aš, tiesa, žinau. Tikiuosi, Zuikučiui pavyks ištrūkti iš čia. Negalvok apie ją. Taip, suprantama. Bet tikėtis man nedraudžiama, ir aš tikiuosi. Kad man pavyks susprogdinti tiltą ir kad ji ištrūks iš čia. Ir puiku. Žinoma. Tik tiek. Daugiau aš nieko nenoriu.

Dabar jis nukreipė žvilgsnį nuo kelio ir sargybinio būdelės į tolimus kalnus. Nereikia nieko galvoti, pasakė sau. Gulėjo ramiai ir žiūrėjo, kaip aušta. Buvo puikus vasariškas rytas, ir dabar, gegužės gale, aušo sparčiai. Per tiltą pervažiavo motociklininkas odiniu puspalčiu ir odiniu šalmu su automatu dėkle prie kairės kojos ir pakilo keliu į kalną. Pravažiavo sanitarinė mašina, pralėkė tiesiai po juo ir pakilo į kalną. Šiaip kelias buvo tuščias. Jis uodė pušų kvapą ir girdėjo upokšnio čiurlenimą, ir tiltas dabar, ryto šviesoje, atrodė ryškus ir gražus. Jis gulėjo už pušies, pasidėjęs automatą ant kairės rankos, ir daugiau nebežiūrėjo į sargybinio būdelę, ir tik po ilgo laiko, kai jau atrodė, kad to niekad neatsitiks, kad nieko negali atsitikti tokį gražų gegužės pabaigos rytą, jis staiga išgirdo duslų bombų drioksėjimą.

Vos išgirdęs sprogimus, nelaukdamas, kol nuo kalnų atgriaudės aidas, Robertas Džordanas giliai įkvėpė ir pakėlė automatą. Ranka buvo užtirpus nuo jo svorio, ir sustingę pirštai judėjo nenoriai.

Kareivis būdelėje, išgirdęs sprogimus, atsistojo. Robertas Džordanas matė, kaip jis paėmė šautuvą ir suklusęs išėjo iš būdelės. Jis stovėjo ant kelio, apšviestas saulės. Megzta kepurė buvo

pakrypus ant šono, ir, kai jis pakėlė galvą, žiūrėdamas į tą pusę, kur sprogo bombos, saulė apšvietė neskustą jo veidą.

Ant kelio rūko nebuvo, ir Robertas Džordanas ryškiai matė kareivį, stovintį ant kelio ir žiūrintį į dangų. Jį pro medžius aiškiai apšvietė saulė.

Robertas Džordanas pajuto sunkumą krūtinėje, lyg ją kas būtų suveržęs vielomis, ir, tvirčiau įsispyręs alkūnėmis į žemę, suspaudęs rumbuotą rankeną, nutaikė kryptuką, sutampantį dabar su taikiklio įpjova, į žmogaus krūtinės vidurį ir švelniai nuspaudė gaiduką.

Jis pajuto staigų, minkštą, mėšlungišką automato stuktelėjimą į petį, ir kareivis su nuostabos ir skausmo išraiška veide suklupo ir susirietęs trenkėsi kakta į asfaltą. Jo šautuvas nuvirto šalia. Vienas pirštas liko įstrigęs gaiduko ąselėje, ir riešas nenatūraliai išlinko. Šautuvas gulėjo ant kelio durtuvu į priekį. Robertas Džordanas nukreipė žvilgsnį nuo kareivio, kuris susirietęs gulėjo ant kelio, ir pasižiūrėjo į tiltą ir sargybinio būdelę kitame gale. Antrojo sargybinio nesimatė, ir jis pažvelgė į dešinę šlaito pusę, kur, kaip žinojo, guli pasislėpęs Agustinas. Paskui išgirdo, kaip iššovė Anselmas, ir tarpekliu nuskardėjo šūvio aidas. Paskui išgirdo, kaip jis iššovė dar kartą.

Sulig antruoju šūviu kitapus tilto už posūkio pasigirdo granatų drioksėjimas. Paskui ėmė drioksėti granatos kairėje. Paskui ten pat pasigirdo šūviai, o už posūkio, nustelbdamas granatų sprogimus, ta ta ta ta sukaleno Pablo automatas, paimtas iš kavaleristo. Jis pamatė Anselmą leidžiantis stačiu šlaitu prie kito tilto galo ir, užsimetęs ant peties automatą, pakėlė kuprines, gulinčias už pušų kamienų, tokias sunkias, jog atrodė, rankos išnirs iš pečių, ir krypuodamas nubėgo stačiu šlaitu žemyn, ant kelio.

Bėgdamas išgirdo šaukiant Agustiną: „*Buena caza, Inglés! Buena caza!*“ ir pagalvojo: „Sėkmingos medžioklės, velniai griebtų, sėkmingos medžioklės!“ ir kaip tik tuo metu išgirdo dar vieną Anselmo šūvį kitame tilto gale, ir nuo šūvio sugaudė tilto atramos. Balansuodamas kuprinėmis, jis pro sargybinį nubėgo ant tilto. Senis su karabinu rankoje bėgo jo pasitikti.

– *Sin novedad!* – sušuko jis, – Viskas gerai. *Tuve que rematarlo.* Turėjau jį pribaigti.

Robertas Džordanas, atsiklaupęs vidury tilto, segė kuprines, krovė sprogmenis ir matė, kad Anselmui per skruostus, apžėlusius žilais šeriais, rieda ašaros.

– *Yo maté uno tambien,* – tarė jis Anselmui. – Aš irgi nušoviau, – ir mostelėjo galva ten, kur ant kelio susirietęs gulėjo sargybinis.

– Taip, žmogau, taip, – pasakė Anselmas. – Žudom, kad reikia.

Robertas Džordanas jau lipo žemyn tilto atramomis. Metalas buvo šaltas ir aprasojęs, ir jis lipo atsargiai, ieškodamas kojoms vietos tarp spyrių, jausdamas, kaip saulė šildo nugarą, girdėdamas, kaip marma per akmenis vanduo, girdėdamas šūvius, pernelyg daug šūvių lentpjūvės pusėje. Dabar jį smarkiai pylė prakaitas, o po tiltu buvo vėsu. Ant vienos rankos buvo užsikabinęs vielos ritinį, o ant kitos riešo – žnyples ant dirželio.

– Padavinėk man po pakelį dinamitą, *viejo!* – šūktelėjo jis į viršų Anselmui.

Senis, pasilenkęs per kraštą žemyn, padavinėjo pailgas sprogmenų plyteles, o Robertas Džordanas ėmė jas, dėjo ten, kur reikia, grūdo, kad kiečiau susispaustų, veržė.

– Pleištų, *viejo!* Duok pleištų!

Tvirtai kalė šviežia mediena kvepiančius pleištus, kad užtaisai stipriai laikytųsi atramų sampynose.

Dėdamas dinamitą, įtvirtindamas, pleišydamas, stipriai priverždamas viela, galvodamas tik apie griovimą, dirbdamas greitai ir įgudusiai kaip chirurgas, jis išgirdo šūvių papliūpas už posūkio. Paskui sprogo granata. Paskui dar viena, užtrenkdama bėgančio vandens ūžesį. Paskui toje pusėje viskas nutilo.

„Po velnių, – pagalvojo jis. – Kas ten jiems atsitiko?“

Lentpjūvės pusėje tebepoškėjo šūviai. Per daug šūvių, velniai griebtų, ir jis rišo dvi granatas ant įtvirtintų dinamito plytelių, vyniodamas vielą per rumbus, kad tvirtai laikytųsi, stipriai apsukdamas, suverždamas vielą žnyplėmis. Jis paklibino užtaisą, o paskui, kad dar stipriau laikytųsi, virš granatų įkalė pleištą, kad šis kietai prispaustų visą užtaisą prie plieno.

– Dabar kitą šoną, *viejo!* – sušuko jis Anselmui ir ėmė ropštis per atramas į kitą pusę (kaip koks Tarzanas plieno džiunglėse, pagalvojo jis), o paskui, išlindęs iš tamsos virš gurgančio upokšnio, pakėlė galvą ir pamatė dinamito plyteles paduodančio Anselmo veidą.

Velniškai geras veidas, pagalvojo jis. Ir nebeverkia. Visa tai į gera. Viena pusė gatava. Dabar šitą šoną, ir baigta. Subyrės kaip kažin kas. Ramiau. Nesikarščiuok. Dirbk. Švariai ir greitai, kaip aną pusę. Nesinervink. Ramiai. Nesistenk padaryti greičiau, negu gali. Dabar jau ne bėda. Niekas nesutrukdys tau susprogdinti vieno šono. Tu darai viską taip, kaip reikia. Kaip čia vėsu! Šaltumėlis kaip vyno rūsy, ir nepridergta. Po akmeniniais tiltais paprastai esti labai pridergta. Ne tiltas, o svajonė. Nieko sau svajonė. Senukas – štai kas pavojingoj vietoj. Nesistenk dirbti greičiau, negu gali. Kad bent tas susišaudymas baigtųsi.

– Dar pleištų, *viejo!*

Nepatinka man, kad jie vis dar šaudo. Pilara ten pakliuvo į bėdą. Matyt, ne visi sargybiniai buvo poste. Kiti buvo netoliese arba už lentpjūvės. Vis dar šaudo. Tai reiškia, kad lentpjūvėje kažkas yra. Ir tos prakeiktos pjuvenos. Didžiulės pjuvenų krūvos. Pjuvenų krūvos, kai jos senos ir susigulėjusios, – gera priedanga. Matyt, ten jų yra dar keletas. Pablo pusėje tylu. Įdomu, kodėl buvo kilęs tas antras susišaudymas? Matyt, užvažiavo automobilis ar motociklininkas. Apsaugok, Viešpatie, kad čia neužvažiuotų šarvuočiai arba tankai. Dirbk, dirbk. Grūsk kaip galėdamas sparčiau ir kietai užpleišyk, ir greitai priveržk. Drebi kaip boba. Kas per velnias tau? Stengiesi padaryti per daug greitai. Dedu galvą, kad boba tenai – Pilara – nedreba. O gal ji irgi? Iš šūvių atrodo, kad jos prasti popieriai. Drebės ir ji, kai bus visai blogai. O kas nedrebėtų, po perkūnais?

Jis išlindo į saulės šviesą virš gurgančio upokšnio ir, kai pakėlė ranką paimti dinamito, kurį padavinėjo Anselmas, šūviai tarpukalnėje staiga sutankėjo, ir vėl pasigirdo granatų sprogimai. Ir dar, ir dar.

„Vadinasi, jie šturmuoja lentpjūvę“.

Gerai, kad mano dinamitas plytutėmis, pagalvojo jis, o ne lazdelėmis. Velniai rautų. Svariau. Nors būtų kur kas sparčiau, jei turėčiau bent maišelį tos tešlos. Du maišelius. Ne, užtektų vieno. O jeigu turėtume detonatorių ir mašinėlę! Niekšas, įmetė mano mašinėlę į upę. Kur ji nebuvus, ta dėželė! Į šitą pačią upę. Šunsnukis tas Pablas. Užtat dabar duoda jis ten jiems garo.

– Paduok dar, *viejo!*

Senis vikriai darbuojasi. Pavojinga ten, ant tilto. Jam sunku buvo nušauti sargybinį. Man irgi, bet aš negalvojau apie tai. Ir dabar negalvoju. Kas reikia – reikia. Tačiau Anselmas pribaigė sužeistą. Aš žinau, ką tai reiškia. Man rodos, iš automato lengviau.

Tam, kuris šauna. Visai kitas dalykas. Tu tik palieti, o automatas pats viską padaro. Ne tu. Palik, apsvarstysi kitą kartą. Ir galva gi tavo! Tavo gera, protinga galva, Džordanai. Bėk, Jordanai, bėk! Taip šaukdavo per futbolo rungtynes, tau varantis kamuolį. O ar žinai, kad tavo bendravardis Jordanas iš tikrųjų ne ką platesnis už šitą upelį? Tiesą sakant, tik ištakoje. Kaip ir bet kas ištakoje. Nebloga vietelė čia, po tiltu. Jauties kaip namie. Nagi, Džordanai, susikaupk. Tai rimtas dalykas, Džordanai. Nejau nesupranti? Rimtas. Nors dabar jau nebe taip. Ana pusė, žiūrėk, baigta. *Para qué?* Kelias, šiaip ar taip, bus atkirstas. Meino[1] kelias – tautos kelias. Kur Jordanas, ten ir izraelitai. Tiksliau, tiltas. Kur Džordanas, ten ir šitas prakeiktas tiltas, tiesą sakant, atvirkščiai.

– Paduok dar, senuk, – tarė Robertas Džordanas. – Tuoj baigiu, – pridūrė.

Senis linktelėjo galva.

Baigdamas veržti vielomis granatas, Džordanas nebegirdėjo šūvių tarpukalnėje. Staiga pajuto tegirdįs upokšnio ūžesį. Pasižiūrėjo žemyn ir pamatė vandenį, baltai putojantį tarp akmenų, paskui krintantį į švarų žvirgždėtą duburį, kur, pagautas verpeto, sukosi nukritęs pleištas. Jam bežiūrint, iš vandens iššoko upėtakis, matyt, griebdamas musę, ir vanduo netoli nuo pleišto nuėjo ratilais. Kietai užsukdamas žnyplėmis vielą, laikančią abi granatas, kad neklibėtų, pro metalinį atramų raizginį jis matė saulės apšviestą žalią kalno šlaitą. Prieš tris dienas buvo rudas, pagalvojo jis.

Išlindęs iš vėsios patiltės prieblandos į saulę, šūktelėjo pasilenkusiam Anselmui:

– Paduok didįjį vielos ritinį!

[1] JAV valstija.

Senis padavė.

Kad tik nepatraukus per anksti. Tada ištrūks žiedai. Gerai būtų, kad galėtum perverti pro juos vielą. Bet bus gerai ir taip, vielos daug, pagalvojo Robertas Džordanas ir apčiupinėjo kaiščius su žiedais, kurie atleis granatų svertelius. Patikrino, ar sverteliams užteks vietos atšokti, kada kaiščiai bus ištraukti (viela, kuria buvo priveržtos granatos, ėjo po sverteliais), paskui pritvirtino galą vielos ritinio prie vieno žiedo, sujungė su pagrindine viela, kuri ėjo iki antrosios granatos žiedo, atvyniojo šiek tiek vielos iš ritinio, apsuko aplink atramą ir padavė ritinį Anselmui.

– Atsargiai laikyk, – pasakė jis.

Jis užlipo ant tilto, paėmė iš senio ritinį ir, persilenkęs per turėklus, vyniodamas vielą, nuėjo atatupstas kaip galėdamas greičiau ten, kur ant kelio gulėjo sargybinis.

– Paimk kuprines! – šūktelėjo jis Anselmui, eidamas atatupstas.

Eidamas pasilenkė, pasiėmė automatą ir užsimetė ant peties. Paskui, vyniodamas vielą, pakėlė galvą ir pamatė toli kelyje žmones, grįžtančius nuo lentpjūvės.

Jų buvo keturi, tiek jis tepamatė, nes turėjo žiūrėti, kad viela vyniotųsi lygiai ir neužkliūtų už kokio nors išsikišimo. Su jais nebuvo Eladijo.

Robertas Džordanas priėjo iki tilto galo, apsuko kilpą aplink paskutinį turėklų statinį, tada nubėgo keliu prie kelkraščio akmens. Nukirpo vielą ir padavė galą Anselmui.

– Laikyk, *viejo,* – tarė jis. – Dabar einam su manim prie tilto. Eidamas vyniok. Ne, duok, aš pats.

Prie tilto jis atrišo kilpą ir padavė Anselmui vielą, ši laisvai, niekur neužkliūdama, bėgo išilgai tilto tiesiai iki granatų žiedų.

– Eik dabar prie didžiojo akmens, – tarė jis. – Laikyk lengvai, bet tvirtai. Be jėgos. Kai smarkiai smarkiai patrauksi, sprogs. *Comprendes?*

– Taip.

– Laikyk neįtempęs, bet ir ne visai palaidai, kad nesusipainiotų. Laikyk apystipriai, bet, kol nereikia, netrauk. *Comprendes?*

– Taip.

– Kai tempsi, tempk iš visų jėgų. Netrūkčiok.

Kalbėdamas Robertas Džordanas žiūrėjo į kelią, į Pilaros būrio likučius. Dabar jie buvo netoli, ir jis matė, kad Primitivas ir Rafaelis veda Fernandą. Atrodė, jog jis sužeistas į kirkšnį, nes buvo abiem rankom už jos susiėmęs, o senis su vaikinu laikė jį iš šonų. Jų vedamas, jis vilko dešinę koją, ir batas čiaužė šonu. Pilara, nešina trim šautuvais, kopė šlaitu į mišką. Robertas Džordanas nematė jos veido, tačiau galva buvo pakelta, ir ji kopė kiek įstengdama greičiau.

– Kaip sekasi? – šūktelėjo Primitivas.

– Gerai. Tuoj baigsim, – atsiliepė Robertas Džordanas.

Kaip sekėsi jiems, nereikėjo ir klausti. Kai jis pasižiūrėjo vėl, trys vyrai stovėjo kelio pakrašty, ir Fernandas purtė galvą, kada tie norėjo užkelti jį ant atkrantės.

– Paduokit mano šautuvą, – išgirdo Robertas Džordanas sakant jį kimiu balsu.

– Ne, *hombre.* Mes nuvesim tave iki arklių.

– Ką aš veiksiu su arkliu? – pasakė Fernandas. – Man ir čia labai gerai.

Robertas Džordanas toliau nebegirdėjo, nes ėmė kalbėtis su Anselmu.

– Sprogdink, jei važiuos tankai, – tarė jis. – Bet tik kai važiuos. Sprogdink, jei užvažiuos šarvuočiai. Jei užvažiuos. Kitką sulaikys Pablas.

– Kol tu būsi po tiltu, aš nesprogdinsiu.

– Manęs nepaisyk. Jei reikės, ir sprogdink. Aš pririšiu vielą kitam šone ir grįšiu čia. Tada sprogdinsim abu.

Jis pasileido į tilto vidurį.

Anselmas matė, kaip Robertas Džordanas užbėgo ant tilto su vielos ritiniu ant rankos, su žnyplėm, tabaluojančiom ant kitos rankos riešo, ir su automatu ant nugaros. Matė, kaip perlipo per turėklus ir dingo iš akių. Anselmas laikė vielą dešinėje rankoje, atsitūpęs už kelkraščio akmens, ir žiūrėjo į kelią už tilto. Pusiaukelėje tarp jo ir tilto gulėjo sargybinis, jis dabar, saulės kepinamas, dar labiau prigludo prie kelio, tarsi prilipo prie lygaus asfalto. Jo šautuvas gulėjo šalia, durtuvu atkreiptas tiesiai į Anselmą. Senis pasižiūrėjo į tilto paviršių, išmargintą turėklų šešėlių, į kelią, kuris už tilto suko į kairę ir ėjo lygiagrečiai su tarpekliu, o paskui, darydamas posūkį, dingo iš akių už uolų sienos. Jis žiūrėjo į saulės apšviestą tolimesniąją sargybinio būdelę, o paskui, nepamiršdamas laikąs rankoje vielą, atsuko galvą ten, kur Fernandas kalbėjosi su Primitivu ir čigonu.

– Palikit mane čia, – sakė Fernandas. – Man labai skauda, ir viduj didelis kraujoplūdis. Pasijudinęs aš jaučiu.

– Leisk, užnešim tave ant kalno, – tarė Primitivas. – Uždėk rankas mums ant pečių, o mes paimsim tau už kojų.

– *Inutile,*[1] – prašė Fernandas. – Pasodinkit mane kur nors prie akmens. Čia iš manęs bus tiek pat naudos, kiek ir ant kalno.

– O kai reikės joti?.. – tarė Primitivas.

– Palikit mane čia, – pasakė Fernandas. – Apie jojimą nėr kalbos. Turėsit vienu arkliu daugiau. Man čia labai gerai. Jie tuoj pasirodys.

[1] Neverta *(isp.)*.

– Mes galim užnešti tave ant kalno, – pasakė čigonas. – Lengvai.

Jis, kaip ir Primitivas, aišku, degė nekantrumu kuo greičiau sprukti. Bet vis dėlto jie atitempė jį net iki čia.

– Ne, – atsakė Fernandas. – Man čia labai gerai. Kas Eladijui?

Čigonas pridėjo pirštą prie galvos rodydamas, kur pataikė kulka.

– Čia, – tarė jis. – Po tavęs. Kai puolėm postą.

– Palikit mane, – pasakė Fernandas.

Anselmas matė, jog jis smarkiai kenčia. Abiem rankom susiėmęs už kirkšnies, jis atsirėmė į kelio atkrantę, ištiesdamas prieš save kojas. Veidas buvo pilkas ir suprakaitavęs.

– Būkit tokie geri, palikit mane, – paprašė. Iš skausmo buvo užsimerkęs, lūpų kraštai trūkčiojo. – Man čia labai gerai.

– Štai šautuvas ir šoviniai, – tarė Primitivas.

– Ar mano? – paklausė Fernandas, neatmerkdamas akių.

– Ne, tavo pas Pilarą, – atsakė Primitivas. – Čia mano.

– Norėčiau savo, – pasakė Fernandas. – Aš labiau prie jo pripratęs.

– Atnešiu, – pamelavo čigonas. – Kol kas turėk šitą.

– Aš čia labai patogioj vietoj, – tarė Fernandas. – Matau kelią ir tiltą.

Jis atsimerkė, pasuko galvą ir pasižiūrėjo į tiltą, paskui, suimtas skausmo, vėl užsimerkė.

Čigonas pabaksnojo sau į galvą ir nykščiu parodė Primitivui, kad reikia eiti.

– Mes paskui tavęs ateisim, – pasakė Primitivas ir nusekė paskui čigoną, skubiai kopiantį šlaitu.

Fernandas atsilošė į kelio atkrantę. Priešais jį buvo vienas iš nubaltintų kelkraščio akmenų. Jo galva buvo šešėlyje, tačiau

saulė apšvietė užveržtą ir sutvarstytą žaizdą ir uždėtas ant jos vieną virš kitos rankas. Kojos irgi buvo apšviestos. Prie šautuvo blizgėjo saulėje trys pilnos apkabos. Rankomis ropinėjo musė, tačiau per skausmą jis nejuto kutenimo.

– Fernandai! – šūktelėjo Anselmas, laikydamas vielą.

Jos gale jis sunėrė kilpą ir stipriai ją susuko, kad turėtų už ko laikyti.

– Fernandai! – sušuko jis vėl.

Fernandas atsimerkė ir pasižiūrėjo į jį.

– Kaip sekasi? – paklausė Fernandas.

– Labai gerai, – atsakė Anselmas. – Tuoj sprogdinsim.

– Džiaugiuosi. Jei manęs reikėtų, šūktelk, – pasakė Fernandas ir užsimerkė, nes jį vėl ėmė raižyti skausmas.

Anselmas nusisuko ir ėmė žiūrėti į tiltą.

Jis laukė, kada iš po tilto pasirodys vielos ritinys, o paskui jį – galva ir įdegęs veidas, ir *Inglés,* prisitraukęs rankomis, užlips ant tilto krašto. Tuo pat metu jis stebėjo kelią už tilto, ar kas nepasirodys iš už posūkio. Baimės nejautė nė trupučio – jis visą dieną nejautė baimės. Viskas vyksta taip greit ir taip paprastai, galvojo jis. Man buvo sunku nušauti sargybinį, ir aš susinervinau, bet dabar jau praėjo. Kaip *Inglés* gali sakyti, kad nušauti žmogų yra tas pat, kas žvėrį? Medžiojant man visada būdavo lengva širdyje, ir aš niekad nesijausdavau nusidėjęs. Tačiau iššovęs į žmogų, jautiesi taip, lyg tu, suaugęs žmogus, būtum smogęs tikram savo broliui. O ypač jei šauni kelis kartus, kai reikia pribaigti. Ne, negalvok apie tai. Tu per daug susijaudinai ir bėgai per tiltą žliumbdamas it moteriškė.

Kas buvo – buvo, tarė jis sau, ir tu galėsi paskui išpirkti šią nuodėmę drauge su kitomis. Užtat dabar gavai, ko prašei, vakar naktį, grįždamas namo per kalnus. Dalyvauji mūšyje, ir viskas tau aišku. Jei ir žūsiu šiandien, nieko tokio.

Paskui jis pasižiūrėjo į Fernandą, gulintį pakelėje, susiėmusį už papilvės, pamėlynavusiom lūpom, užmerktom akim, alsuojantį sunkiai ir lėtai, ir pagalvojo: jei reikės mirti, kad mirčiau greit. Ne, juk sakiau, kad daugiau nieko neprašysiu, jei tik bus duota, ko norėjau šiandien. Todėl neprašysiu. Supranti? Aš nieko neprašau. Ničnieko. Duok man, ko prašiau, o visa kita palieku tavo nuožiūrai.

Jis klausėsi mūšio garsų, sklindančių iš toli, nuo perėjos, ir tarė sau: tikrai, šiandien didi diena. Aš turiu suprasti ir neužmiršti, kokia tai diena.

Tačiau širdyje jis nejautė nei pakilumo, nei apskritai jokio jaudulio. Visa tai praėjo, ir jis jautė vien ramybę. Ir dabar, tupėdamas už akmens ant žvyro, apsukęs vielos galą aplink plaštaką ir riešą, jis nebuvo vienišas ir toli gražu nesijautė esąs vienas. Su juo – ir viela, laikoma rankoje, ir tiltas, ir užtaisai, kuriuos pritvirtino *Inglés*. Su juo ir *Inglés,* besidarbuojantis po tiltu, su juo ir visas mūšis, ir Respublika.

Tačiau jaudulio nejautė. Aplink buvo ramu, saulė kaitino sprandą, pečius, ir, pažvelgęs aukštyn, jis matė aukštą, giedrą dangų ir kalno šlaitą, kylantį už upės, ir nejautė džiaugsmo, tačiau nejautė ir vienatvės ar baimės.

Ant šlaito, pasislėpusi už medžio, gulėjo Pilara, stebėdama kelią nuo tarpukalnės. Šalia gulėjo trys užtaisyti šautuvai, ir ji padavė vieną Primitivui, kai tas parkrito šalimais.

– Gulk ten, – tarė ji. – Už to medžio. O tu, čigone, tenai, – ji parodė kitą medį žemai. – Jis mirė?

– Dar ne, – atsakė Primitivas.

– Nepasisekė, – tarė Pilara, – Jei mūsų būtų buvę dviem daugiau, taip nebūtų atsitikę. Jam reikėjo šliaužte apšliaužti tą pjuvenų krūvą. Ar ten jam gerai, kur palikot?

Primitivas papurtė galvą.

– Kai *Inglés* sprogdins tiltą, ar skeveldros atlėks iki čia? – paklausė čigonas, pasislėpęs už medžio.

– Nežinau, – atsakė Pilara. – Bet Agustinas su *máquina* dar arčiau negu tu. *Inglés* nebūtų palikęs jo ten, jei būtų per arti.

– Bet aš prisimenu, kai sprogdinom traukinį, garvežio prožektorius prašvilpė man virš galvos, o plieno gabalai skrido pro šalį kaip kregždės.

– Poetiški tavo prisiminimai, – pasakė Pilara. – Kaip kregždės! *Joder!* Greičiau kaip geldos. Klausyk, čigone, tu šiandien vyriškai laikeisi. Todėl ir dabar nepasiduok baimei.

– Kodėl, aš tik paklausiau, ar skeveldros atlėks iki čia, kad prireikus galėčiau pasislėpti už medžio, – atsakė čigonas.

– Gulėk, kur guli, – liepė jam Pilara. – Kiek mes nukovėm?

– *Pues* penkis. Dar du čia. Kitas, nematai, anam gale? Žiūrėk į tiltą. Matai būdelę? Aure, matai? – parodė jis. – Ir aštuonetas kelio meistro pirkelėj Pablui. *Inglés* buvo pasiuntęs mane ten į žvalgybą.

Pilara atsikrenkštė. Paskui energingai ir niršiai prapliupo:

– Kas ten dabar tam *Inglés?* Kurių velnių jis ten taip ilgai knisasi? *Vaya mandanga!*[1] Ar jis stato tiltą, ar sprogdina?

Ji pakėlė galvą ir pasižiūrėjo žemyn, į Anselmą, tupintį už kelkraščio akmens.

– Ei, *viejo!* – šūktelėjo ji. – Kas ten pasidarė tam rupūžei *Inglés?*

– Kantrybės, moteriške! – atsišaukė senis, lengvai, bet tvirtai laikydamas vielą. – Baigia!

– Bet ką tas kekšės išpera taip ilgai mūrija?

[1] Ispaniškas keiksmas.

– *Es muy concienzudo!*[1] – sušuko Anselmas. – Tai moksliškas darbas!

– Šuniui po uodega jo mokslus! – liejo savo įniršį Pilara čigonui. – Tegu tas šiknius greičiau sprogdina, ir bus baigta. Marija! – sušuko ji savo storu balsu, atsisukusi į kalną. – Tavo *Inglés*... – ir ji paleido srautą nešvankybių apie tariamus Džordano veiksmus po tiltu.

– Nurimk, moteriške! – atsiliepė nuo kelio Anselmas. – Jam daug darbo. Baigia jau.

– Šimts perkūnų! – siautėjo Pilara. – Dabar ir minutė svarbu.

Tuo metu jie visi išgirdo šūvius už posūkio, kur Pablas laikė užėmęs postą. Pilara nustojo keiktis ir sukluso.

– Vaje, – tarė ji. – Vaje, vaje. Tai šit kaip...

Robertas Džordanas išgirdo šūvius tada, kai užmetė vielos ritinį ant tilto, o paskui prisitraukė pats. Keliais atsirėmęs į tilto pakraštį, o rankom įsikibęs viršaus, jis išgirdo automato papliūpas už posūkio. Iš garso atrodė, jog tai ne Pablo automatas. Jis atsistojo, perlipo per turėklus, perkišo vielos ritinį ir, eidamas skersas atgal, ėmė vynioti vielą.

Eidamas jis klausėsi šūvių ir juto, kaip jie atsimuša paširdyje, tarsi aidas būtų virpinęs diafragmą. Šūviai poškėjo vis arčiau, ir jis dirstelėjo į posūkį. Tačiau ten nesimatė nei automobilio, nei tanko, nei žmonių. Kelias tebebuvo tuščias, kai jis atsidūrė vidury tilto. Tuščias buvo ir tada, kai jis, vyniodamas vielą, nuėjo tris ketvirčius kelio, ir tada, kai apėjo sargybinio būdelę, ištiesęs ranką, kad viela neužsikabintų už jos. Paskui išėjo ant asfalto, ir kelias nuo posūkio tebebuvo tuščias, ir jis greitai pasileido atatupstas lietaus išplautu pakelės grioviu, kaip bėga beisbolo

[1] Jis labai sąžiningas *(isp.)*.

žaidėjas, rengdamasis atmušti tolimą kamuolį, bėgo, įtempęs vielą, ir beveik baigė susilyginti su Anselmo akmeniu, o kelias už tilto tebebuvo tuščias.

Tuomet jis išgirdo atvažiuojant nuo kalno sunkvežimį ir, žvilgtelėjęs per petį, pamatė jį, besileidžiantį į pakalnę, ir apsuko vielą aplink riešą, ir suriko Anselmui: „Sprogdink!“, ir stipriai įsispyrė kulnais, ir visu kūnu atsilošė, įveikdamas vielos pasipriešinimą, o iš užpakalio artėjo sunkvežimio burzgimas, o prieky buvo kelias su negyvu sargybiniu ir ilgas tiltas, o už jo – vėl kelias, vis dar tuščias, o paskui pasigirdo džeržgantis kauksmas, ir tilto vidurys pakilo į orą tarsi dūžtanti banga, ir jis pajuto, kaip į veidą smogė oro gūsis, ir, rankomis susiėmęs už galvos, jis kniūbsčias krito į akmenuotą griovį. Gulėjo veidą įbedęs į žvirgždą, kai tiltas nusileido žemyn ir aitrių dūmų kamuoliai atnešė pažįstamą geltoną kvapą, o paskui pradėjo lyti plieno gabalais.

Kai plieno nuolaužos nustojo kritusios, jis pasijuto tebesąs gyvas ir, pakėlęs galvą, pažvelgė į tiltą. Tilto vidurinės dalies nebebuvo. Ir ant tilto, ir ant kelio buvo prikritę švarplėtų plieno gabalų, blizgančių šviežiais lūžiais šonuose ir galuose.

Sunkvežimis stovėjo ant kelio maždaug už šimto metrų. Vairuotojas ir du vyrai, važiavę su juo, bėgo prie drenažo vamzdžio.

Fernandas tebegulėjo šalikelėje ir tebekvėpavo. Rankos tysojo išilgai šonų, pirštai buvo atsipalaidavę.

Anselmas gulėjo kniūbsčias už baltojo akmens. Kairė ranka buvo po galva, o dešinė ištiesta. Delną juosė vielos kilpa. Robertas Džordanas atsistojo, perėjo skersai kelią, atsiklaupė šalia senuko ir įsitikino, kad jis negyvas. Jis neatvertė jo pasižiūrėti, ką padarė plieno skeveldra. Anselmas buvo negyvas, ir to pakako.

Negyvas jis atrodo labai menkutis, pagalvojo Robertas Džordanas. Atrodė mažas ir visai žilas, ir Robertas Džordanas pagalvojo: kaipgi jis pavilkdavo tokius sunkius nešulius, jei tokio jo tebūta? Paskui pamatė jo kojas, aptemptas ankštom pilkom piemens kelnėm, ir numintus kurpių padus, ir paėmė Anselmo karabiną ir kuprines, dabar jau tuščias, ir, nuėjęs prie Fernando, paėmė šalia jo gulintį šautuvą. Eidamas nuspyrė nuo kelio švarplėtą plieno nuolaužą. Paskui, paėmęs už vamzdžių, užsimetė abu šautuvus ant peties ir ėmė kopti šlaitu į mišką. Neatsigręžė atgal ir net nepasižiūrėjo į kelią už tilto. Už posūkio tebepoškėjo šūviai, tačiau dabar jis jų nebepaisė.

Jis kosėjo nuo trinitrotoluolo ir viduje jautėsi visas apmiręs.

Jis padėjo vieną šautuvą šalia medžio, už kurio gulėjo Pilara. Ji apsidairė ir pamatė vėl turinti tris šautuvus.

– Jūs čia per aukštai užlipot, – tarė jis. – Ant kelio sunkvežimis, jums iš čia nematyti. Jie pamanė, kad užskrido lėktuvai. Verčiau nusileiskit žemiau. Mudu su Agustinu eisim pridengti Pablo.

– Kas seniui? – paklausė ji, žiūrėdama jam į veidą.

– Negyvas.

Jis vėl užsikosėjo sprangiu kosuliu ir nusispjovė ant žemės.

– Tavo tiltas susprogdintas, *Inglés,* – pažvelgė į jį Pilara. – Nepamiršk šito.

– Aš nieko nepamirštu, – atsakė Robertas Džordanas. – Tavo plati gerklė, – tarė jis Pilarai. – Girdėjau, kaip rėkavai. Šūktelk dar Marijai, kad aš sveikas.

– Prie lentpjūvės mes netekom dviejų, – įspėjo Pilara stengdamasi, kad jis suprastų.

– Mačiau, – pasakė Robertas Džordanas. – Ar padarėt kokią kvailystę?

– Eik tu žinai kur, *Inglés,* – tarė Pilara. – Fernandas su Eladiju juk irgi žmonės.

– Kodėl tu neini prie arklių? – metė Robertas Džordanas. – Aš čia pridengsiu geriau už tave.

– Tau reikia pridengti Pablą.

– Velniop tavo Pablą. Tegu jis prisidengia *mierda.*

– Ne, *Inglés.* Jis juk grįžo. Jis ten dabar smarkiai kovėsi. Ar negirdėjai? Ir dabar kaunasi. Ten kažkas negerai. Ar negirdi?

– Pridengsiu. Bet kad nusprogtumėt jūs visi. Ir tu, ir tavo Pablas.

– *Inglés,* – tarė Pilara. – Nusiramink. Aš padėjau tau šiame reikale, kaip niekas kitas nebūtų padėjęs. Pablas padarė tau kiaulystę, bet vis dėlto grįžo.

– Jei būčiau turėjęs mašinėlę, senukas nebūtų žuvęs. Būčiau susprogdinęs iš čia.

– Jeigu, jeigu, jeigu... – pasakė Pilara.

Jis tebejuto pyktį ir tuštumą sumišai su nusivylimu, apėmusiu jį, kai pakilęs iš griovio ir pritūpęs pamatė, jog Anselmas negyvas. Jautė ir liūdesio pagimdytą neviltį, kurią kareiviai, kad išliktų kareiviais, paverčia neapykanta. Dabar, kai viskas buvo baigta, jis jautėsi vienišas, svetimas, prislėgtas ir nekentė visų, kuriuos matė prieš save.

– Jei ne sniegas... – tarė Pilara.

Ir tada, ne staiga, kaip tai būtų buvę, jei būtų atėjusi fizinė iškrova (jei, tarkim, moteris būtų apkabinusi jį), o lėtai, protaudamas, jis pradėjo apsiprasti su tuo, ir jo pyktis ėmė slūgti. Be abejo, sniegas. Štai kas kaltas – sniegas. Kaltas dėl to, kas atsitiko kitiems. Kai tik imi žiūrėti į tai kaip į kažką, kas atsitiko kitiems, tai tarsi atsisakai savojo „aš“, o kare visados privalai atsisakyti savęs. Būti savimi negalima. Gali tik netekti savojo „aš“. Paskui, netekdamas savęs, jis išgirdo Pilarą tariant:

– Sordas...

– Ką?

– Sordas...

– Taip, – pasakė Robertas Džordanas. Jis šyptelėjo jai kreiva, negyva šypsena. – Pamiršk. Aš klydau. Dovanok, moteriške. Užbaikim viską kaip reikiant ir visi bendrai. O tiltas, kaip sakai, tikrai susprogdintas.

– Taip. Apie kiekvieną daiktą reikia galvoti atskirai.

– Tad aš einu pas Agustiną. Liepk čigonui nusileisti žemiau, kad matytų kelią. Atiduok šautuvus Primitivui, o pati pasiimk *máquina.* Parodysiu, kaip iš jos šaudyti.

– Turėk *máquina* pats, – pasakė Pilara. – Ilgai čia neužtruksim. Tuoj pasirodys Pablas, ir bėgam.

– Rafaeli, – tarė Robertas Džordanas, – eime mudu žemėliau. Štai čia. Puiku. Matai tuos, kur lenda iš drenažo vamzdžio? Ten, už sunkvežimio? Eina prie sunkvežimio. Pykštelėk vieną kurį. Sėskis. Neskubėk.

Čigonas atidžiai nusitaikė ir iššovė, ir, kai jis atitraukė spyną ir išmetė tūtelę, Robertas Džordanas pasakė:

– Per aukštai. Kliuvo į uolą. Matai dulkes? Taikyk pusmetriu žemiau. Na, dėmesio! Jie bėga. Puiku. *Sigue tirando.*[1]

– Vienas yra! – sušuko čigonas.

Žmogus parkrito pusiaukelėje tarp drenažo vamzdžio ir sunkvežimio. Kiti du nesustojo paimti jo. Jie nubėgo prie vamzdžio ir smuko į vidų.

– Nebešaudyk į jį, – tarė Robertas Džordanas. – Šauk į priekinio rato viršų. Jeigu nepataikysi, klius į variklį. Puiku, – jis žiūrėjo pro žiūronus. – Truputį žemiau. Gerai. Tu puikiai

[1] Čia: šaudyk toliau *(isp.).*

šaudai! *Mucho! Mucho!* Pataikyk į radiatoriaus viršų. Kad tik į radiatorių. Tu snaiperis! Dabar klausyk. Nieko neleisk toliau kaip iki ten. Matai?

– Žiūrėk, kaip išterškinsiu kabinos langą, – patenkintas tarė čigonas.

– Nereikia. Sunkvežimis ir taip sugadintas, – pasakė Robertas Džordanas. – Pataupyk šovinius, kol kas nors pasirodys kely. Pradėk šaudyti, kai susilygins su vamzdžiu. Jei bus važiuoti, stenkis pašauti vairuotoją. Ir visi tada šaudykit, – pasakė jis Pilarai, kuri su Primitivu nusileido žemiau. – Jūsų vieta čia nuostabi. Matot, kaip tas gūbrys dengia jus iš šono?

– Eitum tu geriau su Agustinu prie savo darbo, – tarė Pilara. – Baik tą paskaitą. Aš irgi esu uosčius parako.

– Tegu Primitivas palypėja aukščiau, – pasakė Robertas Džordanas. – Ten, matai? Toj pusėj, kur prasideda kriaušis.

– Palik mus ramybėj, – tarė Pilara. – Eik sau, *Inglés.* Užteks tau tobulint. Nieko čia sudėtingo.

Ir tuo metu jie išgirdo lėktuvus.

Marija jau senokai buvo miške prie arklių, tačiau su jais jai nebuvo ramiau. Ir jiems nebuvo ramiau nuo to, kad ji čia. Iš čia ji nematė nei kelio, nei tilto ir, prasidėjus susišaudymui, apkabino už kaklo didįjį sartą eržilą su balta žvaigžde kaktoje, kurį glostydavo ir penėdavo skanėstais, kai arkliai stovėdavo aptvare už stovyklos. Tačiau jos nervinimasis dirgino eržilą, ir jis, girdėdamas šūvius ir granatų sprogimus, mostagavo galva ir pūtė šnerves. Marija nenustygo vietoje, vaikščiojo, tapšnodama ir glostydama arklius, ir jie dar labiau nerimo ir baidėsi.

Ji galvojo apie šūvius ne kaip apie baisų dalyką, bet stengėsi suvokti, jog tai šaudo Pablas su atvykėliais ir Pilara su saviškiais ir kad jai reikia nesijaudinti ir nepasiduoti panikai, bet pasitikėti

Robertu. Tačiau tatai jai nesisekė, ir šūviai abipus tilto, ir tolimas mūšio gausmas, sklindąs nuo perėjos tarsi tolimos audros dundesys sumišai su sausu aidžiu kalenimu ir dusliu bombų drioksėjimu, jai kėlė siaubą ir gniaužė kvapą.

Paskui, vėliau, jis išgirdo storą Pilaros balsą toli iš pakalnės, šaukiantį jai kažkokias nešvankybes, kurių ji nesuprato, ir pagalvojo: o Viešpatie, ne, ne! Nekalbėk taip, kada jis pavojuje. Neįžeidinėk nieko ir nerizikuok be reikalo. Nevyk Dievo į medį.

Paskui ji ėmė melstis už Robertą, melstis greitai ir mechaniškai, kaip melsdavosi mokykloje, skubėdama ir skaičiuodama kairės rankos pirštais po dešimtį „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“. Paskui trenkė sprogimas, ir vienas arklys, pasigirdus džeržgančiam kauksmui, pašoko piestu ir, mostelėjęs galva, nutraukė pavadį ir nubėgo į mišką. Marija šiaip taip jį sugavo ir parsivedė, drebantį, krūpčiojantį, juoda nuo prakaito krūtine, nukrypusiu į šoną balnu, ir, grįždama per mišką, vėl išgirdo šūvius ir pagalvojo: aš daugiau neištversiu. Aš negaliu gyventi, nieko nežinodama. Man gniaužia kvapą, ir gerklė išdžiūvo. Ir aš bijau, ir iš manęs jokios naudos, ir gąsdinu arklius, ir šitą arklį pagavau tik atsitiktinai, nes jis, užkliuvęs už medžio, numušė į šoną balną ir jo koja įkliuvo į balnakilpę, ir dabar aš taisau balną ir, o Viešpatie, aš nieko nežinau, aš to nepakelsiu. Ak, maldauju, padaryk, kad jis liktų sveikas, nes mano širdis ir aš pati esu ten, prie tilto. Aš žinau, kad svarbiausia – tai Respublika ir kad mes laimėtume. Bet, o maloningoji palaimintoji Mergele, grąžink jį man, ir aš padarysiu, ką tik tu įsakysi. Nes aš nesu čia. Manęs nėra. Aš esu tik kartu su juo. Išsaugok jį man, ir tada aš gyvensiu, ir dėl tavęs ką nori padarysiu, ir jis neužpyks. Ir aš nenusikalsiu Respublikai. O, meldžiu, atleisk man, nes visai susipainiojau. Aš per daug susipainiojau. Bet jei tu pasirūpinsi juo, aš padary-

siu viską, ko reikia. Darysiu tai, ką lieps jis, ir tai, ką liepsi tu. Manęs bus dvi, ir aš padarysiu viską. Tačiau šitos nežinios aš nebegaliu pakęsti.

Paskui, pririšusi arklį, pataisiusi balną, išlyginusi gūnią, stipriai tempdama paspręstę, ji išgirdo žemai miške stiprų storą balsą:

– Marija! Marija! Tavo *Inglés* sveikas! Girdi? Sveikas! *Sin novedad!*

Marija įsitvėrė abiem rankom už balno ir stipriai prispaudė prie jo galvą, ir pravirko. Paskui vėl išgirdo storą balsą ir atšlijo nuo balno, ir springdama sušuko:

– Girdžiu! Labai dėkui! – paskui, irgi springdama: – Dėkui! Labai dėkui!

Išgirdę lėktuvus, visi sužiuro aukštyn, ir lėktuvai skrido nuo Segovijos, aukštai danguje spindėdami sidabru, ir jų burzgimas nustelbė kitus garsus.

– Lėktuvai, – siuto Pilara. – Jų betrūko!

Robertas Džordanas, žiūrėdamas į lėktuvus, uždėjo ranką jai ant peties.

– Ne, moteriške, – tarė jis. – Šitie skrenda ne pas mus. Mums jie neturi laiko. Nusiramink.

– Nekenčiu aš jų.

– Aš irgi. Na, reikia eiti pas Agustiną.

Jis ėmė leistis pro medžius kalvos šlaitu, ir visą laiką orą virpino vienodas, drebantis lėktuvų gausmas, o kelyje už sugriauto tilto, už posūkio, tarpais pasigirsdavo kulkosvaidžio kalenimas.

Robertas Džordanas parkrito šalia Agustino, gulinčio tarp jaunų pušaičių prie kulkosvaidžio. Dangumi skrido ir skrido lėktuvai.

– Kas ten dedasi anoj pusėj? – tarė Agustinas. – Ką tas Pablas veikia? Nejau nežino, kad tilto nebėr?

– Turbūt negali atsitraukti.

– Tai traukiamės be jo. Velniop jį!

– Jei galės, tuoj ateis, – pasakė Robertas Džordanas. – Turėtų greit pasirodyt.

– Aš jo nebegirdžiu, – nutęsė Agustinas. – Jau kokios penkios minutės. Ne. Štai! Klausyk! Štai jis. Tai jis!

Pasigirdo papliūpa iš kavaleristo automato – ta ta ta ta, paskui dar viena, paskui dar viena.

– Jis, rupūžė, – pasakė Robertas Džordanas.

Jis žiūrėjo, kaip aukštu vaiskiu mėlynu dangumi lekia ir lekia lėktuvai, paskui į Agustiną, žiūrintį į lėktuvus. Paskui pažvelgė žemyn, į išgriautą tiltą ir į kelio atkarpą už jo, kuri tebebuvo tuščia. Jis užsikosėjo ir nusispjovė, ir ėmė klausytis kulkosvaidžio kalenimo, vėl pasigirdusio už posūkio. Atrodė, jog jis sklinda iš tos pačios vietos kaip ir pirma.

– O kas ten? – paklausė Agustinas. – Kas ten per velniava?

– Ten šaudo nuo tada, kai susprogdinau tiltą, – pasakė Robertas Džordanas.

Jis žiūrėjo į tiltą ir matė upokšnį pro tarpą vidury tilto, kurio išplėštas gabalas karojo tarsi suglamžyta plieninė prijuostė. Dabar jis girdėjo, kaip pirmieji pro čia praskridę lėktuvai bombarduoja perėją, o nauji vis skrido ir skrido. Variklių gausmas pripildė visą aukštą dangų, ir pakėlęs galvą jis matė juos lydinčius naikintuvus, kurie, mažyčiai, vos įžiūrimi, suko ratus aukštai virš jų.

– Man rodos, aną rytą jie taip ir neperskrido fronto, – pasakė Agustinas. – Tikriausiai pasuko į vakarus ir grįžo namo. Mūsiškiai nebūtų puolę, jei būtų juos matę.

– Tada jų tiek nebuvo, – pasakė Robertas Džordanas.

Jį apėmė toks jausmas, tarsi kažkas būtų prasidėję normaliai, o paskui sukėlę gigantišką, neproporcingai didelę atatranką. Tarsi

įmestum į vandenį akmenį, ir nuo jo nubėgtų ratilai, o grįžtų jie ūždami ir nesulaikomi it potvynio banga. Arba tu sušuktum, o aidas grįžtų dundėdamas ir griaudėdamas, ir tas griausmas neštų mirtį. Arba smogtum vienam žmogui, ir jis parkristų, o aplink, kiek aprėpia akis, imtų kilti šarvuotų ir ginkluotų vyrų gretos. Jis džiaugėsi nesąs su Golcu ten, perėjoje.

Gulėdamas šalia Agustino, žiūrėdamas į skrendančius lėktuvus, klausydamasis, ar nesigirdi šūvių užnugaryje, stebėdamas kelią, kur, žinojo, pamatys kažką, bet dar nežinia ką, – jis negalėjo atsistebėti, kad liko gyvas, sprogdindamas tiltą. Jis buvo taip apsipratęs su mintimi, jog žus, kad viskas dabar atrodė nerealu. Šalin tokias mintis, tarė jis sau. Šalin! Šiandien reikia dar daug, daug, daug ką padaryti. Tačiau toji būsena neapleido jo, ir jis sąmoningai jautė, kad viskas darosi panašu į sapną.

„Per daug prisirijai dūmų“, – pasakė jis sau. Tačiau žinojo, kad tai ne dėl to. Prieš savo valią jis jautė, kokia nereali visa ši nepaneigiama tikrovė, ir pasižiūrėjo į tiltą, o paskui į sargybinį, gulintį ant kelio, paskui ten, kur gulėjo Anselmas, į Fernandą, sėdintį pakelėje, į lygų rudą kelio ruožą iki stovinčio sunkvežimio, ir vis tiek viskas atrodė nerealu.

„Verčiau atsikratyk greičiau dalies savęs, – tarė jis sau. – Esi kaip vienas besipešančių gaidžių – niekas nematė, kaip jį sužeidė, ir žaizdos nematyti, o jis jau tuoj užvers kojas“.

„Nesąmonė, – pasakė jis sau. – Tu truputį apsvaigęs, daugiau nieko, tai reakcija po didelės įtampos, daugiau nieko. Nurimk“.

Staiga Agustinas sugriebė jam už rankos ir parodė, ir jis pasižiūrėjo kitapus tarpeklio ir pamatė Pablą.

Jie matė, kaip Pablas išbėgo iš už posūkio. Matė, kaip jis sustojo prie stačios uolos, už kurios kelias dingsta iš akių, ir,

atsirėmęs uolos, ėmė šaudyti atgal. Robertas Džordanas matė Pablą, nedidelį, stambų ir kresną, be kepurės, atsirėmusį uolos ir šaudantį iš kavaleristo automato, ir matė, kaip saulėje skaisčiai blykčioja krintančių varinių tūtelių kaskados. Jie matė, kaip Pablas pritūpė ir paleido dar vieną seriją. Paskui, neatsigręždamas, palenkęs galvą, puolė bėgti keliu prie tilto – nedidelis, klišas, vikrus.

Robertas Džordanas pastūmė Agustiną ir atrėmė į petį kulkosvaidžio buožę, ir nusitaikė į posūkį. Jo paties automatas gulėjo po kaire ranka. Iš tokio atstumo jis buvo negana tikslus.

Pablui bėgant plentu, Robertas Džordanas taikėsi į posūkį, tačiau ten niekas nesirodė. Pablas pribėgo prie tilto, sykį žvilgtelėjo per petį, paskui į tiltą, tada pasuko į kairę, ėmė leistis į tarpeklį ir dingo iš akių. Robertas Džordanas stebėjo posūkį, bet ten nesimatė nė gyvos dvasios. Agustinas priklaupė ant kelio. Jis matė, kaip Pablas keturpėsčias leidžiasi į tarpeklį. Tada, kai jis pasirodė, šūvių toje pusėje nebesigirdėjo.

– Tu nieko nematai ten, viršuj? Ant uolos? – paklausė Robertas Džordanas.

– Nieko.

Robertas Džordanas stebėjo kelio posūkį. Jis žinojo, jog uola už posūkio yra per stati, kad ja būtų galima užkopti, bet toliau ji buvo nuolaidesnė, ir kas nors galėjo pro ten užlipti.

Iki tol viskas atrodė labai nerealu, tačiau dabar staiga pasidarė ganėtinai realu. Tartum kas būtų pasukęs veidrodinio fotoaparato objektyvą ir nustatęs tinkamą ryškumą. Ir tuo metu jis pamatė, kaip iš už posūkio išlindo saulės nutviekstas kuplus korpusas, kampuota nosis ir žaliai, pilkai bei rudai dėmėtas žemas bokštelis su atsikišusiu kulkosvaidžiu. Jis iššovė ir išgirdo, kaip kulka dzingtelėjo į plieną. Tanketė smuko už uolos. Stebėdamas

posūkį, Robertas Džordanas pamatė, kaip vėl pasirodė nosis, paskui kyštelėjo bokštelio kraštas, ir bokštelis pasisuko taip, kad kulkosvaidis nukrypo išilgai kelio.

– Lenda lyg pelė iš urvo, – tarė Agustinas. – Žiūrėk, *Inglés!*

– Nesiryžta, – atsakė Robertas Džordanas.

– Tai nuo šito vabalo atsišaudė Pablas, – pasakė Agustinas. – Cvaktelk jam dar, *Inglés.*

– Ne. Vis vien jo negaliu pramušti. Nenoriu, kad pamatytų, kur mes.

Tanketė ėmė apšaudyti kelią. Kulkos krito ant asfalto ir atšokusios zvimbė šalin, paskui ėmė dzingsėti ir cvaksėti į tilto geležį. Tai buvo tas pats kulkosvaidis, kurį jie girdėjo pirma.

– *Cabrón!* – metė Agustinas. – Tai čia tie garsieji tankai, *Inglés?*

– Čia tankiukas.

– *Cabrón.* Jeigu turėčiau buteliuką benziniuko, užlipčiau ir padegčiau. Ką jis dabar darys, *Inglés?*

– Tuoj vėl apsižvalgys.

– Ir žmonės jų dar bijo! – tarė Agustinas. – Žiūrėk, *Inglés!* Jis šaudo negyvus sargybinius.

– Neturi kito taikinio, – pasakė Robertas Džordanas. – Nesibark ant jo.

Tačiau jis galvojo: aišku, juoktis galima. Bet įsivaizduok, kad tu pats savoje teritorijoje važiuoji keliu ir tave sulaiko ugnimi. Paskui susprogdinamas tiltas. Ar nepagalvotum, kad kelias priekyje užminuotas ar kad tai pasala? Be abejo, pagalvotum. Jis elgiasi teisingai. Laukia ko nors pasirodant. Provokuoja priešą. Tas priešas – tai tik mes. Bet jis to nežino. Tu tik pažiūrėk, koks velniūkštis.

Mažasis tankas dar toliau iškišo nosį.

Tuo metu Agustinas pamatė Pablą, keturpėsčią besiropščiantį iš tarpeklio; šeriuotu jo veidu varvėjo prakaitas.

– Ateina, šunsnukis, – tarė jis.

– Kas?

– Pablas.

Robertas Džordanas pasižiūrėjo, pamatė Pablą, o paskui iššovė į tą užmaskuoto bokštelio dalį, kur, kaip žinojo, turi būti plyšys virš kulkosvaidžio. Tanketė staigiai smuko atbula ir dingo, ir Robertas Džordanas tuoj pat pakėlė kulkosvaidį, sulankstė trikojį ir užsimetė dar karštą kulkosvaidį ant peties. Vamzdis buvo taip įkaitęs, kad degino petį, ir jis, suėmęs už buožės, pastūmė jį toliau.

– Paimk maišą su diskais ir mano mažąją *máquina,* – šūktelėjo jis, – ir bėgam!

Robertas Džordanas pasileido pro pušis įkalniui. Agustinas sekė jam iš paskos, o jiems įkandin bėgo Pablas.

– Pilara! – šūktelėjo Džordanas. – Čionai, moteriške!

Trise jie kaip įstengdami greičiau kopė į kalną. Bėgti nebepajėgė, nes šlaitas buvo per daug status, ir Pablas, neturėjęs jokio nešulio, tik lengvą kavaleristo automatą, prisivijo juodu.

– O kur taviškiai? – perdžiūvusia gerkle tarė Pablui Agustinas.

– Visi žuvo, – atsakė Pablas.

Jis sunkiai alsavo. Agustinas pasuko galvą ir pasižiūrėjo į jį.

– Dabar mes turim daug arklių, *Inglés,* – neatgaudamas kvapo, tarė Pablas.

– Gerai, – atsakė Robertas Džordanas. Galvažudy tu, pagalvojo jis. – Kas ten jus ištiko?

– Visko buvo, – pasakė Pablas. Jis vos gaudė orą. – Kaip Pilara?

– Neteko Fernando ir vieno brolio...

– Eladijo, – pasakė Agustinas.

– O tu? – paklausė Pablas.

– Aš netekau Anselmo.

– Arklių pakaks, – tarė Pablas. – Net ir kroviniams nešti.

Agustinas sukando lūpą, pažvelgė į Robertą Džordaną ir pakratė galvą. Žemai, pro medžius nematoma, tanketė vėl ėmė apšaudyti kelią ir tiltą. Robertas Džordanas mostelėjo galva.

– Kas ten buvo su tuo? – paklausė jis Pablo.

Jam buvo nemalonu žiūrėti į Pablą ir uosti jo kvapą, tačiau rūpėjo išgirsti, ką jis pasakys.

– Aš negalėjau pabėgti, kol jis ten stovėjo, – atsakė Pablas. – Atkirto išėjimą. Paskui kažko nuvažiavo, ir aš pasprukau.

– O į ką tu šaudei nuo posūkio? – tiesmukai paklausė Agustinas.

Pablas pasižiūrėjo į jį, buvo bešypteląs, bet apsigalvojo ir nieko neatsakė.

– Ar tu juos visus iššaudei? – paklausė Agustinas.

Robertas Džordanas galvojo: tu nekišk liežuvio. Dabar tai jau ne tavo reikalas. Jie dėl tavęs padarė viską, ko tik galėjai tikėtis, ir dar daugiau. Tai jų vidaus reikalas. Neteisk moralės atžvilgiu. Ko tu galėjai tikėtis iš žmogžudžio? Tu bendradarbiauji su žmogžudžiu. Todėl nekišk liežuvio. Jau seniai žinojai, kas jis per paukštis. Taigi nieko nuostabaus. O vis dėlto išgama, pagalvojo jis. Prakeiktas išgama!

Nuo kopimo krūtinė, atrodė, plyš, ir pagaliau pro medžius jis pamatė arklius.

– Na, kalbėk! – mygo Agustinas. – Ko nesakai, kad visus iššaudei?

– Užsičiaupk! – tarė Pablas. – Aš šiandien koviausi daug ir gerai. Paklausk *Inglés*.

– O dabar išvesk mus iš čia, – pasakė Robertas Džordanas. – Juk turi kažkokį planą.

– Mano planas geras, – atsakė Pablas. – Jei pasiseks, mes greit būsim saugūs.

Jis baigė atsikvapstyti.

– O mūsų tu nežadi iššaudyti, ką? – paklausė Agustinas. – Tada aš jau geriau tave patį nudėsiu.

– Užsičiaupk, – atsakė Pablas. – Man reikia rūpintis ir tavim, ir visu būriu. Dabar karas. Ne visada galima daryti, ką nori.

– *Cabrón!* – spjovė Agustinas. – Tu jau nuostolio neturėsi.

– Pasakok, kaip ten jums buvo, – tarė Robertas Džordanas Pablui.

– Visko buvo, – pakartojo Pablas. Jis alsavo vis dar sunkiai, tačiau kalbėjo jau lygiai, ir jo veidas, ir galva blizgėjo nuo prakaito, ir pečiai, krūtinė buvo šlapi. Jis atsargiai pažvairavo į Robertą Džordaną, ar šis tikrai draugiškai nusiteikęs, o paskui šyptelėjo. – Visko, – pasakė jis. – Pirmiausia užėmėm postą. Paskui pravažiavo vienas motociklas, kitas. Paskui sanitarinė mašina. Sunkvežimis. Paskui tankas. Kaip tik prieš tau sprogdinant tiltą.

– Paskui...

– Tankas negalėjo mums nieko padaryt, bet mes negalėjom pasitraukt, nes jis apšaudė kelią. Paskui nuvažiavo, ir aš pabėgau.

– O taviškiai? – įsiterpė Agustinas, vis dar provokuodamas jį.

– Užsičiaupk, – Pablas pasižiūrėjo tiesiai į jį, ir jo išraiška buvo kaip žmogaus, kuriam, kad ir kas atsitiko, svarbiausia, jog jis gerai kovėsi. – Jie ne iš mūsų būrio.

Dabar jie matė prie medžių pririštus arklius, apšviestus saulės pro pušų šakas, ir tie mosavo galvomis ir spardėsi, gindamiesi nuo bimbalų, ir Robertas Džordanas pamatė Mariją,

ir po akimirkos jis stipriai stipriai spaudė ją glėbyje, nusukęs kulkosvaidį šalin, ir liepsnos gesiklis mygo jam šoną, ir Marija sakė:

– Čia tu, Robertai! Tu!

– Taip, zuikuti. Mano gerutėlis zuikuti. Tuojau iškeliaujam.

– Ar tu tikrai čia esi?

– Taip. Taip. Tikrai. Ak, tu!

Jis niekad nebūtų pagalvojęs, kad mūšio metu galima prisiminti moterį; ar bent dalele savo esybės galima pajusti moteriškumą ir atliepti jam; ar kad galima pro marškinius justi moters krūtis, mažas ir apvalias; ar kad jos, krūtys, gali per mūšį ką nors jausti. Tačiau taip buvo, ir jis galvojo: puiku. Tai puiku! Būčiau niekad tuo nepatikėjęs, ir jis prispaudė ją stipriai stipriai, bet nepažvelgė į ją, o paskui sudavė per tą vietą, kur niekad nebuvo sudavęs, ir tarė:

– Lipk. Lipk. Sėsk į balną, *guapa.*

Paskui Robertas Džordanas atidavė kulkosvaidį Agustinui ir užsidėjo ant peties savąjį automatą, ir jie atrišo pavadžius, ir jis iškrovė granatas iš kišenių į krepšius, ir tuščią kuprinę įkišo į antrąją ir pririšo prie balno. Paskui atėjo Pilara, tokia uždususi nuo kopimo, kad negalėjo prašnekėti, tik rodė ženklais.

Paskui Pablas sukišo tris pančius, kuriuos turėjo rankoje, į balno krepšį, atsistojo ir paklausė:

– *Qué tal,* moteriške?

Ji linktelėjo, o paskui visi užsėdo ant arklių. Robertas Džordanas sėdėjo ant to paties didelio širmio, kurį pirmąkart pamatė ant sniego vakar rytą, ir, suspaudęs jį šlaunimis, juto, koks puikus tai arklys. Jis avėjo kurpėmis, ir kilpsaičiai buvo šiek tiek per trumpi; automatas gulėjo ant nugaros, kišenės buvo pilnos apkabų, ir jis, pasispaudęs po pažastimi pavadį, užtaisinėjo išeik-

votą apkabą ir žiūrėjo, kaip Pilara lipa į keistą sostą – ant nešulių, pririštų prie gelčio balno.

– Mesk juos po galais, – tarė Primitivas. – Dar nukrisi, o ir arklys nepaneš.

– Tylėk, – pasakė Pilara. – Iš ko gyvensi, kad ne iš jų?

– Ar pajosi šitaip, moteriške? – paklausė Pablas, sėdįs ant *guardia civil* balnu pabalnoto didžiojo sarčio.

– Ne blogiau už bet kokį kromelninką, – atsakė jam Pilara. – Kur jojam?

– Tiesiai žemyn. Skersai plentą. Paskui tuo šlaitu į kalną ir per mišką į perėją.

– Skersai plentą? – Agustinas pasuko arklį, mušdamas kietą nejautrų jo pilvą minkštakulnėmis kurpėmis; tai buvo vienas tų arklių, kuriuos Pablas parsivedė naktį.

– Taip, žmogau. Kito kelio nėr, – atsakė Pablas.

Jis padavė jam vieno nešulinio arklio pavadį. Kitus du vedė Primitivas ir čigonas.

– Tu, *Inglés,* jei nori, gali jot paskutinis, – pasakė Pablas. – Mes perkirsim kelią toli nuo tilto, ir toji *máquina* mūsų nepasieks. Joti reikės greitai ir po vieną, ir susitiksim ten, arčiau perėjos.

– Gerai, – pasakė Robertas Džordanas.

Jie pajudėjo šlaitu žemyn, kelio link. Robertas Džordanas jojo tuoj paskui Mariją. Joti greta kliudė medžiai. Jis meiliai spustelėjo kojomis širmiui šonus, o paskui prilaikė jį, kai jie ėmė greitai ir slysčiodami leistis žemyn tarp pušų, sakydamas širmiui kojomis tą, ką pentinai būtų pasakę, jojant lyguma.

– Tu jok per kelią antra, – tarė jis Marijai. – Pirmam nėra taip blogai, kaip atrodo. Geriausia antram. O paskui jie jau tyko.

– O tu?..

– Aš perjosiu nelauktai. Nieko baisaus. Pavojingiausia joti visiems iš karto.

Jis matė prieky apvalią šeriuotą Pablo galvą, įtrauktą į pečius, ir automatą ant nugaros. Matė Pilarą, vienplaukę, plačiapetę, įsispyrusią kulnais į ryšulius taip, kad keliai buvo sulig krūtine. Sykį ji atsigręžė ir pakratė galvą.

– Prieš jodama per kelią, aplenk Pilarą, – tarė Robertas Džordanas Marijai.

Paskui jis ėmė žiūrėti pro retėjančius medžius ir jau matė pakalnėje blizgantį juodą kelią, o už jo – žalią kalno šlaitą. Mes esame aukščiau už drenažo vamzdį, nutarė jis, ir truputį žemėliau tos vietos, kur kelias iki pat tilto eina į pakalnę. Esame maždaug septynis šimtus metrų nuo tilto. Tos tanketės „Fiatas“ nuo tilto galėtų mus pasiekti.

– Marija, – tarė jis. – Pralenk Pilarą, kol neprijojom kelio, o paskui jok tiesiai tuo šlaitu aukštyn.

Ji grįžtelėjo į jį, bet nieko neatsakė. Jis nežiūrėjo į ją ir žvilgtelėjo tik įsitikinti, ar ji suprato.

– *Comprendes?* – paklausė.

Ji linktelėjo.

– Tad jok, – pasakė jis.

Ji papurtė galvą.

– Jok!

– Ne, – atsakė ji ir atsigręžusi papurtė galvą. – Aš josiu, kai prieis mano eilė.

Tuo metu Pablas paragino pentinais savo sartį, tas nušuoliavo pušų spygliais nuklotu šlaitu į pakalnę ir, caksėdamas, skeldamas pasagomis kibirkštis, perlėkė skersai kelią. Kiti pasileido jam iš paskos, ir Robertas Džordanas matė, kaip jie perkirto kelią ir nušuoliavo aukštyn žaliu šlaitu, ir išgirdo, kaip

prie tilto sukaleno kulkosvaidis. Paskui išgirdo atšvilpiant: ššš... trach... bummm! Tąjį „bum“ palydėjo šaižus driokstelėjimas, ir jis matė, kaip su pilku dūmų debesiu ištryško nedidelis žemių fontanas. Ššš... trach... bummm! – vėl sušnypštė lyg petarda, ir vėl ant šlaito, tik šį kartą aukščiau, ištryško žemių ir dūmų stulpas.

Priešais jį paskutinių medžių priedangoje netoli kelio sustojo čigonas. Jis pasižiūrėjo į priešingą šlaitą, o paskui atsisuko į Robertą Džordaną.

– Pirmyn, Rafaeli! – tarė Robertas Džordanas. – Šuoliais, žmogau!

Čigonas laikė už įtempto pavadžio nešulinį arklį.

– Mesk tą arklį ir šuoliuok! – sušuko Robertas Džordanas.

Jis matė, kaip čigono ranka, atlenkta atgal, nepakenčiamai lėtai kyla aukštyn, aukštyn, o kulnai daužo arklį, ir pavadis įsitempė, paskui nukrito, ir jis nulėkė skersai kelią, ir Robertas Džordanas keliu stūmė nuo savęs išsigandusį nešulinį arklį, kuris bloškėsi į jį, kai čigonas nulėkė skersai kietą juodą plentą, ir girdėjo įkalniui šuoliuojančio arklio kanopų dunksėjimą.

Ššššš... trrrach! Sviedinys nuskriejo žema trajektorija, ir jis pamatė, kaip čigonas puolė į šoną tarsi pabaidytas šernas, kai priešais jį ištryško nedidelis juosvas geizeris. Žiūrėjo, kaip jis šuoliuoja, dabar jau lėčiau ir lygiau, ilgu žaliu šlaitu, o sviediniai sproginėja tai užpakaly, tai prieky, ir jis dingo įduboje ant kalvos, kur laukė kiti.

Negaliu aš paimti šito prakeikto arklio, pagalvojo Robertas Džordanas. Nors neblogai būtų prisidengti juo iš šono. Norėčiau, kad jis būtų tarp manęs ir to 47 mm pabūklo, iš kurio jie mus vaišina. Velniai griebtų, pabandysiu kaip nors užtempti.

Jis prijojo prie arklio su nešuliais, nutvėrė pavadį ir tada, vedinas arkliu, kuris sekė ristele iš paskos, pajojėjo penkiasdešimt metrų šlaitu aukštyn. Miško pakraštyje pasižiūrėjo į kelią, į sunkvežimį, į tiltą. Ant tilto matė žmones, o toliau buvo sakytum tikras transporto kamštis. Robertas Džordanas apsidairė, galiausiai pamatė, ko reikia, ir pasistiebęs nusilaužė sausą pušies šaką. Paleido pavadį, pavarė arklį su nešuliais prie kelio atkrantės ir smarkiai sudrožė šaka per pasturgalį. „Judėk, velnio išpera!" – pasakė ir pamėtėjo šaką arkliui iš paskos, kai tas, perbėgęs kelią, ėmė kilti į kalną. Šaka pataikė į arklį, ir arklys, bėgęs risčia, pasileido šuoliais.

Robertas Džordanas pajojėjo dar trisdešimt metrų aukštyn; toliau atkrantė buvo per stati. Pabūklo sviediniai dabar lėkė šnypšdami it petardos, paskui driokstelėdami ir – bum! – išmesdami į orą žemes. „Nagi, judėk, fašistų išpera!" – šūktelėjo Robertas Džordanas širmiui ir paragino jį šuoliais į pakalnę. Paskui išjojo iš medžių priedangos ir, perlėkęs per asfaltą, šis buvo toks kietas, kad kanopų dunksėjimas atsiliepė pečiuose, sprande ir dantyse, užjojo ant šlaito – kanopos čiuopė žemę, spyrėsi, kirtosi, stūmėsi, kilo, žengė – ir pasižiūrėjo atgal į tiltą, kurį dabar matė iki tol nematytu kampu. Tiltas buvo matyti visu ilgiu, ir vidurys buvo kiauras, o už tilto ant kelio stovėjo tanketė, o už jos – didelis tankas, kurio pabūklas dabar blykstelėjo skaisčiai geltonai tarsi saulės atspindys veidrodyje, ir šaižus kauksmas perskrodė orą, atrodė, ties pat širmio kaklu, ištiestu priešais jį, ir, kai jis pasuko galvą, prieky pakilo žemių fontanas. Arklys su nešuliais jau nebe taip sparčiai lėkė toli dešinėje, ir, pasigręžęs į tiltą, Robertas Džordanas šuoliuodamas matė stovinčią sunkvežimių eilę už posūkio, kuris dabar, jam kylant aukštyn, visai aiškiai matėsi, ir vėl išvydo skaistų geltoną

blykstelėjimą – ženklą, jog po akimirkos pasigirs šnypštimas ir bumbtelėjimas, ir sviedinys nukrito per toli, tačiau jis girdėjo, kaip su žemėmis lekia metalo skeveldros.

Jis matė juos visus miško pakrašty, žiūrinčius į jį, ir sušuko: „*Arre caballo!* Pirmyn, arkliuk!“, ir juto, kaip kilnojasi arklio krūtinė, statėjant šlaitui, ir matė ištemptą širmio kaklą ir ausis, ir ištiesė ranką, ir patapšnojo šlapią arklio kaklą, ir atsigręžė į tiltą, ir pamatė skaistų blykstelėjimą virš žemo, sunkaus, dumblo spalvos tanko, stovinčio ant kelio, ir neišgirdo jokio šnypštimo, tik driokstelėjo aitriai pakvipęs trenksmas, tarsi sprogus garo katilui, ir jis pasijuto gulįs po širmiu, o širmis mataravo ore kojomis, ir jis stengėsi išlįsti iš po jo.

Judėti jis galėjo. Galėjo pasislinkti į dešinę. Tačiau, jam sukantis į dešinę, kairė koja, prispausta arklio, nejudėjo. Atrodė, tartum joje būtų atsiradęs naujas sąnarys: ne dubens, o kitas, per kurį koja sukiojosi kaip ant vyrių. Tuomet jis suprato, kas atsitiko, ir tada širmis atsiklaupė, ir Roberto Džordano dešinė koja, kurią jis buvo ištraukęs iš balnakilpės, nuslydo balnu ir nukrito ant žemės, ir jis abiem rankom apčiupinėjo kairę koją, nejudamai gulinčią ant žemės, ir šlaunyje po oda užčiuopė aštrų kaulo išsikišimą.

Jis gulėjo kone po pačiu arkliu ir matė, kaip pūtuoja jo šonai. Žolė aplink buvo žalia, ir joje margavo pievų gėlės, ir jis pažvelgė per slėnį į kelią ir tiltą, ir tarpeklį, ir kelią kitapus tilto, ir pamatė tanką, ir laukė naujo blykstelėjimo. Beveik tą pačią akimirką ir blykstelėjo, ir vėl be šnypštimo, ir, kai sprogo ir pakvipo sprogstamąja medžiaga, kai ėmė sklaidytis žemių debesis ir kristi skeveldros, jis pamatė, kaip širmis tarsi dresuotas ramiai atsisėdo šalia jo. O paskui, žiūrėdamas į sėdintį arklį, išgirdo jį keistai kriokiant.

Paskui Primitivas su Agustinu, suėmę už pažastų, tempė jį į kalną, ir koja, kliūdama už dirvos nelygumų, laisvai sukiojosi per naująjį sąnarį. Sykį sviedinys prašvilpė žemai virš jų, ir tiedu, paleidę jį, krito ant žemės, tačiau juos tik apdrabstė žemėmis ir nuzvimbė skeveldros, ir jie pakėlė jį vėl. Pagaliau atitempė jį į priedangą, į ilgą daubą miške, kur stovėjo arkliai, ir Marija, Pilara ir Pablas apstojo jį.

Marija klūpojo šalia ir klausė:

– Robertai, kas tau atsitiko?

Visas išpiltas prakaito, jis atsakė:

– Lūžo kairė koja, *guapa.*

– Mes perrišim, – tarė Pilara. – Tu galėsi joti tuo, – ji parodė į vieną arklių, kurie buvo apkrauti nešuliais. – Nupjaukit nešulius.

Robertas Džordanas matė, kaip Pablas papurtė galvą, ir linktelėjo jam.

– Sėskit ant arklių, – pasakė jis. Paskui tarė: – Klausyk, Pablai, eikš čia!

Apvarvėjęs prakaitu šeriuotas veidas palinko ties juo, ir Robertui Džordanui į nosį dūrė Pablo smarvė.

– Reikia pasikalbėti, – tarė jis Pilarai ir Marijai. – Man reikia pasikalbėti su Pablu.

– Ar labai skauda? – paklausė Pablas, prisilenkęs prie Roberto Džordano.

– Ne. Atrodo, nutrauktas nervas. Klausyk. Jūs jokit. Pats matai – man galas. Aš tik pasakysiu porą žodžių merginai. Kai liepsiu nuvesti – nuveskit. Ji norės likti su manim. Aš jai pasakysiu tik porą žodžių.

– Aišku, nėra laiko, – pasakė Pablas.

– Taigi.

– Man rodos, jums geriau keliauti į Respubliką, – pasakė Robertas Džordanas.

– Ne, aš keliausiu į Gredą.

– O tu pagalvok.

– Kalbėkis su ja, – pasakė Pablas. – Laiko mažai. Gaila, kad taip atsitiko, *Inglés.*

– Kas atsitiko – atsitiko... – pasakė Robertas Džordanas. – Apie tai nekalbėsim. Bet tu pagalvok. Galvą turi gerą. Pagalvok.

– Aš pagalvojau, – atsakė Pablas. – Kalbėk su ja greitai, *Inglés.* Nėra laiko.

Pablas nuėjo prie arčiausio medžio ir pasižiūrėjo žemyn, į kitą šlaitą, į kelią abipus tarpeklio. Su tikro gailesčio išraiška jis žiūrėjo į širmąjį arklį, gulintį ant šono, o Pilara su Marija priėjo prie Roberto Džordano, jis sėdėjo, atsirėmęs į pušies kamieną.

– Perpjauk tu man kelnes, – tarė jis Pilarai.

Marija tupėjo šalia jo, bet nieko nesakė. Jos plaukai žvilgėjo saulėje, o veidas raukėsi it vaiko, besirengiančio pravirkti. Tačiau ji neverkė.

Pilara išsiėmė peilį ir nuo kišenės iki galo perpjovė kairiąją kelnių klešnę. Robertas Džordanas praskleidė rankomis medžiagą ir apžiūrėjo šlaunį. Per gerą sprindį nuo dubens sąnario pūpsojo smailus violetinis patinimas nelyginant nedidelė smailiaviršūnė palapinė, ir, palietęs pirštais, jis užčiuopė kaulą, ištempusį odą. Koja gulėjo ant žemės nenatūraliai išlenkta. Jis pasižiūrėjo į Pilarą. Jos veido išraiška buvo tokia kaip ir Marijos.

– *Anda,* – tarė jis jai. – Eik.

Ji nuėjo nuleidusi galvą, nieko nesakydama ir neatsigręždama, ir Robertas Džordanas matė, kaip krūpčioja jos pečiai.

– *Guapa,* – tarė jis Marijai ir paėmė jai už rankų. – Klausyk. Mudu nevažiuosim į Madridą.

Tuomet ji pravirko.

– Neverk, *guapa,* nereikia, – pasakė jis. – Klausyk. Mudu nevažiuosim į Madridą, bet aš visada būsiu su tavim, kad ir kur tu būtum. Supranti?

Ji nieko neatsakė ir apsikabinusi prisiglaudė galva jam prie skruosto.

– Atidžiai klausyk, zuikuti, – tarė jis. Žinojo, kad reikia skubėti, ir jį visą pylė prakaitas, tačiau jis turėjo pasakyti ir įtikinti. – Dabar tu iškeliausi, zuikuti. Bet ir aš iškeliausiu su tavim. Tol, kol bus bent vienas mudviejų, mudu būsim abu. Ar supranti?

– Ne, aš lieku su tavim.

– Ne, zuikuti. Tai, ką dabar man reikės padaryti, aš padarysiu vienas. Su tavim padaryčiau ne taip gerai. Kai tu iškeliausi, aš irgi iškeliausiu. Ar tu nejauti, kad taip yra? Bet kuris iš mudviejų – tai mudu abu.

– Aš lieku su tavim.

– Ne, zuikuti. Klausyk. Šito žmonės negali daryti drauge. Kiekvienas turi padaryti atskirai. Bet jeigu tu iškeliausi, aš iškeliausiu su tavim. Tik šitaip aš galiu iškeliauti. Tu dabar nueisi, aš žinau. Nes tu gera ir miela. Tu iškeliausi už mudu abu.

– Bet man bus lengviau, jeigu pasiliksiu, – pasakė ji. – Man bus geriau.

– Žinau. Todėl ir prašau, kad nueitum. Padaryk tai dėl manęs, nes tu gali tai padaryti.

– Tu nesupranti, Robertai. O kaipgi *aš*? Man bus sunkiau, jeigu nueisiu.

– Taip, – pasakė jis. – Tau bus sunkiau. Tačiau aš dabar – drauge ir tu.

Ji nieko neatsakė.

Jis žiūrėjo į ją, ir jį smarkiai pylė prakaitas, ir jis stengėsi kalbėti dabar taip įtaigiai, kaip niekad nebuvo stengęsis.

– Dabar tu iškeliausi už mus abu, – tarė jis. – Save pamiršk, zuikuti. Tu privalai atlikti pareigą.

Ji papurtė galvą.

– Tu dabar esi aš, – tarė jis. – Privalai tai suvokti, zuikuti. Zuikuti, klausyk, – pasakė jis. – Aš šitaip irgi tikrai iškeliausiu. Prisiekiu tau.

Ji tylėjo.

– Dabar tu supratai, – pasakė jis. – Dabar matau, kad supratai. Dabar nueisi. Na štai. Dabar eini. Dabar pati sakei, kad eisi.

Ji nieko nebuvo pasakiusi.

– Ačiū tau už tai. Dabar tu iškeliausi greitai, ramiai ir toli toli, ir tavo asmeny iškeliausime mudu abu. Dabar padėk savo ranką čia. Padėk galvą čia. Ne, visai paguldyk. Štai taip. Dabar aš dedu ranką čia. Puiku. Tu gerutė. Dabar nebegalvok. Dabar tu darai tai, ką privalai. Dabar tu paklusni. Ne man, bet mudviem abiem. Man, kuris esu tavyje. Dabar eik už mudu abu. Tikrai. Mudu abu nueisim dabar su tavimi. Aš juk prižadėjau. Tu labai gera, kad eini, ir labai miela.

Jis mostelėjo galva Pablui, kuris dilbsojo į jį nuo medžio, ir Pablas žengė jo link. Tada jis pamojo pirštu Pilarai.

– Mudu nuvažiuosim į Madridą kitąkart, zuikuti, – tarė jis. – Tikrai. Dabar stokis ir eik, ir nueisime mudu abu. Stokis. Girdi?

– Ne, – atsakė ji ir stipriai apkabino jį už kaklo.

Jis ėmė vėl kalbėti – taip pat ramiai ir logiškai, tačiau ir labai tvirtai.

– Stokis, – tarė jis. – Tu dabar esi aš. Tu esi viskas, kas liks iš manęs. Stokis.

Ji atsistojo lėtai, verkdama, nuleidusi galvą. Paskui staiga krito šalia jo, bet ir vėl atsistojo, lėtai ir sunkiai, kai jis pasakė:

– Stokis, *guapa*.

Pilara paėmė jai už rankos, ir ji liko stovėti.

– *Vámonos,* – tarė Pilara. – Ar tau nieko nereikia, *Inglés?*

Pasižiūrėjo į jį ir palingavo galva.

– Ne, – atsakė jis ir toliau kalbėjo Marijai. – Mudu neatsisveikinam, *guapa,* nes mes neišsiskiriam. Tegu būna jums gera Grede. Dabar eik. Eik rami, – Pilara vedėsi merginą, o jis kalbėjo vis dar ramiai ir logiškai. – Nesigręžk. Kišk koją į kilpą. Taip. Į kilpą. Padėk jai užsėsti, – pasakė jis Pilarai. – Sodink ją į balną. Dabar sėsk.

Jis pasuko galvą, visas suprakaitavęs, ir pasižiūrėjo kitapus slėnio, paskui atsisuko į merginą, sėdinčią balne, ir Pilara stovėjo šalia jos, o Pablas užpakalyje.

– Dabar jok, – tarė jis. – Jok.

Ji buvo beatsigręžianti.

– Nesigręžk, – pasakė Robertas Džordanas. – Jok.

Ir Pablas suplieke pančiu arkliui per strėnas, ir atrodė, jog Marija šit nuslys nuo balno, tačiau Pilara ir Pablas jojo jai iš šonų, ir Pilara prilaikė ją, ir visi trys arkliai ėmė kilti į kalną.

– Robertai! – suriko Marija atsigręžusi. – Leisk man pasilikti! Leisk man pasilikti!

– Aš su tavim! – sušuko Robertas Džordanas. – Aš su tavim dabar. Tu – tai mudu abu. Jok!

Paskui jie dingo iš akių už kalno gūbrio, o jis visas buvo kiaurai permirkęs prakaitu ir į nieką nežiūrėjo.

Šalia jo stovėjo Agustinas.

– Ar nori, kad nušaučiau tave, *Inglés*? – paklausė jis, pasilenkęs prie pat jo. – *Quieres?* Man nesunku.

– *No hace falta,*[1] – atsakė Robertas Džordanas. – Keliauk. Man čia labai gerai.

– *Me cago en la leche qué me han dado!*[2] – tarė Agustinas. Jis verkė, todėl Robertą Džordaną matė neaiškiai. – *Salud, Inglés.*

– *Salud,* drauguži, – atsakė Robertas Džordanas. Jis žiūrėjo kitapus slėnio. – Gerai globok kirptagalvę.

– Suprantama, – pasakė Agustinas. – Ar tu visko turi, ko reikia?

– Šitai *máquina* mažai belikę šovinių, todėl aš ją pasilieku sau, – pasakė Robertas Džordanas. – Tu tokių negautum. O didžiajai ir Pablo automatui – gausit.

– Aš išvaliau vamzdį, – pasakė Agustinas. – Kai nukritai, jis įsibedė į žemę.

– Kaip arklys su nešuliais?

– Čigonas pagavo.

Agustinas užsėdo ant arklio, tačiau nenorėjo joti. Jis iš balno pasilenkė prie medžio, šalia kurio gulėjo Robertas Džordanas.

– Jok, *viejo,* – tarė jam Robertas Džordanas. – Kare taip būna dažnai.

– *Qué puta es la guerra!* – pasakė Agustinas. – Karas – tikra kekšystė!

– Taip, žmogau, taip. Bet tu jok.

– *Salud, Inglés,* – tarė Agustinas, sugniauždamas dešinį kumštį.

– *Salud,* – atsakė Robertas Džordanas. – Bet tu skubėk, žmogau.

[1] Nereikia *(isp.).*

[2] Ispaniškas keiksmas.

Agustinas staigiai apsuko arklį ir, tartum vėl nusikeikdamas, mostelėjo žemyn kumščiu ir nujojo į kalną. Visi kiti buvo jau seniai dingę iš akių. Prieš įjodamas į mišką, jis atsigręžė ir pamojavo kumščiu. Robertas Džordanas pamojavo jam, ir Agustinas taip pat dingo iš akių... Robertas Džordanas pasižiūrėjo į kelią ir tiltą žalio šlaito papėdėje. Šitaip man labai gerai, pagalvojo jis. Kol kas neverta rizikuoti verstis ant pilvo, nes kaulas išlindęs iki pat odos, be to, šitaip man geriau matyti.

Nuo to, kas atsitiko, ir po jų išvykimo jis jautėsi tuščias, išsekęs ir nuvargęs, o burnoje juto tulžies skonį. Tai, kas jo laukė, dabar buvo visai paprasta. Kad ir kaip viskas buvo ir kaip viskas bus, dabar jam nebesvarbu.

Visi dabar buvo nujoję, ir jis vienas sėdėjo pusiaugula, atsirėmęs medžio. Pažvelgė į žalią šlaitą, kur gulėjo Agustino pribaigtas širmis, ir toliau, į kelią ir mišką kitapus kelio. Paskui pažvelgė į tiltą ir ėmė stebėti, kas dedasi ant tilto ir kelyje. Iš čia matė už posūkio stovinčius sunkvežimius. Pro medžius matėsi pilka jų virtinė. Paskui atsigręžęs pasižiūrėjo į kelią, besileidžiantį nuo kalvos. Dabar jie jau greit pasirodys, pagalvojo jis.

Pilara pasirūpins ja geriau negu bet kas kitas. Tu tai žinai. Pablas viską, matyt, gerai apgalvojo, kitaip nebūtų rizikavęs. Dėl Pablo gali nesijaudinti. Nieko gero neduos ir galvojimas apie Mariją. Pasistenk patikėti tuo, ką jai sakei. Taip bus geriausia. O kas sako, kad tai netiesa? Tu to nesakai. Tu to nesakai, kaip nesakysi, kad nebuvo to, kas buvo. Gulėk dabar čia su savo tikėjimu. Nebūk cinikas. Laiko mažai, o tu ką tik privertei ją pasišalinti. Kiekvienas daro, ką gali. Tu nieko nebegali padėti sau, bet dar galėsi būti naudingas kitiems. Ką gi, mūsų laimė truko keturias dienas. Mažiau kaip keturias. Buvo pavakarys, kai čia atėjau, o šiandien nesulauksiu nė vidurdienio. Vadinasi,

trys naktys ir mažiau nei trys dienos. Būk tikslus, pasakė jis. Visiškai tikslus.

Ar ne geriau būtų nušliaužus žemiau, pagalvojo jis. Verčiau įsitvirtink kur nors, kur būtum naudingas, užuot sėdėjęs lyg valkata po medžiu. Tau labai sekasi. Būna ir blogiau negu tau dabar. Visų tas pats laukia, anksčiau ar vėliau. Tu žinai, kad turėsi tai padaryti, ir nebijai, ką? Nebijau, nemeluodamas atsakė jis sau. Tačiau laimė, kad nutrauktas nervas. Žemiau lūžio ničnieko nejaučiu. Jis pačiupinėjo koją, ir atrodė, jog tai ne jo kūno dalis.

Jis vėl pasižiūrėjo žemyn į šlaitą ir pagalvojo: apmaudu palikti pasaulį, daugiau nieko. Labai apmaudu, ir tikiuosi, kad nuveikiau šį tą gera. Stengiausi išnaudoti visus talentus, kuriuos turėjau. *Tu nori pasakyti – turiu. Na gerai – turiu.* Ištisus metus koviausi už tai, kuo tikiu. Jei mes laimėsime čia, laimėsime visur. Pasaulis puikus, ir verta dėl jo pakovoti, ir man labai apmaudu jį palikti. Ir tau smarkiai sekėsi, tarė jis sau, tu nugyvenai gerą gyvenimą. Tavo gyvenimas buvo toks pat geras kaip senelio, nors ir trumpesnis. Tavo gyvenimas buvo geresnis negu kieno kito, kadangi tu turėjai šitas paskutines dienas. Tau taip sekėsi, kad niekuo negali skųstis. Gaila tik, kad aš negaliu niekam perteikti to, ką sužinojau. Viešpatie, kaip sparčiai aš mokiausi paskutinėmis dienomis. Norėčiau pasikalbėti apie tai su Karkovu. Ne čia – Madride. Už tų kalnų ir lygumos. Už pilkų uolų ir pušynų, viržių ir garstyčių laukų, už geltono plokščiakalnio kyla jis, baltas ir gražus. Tai tokia pat tiesa kaip ir Pilaros senės, geriančios skerdykloje kraują. Taip nėra, kad tik vienas dalykas būtų teisingas. Viskas teisinga. Lygiai kaip lėktuvai – gražūs, nesvarbu, ar mūsų, ar jų. Velnią jie tau gražūs, pagalvojo jis.

O tu nusiramink, pasakė jis. Apsiversk dabar, kol yra laiko. Klausyk, dar vienas dalykas. Prisimeni: Pilara ir ranka? Tu tiki tokiom nesąmonėm? Ne, pasakė jis. Net ir dabar, kai taip atsitiko? Netikiu ir dabar. Ji labai gražiai mane ramino šiandien anksti rytą, prieš mums išvykstant. Matyt, bijojo, kad patikėjau. Bet aš netikiu. Užtat ji tiki. Kažką jie vis dėlto regi. Ar jaučia. Kaip medžiokliniai šunys. O gal tai nejutiminis suvokimas? O gal *mierda*, tarė jis. Ji neatsisveikino, nes žinojo, kad Marija tada būtų nenuėjusi. Pilara... Verskis, Džordanai! Bet jam nesinorėjo verstis.

Paskui jis prisiminė turįs užpakalinėje kelnių kišenėje gertuvę ir pagalvojo: išmauksiu gerą gurkšnį „milžinų nugalėtojo", o tada pabandysiu apsiversti. Tačiau, pačiupinėjęs kišenę, gertuvės nerado. Tada pasijuto dar vienišesnis, supratęs, kad neturės net ir to. O tikėjausi, pagalvojo jis.

Manai, pasiėmė Pablas? Nepaistyk niekų. Tikriausiai pametei prie tilto. „Nagi Džordanai, – tarė jis. – Verskis".

Atsigulęs po medžiu, į kurį buvo atsirėmęs, jis abiem rankom suspaudė kairę koją ir stipriai patraukė ją žemyn. Paskui, gulėdamas ir stipriai traukdamas žemyn koją, kad lūžusio kaulo galas neišlįstų ir neperplėštų šlaunies odos, jis lėtai pasivertė ant užpakalio, ir jo pakaušis atsidūrė pakalnėje. Paskui, abiem rankom suėmęs lūžusią koją, stipriai prispaudė dešinės kojos kulnu kairiosios keltį ir, visas suprakaitavęs, apsivertė kniūbsčias. Pasikėlė ant alkūnių ir, pilamas prakaito, abiem rankom bei dešine koja ištiesino kairę ir atstūmė ją kuo toliau atgal. Apčiupinėjo šlaunį: viskas gerai. Kaulas neprakirto odos, o įsmigo į raumenis.

Didysis nervas, matyt, tikrai nutrūko, kai užvirto tas prakeiktas arklys, pagalvojo jis. Man tikrai nė trupučio neskauda.

Skauda tiktai keičiant kūno padėtį. Kai kaulas užkliūva už ko nors. Matai, tarė jis. Matai, kaip tau sekasi? Puikiai apsiėjai ir be „milžinų nugalėtojo".

Jis pakėlė automatą, išėmė apkabą, paieškojo kišenėje atsarginių, atidarė spyną ir pasižiūrėjo pro vamzdį, įstatė apkabą, o paskui pažvelgė kitapus šlaito. Gal dar po pusvalandžio, pagalvojo jis. Tik nesijaudink.

Paskui pažvelgė į šlaitą ir pušis ir stengėsi nieko negalvoti.

Žiūrėjo į upokšnį ir prisiminė, kaip buvo vėsu patiltės prieblandoje. Greičiau jie ateitų, pagalvojo jis. Nenoriu, kad man aptemtų protas, prieš jiems ateinant.

Kaip manai, kam lengviau: tikintiesiems ar tiems, kurie viską vertina taip, kaip yra? Tikėjimas – didelė paguoda, tačiau mes žinom, kad bijoti nėra ko. Bloga tik tai, kad viską prarandi. Mirti bloga tik tada, kai tai užtrunka ilgai ir kai didelis skausmas pažemina žmogų. Taigi tau kaip tik ir pasisekė. To tau neatsitiks.

Kaip gerai, kad jie nujojo. Dabar, kai jie paliko mane, man nieko negaila. *Tikrai* yra taip, kaip sakiau. Iš tikrųjų daug tiesos tame, ką sakiau. Juk būtų visai kitaip, jei jie gulėtų išsibarstę ant šlaito, kur guli tas širmis. Arba lauktų čia, susibūrę į krūvą. Ne. Jų nėra. Jie toli. Dabar kad tik pasisektų puolimas! Ko tu nori? Visko. Aš noriu visko ir paimsiu viską, kas galima. Jei šis puolimas nepavyks, tai pavyks kitas. Aš taip ir nepastebėjau, kada grįžo lėktuvai. *Viešpatie, kaip gerai, kad priverčiau ją išjoti!*

Norėčiau papasakoti apie visa tai seneliui. Esu tikras, jam niekad nereikėjo eiti į užfrontę, ieškoti saviškių ir vykdyti tokios užduoties kaip man šiandien. O iš kur tu žinai? Gal jis atliko penkiasdešimt tokių užduočių? Ne, pasakė jis. Būk tikslus. Pen-

kiasdešimties tokių užduočių niekas neatliko. Niekas neatliko ir penkių. Niekas gal ir visai neatliko tokios užduoties. Kodėl, kas nors gal ir atliko.

Greičiau bent jie ateitų, tarė jis. Norėčiau, kad jie ateitų; jau dabar, nes koją ima skaudėti. Matyt, tinsta.

Viskas mums klostėsi velniškai puikiai, kol netrenkė tas sviedinys. Tačiau laimė dar, kad jis netrenkė, man tebesant po tiltu. Kai kas nors klojasi ne taip, kaip reikėtų, kažkas turi atsitikti. Tu buvai pasmerktas, kai Golcas gavo tą įsakymą. Tu tai žinojai, ir Pilara tikriausiai tą pajuto. Tačiau vėliau tokie dalykai bus geriau sutvarkyti. Mums reikėtų kilnojamų trumpabangių radijo siųstuvų. *Taip, mums daug ko reikėtų.* Man, sakysim, praverstų atsarginė koja.

Jis šyptelėjo, išpiltas prakaito, nes koją toje vietoje, kur krintant buvo pažeistas didysis nervas, dabar smarkiai skaudėjo. O, kad jie greičiau ateitų, pagalvojo jis. Aš nenoriu daryti to, ką padarė mano tėvas. Jei reikės, padarysiu, bet geriau, kad nereikėtų. Aš – prieš tai. Negalvok apie tai. Visai negalvok. Kad greičiau pasirodytų tie išperos, pagalvojo jis. Aš nebegaliu sulaukti, kada jie pasirodys.

Dabar jam smarkiai skaudėjo koją. Skausmas užėjo staiga tada, kai, jam apsivertus, koja ėmė tinti, ir jis tarė: o gal man padarius tai dabar? Bijau, kad esu ne itin tinkamas kęsti skausmą. Klausyk, jeigu aš padarysiu tai dabar, tu nesuprasi manęs klaidingai, ką? *Su kuo tu kalbiesi?* Su niekuo, pasakė jis. Matyt, su seneliu. Ne. Su niekuo. Ak, po velnių, greičiau bent jie ateitų!

Klausyk, gal man reikės tai padaryti, nes jeigu aš neteksiu sąmonės ir būsiu bejėgis, ir jeigu jie atgaivins mane, tai ilgai tar-

dys ir kankins, ir taip toliau, o tai jau negerai. Geriausia išvengti tokių dalykų. Tad kodėl nepadarius to dabar, ir viskas būtų baigta? Nes, klausyk, taip, klausyk, *tegu jie ateina!*

Tu sunkiai pakeli skausmą, Džordanai, tarė jis. Gana sunkiai. O kas pakelia lengvai? Aš nežinau ir nenoriu žinoti. Bet tu – sunkiai. Tai tiesa. Gana sunkiai. Ak, sunkiai, labai sunkiai. Man rodos, dabar pats laikas. Ar ne?

Ne, dar ne laikas. Nes tu dar gali šį tą padaryti. Tol, kol žinai, ką daryti, privalai daryti. Tol, kol prisimeni, ką reikia daryti, privalai laukti. *Greičiau! Tegu jie ateina! Tegu ateina! Tegu ateina!*

Galvok apie tuos, kurie išvyko, tarė jis. Galvok, kaip jie joja mišku. Galvok, kaip brenda per upelį. Galvok, kaip joja per viržius. Galvok, kaip kyla į kalną. Galvok, kaip šiąnakt jie bus saugūs. Galvok, kaip jie visą naktį keliaus. Galvok, kaip jie rytoj pasislėps. Galvok apie juos. Velniai griebtų, galvok apie juos. *Aš toliau nebesugebu apie juos galvoti,* pasakė jis.

Galvok apie Montaną. *Negaliu.* Galvok apie Madridą. *Negaliu.* Galvok apie šalto vandens gurkšnį. *Gerai.* Štai kokia ji bus. Kaip šalto vandens gurkšnis. *Meluoji.* Tai bus stačiai niekas. Tiek ir tebus. Stačiai niekas. Tad padaryk. *Padaryk!* Padaryk tuoj pat. Dabar jau galima. Nagi nedelsk, padaryk. *Ne, reikia laukti.* Ko? Tu pats žinai, ko. *Tad lauk!*

Aš nebegaliu laukti, tarė jis. Jei dar lauksiu, apalpsiu. Žinau, nes jau tris kartus buvau benualpstąs, bet susilaikiau. Pasisekė. Bet toliau – nežinau. Man atrodo, kad kojoje yra vidinis kraujoplūdis, nes kaulas išdraskė šlaunį. Ypač kai verteisi. Dėl to ir tinsta, ir tu silpsti ir alpsti. Dabar pats laikas. Iš tikrųjų. Sakau tau, dabar pats laikas.

Bet jeigu tu palauksi ir nors neilgam sulaikysi juos ar bent pašausi karininką, nuo to daug kas gali pasikeisti. Nuo vieno dalyko, padaryto laiku, daug kas...

Gerai, tarė jis. Ir gulėjo ramiai ir stengėsi išlaikyti savyje tai, ką jautė slystant iš savęs, kaip kartais pajunti, jog kalno šlaitu ima slysti sniegas, ir tarė sau dabar visai ramiai: kad ištverčiau iki jiems ateinant.

Laimė ir dabar neapleido Roberto Džordano, nes tuoj pat jis pamatė, kaip iš miško išjojo kavalerijos būrys ir perkirto kelią. Jis žiūrėjo, kaip jie kyla kalno šlaitu. Matė, kaip vedlys sustojo prie širmojo arklio ir kažką šūktelėjo karininkui, ir tas prijojo prie jo. Matė, kaip jiedu žiūri į arklį. Aišku, atpažino. Šio arklio ir jo šeimininko pasigesta vakar rytą.

Robertas Džordanas matė juos ant šlaito, jau nebetoli nuo savęs, o žemai matė kelią ir tiltą, ir ilgą sunkvežimių vorą kelyje. Dabar jis turėjo visą sąmonę, ilgai ir įdėmiai žiūrėjo aplink save. Paskui pažvelgė į dangų. Juo plaukė dideli balti debesys. Jis paglostė delnu pušų spyglius ant žemės ir pačiupinėjo medžio, už kurio gulėjo, žievę.

Paskui kuo patogiau įsirėmė alkūnėmis į spygliais nubirusią žemę ir priglaudė prie pušies kamieno automato vamzdį.

Sekdamas risčia Pablo būrio pėdsakais, karininkas turės prajoti dvidešimčia metrų žemiau tos vietos, kur gulėjo Robertas Džordanas. Iš tokio atstumo bus visai nesunku. Karininkas buvo leitenantas Berendas. Jis vyko iš La Granchos, kaip jam buvo įsakyta, atėjus pirmai žiniai apie žemutinio posto užpuolimą. Jie jojo skubėdami, bet paskui turėjo pasukti atgal, nes tiltas buvo sugriautas, todėl perkirto tarpeklį toliau ir tada apjojo per mišką. Arkliai buvo šlapi, pridusę ir risčia bėgo tik smarkiai raginami.

Leitenantas Berendas, žiūrėdamas į pėdsakus, jojo aukštyn; liesas jo veidas buvo rimtas ir liūdnas. Skersai balną kairės rankos linkyje gulėjo automatas. Robertas Džordanas gulėjo už medžio susikaupęs ir kiek galėdamas stengėsi valdytis, kad nevirpėtų rankos. Jis laukė, kada karininkas pasieks tą saulės apšviestą vietą, kur baigiasi šlaito žaluma ir prasideda pušynas. Jis juto, kaip jo širdis daužosi į pušų spygliais nuklotą žemę.

ERNEST HEMINGWAY

Kam skambina varpai

Romanas

Redaktorė *Violeta Baltušytė*
Dailininkė *Deimantė Rybakovienė*

Leido ŽALTVYKSLĖ,
A. Vivulskio 7-208, LT-03221 Vilnius
el. p. leidykla@zaltvyksle.com

Spausdino UAB LOGOTIPAS,
Utenos g. 41a, LT-08217

Tiražas 1000 egz.

Hemingway, Ernest

He-192 Kam skambina varpai [romanas] / Ernest Hemingway; iš anglų kalbos vertė Povilas Gasiulis. – Vilnius: Žaltvykslė; [2007]. – 557 p.

ISSN 1822-637X
ISBN 978-9986-06-232-5

Nobelio premijos laureato, žymaus JAV rašytojo Ernesto Hemingvėjaus romane pasakojama apie Ispanijos pilietinį karą, vykusį XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje.

Pagrindinis herojus – amerikietis Robertas Džordanas, ispanų kalbos dėstytojas, atvykęs į geriljerų būrį vykdyti sprogdintojo užduoties. Nors veiksmas vyksta mažiau nei keturias paras, romane labai daug įvykių, pasakojimas dinamiškas, atskleidžiama plati to meto Ispanijos gyvenimo panorama, spalvingi veikėjų charakteriai.

UDK 820(73)-3

E. HEMINGWAY

KOLEKCIJA

